[illegible]

15.1.94

[illegible]

11.5.2 15.1.94

Digitized by Google

Digitized by Google

SANCTI

GAUDENTII

BRIXIÆ EPISCOPI

OPERA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PATAVII EX TYPOGRAPHIA COMINIANA MDCCXX.

Digitized by Google

SANCTI
GAUDENTII
BRIXIÆ EPISCOPI
SERMONES
QUI EXSTANT.

Nunc primum ad fidem MSS. Codd. recogniti, & emendati.

ACCESSERUNT.

RAMPERTI, ET ADELMANNI

Venerabilium Brixiæ Epiſcoporum Opuſcula.

Recenſuit, ac Notis illuſtravit

PAULUS GALEARDUS

CANONICUS BRIXIANUS.

PATAVII. CIↃIↃCCXX.

Excudebat JOSEPHUS COMINUS

SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

JOANNI FRANCISCO BARBADICO

BRIXIÆ EPISCOPO

PAULUS GALEARDUS

S. P. D.

VIx dum poſt Veronenſem præſtantiſſime adminiſtratam, ad Brixianæ

Eccleſiæ regimen admotus fueras, PRÆSUL ILLUSTRISSIME, *cum ſtatim cogitare cœpiſti, qua potiſſimum ratione, quibuſve adjumentis, provinciam tibi traditam ornare, atque amplificare poſſes. Inter alia autem præclara ſane, ac magna, quæ tibi obverſabantur, quorumque ingentes nunc fructus videmus, ſubiit animum cogitatio de edendo Gaudentio; quem non ſolum de Brixiana urbe, cujus Epiſcopatum geſſit, verum etiam de univerſa Chriſtiana republica optime meritum, jacere in tenebris, ac civibus noſtris pene oblitum, ignotumque dolebas. Ut conſilium tuum palam omnibus factum eſt,*

illud-

illudque placere , & graviſſimis viris magno opere probari cognoviſti : tum vero diligenter curare , ut quæ Editioni huic noſtræ uſui eſſent , ea omnia præſto forent ; mox opus a nobis ſuſceptum urgere , atque humanitate non minus, quam ſedulitate inſtare, donec curis noſtris , qualeſcumque demum fuerint, abſolutum in publicam lucem prodiret .

Hæ mihi , ut breviter dicam, cauſæ ſunt , ILLUSTRISSIME PRÆSUL, cur tibi potiſſimum, ac nomini tuo , hæc Gaudentii Editio inſcribenda fuerit ; nam , cum tuum jure ſit quidquid nunc ſplendoris ac lucis Gaudentio accedit , ingrati animi profecto eſ-

 ſet,

ſet , fructum ſtudiorum tuorum , ſub alias magis , quam ſub BARBADICI nomine , in conſpectum hominum proferre ; aut quemquam diutius latere ſinere , quænam fuerint officiorum tuorum partes , ut Gaudentii nomen ea , qua par eſt , reverentia colatur ab omnibus , ac ſuſpiciatur . Illud etiam non parum movebat , quod præclara Gaudentii facta ſedulo cogitanti mihi , occurrebant non levia virtutum tuarum ſpecimina , quibus Gaudentium ipſum referre videbaris , ac tibi quodammodo imitandum propoſuiſſe . Ut enim prætaream quæ fortaſſe aliis etiam magnis viris communia ſunt , parem ubique in adminiſtrandis

rebus

Digitized by Google

rebus quæ ad Eccleſiæ tibi creditæ utilitatem pertinent, induſtriam, & diligentiam; invictumque illud animi robur quod nulla umquam difficultate frangi, nullis laboribus emolliri, vel minui poteſt; nonne hoc tibi præſertim, uti & Gaudentio peculiare, quod uterque veſtrum ad Eccleſiam Brixianam capeſſendam, reluctans, ac pene invitus, accedere coactus eſt? Fuit hoc ſemper valde rarum, ut quiſpiam dignitate augeri, aut amplioribus ornari titulis recuſaret; quod profecto egregium moderationis tuæ argumentum ut plane admiratus ſum, ita ſi laudibus celebrare velim, a me ipſo diſſentiam oportet,

tet,

Digitized by Google

tet , cui tum valde moleſta fuit virtus hæc tua , Brixianæ Eccleſiæ bono parum conſentanea . Illud etiam a Gaudentio habere mihi omnino videris , ut ſanctorum Martyrum , & Confeſſorum reliquiis cultum impendas ſingularem . Nam ut ille collectis undique Apoſtolorum , Martyrum , aliorumque Sanctorum exuviis , præclaram exſtruxit Baſilicam , quam CONCILIUM SANCTORUM appellari juſſit : ſic tu non diſſimili valde exemplo , at pari prorſus religione , domeſticam ædiculam ſplendidiſſime inſtruxiſti , in qua hujuſmodi plures ſanctorum virorum memoriæ apud te aſſerventur , atque in honore habitæ ,

orna-

Digitized by Google

ornamento tibi non magis , quam præſidio ſint . Quid autem quod Gaudentio pene par in ornandis deceſſoribus tuis , id ſummo labore , ac diligentia præſtare contendis , ut ab iis præclare geſta , ſemper in omnium animis , atque, ut ita dicam , ante oculos verſentur ? Nullius memoria, obſcuritate licet , atque annis obſita , aciem tuam fugit : nullius nomen præteris quod præſtanti aliqua laude dignum cenſeas : quo in genere hoc tibi eximium , ac prope Gaudentianum eſt , ut ſicuti Gaudentius Philaſtrii , cui in Epiſcopatu Brixiano ſuffectus fuerat , ſic tu Baduarii prædeceſſoris tui , Cardinalis ampliſſimi , nomen or-

nan-

Digitized by Google

nandum tibi propoſueris; atque ut Gaudentius egregia Philaſtrii facta complures annos Brixianis civibus commemorare numquam deſtitit, quo altius in omnium mentibus hærerent: ita & tu ab inito Epiſcopatus regimine uſque in hanc diem, omni ſtudio curare non prætermittas, ut præclariſſimi Baduarii ſumma in Brixianam Eccleſiam merita, publicis monumentis conſignata, ab interitu vindicentur.

Atque hæc quidem minima pars eſt laudum tuarum, quas, non ita abundo ingenio, ut ſingillatim recenſere me poſſe putem: neque tu is es qui laudem tuam in ore hominum tibi ponendam eſſe ſtatuas.

Digitized by Google

*tuas . Quare cum hic caduca o-
mnia, & fluxa ſint, illic tibi con-
ſtituta eſt merces laborum , ac
vigiliarum tuarum , ubi vera ſa-
pientia , humanarum rerum flu-
ctibus erepta , quietis , & ſecuri-
tatis portum habet . Non enim
vana quadam virtutis ſpecie, quæ
hominibus plerumque imponit ,
oculos tuos, aut animum oblecta-
re ſtudes ; vulgare hoc eſt , ac
mediocribus quoque viris perſæpe
commune : ſed veram , & ſolidam
virtutem ſectaris , quam ideo pau-
ci aſſequuntur , quod natura eam
eſſe voluit maximis difficultatibus
circumſeptam . Teſtis egomet , qui
in luſtrando Brixiano agro , lateri
tuo toties hæſi , quot quantiſ-*

que

Digitized by Google

que laboribus munus tuum exſequi ſoleas ; atque ut fractis pene viribus , cum ſedulitate , ac diligentia ceteris omnibus ſatisfeceris , tibi ipſe numquam ſatisfacias . Teſtis quanta humanitate , quantiſque curis , tradendis fidei Chriſtianæ rudimentis incumbas ; qua in rè tanta tibi eſt aſſiduitas, ut ſæpius operi ſtrenue adhuc inſtantem dies deficiat . Illud vero , ut cuncta alia præteream , quale eſt , quod difficillimis temporibus, atque exhauſto ærario tuo ; ædes ampliſſimas quam celerrime excitaveris , in quibus lecta Brixianorum nobilium manus , te præeunte , pietatis , ac religionis cogitationibus, officiiſque , ſtato tempore

pore

Digitized by Google

pore quotannis vacet ? Magna profecto hæc ſunt, at vera : quorum proinde ut ſpecies per ſe pulchra, & egregia, ita fama eſt hujuſmodi, ut non jam anguſtis finibus contineatur, ſed extra Brixianos limites longe lateque pervagetur. Quapropter cum ego ſuperioribus menſibus Brixia Patavium, Italicas nempe Athenas, migraſſem, atque ædibus tuis acceptus, edendo Gaudentio incumberem, tanta ſtatim nominis tui celebritas hic mihi comperta eſt, ut vix præſtantiſſimi viri patrui tui, cujus in hac urbe ſummum nomen, GREGORII CARDINALIS BARBADICI laude minor eſſe videretur. Sed jam ſermo

iſte

Digitized by Google

iſte de te longius proceſſit quam volebam ; itaque ad Gaudentium redeo , ejuſque tibi jam dudum evolvendi cupido nihil eſt quod pretium , aut æſtimationem commendem : curam vero in eo emendando , ac perpoliendo a me libenter ſuſceptam , ita æſtimes velim , ut ſin minus ingenium meum , atque operam , certe ex ea voluntatem probare poſſis. Patavii Calendis Auguſti MDCCXX.

PRÆ-

Digitized by Google

PRÆFATIO.

GAUDENTIUS Brixiæ Epiſcopus ſub finem quarti ſæculi floruit, eo ſcilicet tempore quo aurea Eccleſiæ ætas Hieronymum, Ambroſium, Auguſtinum, alioſque præſtantiſſimos viros tulit. Eum in Orientem religionis cauſa peregre profectum, Philaſtrio Epiſcopo vita functo, Brixianus populus ſucceſſorem expetivit, accedente ſuffragio Epiſcoporum, atque in primis Ambroſii Mediolanenſis Antiſtitis, cujus ea tempeſtate auctoritas ſumma erat. Gaudentius ſacerdotii pondere deterritus, imperitiam contra obtendere, ætatemque immaturam cœpit, ut ſe ab impoſiti muneris ſarcina ſubduceret. Verum Ambroſius, ceterique Antiſtites, ſacramento Brixianorum adſtricti (quo fortaſſe ſe ſe obligaverant, nullum alium Epiſcopum præter Gaudentium accepturos fore) hujuſmodi ad eum literas una cum Brixianorum civium legatione miſerunt, ut earum gravitate, & vi permoti Orientales Epiſcopi communionem Gaudentio denegarent, niſi rediturum ſe, atque imperata facturum polliceretur. Itaque Gaudentius redire compulſus, Brixianæ Eccleſiæ regimen ſuſcepit, non ſine magna virtutis, ac modeſtiæ laude; cum non ſolum abſenti, ac repugnanti Epiſcopalis dignitas delata fuerit, verum etiam, quod rarum eſt, expugnari ſe non aliter paſſus ſit, quam Eccleſiaſticis minis perculſus, &, ut ipſe ait, *auctoritate ſanctorum præſentium ſubjugatus*.

II. Hæc omnia ab ipſo Gaudentio diſcimus *in Sermone de Ordinatione ſui*, qui habitus eſt coram Ambroſio Mediolanenſi Antiſtite; atque ab eodem Sermone teſtimonium deſumſit Baronius cum Gaudentii electionem enarrat ad A. C. 386. n. 7. ubi tamen ſenſum ver-

borum Gaudentii, *ſacramento quo temere vos ipſos obligaſtis*, *aſtricti*, non videtur aſſecutus, dum Epiſcopis jusjurandum attribuit, quod fuerat civium. Gaudentius enim cives alloquitur, non Epiſcopos, ut patet: *Sed beatus pater Ambroſius, ceterique venerandi Antiſtites, ſacramento quo temere vos ipſos obligaſtis, aſtricti, tales ad me epiſtolas cum veſtra legatione miſerunt, ut ſine damno animæ meæ ultra jam reſiſtere non valerem*. Quare licet jusjurandum Epiſcopos compuliſſet ad revocandum Gaudentium, tamen verba illa Gaudentii *ſacramento quo temere vos ipſos obligaſtis* nullo modo ad Epiſcopos, ſed ad cives tantummodo referuntur.

Gaud. Tract. de Ordin. ſui.

III. Dum in Oriente verſaretur Gaudentius, ac per Cappadociæ urbes Jeruſalem pergeret, in ipſa præcipua Cappadociæ urbe Cæſarea, a quibuſdam ſacris Virginibus Baſilii neptibus, in monaſterio degentibus, * reliquias ſanctorum Quadraginta Martyrum, qui in Armenia ſub Licinio paſſi fuerant, accepit, quas olim ſibi traditas ab avunculo ſuo Baſilio, ejuſdem civitatis Epiſcopo, teſtabantur. Has una cum aliis ſanctorum reliquiis, Joannis Baptiſtæ, Andreæ, Thomæ, ac Lucæ, Brixiam devectas, in Eccleſia a ſe dedicata collocavit Gaudentius, additis præterea ſacris lipſanis Gervaſii, Protaſii, atque Nazarii, itemque Anaunenſium Martyrum, Siſinnii, Martyrii, & Alexandri; laudatiſque pro concione Martyribus, Eccleſiam ipſam *Concilium Sanctorum* nuncupandam eſſe decrevit; ut habemus *in Sermone de Dedicatione Baſilicæ*. Ex hoc præclaro Gaudentii facto valde confirmatur antiquus reliquiarum cultus, eoque propterea utitur appoſite Baronius ad A. C. 316. n. 44. ubi de ſanctis XL. Martyribus agens, Gaudentianum Sermonem laudat. Meminit ejuſdem ad A. C. 387. n. 7. ac præter Baronium Papebrochius in Actis SS. Martii tom. 2. pag. 14. n. 7. itemque Ruinartus in Actis Martyrum.

* Gaud. Tract. de Ded. Baſil. eas *monaſterii ſanctarum virginum digniſſimas matres* appellat.

IV. Quo anno Gaudentius Epiſcopatum ſuſceperit, non ſatis liquet. Videtur id factum fuiſſe circa annum 387. quam ſententiam recentiores fere omnes probant. Voſſius ſane, ac Labbeus, Caveus item, & Natalis Alexander, in hunc annum initium Epiſcopatus Gaudentii conferunt. Voſſii verba hæc ſunt lib. 3. de Hiſt. Lat.* *Gaudentius Brixienſis Epiſcopus memoriæ prodidit vitam S. Philaſtrii, cui ſucceſſerat in Epiſcopatu. Obiit autem Philaſtrius anno 387. unde Philaſtrii ætas ſatis patet*. Profecto ſi de anno obitus Philaſtrii conſtaret, nulla de initio Epiſcopatus Gaudentii eſſet quæſtio; quod autem conjectura ſaltem aſſequi poſſumus, hoc eſt, Philaſtrium poſt annum 384. diem ſuum obiiſſe. Nam Auguſtinus, qui Roma Mediolanum venit anno 384. ibique commoratus eſt uſque ad annum 387.* ſcribit,

*pag. 744. Edit. Lugd. Bat. 1651.

* lib. de Hær. init.

Digitized by Google

bit, ſe Mediolani Philaſtrium Brixienſem Epiſcopum apud Ambroſium vidiſse. Itaque fieri poteſt, aliquem, ac fortaſse poſtremum, ex his tribus annis fuiſse Philaſtrio emortualem, cum certe ante obitum Ambroſii (qui anno 397. aſſignatur) Gaudentius factus fuerit Brixiæ Epiſcopus. Hoc autem videtur accidiſse plures annos antequam Ambroſius ipſe decederet; nam ſæpe ſæpius de eo verba facit, ac præſentem quandoque compellat *in Sermone de Ordinatione ſui*, & *Sermone de Petro & Paulo*, quorum prior Brixiæ, alter vero Mediolani a Gaudentio eſt habitus.

V. Jam vero quanta doctrinæ, atque eloquentiæ laude floreret Gaudentius noſter, ex eo luculenter colligitur, quod ejus Sermones paſſim a Notariis excipi ſolerent, dum ipſe ad populum verba faceret. Solemnis enim ea tempeſtate mos fuit, ut ſi quis Eccleſiaſticorum tractatorum dicendo excelleret, ejus conciones appoſitis Notariis, ſcripto celeriter exciperentur; de quo plura diximus in Notis Gaudentianæ Præfationis *ad Benivolum*. Hinc Tituli illi ſæpe ſæpius Gaudentianis Sermonibus præfixi: *Incipiunt excepti Tractatus de diverſis Capitulis*; &, *Tractatus ejuſdem exceptus die Dedicationis Baſilicæ*; &, *Incipit Tractatus quem prima die Ordinationis ipſius, quorumdam civium Notarii exceperunt*. Moleſte quidem hos Sermonum ſuorum *Exceptores* eo uſque ferebat Gaudentius, ut quæ ab hujuſmodi operis deſcripta fuerant, ſua eſse diffiteretur. Sic enim ipſemet in *Præfatione ad Benivolum*: *De illis vero Tractatibus*, inquit, *quos Notariis (ut comperi) latenter adpoſitis, procul dubio interruptos, & ſemiplenos, otioſa quorumdam ſtudia colligere præſumſerunt, nihil ad me attinet. Mea jam non ſunt quæ conſtat præcipiti* Excipientium *feſtinatione eſſe conſcripta*. Verum quandoque etiam hujuſmodi Tractatus aliorum rogatu emendavit, idque præſertim quoad quatuor breviores Tractatus *de diverſis Capitulis Evangelii*, ac ſubſequentem *de Machabæis Martyribus* præſtitiſse ſe Benivolo petente, inibi teſtatur; quare pro ſinceris, & Gaudentianis habendos, nihil eſt quod dubitemus. At quo magis perſpicuum fiat, quam præclare de Gaudentii eloquentia, ac doctrina, eo adhuc ſuperſtite, & incolumi, homines ſentirent, quantaque eſset jam tum Gaudentiani nominis celebritas, operæ pretium erit, integrum hic Rufini locum deſcribere *in Præfatione ad Gaudentium Epiſcopum*, quæ libris Recognitionum Clementis, ab ipſo latine converſis, præfixa eſt. Locus eſt hujuſmodi: *Tibi quidem*, GAUDENTI, *noſtrorum decus inſigne doctorum, tantus ingenii vigor, immo tanta ſpiritus gratia eſt, ut ſi quid a te etiam quotidiani eloquii more dicitur, ſi quid in Eccleſia declamatur, id in libris haberi, & ad inſtructionem tradi poſteris*

debeat. Vides hic non obſcure adumbratam, ut puto, Gaudentianorum Sermonum collectionem, jam tum per Notarios, eo concionante, fieri cœptam. Nec ullo modo ambigendum eſt, Rufinum de Gaudentio noſtro hic loqui, quamvis Eccleſiæ titulum prætermiſerit; certa enim prorſus, & indubitata ſunt indicia quæ id oſtendant, eaque infra mox proferemus, cum de tempore obitus Gaudentii nobis agendum erit.

VI. De patria Gaudentii quid certi affirmem non habeo. Manſiſſe eum Brixiæ, antequam in Orientem proficiſceretur, compertum eſt; ait enim *in Sermone de Ordinatione ſui: Ut ſine damno animæ meæ ultra jam reſiſtere non valerem, cui ab Orientalibus quoque Epiſcopis, niſi meum ad vos reditum pollicerer, ſalutaris communio negaretur*. Reditus porro aut patriam, aut ſaltem domicilium deſignat. Nec facile fuiſset Gaudentius a Brixianis civibus tam vehementer ad Epiſcopatum expetitus, ubi iiſdem eximia ejus virtus, vel propter communem patriam, vel propter diuturnam in eadem urbe ſtationem, non fuiſset plane perſpecta. *In Præfatione* quoque Benivolum alloquens: *Sicut honoratorum noſtræ urbis*, inquit, *ita etiam Dominicæ plebis, Domino annuente, digniſſimum caput es*: quare Brixiam *urbem noſtram*, vocans, ejuſdemque *honoratos* (qui præcipuus dignitatis ordo erat) appellans, patriam quodammodo videtur profiteri. Hæc tamen levia omnino, & incerta ſunt. Nam & urbem in qua Epiſcopus erat, *noſtram* appellare potuit, & ibi domicilium habuiſse, licet alieno ſolo natus. *In Sermone de Philaſtrio*, poſteaquam enumeravit Philaſtrii labores, quibus Brixianam Eccleſiam excoluerat, ſe quoque partem ejus operis eſse dicit: *Ego autem minima ejus pars*. Niſi igitur fuerit Gaudentius patria Brixianus, Philaſtrii alumnum, atque ab eodem Eccleſiaſticis diſciplinis imbutum, & enutritum, affirmare oportet; quod quidem poſtremum Tillemontio * placuiſse video.

* Memoires pour l'Hiſt. Eccleſ. tom. 10. pag. 581. Edit. Pariſ.

VII. Plures fuere Gaudentii a noſtro ætate non multum diſſiti, Epiſcopatus munere pares, ac proinde cum eo non temere confundendi. Fuit nempe Conſtantio imperante, Gaudentius Ariminenſis Præſul, qui Acta Ariminenſis Concilii ſoluta Synodo reſcidit, propterea a Proconſulis militibus gladio confoſsus. Fuit & Gaudentius Donatiſtarum Tamugadenſis in Africa Epiſcopus, cujus duas epiſtolas ad Dulcitium Tribunum, itemque ad ſe reſponſionem, totidem libris luculenter confutavit Auguſtinus. Fuit eodem ferme tempore quo noſter, Gaudentius Novarienſis Epiſcopus, Eporediæ ortus, Euſebii Vercellenſis diſcipulus, atque exſilii comes. Duo tantum Gaudentii, ſcilicet Ariminenſis, & Novarienſis, memorantur apud Volaterranum

num

num *l. 16. Comment. pag. 476. Edit. Gryph.* ubi Brixianum ſcriptis, ac nominis fama clarum, incurioſe nimis prætermittit. Nomen item Gaudentii frequens occurrit in lapidibus Brixianis. Nam apud Octavium Rubeum Brixianarum Inſcriptionum collectorem, pag. 246. habetur Cornelius Gaudentius, Corrector Venetiæ, & Hiſtriæ, ſic:

COR GAVDEN
TIVS VP COM ET
CORR VEN ET
HIST CVRAVIT

& pag. 296. Gaudentius Nuſiæ maritus:

NVSIAE CONIVGI
SANCTISSIMAE
INCOMPARABILI QVAE
VIXIT ANN. XXIII.
M. VII. GAVDENTIVS
MARITVS BENEMERENTI

Sed redeamus ad noſtrum.

VIII. Præeunt ceteris Gaudentii Sermonibus Paſchales decem; quos non ante annum 387. conſcriptos fuiſse, recte adnotavit Labbeus, * cùm in Præfatione eorumdem, mentio fiat turbarum quas Ariani in urbe Mediolanenſi adverſus Ambroſium concitaverunt anno 386. Juſtinæ Auguſtæ auctoritate freti. Ego quidem aliquanto ſerius conſcriptos puto; fortaſse poſt annum 390. eo quod in eadem Præfatione, loquens Gaudentius de perſecutione illa Arianorum adverſus Ambroſium mota, videatur tempus paulo remotius deſignare: *Noſtri namque temporis Regina Jezabel, cum beatiſſimum perſequeretur Ambroſium, te quoque* E A TEMPESTATE *Magiſtrum memoria* (Benivolum ſcilicet) *oblitum ſalutaris fidei arbitrata, contra Catholicas dictare Eccleſias compellebas*. Deinde cum iiſdem Paſchalibus, quos nuper in Eccleſia habitos ad Benivolum mittit, quatuor breviores Tractatus adjiciat, ac inſuper quintum de Machabæis Martyribus; hoſque apud eumdem Benivolum olim ſe locutum fuiſse perhibeat, * ſatis prodit, ſe priuſquam hos Paſchales recitaret, multo antea in Epiſcopatus, ac prædicationis munere eſse verſatum. Porro Paſchales hoſce Sermones, Benivolo petente, ac pene cogente, ad eum miſit, Præfatione ad ipſum Benivolum inſcripta; ejuſque rogatu etiam quinque ſubſequentes Paſchalibus adjectos, quos a Notariis exceptos, idem

* De Scr. Eccl. tom. 1. pag. 338.

* *quos apud te olim fuiſſe me locutum prodidiſti.* Gaud. in Præf. ad Ben.

idem Benivolus Gaudentio emendandos tradiderat, emendavit; * quo fit ut potiorem, ac majorem, quæ ad nos pervenit, Gaudentianorum Sermonum partem Benivolo debeamus.

* *emendatos vibi, quoniam cogis, remittam.*

Gaud. in Præf. ad Ben.

IX. Benivolum hunc, qui Brixianæ urbis civis erat, Gaudentius ſummis laudibus ornat. Nam Mediolani apud Valentinianum Auguſtum *Magiſtri memoriæ* munus cum exerceret, a Juſtina Valentiniani matre compulſus legem dictare qua Ariminenſis Concilii fides confirmabatur, non ſolum conſtanter reſtitit, ſed etiam ſponte ſe aulicis honoribus abdicavit, *magis eligens*, ut noſter inquit, *privatus vivere, quam mortuus militare*. Rem narrat Sozomenus lib. 7. Hiſt. Eccl. c. 13. H. Valeſio interprete: *Juſtina accito Benivolo, qui tunc ſcriniis memoriæ præſidebat, præcepit ut confeſtim legem dictaret qua fides in Ariminenſi Concilio olim recitata confirmaretur. Quod cum ille facere recuſaret (erat enim Catholicæ communionis) eum regina altioris gradus pollicitatione demulcens, cœpit hortari. Nec tamen ei perſuadere potuit. Nam Benivolus detractum ſibi cingulum ante pedes reginæ abjecit; nec præſentem dignitatem, nec ullam aliam majorem, pro mercede impietatis, ſe velle ſuſcipere affirmans*. Eximiam Benivoli conſtantiam, atque animi magnitudinem, laudant præter Sozomenum, Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ Scriptores Rufinus, ac Nicephorus. At legem illam quam Benivolus dictare renuit, inventi ſunt qui ſcriberent. Exſtat autem in Codice Theodoſiano lib. 16. tit. *de fide Catholica* his verbis: *Damus copiam colligendi his qui ſecundum ea ſentiunt quæ temporibus divæ memoriæ ConſtantI, ſacerdotibus convocatis ex omni orbe Romano, expoſitaque fide ab his ipſis qui diſſentire noſcuntur, Ariminenſi Concilio, Conſtantinopolitano etiam confirmata, in æternum manſura, decreta ſunt. Conveniendi etiam quibus juſſimus pateſcat arbitrium: ſcituris his qui ſibi tantum exiſtimant colligendi copiam contributam, quod ſi turbulentum quippiam contra noſtræ tranquillitatis præceptum faciendum eſſe temptaverint, ut ſeditionis auctores, paciſque turbatæ * Eccleſiæ, etiam majeſtatis, capite ac ſanguine ſint ſupplicia luituri. Manente nihilominus eos ſupplicio qui contra hanc diſpoſitionem noſtram obreptive, aut clanculo, ſupplicare temptaverint. Dat. X. Kalen. Febr. Med. Honorio NB. P. & Evodio Coſs.* (386.) Miratur Valeſius in Notis ad Sozomenum, qua ratione factum ſit, ut ſupradicta lex in Codicem Theodoſianum irrepſerit, quæ manifeſte Arianis favet; Gothofredus autem notat, abeſse hanc legem a Codice Juſtiniani, velut improbatam. Porro munus illud *Magiſtri memoriæ*, quo Benivolus fungebatur, præcipuum fuiſſe, oſtendimus in Notis Gaudentianæ Præfationis, ubi etiam plura de Benivolo. *Memoriales*, & *Agentes in rebus*, palatina fuiſse officia, memi-

* al. & *læſa etiam* Valeſius.

Digitized by Google

memini me legere apud Ambroſium in epiſt. ad Marcellinam: *Memoria* vero, & *Memorialia ſcripta* appellantur veterum hiſtoriæ apud Arnobium adverſ. Gent. lib. 6. & Minucium Felicem in Octavio.

X. Ceterum Gaudentiani Sermones, pietatem non minus, quam eruditionem ſpirant; quantoque uſui ſint ad muniendam, & illuſtrandam Eccleſiæ doctrinam, ex eorum lectione facile patet. Nam & Serm. 2. expreſſe deſignatur diſciplina Arcani; & Euchariſtiæ myſterium tam apte, tam copioſe, tam perſpicue exponitur, ut plane videam paucos ex antiquis qui appoſite magis ad dirimendas noſtrorum temporum controverſias, in hujuſmodi argumento verſati fuerint. Uſi ſunt teſtimoniis ex hoc Sermone depromtis, ad aſſerendas Catholicæ Eccleſiæ veritates, Joannes Stephanus Durantus in libris de ritibus Eccleſiæ Catholicæ, Romæ excuſis *in Typographia Vaticana* 1591. Ludovicus Bail Abavillæus in Bibliotheca Concionatorum edita Pariſiis *apud Joannem de la Caille* 1666. Ferrarius de ritu Sacrarum Eccleſiæ Concionum, Joannes Cardinalis Bona, aliique non pauci ex noſtris, quibus Gaudentiana ſcripta evolvere, operæ pretium fuit. Præclarum eſt præterea Gaudentii teſtimonium de Reliquiis, & Invocatione Sanctorum; quam luculenter aſtruit *in Sermone de Dedicatione Baſilicæ*, *in Sermone de Petro & Paulo*, & *in Sermone de Vita*, *& obitu Philaſtrii prædeceſſoris ſui*. Hunc Sermonem afferens Alanus Anglus adverſus Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ oppugnatores dial. 3. cap. 4. pag. 319. *Edit. Plantiniana* 1566. Gaudentium noſtrum recenſet inter illos Patres quos Magdeburgenſes prætermiſere, quique intra primos quingentos a Chriſto nato annos, ſcripſere de fide primæ Eccleſiæ, in cauſa de Reliquiis, & Invocatione Sanctorum. Tractatu Nono incorruptam Matris Dei virginitatem eloquenter, ac ſtudioſe propugnat; & Tractatu Octavo, quamvis parentes imperare filiis perpetuam continentiam vetet, attamen virginitatem nuptiis docet eſſe meliorem. Tractatu Quinto circa finem, notabilis valde eſt locus *de baculo*, ubi baculum Apoſtolicis ſacerdotibus, ideſt Epiſcopis, ad ſubditorum correptionem tributum eſſe ſignificat. Hinc videtur parari poſſe ſubſidium antiquo uſui baculi, de quo Iſidorus lib. 2. de off. Eccl. c. 5. Sane antiqui Ægypti Monachi baculum ferebant, ut ex Caſſiano patet lib. 1. de inſtit. cœnobiorum c. 9. *cujus geſtatio*, inquit, *ſpiritaliter monet*, *numquam debere eos*, *inter tot oblatrantes vitiorum canes*, *& inviſibiles nequitiarum ſpiritalium beſtias*, *inermes incedere*. At longum eſſet ire per ſingula: quare ſuffecerit, ſumma quædam rerum capita delibaſſe, quibus perſpectis, Lector de utilitate, ac momento Gaudentianorum Sermonum facile judicare poſſit.

XI.

XI. Cum autem Gaudentiano ævo, nempe circa A. C. 405. magnæ eſſent in Oriente lites, eo quod Joannes Chryſoſtomus e Conſtantinopolitana ſede exturbatus, pulſus fuiſſet in exſilium; congregati Italiæ Epiſcopi ſub Innocentio I. ab Honorio Imperatore impetrarunt ut ſcriberet Arcadio fratri ſuo, poſtulans Theſſalonicæ Concilium fieri, quo facilius poſſent pro ſarcienda Eccleſiæ pace, una utræque partes, Orientis, Occidentiſque convenire. Legati porro, qui ad Arcadium proficiſcerentur, delecti, teſte Palladio, *ſancti viri Æmilius, Cythegius, & GAUDENTIUS. Hi acceptis una cum Valentiniano, Bonifacioque presbyteris, Imperatoris Honorii, & Papæ Innocentii, Italiæque Epiſcoporum, Chromatii Aquilejenſis, & Venerii Mediolanenſis, ac reliquorum Epiſcoporum epiſtolis, nec non Commonitorio Concilii totius Occidentis, conditionibus publicis, Conſtantinopolim conceſsere. Verum tot curis, tantoque labore ſuſcepta legatio, infelicem plane exitum habuit; nam cum Epiſcopi ab Italia profecti, ineunte vere A. 406. ad Græciæ oras appuliſsent, Athenis a tribuno militum comprehenſi, navibuſque impoſiti ſunt, ac Conſtantinopolim delati. Eo cum perveniſſent, urbe excluſi, atque ad oppidum Thraciæ cui Athyra nomen, in cuſtodiam conjecti, incredibile eſt, quot quantiſque malis vexati fuerint, quantaque eos perferre oportuerit, ut traditum ſibi munus ea qua par erat conſtantia, tuerentur. Nam & per calumniam illis objectum eſt, quod ditionem alienam ultra terminos ſuos turbarent, & cum Orientalis imperii contumelia ibi adeſsent. Deinde ſeorſim quiſque in cuſtodias incluſi, ac torti, & plurimis ærumnis affecti, ut mandata, ac epiſtolas proferrent. Cum vero nulla vis eorum animum frangeret, literæ iis quas ab Occidente detulerant, quaſque præter Imperatorem, nemini ulli ſe reddituros affirmabant, per vim ereptæ. Blanditiis demum, atque auro tentati, ut cum Attico qui Joannis Chryſoſtomi ſedem occupaverat, communicarent. Sed enim cum promiſſionem illi nullam, aut conditionem ſibi oblatam reciperent, contra vero reditum ad Romanam urbem precibus peterent, Valerianus quidam, ad male agendum ſtrenuus, immundo eos, & vetuſtate ſqualido navigio commiſsos, exitium nempe eis ſtruens, Romam reverti juſſit. Illi ſummo cum periculo navigantes, ægre Lampſacum appulerunt. Inde navi mutata, quatuor menſibus elapſis Romam pervenere, ubi ſingillatim Innocentio Papæ quæ ipſis acciderant, renuntiarunt. Hæc ſumma illius legationis fuit, ex qua quantum ad Gaudentii laudem accedat, nemo non videt.

* Pallad. de Vit. S. Jo. Chryſ. cap. 4. Eadem tradit Nicephor. l. 13. c. 33.

XII. Præclari ſunt laudum tituli quibus Chryſoſtomus ipſe hos Epiſcopos exornat, ut patet ex ejus epiſtolis *ad Epiſcopos qui ex Occiden-*

dente venerant 156. 157. 158. 159. *Editionis Frontonis Ducæi* 1636. in quibus *præclariſſimum eorum zelum*, *animique pro veritatis defenſione alacritatem*, alibi *ſtudium*, *& promtitudinem quam ad Eccleſiarum detrimenta ſarcienda præſtiterant; firmam etiam ac ſinceram benevolentiam*, *fortitudinem*, *animi conſtantiam*, *ac tolerantiam*, alibi vero *diligentiæ magnitudinem*, *vigilantiam*, *curam*, *ac ſollicitudinem* prædicat. Sed ceteris laudibus præclarius omnino eſt teſtimonium ejuſdem Chryſoſtomi de Gaudentio noſtro, quem fortaſse dignitate præcipuum inter Epiſcopos qui legatione illa fungebantur, indicare videtur, dum ejus ſolius nomini aliam epiſtolam inſcribit. Eſt hæc 184. quæ ſic habet, eodem Frontone Ducæo Interprete:

GAUDENTIO Epiſcopo BRIXIANO.

Nihil nos latet rerum tuarum, ſed tamquam præſentes probe novimus ſtudium tuum, vigilantiam, curas, labores quos pro veritate ſuſcepiſti; tibique ingentes gratias agimus, neque mediocrem, in tanta degentes ſolitudine, conſolationem haurimus ex tua caritatis ardore, ac ſinceritate; cujus dum hic periculum fecimus, iſtic quoque integram illam vigere cognovimus; nec ullo modo aut temporis diuturnitate, aut itineris longitudine, debilitatam fuiſſe. Quo nomine multam tibi gratiam habemus, teque hortamur ut in inſtituto pergas, & idem ſemper ſtudium præ te feras. Non enim ignoras, quot Eccleſiarum ſalus nunc agatur, & quam eximium futurum ſit hoc recte factum. Hæc igitur cogitans, domine mi reverendiſſime, ac religioſiſſime, in eodem ſtudio perſeverare dignare; ſic enim fiet ut exiguis laboribus exantlatis, immortalia vobis pro his præclaris certaminibus, in cœlo præmia recondatis.

Patet ex hac epiſtola, quantum diligentiæ, ac ſtudii, Gaudentius ad ſublevandas Chryſoſtomi ærumnas contulerit; quantamque laudem ex hujus legationis laboribus, pro ſarcienda Eccleſiæ pace fortiter ſuſceptæ, merito conſecutus ſit. Quamvis autem apud veteres Eccleſiaſticarum rerum Scriptores, excepto Æmilio quem Beneventanum vocant, ceteris Epiſcopis qui legationi huic præfuerunt, minime ſedis titulus apponatur; nemo tamen Gaudentium hunc Brixianum eſse jure in dubium revocet, ubi tam luculentum exſtat Chryſoſtomi teſtimonium. Alibi etiam Gaudentii labores idem Chryſoſtomus prædicare videtur in epiſtola 160. *ad Epiſcopum qui ab Occidente venerat;* valde enim mihi probabile ſit, hanc quoque epiſtolam ad Gaudentium noſtrum pertinere, in qua ſudores eos *quos & domi, & in tam longa peregrinatione pro Eccleſia commodis* ſubierat, commemorare pergit. Fortaſse nec promtior Gaudentio

Digitized by Google

noſtro, nec aptior legationi huic ſuſcipiendæ deſtinari poterat; quippe qui alias in Oriente verſatus, magnum ſibi pietatis, religioniſque nomen quæſiſse putandus eſt apud illius regionis Epiſcopos, qui eidem non niſi terrore excommunicationis injecto, ſuadere poterant ut ad Epiſcopatum veniret. Itaque Recentiores fere omnes qui poſt Baronium ſcripſere, quique rem totam magis perſpectam habuerunt, Gaudentio Brixiano legationis hujus laudem deferunt, inter quos numerantur Labbeus, Morerius, Caveus, Dupinius, ac præ ceteris ſolertiſſimus Tillemontius.

XIII. Quandonam Gaudentius diem obierit, incertum. Rejiciunt id nonnulli in annum 410. alii vero, inter quos Cl. Labbeus, * in annum 427. Vixiſse Gaudentium uſque ad annum 410. probabiliter opinatur Tillemontius, * eo quod Rufinus Aquilejenſis presbyter, circa id tempus, Libros Recognitionum Clementis, a ſe Latine converſos, ad eum miſerit. Huic verſioni ab ipſo Rufino Præfatio hujuſmodi præponitur: *Ad GAUDENTIUM Epiſcopum. Tibi quidem, GAUDENTI, noſtrorum decus inſigne doctorum, tantus ingenii vigor, immo tanta ſpiritus gratia eſt, ut ſi quid a te etiam quotidiani eloquii more dicitur, ſi quid in Eccleſia declamatur*, id in libris haberi, *& ad inſtructionem tradi poſteris debeat*. Et poſt non multa: *Æquum eſt ſane tibi*, qui hæc etiam Græce legeris, *ne forte in aliquibus minus a nobis ſervatum translationis ordinem putes, interpretationis noſtræ indicare conſilium*. Hæc quam bene omnia Gaudentio noſtro conveniant, cujus Tractatus, tamquam eximii & eloquentis viri, paſſim ab Exceptoribus colligi ſolebant, quique Græcæ linguæ peritia inſtructus erat, uti ex ejus Sermonibus patet, facile intelligitur. Ratio quoque temporum optime conſentit, nam Rufinus non ante annum 410. Aquileja ab Alarico vaſtata, in Siciliam profugit, ubi eodem, vel ſequenti anno interiiſſe videtur. Itaque licet Rufinus ſedis titulum prætermiſerit, hæc de noſtro dicta eſse nullus dubito. Alibi etiam verſionem hanc Librorum Recognitionum Clementis, ut Gaudentio Epiſcopo debitam, memorat Rufinus in peroratione poſt translationem Commentariorum Origenis in Epiſtolam ad Romanos, his verbis: *Poſt hoc ſane vocat nos opus quod olim quidem injunctum eſt, ſed nunc a beato GAUDENTIO Epiſcopo vehementer perurgetur; Clementis ſcilicet Romani Epiſcopi, Apoſtolorum * comitis, quorum ut ſucceſſoribus darem cognitionem, Libri a nobis in Latinum vertuntur*. Offenderat Cotelerius in Not. ad Clementis Recognitiones in Patribus Apoſtolicis pag. 485. *Edit. Antuerp.* 1698. Gaudentium hunc intelligens eſse *Novarienſem*, ſed protinus in viam rediit, reponens *ſeu potius Brixienſem*.

* De Script. Eccl. tom. 1. pag. 338.

* Memoir. pour l'Hiſt. Eccleſ. tom. 10. pag. 588.

* al. *comitis, ac ſucceſſoris, de Recognitione Libri, ut in Latinum vertantur*. Cotelerius.

XIV.

XIV. Porro verſionem hanc Recognitionum Clementis, a Silvia virgine jampridem ſibi imperatam, *hereditario jure* a Gaudentio expoſci, affirmat Rufinus in eadem Præfatione: *Opus quod olim* venerandæ memoriæ virgo Silvia injunxerat, *ut Clementem noſtra lingua redderemus, & tu deinceps* hereditario jure *poſcebas*. Quænam hæc virgo Silvia fuerit, implexa admodum eſt quæſtio. Brixiæ in Eccleſia S. Joannis Evangeliſtæ, olim *deforis Brixiam* nuncupata, exſtat corpus beatæ Silviæ virginis, cujus memoria recolitur die xv. Decembris. Hanc nonnulli ex Brixianis Scriptoribus matrem, nonnulli ſororem Gregorii Magni appellantes, vehementer decepti ſunt; nam quomodo ad Gregorii Magni familiam pertinere poſſit, non video. Profecto ex illius genere claras feminas, præter Silviam ejus matrem, * quam Romæ jacere compertum eſt, atque ipſius amitas, * Tarſillam, & Æmilianam, ab iiſque degenerem valde Gorgoniam, * nullas alias invenio. Quare nominis ſimilitudine factum puto ut vulgari errore, cujus nec patria ſatis, nec genus compertum foret, in urbem Romam, atque in ipſam Gregorii Magni familiam traducta fuerit. Eamdem eſse Silviam hanc quæ Brixiæ jacet cum ea quæ a Rufino memoratur *in Præfatione ad Gaudentium*, videtur indicare tum id quod Rufinus ait, nempe verſionem ſibi a Silvia imperatam, *hereditario jure* a Gaudentio expeti; tum locus ſepulturæ, in eadem Eccleſia atque ara, & Silviæ & Gaudentio communis; quorum utrumque oſtendit fuiſse hanc Silviam Gaudentio noſtro caritate, fortaſse etiam ſanguine, conjunctam. Cotelerius * Silviam a Rufino memoratam eamdem eſse exiſtimat cum Salvia, de qua Palladius Hiſtoriæ Lauſiacæ cap. 143. Tillemontius* autumat fortaſse eſse poſse Silviam Rufini Orientis Præfecti ſororem, quæ ex Oriente in Occidentem regreſsa, Brixiæ obierit. Ego in tanta rerum obſcuritate, nihil certi affirmare auſim: quin potius ubi aliquis ex Eccleſiaſticæ hiſtoriæ penu meliora, ac certiora protulerit, minime repugnabo, immo magno me beneficio ſibi devinctum habebit.

XV. Ex hucuſque dictis colligitur, ſatis recte cum Tillemontio affirmari poſse, Gaudentium inter vivos egiſse uſque ad annum 410. An vero cum Labbeo, & Ughello dicendum ſit, vixiſse eum uſque ad annum 427. ignoro. Quod certum eſt, quatuordecim annos jam ſe in Epiſcopatu exegiſse, tradit idem Gaudentius *in Sermone de vita, & obitu Philaſtrii prædeceſſoris ſui*. Ac potuiſse quidem illum vitam longius ducere poſt annum 406. quo Orientali legatione functus eſt, putandum videtur, ex eo quod valde juvenis, & immatura ætate, ad Epiſcopatum provectus fuerit. Sed Tillemontius obſervat, * Optatianum, quatuor interpoſitis Epiſcopis, Paulo nempe, Theo-

* Bar. ad A.C. 604. n. 30.

* Bar. ad A.C. 581. n. 4.

* In PP. Apoſtol. Not. ad Clem. Recogn. pag. 485.

* Memoir. pour l' Hiſt. Eccl. tom. 10. p. 589. & tom. 11. S. *Olympiade* art. 2. p. 418. De Silvia Rufini Præfecti Orientis ſorore Bar. ad A. C. 395. n. 28.

* Memo-

ir. pour l' Hiſt. Eccleſ. tom. 10. pag. 591. Theophilo, Silvino, & Gaudioſo, Gaudentii ſucceſsorem, inveniri ſubſcriptum Epiſtolæ Synodicæ Concilii Mediolanenſis ad Leonem Pontificem anno 451. Quare non valde credibile eſſe inquit, tam modico temporis ſpatio, quatuor nempe & viginti annis, qui ab anno 427. ad annum 451. intercedunt, quatuor Epiſcopos ſedere potuiſſe; ideoque Gaudentii obitum rectius ſtatui circa annum 410. quam circa annum 427. Jacet autem Gaudentii corpus Brixiæ in Eccleſia S. Joannis Evangeliſtæ, olim *deforis Brixiam* nuncupata, in eodem ſacello una cum Theophilo, ejus poſt Paulum Epiſcopum in ſede Brixiana ſucceſſore, & Silvia virgine, de qua paulo ante diximus. Horum corpora in eum locum translata, ac depoſita fuere anno 1595. cujus translationis ſeriem narrant Acta SS. ad diem 27. Aprilis pag. 494. Porro Gaudentii nomen in Martyrologium Romanum relatum eſt die xxv. Octobris, hoc addito elogio: *Sancti Gaudentii Epiſcopi, eruditione, & ſanctitate conſpicui*; quod ſane Gaudentio convenire, tum ejus ſcripta Chriſtianæ pietatis imaginem ubique referentia, tum inſignis animi moderatio qua invitus ac reluctans ad Epiſcopatum accedere coactus eſt, tum ab eo pro Eccleſiæ pace reſtituenda fortiter geſta, manifeſte indicant. Atque hæc de Gaudentio; modo de ſcriptis ejus tam genuinis, quam ſuppoſititiis, nobis agendum eſt.

§. I.

De ſcriptis Gaudentii genuinis, & ſuppoſititiis.

XVI. Ad recenſenda genuina Gaudentii ſcripta, non multum curæ, aut laboris, impendere nobis opus erit, quippe quod de iis aut parva admodum, aut nulla ſit inter doctos controverſia. Quare *Paſchales decem Sermones cum Præfatione ad Benivolum*, genuinum eſse Gaudentii fœtum, nemo umquam dubitavit, itemque ſubſequentes *Quatuor de diverſis Capitulis Evangelii, & quintum de Machabæis Martyribus*, de quibus exſtat ipſius Gaudentii teſtimonium in eadem *Præfatione ad Benivolum*, his verbis: *Quatuor præterea breviores Tractatus, quos de diverſis Capitulis Evangelii apud te olim fuiſſe me locutum prodidiſti, & quintum de Machabæis Martyribus, emendatos tibi, quoniam cogis, remittam*. Videtur ex hoc Gaudentii loco conjici poſse, Paſchales quidem Sermones habitos fuiſse a Gaudentio in Eccleſia, ſubſequentes vero privatim apud ipſum Benivolum recitatos; ait enim: *quos apud te olim fuiſſe me locutum prodidiſti*. Idem indicare videntur Rufini verba *in Præfatione ad Gaudentium*,

tium, paulo ſupra allata: *ſi quid a te etiam quotidiani eloquii more dicitur*, *ſi quid in Eccleſia declamatur*; quibus & privatas diſputationes, & publicas conciones a Gaudentio habitas, non obſcure deſignat. Fortaſse cœtus Chriſtianorum apud Benivolum fieri ſolebant, in quibus non aleæ, & compotationibus, ſicuti hodie mos eſt, ſed divinarum quæſtionum, & pietatis ſtudio jugiter vacarent; iiſque ſe facilem ad docendum præbebat Gaudentius, ut uberiorem doctrinæ ſuæ, ac laboris fructum referret. Ceteri vero Gaudentii Sermones, nempe *de Ordinatione ſui*, *de Dedicatione Baſilicæ*, itemque duo ſequentes, quorum prior *ad Serminium*, alter vero *ad Paulum Diaconum* inſcribitur, facile cum ex argumenti ratione, tum ex orationis colore, & ſimilitudine, Gaudentii eſse deprehenduntur, ideoque pro Gaudentianis ſemper in Bibliothecis Patrum una cum aliis excuſi.

XVII. Quoniam autem huic noſtræ Editioni duorum præterea Sermonum acceſſio facta eſt, æquum erit de iis conſilium noſtrum lectori indicare, rationeſque aperire quibus permotus eos, tamquam genuinos, ceteris Gaudentianis adjecerim. Cum Editionem hanc Gaudentii animo verſarem, forte fortuna incidi in Editionem Sermonum S. Zenonis Epiſcopi Veronenſis, quæ Veronæ prodiit, juſsu Auguſtini Valerii Cardinalis, Veronæ Epiſcopi, *apud Hieronymum Diſcipulum* anno 1586. Eam curioſius pervolutanti mihi occurrit in Præfatione locus quo Editores, ac recognitores illius Editionis lectorem monebant, *prætermiſſum eſſe S. Gaudentii Epiſcopi Brixienſis Sermonem*, *qui excuſis Sermonibus* (prioris Editionis) *S. Zenonis fuerat additus*, *quod in vetuſto MS. Codice* (S. Zenonis) *non reperiretur*. Avide arripui oblatam occaſionem alterius, ſi quis forte eſset, Gaudentiani Sermonis nanciſcendi; ac diligenter conquiſitam priorem Sermonum Zenonis Editionem adeptus, quæ Venetiis pervulgata eſt anno 1508. in ea libro tertio optatum Sermonem inveni, hoc titulo inſcriptum: *Sancti Gaudentii Brixiani de Petro & Paulo*, *Sermo XLVIII.* Stilus quoque Gaudentio conveniebat; quare non jam invitus, aut nutans, eum parenti ſuo aſserere cogitabam: hoc tantum in votis erat, ut alicujus MS. Codicis auctoritas ſuffragio noſtro accederet. Cumulate deſiderio meo ſatisfactum eſt; nam conſultus a nobis per literas illuſtriſſimi ac præclariſſimi viri, JOANNIS FRANCISCI BARBADICI, Brixiæ Epiſcopi, doctiſſimus atque humaniſſimus vir, Carolus Majellus, Bibliothecæ Vaticanæ Præfectus, confeſtim ad nos ejuſdem Sermonis apographum miſit, exſcriptum e Codice Urbinate 150. pag. 146. & collatum cum Vaticano 1235. pag. 197. in quorum utroque Gaudentii

nomen

Digitized by Google

nomen præſefert. Igitur bini Codicis præſidio, ubi non modo huic Sermoni auctoritas, ſed etiam variantes lectiones acceſſerunt, libenter eum in familiam aliorum Gaudentianorum Sermonum induximus, ac poſt vulgatos in ceteris Editionibus, locum tenere juſſimus.

XVIII. Alter Gaudentii Sermo, qui poſtremo loco poſitus eſt, ſæpe ſæpius prodierat apud Lipomanum, & Surium in Vitis SS. die 18. Julii, præfixo Gaudentii nomine, ſub hoc titulo: *Vita beati Philaſtrii Epiſcopi Brixienſis, per Divum Gaudentium ejus ſucceſſorem deſcripta*. Equidem titulus iſte non omnino videbatur antiquam ſimplicitatem præferre; ſed cum Lipomanus, & Surius teſtarentur, ſe hunc Sermonem accepiſse a vetuſto libro Sacrarii Eccleſiæ Brixianæ, non diffidebam, collatione MS. Codicis, non modo titulum, ſed ipſum quoque Sermonem, qui nonnihil depravatus erat, fieri poſse emendatiorem. Utrumque præſtitum eſt auxilio duorum Brixianorum Codicum MSS. in quibus hic Sermo habetur, hac præmiſsa inſcriptione: *Sermo beati Gaudentii Epiſcopi de vita, & obitu beati Philaſtrii Epiſcopi prædeceſſoris ſui*. Exſtat autem de hoc Sermone præclarum teſtimonium Ramperti, Brixiæ nono ſæculo Epiſcopi, qui ejus locum profert *in Sermone de Translatione beati Philaſtrii* cap. 5. his verbis: *Veluti in edito Sermone a Præſule Gaudentio, vita ſcilicet beatiſſimi Philaſtrii Pontificis, legitur, fuiſſe eum omni ætati, & conditioni, & ſexui, ſtupenda benignitate communem*. Proinde miratus omnino ſum, Ludovicum Ellies Dupinium Gallum, Bibliothecæ Eccleſiaſticæ Scriptorem, quæſtionem de hoc Sermone movere Gaudentio potuiſse. Alibi etiam Rampertus ejuſdem Sermonis auctoritate utitur, nempe cap. 9. ac poſt Rampertum utuntur Baronius, Alanus Anglus, Labbeus, Voſſius, Caveus, aliique Recentiores; quod cum animadverterem a Bibliothecæ Patrum Collectoribus non fuiſse ſatis obſervatum; hunc enim Sermonem prætermiſerant; eum idcirco veluti ſincerum, ac legitimum Gaudentii Opus, ceteris Gaudentianis Sermonibus accenſere, meum eſſe duxi.

XIX. Atque hæc quidem ſunt Gaudentii genuina, quæ exſtant; nam & intercidiſſe non pauca notavimus ad Tract. XIV. Nunc de ſuppoſititiis dicam. Ac primo occurrit *Commentarius in Symbolum* quod vulgo *Athanaſii* appellatur; hujuſmodi enim Commentarii licet omnino, quod ſciam, nihil exſtet, Gaudentium auctorem faciunt Elias Capreolus lib. 3. Hiſt. Brix. & ex Capreolo Ughellus, aliique. At falſa perſuaſione deceptos manifeſte liquet; cum Symbolum illud, quod circa finem quinti ſæculi a Vigilio Tapſenſi, aut alio quopiam Scriptore conditum eſse, conſtat inter eruditos, minime

Gau-

Digitized by Google

Gaudentio innotuiſse potuerit, qui quarto ſæculo vixit, aut vix demum initia quinti ſæculi vidit. Hunc eorumdem Scriptorum errorem expunximus in Annotationibus ad Ughellum, * nec quomodo falſus rumor obtinuerit video, niſi forte pro *Commentario in Symbolum Athanaſii*, intelligenda ſit Expoſitio Rufini in Symbolum, quæ a multis Hieronymo, & Cypriano temere adſcripta, aliquando etiam Gaudentio Brixiano tributa fuerit. Inter Gaudentii ſuppoſititia numeratur deinde *Rhythmus de Philaſtrio*, quem aliquando Gaudentium auctorem præ ſe tuliſse, teſtatur nobis Rampertus *in Sermone de Translatione Philaſtrii*. Verum ſtilus aperte, ac Latinæ linguæ color, ad ſequiora tempora pertinent, nec aliquid in eo Rhythmo Gaudentianum videtur, præter ſententias quas Rhythmi Auctor a Gaudentio *in Sermone de Philaſtrio* mutuatus eſt; quare accedente etiam ipſius Ramperti calculo, libenter Rhythmum illum Gaudentio abjudicavimus. Vide porro ea quæ fuſius præfati ſumus ad eumdem Rhythmum, in calce Sermonum Gaudentii.

* Tom. 4. Edit. Ven. col. 528.

XX. Ad Gaudentii ſuppoſititia referri item poteſt celebris *Liber de ſingularitate Clericorum*, modo Origeni, modo Cypriano, aut Auguſtino tributus; qui cum hucuſque certum Auctorem non agnoſcat, inter Adeſpota ſcripta a Dekerro numerandus erat. Hunc Gaudentio Brixiano adſcribi poſse cenſuit Joannes Fellus, *in Præfatione* ad nuperam Cypriani Editionem: *De ſingularitate Clericorum*, inquit, *Opuſculum locum aliquem habeat, ea lege, ſi aut Origenes, aut* Gaudentius Brixianus, *aut alius aliquis circa ſaculum milleſimum Scriptor, quo tempore lis iſta in Occidente maxime fervebat, pro ſuo agnoſcere ſuſtineant*. At quiſnam iſte *circa ſaculum milleſimum Scriptor?* Plane ignotum. Idem Fellus deinde in Notis ad eum Tractatum, Auctorem ad Bedæ tempora, ideſt ad ſæculum octavum, revocat, his verbis: *Videtur circa Bedæ popularis noſtri tempora, quando de cælibatu Clericorum maxime fervebat, præſertim in Occidente, controverſia, conſcriptus Liber, cui ſaculo reſpondet a revelatione deſumtum argumentum*. Deſideravi profecto, cum in hæc incidiſsem, docti viri judicium; nam quæ umquam nota eſt, quæſo, quæ Opuſculum illud *milleſimo ſaculo* (decimum dicere voluit) *aut Bedæ temporibus* tribuendum indicet? Ab Epiſcopo conſcriptum, ubi forte videret nemo, notavit Eraſmus* ex iis verbis quæ Auctor Operis apponit: * *Vos autem, filii cariſſimi, non tantum perſuaſione, ſed poteſtate convenio*. Verum quæ in hoc Opere de martyrio diſputantur, * nullo modo Bedæ temporibus, immo nec Gaudentii, nec Auguſtini ævo convenire poſsunt; quando nempe pace Eccleſiæ data, jam non amplius frequens ſuberat martyrii occaſio. Itaque mea quidem ſenten-

* Edit. Veneta Cypriani cum Scholiis Eraſmi 1547. in 8.

* Edit. Amſtelod. Cypriani 1700. pag. 151. col. 2.

* Edit. Amſtelod. Cypriani 1700. p. 150. col. 2.

tentia, libellus iſte vel ad Origenis, vel ad Cypriani tempora referendus. Vidit procul dubio Felli lapſum Guilielmus Caveus, dum Cypriani Opera recenſens, illius ſententiam de hujus Opuſculi Auctore enarrat: * *Doctiſſimi* (Cavei verba ſunt) *Editionis Oxonienſis Curatores, circa Bedæ ætatem ſcriptum eſſe arbitrantur*. Sed, ut homines ſumus, puduit reprehendere; quamvis paulo antea, ſcilicet in Origene, * libelli hujus Auctorem, *non contemnendæ vetuſtatis, Hieronymi ſaltem ævo non inferiorem*, pronuntiet. Ceterum libellus ille nihil omnino continet quod controverſiæ de cælibatu Clericorum aptari poſſit, quamvis eorumdem cum feminis contubernium, ac familiaritatem redarguat; cui profecto argumento congruum auctorem quærere ſæculo decimo minime oportebat. Sane Cyprianus ipſe, * aliique ea ætate Patres, ſæpius in eodem argumento verſati ſunt, canoneſque Conciliorum multis egerunt ut ablata hujuſmodi corruptione, quæ Eccleſiæ mores fœdabat, integra ſervaretur Eccleſiaſtica diſciplina.

* Hiſt. liter. ſæc. 3. pag. 80.

* pag. 76.

* Epiſt. 4. Edit. Amſtel. 1700.

XXI. Hæc de Gaudentii ſcriptis tam genuinis, quam ſuppoſititiis. Nihil enim morari nos debet anceps Barthii teſtimonium, quo Gaudentium una cum Eucherio, Maximo, Cæſario, aliiſque hujuſmodi Scriptoribus, unum atque eumdem ſub diverſis nominibus Auctorem eſſe, ex argumenti, aut ſtili ſimilitudine, ſuſpicari videtur. Sic ille lib. 42. Adverſ. c. 18. *Illud de his talibus Scriptoribus monere non ſuperſedeo, tam non raro inter ſe ſimiles eſſe Sermones quos Valeriani, Eucherii, Maximi, Cæſarii*, Gaudentii, *Eligii, & aliorum talium nominibus perſcriptos habemus, ut magna ſuſpicio ſit, vel ſtilum majorum minores æmulatos eſſe, vel paucorum Scriptorum Operibus diverſos a librariis, pro favore locorum, titulos eſſe impoſitos*. Quid ſibi velit Barthius, non intelligo. Aut enim Gaudentio aliorum Sermones tribuere vult, aut aliis Gaudentianos. Si primum; non video quam facile ceteris ſuaſurus ſit: mihi certe non perſuadet. Nam ut aliquando ſimilis forte locus in eodem argumento a duobus Scriptoribus uſurpatus occurrat, non ideo ſtatim unus atque idem utriuſque Operis Auctor fuiſſe cenſendus eſt. Nihil enim frequentius, quam ut Scriptor quiſpiam alterum ejuſdem argumenti Scriptorem imitari, ejuſque ſententias totidem quandoque verbis referre ſoleat. At vero ſi Gaudentii Sermones alterius Scriptoris eſſe, ſignificare voluit Barthius, omnino doctum virum deſipuiſſe oportuit, cum luce clariora ſint indicia in ſingulis fere Gaudentianis Sermonibus, quæ Gaudentium Sermonum iſtorum genuinum, verumque Auctorem oſtendant. Hæc ſingillatim enumerare ſupervacuum duco, cum ea ſtudioſus Lector non magno negotio poſſit animadvertere; nec

Bar-

Barthium, de Gaudentio noſtro loquentem, tam graviter aberraſſe, alicui mirum ſit, cum fuerit vir doctus nimium in judicando præceps, quapropter *Criticus minorum gentium* audit a Cotelerio. * Occurrit etiam quædam Octavii Rubei narratio, *in Vita SS. Fauſtini & Jovitæ pag.* 40. qua is, Gaudentio teſte, porphyreticam quamdam nobis urnam memorat, in qua aliquando Sanctorum eorumdem Martyrum corpora jacuiſſe refert: at Gaudentius nuſquam hujuſmodi aliquid, quod ſciam, ſcriptis prodidit; ſuntque hæ gerræ meræ, ac nugæ, quas Rubeus e vulgi quiſquiliis collegit, atque ut aliquam iis fidem faceret, Gaudentio ſuppoſuit. Itaque iiſdem aut recenſendis, aut refellendis, diutius immorari piget; quare Rubeo dimiſſo ad alia tranſeamus.

* in Not. ad Hermã in PP. Apoſt. pag. 75. Edit. Antuerp. 1698.

§. II.

Judicium nuperi Scriptoris de Gaudentio expenditur.

XXII. Inter quamplurimos hujus ætatis Scriptores qui Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſtudiis egregiam navarunt operam, præcipuum ſibi locum vindicat Ludovicus Ellies Dupinius, Bibliothecæ Eccleſiaſticæ Auctor, quam jugi ſtudio, ac diuturno labore confecit. Is dum Gaudentii ſcripta recenſeret, adeo huic noſtro durum ſe, atque inſenſum præbuit, ut ſi quis, minime lecto Gaudentio, Dupinium adeat, ejuſque dictis fidem adjungat, Gaudentium ipſum nullius momenti Scriptorem cenſeat oportet, cujus proinde lectioni ſi quis forte tradere ſe velit, oleum ſane, & operam perdat. Porro ut lectori penitus compertum ſit, quam non æquam Dupinius de Gaudentio ſententiam tulerit, liceat hic mihi ipſius Dupinii Gallica verba afferre, quibus perſpectis, Lector ipſe hac de re, quod juſtum fuerit, ſtatuet. De primo Gaudentii Sermone hæc habet: * *Il commence le premier de ces Sermons par une penſee qui a plus de ſubtilitè que de ſoliditè, pour rendre raiſon de ce qu' on celebre la Paque au Printemps, apres le mauvais temps de l'Automne, la rigueur de l'Hyver, & avant l'ardeur de l'Etè. C'eſt, dit il, pour montrer que Jeſus Chriſt qui eſt le Soleil de juſtice, diſſipe par ſes lumieres les tenebres de l'erreur des Juifs, & amollit la duretè des cœurs des Paiens, en prevenant par ſes raions l'ardeur du feu du jour du Jugement. Il ajoute que le Monde aiant etè creè au Printemps, il etoit juſte qu'il fut reparè dans la meme ſaiſon.* Utrum reprehendendus ſit hoc loco Gaudentius, nec ego ſatis diſpicio, nec quiſpiam fortaſſe alius alter viderit. Scilicet non omnibus datum eſt lynceis Dupinii oculis

* Dupin. Biblioth. Eccl. ſiecl. 5. par. 1. *Gaudence Evêque de Breſſe.*

Digitized by Google

uti. At enim ſi aptas temporum rationes quærere, quibus Dominica myſteria geſta ſunt, ſi rerum convenientias ſubtiliter inveſtigare, alicui abſurdum videatur, is antiquitatem omnem ſibi poſthabeat neceſſe eſt, atque Ambroſium, Hieronymum, Auguſtinum, levitatis, & inficetiarum accuſet. Nec, ſi quid ingenio permiſit Gaudentius, *Chriſtum juſtitiæ Solem* appellans, atque ad hujuſmodi imaginem varias temporum vices conferens, ideo parum ſolide locutus eſt; nam, ut ipſe Dupinius notavit, ſtatim ſubdit aptiorem rei rationem paulo infra, ubi ait: * *Filius ergo Dei, per quem facta ſunt omnia, eodem die, eodemque tempore, proſtratum Mundum propria Reſurrectione reſuſcitat, quo eum creaverat ex nihilo, ut omnia reformarentur in Chriſto, quæ in cælis ſunt, & quæ in terra ſunt.* Hæc autem Gaudentii ſententia, qua Mundum verno tempore conditum affirmat, Græcis, & Latinis, ea tempeſtate communis erat, ut obſervavimus in Notis ad hunc Gaudentii locum pag. 25.

* Gaud. Tr. 1. pag. 26.

XXIII. Pergit deinde Dupinius de ſecundo Gaudentii Sermone loqui in hunc modum: *Apres avoir ainſi expliqué tres-clairement le myſtere de l'Euchariſtie, il parle des diſpoſitions dans leſquelles on doit etre pour s'en approcher. Il les trouve toutes figurees par les ceremonies avec leſquelles les Juifs mangeoient l'Agneau Paſchal. Mais il tire ces convenances de ſi loin, que l'on auroit de la peine à les remarquer. Car qui croiroit, que la ceinture de peau avec laquelle les Iſraelites ſe ceignoient, ait ete la figure de la mortification des vices? Qui pourroit deviner que quand il eſt defendu de rompre les os de l'Agneau, cela veut dire que l'on doit obſerver les preceptes qui ſont dans l'Ecriture? Qui s'imagineroit que quand il eſt dit qu'il faut bruler les reſtes de l'Agneau, c'eſt pour ſignifier que l'on doit conſumer par une foi vive les doutes que l'on peut avoir ſur le myſtere de l'Euchariſtie? Ces allegories, & d'autres ſemblables qui ſont en cet endroit, ſont un peu violentes, & je doute fort qu'elles ſoient du gout de bien de gens.* Summa hujus Dupinianæ reprehenſionis in eo verſatur quod Gaudentius intemperanter allegoria uſus ſit; videtur enim hoc interpretationis genus vehementer Dupinio diſplicuiſſe; nam & de duobus aliis Tractatibus paulo poſt ait: *Ces deux Inſtructions* (Octava nempe, ac Nona) *ſont pleines de pluſieurs allegories.* Verum cauſa hæc Gaudentio communis eſt cum omnibus fere antiquis Patribus, quibus in exponendis Scripturis, etiam ubi res per ſe aperta eſſet, & perſpecta, nihilominus allegoriam negligere religio fuit. Notum eſt illud Auguſtini: * *Dominus noſter Jeſus Chriſtus ea quæ faciebat corporaliter, etiam ſpiritaliter volebat intelligi. Neque enim tantum miracula propter miracula faciebat: ſed ut illa quæ facie-*

* Serm. 44. de verb. Dom. poſt init.

ciebat, *mira eſſent videntibus*, *vera eſſent intelligentibus*. Neque ego valde pugnem, leviora aliquando fuiſſe quæ in hujuſmodi genere dicebantur, cum ea ſit figurate loquendi ratio, ut ſæpius dicentem in anguſtias, ac ſalebras compellat, & alieniſſimis ſententiis rem propoſitam explicare cogat: ſed fortaſſe hujuſmodi oratio populo valde placebat, qui plerumque non tam gravem, ac diſertum, quam admirabilem, & acutum oratorem quærit. Ideo antiqui Patres, qui debitores ſe eſſe ſapientibus, & inſipientibus, pro caritatis lege ſcirent, eo dicendi genere utebantur quod plane agnoſcerent ad alliciendum, continendumque populum, aptius eſſe, atque utilius. Nec alioqui Gaudentii allegorias inuſitatas omnino, aut inauditas Dupinius dixerit; nam, ut alias prætercam, ſententia illa qua docet, quæ ex agno ſuperfuerant ideo comburenda fuiſſe, ut intelligeremus, * *ſi qua myſteriorum ſuperaverint*, *quæ capere modo non poſſumus*, *hæc igni cremanda eſſe*, *ideſt divino tradenda Spiritui*, *ut ea quorum rationem modo non capimus*, *ardentis fidei ſpiritu conſumantur*; hæc eadem Gregorii Magni fuit Hom. 22. in Evangelia: *Quod ex agno remanet*, *igne comburimus*, *quando hoc quod de myſterio ejus penetrare non poſſumus*, *poteſtati ſancti Spiritus humiliter reſervamus*. Hæc eadem habetur apud Arnoldum Abbatem Bonævallis Tract. de ultimis verbis Domini: *Oſſa* (agni) *igne comburimus*, *quia ſacramenta quidem* (*quæ quaſi divina virtutis caro ſunt*, *& veritatis integumenta*) *viſibiliter ſecundum ſuam ſpeciem percipimus*, *& ſumimus*: *ipſam vero ſubſtantiam nec frangimus*, *nec minuimus*, *ſed flammis injicimus*, *ideſt ſpiritualibus intelligentiis commendamus*, *quod ſpiritus & vita ſint in divinis myſteriis*. Immo invenitur etiam apud Gozechinum Scholaſticum in epiſtola ad Valcherum: * *Iſti* (nempe Berengarii Turonenſis aſſeclæ) *eumdem Agnum Paſchalem*, *qui eadem ſacramenta in ſeipſum ineffabiliter transformans nobis condidit*, *& conſecravit*, *crudum vel coctum aqua*, *non aſſum igni comedunt*; *& quod ejus reſiduum eſt*, *& ſemper erit* (*quia nullus umquam mortalis*, *quantumlibet ſciens*, *ad incarnati Verbi arcanum plena intelligentia in hac vita penetrare potuit*, *aut poterit*) *igni non comburunt*. Quod igitur a nemine cogitari poſſe, * affirmavit Dupinius, idem illud dixerunt tres iſti Auctores, quos doctos, graves, & honeſtos viros fuiſſe, ac præſertim mentis bene ſanæ, Dupinius ipſe, ut arbitror, non negaverit.

* Gaud. Tr. 2. pag. 40.

* apud Mabillon. tom. 4. Analect. pag. 384.

* *qui s' imagine-roit.*

XXIV. At hæc fortaſſe omnia ignoſci Dupinio a nobis poterant, modo ubi tractatum illum de Gaudentianis ſcriptis concludit, graviores multo ac ſæviores in Gaudentium iras minime exeruiſſet. Audiamus porro Criticum noſtrum de tota Gaudentiana oratione ſen-

tentiam ferentem. *Il n' eſt pas neceſſaire* (inquit Dupinius) *de depeindre le caractere de Saint Gaudence, on le connoit aſſez apres ce que nous en avons dit. Son ſtyle eſt ſimple & negligè, il eſt plein d' allegories forcees, de penſees extraordinaires, d' alluſions eloignees. Ses Sermons ſont ſecs, ſteriles, ils inſtruiſent tres peu, & ne touchent point du tout. Enfin ils n' ont ni la force, ni l'eloquence, ni la beautè, ni l'exactitude des Predications des Auteurs Grecs dont nous venons de parler*. Ita Dupinius de Gaudentio, & quidem, ni fallor, parum benigne. Ut vero aperte cognoſcat Lector, quam injuſte, ac perperam eum reprehendat, quantaque fuerit Gaudentio ubertas, doctrina, ac dicendi vis, mihi conſtitutum eſt, nonnulla hic Gaudentianorum Sermonum ſpecimina afferre, ex quibus facile intelligat quiſque, quodnam fuerit genus iſtud orationis tam acriter a Dupinio reprehenſum. Gaudentius *Tract*. 1. Chriſtianos Judæis, ac Gentilibus comparans,

Tr. 1. pag. 32.

hæc habet: *Et modo quidem ad comparationem Judæorum, atque Gentilium, qui in profunda nocte incredulitatis demerſi noſcuntur, & ad eorum comparationem qui in hæreſeon caligine, ac nocte luxuriæ demorantur, nos videmur eſſe, & plane ſumus in luce: ſed ipſi dies noſtri quibuſdam nebulis prætexuntur, & non habent ſerenitatis lætitiam, dicente Propheta: Dies mei ſicut umbra declinaverunt. Tract.*

Tr. 4. pag. 57.

4. Neophytos alloquens, ait: *Vos igitur, Neophyti, qui eſtis ad beata hujus, ac ſpiritualis Paſchæ epulas invitati, videte quomodo ab omni pollutione eſcarum quas ſuperſtitio Gentilis infecerit, veſtras animas conſervetis*. Deinde nonnullis interjectis: *Servate, Neophyti, ornamentum gratiæ ſalutaris: ſobrii eſtote per omnia, ne illud inebriati perdatis: ſolliciti convenite ad Eccleſiam: orationibus, hymnis, pſalmis, & canticis ſpiritualibus nobiſcum vigilanter incumbite. Hæc ſint otii veſtri opera; quibus debitum reddentes Chriſto Domino famulatum, mercedem vitæ æternæ conſequi ab ipſo poſſitis. Sint igitur convivia veſtra ſobria, caſta cubilia: ſit modeſtus animus, ſermo placidus, mitis inceſſus*.

Son ſtyle eſt ſimple, & negligè. Ses Sermons ſont ſecs, ſteriles, ils inſtruiſent tres peu.

Hoccine illud eſt aridum, & inane dicendi genus, doctrinæ prorſus, atque ornamenti totius expers? *Tract*. 7. ut legem de non comedendo fermentato a ſævitiæ nota, ob mortis pœnam inobedientibus propoſitam, excuſet: *Si fermentatum fieri juſſiſſet*, inquit, *diligentia illic neceſſaria fuerat, ne deeſſet: quod juſſit; deſidia eſt, non laboris. Negligentiam jubet, ut obedientiam probet; & non vis ut damnet illam animam quæ diligentiam commodaverit, ut contemnas? Tract*. 11. explicans illud Jo. 7.

Tr. 7. pag. 75.
Tr. 11. pag. 140.

Nolite ſecundum faciem judicare, ſic diſſerit: *Generalis iſta ſententia eſt, retinendæ æquitatis magiſtra, omnibus poſita, multis nota, paucis dilecta. Præcipitur enim ne hujus ſæculi divitum perſonis adulantes, iniquiſſimo judicio faveamus*

Digitized by Google

mus incredulis, & impios, crudeles, rapaces, luxurioſos, inhoneſtos, non ſolum timido ſilentio nutriamus, verum etiam omni reprehenſione dignos, injuſtis laudibus prædicemus: vel, quod eſt omni fæditate deformius, turpia lucra captantes, aliena pecunia notabiliter ſerviamus, Chriſtianæ libertatis obliti. Num ſane Gaudentii oratio omnibus ornamentis, ac luminibus caret? an vero e contra ſplendore, fucco, ubertate redundat? Atque hæc omnia etiam Dupinio obvia erant, ex quibus cum Gaudentii doctrinam, tum eloquentiam, & ingenium perſpicere poterat, niſi pravum animum, & infenſum, ad eum legendum attuliſſet. Tillemontius quidem, qui tali morbo minime laborabat, aliter de Gaudentio cenſuit, cujus verba, ut Gallum Gallo opponam, hic libenter deſcribo: * *Quoique ſon ſtyle* (Gaudentii nempe) *paroiſſe aſſez ſimple, neanmoins il a de l' elegance, & l' on y voit un genie fort doux, & en meme temps fort agreable. Mais pour le fond des choſes, la doctrine, & les inſtructions en ſont excellentes*. * Memoir. pour l' Hiſt.Eccl. tom. 10. pag. 586.

XXV. At pergamus adhuc parumper Gaudentium audire. Nemo enim ipſo ſtrenue magis ejus cauſam tuetur. *Tract.* 5. ad fin. de correptione ſubditorum loquitur in hunc modum: *Quod ſi lupus deſinat* Tr.5.pag. 66. *eſſe lupus, & cum agno paſcatur, ut ait Propheta; & ſi leo deſinens eſſe leo, cum bove manducet paleas; baculo opus non eſt. Si enim feralium morum nequitia in tantam vertatur manſuetudinem, ut cum oviculis innocentibus, ac mundis Chriſti operariis, vitæ pabulum mites quærant, & capiant; dicitur a Chriſto Apoſtolicis quibuſque ſacerdotibus, ut neque baculos correptionum portent in via, quando in diſcipulis obedientibus ac modeſtis terram ſanctam poſſidere jam cœperint*. Et *Tract.* 3. animadvertenda maxime eſt pars illa quæ incipit: *Nec illud otioſum putes*; ubi tam luculenter diſputat de libertate arbitrii, ut nihil elegantius, aut doctius fieri poſſit. Tr.3. pag. 49. *In Præfatione* vero totus ille locus: *Pietatis vero cultores quod interdum vel corporis doloribus, vel variis tribulationibus affliƈtantur, triplex eſſe ratio invenitur: prima Correctionis, ſecunda Purgationis, tertia Probationis*; Præf. ad Beniv. pag. 13. adeo eloquenter, ac docte explanatus eſt, ut plane in eo regnare Gaudentius, atque omni laude ſuperior eſſe videatur. Sic paulo infra: *Probationis igitur gratia mirificus Job*, Jobi hiſtoriam Ibid. pag. 15. pluribus rerum, ac verborum ornamentis deſcribit; quare nullus omnino eſſe poteſt tam craſſa Minerva, tamque hebeti ſenſu, ſi unum excipias Dupinium, qui Gaudentianæ orationis eloquentiam, & vim non ſentiat. Sed fruſtra ſim profecto, ſi omnia recenſere velim; nec ſane Gaudentius longiore indiget defenſione, apud eos maxime quibus Gaudentiani Sermones in manibus ſunt. Itaque ad hos

lecto-

lectorem remitto, ut iis pervolutis, de Dupiniana reprehenſione, quod æquum videbitur, judicet.

§. III.

De conſilio, & ordine hujus Editionis.

XXVI. Plures fuere poſt Typographiam inventam uſque in hanc diem Gaudentii Editiones, quarum tamen nulla accurata, aut integra, hactenus dici potuit. Gaudentianorum Sermonum ſpecimen primus edidit Elias Capreolus lib. 3. Hiſt. Brix. excerpta nempe ***Sermonis de Philaſtrio***, circa annum 1500. aut paulo amplius. Deinde circa annum 1554. Aloyſius Lipomanus, Veronenſis Epiſcopus, protulit ***Sermonem*** integrum ***de Philaſtrio***, ***Sermonem de Dedicatione Baſilicæ***, itemque excerpta ex ***Præfatione ad Benivolum***, in Vitis SS. tom. 4. ***Editionis Venetæ***, ubi pag. 1. & pag. 15. Opera Gaudentii nondum excuſa dicuntur. Prodiit poſtea anno 1555. ***Baſileæ apud Henricum Petrum*** Opus inſcriptum ***Orthodoxographa***, ſed in eo quidem Gaudentii exſtat nihil; in altera vero ejuſdem Operis impreſſione, denuo in eadem urbe facta anno 1569. tom. 6. fol. 1799. habentur Gaudentiani Sermones, eodem ordine, ac numero, quo ſæpius repetiti poſtea ſunt in Bibliothecis PP. quare hanc primam fuiſſe Gaudentianorum Sermonum Editionem ſatis probabiliter puto.

XXVII. Prodierunt poſtmodum variæ Bibliothecæ PP. Editiones, poſt primam Pariſienſem anno 1576. a Margarino Bignæo procuratam. In iis omnibus excuſus ſemper eſt Gaudentius; ſed, ut fatum eſt magnarum hujuſmodi Collectionum, ſcatebat paſſim mendis non minimis, quæ medicam manum exſpectabant; ac præterea duobus Sermonibus carebat, qui extorres facti, longius a parente ſuo vagabantur; ***Sermo*** nempe ***de Petro & Paulo***, & ***Sermo de vita, & obitu beati Philaſtrii***. Itaque omnino operæ pretium erat, novam Gaudentii Editionem aggredi; cum præterea, quod ſciam, numquam ſeorſim editus fuiſſet, atque ad ingentes illas Bibliothecæ PP. Collectiones tractandas pauci admodum accederent, magna Operis mole deterriti. Dum eo in loco res eſſet, ac male a typographis acceptus jaceret pene in tenebris Gaudentius noſter; accidit peropportune, atque, ut ita dicam, cum bonis ominibus, ut anno 1714. præſtantiſſimus, atque immortalitate digniſſimus Præſul, JOANNES FRANCISCUS BARBADICUS, a Veronenſi Epiſcopatu ad Brixianum eſſet translatus, qui ſtatim ab inito Brixianæ Eccleſiæ regimine, conſilium edendi Gaudentii ſponte ſua cepit. Hujus ſummi viri erga Editionem hanc, a nobis ipſius juſſu luben-

lubenti animo ſuſceptam, beneficia connumerare ſi velim, nullum profecto dicendi finem faciam; nam & opera, & opibus juvare numquam deſtitit, præſertim ut variantes MSS. Codd. lectiones nobis ſuppeterent; ſummoque animi ſtudio, ubicumque opus eſſet, paratus ſemper fuit, auctoritatem ſuam, atque officia, benigne impendere. Quin & induſtriam noſtram non ſemel humaniter excitare, ut propoſitum urgeremus, & Operis ipſius ſpecimina rudia adhuc, & impolita, ſuiſmet oculis percurrere: demum Editionem ipſam tueri conſtanter, ac fovere nullo modo umquam intermiſit, quoadusque in lucem prodiret; collatis etiam liberaliter pecuniis ad typorum impenſas.

XXVIII. Ut autem Lector ſciat, quibus ſubſidiis ad hanc Editionem parandam uſi ſimus, præſto nobis fuerunt ex Vaticana Bibliotheca collationes trium MSS. Codd. nempe Vaticanorum duorum 1243. & 4580. quorum uterque papyraceus, itemque elegantiſſimi Urbinatis membranacei 75. cujus initiales literæ pictura, & auro conveſtitæ ſunt. Quamvis Codd. iſti non magnæ ſint antiquitatis, eximiam tamen nobis opem plurimis in locis ad Gaudentii emendationem contulerunt, ut paſſim legentibus manifeſtum erit. Eorum ut variantes lectiones minore negotio, ac promtius excerperentur, poteſtatem fecit, venia etiam data ut e Vaticana Bibliotheca Codices ipſi ad Palatium Quirinale transferri poſſent, pro ſua effuſa in omnes clementia, ac benignitate, SS. D.N. Clemens XI. Pontifex Maximus, quo ſedente, ac ſoſpite, numquam bonæ literæ ſine pretio erunt. Excerpendi autem ſibi curam humaniter ſuſceperunt clariſſimi, atque doctiſſimi viri, Franciſcus Blanchinus, & Carolus Majellus, Bibliothecæ Vaticanæ Præfectus, uterque ejuſdem SS. D.N. Clementis Papæ XI. ab honore ſacri cubiculi; quorum proinde officiis immortales gratias me ſemper habiturum, hoc loco libenter profiteor. Acceſſit tribus hiſce Codd. MSS. alter Florentinus chartaceus Bibliothecæ S. Marci, cujus meminerat ſummus vir, Joannes Mabillonius in Itinere Italico pag. 178. hujuſque variantes lectiones accurate deſcribendas, atque ad nos mittendas curavit admodum Reverendus Pater Albertus Salvi, ejuſdem Monaſterii S. Marci Florentiæ Prior. Cum iſtis quatuor Codd. collati ſunt priores decemnovem Gaudentii Tractatus, itemque Præfatio ad Benivolum; ad quorum pariter Tractatuum emendationem contulimus tres Editiones Bibliothecæ PP. nempe Pariſienſem anni 1589. Colonienſem 1618. & Lugdunenſem 1677. *Sermo de Petro & Paulo*, qui in prædictis quatuor Codd. MSS. minime habetur, collatus eſt cum alio Urbinate membranaceo 150. ac Vaticano pariter membranaceo 1235. Uterque

que ex his duobus Codd. continet Sermones etiam Zenonis Epiſcopi Veronenſis; eorumque ætas videtur pertingere ad quingentos annos. Præter duos iſtos Codices, uſi ſumus ad collationem ***Sermonis de Petro & Paulo***, antiqua item Veneta Editione Sermonum Sancti Zenonis Epiſcopi Veronenſis, anni 1508. in qua Sermo hic primum prodiit, minime diſſimulato Gaudentii nomine, ut in Notis ad eumdem Sermonem monuimus. Pro ***Sermone*** autem ***de vita, & obitu beati Philaſtrii***, variantes nobis lectiones ſuppeditarunt duo Brixiani Codd. membranacei, quorum antiquior præfert notam ſæculi XI. ac binam inſuper Editionem adhibuimus, nempe Venetam Lipomani 1554. & Colonienſem Surii 1579. a quibus in Vitis SS. vulgatus fuerat. Cum præterea ſcirem exſtare in Ambroſiana Mediolanenſi Bibliotheca primam (ut ego quidem puto) Gaudentii Editionem, quæ prodiit anno 1569. in Orthodoxographis PP. ejus quoque variantes lectiones priorum decemnovem Gaudentianorum Tractatuum, qui in ea cuſi ſunt una cum Præfatione ad Benivolum, deſcriptas habui a Cl. Joſepho Antonio Saxio, ejuſdem Bibliothecæ Præfecto, eruditionis eximiæ, ac ſummæ humanitatis viro; ſed cum hæc Editio conſentire fere omnino videatur cum mendis aliarum Editionum, ideo nullus nobis ejus uſus fuit.

XXIX. Ordo Gaudentianorum Sermonum, ſive Tractatuum, idem apud nos ſervatus eſt, qui in aliis quoque Editionibus occurrit. Nam ***Sermo de Ordinatione ſui***, qui prior ceteris a Gaudentio eſt habitus, primus quoque ordine eſſe debuerat; ſed ***Præfatio*** Paſchalibus præpoſita hos priores fecit, in qua quia mentio eſt de ***Quatuor ſequentibus***, & ***Quinto de Machabæis Martyribus***, ideo in hac Editione eum ordinem tenuimus quem Gaudentius ipſe in Præfatione nobis ſtatuit, atque in aliis Editionibus receptus eſt. Gaudentianos Sermones ſubſequitur ***Rhythmus de Philaſtrio***, de quo conſule ea quæ diximus in Admonitione eidem Rhythmo præpoſita, in calce Sermonum Gaudentii.

XXX. Viſum eſt deinde Rampertum, atque Adelmannum, Gaudentio adjungere, ejuſdem Eccleſiæ Epiſcopos, doctrina non minus, quam pietate conſpicuos. Atque Adelmanni profecto integram Epiſtolam dandi non modica me incendebat cupido, ne dicam ſpes; quam tamen omnino fruſtra animo conceptam vix demum ægre ſenſi, cum omnes conatus noſtros cedere incaſſum vidi. Rampertus vero non uno in loco a magnis plagis convaluit quas acceperat, atque in ſectiones accurate diſtinctus eſt, auxilio duorum Brixianorum Codd. qui paulo ante laudati ſunt, quique maximo nobis uſui fuerunt ad hanc noſtram Editionem parandam. In iis enim præ-

ter

Digitized by Google

ter Rampertum, cujus fruſtra alibi Exemplar MS. requiras, exſtat Sermo Gaudentii de Philaſtrio, itemque Rhythmus in honorem ejuſdem Philaſtrii ex Gaudentiani Sermonis ſententiis compactus. Sane Brixiana Eccleſia florentem aliquando habuit MSS. Codd. Bibliothecam, ejuſque etiam nunc reliquiæ nonnullæ ſuperſunt, inter quas MS. Codex *Auguſtini de Civitate Dei* membranaceus in fol. majoris formæ, uti & ejuſdem molis, ac notæ, *Collectio Sermonum, & ſententiarum in omnes D. Pauli Epiſtolas* ex Operibus Auguſtini, quæ Bedæ olim adſcripta, nunc Floro Lugdunenſi tribuitur. De Brixiana porro Bibliotheca præclarum eſt S. Caroli Borromæi teſtimonium *in Actis Viſitationis Apoſtolicæ* civitatis Brixiæ, ab ipſo habitæ anno 1581. quæ MSS. exſtant in Epiſcopali tabulario Brixiæ, his verbis: *Eccleſia Brixienſis, Dei beneficio multis exculta ornamentis, hoc etiam ad pietatis inſigne habere debet, ut antiquorum Patrum monumenta, præſertim recte exarata, quæ olim impenſe conquiſita diu aſſervavit, de gremio ſuo, ſi quando uſuvenerit, proferat ad Codices aliquos Eccleſiaſticos, temporum injuria, aut hæreticorum corruptelis depravatos, quam rectiſſime emendandos.*

XXXI. Atque hæc quidem fuerunt nobis ſubſidia ad hanc Gaudentii Editionem inſtruendam; in qua quid a nobis præſtitum ſit, ſcire ſi cupiat Lector, malim hoc ex Opere ipſo intelligat, quam a verbis meis cognoſcat. Porro in eo potiſſimum verſatus eſt noſter labor, ut Gaudentii textum quam emendatiſſimum daremus, idque præſertim auxilio, & ope MSS. Codd. ac lectore, ubi quid innovatum eſt, ſingulis locis admonito; ne, quod admodum docti improbant, cenſoriam virgulam ſumere, ac pro arbitrio cuncta immutare velle videremur. In variantibus lectionibus apponendis, & recenſendis, fere me diligentiorem præſtiti; (quis autem omnia recenſere, vel adnotare poſſit?) ſed malui tamen ſedulitatem noſtram delicatis hominibus nimiam, aut moroſam videri, quam fidem apud ſtudioſos, & doctos lectores periclitari. Nec ſum neſcius, quam difficilem provinciam ceperim, veterem Scriptorem emendare, atque edere aggreſſus, eo præcipue in loco ubi, præter alia impedimenta, maxima laboramus meliorum librorum inopia; at conſtitutum fuit, aliquid potius tentare, rude licet, & imperfectum, quam Gaudentium noſtrum diutius in tenebris neglectum relinquere. Atque utinam aliquando in hiſce regionibus aliquis horum ſtudiorum guſtus exoriatur, nec ſemper, ut contingit, heterodoxi homines edendorum veterum laudem, quæ jamdudum Italis ingeniis propria fuit, nobis præripiant, quod ſatis callide hucuſque fecerunt in Cypriano, Sulpicio, Eginharto, ac pluribus aliis; ut eorum auctoritate in pravum de-

detorta, cauſam noſtram validioribus munimentis, veterum ſcilicet ſubſidio deſtitutam, facilius labefactarent. Sane quantum iis hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſtudium, quod veterum ſcriptis potiſſimum nititur, vigere apud nos diſpliceat, vel una illa vox prodit quam invitis etiam ab hoſtibus expreſsam libentiſſime accipimus: *Plus Annales Baronii, quam Controverſiæ Bellarmini nocuerunt*. Nec fortaſse aliquis futilem, atque inanem operam putet quæ ponitur in emendandis veterum libris; nam audiendus omnino eſt hac de re ſummus vir, Joannes Mabillonius *in Præfatione ad Editionem S. Bernardi: Ex variis lectionibus eas ſeligere, & in textum reſtituere, quæ accommodatiores* (videantur) *res eſt quæ uſum veterum librorum pene aſſiduum, guſtum uſu acquiſitum, maturiuſque judicium exigit quam literatorum vulgus opinatur, qui aranearum telas captare nos exiſtimant, dum has, quas putant, minutias conſectamur. Verum ſentiant id genus homines de nobis quidquid volent: modo operam noſtram approbet non hominum plauſus, ſed publica Eccleſiæ, reique literariæ utilitas.*

Georgius Hornius in Præf. ad Sulp. Sever. Edit. Amſtel. 1665.

XXXII. Antequam finio, æquum eſt ut quorum officiis, aut opera potiſſimum uſus ſum ad hanc Gaudentii Editionem apparandam, erga eos aliquod grati animi teſtimonium exſtet. Ac primo quidem præter illos de quibus ſuo loco jam diximus, recenſendus hic mihi occurrit Cl. vir Alexander Burgos, eximius non magis literarum, quam veræ pietatis cultor, qui inſtructiſſimam librorum Bibliothecam undique collectam publicæ utilitati deſtinat, eamque, dum Patavii agerem, uſibus meis patere ſemper voluit. Multum quoque debere me profiteor nobili, & egregiæ indolis viro, Franciſco Joſepho a Curte, Brixianæ Eccleſiæ Canonico, ac Julio fratri meo, ſtudiorum meorum ſocio, qui in Exemplarium, & variantium lectionum collatione, operam ſuam humaniter mihi impendere, minime gravati ſunt. Si quid præterea nitidum, ſi quid emendatum in hac Editione offendet Lector, totum id acceptum ferat Joanni Antonio, & Cajetano, Vulpiis fratribus, quorum induſtria, ac labore id aſsequimur, ut elegantia, aut diligentia peregrinarum Editionum non valde nobis in poſterum deſideranda ſit.

TE-

Digitized by Google

TESTIMONIA
DE
GAUDENTIO.

S. Joannes Chryſoſt. epiſt. 184. *Edit. Frontonis Ducæi Pariſiis* 1636.

GAUDENTIO EPISCOPO BRIXIANO. Nihil nos latet rerum tuarum, ſed tamquam præſentes probe novimus ſtudium tuum, vigilantiam, curas, labores quos pro veritate ſuſcepiſti; tibique ingentes gratias agimus, neque mediocrem in tanta degentes ſolitudine conſolationem haurimus ex tuæ caritatis ardore, ac ſinceritate; cujus dum hic periculum fecimus, iſtic quoque integram illam vigere cognovimus; nec ullo modo aut temporis diuturnitate, aut itineris longitudine, debilitatam fuiſſe.

Palladius dial. de Vita S. Jo. Chryſ. cap. 4. *Edit. Emerici Bigotii Pariſiis* 1680.

Cum igitur ſanctus Æmilius Beneventi Epiſcopus, & Cythegius, & GAUDENTIUS, una cum Valentiniano & Bonifacio presbyteris, accepiſſent literas Imperatoris Honorii, Innocentii, & Italorum Epiſcoporum Chromatii Aquilejenſis, & Venerii Mediolanenſis, atque aliorum, nec non Commonitorium Synodi totius Occidentis, publica evectione Conſtantinopolim profecti ſunt.

Rufinus in Præf. ad verſionem Librorum Recognitionum Clementis.

Tibi quidem, GAUDENTI, noſtrorum decus inſigne doctorum, tantus ingenii vigor, immo tanta ſpiritus gratia eſt, ut ſi quid a te etiam quotidiani eloquii more dicitur, ſi quid in Eccleſia declamatur, id in libris haberi, & ad inſtructionem tradi poſteris debeat.

Digitized by Google

Martyrolog. Rom. xxv. *Octobris*.

Brixiæ natalis ſancti GAUDENTII Epiſcopi, eruditione, & ſanctitate conſpicui.

Rampertus in Serm. de Translat. Philaſtrii cap. 5.

Veluti in edito Sermone a Præſule GAUDENTIO, vitæ ſcilicet beatiſſimi Philaſtrii Pontificis, legitur.

Ibidem cap. 9.

Cujus vitæ, ſanctitatiſque eum ſapuit Epiſcopus GAUDENTIUS ſucceſsor ſuus, qui per quatuordecim annos, forſan & plus, diem tranſitus ejus feriatum ducebat, populo ſiquidem de eo ſermonem faciens?

Nicephorus Calliſtus lib. 13. Hiſt. Eccl. cap. 33. Edit. Pariſ. 1630. ex recenſ. Frontonis Ducai.

Inſuper Synodi decreto, quæ Joannis cauſa in Italia coacta fuit, in manus recepto, Dei amans Æmilius Beneventi Epiſcopus, Cathegius (*ſic*), & GAUDENTIUS, cum Valentio, & Bonifacio presbyteris, Roma Byzantium profecti ſunt.

Elias Capreolus lib. 2. Hiſt. Brix.

GAUDENTIUS continuo poſt Philaſtrium Præſul noſter, qua doctrina, quibus conſiliis, & gravitate polluerit, ex ejus de Philaſtrio oratione vel maxime intelligi poteſt.

Aloyſius Lipomanus in Præf. tom. 4.

Si vis ſcire quis fuerit GAUDENTIUS Epiſcopus Brixienſis, & quantæ in Eccleſia auctoritatis, & reverentiæ, ex ejus ſcriptis facile recognoſces. Temporibus enim D. Ambroſii floruit, & ipſomet teſte, ſucceſsor fuit Philaſtrii Epiſcopi, magnæ ſanctitatis viri, qui D. Auguſtini tempora præceſſit, & librum de hæreſibus ſcripſit. Synchronus etiam fuit GAUDENTIUS Benivoli ſanctiſſimi viri, tam in Eccle-

Digitized by Google

Eccleſiaſtica, quam in Tripartita Hiſtoria celebratiſſimi, ad quem etiam quædam ſua ſcripta dirigit.

Poſſevinus in Appar. Sacr.

Gaudentii Brixienſis Epiſcopi, qui Philaſtrio ſucceſſit opera D. Ambroſii, cujus ætate vixit, quique in Cappadociam iter ſuſcepit, ut reliquias Martyrum inde adveheret, & ſuum * eiſdem reliquiis nobilitaret, exſtat oratio habita in Dedicatione Baſilicæ, ubi de iiſdem Martyribus plura. Exſtant item Tractatus, ſeu Sermones, quibus utilem, & lectu dignam Præfationem adſcripſit.

(* fort. *ſuam Eccleſiam*)

Baronius ad A. C. 386. n. 7.

Gaudentius, haud pridem defuncto Philaſtrio, quem vidimus interfuiſse cum Ambroſio, Aquilejenſi Concilio, in locum ejus ſubrogatus eſt, licet immatura ætate, ſed præſtans doctrina, atque virtutibus: verum quali, quantave adhibita vi, ipſe declarat in Sermonis exordio quem de ſua Ordinatione tunc habuit.

Idem ad A. C. 451. n. 16.

Fuerunt ſane iidem florentiſſimarum Eccleſiarum Antiſtites: quarum Brixiana nobilitata ſanguine Martyrum, ſanctis quoque Epiſcopis, Philaſtrio, Gaudentio, & aliis pluribus illuſtratur.

Bellarminus de Script. Eccleſ.

Gaudentius, ſucceſsor Philaſtrii in Epiſcopatu Brixiæ, ſcripſit utiliſſimos Tractatus de variis argumentis; qui exſtant.

Labbeus de Script. Eccl. tom. 1. pag. 337.

Gaudentius, Philaſtrii in Brixiano Epiſcopatu ab anno 387. ſucceſsor uſque ad initia ſæculi quinti, & annum vel 410. ut quidam, vel 427. quantum quidem ex ejus ſucceſsoris Pauli initiis datur intelligi, quem Ferdinandus Ughellus tom. 4. Italiæ ſacræ docet Epiſcopalem dignitatem adeptum anno 427. Gaudentius vero obiit die xxv. Octobris, conditus Brixiæ in Baſilica ſancti Joannis Evangeliſtæ.

Fer-

Ferdinandus Ughellus tom. 4. Ital. Sac.
Edit. Ven. col. 528.

Satagente deinde Ambroſio, Mediolanenſium ſanctiſſimo Præſule, (*Brixiani*) ad hanc ſedem (*Brixianam ſcilicet*) provexere ſanctum GAUDENTIUM, adhuc florentis ætatis, anno 385. in Oriente ad ſacra loca peregrinantem, doctrina, ac ſanctitate virum inſignem.

Philippus Ferrarius in Catal. SS. Ital. 25. Octobr.

GAUDENTIUS, S. Philaſtrii diſcipulus, & ſucceſsor, juvenis ad Epiſcopatum Brixienſem, & invitus aſsumtus eſt, a S. Ambroſio Epiſcopo Mediolanenſi, cui familiariſſimus erat, conſecratus. Is in Palæſtinam peregrinatus, multis & præclaris reliquiis ſuam ditavit Eccleſiam, quarum partem ex Palæſtina, partem vero ex Cæſarea Cappadociæ a S. Baſilii neptibus monialibus, alias Roma, alias Mediolano accepit. Plura ſcripſit, doctrina enim excelluit, ex quibus aliqua in Bibliotheca Patrum leguntur, inſignem illius eruditionem teſtantia.

Aubertus Miraus in Auctar. de Script. Eccl.

GAUDENTIUS, Brixienſis in Italia Epiſcopus, Philaſtrio illa in cathedra ſuffectus eſt, procurante Ambroſio Epiſcopo Mediolanenſi, ut ipſe GAUDENTIUS teſtatur in Sermone quem de Ordinatione ſua habuit. De peregrinatione in Orientem a ſe ſuſcepta idem ipſe agit in Sermone de Dedicatione Eccleſiæ. Scripſit Tractatus varios, quos Bellarminus in Catalogo recenſet; exſtantque in Bibliotheca veterum Patrum.

Joannes Cardinalis Bona in Præf. lib. de divina Pſalmod.

GAUDENTIUS Epiſcopus Brixienſis, pietate, & ſapientia illuſtris.

Acta

Digitized by Google

Acta SS. 10. Martii pag. 14. §. 1. n. 7.

Inter antiquiores Patres Latinos floruit S. GAUDENTIUS, ſatagente S. Ambroſio Epiſcopus Brixienſis circa annum 385. creatus: inter cujus Opera exſtat homilia de Sanctis XL. Martyribus, habita die Dedicationis Baſilicæ ad honorem illorum a ſe erectæ. Retexitur ab eo hiſtoria martyrii, indicaturque occaſio reliquiarum ab ſe ex Oriente ad ſuam Eccleſiam delatarum, quam ſaltem partem mox proferemus. In aliis ſanctum Baſilium ferme ſecutus eſt.

Gerardus Jo. Voſſius lib. 3. de Hiſt. Lat. cap. 2.

GAUDENTIUS Brixienſis Epiſcopus, memoriæ prodidit vitam S. Philaſtrii, cui ſucceſserat in Epiſcopatu. Habes eam apud Surium tom. 4. die 18. Julii. Obiit autem Philaſtrius anno 387. unde GAUDENTII ætas ſatis patet.

Natalis Alexander ſelect. Hiſt. Eccl.
Sac. IV. cap. 6. art. 34.

GAUDENTIUS, Philaſtrii in Brixienſi Epiſcopatu ſucceſsor, àb anno 387. uſque ad initia ſæculi quinti floruit. Plures Tractatus, ſeu Sermones, habuit variis de argumentis, qui exſtant in Bibliothecis Patrum.

Guilielmus Caveus Hiſtor. Liter. Eccleſ. Script. Sac. IV.

GAUDENTIUS, cujus aut nulla, aut rara admodum apud Veteres memoria *, dum provincias Orientales religionis ergo peragraret, & circa annum 387. Cæſareæ Cappadociæ hæreret, mortuo interea temporis Philaſtrio Brixiæ Epiſcopo, ei ab Ambroſio, aliiſque provinciæ Ciſalpinæ Epiſcopis, ſucceſsor abſens deſignatur; neve electio alicujus fraude incaſsum cederet, ſingulorum juramento confirmatur. Cumque hæc audiſset GAUDENTIUS, & in Occidentem reditum detrectaret, miſsa eſt ab Epiſcopis ad ipſum legatio, & ad Orientis etiam Antiſtites, qua rogarunt ut renitentem reverti GAUDENTIUM Eccleſiaſticis cenſuris compellerent.

Fa-

* *An a Caveo recte hoc dici potuerit, ſatis colligitur ex Veterum teſtimoniis, Joannis Chryſoſtomi, Palladii, Rufini, & aliorum, quæ ſupra attulimus.*

Digitized by Google

Factum id ; coactuſque redire GAUDENTIUS, Sanctorum XL. Martyrum reliquias, a ſacris virginibus S. Baſilii neptibus Cæſareæ agentibus acceptas , ſecum detulit , & Eccleſiæ Brixianæ regimen ſuſcepit. Anno 405. Synodi Romanæ , & Honorii Imperatoris nomine legationem una cum aliis quibuſdam Epiſcopis obiiſse videtur, ut Arcadium Imperatorem Chryſoſtomo ſubinſenſum, pacatiorem redderet. Quo anno e vivis ereptus ſit, parum liquet.

I N-

Digitized by Google

INDEX SCRIPTURARUM QUÆ A GAUDENTIO AFFERUNTUR.

T. ac prior numerus Tractatum, alter vero paginam ſignat.

EX GENESI.

Dixit Deus: Fiat lux, & facta eſt lux. cap. 1. v. 3. T. 14. p. 169.

Creſcite, & multiplicamini, & implete terram. ibid. v. 28. T. 8. 83

Et vidit Deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde. ibid. v. 31. T. 15. 174

Et benedixit Deus diem ſeptimum, & ſanctificavit eum, quia in eo requievit ab omnibus operibus ſuis quæ cœperat Deus facere. c. 2. v. 3. T. 10. 120

Ab omni fructu ligni quod eſt in paradiſo ad eſcam, edes: ab iſto autem nun edas. ibid. v. 16. 17. T. 10. 128

Et injecit Dominus ſoporem in Adam; & obdormivit: & ſumſit unam de coſtis ejus, & ſupplevit carnem in loco ejus. Et ædificavit Dominus Deus coſtam, quam ſumſit ab Adam, in mulierem: & utique in virginem figuravit illam, & adduxit eam ad Adam. Et dixit Adam: Hoc nunc os de oſſibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quia de viro ſuo ſumta eſt. ibid. v. 21. & ſeqq. T. 9. 100

Et vidit mulier fructum ligni, quia gratus eſt ad aſpectum, & dulcis ad eſcam: & accepit, & manducavit, & dedit viro ſuo. c. 3. v. 6. T. 15. 173

Tu terra es, & in terram ibis. ibid. v. 19. In Præf. 8

Ejice ancillam, & filium ejus; non enim heres erit filius ancillæ cum filio meo Iſaac. c. 21. v. 10. T. 15. 179

Lavabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine uvæ amictum ſuum. c. 49. v. 11. T. 2. 38

EX EXODO.

Solve calciamenta de pedibus tuis; locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. c. 3. v. 5. T. 5. 62

Ego aperiam os tuum, & inſpirabo quæ debeas loqui. c. 4. v. 12. T. 2. 39

Menſis hic vobis initium menſium, primus eſt in menſibus anni. c. 12. v. 2. T. 1. 26

Loquere ad omnem Synagogam filiorum Iſrael, dicens: decima menſis hujus ſumat unuſquiſque ovem per domos familiarum, ovem per ſingulas domos. Quod ſi pauci erunt in domo, ita ut non ſufficiant ad ovem, adſumet ſecum vicinum proximum ſuum, ſecundum numerum animarum: unuſquiſque quod ſufficiat ſibi computabit in agno. Agnus autem perfectus, maſculus, anniculus erit vobis: ab agnis, & hædis ſumetis: & erit vobis ſervatus uſque in quartamdecimam menſis hujus: & occident illum omnis multitudo Synagogæ filiorum Iſrael ad veſperum. Et ſument de ſanguine, & imponent ſuper duos poſtes, & ſuper limen in domibus, in quibus manducaturi ſunt eum. ibid. v. 3. & ſeqq. T. 3. 48. T. 4. 56

Non edetis quid ab eo crudum, neque coctum in aqua, ſed aſſatum igni: caput cum pedibus, & interaneis. ibid. v. 9. T. 2. 38

Et non relinquetis ex eo uſque in mane, & os non confringetis ex eo. Quæ autem ſuperfuerunt ex eo uſque in mane, igne cremabitis. ibid. v. 10. T. 2. 40

Sic autem comedetis illum: Lumbi veſtri præcincti, & calciamenta veſtra in pedibus veſtris, & baculi in manibus ve-

Digitized by Google

ſtris, & edetis illud feſtinanter: Paſcha enim eſt Domini. ibid. v. 11. T. 2. & 5. 40. & 60.

Tranſibo in terra Ægypti hac nocte, & percutiam omne primogenitum in terra Ægypti ab homine uſque ad pecus: & in omnibus diis Ægyptiorum faciam vindictam, ego Dominus. Et erit ſanguis vobis in ſigno in domibus in quibus vos eritis ibi: & videbo ſanguinem, & protegam vos: & non erit in vobis plaga contritionis cum percutio Ægyptum. Et erit hic dies vobis in memoria. ibid. v. 12. & ſeqq. T. 6. 68

Septem diebus azyma edetis: a primo autem die exterminabitis fermentum de domibus veſtris: omnis qui manducaverit fermentum a primo die uſque in ſeptimum diem, diſperiet anima illius ex Iſrael. ibid. v. 15. T. 7. & 10. 73. 77. 120

Et primus dies vocabitur ſanctus, & ſeptimus dies vocatus ſanctus erit vobis: omne opus ſervile non facietis, præterquam quod erit faciendum omni animæ: ibid. v. 16. T. 10. 120

Tranſibit Dominus percutere Ægyptios, & videbit ſanguinem in limine, & in utriſque poſtibus, & pertranſibit oſtium. ibid. v. 23. T. 6. 70

Et non dimittet Exterminatorem intrare in domos veſtras. ibid. T. 6. 70

Et cuſtodies ſermonem hunc legitimum tibi ipſi, & filiis tuis uſque in æternum. ibid. v. 24. T. 6. 72

Et ſumſit populus conſperſam farinam priuſquam fermentaretur maſſa illorum, & ligaverunt in veſtimentis ſuis, & impoſuerunt ſuper humeros ſuos. Egreſſi autem cum veniſſent in Socoth, coxerunt conſperſum quod extulerant de Ægypto, ſubcinericia azyma. ibid. v. 34. 37. & 39. T. 7. 76

Os non conteretis ex eo. ibid. v. 46. T. 2. 40

Una lex erit indigenæ, & advenæ. ibid. v. 49. T. 10. 130

Dixit inimicus, perſequens comprehendam pariter ſpolia, replebo animam meam, interficiam gladio meo, dominabitur manus mea. c. 15. v. 9. T. 6. & 12. 71. 148

Dixit: perſequens comprehendam, partibor ſpolia. ibid. T. 12. 148

Sex diebus facies opera tua, ſeptimo autem die ſabbatum eſt Domini Dei tui. Non facies in eo ullum opus tuum, niſi quod fit pro omni anima. c. 20. v. 9. & 10. T. 11. 135

Non occides, Non mœchaberis, Non falſum teſtimonium dices. ibid. v. 13. T. 10. 128

Iſti ſunt dii tui, Iſrael, qui eduxerunt te de terra Ægypti. c. 32. v. 4. T. 7. 77

EX DEUTERONOMIO.

Audi, Iſrael, præcepta vitæ. c. 4. v. 1. T. 16. 182

Qui fecerit ea homo, vivet in illis. ibid. T. 15. 173

Audi, Iſrael, Dominus Deus tuus, Dominus unus eſt. c. 6. v. 4. T. 9. & 16. 114. 182

Prophetam ſuſcitabit Dominus Deus noſter de fratribus veſtris, ſicut me: illum audite per omnia quæcumque locutus fuerit ad vos. Erit autem omnis anima, quæcumque non audierit prophetam illum, diſperiet de plebe. c. 18. v. 15. 18. & 19. T. 9. 115

Ferrum, & æs calciamentum tuum. c. 33. 25. T. 5. 65

EX I. REGUM.

Ne admiratus fueris proceritatem ſtaturæ, vel pulchritudinem vultus, quoniam homo videt in faciem, Deus autem videt in cor. c. 16. v. 7. T. 11. 140

EX III. REGUM.

Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. c. 19. v. 18. T. 4. 56

EX TOBIA.

Bonum jejunium cum eleemoſyna. c. 12. v. 8. T. 13. 157

Eleemoſyna quippe a morte liberat, & ipſa mundat ab omni peccato. ibid. v. 9. In Præf. 11

EX JOB.

Nudus exivi de utero matris meæ, nudus iterum revertar in terram: Dominus dedit, Dominus abſtulit; ſicut Domino placuit, ita factum eſt, ſit nomen Domini benedictum. c. 1. v. 21. In Præf. & T. 13. 16. 162

Et ecce quæ patetis. c. 2. In Præf. 12

Dic

Dic aliquem ſermonem contra Dominum, & morere. ibid. v. 9. In Præf. 16
Velut una ex inſipientibus mulieribus locuta es. ibid. v. 10. In Præf. 16
Si bona ſuſcepimus de manu Domini, mala cur non tolerabimus? ibid. In Præf. 16
Sagittæ enim Domini in corpore meo ſunt, quarum ira bibit ſanguinem meum; cum enim incipio loqui ſtimulant me. c. 6. v. 4. In Præf. 20
Quod ſi tribuat Dominus, & veniat petitio mea, & ſpem meam det mihi Dominus; qui cœpit Dominus vulneret me, ſed non in perpetuum interficiat me. ibid. v. 8. & 9. In Præf. 21
Præcinge tamquam vir lumbos tuos: interrogabo autem te, tu vero reſpondeas mihi: Ubi eras cum ego fundarem terram? c. 38. v. 3. & 40. v. 2. T. 2. 41

EX PSALMIS.

Poſtula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Pſ. 2. v. 8. T. 18. 209
Scrutans corda, & renes Deus. Pſ. 7. v. 10. In Præf. 14
Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Pſ. 15. v. 10. T. 10. 125
Non ſunt loquelæ, neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum. Pſ. 18. v. 4. T. 8. 96
In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. ibid. v. 5. T. 8. 96
In ſole poſuit tabernaculum ſuum: & ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. ibid. v. 6. T. 8. 96
A ſummo cœli egreſſio ejus, & occurſus ejus uſque ad ſummum ejus, nec eſt qui ſe abſcondat a calore ejus. ibid. v. 7. T. 3. 47
Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. ibid. v. 9. T. 8. 88.
Ab occultis meis munda me. ibid. v. 13. T. 19. 219
Ego autem ſum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abjectio plebis. Pſ. 21. v. 7. T. 19. 227
Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. ibid. v. 19. T. 19. 227
Paraſti in conſpectu meo menſam adverſus eos qui tribulant me. Impinguaſti in oleo caput meum: & poculum tuum inebrians quam præclarum eſt! Pſ. 22. v. 5. T. 19. 232
Quæ utilitas in ſanguine meo? Pſ. 29. v. 10. T. 11. 148
Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Pſ. 31. v. 1. T. 2. 35
Multa flagella peccatorum. ibid. v. 10. In Præf. 17
Rectus eſt ſermo Domini, & omnia opera ejus in fide. Pſ. 32. v. 4. T. 14. 169
Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus ejus in ore meo. Pſ. 33. v. 2. In Præf. 17
Guſtate, & videte quoniam ſuavis eſt Dominus. ibid. v. 9. T. 2. & 19. 44. 228
Multæ tribulationes juſtorum. ibid. v. 20. In Præf. 17
Mors peccatorum peſſima, & qui oderunt juſtum delinquent. ibid. v. 22. In Præf. 17
Advena ego ſum, & peregrinus, ſicut omnes patres mei. Pſ. 38. v. 13. T. 18. 205
Sitivit anima mea ad Dominum vivum: quando veniam, & apparebo ante faciem Domini? Pſ. 41. v. 3. T. 1. 32
Homo in honore conſtitutus non intellexit: comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Pſ. 48. v. 21. T. 9. 106
Deus palam veniet, Deus noſter, & non ſilebit. Pſ. 49. v. 3. T. 5. 64
Audi, populus meus, & loquar: Iſrael, & teſtificabor tibi, quod Dominus Deus tuus ego ſum. ibid. v. 7. T. 19. 227
Ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris. Pſ. 50. v. 6. T. 12. 146
Convertentur ad veſperum, & famem patientur ut canes. Pſ. 58. v. 7. T. 9. 105
Divitiæ ſi affluant, nolite cor adponere. Pſ. 61. v. 11. T. 11. 140
Adhæſit anima mea poſt te, me vero ſuſcepit dextera tua. Pſ. 61. v. 8. T. 1. 32
Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate. Pſ. 64. v. 2. 12. T. 3. 53
Exſurgat Deus, & diſſipentur inimici ejus, & fugiant qui oderunt eum a facie ejus: ſicut deficit fumus, deficiant; ſicut liqueſcit cera a facie ignis, ſic pereant

peccatores a facie Dei, & juſti epulentur. Pſ 67. v. 1. & ſeqq. T. 2. 35
Aſcendit in altum, captivam duxit captivitatem. ibid. v. 19. T. 12. 147
Qui aſcendit ſuper cœlum cœlorum ad Orientem. ibid. 34. T. 12. 147
Quoniam calix in mano Domini vini meri plenus eſt mixti. Et inclinavit ex hoc in illud: verumtamen fæx ejus non eſt exinanita. Pſ. 74. v. 9. T. 19. 230
Bibent & peccatores terræ. ibid. v. 9. T. 19. 231
Notus in Judæa Deus. Pſ. 75. v. 1. T. 3. 47
Vox tonitrui tui in rota. Pſ. 76. v. 19. T. 8. 90
Diſrupit petram, & fluxerunt aquæ. Pſ. 77. v. 20. T. 10. 122
Excita potentiam tuam, & veni, ut ſalvos facias nos. Pſ. 79. v. 3. T. 8. 96
Quoniam mille anni ante oculos tuos ſicut dies unus. Pſ. 89. v. 4. T. 10. 126
Dies mei ſicut umbra declinaverunt. Pſ. 101. v. 12. T. 1. 33
Vinum lætificat cor hominis. Pſ. 103. v. 15. T. 8. & 21. 83. 242
Beati qui cuſtodiunt judicium, & faciunt juſtitiam in omni tempore. Pſ. 105. v. 3. T. 11. 141
Dicant omnes qui redimuntur a Domino, quos redemit de manu inimicorum, & de regionibus congregavit eos a Solis ortu, & occaſu, ab Aquilone, & Mari, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia ejus. Pſ. 106. v. 1. & ſeqq. T. 2. 35
Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in conſilio juſtorum, & congregatione. Pſ. 110. v. 1. T. 13. 159
Miſericors, & miſerator Dominus ſemetipſum dedit eſcam timentibus. ibid. v. 4. & 5. T. 10. 131
Redemtionem miſit populo ſuo, mentor teſtamenti ſancti ſui. Ibid. v. 9. T. 2. 35
Gloria, & divitiæ in domoejus, & juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi. Pſ. 111. v. 3. T. 18. 205
Qui ſuſcitavit de terra inopem, & de ſtercore erexit pauperem, ut faceret eum ſedere cum principibus populi ſui. Pſ. 112. v. 7. & 8. T. 16. 185
In exitu Iſrael de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro, Judæa facta eſt ſanctificatio ejus. Pſ. 113. v. 1. & 2. T. 2. 35
A facie Domini mota eſt terra, a facie Dei Jacob. Qui convertit ſolidam petram in ſtagnum aquæ, & rupem in fontes aquarum. ibid. v. 7. & 8. T. 10. 122
Simulacra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt: manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt. ibid. v. 4. & ſeqq. T. 9. 109
Similes illis fient qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis. ibid. v. 8. T. 9. 109
Caſtigans caſtigavit me Dominus, & morti non tradidit me. Pſ. 117. v. 18. In Præf. 14
Hic eſt dies quem fecit Dominus: exſultemus, & lætemur in eo. ibid. v. 24. T. 1. & 3. 31. 47
Vivet anima mea, & laudabit te. Pſ. 118. v. 175. T. 21. 240
Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſulatoriis. Pſ. 119. v. 4. In Præf. 19
Sicut ſagittæ in manu potentis: ita filii excuſſorum. Pſ. 126. v. 4. In Præf. 19
Beatus qui implebit deſiderium ſuum ex ipſis. ibid. v. 5. In Præf. 20
Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. Pſ. 127. v. 1. T. 2. 35
Ecce quam bonum, & quam jucundum, habitare fratres in unum. Pſ. 132. v. 1. T. 20. 238
Quoniam elegit ſibi Dominus Jacob, & Iſrael in poſſeſſionem ſibi. Pſ. 134. v. 4. T. 18. 209
Quo ibo a Spiritu tuo? & a facie tua quo vadam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades: ſi ſumſero pennas meas in directum, & habitavero in poſtremo maris: etenim illic manus tua tenebit me, & deducet me dextera tua. Pſ. 138. v. 7. & ſeqq. T. 14. 165. 166
Domine, inclina cœlos tuos, & deſcende. Pſ. 143. v. 5. T. 8. 96

EX PROVERBIIS.

Mel diſtillat a labiis mulieris meretricis, quæ ad tempus impinguat fauces ſuas, noviſſimum autem amarius felle invenies, & acutius gladio utraque parte acuto, c. 5. v. 3. & 4. T. 15. 174

Quo-

Quomodo lux mandata tua ſuper terram. c. 6. v. 23. T. 8. 88
Sapientia ædificavit ſibi domum. c. 9. v. 1. T. 13. 152
Quiſquis eſt Inſipiens, divertat ad me. Et egentibus ſenſu ait: Venite, edite de meis panibus, & bibite vinum quod miſcui vobis. ibid. v. 4. & 5. T. 19. 231
Qui miſeretur pauperis, Deo fœnerat. c. 19. v. 17. T. 13. 163
Neſcis enim, quid pariat ſubſequens dies. c. 27. v. 1. T. 13. 160

EX ECCLESIASTE.

Qui amat pecuniam, non ſatiabitur pecuniis. c. 5. v. 9. T. 13. 160

EX CANTICIS.

Veni a Libano, ſponſa: veni a Libano. c. 4. v. 8. T. 8. 93
Capite Sanir, & Hermon: & a cubili leonum, a montibus leopardorum. ibid. T. 8. 93
Odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata. ibid. v. 10. T. 9. 110

EX SAPIENTIA.

Quoniam invenitur ab his qui non tentant eum: apparet vero his qui fidem habent in ipſum. c. 1. v. 2. T. 17. 189
Excæcavit eos nequitia cordis eorum. c. 2. v. 21. T. 19. 217
Scutum inexpugnabile æquitatis. c. 5. v. 20. T. 18. 214

EX ECCLESIASTICO.

Quomodo in igne probatur aurum, & argentum, homines autem juſti in camino humiliationis. c. 2. v. 5. In Præf. 22
Altiora te ne quæſieris, & ſublimiora te ne ſcrutatus fueris; multos enim ſupplantavit ſuſpicio eorum. c. 3. v. 22. & v. 26. T. 3. 51
Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemoſyna reſiſtit peccato. ibid. v. 33. T. 13. 156
Ecce aqua, & ignis: ad quod volueris, extende manum tuam. c. 15. v. 17. T. 13. 156
Vaſa figuli probat fornax, & homines juſtos tentatio tribulationis. c. 27. v. 6. In Præf. 17
Conclude eleemoſynam in corde pauperis, & ipſa pro te exorabit ad Deum. c. 29. v. 15. T. 13. 161

EX ISAIA.

Filios genui, & exaltavi, ipſi autem me ſpreverunt. c. 1. v. 2. T. 9. & 10. 105. 123
Agnovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui, Iſrael vero me non cognovit, & populus me non intellexit. ibid. v. 3. T. 10. 123
Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus. ibid. v. 9. T. 4. 57
Neomenias veſtras, & ſabbata veſtra, & diem magnum non ſuſtineo: jejunium, & ferias veſtras, & dies feſtos veſtros odit anima mea. ibid. v. 13. & 14. T. 11. 136
Si volueritis, & audieritis me, quæ bona ſunt terræ manducabitis. ibid. v. 19. T. 16. 182
Auferam ab Judæa, & ab Jeroſalem, validum, & validam, virtutem panis, & virtutem aquæ, & prudentem quinquagenarium, & ſapientem architectum. c. 3. v. 1. & 3. T. 10. 124
Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. c. 6. v. 3. T. 9. 115
Terra Zabulon, & terra Nephtalim, via maris trans Jordanem Galilææ Gentium. Populus qui ſedebat in tenebris, lucem vidit magnam: & qui ſedebant in regione, & umbra mortis, lux orta eſt illis. c. 9. v. 1. & 2. T. 8. 91
Si fuerit numerus filiorum Iſrael ſicut arena maris, reſidui ſalvabuntur. c. 10. v. 22. T. 9. 105
Quoniam verbum abbreviatum faciet Dominus ſuper terram. ibid. v. 23. T. 15. 177
Populus hic me labiis diligit, cor vero eorum longe eſt a me. c. 29. v. 13. T. 13. 159
Cum converſus ingemueris, tunc ſalvus eris, & ſcies ubi eras. c. 30. v. 15. T. 1. 31
Non vocaberis ultra mollis & delicata: ſed ſede in terra, & accipe molam, & mole. c. 47. v. 1. & 2. T. 8. 94
Apparebunt opprobria tua. ibid. v. 3. T. 8. 94

Poſui

Poſui te in lucem Gentium, ut ſis ad ſalutem uſque ad ultimum terræ. c. 49. v. 6. T. 9. 116
Qui loquebar In Prophetis, ecce adſum. c. 52. v. 6. T. 2. 39
Sicut ovis ad victimam ductus eſt. c. 53. v. 7. T. 3. 48
Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus eſt in ore ejus. ibid. v. 9. T. 19. 219
Sicut diſtat cœlum a terra, ita diſtant ſenſus mei a ſenſibus veſtris, & cogitationes meæ a cogitationibus veſtris. c. 55. v. 9. T. 3. 51
Ecce ego facio cœlum novum, & terram novam: & Luna lucebit ſicut Sol, & Sol ſepties tantum. c. 66. v. 22. & c. 30. v. 26. T. 3. 46

EX JEREMIA.

Et tu præcinge lumbos tuos, & dices ad populum. c. 1. v. 17. T. 2. 41
Vidiſti quæ fecit mihi habitatio domus Iſrael? abiit ſuper omnem montem excelſum, & ſubtus omne lignum nemoroſum, & fornicata eſt illic in idolis: & mœchabatur lignum, & lapidem. Et dixi, poſtquam hæc omnia fornicata eſt: Revertere ad me: & non eſt converſa. Et dimiſi eam, & dedi ei libellum repudii. c. 3. v. 6. & ſeqq. T. 8. 94

EX DANIELE.

Nunc, rex, conſilium meum placeat tibi. Iniquitates tuas eleemoſyois redime, & peccata tua miſerationibus pauperum. c. 4. v. 24. T. 13. 160

EX OSEE.

Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam. c. 2. v. 24. T. 8. 95
Omnes fornicantes, velut ardena clibanus corda eorum. c. 7. v. 4. T. 13. 160

EX JONA.

Adhuc triduum, & Ninive evertetur. c. 3. v. 4. T. 3. 52

EX MATTHÆO.

Liber generationis Jeſu Chriſti filii Abraham. c. 1. v. 1. T. 9. 104
Booz genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Jeſſe: Jeſſe genuit David regem. ibid. v. 5. T. 8. 95
Vocabis nomen ejus Jeſum: ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum a peccatis eorum. ibid. v. 21. T. 11. 235
De lapidibus iſtis filios Abrahæ. c. 3. v. 9. T. 2. 35
Hic eſt Filius meus dilectus, in quo bene complacui. Hunc audite. ibid. v. 17. T. 19. 219
Hæc omnia mea ſunt, & cui volo do illa. Tu itaque ſi procidens adoraveris me, erunt tua omnia. c. 4. v. 9. T. 18. 211
Cum audiſſet Jeſus quia Joannes traditus eſt, ſeceſſit in Galilæam, & relicta civitate Nazareth, venit, & habitavit Capharnaum, maritimum oppidum in finibus Zabulon, & Nephtalim. ibid. v. 12. & 13. T. 8. 91
Venite poſt me, & faciam vos piſcatores hominum. ibid. v. 19. T. 9. 110
Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. c. 5. v. 3. T. 18. 206
Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. ibid. v. 4. T. 5. 63
Beati qui eſuriunt, & ſitiunt juſtitiam, quia ipſi ſaturabuntur. ibid. v. 6. T. 2. & 17. 41. 188
Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. ibid. v. 10. T. 20. 238
Legem non ſolvere, ſed implere. ibid. v. 17. T. 11. 134
Neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua. c. 6. v. 3. T. 18. 213
Ubi neque ærugo, neque tinea corrumpit, neque fures effodiunt, & furantur. ibid. v. 20. In Præf. 12
Intrate per anguſtam portam, quia lata, & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per illam. Quam anguſta eſt porta, & arcta eſt via, quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inveniunt eam! c. 7. v. 13. & 14. In Præf. & T. 18. 10. 207
Qui veniunt ad nos in veſtimentis ovium, ab intus autem ſunt lupi rapaces. ibid. v. 15. T. 5. 66
Ex fructibus eorum cognoſcetis eos. ibid. v. 20. In Præf. 18

Vade,

Vade, oſtende te ſacerdoti, & offer pro emundatione tua munus, quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis. c. 8. v. 4. T. 9. 117

Illic erit fletus, & ſtridor dentium. ibid. v. 12. T. 4. 58

Domine, libera nos, perimus. ibid. v. 25. T. 19. 220

Non eſt opus ſanis medico, ſed male habentibus. c. 9. v. 12. T. 8. & 19. 82. 231

Non veni vocare juſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. ibid. v. 13. T. 19. 231

Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calciamenta, neque virgam; dignus enim eſt operarius mercede ſua. c. 10. v. 9. 10. T. 5. 64

Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ut columbæ. ibid. v. 16. T. 18. 214

Non erit aliquid occultum quod non revelabitur, nec abſconditum quod non ſcietur. ibid. v. 26. T. 5. 64

Quid exiſtis in deſerto videre? Prophetam? dico vobis & pluſquam Prophetam. Hic eſt enim de quo ſcriptum eſt: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. c. 11. v. 8. & ſeqq. T. 17. 187

Lex, & Prophetæ uſque ad Joannem. ibid. v. 13. T. 17. 187

Væ tibi, Chorozaim, væ tibi, Bethſaida, quia ſi in Tyro, & Sidone factæ eſſent virtutes quæ factæ ſunt in vobis, olim utique in cilicio, & cinere ſedentes pœnitentiam egiſſent. Verumtamen dico vobis: Tyro, & Sidoni remiſſius erit in die judicii, quam vobis. Et tu Capharnaum, quæ uſque in cœlum extolleris, uſque in infernum demergeris, quia ſi in Sodomis factæ fuiſſent virtutes quæ factæ ſunt in te, manſiſſent utique uſque in hodiernum diem: ſed tamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remiſſius erit in die judicii, quam vobis. ibid. v. 21. & ſeqq. T. 3. 50

Si ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia. c. 12. v. 28. T. 14. 168

Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bona. ibid. v. 35. T. 7. 74

Amen dico vobis, multi Prophetæ, & juſti deſideraverunt videre quæ videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Veſtri autem beati oculi, qui vident, & aures, quæ audiunt. c. 13. v. 16. 17. T. 1. 29

Domine, ſi tu es, jube me venire ad te ſuper aquas. c. 14. v. 28. T. 19. 220

Veni. Et deſcendens Petrus de navicula ambulabat ſuper aquas ut perveniret ad Jeſum. Videns vero ventum validum, timuit: & cum cœpiſſet mergi, clamavit dicens: Domine, ſalvum me fac. Et continuo Jeſus extendit manum, & apprehendit eum, dicens illi: Modicæ fidei, quare dubitaſti? ibid. v. 29. & ſeqq. T. 19. 220

Irritum facitis verbum Dei, ut traditiones veſtras ſtatuatis. c. 15. v. 6. T. 2. 40

Populus hic me labiis diligit, cor vero eorum longe eſt a me. ibid. v. 8. T. 13. 159

Non ſum miſſus niſi ad oves perditas domus Iſrael. ibid. v. 24. T. 7. 77

Non eſt bonum tollere panem filiorum, & dare canibus. ibid. v. 26. T. 9. 104

Attendite vobis, & cavete a fermento Phariſæorum, & Sadducæorum. c. 16. v. 6. T. 7. 78

Vos autem quem me eſſe dicitis? ibid. v. 15. T. 16. 184

Tu es Chriſtus Filius Dei vivi. ibid. v. 16. T. 16. & 19. 184. 221

Beatus es, Simon Bar-Jona: quoniam caro, & ſanguis non revelavit tibi, ſed Pater meus, qui in cœlis eſt. Et tibi dico, Petre, tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ Inferi non prævalebunt adverſus eam. Et tibi dabo claves regni cœlorum. ibid. v. 17. & ſeqq. T. 20. 236

Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene placui: hunc audite. c. 17. v. 5. T. 8. 90

Magiſter bone, quid faciam, ut vitam æternam poſſideam? c. 19. v. 16. T. 7. 74

Quid me dicis bonum? nemo bonus, niſi unus Deus. ibid. v. 17. T. 7. 74

Si vis ad vitam venire, ſerva mandata. ibid. T. 18. 208

Si vis perfectus eſſe, vende omnia tua, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo: & veni, ſequere me. ibid. v. 21. T. 13. 161

Quam difficile qui pecunias habent, intrabunt in regnum Dei! ibid. v. 23. T. 18. 206

Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam divitem intrare in regnum Dei. ibid. v. 24. T. 18. 206

Amen dico vobis, quod vos qui ſecuti eſtis me, in reſurrectione cum venerit Filius hominis in ſede majeſtatis ſuæ, ſedebitis

& ipſi

Digitized by Google

& ipſi ſuper duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Iſrael. ibid. v. 28. In Præf. 20

Benedictus qui venit in nomine Domini. c. 21. v. 9. T. 14. 170

Auferetur a vobis regnum, & dabitur genti facienti fructus ejus. ibid. v. 43. T. 7. 78

Væ vobis, Scribæ, & Phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentham, & anethum, & cyminum, & reliquiſtis quæ fortiora ſunt legis, judicium, & miſericordiam, & fidem. c. 23. v. 23. T. 2. 40

Jeruſalem, Jeruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te mittuntur, quoties volui congregare filios tuos, ſicut gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. ibid. v. 37. 38. T. 8. 95

Venite, benedicti Patris mei, poſſidete regnum quod vobis paratum eſt ab origine Mundi: eſurivi enim, & dediſtis mihi manducare: ſitivi, & dediſtis mihi bibere: peregrinus eram, & collegiſtis me: nudus, & cooperuiſtis me: infirmus, & viſitaſtis me: in carcere eram, & veniſtis ad me. c. 25. v. 34. & ſeqq. T. 18. 204

Venite, benedicti. Diſcedite, maledicti. ibid. v. 34. & 41. T. 4. 55

Domine, quando te vidimus in his neceſſitatibus, & miniſtravimus tibi? ibid. v. 37. T. 18. 204

Amen dico vobis, cum feciſtis uni ex minimis iſtis, mihi feciſtis. ibid. v. 40. T. 18. 205

Diſcedite a me in ignem æternum, quem paravit Pater meus diabolo, & angelis ejus: quia cum non feciſtis miſericordiam indigentibus, nec mihi feciſtis. ibid. v. 41. & 45. T. 18. 208

Quod enim non feciſtis uni ex minimis his, nec mihi feciſtis. ibid. v. 45. T. 13. 160

Mittens hæc unguentum hoc in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit. c. 26. v. 12. T. 13. 155

Hoc eſt corpus meum: hic eſt ſanguis meus. ibid. v. 26. & 28. T. 2. 42

Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem. ibid. v. 38. T. 19. 221

Ab hora ſexta tenebræ factæ ſunt ſuper univerſam terram uſque ad horam nonam. ibid. v. 45. T. 3. 49

Et multa corpora ſanctorum dormientium ſurrexerunt: & exeuntes de monumentis poſt Reſurrectionem ipſius, intraverunt in ſanctam civitatem, & multis apparuerunt. ibid. v. 52. 53. T. 10. 125

Euntes docete omnes gentes, & baptizate eas in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. c. 28. v. 19. T. 16. 185

Baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, docentes eos ſervare omnia quæ ego mandavi vobis. ibid. T. 9. 110

Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi. ibid. v. 20. T. 14. 168

EX MARCO.

Rumpet vinum novum utres veteres, & vinum effundetur, & utres peribunt. c. 2. v. 22. T. 8. 97

Si ſatanas inſurrexit adverſus ſe ipſum, diviſus eſt: hoc facere non poteſt, ſed finem habet. c. 3. v. 26. T. 6. 71

Et circuibat caſtella Jeſus, docens. Et convocatis illis duodecim, miſit eos binos, dans illis poteſtatem fugare ſpiritus immundos; & præcipiens illis ne quid ſecum tollerent in via, niſi virgam tantum; non peram, non panem, neque nummos in zonis, ſed calceatos caligulis, & ne induerent duas tunicas. c. 6. v. 6. & ſeqq. T. 5. 64

EX LUCA.

Cujus regni non erit finis. c. 1. v. 33. T. 20 235

Quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei. ibid. v. 35. T. 13. 151

Abrahæ, & ſemini ejus in ſæcula. ibid. v. 55. T. 2. 35

Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni plebi: quia natus eſt vobis hodie Salvator, qui eſt Chriſtus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis ſignum: invenietis infantem pannis obvolutum, & poſitum in præſepi. Subito facta eſt cum angelo multitudo exercitus cœleſtis laudantium Deum, & dicentium: Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. c. 2. v. 10. & ſeqq. T. 19. 218

Poſitus eſt in ruinam, & reſurrectionem multorum. ibid. v. 34. In Præf. & T. 19. 20. 216

Puer autem creſcebat, & confortabatur, & imple-

Digitized by Google

implebatur ſapientia: & gratia Dei erat in illo. ibid. v. 40. T. 19. 217

Quid quærebatis me? neſciebatis quia in his quæ Patris mei ſunt, oportet me eſſe? ibid. v. 49. T. 3. 53

Jeſus autem plenus Spiritu ſancto regreſſus eſt ab Jordane. c. 4. v. 1. T. 2. & 14. 45. 168

Hodie impleta eſt hæc Scriptura in auribus veſtris. ibid. v. 21. T. 3. 53

Quid mihi dicitis, Domine, Domine, & non facitis quæ dico vobis? c. 6. v. 46. T. 18. 213

Qui habet aures audiendi, audiat. c. 8. v. 8. T. 8. 91

Domine, vis dicamus ut ignis deſcendat de cœlo ſuper eos, & conſumat eos, ſicut Elias fecit? At ille indignatus prohibuit. c. 9. v. 54. 55. T. 12. 144

Dignus eſt operarius mercede ſua. c. 10. v. 7. T. 21. 243

Super ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici. ibid. v. 19. T. 5. 65

Si ego in Beelzebub ejicio dæmonia; filii veſtri in quo ejiciunt? Propterea ipſi judices erunt veſtri. c. 11. v. 19. In Præf. 20

Sint lumbi veſtri præcincti. c. 12. v. 35. T. 2. 41

Baptiſma habeo baptizari. ibid. v. 50. T. 20. 235

Neſcio vos: diſcedite a me in ignem æternum, operarii iniquitatis. c. 13. v. 25. 27. T. 12. 145

Lætantur angeli in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente. c. 15. v. 7. In Præf. 15

Dicebat Dominus Jeſus ad diſcipulos ſuos parabolam: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum: & hic delatus eſt quaſi diſſiparet facultates ejus. Et vocato eo ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ: jam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra ſe: Quid faciam, quia Dominus meus aufert a me villicationem? fodere non valeo, mendicare erubeſco. Scio quid faciam, ut, cum amotus fuero de villicatione, recipiant me in domos ſuas. Et convocans unumquemque debitorem Domini ſui, dicebat primo: Quantum debes Domino meo? At ille dixit: Centum batos olei. Et ait illi: Accipe literas tuas: & ſedens cito ſcribe quinquaginta. Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes? At ille ait: Centum coros tritici. Et ait illi: Accipe literas tuas, & ſcribe octoginta. Et laudavit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecit: quoniam filii hujus ſæculi prudentiores quam filii lucis in generatione ſua ſunt. Et ego vobis dico: facite vobis amicos de mammona iniquitatis: ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis eſt in minimo, & in multo fidelis eſt: & qui in minimo iniquus eſt, & in multo iniquus eſt. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuiſtis, quod verum eſt quis credet vobis? Et ſi in alieno fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt quis dabit vobis? Nemo poteſt ſervus duobus Dominis ſervire: aut enim unum oderit, & alterum diliget; aut unum patietur, & alterum contemnet. Non poteſtis Deo ſervire, & mammonæ. c. 16. v. 1. & ſeqq. T. 18. 202

Qui in modico fidelis eſt, & in magno fidelis eſt. ibid. v. 10. T. 15. 175

Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura, & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendide: Pauper autem quidam, nomine Lazarus, jacebat ad januam ejus ulceribus plenus, & cupiebat ſaturari de his quæ cadebant de menſa divitis: ſed & canes veniebant, & lingebant ulcera ejus. Factum eſt autem ut moreretur pauper, & portaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ: dives vero mortuus ſiſteretur ad inferna ſupplicia. ibid. v. 19. & ſeqq. In Præf. 9

Omnes enim illi vivunt. c. 20. v. 38. T. 21. 240

Pater, ſi poſſibile eſt, transfer calicem hunc a me. c. 22. v. 42 T. 19. 221

Quaſi ad latronem exiſtis cum gladiis, & fuſtibus; cum quotidie vobiſcum fuerim in templo, & non extendiſtis manus ſuper me: ſed hæc eſt veſtra hora, & poteſtas tenebrarum. ibid. v. 52. 53. T. 12. 145

O inſenſati, & tardi corde ad credendum, in omnibus quæ locuti ſunt Prophetæ! Nonne hæc oportuit Chriſtum pati, & ita introire in gloriam ſuam? c. 24. v. 25. 26. T. 19. 226

Palpate me, & videte, quoniam ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. ibid. v. 39. T. 9. 102

Ecce ego mitto promiſſionem Patris mei in vos: Vos autem ſedete in civitate,

Digitized by Google

quoadusque induamini virtute ab alto. ibid. v. 49. T. 9. 117

EX JOANNE.

In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. c. 1. v. 1. T. 8. & 19. 89. 225
Per quem hæc omnia facta ſunt, & ſine quo factum eſt nihil. ibid. v. 3. T. 10. 123
Quod factum eſt, in illo vita eſt. ibid. v. 4. T. 19. 225
Fuit homo miſſus a Deo, cui nomen erat Joannes. ibid. v. 6. T. 17. 187
Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc Mundum. ibid. v. 9. T. 3. 47
In Mundo erat, & Mundus per ipſum factus eſt, & Mundus eum non cognovit. In propria venit, & ſui eum non receperunt. ibid. v. 10. & 11. T. 7. 9. & 12. 77. 105. 146
Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis. ibid. v. 14. T. 9. 13. 14. & 19. 101. 151. 168. 229
De plenitudine ejus nos omnes accepimus, gratiam pro gratia. ibid. v. 16. T. 19. 231
Gratia, & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt. ibid. v. 17. T. 10. 131
Deum nemo vidit umquam. ibid. v. 18. T. 19. 225
Cujus ego non ſum dignus corrigiam calciamentorum ſolvere. ibid. v. 27. T. 5. 63
Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata Mundi. ibid. v. 29. T. 5. & 17. 61. 187
Erat Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus qui audierant ab Joanne, Ecce Agnus Dei, & ſecuti erant eum. Invenit hic primum fratrem ſuum Simonem, & dixit ei: Invenimus Meſſiam; (quod eſt interpretatum Chriſtus.) Et adduxit eum ad Jeſum. ibid. v. 40. & ſeqq. T. 17. 188
Quem ſcripſit Moyſes in Lege, & Prophetæ, invenimus Jeſum filium Joſeph a Nazareth. ibid. v. 45. T. 2. 38
Et die tertia nuptiæ fiebant in Cana Galilææ: & ibi erat Mater Jeſu. Vocatus eſt autem & Jeſus, & diſcipuli ejus ad nuptias. Et vinum non habebant, quoniam conſummatum erat vinum nuptiarum. c. 2. v. 1. & ſeqq. T. 8. 88
Vinum non habent. ibid. v. 3. T. 9. 100
Quid mihi & tibi eſt, mulier? nondum venit hora mea. ibid. v. 4. T. 9. & 19. 100. 229
Quodcumque dixerit vobis, facite. ibid. v. 5. T. 9. 104
Erant ibi lapideæ hydriæ ſex poſitæ, ſecundum purificationem Judæorum, capientes ſingulæ metretas binas, vel ternas. ibid. v. 6. T. 9. 107
Implete hydrias iſtas aqua. ibid. v. 7. T. 9. 110
Tunc ait ipſe Dominus Jeſus iiſdem miniſtris: Haurite nunc, & ferte Architriclino. Et tulerunt. Ut autem guſtavit Architriclinus ex aqua vinum factum, & neſciebat unde eſſet, miniſtri autem ſciebant qui hauſerant aquam; vocat ſponſum Architriclinus, & dicit ei: Omnis homo prius vinum bonum ponit, & cum inebriati fuerunt, id quod deterius eſt: tu ſervaſti bonum vinum uſque modo. ibid. v. 8. & ſeqq. T. 9. 113
Hoc fecit initium ſignorum Jeſus in Cana Galilææ, & manifeſtavit gloriam ſuam, & crediderunt in eum diſcipuli ejus. ibid. v. 11. T. 9. 118
Solvite hoc templum, & ego in triduum ſuſcitabo illud. ibid. v. 19. T. 19. 221
Non enim miſit Deus Filium ſuum ut judicet Mundum, ſed ut ſalvetur Mundus per ipſum. c. 3. v. 17. T. 12. 143
Oportebat autem tranſire illum per Samariam. c. 4. v. 4. T. 8. 92
Qui biberit ex iſta aqua, non ſitiet in æternum. ibid. v. 13. T. 9. 109
Domine, da mihi hanc aquam, ut non ſitiam amplius. ibid. v. 15. T. 19. 219
Poſt biduum autem exiit inde: & abiit in Galilæam. Ipſe enim Jeſus teſtimonium perhibuit, quia Propheta in patria ſua honorem non habet. Cum autem veniſſet in Galilæam, ſuſceperunt eum Galilæi, viſis omnibus ſignis quæ fecit Hieroſolymis in die feſto: & ipſi enim venerant in diem feſtum. Venit ergo iterum in Cana Galilææ, ubi fecit de aqua vinum. Erat autem quidam regulus, cujus filius infirmabatur in Capharnaum. Hic cum audiſſet quia Jeſus advenit a Judæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat ut deſcenderet, & ſanaret filium ejus incipientem mori. ibid. v. 43. & ſeqq. T. 8. 92
Hoc iterum ſecundum ſignum fecit Jeſus, cum veniſſet a Judæa in Galilæam. ibid. v. 54. T. 8. 92
Sabbatum eſt, & non licet tibi portare grabatum tuum. c. 5. v. 10. T. 11. 134
Qui fecit me ſanum, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula. ibid. v. 11. T. 11. 134

Jeſus

Jeſus eſt qui fecit me ſanum. ibid. v. 15. T. 11. 134
Pater meus uſque modo operatur, & ego operor. ibid. v. 17. T. 10. & 11. 121. 138
Quia non ſolum ſolvebat ſabbatum, ſed quia & Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo. ibid. v. 18. T. 11. 138
Ego veni in nomine Patris mei. ibid. v. 43. T. 14. 170
Hic eſt panis vivus, qui de cœlo deſcendit, & vitam dat huic Mundo. c. 6. v. 33. T. 18. 211
Nemo venit ad Filium, niſi Pater eum pertraxerit. ibid. v. 44. T. 9. 111
Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro ſæculi vita. ibid. v. 52. T. 2. 37
Quomodo poteſt iſte dare carnem ſuam manducare? ibid. v. 53. T. 2. 42
Niſi manducaveritis carnem meam, & biberitis meum ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. ibid. v. 54. T. 2 36
Durus eſt hic ſermo, & quis eum poteſt audire? ibid. v. 61. T. 2. 42
Spiritus eſt qui vivificat, nam caro nihil prodeſt. Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt. ibid. v. 64. T. 2. 43
Dæmonium habes: Quis te quærit interficere? c. 7. v. 20. T. 11. 132
Unum opus feci, & omnes miramini. ibid. v. 21. T. 11. 133
Propterea Moyſes dedit vobis Circumciſionem, non quia ex Moyſe Circumciſio, ſed ex Patribus. Et in ſabbato circumciditis hominem. Si Circumciſionem accipit homo die ſabbati, ut non ſolvatur lex Moyſi, mihi indignamini quia totum hominem ſanum feci in ſabbato? Nolite judicare ſecundum faciem, ſed juſtum judicium judicate. ibid. v. 22. & ſeqq. T. 11. 139
Nondum erae Spiritus datus, quia Jeſus necdum fuerat glorificatus. ibid. v. 39. T. 9. 103
Vos de inferioribus eſtis, ego de ſupernis ſum. c. 8. v. 23. T. 2. 39
Nun ſum ſolus, quia Pater mecum eſt. ibid. v. 29. T. 14. 168
Quia qui facit peccatum, ſervus eſt peccati. ibid. v. 34. T. 10. 129
Quid me vultis occidere? ibid. v. 40. T. 19. 221
Ab initio homicids fuit diabolus, & in veritate non ſtetit, qoia veritas non eſt in eo. ibid. v. 44. T. 18. 211
Vos de diabolo patre eſtis. ibid. T. 6. 69
Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant. c. 10. v. 10. T. 19. 225
Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. ibid. v. 18. T. 19. 221
Ego & Pater unum ſumus. ibid. v. 30. T. 19. 221
Si quis ambulat in die, non offendit, quia lucem Mundi bujus videt. c. 11. v. 9. T. 8. 88
Ego ſum reſurrectio, & vita: qui credit in me, etſi mortuus fuerit, vivet: & omnis qui vivit, non morietur in æternum. ibid. v. 25. & 26. T. 9. 110
Quare boc unguentum venumdatum non eſt denariis trecentis, & datum eſt pauperibus? c. 12. v. 5. T. 13. 154
Sinite eam, ut in diem ſepulturæ meæ ſervet illud: Pauperes enim ſemper habetis vobiſcum, me autem non ſemper. ibid. v. 7. 8. T. 13. 153
Domine, volumus Jeſum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ: Andreas & Philippus vadunt, & dicunt ad Jeſum. ibid. v. 21. T. 8. 90
Venit hora ut glorificetur Filius hominis. ibid. v. 23. T. 8. 90
Pater, glorifica nomen tuum. Statimque vox de cœlo veniens ait: & glorificavi, & iterum glorificabo. ibid. v. 28. T. 8. 90
Nunc judicium eſt hujus Mundi, nunc hujus Mundi princeps ejicitur foras. ibid. v. 31. T. 6. & 12. 70. 146
Nunc hujus Mundi princeps mittetur deorſum. ibid. T. 12. 146
Et ego cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipſum. ibid. v. 32. T. 6. & 12. 70. 147
Hoe autem dicebat ſignificans qua morte eſſet moriturus. ibid. v. 33. T. 12. 147
Dum habetis lucem, credite in lucem, ut filii lucis ſitis. ibid. v. 36. T. 6. 69
Nemo vadit ad Patrem, niſi per Filium. c. 14. v. 6. T. 9. 111
Domine, oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis. ibid. v. 8. T. 14. 167
Tanto tempore ſum vobiſcum: & non agnoviſtis me? Philippe, qui vidit me, videt & Patrem meum. Quomodo tu dicis: oſtende nobis Patrem? Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me eſt? ibid. v. 9. & ſeqq. T. 14. 167
Credite mihi, quia ego in Patre, & Pa-

ter in me eſt. ibid. v. 11. T. 19. 216
Quia ego vivo, & vos vivetis. ibid. v. 19. T. 9. 110
Qui habet præcepta mea, & ſervat ea, ille eſt qui diligit me. ibid. v. 21. T. 13. 159
Et ſermo meus, quem audiſtis, meus non eſt, ſed ejus qui miſit me, Patris. ibid. v. 24. T. 14. 164
Hæc locutus ſum vobis, apud vos manens. Paracletus autem ille Spiritus ſanctus quem mittet Pater meus in nomine meo, ille vos docebit omnia, & admonebit vos omnia quæ ego dixi vobis. ibid. v. 25. & 26. T. 14. 165
Ne turbetur cor veſtrum, neque formidet. Audiſtis quia ego dixi vobis: Vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: quia Pater major me eſt. ibid. v. 27. & 28. T. 19. 217
Et nunc dixi vobis antequam fiat, ut cum factum fuerit, credatis. ibid. v. 29. T. 19. 229
Ego ſum vitis vera. c. 15. v. 1. T. 2. 37
Omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt. c. 16. v. 15. T. 14. 164
Pater, glorifica me ea gloria quam habui apud te priuſquam hic Mundus eſſet. c. 17. v. 5. T. 19. 226
Quoniam tua omnis mea ſunt, & mea tua ſunt. ibid. v. 10. T. 14. 165
Crucifige eum. c. 19. v. 6. T. 4. 55
Poteſtatem habeo crucifigendi te, & poteſtatem habeo dimittendi te. ibid. v. 10. T. 12. 145
Non haberes poteſtatem, niſi data tibi eſſet deſuper. ibid. v. 11. T. 12. 146
Nos non habemus regem, niſi Cæſarem. ibid. v. 15. T. 9. 105
Ut Scriptura impleretur, quæ ait: Os non confringetur ex eo. ibid. v. 36. T. 3. 53
Accipite Spiritum ſanctum: quorum peccata dimiſeritis, dimiſſa erunt. c. 20. v. 22. T. 16. 185
Niſi videro, & contrectavero, non credam. ibid. v. 25. T. 17. 188
Noli eſſe incredulus, ſed credens. ibid. v. 27. T. 17. 189
Dominus meus, & Deus meus. ibid. v. 28. T. 17. 189
Quia vidiſti, credidiſti: beati qui non viderunt, & crediderunt. ibid. v. 29. T. 17. 189
Multa quidem & alia ſigna fecit Jeſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum, quæ non ſunt ſcripta in hoc libro: hæc autem ſcripta ſunt, ut credatis quia Jeſus eſt Chriſtus Filius Dei, & ut credentes, vitam æternam habeatis in nomine ejus. ibid. v. 30. & 31. T. 3. 52
Sunt autem & multa alia quæ fecit Jeſus; quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror Mundum capere eos libros qui ſcriberentur, poſſe. c. 21. v. 25. T. 3. & 11. 52. 133

EX ACTIBUS APOSTOLORUM.

Præcepit eis ne ab Hieroſolymis diſcederent, ſed exſpectarent promiſſum Patris, quod a me audiſtis, inquit: quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem Spiritu ſancto baptizabimini non poſt multos hos dies. c. 1. v. 4. & 5. T. 9. 117
Crepuit medius, & effuſa ſont omnia viſcera ejus. ibid. v. 18. T. 19. 224
Velut ignis ſedit ſuper Apoſtolos. c. 2. v. 3. T. 3. 47
Non enim, ſicut vos putatis, hi ebrii ſunt, cum ſit hora diei tertia, ſed hoc eſt quod dictum eſt per Joel Prophetam: Et erit in noviſſimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ: juvenes veſtri viſiones videbunt, & ſeniores veſtri ſomnia ſomniabunt. ibid. v. 15. 16. 17. T. 9. & 14. 118. 167
Erat credentium cor unum, & anima una. c. 4. v. 32. T. 17. 200
Vidit cœlos apertos, & Jeſum ad dexteram Dei. c. 7. v. 55. T. 9. 118
Quoniam vas electionis eſt hic mihi, ut portet nomen meum in univerſo Mondo. c. 9. v. 15. T. 20. 236
Vobis oportebat primum annuntiari verbum Dei: ſed quoniam repuliſtis illud, & indignos vos judicaſtis æterna vita, ecce convertimur ad Gentes, ſicut mandatum eſt nobis. c. 13. v. 46. 47. T. 8. & 9. 95. 116
Ut abſtineatis vos ab immolatis, & a fornicatione, & a ſanguine. c. 15. v. 20. 29. T. 15. 177

EX PAULI EPISTOLA AD ROMANOS.

Paulus vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Evangelium Dei. c. 1. v. 1. T. 9. 110
An divitias bonitatis ejus, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans quod bonitas Dei ad pœnitentiam te invitat? To

Digitized by Google

Tu vero ſecundum duritiam tuam, & cor impœnitens, theſaurizas tibi iram in die iræ, & revelationis juſti judicii Dei, qui reddet unicuique ſecundum opera ejus. c. 2. v. 4. & ſeqq. In Præf. 13

Non auditores tantum, ſed factores legis juſtificabuntur apud Deum. ibid. v. 13. In Præf. T. 16. & 18. 4. 182. 207

Numquid injuſtus Deus, qui infert iram? c. 3. v. 5. In Præf. T. 13. 21. 156

Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei. ibid. v. 23. T. 19. 231

Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit. c. 5. v. 3. & ſeqq. In Præf. 17

Non ergo regnet peccatum in carne veſtra mortali, neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhibete vos Deo tamquam ex mortuis viventes. c. 6. v. 12. 13. T. 12. 148

Ego autem vivebam ſine lege aliquando, ſed mox ubi venit lex, peccatum revixit: ego autem mortuus ſum. c. 7. v. 9. 10. T. 10. 128

Lex enim ſancta, & mandatum ſanctum, & juſtum, & bonum. ibid. v. 12. T. 15. 173

Lex enim ſpiritualis eſt. ibid. v. 14. T. 2. & 5. 36. 61

Quotquot ſpiritu Dei ducuntur, hi filii Dei ſunt. c. 8. v. 14. T. 6. 69

Non eſſe condignas paſſiones hujus temporis ad ſuperventuram gloriam, quæ revelabitur. ibid. v. 18. In Præf. 22

Ipſa utique creatura liberabitur a ſervitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. ibid v. 21. T. 3. 46

Quos prædeſtinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & juſtificavit: quos autem juſtificavit, hos glorificavit. ibid. v. 30. T. 9. 111

Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an perſecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? ibid. v. 35. T. 9. 112

Ut oſtenderet divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. c. 9. v. 23. T. 9. 116

Finis legis eſt ad juſtitiam omni credenti. c. 10. v. 4. T. 4. 54

Corde creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit in ſalutem. ibid. v. 10. T. 6. & 14. 72. 169

Non enim eſt diſtinctio Judæi, & Græci, idem namque Dominus dives in omnes qui invocant illum. ibid. v. 12. T. 2. 35

Omnis enim quicumque invocat nomen Domini, ſalvus erit. ibid. v. 13. T. 2. 18. & 19. 35. 209. 231

Fides ex auditu, auditus autem per Verbum Dei. ibid. v. 17. T. 8. 89

Ita in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt. c. 11. v. 5. T. 4. 56

O altitudo divitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei: quam imperſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius ejus fuit? ibid. v. 33. & 34. T. 2. 3. & 18. 42. 50. 207

Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſæcula. ibid. v. 36. T. 1. 26

Ideirco enim Chriſtus & vixit, & mortuus eſt, & reſurrexit, ut & vivorum, & mortuorum dominetur. c. 14. v. 9. T. 12. 148

Omnia quidem munda ſunt: & nihil abjiciendum quod cum gratiarum actione percipitur: ſed malum eſt homini qui per offenſionem manducat. ibid. v. 20. T. 15. 178

Bonum eſt non manducare carnem, neque bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut ſcandalizatur, aut infirmatur. ibid. v. 21. T. 15. 178

EX EPISTOLA AD CORINTHIOS I.

Loquimur non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina Spiritus, ſpiritualibus ſpiritualia comparantes. c. 2. v. 13. T. 8. 87

Spiritualis homo diſcernat, & dijudicet omnia, ipſe autem a nemine judicetur. ibid. v. 15. In Præf. 18

Velut ſapiens architectus fundamentum poſuit. c. 3. v 10. T. 19. 224

Si quis templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. ibid. v. 17. T. 9. 100

Quoniam ſpectaculum facti ſumus huic Mundo, & angelis, & hominibus. c. 4. v. 9. In Præf. 15

Non in ſermone eſt regnum Dei, ſed in virtute. ibid. v. 20. T. 18. 207

Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in caritate, & ſpiritu manſuetudinis? ibid. v. 21. T. 5. 66

Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam

maſſam corrumpit? c. 5. v. 6. T. 7. 79

Expurgate vetus fermentum, ut ſitis nova conſperſio, ſicut eſtis azymi. Nam & Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque diem feſtum celebremus, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ: ſed in azymis ſinceritatis, & veritatis. ibid. v. 7. 8. T. 2. 5. & 7. 36. 61. 78

Debueratis de hoc Mundo exiſſe; nunc autem ſcripſi vobis non commiſceri. ibid. v. 10. 11. T. 1. 29

Unuſquiſque ſuam uxorem habeat, & unaquæque ſuum virum. c. 7. v. 2. T. 8. 83

De virginibus præceptum Domini non habeo: conſilium autem do, quaſi miſericordiam conſecutus a Domino, ut ſim fidelis; quia expedit homini ſic eſſe. ibid. v. 25. 26. T. 8. 84

Hæc ad utilitatem veſtram dico, non ut laqueum vobis injiciam. ibid. v. 35. T. 8. 86

Igitur & qui dat virginem ſuam nuptui, bene facit; & qui non dat, melius facit. ibid. v. 38. T. 8. 84

Bonum eſt illis ſi ſic permanſerint, ſicut ego. ibid. v. 40. T. 8. 84

Sive manducatis, ſive bibitis, ſive aliquid facitis, omnia in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui vos vocavit ad gratiam, faciatis. c. 10. v. 31. T. 8. 87

Propter quod probet ſe homo, & ſic de iſto pane manducet, & de calice bibat. c. 11. v. 28. T. 2. 41

Cum judicamur, a Domino corripimur, ne cum hoc Mundo damnemur. ibid. v. 32. In Præf. 21

Nemo confitetur Dominum Jeſum Chriſtum, niſi in Spiritu ſancto. c. 12. v. 3. T. 9. 111

Alii datur enim ſermo ſapientiæ, alii verbum ſcientiæ ſecundum eumdem Spiritum: alii fides in eodem Spiritu: alii ſanitas in uno Spiritu: alii operatio virtutis, alii diſcretio ſpirituum, alii Prophetia, alii genera linguarum, alii interpretatio ſermonum. Hæc autem omnia operatur unus & idem Spiritus, dividens unicuique prout vult. ibid. v. 8. & ſeqq. T. 9. 119

Numquid omnes Apoſtoli? ibid. v. 29. T. 9. 118

Nunc enim videmus per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. c. 13. v. 12. T. 1. & 5. 32. 64

Modo ſcio ex parte, tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum. ibid. T. 2. 40

Manent ſpes, fides, & caritas: tria hæc: major autem horum eſt caritas. ibid. v. 13. T. 9. 112

Malitia parvuli eſtote, ut ſenſibus perfecti ſitis. c. 14. v. 20. T. 18. 214

Quod ſeminatur in corruptione, ſurget in incorruptione: quod ſeminatur in contumelia, ſurget in gloria: quod ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute: quod ſeminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. c. 15. v. 43. 44. T. 10. 127

Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in victoria. Ubi eſt, mors, victoria tua? ubi eſt, mors, aculeus tuus? ibid. v. 53. 54. 55. T. 10. 127

Aculeus autem mortis peccatum: virtus autem peccati lex. ibid. v. 56. T. 10. 127

EX EPISTOLA AD CORINTHIOS II.

Non enim aſtutias ejus ignoramus. c. 2. v. 11. T. 18. 214

Aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. ibid. v. 16. In Præf. 19

Litera occidit, ſpiritus autem vivificat: c. 3. v. 6. T. 8. 97

In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur: aporiamur, ſed non deſtituimur: perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur: dejicimur, ſed non perimus: ſemper mortem Domini noſtri Jeſu in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Jeſu Chriſti in corpore noſtro manifeſtetur. c. 4. v. 8. & ſeqq. In Præf. 21

Ut qui vivunt, jam non ſibi vivant, ſed illi qui pro eis mortuus eſt, ſed & reſurrexit. c. 5. v. 15. T. 12 149

Etſi cognovimus ſecundum carnem Chriſtum: ſed jam nunc non novimus. ibid. v. 16. T. 19. 230

Vetera tranſierunt: ecce facta ſunt omnia nova. ibid. 17. T. 8. 97

Has igitur habentes promiſſiones, cariſſimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis, perficientes ſanctificationem ſpiritus in timore Dei. c. 7. v. 1. T. 9. 119

Hilarem enim datorem diligit Deus. c. 9. v. 7. In Præf. 12

Ne

Digitized by Google

Ne ſicut ſerpens decepit Evam aſtutia ſua, corrumpantur ſenſus veſtri a caſtitate, quæ eſt in Chriſto Jeſu. c. 11. v. 3. T. 9. 100
Quid mirum ſi ſatanas transfigurat ſe in angelum lucis? ibid. v. 14. T. 6. 69
Uſque ad tertium cœlum raptus audivit arcana cœleſtia. c. 12. v. 2. & 4. T. 19. 224
Ne eminentia revelationum me extollat, datus eſt mihi ſtimulus carnis angelus ſatanæ, qui me colaphizet, ut non extollar. Propter hoc ter Dominum rogavi ut diſcederet a me, & dixit mihi: ſufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. ibid. v. 7. & ſeqq. In Præf. 22
Cum enim infirmor, tunc potens ſum. ibid. v. 10. In Præf. 11
An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur, Chriſtus? c. 13. v. 3. T. 2. 39
Crucifixus eſt ex infirmitate, ſed vivit ex virtute Dei. ibid. v. 4. T. 19. 223

EX EPISTOLA AD GALATAS.

Sed poſtquam placuit ei qui ſegregavit me de utero matris meæ, & vocavit per gratiam ſuam, ut revelaret Filium ſuum in me, continuo non acquievi carni, & ſanguini. c. 1. v. 15. 16. T. 4. 54
Quoniam lex pædagogus noſter fuit in Chriſto. c. 3. v. 24. T. 10. 128
Editum de muliere, factum ſub lege, ut eos qui ſub lege erant, redimeret. c. 4. v. 4. & 5. T. 9. 103
Nolite errare: Deus non irridetur. c. 6. v. 7. T. 13. 159

EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

In Chriſto quæ in cœlis ſunt, & quæ in terra ſunt. c. 1. v. 10. T. 1. 26
Gratia ejus ſalvati per fidem. c. 2. v. 8. T. 11. 141
Peregrini atque hoſpites Teſtamentorum, & promiſſionis eorum, ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc Mundo. ibid. v. 12. T. 10. 130
Qui eramus longe, & facti ſumus prope in ſanguine Chriſti. ibid. v. 13. T. 1. 28
Jam non eſtis hoſpites, & advenæ, ſed eſtis cives ſanctorum, & domeſtici Dei. ibid. v. 19. T. 10. 130
Quod aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum, ſicut nunc revelatum eſt ſanctis ejus Apoſtolis, & Prophetis in ſpiritu. Eſſe Gentes coheredes, & concorporales, & participes promiſſionis ejus in Chriſto Jeſu per Evangelium: cujus factus ſum ego miniſter. c. 3. v. 5. T. 9. 117
Poſſit comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit longitudo, & latitudo, & altitudo, & profundum ſcientiæ Dei? ibid. v. 18. T. 14. 166
Donec perveniamus omnes in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. c. 4. v. 13. T. 19. 217
Nolite inebriari vino, ſed replemini Spiritu ſancto. c. 5. v. 18. T. 9. 118
Myſterium hoc grande eſt: ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia. ibid. v. 32. T. 18. 208
Calceati ſimus in præparatione Evangelii pacis. c. 6. v. 15. T. 5. 61
In quo poſſimus omnia jacula nequiſſimi candentia exſtinguere. ibid. v. 16. T. 13. & 18. 156. 214

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

Hoc ſentite in vobis quod in Chriſto Jeſu: qui in forma Dei conſtitutus, rapinam non arbitratus eſt quod eſſet æqualis Deo. c. 2. v. 5. T. 19. 224
Sed exinanivit ſemetipſum, formam ſervi ſuſcipiens, in ſimilitudine hominis factus, & ſpecie inventus ut homo. ibid. v. 7. T. 19. 225
Humiliavit ſeipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod exaltavit illum Deus. Et donavit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen. ibid. v. 8. & 9. T. 19. 225
Ut in nomine Jeſu omne genu flectatur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quoniam Dominus Jeſus eſt in gloria Dei Patris. ibid. v. 10. 11. T. 19. 225
Ut ipſi confiteatur omnis lingua, & ſubditus fiat omnis Mundus Deo. ibid. v. 11. T. 12. 147
Converſatio noſtra in cœlis eſt. c. 3. v. 20. T. 18. 206

EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ cœleſtis abſconditi. c. 2. v. 3. T. 10. & 21. 130. 141

Quis

Quia in eo habitavit omnis plenitudo divinitatis corporaliter. ibid. v. 9. T. 3. & 19. 51. 231

Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. c. 3. v. 1. & ſeqq. T. 18. 207

EX EPISTOLA AD THESSALONICENSES I.

Induentes loricam fidei, & galeam ſalutiš, & gladium ſpiritus. c. 5. v. 8. T. 18. 214

EX EPISTOLA AD TIMOTHEUM I.

Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus, quod Chriſtus Jeſus venit in hunc Mundum peccatores ſalvos facere; quorum ego ſum primus. c. 1. v. 15. T. 19. 232

Omnes homines vult ſalvos fieri, & ad notitiam veritatis venire. c. 2. v. 4. T. 8. 93

Sanctificata per verbum Dei, & orationem. c. 4. v. 5. T. 15. 173

Noli amplius aquam bibere; ſed vino modico utere, propter ſtomachum, & frequentes tuas infirmitates. c. 5. v. 13. In Præf. 11

Nihil enim intulimus in hunc Mundum, ſed nec auferre aliquid poſſumus. c. 6. v. 7. T. 13. 162

Radix omnium malorum eſt amor pecuniæ, quam quidam appetentes erraverunt a fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis. ibid. v. 10. T. 18. 208

EX EPISTOLA AD TIMOTHEUM II.

Quoniam non coronatur quis in agone contendens, niſi legitime certaverit. c. 2. v. 5. T. 13. 156

Laborantem agricolam oportet primo de fructibus ſumere. ibid. v. 6. T. 21. 243

EX EPISTOLA AD TITUM.

Omnia munda mundis. c. 1. v. 15. T. 15. 173

Coinquinatis enim, & infidelibus nihil mundum. ibid. T. 15. 173

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

Adhuc in lumbis patris erat Levi, quando occurrit illi Melchiſedech. c. 7. v. 10. T. 2. 41

Lex umbra erat futurorum bonorum. c. 10. v. 1. T. 1. 29

Quoniam quem diligit Deus, verberat: flagellat autem omnem filium quem recipit. c. 12. v. 6. In Præf. 14

Deus noſter ignis conſumens eſt. ibid. v. 29. T. 2. 41

EX EPISTOLA JACOBI.

Sicut caro ſine anima, ita fides ſine operibus mortua eſt. c. 2. v. 26. T. 18. 211

EX EPISTOLA JOANNIS I.

Qui viderit fratrem ſuum in neceſſitate conſtitutum, & clauſerit viſcera ſua ad eum, non eſt caritas Dei in illo. c. 3. v. 17. T. 13. 160

EX APOCALYPSI.

Sciens quia modicum tempus habet. c. 12. v. 12. T. 18. 210

Et vidi mulierem ebriam de ſanguine ſanctorum. c. 17. v. 6. In Præf. 9.

Aquæ quas vidiſti, ſuper quas ſedet meretrix Babylon, populi & gentes ſunt. ibid. v. 15. T. 5. 65

IN-

Digitized by Google

INDEX EORUM

Quæ hoc Volumine continentur.

GAUDENTII Præfatio ad Benivolum. pag. 3
Tractatus I. in Exodum. 24
Tractatus II. ad Neophytos. 34
Tractatus III. prima Dominica Paſcha. 46
Tractatus IV. in Exodum. 54
Tractatus V. in Exodum. 60
Tractatus VI. in Exodum. 67
Tractatus VII. in Exodum. 73
Tractatus primus de lectione Evangelii. 81
Tractatus ſecundus de lectione Evangelii. 99
Tractatus VIII. de lectione Exodi. 120
Tractatus de Paralytico, in ordine XI. 132
Tractatus XII. de eo quod ait Dominus: Nunc judicium eſt hujus Mundi. 143
Tractatus XIII. die Natali Domini. 150
Tractatus XIV. de promiſſione adventus Paracleti. 164
Tractatus XV. de Machabæis Martyribus. 171
Tractatus XVI. de Ordinatione ſui. 180
Tractatus XVII. de Dedicatione Baſilicæ. 186
Reſponſio ad Serminium de Villico iniquitatis. 201
Reſponſio ad Paulum Diaconum de eo quod dixit Dominus Jeſus: Quia Pater major me eſt. 216
Sermo de Petro, & Paulo. 234
Sermo de vita, & obitu beati Philaſtrii. 239
Carmen Sapphicum ad laudem beati Philaſtrii. 249
Sermo RAMPERTI de Translatione beati Philaſtrii. 261
ADELMANNI Epiſtola ad Berengarium. 299
Ejuſdem Rhythmi Alphabetici de viris illuſtribus ſui temporis. 317

Digitized by Google

NOI RIFORMATORI

dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Reviſione, ed Approvazione del P. Fra Ambroſio Liſotti Inquiſitore di Padova, nel Libro intitolato: *Sancti Gaudentii Brixiæ Epiſcopi Sermones qui exſtant, nunc primum ad fidem MSS. Codd. recogniti, & emendati, &c. Recenſuit, ac Notis illuſtravit Paulus Galeardus Canonicus Brixianus*, non eſſer coſa alcuna contra la Santa Fede Cattolica; e parimente, per atteſtato del Segretario Noſtro, niente contra Principi, e buoni coſtumi; concediamo Licenza a *Giuſeppe Comino*, Stampatore in Padova, che poſſa eſſere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 26. Agoſto 1720.

(
(Alviſe Piſani Cav. Proc. Rif.
(Pietro Grimani Cav. Proc. Rif.

Agoſtino Gadaldini Segretario.

SAN-

Digitized by Google

SANCTI
GAUDENTII
BRIXIÆ EPISCOPI
SERMONES.

Digitized by Google

(1) AD SERVUM CHRISTI (2) BENIVOLUM (3) GAUDENTII EPISCOPI

P R Æ F A T I O.

Servo Chriſti Benivolo Gaudentius.

COmmunis voti fuerat, ut ea quæ de divinis eloquiis (4) per Paſchales dies proxime præteritos

N O T Æ.

(1) *Ad Servum Chriſti*) Titulum hunc ex Librarii ingenio appoſitum, verba hæc manifeſte arguunt, ab uſitato epiſtolarum inſcribendarum more prorſus aliena: deeſt etiam in MSS. duobus, Florentino, & Urbinate; verum cum in exemplaribus editia, quæ nobis videre contigit, conſtanter habeatur, retinendum cenſuimus. Codex Florentinus ſic habet: *Servo Chriſti Benivolo Gaudentius*, itemque Urbinaa; quam inſcriptionem genuinam eſſe nullus dubito, eamque propterea Præfationi huic præfigendam curavi. Porro quamvia ſciam, ſtilum hujus operia ab epiſtolari penitua abhorrere, attamen Paſchales quoque Cyrilli Alexandrini Sermones, habitos quidem ex ſuggeſto ad populum, ſed poſtea in epiſtolarum figuram conformatos, quemadmodum & Gaudentii noſtri, & aliorum, ſæpe ſæpiua fuiſſe, jam docuit Ferrariua lib. 2. de rit. Sacr. Eccl. Concionum cap. 3. Salvianua Præfationem librorum de Gubernatione Dei ita inſcribit: *Sancto Epiſcopo Salonio Salvianus ſalutem in Domino*, & Gaudentius ipſe Tract. 18. ad Serminium de Villico iniquitatis: *Servo Chriſti Serminio Gaudentius Epiſcopus*.

(2) *Benivolum*) Uterque Vaticanus Codex ſic legit: *Ad Servum Chriſti Benivolum*, Flor. veru, *Servo Chriſti Benivolo*. In Urbin. bia in ipſo limine *Benivoli* appellationem deprehendimus. Itaque ad exemplarium MSS. & Pariſienſis editionia conſenſum editionem noſtram conformavimus. In alias editiones irrepſerat *Ad Servum Chriſti Benevolum*, ſed hanc, quæ a nobia edita eſt, fuiſſe veteribus ſcribendi rationem, probat antiqua Inſcriptio apud Rubeum pag. 263. M. Aurelio Dubitato, & C. Centullo Fortunato poſita:

INDVSTRIO AC BENIVOLO
PLVRIMIS MILITIAE HONORIBVS
FVNCTO
PRO SVAE PIETATIS MERITO
M. AVR. DVBITATO V. I. PATRI
ET C. CENTVLLO FORTVNATO
ADVLESCENTI (*ſic*) CLARISSIMO

Confer præterea Valeſium in Not. ad Sozomenum lib. 7. Hiſt. Eccleſiaſt. cap. 13. De Benivolo plura infra ad verba illa Gaudentii: *Magiſtrum memoriæ* pag. 5.

(3) *Gaudentii Epiſcopi Præfatio*) Codex Flor. titolum hunc præfert: *Gaudentii Epiſcopi Brixienſium conciones*. In Cod. Urb. *Tractatus Gaudencii ad Benivolum incipit feliciter*. Vide Annot. 1. Serm. ſequentia.

(4) *Per Paſchales dies*) Paſchales octo diea Neophytia olim ſolemnea, immo & Chriſtianis omnibus, utpote in quibus Reſurrectionia laudibus, & ſacroſanctæ prædicationi jugiter inſtarent, antiqua veterum monumenta produnt, apud quoa paſſim leguntur Sermones per eam hebdomadem ad Neophytos habiti. Jo. Chryſoſt. hom. 33. in cap. 13. Gen. Frontone Ducæo Interprete: *Illuceſcente Reſurrectionis die*

ritos explanavi, coram valuiſſes audire. Cum enim ſemper, tum præcipue diebus Feſtis præſentia tua nobis merito grata eſt in Eccleſiæ Brixianæ conventu. Nam ſicut (1) honoratorum noſtræ urbis, ita etiam Dominicæ plebis (2) Domino annuente, digniſſimum caput es, quia non minore diligentia ſervare ſtudes Dei præcepta, quam diſcere: robuſtam Catholicæ Fidei profeſſionem præclaræ vitæ meritis æquiparare (3) contendens, ut habeat ſincera fides opera ſuæ puritatis nitore condigna. Qua in re maximus docentis fructus eſt, & immortalis utilitas audientis, dicente Apoſtolo: *Non auditores tantum, ſed factores legis juſtificabuntur (4) apud Deum.* Nec mirum ſi hodie taliter in timore Domini converſeris, qui (5) necdum percepta Baptiſmi gratia ita pro fidei coe-

Rom. 2.

NOTÆ.

neceſſarium erat, ut de Reſurrectione Domini Caritatem veſtram doceremus, & ſequentibus diebus propter miracula, quæ tunc facta ſunt, Reſurrectionis demonſtratio iterum afferenda erat. In quibus etiam in manus accepimus Apoſtolorum Acta, inde vobis continua componentes convivia, & crebris, quotidianiſque admonitionibus eos qui nuper Baptiſmi gratiam acceperant, exhortantes. Hinc Aug. in proœm. lib. de octo quæſt. ad Dulcitium, eos *dies ſanctos* appellat, & Valentinianus inter feſtos dies a jure dicundo feriatos recenſet l. 2. de feriis, Cod. Theodoſ.; quod Valentiniani Decretum confirmatur etiam in Edicto Theoderici Regis cap. 154. apud Caſſiod. Synodus Trullana can. 66. *A Sancta Reſurrectionis die uſque ad novam Dominicam tota ſeptimana Eccleſiis vacare fideles jugiter oportet, pſalmis, & hymnis, & ſpiritualibus canticis, in Chriſto gaudentes, feſtumque celebrantes, & divinarum ſcripturarum lectioni mentem adhibentes, & ſanctis myſteriis jucunde, & laute fruentes.* Sic etiam Gaud. infra: *Quid unaquaque die illius ſacratiſſimæ hebdomadis ſanctæ fraternitati a me expoſitum meminiſſem.*

(1) *Honoratorum noſtræ urbis*) *Honorati* ſunt, qui civiles dignitates geſſere, vel in urbe, vel in provinciis, aut etiam qui honores in militia adepti ſunt, vel militari dignitate perfuncti, ut docet Valeſ. in Not. ad Marcellin. pag. 15. *Honorati* etiam vocati ſunt apud Alciat. l. 1. Prætermiſſ. qui palatinam, aut curialem dignitatem habuiſſent, ſed tamen adminiſtratione abſtinerent, de quibus fortaſſe intelligit Ambroſius in Oratione de Obitu Valentiniani: *Jam promiſeram me profecturum, reſpondens vel* honoratis *petentibus, vel præfecto, ut tranquillitati Italiæ conſuleretur.* Vide Petr. Nann. in Schol. ad Ambroſ. l. 5. ep. 33. n. 4. Ed. Froben. *Honorati* appellatio ſatis conveniebat Benivolo, qui *Magiſter memoriæ* in palatio fuerat apud Valentinianum inf. pag. ſeq.

(2) *Domino annuente*) Cod. Florent. Urb. ac Vatt. duo *Deo annuente*.

(3) *Contendens, ut habeat*) In MSS. ſic legitur: *contendens. Habeat ſincera fides*, quod tamen non probo.

(4) *Apud Deum*) Et ita legit Vulgata Editio etiam apud antiquos Patres. Cod. Flor. ac Vatt. duo *apud Dominum*.

(5) *Necdum percepta Baptiſmi gratia*) Ex hoc

cœleſtis veritate pugnaſti, ut imbutum te admirabilibus doctrinis Apoſtolici per omnia viri (1) patris noſtri Philaſtrii, tantæ conſtantiæ (2) teſtimonium adprobarit. Noſtri namque temporis (3) Regina Jezabel (4) Arianæ perfidiæ patrona ſimul, ac ſocia, (5) cum beatiſſimum perſequeretur Ambroſium, Eccleſiæ Mediolanenſis Antiſtitem, te quoque ea tempeſtate (6) Magiſtrum memoriæ, oblitum ſalutaris fidei

NOTÆ.

hoc loco diſcimus Benivolum, quando Juſtinæ Auguſtæ mandatis reſtitit, fuiſſe adhuc Catechumenum, quod ex Rufino, Sozomeno, ac Nicephoro non liquet.

(1) *Patris noſtri Philaſtrii*) Philaſtrium patrem vocat, cujus ipſe in Brixiana Sede Succeſſor fuerat. Sic etiam in Serm. de Vita Philaſtrii: *Ego autem minima ejus pars omnibus votis exopto, ut agrum bene a patre conſitum, & non ſatis idonea ſucceſſione ſuſceptum, quoquo modo tueri pravaleam*. Plura ibi de Philaſtrio.

(2) *Teſtimonium adprobarit*) Flor. & Urb. *teſtimonio approbares*.

(3) *Regina Jezabel*) Juſtinam innuit Valentiniani majoris uxorem, ac Valentiniani II. matrem. Vide Notas ſequentes.

(4) *Arianæ perfidiæ patrona ſimul, ac ſocia*) Sulp. Sever. Dial. 2. de Valentiniano loquens ſic ait: *Ad animum illius immitem, ac ſuperbum uxor acceſſerat Ariana*. Nempe Juſtina. Hæc autem vivo marito Orthodoxis parum nocuit, quo vita functo maximas turbas excitavit. Rufin. lib. 11. Hiſt. Eccl. cap. 15. Edit. Froben. 1523. *Juſtina Arianæ Hæreſeos alumna impietatis ſuæ venena, quæ vivente viro ſuppreſſerat, filio facile decepto fidenter aperuit*. Socrat. lib. 9. Hiſt. Trip. c. 20 *Juſtina Valentiniani mater, cum eſſet Ariana, vivo quidem marito lædere non valuit Orthodoxos. Eo mortuo, & filio valde juvene, Mediolanum veniens Ambroſio Epiſcopo erat infeſta*.

(5) *Cum beatiſſimum perſequeretur Ambroſium*) De Juſtinæ perſecutione in Ambroſium mota, videndus Paulinus in Vita Ambroſ. Immo Ambroſius ipſe l. 5. Ep. 33. ad Marcellinam ſororem, ubi Juſtinam, ſicuti & Gaudentius noſter, Jezabel nomine indicat dicens: *Quid dicam, quod etiam Eliam Jezabel cruenta perſecuta eſt? Quod Joannem Baptiſtam Herodias fecit occidi? ſingulæ tamen ſingulos: mihi quo minora longe merita, eo tentamenta graviora*. Plura de Juſtina quærentibus occurret Zoſimus lib. 4. & Valeſius in Not. ad Marcellin. pag. 611. ubi etiam Socratis fabulam de Juſtina refellit. Mortua eſt in exſilio, ut colligitur ex Rufino lib. 11. cap. 17.

(6) *Magiſtram memoriæ*) Benivolum hunc Ruf. Eccl. Hiſt. l. 11. c. 16. Memoriæ Scriniis Præſidentem appellat, Niceph. vero l. 12. Hiſt. c. 19. in Scribarum Decuria, in Sacrarum Conſtitutionum Tabulario militaſſe ait. De Scriniis Principum multa eſt mentio in Cod. Theodoſ., quibus qui præerant, & primum locum tenebant, Magiſtri vocabantur, ut optime notat Valeſ. in Notis ad Marcell. pag. 253. Erant autem Scrinia capſæ, ſeu plotei, in quibus commentarii, & libelli, hoc eſt monumenta literaria cuſtodiebantur, ac quatuor præcipue fuerunt, *Libellorum*, *Memoriæ*, *Diſpoſitionum*, & *Epiſtolarum*, ut tradit Salmaſ. ad Hiſt. Auguſt. in Alexand. Severo. Hinc ſingulis Scriniis qui præfecti erant, vocabantur a ſuo quiſqoe Scrinio *Magiſter a libellis*, *a memoria*, aliquando etiam abſolute *a libellis*, *a memoria*, ut apud Lamprid. in Alex. Severo: *Poſt meridianas horas ſubſcriptioni, & lectioni epiſtolarum ſemper dedit operam, ita ut ab epiſtolis, & libellis*, & a memoria *ſemper aſſiſterent*. Nonnumquam Magiſter libellorom, *Magiſter memoriæ* nuncupati ſunt, ut hoc loco apud Gaudentium. Item apud Marcellin. l. 29.

Feſtus

ſidei arbitrata, contra Catholicas dictare Eccleſias compellebat, quod ne faceres ultro & (1) promotionis pollicitæ dignitatem, & ambitionem ſæculi, gloriamque mundanam, pro Dei gloria contemſiſti, magis eligens (2) privatus vivere, quam mortuus militare. Vere enim moritur apud Deum, qui ab Apoſtolicæ ſidei veritate diſcedit, cui Chriſtus Deus, qui vita eſt, amputatur, dum (3) æternæ Trinitatis homoouſion deneganti ſubtrahitur. Sed ut ad propoſitam cauſationem redeam, ex ingenti ægritudine tuum (4) tunc adhuc corpus invalidum, ne ſupradictæ Feſtivitati intereſſes, inhibuit, unde vehementer (5) dolebas, omnino fraudem tibi ſpiritualium bonorum reputans peccatis urgentibus irrogatam: ac propterea ſingulare quoddam diſpendii memorati remedium magnopere exegiſti, ut ſcriberem quid unaquaque die illius ſacratiſſimæ hebdomadis, ſanctæ fraternitati a me expoſitum meminiſſem. Quod plane ego mediocritatis meæ conſcius, literis credere non auderem, niſi tu (6) religioſa inſtantia compuliſſes, ſatis

NOTÆ.

Feſtus quidam ex Advocato Conſularis Syriæ, ex Conſulari *Magiſter memoriæ*, deinde Proconſul Aſiæ fuiſſe dicitur.

(1) *Promotionis pollicitæ*) Locus emendatus ex conſenſu MSS. Editi habent *politicæ*, quo nihil infieetius. Favet emendationi Rufin. dicto l. 11. c. 16. *Ne inceptum Reginæ fruſtrari* (Benivolus) *videretur*, *celſior ei honor promittitur. Ille, qui nobilior eſſe in ſide, quam in honoribus cuperet: Quid mihi, ait, pro impietatis mercede altiorem promittitis gradum? Hunc ipſum, quem habeo, tollite: tantum mihi conſcientia ſidei duret illæſa. Hæc dicens ante pedes impia præcipientium cingulum jecit.*

(2) *Privatus vivere*) Præclarum Benivoli facinus narrant Scriptores Eccleſiaſtici locis ſupranotatis, Sozomenus vero lib. 9. Hiſt. Trip. c. 20. & lib. 7. Hiſt. Eccl. c. 13.

(3) *Æternæ Trinitatis homoouſion*) In MSS. Flor. & Urb. legitur *coæternæ*. Editio Pariſ. *co æternæ* male. Vocabulum illud ὁμοούσιον, itemque voces οὐσίας, ὁμοουσίας, ſæculo Gaudentii valde impugnabant Ariani; de quo vide Sulp. Sev. lib 2. Sac Hiſt. Hieron. in Epiſt. ad Damaſ. Ed. Bened. Tom. 4. ep. 14.

(4) *Tunc adhuc corpus invalidum*) Ita in MSS. quatuor Codd.: in Editis legitur *nunc*.

(5) *Dolebas, omnino*) Receptam lectionem repudiare nolui, licet MSS. Codd. magno conſenſu legant *dolebas animo*. Fortaſſe legendum *dolebas ex animo*.

(6) *Religioſa inſtantia*) Conſentiunt in hanc lectionem MSS. Codd., & ita omnino

ſatis eſt enim mihi, ſi inſtruere commiſſam plebem viva ſaltem voce ſufficiam. Sciens itaque (1) verum divinæ ſapientiæ amatorem non ſuper adſertione inutilium rerum inanis eloquentiæ pompam quærere, ſed ſalutarem de ſcripturis ſanctis explanationum congruentium deſiderare doctrinam, ſcribere tibi aggrediar omnino iiſdem ſenſibus, & fortaſſe etiam verbis, quibus me in Eccleſia locutum eſſe reminiſcor, ut loquelam meam, qualiſcumque eſt, facile, cum legeris, recognoſcas. (2) Quatuor præterea breviores Tractatus, quos de diverſis Capitulis Evangelii apud te olim fuiſſe me locutum prodidiſti, & quintum de Machabæis Martyribus, emendatos tibi, quoniam cogis, remittam, ut eos, ſi ulla utili memoria dignos arbitraris, (3) in poſtrema parte ſchedulæ hujus ſimul tranſcribendos adjungas. De illis vero Tractatibus, quos (4) notariis (ut comperi) latenter adpo-

NOTÆ.

no legendum videtur, ut conveniat illud quod ſupra dixit *magnopere exegiſti*. Infra etiam: *Quatuor præterea breviores Tractatus, emendatos tibi, quoniam cogis, remittam*. In editis *religioſa conſtantia*, quod nullo modo putavimus retinendum.

(1) *Verum Divinæ ſapientiæ amatorem*) In MSS. *virum*. Quod ſequitur *inanis eloquentiæ pompam quærere* obſervavit Barthius in animadverſ. ad lib. 1. Philippidos Gulielmi Britonis in ſequiorem ſenſum accipi, ut *pompa ſæculi*, *pompa Dæmonum*. Vide adnotata ibi a Barthio pag. 11.

(2) *Quatuor præterea breviores Tractatus*) Horum primus eſt de Paralytico, qui in ordine cenſetur undecimus, cum tribus ſequentibus. Itaque Sermones Paſchales priores decem.

(3) *In poſtrema parte ſchedulæ*) Cod. Flor. legit *ſchidæ*, Vat. uterque *ſchedæ*. Hier. Epitaph. Nepot. *Nepotianus noſter aurum calcat, ſchedulas conſectatur*. Et Præf. in Job: *Mihi, meiſque permittant pauperes habere ſchedulas, & non tam pulchros codices, quam emendatos*. *Scheda*, & *Schedium*, apud Barthium lib. 12. Adverſ. c. 18. ubi etiam hunc Gaudentii locum affert.

(4) *Notariis latenter adpoſitis*) Scripto excipiebantur olim ab auditoribus, & clam, & palam dicentium conciones, de quo inſignis valde eſt locus Gregorii Nazianzeni Orat. ad C L. Epiſcopos J. Billio Interprete: *Valete Sermonum meorum amatores, & curſus, & concurſiones, & calami tam perſpicui, quam occulti*; quo in loco perſpicuos, & occultos calamos nihil aliud ſignificare, quam *Notarios*, qui ſive clam, ſive palam poſiti, quæ diceret Nazianzenus ſcripto velociter exciperent, recte opinatur Ferrar. l. 2. de rit. Sacr. Eccl. Conc. c. 28. Hic obiter adnotaverim locum Nazianzeni male a Birkeimero fuiſſe acceptum, nam ubi in Græcis habetur, ϗ γραφιδες φανεραι ϗ λανθανεσαι, *& calami tam perſpicui, quam occulti*, ipſe interpretatus eſt, *nec non calumniatores manifeſti, & occulti*, qua

Digitized by Google

adpoſitis, procul dubio interruptos, & ſemiplenos otioſa quorumdam ſtudia colligere præſumſerunt, nihil ad me attinet. Mea jam non ſunt, (1) quæ conſtat præcipiti excipientium feſtinatione (2) eſſe conſcripta: vereor tamen, ne aliqua ſub (3) ſermonis mei titulo ſanæ fidei inimica alieni errores involvant, & efficiantur ſempiterni criminis rei, qui fuerint incautæ præſumtionis auctores. Ergo quoniam deſiderio tuo negare operam non potui poſtulatam, breviter tibi prius oſtendam, non ſemper ægritudinum plagas pro peccatorum cumulo noſtris corporibus irrogari. Humani corporis natura, ex quo
Gen. 3. ſententiam mortalitatis excepit: *Tu terra es, & in terram ibis*, infirmitatibus variis ſubjacet, ſine diſcretione cujuſquam; & quamvis peccatores nos eſſe ſalubriter fateamur, non tamen vel ex vigore, vel ex debilitate carnis, meritorum ponderandæ ſunt qualitates, cum frequenter idolorum cultores ſanitate corporis, ac bonis hujus ſæculi perfruantur, & e contra divi-

N O T Æ.

qua inepta verſione totam Gregorii ſententiam labefactavit. Plures ſunt Gaudentii Tractatus a Notariis excepti, ut ex eorum titulis infra patebit. Hos quidem poſtea quam excepti eſſent, ſolebant concionantes ipſi a Notariis accipere, & majori cura, ac ſolertia emendare, ut patet ex Gregorio Magno, qui ſuas in Ezechielem Homilias ad Marianum Epiſcopum mittens ſic ſcribit: *Homilias, quæ in beatum Ezechielem Prophetam, ut coram populo loquebar, exceptæ ſunt, multis curis irruentibus in abolitione reliqueram. Sed poſt annos octo, petentibus fratribus, Notariorum ſchedulas requirere ſtudui, eaſque, favente Domino tranſcurrens, in quantum ab anguſtiis tribulationum licuit, emendavi.* Gaudentius ipſe paulo ſupra: *Quatuor præterea breviores Tractatus, quos de diverſis Capitulis Evangelii apud te olim fuiſſe me locutum prodidiſti, & quintum de Machabæis Martyribus emendatos tibi, quoniam rogis, remittam.* Porro iſtos Gaudentii Tractatus, qui poſt Paſchales habentur, a Notariis exceptos fuiſſe, titulus indicat: *Incipiunt excepti Tractatus de diverſis Capitulis*. Verum non omnium paſſim, aut diſcrimine nullo, conciones excipi ſolebant, ſed eorum tantum qui in dicendo excellerent, ut ex Ferrario habetur. De *Notariis*, & eorum Notis Vide Lipſ. in Epiſt. ad Leonard. Leſſ. Cent. 1. ad Belgas Ep. 27.

(1) *Quæ conſtat*) Cod. Flor. *quæ conſtet*.

(2) *Eſſe conſcripta*) MSS. Codd. *conciſa*. Reſpondet illud quod ſupra dixit, *interruptos, & ſemiplenos*.

(3) *Sermonis mei*) Ita Cod. Flor. Vatt. duo, itemque Editio Pariſien., & Colonien. In Editione Lugdunenſi deeſt *mei*.

(1)

divino cultui inhærentes, ægritudinum, ac tribulationum vexatione quaſſentur. Nam legimus Abime- Gen. 20.
lech Gentilem regnaſſe, & Abraham ſanctum pere- Gen. 12.
grinationis moleſtias pertuliſſe: & illius Laban Syri Gen. 29. 30.
(1) Idololatræ mercenarium fuiſſe ſanctum Jacob: &
Moyſen juſtum regnante impio Pharaone latuiſſe me- Exod. 2. 3.
tuentem in terra Madian: & Eliam mirificum a fa- 2. Reg. 18. 19.
cie perſequentis Reginæ Jezabel fugiſſe ad ſolitudinem. In novo autem Teſtamento Joannes Propheta- Matth. 14.
rum maximus, poſt longum ſqualorem feralis cuſto- Marc. 6.
diæ, poſt iniquas contumelias vinculorum, (2) decollatur in carcere: & Herodes ſacrilegus, qui eum juſſit occidi, epulatur cum principibus ſuis, & tribunis, (3) & primoribus Galilææ diſcumbens: ebrius non ſolum vino, ſed ipſius etiam cruore Baptiſtæ. (4) Et ſicut in Apocalypſi de Babylone ſcribitur, vel urbe, vel gente, vel unaquaque anima, errorum caligine, vitiorumque carnalium permixtione confuſa ((5) interpretatur enim confuſio Babylon) *Et vidi*, Apoc. 17.
inquit, *mulierem ebriam de ſanguine ſanctorum*. Verum hæc Dei patientia quorſum evadat, ipſe (6) Salvator docet in Evangelio, dicens: (7) *Homo quidam e-* Luc. 16.

rat

NOTÆ.

(1) *Idololatræ*) In MS. Floren. legitur *ydolatræ*. Jampridem obſervavit Baluzius in Not. ad Salvian. pag. 237. Latinos Codices fere ſemper habere *idolatria*, raro *idololatria*.

(2) *Decollatur*) Sic habet Cod. Urb. & Vaticanus uterque. In Editis *decollatus*.

(3) *Et primoribus Galilææ*) Vox illa *primoribus* in MSS. deſideratur. Fortaſſe abſtulerunt librarii, putantes ſupervacuam; dixerat enim *principibus*. Verum textus Evangelicus Marc. 6. verſ. 21. & principes, & primos memorat: *Herodes natalis ſui cœnam fecit principibus, & tribunis, & primis Galilææ*. Græca Editio: Ηρώδης τοῖς γενεσίοις αὐτοῦ δεῖπνον ἐποίει τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ, ϗ τοῖς χιλιάρχοις, ϗ τοῖς πρώτοις τῆς γαλιλαίας.

(4) *Et ſicut*) In Cod. Urb. deeſt particula conjunctionis, quæ fortaſſe in Editis ſuperfluit.

(5) *Interpretatur enim confuſio Babylon*) Ita in MSS. omnibus. In Editis deeſt *Babylon*. Vid. Hieron. in lib. de Nomin. Hebr.

(6) *Salvator docet*) Verba quæ ſequuntur *in Evangelio dicens* deſunt in Codd. Vatt. & Flor. Urbinas *Salvator in Evangelio docet*.

(7) *Homo quidam*) Narratio hæc utrum hiſtoria ſit, an parabola, plurima eſt quæſtio apud Expoſitores. Irenæus, Tertullia-

rat dives, qui induebatur purpura, & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendide: Pauper autem quidam, nomine Lazarus, jacebat ad januas ejus ulceribus plenus, (1) & cupiebat ſaturari de his quæ cadebant (2) de menſa divitis: ſed & canes veniebant, & lingebant ulcera ejus. Factum eſt autem ut moreretur pauper, & portaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ: dives vero mortuus ſiſteretur (3) ad inferna ſupplicia; & obſecraret iſtius pauperis tincto (4) in aqua digito refrigerari linguam ſuam, quod tamen promereri non potuit, in tormentis flammæ inexſtinguibilis conſtitutus. (5) Ad hanc ſervatur pœnam proſperitas impiorum, & e contra ad illam beatitudinem perducitur juſtorum tribulatio, ut cum ſancto Abraham Patriarcha, in æterna vita requieſcere mereantur, qui anguſtias vitæ hujus fideli patientia tolerantes, de ſæculo iſto migraverint. Unde dicebat Do-
Matth. 7. Luc. 13. minus: *Intrate per anguſtam portam, quia lata, & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per illam. Quam anguſta eſt porta, & arcta eſt via,*

quæ

N O T Æ.

nus, Ambroſius, hiſtoriam eſſe volunt: Joannes Chryſoſtomus, Cyrillus, Theophylactus, Beda, parabolam. Quid ſenſerit Gaudentius, ex hoc loco non liquet.

(1) *Et cupiebat*) In MSS. *cupiens ſaturari*, cui lectioni conſentit Vulgata Editio.

(2) *De menſa divitis*) Ita Editi omnes. In MSS. ſubditur & *nemo illi dabat*, quod fortaſſe librarii adjecerunt ex Vulgata. Græca exemplaria: καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου. ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι: *Et cupiebat ſaturari de micis, quæ cadebant de menſa divitis. Sed & canes venientes*. Conſentit huic lectioni antiquiſſimus Codex MS. Evangeliorum Monaſterii S. Juliæ Civitatis Brixiæ, aureis & argenteis grandioribus literis in membranis violaceis exaratus, qui tamquam pretioſum antiquitatis κειμήλιον apud eaſdem Moniales aſſervatur. Eodem modo vertit Iſidorus Clarius Brixianus, Epiſcopus Fulginas.

(3) *Ad inferna ſupplicia*) Hanc lectionem exhibet Flor. Cod., itemque Ed. Pariſien. Colonien. & Lugdunen. In MSS. Vatt. & Urb. *in ſinu inferni*. Græca exemplaria: ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη. Καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. *Mortuus eſt autem & dives, & ſepultus eſt. Et in inferno elevans oculos ſuos*. Concinit MS. Cod. Brix. Evangeliorum Monaſterii S. Juliæ, quem mox laudavimus, itemque verſio Iſidori Clarii.

(4) *In aqua*) MSS. Codd. *in aquam*. In his quæ ſubjicit Gaudentius non textum κατὰ πόδα ſecutus eſt, ſed potius ſenſum expreſſit.

(5) *Ad hanc*) In MSS. *Ad hanc enim*, & paulo poſt deſunt verba illa & *e contra*.

(1) *No-*

quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inveniunt eam. Propter hoc & ſanctus Apoſtolus gloriari ſe in infirmitatibus ſuis prædicat: *Cum enim infirmor*, ait, *tunc po-* 2.Cor. 12. *tens ſum*. Sanctum quoque Timotheum aſſiduis ægritudinibus laboraſſe, idem beatiſſimus prodidit Apoſtolus Paulus ſcribens ad eum: (1) *Noli amplius aquam* 1. Tim. 5. *bibere; ſed vino modico utere, propter ſtomachum, & frequentes tuas infirmitates*. (2) Quærat fortaſſe quiſpiam divitum dicens: Ergo malitioſe Deus dedit divitias, (3) ſi propter eas divitem torquet. Vult enim videri humanus error, non modo cum venia, (4) ſed etiam cum ratione peccare. Non malitioſe, ſed providenter (5) te fecit Deus divitem, ut per opera miſericordiæ invenires peccatorum tuorum vulneribus medicinam. *Eleemoſyna quippe a morte liberat, & ipſa mundat ab omni* Tob. 12. *peccato*. Non enim ob hoc cruciatur ille quia dives fuit, ſed quoniam ipſo epulante pauper Lazarus eſuriit. Ceterum & ipſe ſanctus Abraham dives fuerat, ſed peregrinorum, (6) indigentiumque mancipium. Sanctus quoque (7) Job regnum tenebat Arabiæ, ſed (ut

NOTÆ.

(1) *Noli amplius*) Vatt. duo, atque Urb. *noli adbuc*, cui lectioni favet etiam Vulgata.

(2) *Quærat fortaſſe*) Frigida lectio videtur ſi ſpectemus ea quæ ſequuntur, inducit enim divitem ſecum loquentem. Vatt. duo, atque Urb. *Quæratur fortaſſe*, quod magis omnino convenit, quamvis mutare noluerim.

(3) *Si propter eas*) Ita repoſuimus ex quatuor MSS. Codd. Editi *ſi propterea*.

(4) *Sed etiam cum ratione*) Flor. & Urb. *ſed jam cum ratione*.

(5) *Te fecit Deus divitem*) Flor. Cod. atque Editio Pariſien. ſic habent, & ita omnino legendum videtur, reſpondet enim objectioni divitis. Vatt. duo *te Dominus divitem fecit*. In Edit. Colonien. & Lugdunen. deeſt *te*.

(6) *Indigentiumque mancipium*) Locus iſte mihi ſuſpectus eſt. Cod. Flor. ſic legit: *indigentiumque multa largitur mancipium*. Urb. & Vatt. duo *indigentium quam multa largitur mancipium*. Has autem lectiones nolo executere, quia nihil ſubeſſe video.

(7) *Job regnum tenebat Arabiæ*) Hunc Gaudentii locum protulit Pineda ad confirmandam illorum ſententiam qui cenſent Job Regem fuiſſe, inter quos numerantur LXX., & Græci fere omnes, quorum auctoritatem fortaſſe ſecutus eſt Gaudentius. Ad regionem quod attinet, Euſebius lib. 9. Præp. Evang. c. 4. profert Ariſtæum in Judaica Hiſtoria ſcribentem, Jobum *habitaſſe in Idumea, atque Arabiæ finibus*. Conſentit antiquiſſima Appendix

 addi-

(ut ſcriptum eſt) nulla vidua, nullus pauper, domum ejus ſinu vacuo exibat. Denique in doloribus conſtituto exprobrantur per mulierem opera miſeri-
Job 2. cordiæ, quæ fruſtra exercuerit: (1) *& ecce*, inquit, *quæ pateris*. Heu venenata diri Serpentis aſtutia: quoniam a bonis operibus famulum Dei revocare non valuit, incumbebat ut benefacti pœnitudine fructum perderet pietatis! Caveant ergo infructuoſi locupletes terribile exemplum illius ſine miſericordia Divitis collegæ ſui, ne ad ſimilia tormenta ducantur: magis autem faciant eleemoſynas largiter, frequenter,
2. Cor. 9. gratulanter. *Hilarem enim datorem diligit Deus*. Diſtribuant opes ſuas egenis, adquirant ſibi theſauros in
Matth. 6. cœlo, *ubi neque ærugo, neque tinea corrumpit, neque fures effodiunt, & furantur*: ut de hoc ſæculo exeuntes poſſint invenire refrigerium in ſinu illius vere divitis Abrahæ. Hæc ad quæſtionem, (2) quæ occurrerat, breviter reſpondiſſe ſufficiat. Illa autem quæ ſuperius comprehenſa ſunt, idcirco memoravi, ut (3) nemo noſtrum ſcandalizetur in cogitatione ſua, nemo noſtrum murmurare audeat contra Deum, ſi videamus injuſtos, idololatras, blaſphemos, continua (4) ſalubritate corporis frui, florere honoribus mundi,

(1) ca-

N O T Æ.

addita ad librum Job in fine Verſionis LXX., quæ tradit eum *habitaſſe Auſitide in finibus Idumææ, & Arabiæ*. Vide Grot. in Not. ad Sulpit. Sev. pag. 65. Miratus ſum, clariſſimum Job commentatorem, terram Hus a Plinio, ac Ptolemæo in Arabia ſitam affirmaſſe; nulla enim apud eos auctores, quod ſciam, terræ hujus mentio exſtat.

(1) *Et ecce quæ pateris*) Verba hæc non exſtant in Vulgata, nec apud LXX. Fortaſſe fragmentum eſt ex antiqua Itala, cujus hodie paucæ nobis laciniæ superſunt.

(2) *Quæ occurrerat*) Ita in MSS. Editi *quæ occurrerant*.

(3) *Nemo noſtrum ſcandalizetur*) Sic MSS. quatuor Codd. ſummo conſenſu ſopplent. Editi antea legebant *nemo noſtrum murmurare*: cetera exciderant oſcitantiæ librariorum.

(4) *Salubritate corporis frui*) Et hic quoque MSS. conſentiunt in hanc lectionem. Editi legebant *ſalubritate corporis ſui*.

(1) Ca-

(1) caducis opibus redundare; e contrario nos tribulationibus variis confici, doloribus carnis affligi, paupertatis neceſſitatibus ſubjacere. Novit univerſorum arbiter Deus, qua providentia ſuos verberet; & qua ratione parcat impiis in hoc mundo. Nec plane ignoramus ab Apoſtolo beatiſſimo (2) nos eruditi, quod longa erga iniquos bonitas Dei aut ad converſionem provocat ſentientes, aut ad juſtiorem pœnarum ſententiam reſervat ingratos: *An*, inquit, *divitias bonitatis ejus, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans quod bonitas Dei (3) ad pœnitentiam te invitat? Tu vero ſecundum duritiam tuam, & cor impœnitens, theſaurizas tibi iram in die iræ, & revelationis juſti judicii Dei, qui reddet unicuique ſecundum opera ejus*. Reſervatur enim in diem judicii illa retributio generalis: in hoc autem ſæculo idcirco interdum quidam vel blaſphemi, vel apoſtatæ, tormentis inſanabilibus conſumuntur, ut ceteri eorum ſuppliciis terreantur. Pietatis vero cultores, quod interdum vel (4) corporis doloribus, vel variis tribulationibus affliĉtantur, triplex eſſe ratio invenitur: (5) prima Correĉtionis, ſecunda Purgationis, tertia Probationis. Hominem fidei Apoſtolicæ inhærentem, ſi frequenter in quibuſdam peccare videat Deus, (6) ſic peccatorem ſuum verberat, ut emen-

Rom. 2.

NOTÆ.

(1) *Caducis opibus*) Sic legit editio Pariſ. aliæ duæ editiones *caducis operibus*. Male.

(2) *Nos eruditi*) In MSS. deeſt *nos*.

(3) *Ad pœnitentiam te invitat*) Lugd. Editio, ac Vatt. Codd. *ad pœnitentiam te adducit*, quibus conſentit Vulgata. Græca exemplaria *εἰς μετάνοιάν σε ἄγει*, *te adducit*, *te allicit*, *te invitat*. In Floren. Cod. & Colon. ac Pariſ. Edit. irrepſit *ad patientiam* mendo librariorum.

(4) *Corporis doloribus*) MSS. *corporeis*.

(5) *Prima Correĉtionis, ſecunda Purgationis, tertia Probationis*) De triplici hoc tentationum genere in eumdem ſenſum ſtudioſe diſſerit Jo. Caſſianus Collat. 6. c. 11. ubi diviſionem hanc videtur ex hoc Gaudentii loco deſumſiſſe. Vatt. Codd. in margine adſcriptum habent: *Hic multa deſunt*; nec fortaſſe omnino improbabile eſt, quamvis ſtatim ſingulas diviſionis partes ſubſumat. Leĉtor perpendat.

(6) *Sic peccatorem*) Cod. Flor. & Urb. *ſi peccatorem*.

(1) *Sa-*

mendet, ut (1) ſalutari admonitione flectat ad pœnitentiam: negligentem, ne tolerabili ultione dilata, gehennæ inexſtinguibili fiat obnoxius. Eum quoque quem pudice converſantem, ac juſte, quædam tamen improbarum cogitationum maculæ reſperſerunt, idcirco Dominus nunc & tribulationum, & ægritudinum flagello caſtigat, ne in illo aliquid ſordium futurus ignis inveniat, ſed ut per exiguas plagas breviſſimi temporis, ab omnibus purgatus maculis ſecurior ad æternam migrare requiem mereatur. Hæc eſt amantis Dei conſulta erga peccatores ſuos, ac pia ſe-
Hebr. 12. veritas. Scriptum eſt enim: *Quoniam (2) quem diligit Deus, verberat: flagellat autem omnem filium, quem recipit*. Unde merito miſericordem Deum quiſque no-
Pſ. 117. ſtrum prædicat (3) Prophetæ doctus eloquio: *Caſtigans caſtigavit me Dominus, & morti non tradidit me*. Juſtos vero, & inculpabiles quoſque, ſicut ſanctum Job (de quo ſcribitur, quod fuerit homo ſine querela, verus Dei cultor) hac de cauſa Deus omnipotens vel da-
Job 1. mnis facultatum, vel orbitatibus carorum, vel anguſtiis perſecutionum, vel dolorum carnalium ſtimulis tentari permittit, ut probet. Probat autem non ſibi, qui ante novit univerſa, quam fiant, ſed Angelis, & hominibus, ut eos ex factis probos noverint, quoniam conſcientias intueri non poſſunt, quas ſolus no-
Pſ. 7. vit *ſcrutans corda, & renes Deus*. Ipſe enim novit occulta cordis, ut Prophetæ ſermo teſtatur. Et ideo forſitan beatus Apoſtolus, inter multiplicium tribulatio-

NOTÆ.

(1) *Salutari admonitione*) Flor. & Urb. *ſalutari admonitu*.

(2) *Quem diligit Deus*) Flor. & Vatt. duo *quem diligit Dominus*, & ſic fere ſemper legunt ubicumque occurrat *Deus*.

(3) *Prophetæ doctus eloquio*) Valde arridet lectio utriuſque Vat. Cod. *ductus eloquio*.

(1) *Ut*

tionum, perſecutionumque tentacula conſtitutus, a-
jebat: *Quoniam ſpectaculum facti ſumus huic mundo, & 1. Cor. 4.
Angelis, & hominibus*. Angelis quidem juſtos ſuos Deus
probari ideo vult, ut conſummatam ſanctorum juſti-
tiam lætantes agnoſcant. *Lætantur* enim beati *Angeli in
cælo*, ut ait Dominus Jeſus, etiam *ſuper uno peccatore* Luc. 15.
pœnitentiam agente. Hominibus autem probatam eſſe
vult perfectionem juſtorum, ut ad perſeverantiam di-
lectionis Dei eorum provocentur exemplo. Diabolo
etiam probatam vult ingerere Deus ſanctorum juſti-
tiam, (1) ut eos bonorum operum meritis debite ad
amicitiam Dei, & ad regnum cœli (unde ipſe cecidit)
(2) doleat eſſe provectos, doleat, indignetur, invi-
deat, ingemiſcat, nec tamen audeat quidquam de ju-
dicio divino cauſari. (3) Probationis igitur gratia mi-
rificus Job, ex opulento repente inops efficitur, ex pa- Job 1.
tre decem natorum ſine filiis invenitur, (4) ex vege-
to, ac ſano vulneratus, ex florentiſſimo (5) vermibus
exaratus aſpicitur, ex glorioſo opprobriis expoſitus
reperitur: opprobriis autem & amicorum expro-
brantium, & (quod eſſet gravius) propriæ conju-
gis, quæ non ad ſolatium dolorum ejus, ſed ad ul-
timam tentationem docetur eſſe ſervata. Nam coge-
bat

NOTÆ.

(1) *Ut eos bonorum operum meritis*) Ita legunt Flor. Cod. & Vatt. duo, quorum lectio magis convenire viſa eſt, quam ea quæ habetur in Editis ſic: *ut e bonorum operum meritis*, quamvis & hæc bona ſit.

(2) *Doleat eſſe provectos*) Ita Cod. Urb. & Vatt. duo, ex quorum conſenſu locum hunc genuinæ lectioni reſtituimus. Flor. *pervectos*. Editi *perfectos*, omnino male. Legitur etiam in tribus illis Codd. *unde ipſe excidit* pro *unde ipſe cecidit*.

(3) *Probationis igitur*) In Codd. Urb. & Vatt. duobus: *Probationis ergo*.

(4) *Ex vegeto, ac ſano*) Verbum illud *ac ſano* non habetur in MSS.

(5) *Vermibus exaratus*) *Exarare* eſt terram ſulcis proſcindere, quod aliquando etiam ad corpus humanum transfertor. Horat. Epod. 8. *Et rugis vetus Frontem ſenectus exaret*. Convenit illud Virg. Æn. 7.

Et frontem obſcœnam rugis arat.

Ambroſius Lib. 1. Offic. c. 12. *Inopem factum ex divite, orbatum liberis ex fœcundo parente, perfuſum ulceribus, exaratum vulneribus a capite uſque ad pedes videbant.*

(1) *Re-*

bat eum loqui verba blaſphemiæ (1) replicans ei ju-
ſtitiæ ejus opera, (2) quæ incaſſum geſſiſſet, qui ad
tot miſeriarum genera perveniſſet. Quapropter, in-
Job 2. quit, *Dic aliquem ſermonem contra Dominum, & morere.*
Mortem blaſphemanti debitam pro remedio ærumna-
rum ſuggerit acquirendam callidus iterum per mu-
lierem Serpens, ut palmam patientiæ auferat fortiſſi-
mo bellatori, & interitum congerat victo, quia bla-
ſphemantis furor non medelam doloribus præſtat, ſed
cruciatum mortis accumulat: illius quippe mortis
quæ nec finem miſeriis tribuat, & exordium ſit pœ-
narum, quas ultor Deus blaſphemantibus præparavit.
At ille beatiſſimus intelligens callido antiquæ artis
argumento, Diabolum rurſus per mulierem venenum
Job 2. mortis ingerere, ſic reſpondit: *Velut una*, inquit, *ex
inſipientibus mulieribus locuta es*, pulſans videlicet unam,
(3) de qua omnis. Et adjecit: *Si bona ſuſcepimus de
manu Domini, mala cur non tolerabimus?* Et in alio lo-
Job 1. co: (4) *Nudus exivi de utero matris meæ, nudus iterum
revertar in terram: Dominus dedit, Dominus abſtulit; ſicut
Domino placuit, ita factum eſt, ſit nomen Domini benedictum.*
Inter diſpendia omnium facultatum, inter funera tot
natorum, inter atrociſſimos ſui corporis cruciatus,
& inteſtinos dolores opprobrii conjugalis, laudat, &
magnificat omnipotentem Dominum verus Dei cul-
tor. Et nos itaque (5) ſi cultores Dei ſumus, imi-
temur

NOTÆ.

(1) *Replicans ei*) MSS. quatuor *replicans illi*.

(2) *Quæ incaſſum geſſiſſet*) In MSS. *quæ incaſſum geſſerit*; videtur tamen, librarii erratum.

(3) *De qua omnis*) Scilicet mulier; quamvis & numero plurium ſæpe ſæpius uſi fuerint veteres. Vide Eminentiſſimum Noriſium Diſſ. 4. ad Cenot. Piſ. c. 3. & Stephanum Baluzium in Not. ad Lupum Ferrarienſem ep. 1. In MSS. *de qua omnes*.

(4) *Nudus exivi*) Cod. Urb. & Vatt. duo *nudus exivi, ait, de utero*.

(5) *Si cultores Dei*) Sic habent MSS. Codd. Editi minus apte *cultores Domini*.

(1) *Ve-*

Digitized by Google

temur patientiam triumphalem, quam ſolam ſpoliatus univerſis non ſolum facultatibus, atque pignoribus, ſed ipſis etiam corporis ſui carnibus, inconcuſſa fide, poſſidet (1) verus Dei cultor. Verus enim Dei cultor ille eſt, cujus fides inter adverſa non deficit, cujus lingua benedicere nomen Domini ſui (2) in omni anguſtiarum tempore, in omni tribulationum plaga non deſinit, dicens: *Benedicam Domino* Pſ. 33. *in omni tempore, ſemper laus ejus in ore meo*. Si peccator es, agnoſce pro correctione tua eſſe quod cæderis, vel certe pro purgatione, ſicut ſupra diſſerui. Si autem juſtus es, nomen quidem juſti præſumere non audebis, intelliges tamen ad gloriæ tuæ probationem evenire quod pateris. Scriptum eſt enim: *Vaſa figuli* Eccli. 27. *probat fornax, & homines juſtos tentatio tribulationis*. Ideo ſanctus quoque Apoſtolus dicit: *Tribulatio patientiam* Rom. 5. *operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit*. Ergo quoniam vel ad probationem juſtis, vel ad emendationem peccatoribus, vel ad pœnam ſacrilegis, varii cruciatus in hoc ſæculo irrogantur, & quibuſdam mortiferæ ſunt iſtæ plagæ, quibuſdam ſalutares: propterea cum diſtinctione ſumma ſcribitur in libro Pſalmorum, de pertinacibus quidem malis ita, *Mors peccatorum peſſima, & qui oderunt juſtum* Pſ. 33. *delinquent*: (3) utique eorum peccatorum peſſimam teſtatur mortem, qui in ſcelere delictorum permanere cupientes, oderunt verberantem juſtum: de emendabilibus autem, *Multa*, inquit, *flagella peccatorum*: Pſ. 31. de ſanctis vero: *Multæ*, ait, *tribulationes juſtorum*. Nec Pſ. 31. diffi-

NOTÆ.

(1) *Verus Dei cultor*) In MSS. *poſſidet. Verus enim Dei cultor*. Cetera deſunt.

(2) *In omni anguſtiarum tempore*) Et hæc quoque verba abſtulerunt librarii de MSS.

(3) *Utique eorum peccatorum*) In Edit. Lugdun. deeſt vox *peccatorum*.

C (1) *Uni-*

difficile omnino eſt (1) unicuique ſpirituali, ut hanc diverſitatem ex fructibus cujuſque dijudicet, dicente Domino: *ex fructibus eorum cognoſcetis eos*. (2) Nam confuſa eſſe apud nos omnia, Philoſophi Gentilium judicant, cum *ſpiritualis homo diſcernat, & dijudicet omnia*, ut ait Apoſtolus, *ipſe autem a nemine judicetur*. (3) Nonnulli enim prudentium ſæculi ſapientiæ cœleſtis ignari, dum volunt (4) fortuita aſtruere univerſa quæ creator omnium Deus juſto moderamine providenter exercet, ita loquuntur: (5) Si Dei providentia gubernaretur hic mundus, numquam promiſcue bonos, & malos tribulationum, dolorum, ærumnarum, atque ægritudinum plagæ conficerent, quia divinæ æquitatis non eſſet, diſparibus meritis pla-

Matth. 7. v. 20.

1. Cor. 2.

N O T Æ.

(1) *Unicuique ſpirituali*) Sic Editi, & MSS. omnes, excepto Flor. in quo legitur *ſpiritali*, ſed hoc loco tantum; alibi *ſpirituali*, & *ſpiritualis*.

(2) *Nam confuſa eſſe apud nos omnia Philoſophi Gentilium judicant*) Vana, ac demens ſuperſtitio a Gentilibus paſſim vocabatur Chriſtiana religio, Chriſtianique ſtulti, athei, ac nullius numinis cultores; ideoque Gaudentius ait: *Confuſa eſſe apud nos omnia Philoſophi Gentilium judicant*. Res nota eſt, ac frequenti Scriptorum calamo trita, qui dementiſſimæ calumniæ invidia Chriſtianum nomen laborare noluerunt. Vide Tertull. in Apologet. Minucium in Octavio, Juſtinum in utraque Apologia, Lactantium l. 5. c. 14. 15. & 18. Philoſophi vero potiſſimum Chriſtianis infenſi apud Juſtinum Apol. 1.

(3) *Nonnulli enim prudentium ſæculi*) Epicureorum ſententiam convellit, qui caſu omnia regi volebant. Præclare Sen. de Provid. cap. 1. *Supervacuum eſt oſtendere non ſine aliquo cuſtode tantum opus ſtare, nec hunc ſiderum certum diſcurſum fortuiti impetus eſſe*. Minuc. in Octavio: *Mihi videntur qui hunc mundi totius ornatum non divina ratione perfectum volunt, ſed fruſtis quibuſdam temere cohærentibus conglobatum, mentem, ſenſum, oculos denique ipſos non habere. Quid enim poteſt eſſe tam apertum, tam confeſſum, tamque perſpicuum, cum oculos in cœlum ſuſtuleris, & quæ ſunt infra, circaque luſtraveris, quam eſſe aliquod numen præſtantiſſimæ mentis, quo omnis natura inſpiretur, moveatur, alatur, gubernetur?*

(4) *Fortuita aſtruere univerſa*) Vera lectio, quam exhibet Flor. Cod. cujus auctoritate locum hunc emendavimus. Urb. & Vatt. duo: *fortuita adſtruere*. Editi corrupte *fortunæ adſtruere univerſa*.

(5) *Si Dei providentia gubernaretur hic mundus*) Hoc idem Epicureorum objectum diluit Seneca toto lib. de Providentia, quem librum laudans Lact. 5. Inſtit. cap. 23. appoſite ad hunc locum ait: *Si quis volet ſcire plenius, cur malos, & injuſtos Deus potentes, beatos, & divites fieri ſinat, pios contra humiles, miſeros, inopes eſſe patiatur, ſumat eum Senecæ librum, cui titulus eſt:* Quare bonis viris multa mala accidant, cum ſit providentia; *in quo ille multa non plane imperitia ſæculari, ſed ſapienter, ac pene divinitus elocutus eſt*. Vide Lipſ. Phyſiol. lib. 1. Diſſert. 16. Hunc Gaudentii locum adverſus Atheos indicat Elmenhorſtius in Not. ad Minuc. Fel. pag. 42.

(1) *Pre-*

plagas irrogare conſimiles: ſed (1) problematis hujus invidia (2) facile evacuatur uſitato veritatis exemplo. Notum namque eſt omnibus, quod & ferri acies, & ignis uſtio, vel ad interitum irrogantur, quando pœnam exigit puniendi criminis qualitas, vel ad curam proficiunt, cum ſanandi gratia medicinaliter adhibentur. Ita igitur Deus omnipotens eaſdem plagarum ſpecies, pro qualitatibus temperat meritorum: quoſdam quidem puniens, quoſdam vero vel emendans a vitiis, vel emundans, vel certe ad ampliorem gloriam promovens. Quod ut adhuc planius intelligi queat, pauca adjiciam ſanctarum teſtimonia ſcripturarum. Legimus enim: *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatoriis*. Pſ. 119. Et alio in loco: *Sicut ſagittæ in manu potentis: ita filii excuſſorum*. Pſ. 126. (3) Filios excuſſorum beatos Apoſtolos prædicat, quos electos ad fidem (patribus eorum a gratia Dei, ob incredulitatem ſuam, procul excuſſis) manus omnipotentis Domini Jeſu, ſicut ſagittas velociter pervolantes, in univerſum (4) direxit orbem, ut prædicatio eorum (juxta beatiſſimi Pauli doctrinam) *aliis quidem* fieret *odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam*. 2. Cor. 2. Doctrina enim veritatis obedientes vivificat, rebelles interficit, vitia

N O T Æ.

(1) *Problematis*) Apud Philoſophos proprie problemata appellantur rerum abditarum perquiſitiones, & conjecturæ, quibus magis animi quodam acumine, quam certa indagine remotiora naturæ arcana explorantur, cujuſmodi ſunt apud Ariſtotelem, & Plutarchum. Judic. 14. vocatur problema, quod Samſon propoſuit in convivio Philiſtinorum.

(2) *Facile evacuatur uſitato*) In MSS. quatuor Codd. *facillime evacuatur*. Flor. & Urb. *viſitato*.

(3) *Filios excuſſorum*) Verba hæc adjecimus ex fide optimorum Codd. Urbin. & Floren. quæ in Editis deſiderabantur, non parvo loci hujus detrimento. In Vatic. duobus: *beatos Apoſtolos prædicat filios excuſſorum*. Filios excuſſorum Apoſtolos intelligit etiam Auguſtinus in Pſalm. 126.

(4) *Direxit*) Ita MSS. Codd. ſummo conſenſu. Editi *direxerit*.

vitia proſternit, virtutes erigit, incredulos dejicit, fideles extollit: quoniam Chriſtus Jeſus, qui ab Apoſtolis prædicatur, ut Simeon ſanctus in Evangelio
Luc. 2. ait, *poſitus eſt in ruinam*, (1) *& reſurrectionem multorum*. Ut autem noveris Apoſtolos (qui ex officio ſortiti vocabulum, (2) Latino ſermone deſtinati nuncupantur) filios eſſe Judæorum a Dei gratia excuſſorum; auſculta quid ipſis blaſphemantibus Judæis re-
Luc. 11. ſponderit Chriſtus: *Si ego*, inquit, *in Beelzebub ejicio dæmonia; filii veſtri* (ideſt Apoſtoli (3) ex veſtra electi progenie) *in quo ejiciunt?* Et ut apertius oſtenderet, de quibus loqueretur, adjecit: *propterea*, inquit, *ipſi judices erunt veſtri*. Nam dicit alio in loco Apoſtolis:
Matth. 19. *Amen dico vobis, quod vos qui ſecuti eſtis me, in reſurrectione cum venerit Filius hominis in ſede majeſtatis ſuæ, ſedebitis & ipſi ſuper duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Iſrael. Sicut ſagittæ* ergo, inquit, *in manu potentis*
Pſ. 126. *ita filii excuſſorum*. (4) Statimque adjicitur: (5) *Beatus qui implebit deſiderium ſuum ex ipſis*, ut evidenter intelligas, quod ſagittæ Dei interdum mortem inferunt, interdum beatitudinem præſtant, ſicut Jobo
Job 6. ſancto, ac beatiſſimo præſtiterunt, qui ait: *Sagittæ enim Domini in corpore meo ſunt, quarum ira bibit ſangui-*

nem

N O T Æ.

(1) *Et reſurrectionem*) Flor. & Vatt. duo *& in reſurrectionem*.

(2) *Latino ſermone deſtinati*) Hoc eſt *miſſi*; deſtinare enim nuntios eſt mittere, ut apud Suet. in Galb. cap. 16. *Statimque legationem ad prætorianos cum mandatis deſtinaverunt*. *Apoſtoli* Græca vox ab Ἀποστέλλω, quod eſt cum mandatis aliquem mitto, ideoque Gaudentius dicit Apoſtolos ab officio nomen ſortitos. Idem Gaudentius in Tract. de Dedic. Baſil. *Apoſtolus eſt, qui miſſus a Deo eſt: deſtinatus enim nuncupatur Apoſtolus*.

(3) *Ex veſtra electi progenie*) Hæc verba non habentur in MSS. quæ tamen neceſſario duximus retinenda.

(4) *Statimque adjicitur*) In MS. Flor. *ſtatimque dicitur*.

(5) *Beatus qui implebit*) Editi duo ſic legunt; Urbinas *qui implevit*.

(1) *Se-*

nem meum; *Cum enim incipio loqui ſtimulant me*. Et poſt
pauca: *Quod ſi tribuat Dominus, & veniat petitio mea,
& ſpem meam det mihi Dominus*; *qui cœpit Dominus vul-
neret me, ſed non in perpetuum interficiat me*. Sunt & plu-
rima iſtiuſmodi ſparſa per totum corpus ſanctarum
ſcripturarum, quæ ſtudio brevitatis (1) ſecurus præ-
tereo, quoniam ſcienti legem loquor, qui ex paucis
inſtructus teſtimoniis facile poſſis ſimilia exempla col-
ligere, (2) quibus documentis & bonitatem Dei pro-
vida caſtigatione ſuos famulos vel corrigentis a de-
licto, vel promoventis ad gloriam, plenius intelligas
approbari; (3) & ejuſdem debitis cruciatibus perti-
naces impios punientis, veram juſtitiam recognoſcas,
docente etiam beato Apoſtolo: *Numquid injuſtus Deus,* Rom. 3.
qui infert iram? In eos videlicet qui veritatem in
injuſtitia detinent. De noſtra autem caſtigatione, qua
verberamur a Deo, ita teſtatur: *Cum judicamur*, in- 1.Cor. 11.
quit, *a Domino corripimur*, (4) *ne cum hoc mundo da-
mnemur*. De juſtis vero ſic loquitur: *In omnibus tribu-* 2. Cor. 4.
*lationem patimur, ſed non anguſtiamur: aporiamur, ſed non
deſtituimur: perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur:
dejicimur, ſed non perimus: ſemper mortem Domini noſtri
Jeſu in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Jeſu Chri-
ſti in corpore noſtro manifeſtetur*. Et alibi idem beatus
Apo-

NOTÆ.

(1) *Securus prætereo*) Vatt. duo *ſecure prætereo*.

(2) *Quibus documentis*) Flor. Cod. *a quibus documentis bonitatem*.

(3) *Et ejuſdem debitis cruciatibus*) Laborabat non mediocri vitio hic locus. Editi namque ſic legebant: *& eiſdem debitis cruciatibus*, ex quo videbatur abſurde inferre Gaudentius Deum punire impios cruciatibus debitis juſtis. Itaque fidem quatuor MSS. ſecuti veram lectionem reſtituimus.

(4) *Ne cum hoc mundo*) MSS. Codd. *ut non cum hoc mundo*, quam lectionem exhibet etiam Vulgata. Deprendimus non ſemel librarios ad conſenſum Vulgatæ textus ſuos reformaſſe.

(1) *Uſ-*

Apoſtolus Paulus, poſtquam raptum ſe dixerat (1) uſque in tertium cœlum, & in paradiſum, ubi ineffabilia (2) verba audierat, ita continuo addit: *Ne*
2.Cor. 12. *eminentia*, inquit, *revelationum me extollat, datus eſt mihi ſtimulus carnis angelus ſatanæ, qui me colaphizet, ut non extollar. Propter hoc ter Dominum rogavi ut diſcederet a me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*. Et alia ſcriptura huic ſenſui con-
Eccli. 2. cordans (3) evidentius loquitur: (4) *Quomodo in igne probatur*, ait, *aurum, & argentum, homines autem juſti in camino humiliationis*, (5) utique ut æſtum perpeſſi tentationum, & tribulationum onere inclinati, minime in ſuperbiam juſtitiæ ſuæ meritis erigantur, aliquid ſe contra actuum ſuorum dignitatem pati muſſitantes injuſtum; quos non multo poſt immortalis præmii retributio ſubſequatur: ſed potius ut in humilitate ſpontanea permanentes, (6) ſanctis ſcilicet virtutibus præditi, & humiles corde, probabiliores efficiantur in Chriſto. Sicut etiam venerandi Martyres exſtiterunt, qui cum beato Apoſtolo fideliter
Rom. 8. præſumentes, *non eſſe condignas paſſiones hujus temporis ad ſuperventuram gloriam, quæ revelabitur* in ſanctis, univer-

N O T Æ.

(1) *Uſque in tertium cœlum*) MSS. Codd. *uſque ad tertium cœlum*.

(2) *Verba audierat*) Sic Editi. Flor. & Urb. *audierit*. Vatt. duo *audivit*.

(3) *Evidentius loquitur*) Ita repoſuimus ex quatuor MSS. Editi *evidentia*.

(4) *Quomodo in igne*) Videtur vera lectio Cod. Flor. *Quoniam in igne*.

(5) *Utique ut æſtum*) Auctoritate quatuor MSS. freti, qui miro conſenſu ſic legunt, vulnus ab imperitia librariorum huic loco inflictum abſtulimus. Editi enim ſic habent: *Ut utique guſtum*, omnino male. Decepti fuerant librarii ſimilitudine literarum, accipientes *ç* pro *g*, *u* autem de ſuo addiderunt. Porro fruſtra eſt Barthius, qui l. 22. Adverſ. c. 15. depravatam lectionem *ut utique guſtum* congeſtis veterum exemplis conatur aſſerere.

(6) *Sanctis ſcilicet virtutibus præditi*) Edidimus lectionem MSS. Codd. Aliæ Editiones: *Sancti (ſcilicet virtutibus prædi-ti*,

Digitized by Google

niverſa ſupplicia (1) pro Domini Chriſti nomine, omneſque irrogatos corpori cruciatus æquiſſimo animo ſuſceperunt, ipſum Dei Filium remuneratorem victricis patientiæ habituri, qui regnum cœlorum ſervis ſuis uſque in finem fidelibus largietur. Cujus ſempiterna virtus atque divinitas cum Patre, & cum Spiritu Sancto permanet in omnia ſæcula.

IN-

N O T Æ.

ti, & humiles corde) probabiliores.

(1) *Pro Domini Chriſti nomine)* MSS. quatuor ſic habent: *pro Dei Chriſti nomine*.

(1) *In-*

Digitized by Google

(1) INCIPIT PRIMUS (2) TRACTATUS IN EXODUM

(3) Nocte Vigiliarum (4) de Paſchæ Obſervatione.

OPportuno tempore Dominus Jeſus beatiſſimam Feſtivitatem Paſchæ voluit celebrari, poſt autumni nebulam, poſt horrorem hiemis, ante æſtatis ardorem. Oportebat enim Solem Juſtitiæ Chriſtum, & Judæorum caliginem, & rigorem Gentilium, ante ardorem futuri judicii, placido Reſurrectionis ſuæ lumine dimovere, cunctaque in ſtatum tranquilli primordii revocare, quæ fuerant (5) velamine tetro confuſa ab illo principe tenebrarum. Nam (6) veris tempore Deus condidit Mundum. Martio enim menſe dixit

NOTÆ.

(1) *Incipit Primus Tractatus*) Flor. Cod. hunc titulum præfert: *Incipit primus in Exodum nocte vigiliarum de paſce obſervatione tractatus*. Urbinas vero: *Primus in Exodum nocte vigiliarum de Paſcha obſervatione Tractatus incipit*. Tres Editiones: *S. Gaudentii Brixienſis Epiſcopi Primus Tractatus in Exodum, Nocte Vigiliarum, de Paſcha obſervatione*. Mirum eſt, quanta fuerit in hujuſmodi titulis pervertendis, & conturbandis librariorum licentia. Solebant autem veteres conceptis verbis *Incipit*, & *Explicit*, initium, finemque cujuslibet operis deſignare; ut præter alios obſervavit eruditiſſimus Baluzius in Not. ad Salv. p. 30. qui etiam Vincentii Lirinenſis Commonitorium, ex fide veterum Exemplarium, edidit in hunc modum: *Incipit Tractatus Peregrini pro catholicæ fidei antiquitate, & univerſitate*. Ita in ſequentibus Codd. noſtri Flor. & Vatt. duo ſic habent: *Finit primus*; *Incipit ſecundus*; quod cum in MSS. ad ſeptem priores Tractatus de Exodo eodem modo adnotatum ſit, hoc loco ſemel monitum volui. At ſi quis hæc fortaſſe, tamquam levia, a nobis maluerit prætermiſſa, ſciat nos ex antiquitate, ut ait idem Baluzius, amare etiam quiſquilias, & ſemeſos lapides; ac præterea meminerit, id a nobis ſuſceptum eſſe, ut integras variantes lectiones MSS. Codd. quam diligentiſſime exhibeamus.

(2) *Tractatus*) *Tractatus*, & *Tractare*, allocutiones ad populum, ſacraſque conciones appellabant priſci Patres. Vide Ferrar. l. 1. de rit. Sacr. Eccl. Conc. c. 2. ubi non ſemel Gaudentium laudat.

(3) *Nocte Vigiliarum*) De nocte vigiliarum Auctor Concionis ad Catechum. contra Judæos (inter opera Auguſtino adſcripta Ed. Bened. Tom. 8. in Append.) *Exigit a nobis ratio hujus tantæ congregationis, & noctis*

noctis tranſactæ vobis reddere rationem, & iſtius diei de tanto Sacramento percepto veram, ſempiternamque demonſtrare ſalutem. Si enim, dilectiſſimi, opera tenebrarum tranſactæ noctis conſideremus, & quid egerimus, Domino donante, explicare valuerimus, inveniemus nos in nocte non opera noctis, ſed diei peregiſſe. Solemne itaque erat Chriſtianorum pervigilium in nocte Paſchæ, quam Gaudentius antonomaſtiee *Noctem vigiliarum* appellat; unde Tertull. l. 2. c. 4. ad Uxor. ait: *Quis nocturnis convocationibus, ſi ita oportuerit, a latere ſuo* (uxorem) *eximi libenter feret? Quis denique ſolemnibus Paſchæ abnoctantem ſecurus ſuſtinebit?* Rationem porro hujuſce tam ſolemnis pernoctationis profert Hieron. l. 4. in Matth. c. 25. Ed. Bened. Tom. 4. p. 120. *Traditio Judæorum eſt Chriſtum media nocte venturum in ſimilitudinem Ægyptii temporis quando Paſcha celebratum eſt, & exterminator venit, & Dominus ſuper tabernacula tranſiit, & ſanguine agni poſtes noſtrarum frontium conſecrati ſunt. Unde reor & traditionem apoſtolicam permanſiſſe, ut in die* vigiliarum Paſchæ, *ante noctis dimidium, populos dimittere non liceat, exſpectantes adventum Chriſti. Et poſtquam illud tempus tranſierit, ſecuritate præſumta feſtum cunctos agere diem.* Item Lact. l. 7. c. 19. *Hæc eſt nox quæ a nobis propter adventum regis, ac Dei noſtri, pervigilio celebratur. Cujus noctis duplex ratio eſt, quod in ea & vitam tum recepit, cum paſſus eſt, & poſtea orbis terræ regnum recepturus eſt.* Hane eamdem quam Gaudentius, *noctem vigiliarum* appellat Ado Vienneu. in Chron. *Deſperatione depoſita reditur ad Eccleſiam, in eaque,* vigiliarum nocte *ſancti Paſchæ, concepit animo Rogationes.* Et Alcimus Avitus de prima ſeſti Rogationum inſtitutione: *Tracta ſunt hæc inter timores publicos, & rumores privatos uſque ad imminentem* vigiliarum *ſolemnium* noctem, *qua celebrari feſtum Dominicæ Reſurrectionis annua conſuetudo poſcebat.* Vide Lindenbrogium Obſervat. ad Marcell. pag. 545.

(4) *De Paſchæ obſervatione*) Ita paſſim nomen *Paſchæ* inflectebant veteres, cujus exempla cuilibet obvia ſunt. *Paſchatis* pro eo nunc magis obtinet, ſicuti obſervavit Voſſ. l. 1. de Analog. c. 20., eſtque tertiæ inflexionis, eodem modo quo *Ænigma*, *Dogma*, aliaque verbalia a Græcis accepta, quamvis τὸ πάσχα non a Græcis, ſed ab Hebræis derivatum, niſi alia probarent, certe doceret locus inſignis Greg. Naz. Orat. 2. in ſanctum Paſcha, qui Jacobo Billio Interprete ſic habet: *Hoc* Paſcha, *hoc, inquam, magnum, & venerandum* phaſka *ab Hebræis juxta eorum linguam, nominatur, quæ vox tranſitum ſonat, hiſtorica quidem ratione, propter Iſraelitarum ex Ægypto in Chananæam regionem fugam, & migrationem: ſin autem ſpiritualem ſenſum ſpectemus, propter noſtram ex his inferioribus ad ſuperiora, atque ad promiſſionis terram progreſſionem, & aſcenſum. Quod vero in permultis Scripturæ locis accidiſſe comperimus, ut nomina quædam ab obſcuriori ſenſu ad apertiorem, atque a duriori ſono ad elegantiorem, honeſtioremque immutata ſint, idem hic quoque contigiſſe animadvertimus. Quidam enim ſalutiferæ paſſionis nomen hoc eſſe arbitrati, ac deinde per literæ φ in π, & κ in χ mutationem, hanc vocem ad linguam Græcam accommodantes, hunc diem* Paſcha *nominarunt. Atque hæc vox poſtea conſuetudine, atque uſu confirmata eſt, multitudine videlicet hoc verbum, ut magis pium, calculo ſuo comprobante.* Codex Flor. legit *de paſce abſervatione.*

(5) *Velamine tetro confuſa*) Imitatur Ambroſium in lib. de myſterio Paſchæ cap. 2. *Eſt enim Paſcha vere anni principium, primi menſis exordium, novella germinum reparatio, ac tetræ hiemis nocte diſcuſſa, primi veris reſtituta jucunditas.* In Codd. Flor. Urb. & Vatt. duobus legitur: *velamine retro confuſa.* Locus hic diſplicuit nupero cuidam Critico, quem ſatis imperite locutum oſtendimus in Præſatione ad Gaudentium.

(6) *Veris tempore Deus condidit Mundum*) Secutus eſt Gaudentius conſenſum Patrum tum Græcorum, tum Latinorum, qui veris tempus Mundo coudito aſſignant. Inſtar omnium erit Ambroſius, quem Gaudentii patrem, ὡς διδάσκαλον jure merito vocare poſſumus. Hic l. 1. Hexam. c. 4. ait: *In hoc ergo principio menſium cælum, & terram fecit, quod inde mundi capi oportebat exordium, ubi erat opportuna omnibus verna temperies.* Et in lib. de Myſter. Paſchæ c. 2. *Hoc tempore* (veris nempe) *viſibilium & inviſibilium conditor Deus defixa humo cæli machinam ſuſpendens, diem ſolis ardore radiavit, ſplendorem lunæ ſolatio noctis attribuit, pendentem cæli cameram ſplendentium ſiderum decoravit ornatu.* Hanc eamdem ſententiam Ethnicis quoque placuiſſe oſtendit præter alia celebre illud Carmen a Pithœo vulgatum:

Exod. 12. dixit per Moyſen Deus: *Menſis hic vobis initium menſium, primus eſt in menſibus anni*. Quem menſem (1) verax utique Deus primum non diceret, (2) niſi primus eſſet, ſicut ſeptimum diem non diceret Sabbatum, niſi Dominicus primus eſſet. Filius ergo Dei,
Jo. 1. *per quem facta ſunt omnia*, eodem die, eodemque tempore, proſtratum Mundum propria Reſurrectione reſuſcitat, quo eum prius ipſe creaverat ex nihilo, ut
Epheſ. 1. verſ. 10. omnia reformarentur *in Chriſto quæ in cœlis ſunt*, (3) *& quæ in terra ſunt; quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in*
Rom. 11. verſ. 36. *ipſo ſunt omnia*, ut ait Apoſtolus; *ipſi gloria in ſæcula*. Nec turbari quiſquam noſtrum debet, ſi interdum ſecundo menſe (ideſt Aprili) Paſcha nos celebrare lunaris ratio, & dies cogit Dominicus. Secundum Lunæ enim curſum numerantur in ſcripturis divinis dies. Ceterum Calendas, & Idus, & Nonas, & (4) menſium nomina, ac dierum Gentiles poſuerunt, (5) ut puta, quem vetuſtas humanæ memoriæ primum

mum

N O T Æ.

Ver novum, ver jam canorum, vere natus orbis eſt;

ſi tamen vera ſit ejus carminis emendatio quam exhibet Lipſ. l. 1. Elect. cap. 5. Qui magis Autumno ſavent, rationem petunt a maturitate frugum, inter quos principem locum obtinet Joſephus Scaliger l. 5. de Emend. temp. neſcio veritatis potius, an novitatis amore. Certe in hoc non ſolum ab aliorum, ſed etiam a patris ſui ſententia deſcivit. Cod. Flor. Urb. & Vatt. duo pro *veris tempore* legunt *veris temperie*.

(1) *Verax utique*) Flor. Codex, Urb. & Vatt. duo ſic habent. Tres Editiones *ubique*.

(2) *Niſi primus eſſet*) Latenter carpit ſententiam Rabbinorum, qui initium Anni civilis conferebant in Neomeniam menſis Thiſri, Æquinoctio Autumnali proximam; & ſic annum ordiebantur non a menſe Niſan, qui Martio noſtro reſpondet, ſed a menſe ſeptimo poſt conditas fruges. Pluribus eos refellit Ricciol. l. 1. Chronol. Ref. c. 1. contendens hoc eſſe recentium Rabbinorum inventum, odio menſis Paſchalis, quo Chriſtus paſſus fuerat: vereor tamen quin ſatis tueri ſententiam ſuam poſſit; quandoquidem opinio de duplici Anno veterum Hebræorum, naturali ſcilicet, & ſacro, quos diverſis temporibus inchoabant, jampridem certis argumentis fere apud omnes obtinuit. Vide Sig. lib. 3. de Rep. Hebr. c. 1. & 9. Buxtorf. Synag. Jud. cap. 17.

(3) *Et quæ in terra ſunt*) Cod. Flor. *Et quæ in terra*. Vatt. duo *quæ in cœlis extant, & quæ in terra*.

(4) *Menſium nomina, ac dierum Gentiles poſuerunt*) Macrob. l. 1. c. 12. & 15. Jo. Roſin. l. 4. Antiq. Rom. c. 7. Hadrian. Jun. de Annis, & Menſibus.

(5) *Ut puta*) Ita in MSS. Flor. & Urb. Editi *utpote*.

(1) *Hunc*

Digitized by Google

mum menſem tenebat, Paganus (1) hunc a Marte Martium nuncuparet: & diem Sabbati, quem ſeptimum rationabilium corda ſervabant, (2) ille Saturni diem ſtatueret appellandum. Scripturæ autem ſanctæ cum de temporibus aliquid vel referunt, vel jubent, ita loquuntur: (3) *Decima die menſis ſecundi*, & *luna decima*, aut *quinta die menſis ſeptimi*; aut *vigeſima die menſis noni*, aut *quartadecima die menſis primi*, ut in Exodi libro pariter nunc audivimus, ubi obſervatio Paſchæ deſcribitur, & ſeptem diebus ejuſdem ſolemnitatis Azyma comedenda (4) mandantur. Præcipit tamen Deus & hoc, ut ſi quis primo menſe, vel immundus in anima hominis (ideſt mortui attactu pollutus) vel extra (5) electum ſacrificii Hieroſolymæ locum, in longinquo itinere conſtitutus Paſcha (6) non potuit celebrare, (7) ſecundo menſe celebret. Prævidens

Exod. 12. Lev. 23.

NOTÆ.

(1) *Hunc a Marte Martium*) Notum eſt illud Ovidii 3. Faſt.

A te principium Romano ducimus anno,
Primus de patrio nomine menſis eat.

Aug. l. 18. contra Fauſt. Manich. c. 5. *Diebus iſtis, quorum ſeptenarius numerus in orbem redit, Deorum ſuorum nomina Gentes impoſuerunt, ſed & menſibus; propter honorem quippe Romuli, quia eum Martis filium crediderunt, primum menſem Marti dicantes Martium vocaverunt.*

(2) *Ille Saturni diem*) Hinc *Saturniacas catenas* Chriſtianis inditas calumniabatur Fauſtus, quem ſic explodit Aug. lib. 18. contra Fauſt. c. 5. *Nec nos terret inſultatio tua, quod Sabbatorum otium* catenas Saturniacas *appellas. Vana eſt enim, & inepta, nec tibi hoc dicere veniſſet in mentem, niſi quia vos in die quem dicunt Solis, Solem colitis. Sicut autem nos eumdem diem Dominicum dicimus, in eo quod non iſtum Solem, ſed Reſurrectionem Domini veneramur; ſic otium Sabbatorum ſine Saturni veneratione a patribus obſervatum eſt, cum ſic illud obſervari oportebat.*

(3) *Decima die menſis ſecundi*) Vatt. duo atque Urb. *Decima die menſis ſeptimi, ideſt luna decima*. Flor. *menſis ſecundi ideſt luna decima*.

(4) *Mandantur. Præcipit tamen Deus*) Cod Urb. *mundantur. Præcepit*.

(5) *Electum ſacrificii Hieroſolymæ locum*) Flor. Cod. *ſacrificiis yeroſolyme*. Urb. *ſacrificiis Hieroſolymæ*. Vatt. duo *Hieroſolymæ ſacrificiis locum*. Hunc locum Hieroſolymæ ſacrificiis deſtinatum fuiſſe templum, Recentiores non pauci contendunt, ita ut extra illud Paſcha celebrari non poſſet; a quibus aperte diſſentit Gaudent Tract ſeq. ubi de agno Paſchali hæc habet: *Singuli enim occidebantur per domos*. Vide obſervata noſtra in eum locum.

(6) *Non potuit celebrare*) Flor. *non potuerit*.

(7) *Secundo menſe celebret*) Kalendarium Judaicum die decimaquarta menſis Ijar, ſive Aprilis: *Paſcha ſecundum celebrandum ab iis quibus non licitum fuerat, vel non potuerant Paſcha celebrare menſe primo*. Vide Num. 9.

videns quippe Deus Gentium populos tunc adhuc hominum mortuorum ſimulacris immundos, & extra ſanctum locum Eccleſiæ in longinquo poſitos, Epheſ. 2. verſ. 13. utique nos, *qui eramus longe, & facti ſumus prope in ſanguine Chriſti*; dat licentiam, ut ſi primo menſe nobis non occurrit (1) & dies Dominicus, & congruus lunæ numerus, ſecundo menſe celebremus. Et ideo nec intra quartamdecimam lunam, nec ultra viceſimam primam celebrare poſſumus, quia ſeptem tantum dies ſunt azymorum Paſchalium, in quibus Dominicum quærimus diem. Vult enim nos Chriſtus promulgator Legis, & Gratiæ, neque legitimos juxta lunæ curſum computatos præterire dies, neque diem ſuæ Reſurrectionis otio ingrato tranſcendere. Nam ſexta feria, qua hominem fecerat, pro eodem Matth. 28. paſſus eſt; & die Dominica, quæ dicitur in Scriptu- Gen. 1. ris prima Sabbati, in qua ſumſerat Mundus exordium, reſurrexit, ut qui prima die creavit cœlum, & terram (unde poſtea hominem faciens figuravit) prima etiam die omnem repararet hominem, propter quem fecerat Mundum. Hæc breviter dixerim de ratione Paſchali. Sed jam tempus eſt, ut virtutem eorum quæ in libro Exodi audivimus, (2) ediſſeramus. Ac primum, quid ſit Exodus, advertamus. Exodus egreſſio appellatur. Egreſſio autem fuit de captivitate Pharaonis, (3) & Ægyptiorum, populi tunc

NOTÆ.

(1) *Et dies Dominicus*) Adjecimus particulam conjunctionis, quam habent MSS. Codd. in Editis autem deeſt.

(2) *Ediſſeramus*) Flor. Cod. *diſſeramus*. Non eſt autem cur vulgatam lectionem mutemus. *Ediſſero* enim eſt *explano*, *declaro*. Cic. de clar. Orator. *Quis docendo, ediſſerendoque ſubtilior?* Sed & *Diſſero* quoque eadem ſignificatione accipitur. Hier. in epiſt. ad Aſellam: *Divinos libros, ut potui, nonnullis ſæpe diſſerui*.

(3) *Et Ægyptiorum*) Deeſt particula in MSS. Sæpe ſæpius voculas iſtas negligere properantes operæ nihil penſi habent, quod

tunc Iſrael, (1) non noſtri. Tibi ergo ut quid legitur, ſi aliis tantum profuit? Quid ad te, quod non pro te? Sed jam diſce ab Apoſtolo magis univerſa pro te, quam pro illis eſſe quæ ſcripta ſunt. *Lex*, inquit, *umbra erat futurorum bonorum*; eorum quippe bonorum quæ in nobis completa ſunt. Veritas enim Chriſtus adveniens, bona quæ ante Judæis fecit umbratiliter, nobis nunc in veritate (2) largitus eſt, cum dicit ad Diſcipulos: *Amen dico vobis, multi Prophetæ, & juſti deſideraverunt videre quæ videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Veſtri autem beati oculi, qui vident, & aures, quæ audiunt.* Exodus ergo (3) beate, atque perfecte conſummatur in nobis quando verus Moyſes de Jordanis aqua ſumtus, & natura, non poſitione, Deus, Dominus noſter Jeſus Chriſtus, virga Crucis ſuæ nos per aquam baptiſmi de captivitate Pharaonis diaboli educit, ac de omni tenebrarum ejus Ægypto eripit, evocans nos in lucis opera de tenebris actuum mundanorum, ubi aliquos adhuc poſitos increpat beatiſſimus Paulus: (4) *Debueratis*, inquiens, *de hoc Mundo exiſſe*; *nunc autem ſcripſi vobis non commiſceri*. Conſideremus nunc quid audiant a Deo qui educuntur ex Ægypto. *Menſis hic vobis initium menſium, primus eſt*, ait, *vobis in menſibus anni*. Legimus in Numerorum libro quod quicumque voverit votum, ut abſtineat ſe (5) aut ab uſu conjugali, aut a deliciis quibuslibet vel cibi, vel

Hebr. 10. Matth. 13. 1.Cor. 5. Exod. 12. Num. 30.

NOTÆ.

quod jam ter unica pagina deprehendimus.

(1) *Non noſtri*) Vaticani duo *nunc noſtri*. σφάλμα eſt.

(2) *Largitus eſt*) Vocula *eſt* deſideratur in quatuor MSS.

(3) *Beate, atque perfecte*) Flor. Cod. & Urb. *beata, atque perfecta*. Vatt. duo *benedicta, atque perfecta*.

(4) *Debueratis, inquiens*) MSS. Codd. *inquit*.

(5) *Aut ab uſu conjugali*) Totum hoc deeſt in MSS. Locus libri Numerorum ſic habet:

vel potus, uſque ad præfinitum tempus, (1) & violaverit quocumque lapſu, dies præteritos ei non imputandos; ſed ut ad initium redeat. Sic non ſunt imputati Iſraelitis illi dies quos conſumſerunt in Ægypto: ſed quando ingemuerunt (2) ad Dominum
Exod. 2. & 12. converſi ab operibus duris, & Dominus percuſſit (3) primogenita Ægyptiorum, qui eos ſervire Do-
Exod. 12. mino non ſinebant, tunc audierunt: *Menſis hic vobis initium menſium, primus eſt vobis in menſibus anni*. Sunt enim quidam ſuperſtitionum dies, & menſes, & anni, (4) quos abrogat cum reprehendit Apo-
Gal. 4. ſtolus. Sunt alii, quos præcepit Deus, & imputat. Eramus & nos aliquando in Ægypto neſcientes Deum, ac luminis & veritatis ignari, quos urgebant immundi ſpiritus (veri Ægyptii) laterem facere, terrenis videlicet inſervire figmentis: at ubi converſi ad Deum ſumus reclamantes ab operibus duris, verberati ſunt Ægyptii multiplicibus plagis, & primitiva eorum percuſſa ſunt. Salus enim noſtra Dæmonum pœna eſt. Nos autem reſpiravimus, & vivi-

N O T Æ.

habet: *Si voverit, & juramento ſe conſtrinxerit, ut per jejunium, vel ceterarum rerum abſtinentiam affligat animam ſuam*. Profectu Aug. qu. 59. ſuper Num. Tom. 4. contendit hunc locum nullo modo intelligendum eſſe de abſtinentia a concubitu. Fortaſſe legendum *ut abſtineat ſe a deliciis quibuslibet vel cibi, vel potus*.

(1) *Et violaverit*) In MSS. *violaverit illud*.

(2) *Ad Dominum*) MSS. *ad Deum*.

(3) *Primogenita*) *Primitiva* ſummo conſenſu habent MSS. quatuor Codd. Sic etiam infra: *primitiva eorum percuſſa ſunt*.

(4) *Quos abrogat cum reprehendit Apoſtolus*) Locus Apoſtoli hic eſt: *Dies obſervatis, & menſes, & tempora, & annos. Timeo vos, ne forte ſine cauſa laboraverim in vobis*. De bis ſuperſtitionum diebus Auctor Comment. in Epiſt. ad Galat. inter Opera Ambroſ. Tom. 5. Ed. Froben. *Dies obſervant qui dicunt, ut puta, craſtino proficiſcendum non eſt; poſt craſtinum enim non debet aliquid inchoari, & ſic ſolent magis decipi. Hi autem colunt menſes, qui curſus lunæ perſcrutantur, dicentes, ut puta, ſeptima luna frumenta confici non debent. Nona iterum luna ſervum emtum, ut puta, domum duci non oportet; & per hæc facilius ſolent adverſa provenire*. In MSS. *quos abradit cum reprehendit Apoſtolus*.

(1) *Ne-*

vivificati ſumus: (1) neque enim vivebamus prius in illis diebus quibus mortui mortuos colebamus. Tunc igitur opportune audivimus: *Menſis hic vobis initium menſium, primus eſt in menſibus anni*. Quando novus nobis illuxit *dies* ille *quem fecit Dominus*, quando cognovimus (2) menſem novorum ſanctum, & annum Domini acceptum, & diem retributionis. Opportunius autem congruit expoſitio iſta Fidelibus: nam Catechumenis adhuc tantum primitiva dæmonum ſunt interfecta; his vero qui ad gratiam merentur baptiſmi cœleſtis accedere, totus exercitus Diaboli ſubmergitur, ac necatur, ut vere, ac merito audiant in Chriſto renati: *Mensis hic vobis initium menſium, primus eſt in menſibus anni*. Congruit & pœnitentibus hæc explanatio, quos iterum tenebræ criminum, & Ægypti hujus caligo poſſederat. Nam ſi ingemiſcant ad Dominum (3) reſipiſcentes & fugientes ab operibus nequiſſimis tenebrarum, lumen cœleſtis indulgentiæ conſequentur, & ad æternam lucem redibunt, & ſalutem. Scriptum eſt enim: (4) *Cum converſus ingemueris, tunc ſalvus eris, & ſcies ubi eras*, cum con-

Exod. 12. Pſ. 117. Exod. 12. Iſ. 30. verſ. 15. ſec. LXX.

N O T Æ.

(1) *Neque enim*) In MSS. *Non enim vivebamus*.

(2) *Menſem novorum*) Ita Flor. Cod. & Pariſien. Editio; quæ mihi verior lectio videtur. Exod. 23. *Septem diebus comedes azyma tempore menſis novorum*; & cap. 34. *Solemnitatem azymorum cuſtodies in tempore menſis novorum*, ſcilicet fructuum. Rationem appellationis hujus tradit Ambroſ. l. 10. ep. 83. de celebritate Paſchali ad Epiſcopos per Æmiliam conſtitutos: *Nec abſurdum arbitror, ut inde obſervandi menſis trahamus exemplum, ubi primum Paſcha celebratum eſt. Unde & majores noſtri in tractatu Concilii Nicæni ipſum* menſem novorum *recte cuſtodierunt, quia in Ægypto hoc primo menſe ſecantur frumenta*. Vide Sigon. l. 3. de Rep. Heb. c. 9. Editio Colon. *Menſem novarum*, ideſt frugum, ut Exod. 13. *Egredimini menſe novarum frugum*, & Deut. 16. *Obſerva menſem novarum frugum*. Ed. Lugdun. inepte *menſem novatum*.

(3) *Reſipiſcentes, & fugientes*) Hanc lectionem, quam exhibent Vatt. duo, & Urbinas, prætulimus vulgatæ, quæ legit *reſpicientes, & fugientes*.

(4) *Cum converſus ingemueris*) Locum hunc, quem Gaudentius profert ex verſione LXX. fruſtra requiras in Vulgata, quæ ſic legit: *Si revertamini, & quieſcatis, ſalvi eritis*. Porro eodem modo quo Gaudentius, hoc Iſaiæ teſtimonio utuntur Cypria-

nus

Digitized by Google

confidebas in illis. *Scies*, inquit, *ubi eras*. Tunc enim ſe homo in erroribus Ægypti tenebrarum fuiſſe intelligit, cum ad lucem veritatis regreditur, atque juſtitiæ. Poteſt etiam pio ſenſu (1) hæc eadem oratio accipi de illa luce perpetua quæ poſt conſummationem ſæculi, juſtis, ac fidelibus tribuetur; quando penitus fuerit devicta mortis nox a Sole juſtitiæ, ut
Exod. 12. tunc audiant: *Menſis hic vobis initium menſium, primus eſt in menſibus anni*: tunc utique (2) quando interibit tota poteſtas Ægyptiorum, & liberati de hac Ægypto, verum manna comedemus, & de petra ipſo Chriſto bibemus adhærentes Agni immaculati veſtigiis,
Pſ. 62. ac dicentes: *Adhæsit anima mea poſt te, me vero ſuſcepit dextera tua*. Et ideo ſanctus quiſque adhuc in ſæculo conſtitutus (3) ſuſpirat ad illam quam Mundus modo capere non poteſt, futuram lucem, dicens: *Sitivit*
Pſ. 41. *anima mea ad Dominum vivum: quando veniam, & apparebo ante faciem Domini? Nunc enim videmus per ſpeculum*
1.Cor. 13. *in ænigmate*, ait ſanctus Apoſtolus, (4) *tunc autem facie ad faciem*. Et modo quidem ad comparationem Judæorum, atque Gentilium, qui in profunda nocte incredulitatis demerſi noſcuntur, & ad eorum comparationem qui in hæreſeon caligine, ac nocte luxuriæ demorantur, nos videmur eſſe, & plane ſumus in luce: ſed ipſi dies noſtri quibuſdam nebulis præ-

NOTÆ.

nus in Tract. de lapſis, & ep. 34. Edit. Amſtelod. 1700., itemque Hieron. in ep. ad Sabinianum Diac. & in ep. ad Ruſticum de pœnitentia.

(1) *Hæc eadem oratio*) MSS. *Hæc eadem ratio*.

(2) *Quando interibit*) MSS. quatuor Codd. legunt *quando interierit*.

(3) *Suſpirat ad illam*) MSS. Codd. nullo diſcrimine *ſuſpirat illam*, quod quidem videtur magis latine dictum, licet receptam lectionem exturbare noluerim. Hieron. ad Heliodorum: *Ecce donativum quod militaturus acceperas, hoſtilia caſtra ſuſpirant*. Paſſio S. Vincentii apud Ruinart. in Actis Martyrum: *ut vel ſic poſſis probatam ſuſpirare veritatem*.

(4) *Tunc autem facie ad faciem*) Sic legit Flor. Cod. Editi *tum autem*.

(1) *Omnis*

prætexuntur, & non habent ſerenitatis lætitiam, dicente Propheta: *Dies mei ſicut umbra declinaverunt*. Ibi Pſ. 101.
vero erit nobis ipſe Dominus lumen æternum; ut jam non tantum in umbra ejus ſalvemur, ſed vivamus ſemper in ſplendore claritatis ejus: cui (1) omnis honor, virtus, & gloria, cum Patre, & Spiritu ſancto, ante omnia, & nunc, & ſemper, & in cuncta ſæcula ſæculorum. Amen.

IN-

FINIT PRIMUS.

NOTÆ.

(1) *Omnis honor*) Flor. Cod. *omnis bonos*. Solemnis hæc eſt Gaudentio finiendi formula in cunctis fere Tractatibus. Conciones porro veterum Patrum ſub divinæ, ac ſanctiſſimæ Trinitatis invocatione, & glorificatione paſſim concluſas, pluribus oſtendit Ferrar. l. 1. de rit. Sacr. Eccl. Conc. c. 32.

Digitized by Google

I N C I P I T
SECUNDUS TRACTATUS
(1) EGRESSIS A FONTE NEOPHYTIS

(2) *De ratione Sacramentorum quæ Catechumenos audire non congruit, licet eadem ſcripta in Evangeliis, patere omnibus videantur.*

RESurgente Chriſto a mortuis, ultio in Ægyptios per Sacramentum Baptiſmi facta eſt; paveſcentibus Inferis, ipſo ad ſuſcitationem ſui corporis rever-

N O T Æ.

(1) *Egreſſis a fonte Neophytis*) In editis Codicibus, malo omine, ſic legebatur: *A egreſſis e fonte Neophytis*. Nos idcirco lectionem Florentini, ac duorum Vatt. bona fide expreſſimus. Concinit Lactantius in Carm. de Reſurrectione:

Candidus egreditur nitidis exercitus undis.

Egredi nempe de lavacro dicebantur recens baptizati, ſicut *ingredi* qui ad Baptiſmum accedebant. Cyrillus Hieroſol. Catech. Myſtag. 1. Jo. Grodecio Interprete: *Primum ingreſſi eſtis in porticum domus Baptiſterii*; & Catech. Myſtag. 2. *Statim igitur ut ingreſſi eſtis, veſtem exuiſtis*. Lectio quoque Urb. non diſplicet: *Regreſſis a fonte Neophytis*, eamque Gaudentius ipſe firmare videtur ad finem hujus Tract. obi de Baptiſmo Chriſti ſic ait: *Aquas Baptiſmi, ut conſecraret ingreditur, & exinde plenus Spiritu ſancto, qui ſuper eum in figura columbæ deſcenderat, a Jordane* regreditur, *teſtante Evangeliſta: Jeſus autem plenus Spiritu ſancto* regreſſus *eſt ab Jordane*.

(2) *De ratione Sacramentorum*) Hæc verba deſunt in Vatt. duobus. In Flor. ad oram paginæ adſcripta ſunt. Habentur autem in tribus Editionibus Pariſ. Colon. & Lugdun. Urb. Cod. ſic legit: *Regreſſis a fonte Neophitis, quæ Catechumenos audire non congruit, licet eadem ſcripta in Evangeliis, patere omnibus videantur. De ratione Sacramentorum*. Sacramenta quæ Catechumenos, ac nondum baptizatos audire, religio erat, duo potiſſimum: Baptiſmus, & Euchariſtia. De Baptiſmo Cyrillus Alexandr. l. 7. adverſ. Julian. *Dicerem ſane de his* (nempe de Baptiſmi myſteriis) *etiam multa alia, & vera, demonſtrans per Moyſen, & Prophetas præfiguratum eſſe hoc Sacramentum, & non novum, vel nuper ortum, niſi, ſicut jam prædixi, vererer non initiatorum aures*. De Euchariſtia Jo. Chryſoſt. Hom. 72. in Matth. Frontone Ducæo Interprete: *Euchariſtiæ myſterium quanta miſericordia plenum ſit, initiati ſolummodo noverunt*. De ottoque vero Sacramento acturus Ambroſius in lib. de iis qui myſteriis initiantur cap. 1. ſic præfatur: *Nunc de myſteriis dicere tempus admonet, atque ipſam Sacramentorum rationem edere: quam ante Baptiſmum ſi putaſſemus inſinuandam nondum initiatis, prodidiſſe potius, quam edidiſſe æſtimaremur*. Et Cyrill. Hieroſol. in Præfat. Catecheſ. *Catecheſes iſtas accedentibus quidem ad Baptiſmum, & his qui hoc lavacrum habent jam Fidelibus, legendas exhibeas: Catechumenis vero, & aliis qui non ſunt Chriſtiani, ne dederis: alioquin redditurus es Domino rationem*. Hæc erat autem diſciplina Arcani, qua arcebant Patres nondum initiatos a myſteriorum conſpectu, ut ſacrorum noſtrorum majore deſiderio accende-

vertente; inimici Dei, hoſtes quippe populi ejus, ex-
ſtincti ſunt. Clamat enim ſpiritus Prophetalis: *Exſur-* Pſ. 67.
gat Deus, & diſſipentur inimici ejus, & fugiant qui oderunt
eum a facie ejus: ſicut deficit fumus, deficiant; ſicut liqueſcit
cera a facie ignis, ſic pereant peccatores a facie Dei, & ju-
ſti epulentur. *Redemtionem miſit* pius Pater *populo ſuo*, Pſ. 110.
memor teſtamenti ſancti ſui, quod diſpoſuit Patribus no-
ſtris *Abrahæ, & ſemini ejus in ſæcula*. Potens enim Deus Luc. 1.
ſuſcitavit *de lapidibus iſtis* quondam duriſſimis (Genti- Matth. 3.
bus) *filios Abrahæ*. Nunc *dicant omnes qui redimuntur a* Luc. 3.
Domino, quos redemit de manu inimicorum, & de regionibus Pſ. 106.
(1) *congregavit eos a Solis ortu, & occaſu, ab Aquilone,*
& Mari, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia
ejus. Nam *in exitu* illius *Iſrael de Ægypto, domus Jacob* Pſ. 113.
de populo barbaro, Judæa tantum *facta eſt ſanctificatio*
ejus; nunc autem *Beati omnes qui timent Dominum, qui* Pſ. 127.
ambulant in viis ejus: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquita-* Pſ. 31.
tes, & quorum tecta ſunt peccata. *Non enim eſt diſtinctio* Rom. 10.
Judæi, & Græci, idem namque Dominus, dives in omnes
(2) *qui invocant illum*, quia, ſicut ſcriptum eſt: *Omnis* Rom. 10.
(3) *quicumque invocat nomen Domini, ſalvus erit*. Quot-
quot igitur invocantes Dominum ſalutem recipimus
exſtinctis Ægyptiis, diſcamus manducare Paſcha, non
ſicut inſipientes Judæi, qui poſt adventum veritatis
adhuc

NOTÆ.

derentur. Vide Ferrar. lib. 2. de rit. Sacr. Eccl. Conc. cap. 18. Bona lib. 1. Rer. Liturg. cap. 16. In hoc Tractatu Gaudentius latenter agit de Euchariſtia, unde paulo inferius ait: *Modo ea ſolum de ipſa lectione carpenda ſunt, quæ præſentibus Catechumenis explanari non poſſunt, & neceſſario tamen ſunt aperienda Neophytis*. Hunc Gaudentii locum laudat Bona dicto l. 1. c. 16.

(1) *Congregavit eos*) In duobus Vatt. ſic legitur: *Filios Abrahæ, quos redemit de manu inimicorum, de regionibus congregavit eos a Solis ortu*. Cetera omiſſa ſunt a librario.

(2) *Qui invocant*) Duo Vatt. *qui vocant*.

(3) *Quicumque invocat*) Duo Vatt. *quicumque invocaverit*. Flor. *quiqumque invocaverit*.

adhuc umbram ſequuntur, (1) ovem quiſque per unamquamque domum quartadecima die menſis primi (2) occidens, & comedens. Ex quo enim venit,
Jo. 5. cujus umbra fuerat iſta ovis (verus ille Agnus Dei Dominus Jeſus, qui tollit peccata mundi, & di-
Jo. 6. xit, *Niſi manducaveritis carnem meam, & biberitis meum ſanguinem, non habebitis vitam in vobis* ipſis) fruſtra jam Judæi carnaliter exercent, quod niſi nobiſcum (3) ſpiritualiter fecerint, habere in ſe vitam non po-
Rom. 7. terunt. *Lex enim ſpiritualis eſt*, ut ait Apoſtolus, *&*
1. Cor. 5. *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*. Quæ vero virtutes præfiguratæ ſunt ſpiritales in ipſa hiſtoria Exo-
Exod. 12. di, ubi (4) celebratio Paſchæ narratur, qui ſit decimus dies, qui quartuſdecimus, quæ immolatio perfecti, maſculi, anniculi agni ad veſperam, qui ſanguis liniendus in poſtibus, quæ convocatio vicinorum, (5) quæ calciamenta, qui baculi, quod fermentum, (6) quæ azyma, neceſſe eſt ut adjuvante Domino a die craſtina incipiamus exponere. Modo autem ea ſolum de ipſa lectione carpenda ſunt, quæ præſentibus Catechumenis explanari non poſſunt, &

tamen

N O T Æ.

(1) *Ovem quiſque per unamquamque domum*) Hoc loci alta erat nox, niſi facem prætuliſſent duo Vatt. Codd. atque Urb. quorum lectionem ſincere exhibuimus. In Editis peſſime legebatur *quem quiſque*.

(2) *Occidens, & comedens*) Ut totus hic locus vitioſus eſſet, in Editis exſtabat *occidebant, & comedebant*. Repoſuimus *occidens, & comedens* ex Flor. Urb. & Vatt. duobus. Itaque integrum locum emendatum Urbinati, & Vatt. Codicibus debemus.

(3) *Spiritualiter*) Vatt. duo *ſpiritaliter*, ſicuti etiam infra *ſpiritalis*, & *ſpiritales*.

(4) *Celebratio Paſcha*) In utroque Vat. Cod. *immolatio Paſcæ*.

(5) *Quæ calciamenta*) Tres Editiones *calceamenta*. Flor. *calciamenta*, quam meliorem lectionem opinor. Eſt item Salvianica dictio l. 1. de gubernat. Dei *calciamenta non rupta*; & Baluzius in Not. ad Salv. pag. 46. pro *excalceatos* repoſuit *excalcios*. *Calciari*, & *calciare* apud juniorem Plinium, & Suetonium obſervavit Voſſ. l. 7. de vitiis Sermonis. Sic etiam Gaudentius infra *calciati*, & *calciamenta*, non uno in loco.

(6) *Quæ Azyma*) Ita Flor. & Vatt. duo. Editi, atque Urb. male *qua azyma*. Infra Tract. 7. *azyma cum amaritudine manducanda*. Vide quæ ibi adnotavimus.

(1) *Sin-*

Digitized by Google

tamen neceſſario ſunt aperienda Neophytis. In umbra illius legalis Paſchæ non unus agnus occidebatur, ſed plures, (1) ſinguli enim occidebantur per domos, nam ſufficere unus non poterat univerſis, quoniam figura erat, non proprietas Dominicæ paſſionis. Figura etenim non eſt veritas, ſed imitatio veritatis; nam & homo ad imaginem Dei factus eſt, nec tamen idcirco Deus eſt: tametſi ea ratione qua (2) imago Dei dicitur, dicatur & Deus, quomodo natura unus Deus eſt, poſitione plures. Ergo in hac veritate qua ſumus, unus pro omnibus mortuus eſt; & idem per ſingulas Eccleſiarum domos, in myſterio panis, ac vini, reficit immolatus, vivificat creditus, conſecrantes ſanctificat conſecratus. Hæc agni caro, hic ſanguis eſt. Panis enim qui de cœlo deſcendit, ait: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro ſæculi vita.* Jo. 6.
Recte etiam vini ſpecie (3) ſanguis ejus exprimitur, quia cum ipſe in Evangelio dicit: *Ego ſum vitis vera,* Jo. 15.

NOTÆ.

(1) *Singuli enim occidebantur per domos*) Non ergo in templo, ut quidam ex Recentioribus volunt. Sic etiam ſupra: *Ovem quiſque per unamquamque domum occidens, & comedens.* Philo lib. 3. de vita Moſis Gelenio Interprete: *Quo tempore* (loquitur de Feſto Paſchæ) *non ut alias plebeji homines victimas adducunt ad altare mactandas a Sacerdotibus, ſed jubente lege tota gens ſacrificat, dum pro ſe quiſque mactat hoſtiam ſuis manibus.* Et in Tract. de Decal. *Paſcha dicitur, quando populariter ſinguli ſacrificant, non exſpectatis Sacerdotibus, ipſi permiſſu legis fungentes ſacerdotio quotannis per unum diem.* Ut Philonis auctoritatem elevet, Natalis Alexander Tom. 1. Hiſt. Eccleſ. Vet. Teſtam. pag. 280. ait, ipſum *oratorio more* fuiſſe locutum. At P. Lamy in Tract. de Veteri Judæorum Paſchate Gallice edito pag. 134. Philonem explodit, eo quod Alexandrinorum Schiſmati faveret. Profecto iſtorum auctorum rationes, & argumenta, valde roborantur teſtimonio Zenonis Veronenſis Epiſcopi, qui Serm. 7. de Exodo hæc habet: *Phariſæus quemadmodum legitimum Paſcha poſſit celebrare non video, cujus eminens, famoſumque illud templum, miſerabili vaſtatione campis æquatum, ſuo pulvere jacet ſepultum.* Et Serm. 13. de Exodo: *Judæos legitimum Paſcha celebrare non poſſe paucis accipe, Chriſtiane. Salomonis templum hoſtili vaſtatione ſubverſum cum ruina ſua jaceat ſepultum, ubi ſacrificant?* Item Hier. in epiſt. ad Nepotian. *Nec immolemus agnum, nec myſticum Paſcha celebremus, quia hæc abſque templo fieri, lege prohibentur.*

(2) *Imago Dei dicitur*) In Editis *dicunt*. Quamvis hoc loco vitium per ſe pateat, tamen officii noſtri eſt monere *dicitur* legi in Codd. MSS.

(3) *Sanguis ejus*) Editi *tum ſanguis ejus*. Abjecimus otioſam illam particulam, cum non exſtet in MSS.

(1) *In-*

ra, ſatis declarat ſanguinem ſuum eſſe omne vinum quod in figura Paſſionis ejus offertur: unde beatiſſimus Patriarcha Jacob de Chriſto prophetaverat dicens: Gen. 49. *Lavabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine uvæ amictum ſuum*. Stolam quippe noſtri corporis (1) indumentum ſuum, proprio erat ſanguine abluturus. Ipſe igitur naturarum creator, & Dominus, qui producit de terra panem, de pane rurſus (quia & poteſt, & promiſit) efficit proprium corpus: & qui de aqua vinum fecit, (2) facit & de vino ſanguinem ſuum. Qualiter itaque manducari debeat Agnus iſte, ex ipſa Exod. 12. lectione debemus advertere. *Non edetis quid ab eo crudum, neque coctum in aqua, ſed aſſatum igni: caput cum pedibus, & interaneis*. Duæ ſunt ſpirituales intelligentiæ in his dictis, quarum ſi unam ſequaris, ambas noveris. Omne corpus divinæ ſcripturæ tam veteris quam novi Teſtamenti, Filium Dei continet; vel venturum promittens in hominem, vel jam veniſſe declarans. (3) Unde beatus Philippus inventus a Chri- Jo. 1. ſto invenit Nathanael, & dicit ei: *Quem ſcripsit Moyſes (4) in Lege, & Prophetæ, invenimus Jeſum filium Joſeph a Nazareth*. Et quid plura, cariſſimi? (5) In ipſo continetur omnis Lex & vetus, & nova: & ut ſic

N O T Æ.

(1) *Indumentum ſuum, proprio erat ſanguine abluturus*) Et hic quoque non modicum latebat vitium, quod ſanavimus freti ſubſidio MSS. Editi nempe legebant: *ſtolam quippe noſtri corporis indumentum, ſuo proprio erat ſanguine abluturus*; qua lectione nihil ineptius. Flor. *indumentum ſuum, proprio erat ſanguine abluturus*. Vatt. duo *indumentum ſuum proprio erat ſanguine diluturus*.

(2) *Facit & de vino*) Exciderat verbum *facit* in Editis, quod ſupplevimus ex Flor. & Vatt. duobus.

(3) *Unde beatus Philippus inventus a Chriſto*) Flor. Urb. & Vatt. duo legunt: *Unde beatus Andreas dicebat ad fratrem ſuum Simonem Petrum: Quem*. Utraque lectio Evangelico textu ſulciri poteſt.

(4) *In Lege, & Prophetæ*) Editi corrupte *in Lege, & Prophetis*. Flor. *Prophetæ*. Exigua quidem emendatio, ſed valde neceſſaria, nihil enim ſcripſit in Prophetis Moyſes.

(5) *In ipſo*) Unus ex Vatt. duobus *in Chriſto*, alter *in ipſo Chriſto*.

(1) Cum

ſic dixerim, ipſe eſt anima Legis. Ipſe enim per Moyſen locutus eſt, (1) cum dixit illi: *Ego aperiam os* Exod. 4.
tuum, & inſpirabo quæ debeas loqui. Ipſe & per Prophetas, cum dicit: *Qui loquebar in Prophetis, ecce adſum*. Iſ. 52.
Ipſe etiam per Apoſtolos, cum dicit Paulus Apoſtolus: *An experimentum quæritis ejus (2) qui in me loquitur,* 2. Cor. 13.
Chriſtus? Has igitur immaculati Agni carnes, ideſt doctrinæ ejus viſcera, neque cruda ſine interpretatione ſumi oportet, neque cocta in aqua, ideſt eorum diſſertione diſſoluta, atque decocta, qui velut aqua deorſum fluunt, nihil ſupernum ſentientes; ſed aſſata, inquit, igni, ideſt ſpiritu divino ſolidata, atque toſta. Ignis enim ſurſum verſum tendit. Unde dicebat Dominus Judæis: *Vos de inferioribus eſtis, ego de ſu-* Jo. 8.
pernis ſum. Ergo quoniam membra Agni Dei Scripturas ejus diximus, videamus quid eſt caput cum pedibus, & interaneis, videlicet ut (3) in capite divinitatem accipias in quatuor Evangeliſtarum teſtimonio: (4) pedes ad incorporationem ſumimus, circa finem ſæculi celebratam. Pedes enim extremæ partes ſunt corporis: in interaneis autem percipias occul-

NOTÆ.

(1) *Cum dixit illi*) Vat. uterque, ac Flor. *cum dicit*.

(2) *Qui in me loquitur, Chriſtus*) MSS. *ejus qui in me loquitur, Chriſti*.

(3) *In capite*) Pariſ. & Colon. Editio *in capita*. Male. Lugd. & Flor. Cod. *in capite*. Recte.

(4) *Pedes ad incorporationem ſumimus*) Scilicet ad incarnationem, quam *corporationem* Hilarius quoque appellavit in Prol. ſuper Pſalm. Philaſtrius vero *incorporationem* vocat hæreſi 22. *Alii ſunt qui circa* incorporationem *aberrant*. Item Caſſiodor. l. 2. Divin. lect. c. 32. *Qui humano generi tam magna largitus eſt, ut per* incorporationis *beneficium rumperet vincula peccatorum*. Et Gaudentius ipſe Tract. 14. *Si omnia opera in fide, quanto magis iſtud opus ſacratiſſimæ* incorporationis *ejus?* Et Tract. 19. *Aliter futuræ* incorporationis *ſuæ humilitatem deſignat*. Ex hac Gaudentii ſententia videtur deſumtum illud quod habetur in libro de Eſſentia Divinitatis (inter Opera Auguſtino adſcripta Edit. Ben. Tom. 8. quiſquis tandem illius libri auctor ſit) in hunc modum: *Aliter pedes filii Dei, incarnatio ejus intelligitur, quæ divinitati ſubjecta eſt, tamquam capiti pedes. Sive pro eo quod circa finem mundi ipſa incarnatio facta eſt. Sicut enim per caput (ut dictum eſt) divinitas, ita per pedes figuraliter humanitas ejus exprimitur*.

(1) *Os*

Exod. 12. culta myſteria. *Et non relinquetis*, inquit, *ex eo uſque*
in mane, & (1) os non confringetis ex eo. Quæ autem ſu-
perfuerunt ex eo uſque in mane, igne cremabitis: hoc eſt,
ſi qua myſteriorum ſuperaverint, in mane illius fu-
turæ Reſurrectionis manifeſtanda, quæ capere modo
1. Cor. 13. non poſſumus. *Modo* enim *ſcio ex parte* (inquit Apo-
ſtolus) *tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum*. Hæc
igni cremanda ſunt, ideſt divino tradenda ſpiritui:
ut ea quorum rationem modo non capimus, arden-
tis fidei ſpiritu conſumantur. (2) Quod autem dixit,
Exod. 12. *os non conteretis ex eo*: hoc præcipit, ut omne quod
eſt in Scripturis robuſtius, atque validius, non com-
minuatur, neque quaſſetur, ſed ſolidum maneat; quod
præceptum non cuſtodientes, merito Væ excipiunt
Matth. 23. ab eo cujus oſſa comminuunt. *Væ vobis*, inquit,
Scribæ, & Phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentham, & a-
nethum, (3) & cyminum, & reliquiſtis quæ fortiora ſunt le-
gis, judicium, & miſericordiam, & fidem. Hæc ſunt oſ-
Matth. 15. ſa Agni. Et alibi ad ipſos, *irritum facitis*, inquit,
verbum Dei, ut traditiones veſtras ſtatuatis. Adjicit ve-
ro Deus in Exodo ſuperioribus dictis hæc: *Sic au-*
Exod. 12. *tem comedetis illum* (agnum videlicet): (4) *lumbi ve-*
ſtri præcincti, & calciamenta veſtra in pedibus veſtris, &
baculi in manibus veſtris, & (5) edetis illud feſtinanter:
Paſcha enim eſt Domini. De calciamentis, & baculis
(6) longa ratio eſt, quæ alio tempore differetur.

De

N O T Æ.

(1) *Os non confringetis*) MSS. Codd. *non comminuetis*, & paulo poſt *quæ autem ſuperfuerint*.

(2) *Quod autem dixit*) Iterum *dicit* pro *dixit* in MSS.

(3) *Et cyminum*) Uterque Vatic. *cuminum*, mutata *y* in *u*, ut ſæpe fieri ſolebat. Vide Caſſiod. Orthogr. cap. 1. & 4.

(4) *Lumbi veſtri præcincti*) Ita in Editis, & MSS. Lugdun. Editio *Sint lumbi veſtri*.

(5) *Edetis illud*) Sic habent MSS. & Editi. Unus ex Vaticanis *illum*.

(6) *Longa ratio eſt, quæ alio tempore*) In Editis ſic legitur. MSS. vero *longa ratio eſt. alio tempore*, Infra Tract. 5.

(1) *A ne*

Digitized by Google

De præcinctione lumborum, quod frequenter (1) a me latius dictum eſt, breviter nunc dicetur. Scribitur in Jeremia: *Et tu præcinge lumbos tuos, & dices ad populum*. Et ad ſanctum Job: *Præcinge tamquam vir lumbos tuos: interrogabo autem te, (2) tu vero reſpondeas mihi: Ubi eras cum ego fundarem terram?* & reliqua. Apoſtoli quoque audiunt: *Sint lumbi veſtri præcincti*; & cur iſtud tantopere jubeatur, in Joanne Baptiſta cognoſcitur, qui zona pellicea præcinctus erat circa lumbos ſuos. Lumborum ratio quæ ſit, ſignificat Apoſtolus ad Hebræos: *Adhuc*, inquit, *in lumbis patris erat Levi* (ideſt (3) ſacerdotale genus) *quando occurrit illi Melchiſedech*. *Illi*: cui? ſancto utique Abrahæ. Zona ergo pellicea circa lumbos, mortificationem ſignificat vitiorum. Pellis enim quæ aptatur in uſum, nonniſi mortui animantis eſt. Oportet ergo nos ex præcepto Dei mortificare prius concupiſcentias carnis, & ſic accipere corpus Chriſti, qui pro nobis ſervientibus (4) in ſæculi Ægypto, eſt immolatus. *Propter quod probet ſe homo*, ut ait Apoſtolus, *& ſic de iſto pane manducet, & de calice bibat*. Quod autem dicit cum feſtinatione illud manducandum, præcipit, ne lento corde, & ore languido, Sacramentum Dominici corporis ſumamus, & ſanguinis: ſed cum omni aviditate animi, quaſi vere eſurientes, & ſitientes juſtitiam. *Beati* enim (dicit Dominus Jeſus) *qui eſuriunt, & ſitiunt juſtitiam, quia ipſi ſaturabuntur*. Con-

Jerem. 1. Job 38. & 40. Luc. 12. Matth. 3. Hebr. 7. 1. Cor. 11. Matth. 5.

N O T Æ.

(1) *A me latius dictum eſt*) Flor. & Vatt. duo *latius vobis dictum eſt*.

(2) *Tu vero reſpondeas*) MSS. Codd. *tu vero reſponde*.

(3) *Sacerdotale genus*) Flor. Cod. & Urb. reſtituerunt hunc locum, qui nedum in Editis, verum etiam in MSS. mendoſe legebat *ſacerdotali genere*.

(4) *In ſæculi Ægypto*) Vox *ſæculi* deerat in Editis, eamque addidimus ex Urb. & Vatt. duobus.

 (1) *Pa-*

Concludens autem propoſita lectio, præclara quæ di-
Exod. 12. xerat, fine digniſſimo, ait: *Paſcha eſt enim Domini. O*
Rom. 11. *altitudo divitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei.* (1) *Paſcha
eſt*, inquit, *Domini*: hoc eſt tranſitus Domini; ne ter-
renum putes quod cœleſte effectum eſt per eum qui
tranſit in illud, & fecit illud ſuum corpus, & ſan-
guinem. Nam quod ſupra generaliter expoſuimus
de edenda carne Agni, ſpecialiter in deguſtandis ſer-
vandum eſt iiſdem myſteriis Dominicæ Paſſionis: ut
neque crudam carnem, crudumque ſanguinem, ſicut
Jo. 6. Judæus, eſſe putes, & reſpuas dicens: (2) *Quomodo
poteſt iſte* (3) *dare carnem ſuam manducare?* neque in
olla cordis carnei, humoribus per naturam ſemper
obnoxii, ipſum decoquas Sacramentum, (4) commu-
ne illud, & terrenum eſſe exiſtimans; ſed ut per ignem
divini ſpiritus id effectum quod annuntiatum eſt,
credas: quia quod accipis, corpus eſt illius panis cœ-
leſtis, & ſanguis eſt illius ſacræ vitis. Nam cum pa-
nem conſecratum, & vinum diſcipulis ſuis porrige-
Matth. 26. ret, ſic ait: *Hoc eſt corpus meum: hic eſt ſanguis meus.*
Luc. 22. Credamus, quæſo, cui credidimus. Neſcit mendacium
veritas. Ideo cum de corpore ſuo manducando, &
ſanguine ſuo bibendo turbis loqueretur ſtupentibus,
Jo. 6. v. 61. ac muſſitantibus: *Durus eſt hic ſermo, & quis eum po-
teſt audire?* ut abſtergeret per ignem cœleſtem eas co-
gita-

N O T Æ.

(1) *Paſcha eſt, inquit, Domini*) Ex Vatt. unus *Paſcha eſt enim, Dominus inquit, ideſt*. Alter *Paſcha eſt enim, inquit, Domini*. Flor. *Paſcha eſt, inquit Dominus*.

(2) *Quomodo poteſt iſte*) Unus ex Vatt. *Quomodo poſſet*.

(3) *Dare carnem ſuam manducare*) Lugdun. Editio *dare carnem ſuam ad manducandum*. Reliquæ Editiones, ac MSS. Codd. *dare carnem ſuam manducare*.

(4) *Commune illud, & terrenum*) Unus ex Vatt. & Flor. *commune illud æternum*. Vat. alter *illud, & terrenum*, quæ quidem veriſſima eſt lectio, & conſentit quod ſupra dixit, *ne terrenum putes quod cœleſte effectum eſt*. Urbin. *commune illud terrenum*. Editi *commune illud ac terrenum*.

(1) *Si*

Digitized by Google

gitationes quas vitandas eſſe prædixi, ſic adjecit:
Spiritus eſt, qui vivificat, nam caro nihil prodeſt. Verba Jo.6.v.64.
quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt. Et id-
circo caput Divinitatis ejus cum pedibus incorpora-
tionis, & interioribus ſimul jubemur manducare my-
ſteriis, ut pariter univerſa, quemadmodum tradita
ſunt, credamus, non infringentes os ipſius illud ſo-
lidiſſimum: *Hoc eſt corpus meum: hic eſt ſanguis meus.* Matth. 26.
(1) Si quid autem ſuperfuerit etiam nunc in uniuſ- Luc. 22.
cujuſque ſenſu, quod expoſitione iſta non cepe-
rit, ardore fidei concremetur: quoniam *Deus noſter* Hebr. 12.
(2) *ignis conſumens eſt*, purgans, erudiens, & illumi- v. 29.
nans corda noſtra ad intelligentiam divinorum: ut &
ipſius a Chriſto inſtituti ſacrificii cœleſtis cauſam,
rationemque noſcamus, inenarrabili dono ejus ſine
fine gratias relaturi. Nam vere iſtud eſt heredita-
rium munus Teſtamenti ejus novi, quod nobis ea no-
cte qua tradebatur crucifigendus, tamquam pignus
ſuæ præſentiæ dereliquit. Hoc illud eſt viaticum no-
ſtri itineris, quo in hac via vitæ alimur ac nutri-
mur, donec ad ipſum pergamus de hoc ſæculo re-
cedentes, unde dicebat idem Dominus: *Niſi mandu-* Jo. 6.
*caveritis meam carnem, & biberitis meum ſanguinem, non
habebitis vitam in vobis* ipſis. Voluit enim beneficia
ſua permanere apud nos, voluit animas (3) pretioſo
ſanguine ſuo ſanctificari per imaginem propriæ Paſ-
ſionis, & ideo diſcipulis fidelibus mandat, quos
(4) primos Eccleſiæ ſuæ conſtituit ſacerdotes, ut in-
deſi-

NOTÆ.

(1) *Si quid autem ſuperfuerit*) In MSS. tribus Codd. *ſuperavit*. Sic etiam Gaudentius ſupra: *ſi qua myſteriorum ſuperaverint*.

(2) *Ignis conſumens*) Vat. uterque *ignis comburens*. Urb. quoque.

(3) *Pretioſo ſanguine ſuo*) Flor. Cod. & Urb. addunt *redemptas*.

(4) *Primos Eccleſiæ ſuæ*) Sic legitur in Vatt. duobus, & Urb. Editi male *primos & Eccleſiæ ſuæ*.

deſinenter iſta vitæ æternæ myſteria exercerent, quæ neceſſe eſt a cunctis ſacerdotibus per ſingulas totius orbis Eccleſias celebrari, uſquequo iterum Chriſtus de cœlis adveniat, quo & ipſi ſacerdotes, & omnes pariter fidelium populi, exemplar Paſſionis Chriſti ante oculos habentes quotidie, & gerentes in manibus, ore etiam ſumentes, ac pectore, redemtionis noſtræ (1) indelebilem memoriam teneamus, & contra venena diaboli dulcem medicinam ſempiterni tutaminis conſequamur. Sicut Spiritus ſanctus hortatur: *Guſtate, & videte quoniam ſuavis eſt Dominus*. Quod autem Sacramenta corporis ſui, & ſanguinis, in ſpecie panis, & vini offerenda conſtituit, duplex ratio eſt. Primum ut immaculatus Dei Agnus hoſtiam mundam mundato populo traderet celebrandam, ſine uſtione, ſine ſanguine, (2) ſine brodio, (3) ideſt jure carnium, & quæ omnibus ad offerendum promta eſſet, ac facilis. Deinde quomodo panem de multis tritici granis in pollinem redactis per aquam confici, & per ignem neceſſe eſt conſummari, rationabiliter in eo figura accipitur corporis Chriſti, (4) quem novimus ex multitudine totius humani generis unum eſſe corpus effectum, per ignem ſancti

Pſ. 33.

NOTÆ.

(1) *Indelebilem memoriam*) Reſtituit lectionem Flor. Cod. & Urb. Irrepſerat namque tam in Editiones, quam in MSS. *indelebili memoria*.

(2) *Sine brodio*) Novum vocabuli genus, quod fortaſſe non intelligentes librarii ſuppoſuerunt *ſine bromo* in Flor. Urb. & Vatt. duobus. Vocem hanc *brodium* ex Gaudentio deſumtam, inter Italicæ linguæ Origines retulit Octavius Ferrarius, ac præter eum de Italica lingua inter Gallos optime meritus Ægidius Menagius. Lingua vero Italica, uti obſervavit Lipſius de recta pronuntiat. Lat. linguæ c. 3. mille annos ante ipſius ævum nata. Equidem pergaudeo, Italicæ linguæ jam tum exordientis ſemina apud Gaudentium noſtrum inveniri.

(3) *Ideſt jure carnium*) Videtur gloſſema hoc a librariis additum. Deeſt quoque in MSS.

(4) *Quem novimus*) Sic emendandus videbatur omnino hic locus, etiamſi ita in Flor. & Urb. non exſtaret. Editiones, & Vatt. duo *qui novimus*. Utraque lectio obſcuritate non vacat.

(1) *No-*

ɖi Spiritus conſummatum. (1) Natus eſt enim de Spiritu ſanɖo; &, quoniam ſic eum decebat implere omnem juſtitiam, aquas Baptiſmi ut conſecraret ingreditur, & exinde plenus Spiritu ſanɖo, qui ſuper eum in figura columbæ deſcenderat, a Jordane regreditur, teſtante Evangeliſta: *Jeſus autem plenus Spiritu ſanɖo regreſſus eſt ab Jordane.* Luc. 4. Similiter & ſanguinis ejus (2) vinum ex pluribus acinis, (3) ideſt uvis vineæ ab ipſo plantatæ, colleɖum, in torculari Crucis exprimitur, & per capacia vaſa fideli corde ſumentium propria virtute ferveſcit. Hoc ſacrificium (4) Paſchæ ſalutaris omnes de poteſtate Ægypti, & Pharaonis diaboli exeuntes, tota nobiſcum religioſi cordis aviditate percipite, ut ab ipſo Domino noſtro Jeſu Chriſto, quem Sacramentis ſuis ineſſe credimus, viſcerum noſtrorum ſanɖificentur interna: cujus virtus inæſtimabilis permanet in omnia ſæcula.

IN-

FINIT SECUNDUS.

NOTÆ.

(1) *Natus eſt enim*) Reddidimus integra fide leɖionem Flor. Cod. & duorum Vatt. In Editis ab his verbis uſque ad illud *Similiter* ita omnia inverſa, ac perturbata ſunt, ut nemo queat veram ſententiam elicere.

(2) *Vinum ex pluribus acinis*) Præclarus D. Auguſtini locus Traɖ. 26. in Joan. ſub finem: *Dominus noſter Jeſus Chriſtus corpus, & ſanguinem ſuum in eis rebus commendavit quæ ad unum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in unum ex multis granis conficitur, aliud in unum ex multis acinis confluit.*

(3) *Ideſt uvis vineæ*) Hoc item gloſſema deeſt in MSS.

(4) *Paſchæ ſalutaris*) Ita Vatt. duo, Flor. & Urb. Editi *Paſchæ Salvatoris*. σφάλμα librariorum.

(1) INCIPIT

DE EADEM LECTIONE

TRACTATUS TERTIUS

PRIMA DOMINICA PASCHÆ.

Is. 66. & 30. DEus loquitur per Prophetam: *Ecce ego facio cœlum novum, & terram novam: & Luna lucebit ſicut Sol, & Sol ſepties tantum*. Quamvis elementorum futuram renovationem prædicet (2) poſt hujus ſæculi finem, Rom. 8. *ipſa utique creatura*, ut ait Apoſtolus, *liberabitur a ſervitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei*. Neque enim, cariſſimi, vel elementa ſic deficient, ut non ſint, (3) vel nos ſic moriemur, ut non meliorati ſurgamus: tamen & hoc die promiſſionem Domini cernimus eſſe completam; renovatas ad inſtar cœli, & terræ Neophytorum animas intuentes, & corpora. Lunam quoque, ideſt Eccleſiam, quæ in pace creſcit, in perſecutione minuitur (minuitur autem globo plenitudinis, non lumine claritatis) nunc eam ſicut Solem cernimus per totum ſplendere Orbem. Ceterum quod Sol juſtitiæ Chriſtus ſepties tan-

tum

NOTÆ.

(1) *Incipit*) In Cod. Urb. ſic legitur *De eadem lectione tertius incipit feliciter. Prima Dominica Paſchæ*.

(2) *Poſt hujus ſæculi finem*) Videtur hic locus nonnihil χιλιασταῖς favere; ſed videſis Hier. in Jerem. c. 19. & Aug. l. 20. de Civ. Dei c. 7. ne ſimul cum Gaudentio Irenæum, Juſtinum, Lactantium, alioſque ſummi nominis viros, immerito erroris accuſes. Duplex enim fuit Chiliaſtarum genus, unum ſpirituale, carnale alterum. Facit ad hunc Gaudentii locum Lact. l. 7. Div. Inſt. c. 24. *Tunc auferentur a mundo tenebræ illæ quibus offundebatur, atque obcæcabatur cœlum, & Luna claritudinem Solis accipiet, nec minuetur ulterius. Sol autem ſepties tanto, quam nunc eſt, clarior fiet*.

(3) *Vel nos ſic moriemur*) Nonnullæ Editiones paulo ante habent *vel elementa ſic deficiunt*, hic vero in MSS. *ſic morimur*.

(1) *Igneus*

tum terris hodie luceat, quam lucebat, radii ejus
teſtes ſunt, *qui illuminant omnem hominem venientem in* Jo. 1.
hunc Mundum. Nunc enim coruſcat ex ipſo (1) igneus
ille Spiritus ſeptiformis, qui *velut ignis ſedit ſuper A-* Act. 2.
poſtolos, & ardet hodie in unoquoque credentium.
Nam priuſquam pateretur, ac reſurgeret Chriſtus,
notus erat tantum *in Judæa Deus*, nunc in omnes Gen- Pſ. 75.
tes fulgor claritatis Dominicæ pertranſit. *A ſummo* Pſ. 18.
enim *cæli egreſſio ejus*, *& occurſus ejus uſque ad ſummum*
ejus, *nec eſt qui ſe abſcondat a calore ejus*. Ergo, quoniam
reparatus eſt hodie Mundus, agamus exſultantes
natalem reformationis Mundi. *Hic eſt dies quem* Pſ. 117.
fecit Dominus: *exſultemus*, *& lætemur in eo*. Mundi vero
natalem cum dico, noſtrum dico, qui renati ſumus
in Chriſto, qui eramus ante viventes quidem
peccato, mortui autem juſtitiæ, & nunc iniquitatibus
criminum mortui priſtinorum, (2) vivere Deo
jam cœpimus, conformes effecti primum mortis, deinde
Reſurrectionis Chriſti. Conſepulti enim ſumus
cum ipſo per Baptiſmum in mortem; ut quemadmodum
Chriſtus reſurrexit a mortuis, ita & nos in
novitate vitæ ambulemus diem feſtum celebrantes,
& gloriantes in Cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti,
(3) qui acceptus decima die menſis primi, quartadeci-

NOTÆ.

(1) *Igneus ille Spiritus*) Ita lego in Flor. & Urb. Editi *igneus ipſe*.

(2) *Vivere Deo jam cœpimus*) Cod. Flor. *vivere Deo accepimus*, itemque unus ex Vatt. alter *vivere Deo cœpimus*. Urb. *vivere Deo jam accepimus*.

(3) *Qui acceptus decima die menſis primi*) Quamvis hæc infra Gaudentius de Chriſto allegorice intelligat, tamen abs re non putamus hic adnotare, recte quidem obſervatum a doctis viris, a Lap. in Jo. cap. 12. & Reizio in Notis ad Goduvinum pag. 244. Edit. Ultrajecti 1698. Chriſtum illa ipſa die Hieroſolymam ad feſtum, & Paſcha ſuum σταυρώσιμον veniſſe, qua Deus agnum in Ægypto ſeponi juſſerat, nempe decima die menſis Niſan. Etenim ſex ante Paſcha diebus venit in Bethaniam, Jo. 12. 1. ideſt die nono menſis Niſan; poſtero vero die profectus eſt Hieroſolymam v. 12. ut offerendum ſe ſiſteret Deo. Prior utroque idem obſervaverat Eligius Novio-

men-

decima die ad veſperum Mundi a Judæis immolatus eſt. Sed quid ſignificet ille decimus dies, quid quartuſdecimus, ut promiſſioni heſternæ ſatisfaciam, prout Dominus largiri dignabitur, explanabo. Ait
Exod. 12. Deus ſancto Moyſi: *Loquere ad omnem ſynagogam filiorum Iſrael, dicens: decima menſis hujus ſumat unuſquiſque ovem per domos familiarum, ovem per ſingulas domos. Quod ſi pauci erunt in domo, ita ut non ſufficiant ad ovem, adſumet ſecum vicinum proximum ſuum, ſecundum numerum animarum: unuſquiſque quod ſufficiat ſibi computabit in agno. Agnus autem perfectus, maſculus, anniculus erit vobis: ab agnis, & hædis ſumetis: & erit vobis ſervatus uſque in quartamdecimam menſis hujus: & occident illum omnis multitudo ſynagogæ filiorum Iſrael ad veſperum. Et ſument de ſanguine, & imponent ſuper duos poſtes, & ſuper limen in domibus, in quibus manducaturi ſunt eum.* Multiformis ſapientia Dei ita per Legem loquitur, ut iiſdem dictis futura prænuntiet, quibus fieri ſalubriter jubet inſtantia. Judæos tunc in his obſervationibus ſecuturæ veritatis umbra ſalvavit: ſignificans pariter quod eorum poſteri, beneficiorum immemores divinorum, ipſum advenientem trucidaturi eſſent, cujus ſub umbra ſalvati ſunt. Ab ipſis enim Chriſtus in hunc
Iſ. 53. Mundum veniens, *ſicut ovis ad victimam ductus eſt*; cujus agni nos ſanguinem (ſignum videlicet Paſſionis) vel in duobus poſtibus, ſeu fide, & opere, ſeu corde, & ore, (1) vel in liminaribus habentes noſtrarum

NOTÆ.

menſis Epiſcopus Hom. 14. ubi diſſerens de Paſchæ præcepto, Judæis tradito in Lege veteri, hæc habet: *Quæ cuncta in vero Dei Agno Jeſu Chriſto, adimpleta, & ſuo, noſtroque Paſchæ ſunt coaptanda, ut quod tunc agebatur figurate, nunc fiat in veritate. Agnus denique ille, ut diximus, Chriſtus eſt, qui decima die primi menſis Hebræorum, qui apud illos Niſan, apud nos Martius vocatur, Hierecſolymam paſſurus venit.*

(1) *Vel in liminaribus*) *In liminibus* legunt Vat. uterque, Flor. & Urb.

(1) *Hoc*

rum frontium ab omni incurſu ſævientis plagæ protegimur. Quod autem decima die agnus accipitur, & quartadecima immolatur, (1) hoc ſignificari perſpicio, quia Judæorum populus Filium Dei in Decalogo Legis acceptum, & poſt tranſmigrationem Babylonis (ſicut ſcriptum eſt) quartadecima generatione naſcentem, crucifixurus eſſet ad veſperum. Ad veſperum autem, ſive hujus mundi, quia noviſſimis temporibus ſæculi paſſus eſt; ſive etiam ad ipſius Solis occaſum, quoniam crucifixo Domino occidit Sol. Meridie namque *ab hora ſexta tenebræ factæ ſunt ſuper univerſam terram uſque ad horam nonam*. Quid potuit eſſe tam veſperum? Nec illud otioſum putes, quod cum ſuperius imperativo modo dictum ſit, *ſumant ovem per domos*, infra indicativo modo pronuntietur, *occident eum omnis multitudo ſynagogæ filiorum Iſrael* (2) *ad veſperam*. *Occident*, ait; non, *occidant:* Synagoga quippe Judæorum quod erat crudeliter factura, prædictum eſt; non, ut fieret, juſſum eſt: (3) nec ideo factum eſt, quia prædictum erat, ſed ideo prædictum eſt, quia erat futurum; ut præſcientiam ſuam Deus in his quæ per libertatem arbitrii hominum futura erant, oſtenderet. Libertatem diximus arbitrii, quia voluerunt Judæi facere quod fecerunt: & utique (4) ſi noluiſſent, non feciſſent. Certe ingentis ſacrilegii eſt vel cogitare, quod Deus, qui non ſolum bonus, & juſtus, ſed ipſa bonitas eſt,

Matth. 1.

Matth. 27.

N O T Æ.

(1) *Hoc ſignificari*) In MSS. *hæc ſignificari*.

(2) *Ad veſperam*) Uterque Vat. Urb. & Lugd. Editio *ad veſperum*. Vatt. item ſupra, & Urbinas quoque *iſtius Solis*, pro *ipſius*; quæ eſto levia ſint, tamen duximus non prætermittenda.

(3) *Nec ideo factum eſt, quia prædictum erat, ſed ideo prædictum eſt*) Hæc verba deſunt in MSS. fortaſſe vitio librariorum.

(4) *Si noluiſſent*) Sic Florentinus. Vatt. duo, atque Editi *voluiſſent*. Male.

eſt, (1) & ipſa juſtitia, vel jubeat aliquid, vel cogat fieri, (2) quod factum damnet. An fortaſſe putamus, quia ſi pœnituiſſent Iſraelitæ, aliter omnipotens Filius Dei ſalvare non potuerit Mundum?
Rom. 11. 34. *Quis enim cognovit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius ejus fuit?* Conſidera in Evangelio, quomodo exſpectaverit Chriſtus pœnitentiam Judæorum; ubi exprobrat civitatibus in quibus factæ ſunt plurimæ virtutes ejus, quod non egerint pœnitentiam: *Væ tibi*, inquit,
Matth. 11. Luc. 10. *Chorozaim, væ tibi, Bethſaida, quia ſi in Tyro, & Sidone factæ eſſent virtutes quæ factæ ſunt in vobis, olim utique in cilicio, & cinere ſedentes pœnitentiam egiſſent. Verumtamen dico vobis: Tyro, & Sidoni remiſſius erit in die judicii, quam vobis. Et tu Capharnaum, quæ uſque in cœlum extolleris, uſque in infernum demergeris*, inquit, *quia ſi in Sodomis factæ fuiſſent virtutes quæ factæ ſunt in te, manſiſſent utique uſque in hodiernum diem: ſed tamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remiſſius erit in die judicii, quam vobis*. Præſcientia quidem Dei non fallitur, ſed nec homini conceſſa ſemel voluntatis libertas aufertur, ne nihil (3) de eo judicare poſſit qui liber non fuerit in agendo. Pertinaciam mali damnat Deus, converſionem pœnitentis amplectitur. Sed dicas: (4) Numquid mentiri potuit Deus, qui facturos eos prædixerit quod fecerunt? Quanta ſit virtus omnipotentiæ ejus, (5) non aſſequimur, qui vocat ea quæ non ſunt tamquam quæ ſunt. Mentiri eum putaremus

NOTÆ.

(1) *Et ipſa juſtitia*) Vatt. duo *& in opere juſtitia*.

(2) *Quod factum damnet*) Neſcio quomodo huc irrepſerit verbum *admirabiliter*, quod legitur in MSS.

(3) *De eo judicare*) Flor. Cod *judicari*.

(4) *Numquid mentiri potuit Deus*) Lectio utriuſque Vat. & Urb. *poterat Deus, qui facturos eos prædixerat*.

(5) *Non aſſequimur*) Ita in MSS. Editi mendoſe *non conſequimur*.

(1) *Et*

mus potuiſſe, ſi ea quæ prædixit, impleta non fuiſſent. Ergo & Ninivitis mentitus eſt? Dixit enim, *adhuc triduum*, (1) *& Ninive evertetur:* & everſa non eſt, quia pœnitentiam egit in prædicatione Jonæ. (2) Sed intellige: Sermo Dei gladius eſt ex utraque parte acutus. Ninive aliter evertenda fuerat, (3) & everſa eſt. Aliter evertenda fuerat excidio, ſi permanſiſſet in ſua nequitia: everſa eſt iniquitas ejus, quia pœnituit. *Sicut diſtat cœlum a terra*, dicit Deus hominibus, *ita diſtant ſenſus mei a ſenſibus veſtris, & cogitationes meæ a cogitationibus veſtris*. Scriptum eſt: *Altiora te ne quæſieris, & ſublimiora te ne ſcrutatus fueris; multos enim ſupplantavit ſuſpicio eorum*. (4) Juſtum itaque crede Dominum, cariſſime, & verum, & pium in omnibus dictis, atque operibus ſuis, ut perfectam ſapientiam conſequaris. *Agnus* enim *perfectus*, *maſculus*, inquit, *anniculus erit vobis*: ut nihil mediocre de perfecto ſentias, nihil infirmum de maſculo, nihil de anniculo ſemiplenum. Perfectus eſt, *quia in eo habitavit omnis plenitudo divinitatis corporaliter*. Maſculus eſt, (5) quippe quia vir naſci dignatus eſt ex Virgine, ut ſexui utrique conſuleret. Anniculus eſt, quia (6) poſt illud Baptiſmum quod pro nobis in Jordane

Jonæ 3. ſec. LXX.
Hebr. 4.
Iſ. 55.
Eccli. 3. 22.
Exod. 12.
Coloſſ. 2.

NOTÆ.

(1) *Et Ninive evertetur*) *Subvertetur* habent MSS. Codd. cui lectioni favet Vulgata. At triduum porro, ut ait Gaudentius? Sic profecto legunt LXX. itemque Auguſtinus lib. 18. de Civ. Dei c. 44. Vulgata vero *adhuc quadraginta dies*. Videndus Melchior Canus de loc. Theol. l. 11. c. 5.

(2) *Sed intellige: Sermo Dei*) In MSS. *intellige quia ſermo Dei*.

(3) *Et everſa eſt*) Egregie in hunc ſenſum Aug. in Pſ. 50. *Stetit Ninive, an everſa eſt Ninive? Aliter quidem videtur hominibus, & aliter viſum eſt Deo. Ego autem puto impletum fuiſſe quod Propheta prædixerat. Reſpice quæ fuit Ninive, & vide quia everſa eſt. Everſa in malo, ædificata in bono.*

(4) *Juſtum itaque crede Dominum*) Deerat in Editis vox *crede*, licet ad fulciendum totum hunc locum omnino neceſſaria. Repoſuimus eam ex duobus Vatt. & Urb.

(5) *Quippe quia vir*) In utroque Vat. Urb. & Flor. ſic legitur: *quippe qui vir fuerat naſci dignatus ex Virgine*.

(6) *Poſt illud Baptiſmum*) *Baptiſmum* recto caſu pro *Baptiſmus* ſemel obſervat Voſſ. lib. 3. de vitiis Serm. c. 2. quod tamen

dane ſuſceperat, (1) uſque ad Paſſionis ſuæ diem unius anni tempus impletur; & ea tantum ſcripta ſunt in Evangeliis quæ in illo anno vel docuit, vel fecit; nec ipſa tamen omnia. Sic enim dicit Evange-
Jo. 20. liſta Joannes: *Multa quidem & alia ſigna fecit Jeſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum* (eorum quippe quos poſt Baptiſmum ſcribitur elegiſſe) *quæ non ſunt ſcripta in hoc libro: hæc autem ſcripta ſunt, ut credatis, quia Jeſus eſt Chriſtus Filius Dei, & ut credentes, vitam æternam habeatis in nomine ejus*. De his autem quæ ante illum geſſit annum ſic idem Joannes in poſtremis ſermoni-
Jo. 21. bus libri teſtatur: *Sunt autem & multa alia quæ fecit Jeſus; quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror Mundum capere eos libros qui ſcriberentur*. Solus plane Lucas Evangeliſta memoravit præteriens, quod (2) duode-
Luc. 2. cim annorum prædictus Dominus Jeſus in templo repertus ſit a parentibus, ſedens in medio Doctorum, au-

N O T Æ.

men dubitat eſſe librarii erratum. Sed præter hunc Gaudentii locum, qui uſus eſt neutro genere, invenitur etiam in Decreto Anaſtaſii Papæ apud Agobardum de privileg. & jure Sacerdotii c. 17. Baptiſmum *ſive ab adultero, vel a fure fuerit datum, ad percipientem munus pervenit illibatum*. Et apud Petrum Damiani in libro qui appellatur *Gratiſſimus* c. 9. *Tria profecto præcipua Sacramenta in ſancta frequentantur Eccleſia*, Baptiſmum *videlicet, corporis quoque, & ſanguinis Dominici ſalutare myſterium, & Ordinatio clericorum*.

(1) *Uſque ad Paſſionis ſuæ diem unius anni tempus impletur*) Fuerunt in hac ſententia complores ex antiquis Patribus, præſertim qui mortem Chriſti anno quintodecimo imperii Tiberii Cæſaris duobus Geminis Coſſ. conſignarunt; eoque in numero cenſentur Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Lactantius, Auguſtinus, Hieronymus. Quid contra alii ſenſerint video. Feu-ardentius præ ceteris in Not. ad Irenæum l. 2. c. 1. ſatis fervide protulit, clariſſimos Patres, Clementem Alexandrinum, Tertullianum, & Gaudentium noſtrum (de reliquis taceo) fervore diſputationis alterius abſtractos, non ſatis animadvertiſſe locum Irenæi, quo Valentinum, ejuſque ſectatores, ſimilem fere ſententiam ſecutos reprehendit. Poterant hæc parcius (pace boni viri dictum ſit) a Feu-ardentio hujuſmodi viris objici. Nobis hic tantum monuiſſe liceat, Gaudentium noſtrum videri hæc a Philaſtrio mutuatum, qui hær. 58. *de annis, & tempore Chriſti* ſic habet: *Dominus quæ in uno anno geſſit, & docuit, hæc ſola præcepit conſcribi. Nam quæ ante facta ſunt ab eo, ac dicta primis triginta annis* (ſubaudi, ſcripta non ſunt) *ſecundum beatum Joannem, qui dicit Mundum non capere poſſe, ſi univerſa ſcriberentur quæ fecerat*.

(2) *Duodecim annorum prædictus*) Male omnino legunt Exemplaria edita *duodecim annorum præditus*. Emendavimus autem ex Flor. & Urb. in quibus *duodecim annorum prædictus*.

(1) *Ex*

audiens eos, & interrogans, & quod dixerit parentibus: *Quid quærebatis me? neſciebatis quia in his quæ Patris mei ſunt oportet me eſſe?* Hic eſt annus Domini acceptus, quem (1) ex Iſaiæ libro de perſona ſua ſcriptum in Synagoga legens Dominus Jeſus ait: *hodie* Luc. 4. 21.
impleta eſt hæc Scriptura in auribus veſtris. Hic eſt annus, cujus coronam (victorialem quippe circulum) operibus bonitatis Chriſti benedicendum, Propheta lætus nuntiavit in Pſalmo: *Benedices*, inquit, *coronam* Pſ. 64.
anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate. corda nempe credentium populorum, percepto ſemine verbi vitæ, fructu etiam centeſimo redundabunt. Quod ſi in cruce ſimul cum Chriſto pendentium latronum fractis cruribus, ideo Salvatoris crura fracta non ſunt, ſicuti ſanctus Evangeliſta teſtatur, *ut Scri-* Jo. 19.
ptura impleretur, quæ ait: (2) *Os non confringetur ex eo*: debuit juxta prædictam rationem Agnus iſte Dei anniculus immolari, ut omnia quæ de illo ſcripta ſunt, complerentur in ipſo, (3) cui eſt omnis honor, virtus, & gloria cum Patre, & cum Spiritu ſancto, ante omnia, & nunc, & ſemper, & in cuncta ſæcula. Amen.

IN-

FINIT TERTIUS.

NOTÆ.

(1) *Ex Iſaiæ libro de perſona ſua*) Editi omnes, ac MSS. *de Iſaiæ libro ex perſona ſua*. Prorſus repugnat illud *ex perſona ſua*, itaque repoſuimus ex conjectura *de perſona ſua*, quam emendationem cuilibet cordato lectori probatam iri confidimus.

(2) *Os non confringetur*) In utroque Vat. ac Flor. *non confringetis*.

(3) *Cui eſt omnis honor*) Vatt. duo *cujus eſt*.

(1) *Ju-*

INCIPIT
QUARTUS TRACTATUS
DE LECTIONE EXODI.

CArnalem (1) Judaici Paſchæ obſervantiam, (2) ſpiritualibus typis refertam, trino jam tractatu docuimus; ſemel heſterno die, & (3) bis in vigiliis allocuti caritatem veſtram; evidenter probantes, quod immolatio carnis, & ſanguinis umbraliter juſſa, recte ceſſaverit adveniente Agno Dei Chriſto; qui juxta
Rom. 10. Apoſtolum, *finis Legis eſt, ad juſtitiam omni credenti.* Nam & ipſe beatiſſimus Paulus (4) cum eſſet adhuc in Ægypto, cum Judæis Paſcha ritu Judaico celebra-
Galat. 1. bat: *ſed poſtquam placuit ei qui ſegregavit me de utero matris meæ*, inquit, *& vocavit per gratiam ſuam, ut revelaret filium ſuum in me, continuo* (5) *non adquievi*, ait, *carni, & ſanguini*. Ergo quoniam non oportet rebus carnalibus immorari eum cui Filius Dei fuerit revelatus, quæramus reliquas myſteriorum ſpiritualium

NOTÆ.

(1) *Judaici Paſcha*) Ita Flor. Cod. & Lugd. Editio. Sic etiam Eligius Noviomenſis Hom. 14. *Neminem noſtrum ab hac* myſtici Paſchæ *feſtivitate vult exceptum haberi*. Ceteræ Editiones *Judaica Paſcha*. At Voſſius lib. 1. de Analog. c. 20. τὸ πάσχα Hebræis, & Chaldæis maſculinum eſſe affirmat; Græcis, Latiniſque neutrum.

(2) *Spiritualibus typis*) Vatt. Codd. *ſpiritalibus*, & infra *ſpiritalium*, *ſpiritaliter*, ac *ſpiritalis*, quod etiam alibi adnotavimus. Urb. quoque retinet eamdem lectionem.

(3) *Bis in vigiliis*) Utitur hoc Gaudentii loco Ferrarius l. 3. de rit. Sacr. Eccl. Conc. c. 18. ut oſtendat, veteres nonnumquam in eadem die populum bis allocutos.

(4) *Cum eſſet adhuc*) Flor. & Vatt. duo *dum eſſet*.

(5) *Non adquievi*) Sic legunt Urb. & duæ Editiones, juxta priſcam ſcribendi formam. Lugd. vero, ac tres MSS. *acquievi*. Apud Varr. l. 5. de lin. Lat. *adquirere* ab *ad*, & *quærere*, & apud Ald. in Orthogr. *adſciſco*, non *aſciſco*. Frequens eſt apud Salvianum in libris de gubernatione Dei *Adfligo*, *Adgravo*, *Adquieſco*, & ſimilia; niſi tamen hoc ſit librariorum manum, non auctoris fidem implorare, ut Scaliger ait l. 1. de Cauſis L. L.

(1) *In-*

lium partes, in viſceribus propoſitæ lectionis. *Ab agnis*, inquit, *& hædis ſumetis*. (Exod. 12.) Hinc advertere Judæi debuerant, Legem Dei ſpiritualiter (1) intelligendam; quoniam ab agnis, & hædis ſumendum legerunt agnum qui immolandus erat, cum ſit iſtud naturæ contrarium, ut ſi agnus eſt, ab agnis ſit pariter, & ab hædis. Sed hæc eſt omnis ratio in ambiguitate ſermonis, quod iſte immaculatus Agnus Dominus Jeſus, & juſtorum, & peccatorum carnem ſuſcipere ſit dignatus ex Virgine: corpus enim non ſolum de Patriarchis, & Prophetis, ſed ex totius humani generis maſſa ſuſcepit. Juſtos autem comparari agnis, & peccatores hædis, ipſe in Evangelio declaravit, dicens, agnos a dextris vocandos: (2) *Venite benedicti*, inquit; (Matth. 25.) hædos vero a ſiniſtris pellendos, *diſcedite maledicti*. Hunc ergo ab agnis, & hædis ſumtum, omnis multitudo Synagogæ filiorum Iſrael interfecit, (3) cum clamarunt omnes Pilato *Crucifige eum*. (Matth. 27. Jo. 19.) Ceterum juxta hiſtoriam legalis Paſchæ, non omnis Synagoga occidebat unum, ſed pauci ſingulos per unamquamque domum. Ibi vero principes ſacerdotum, & ſeniores perſuaſerunt populo, ut peterent (4) concedi ſibi latronem Barabbam, Jeſum vero perderent. Perdiderunt enim Salvatorem Chriſtum, & ex ore ſuo judicati ſunt, ut moreretur in eis verbum Dei, ideſt eloquium Prophetarum, per quos ipſe locutus eſt: & ſicut ſcriptum eſt (5) in Prophetis, deficerent in eis ſapientes, viveret vero (Iſa. 3.) in

NOTÆ.

(1) *Intelligendam*) In MSS. Codd. *ſentiendam*.

(2) *Venite benedicti*) In Vatt. duob. & Urb. *Venite benedicti, hædos a ſiniſtris*. Flor. autem *benedicti, ædos a ſiniſtris*.

(3) *Cum clamarunt*) MSS. Codd. *cum clamarent*, & paulo poſt *Crucifige*, *crucifige*.

(4) *Concedi ſibi*) Ita in MSS. Editi *concedi latronem*.

(5) *In Prophetis*) MSS. Codd. *in Propheta*.

(1) *In-*

in illis Barabbas ille latro diabolus, quem tantopere popoſcerunt. Quod autem vivat in illis ſeditioſus ille, & homicida, ſeditiones ipſæ teſtantur quas contra Apoſtolos commoverunt, & quas nunc uſque contra omnes ſanctos exercere non deſinunt, ubi tempus invenerint. Nobis autem vivit Chriſtus. Reſurrexit enim nobis, quia non eſt ultra viſus Judæis; neque intravit poſt reſurrectionem Synagogam Ju-
Jo. 20. Luc. 24. dæorum, ſed ad congregatos diſcipulos introivit. (1) Ingreditur & ad nos, qui ſumus in domo Eccleſiæ congregati, & oſtendit nobis venerandi ſui corporis veritatem, ſi tamen vel meruimus, vel meremur ejus eſſe diſcipuli. Etenim beati Apoſtoli, quibus vere commiſſum eſt præparare in ſuperioribus (2) Paſcha Domini, quoniam paucos viderunt ex Judæis in domo Eccleſiæ qui non ſufficerent ad conſummandum Paſchæ ſacrificium, convocaverunt vicinos ex Gentibus, ſecundum quod præceptum fuerat
Exod. 12. in lege: *Quod ſi pauci erunt*, inquit, *in domo, ita ut non ſufficiant ad ovem, adſumet ſecum vicinus proximum ſuum*, &c. nam vere non ſufficiebant ad eum qui (3) pro totius Mundi peccatis mori ſuſtinuit. Pauci enim crediderunt ex Judæis in Jeſum Dominum; unde Apoſtolus, *ita*, inquit, *in hoc tempore*, (non dubium quod
3.Reg.19. ſicut tempore Eliæ, cui ait Deus, *Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal*)
Rom. 11. *ita* ergò, inquit, *in hoc tempore* (ſub adventu quippe Chriſti) *reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt*,

NOTÆ.

(1) *Ingreditur & ad nos*) Sic MSS. Codd. Editi *Ingreditur ad nos*.

(2) *Paſcha Domini*) In tribus MSS. *Paſcam Domino*. Urb. vero *Paſcha Domino*; & paulo infra Vatt. duo *Paſcæ ſacrificium*.

(3) *Pro totius mundi peccatis*) In quatuor Codd. MSS. *pro mundi vita*.

(1) *Ido-*

ſunt, ex populo utique Judæorum: de tanta enim multitudine vix pauci ad Chriſti fidem inveniuntur fuiſſe converſi. Propter quod & de iſtis reliquiis Domini, & miſericordiæ Dei Iſaias Propheta teſtatur dicens: *Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut* Iſa. 1.
Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus. Vos igitur, Neophyti, qui eſtis ad beatæ hujus, ac ſpiritualis Paſchæ epulas invitati, videte quomodo ab omni pollutione eſcarum quas ſuperſtitio Gentilis infecerit, veſtras animas conſervetis. Nec ſufficit ut a mortifero dæmonum cibo vitam ſuam cuſtodiat Chriſtianus; ſed ut omnia abominamenta Gentilium, & omnes (1) idololatriæ tramites, ſicut quædam Serpentis diaboli venena, diffugiat. Partes enim idololatriæ ſunt veneficia, (2) præcantationes, (3) ſuballigaturæ, vanitates, auguria, ſortes, (4) obſervatio ominum, (5) parentalia, inquam, unde idololatriæ malum extulit caput erroris. Nam gulæ ſuæ cauſa primum cœperunt homines prandia mortuis præparare, quæ ipſi comederent; (6) poſt hoc etiam ſacri-

NOTÆ.

(1) *Idololatriæ tramites*) Cod. Flor. bis hic habet *idolatriæ*, quod etiam ſupra monuimus; quapropter gaudeo, Baluzii obſervationem a noſtris Codicibus confirmatam.

(2) *Præcantationes*) Præcantationes veneficiis adhiberi ſolitæ. Quintil. Decl. 14. *Virus diris carminibus, & feralium præcantationum terrore permixtum*; & Solin. cap. 30. de Africa: *Herba præcantationibus legitimis conſecrata*. Hinc *Præcantatrix* apud Plautum Mil. Glor. Act. 3. Sc. 1. v. 98.

(3) *Suballigaturæ*) Virg. Pharmaceut.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores,
Necte, Amarylli, modo, & Veneris dic vincula necto.

(4) *Obſervatio ominum*) Flor. *obſervatio hominum*, ubi procul dubio legi debet *ominum*; adſpiratio namque addita fuit perperam ab imperito librario. Editi hucuſque legerunt ſatis inepte *obſervatio omnium*, quæ dicendi forma Gaudentiano lepore prorſus indigna eſt.

(5) *Parentalia*) Dies, & feſtivitates inferiarum. Hier. in Jerem. l. 3. c. 16. *Moris autem eſt lugentibus ferre cibos, & præparare convivium: quæ Græci περίδειπνα vocant, & a noſtris vulgo appellantur* Parentalia; *eo quod parentibus juſta celebrentur*. *Cariſtia* vocantur apud Ovid. Faſt. 2. *Parentalia* apud Auſonium in lib. Parentalium. Vide Roſin. lib. 4. Antiq. Rom. cap. 9.

(6) *Poſt hoc etiam ſacrificia*) Aug. l. 22. contra Fauſt. cap. 17. *Prævaricatores Angeli, quorum duo maxima vitia ſunt, ſuperbia,*

ſacrificia auſi ſunt eis ſacrilega celebrare, (1) quamvis nec ipſi mortuis ſuis munus ſacrificent qui exercent parentalia, dum ſuper ſepulcrorum menſas tremulis ebrietate manibus vina fundentes, (2) ſpiritum ſitire balbutiunt. Cavete quæſo ab his omnibus, ne indignatus Deus contemtores, & inimicos ſuos, qui noluerunt eum regnare ſuper ſe, tradat illis inferni

Matth. 8. Luc. 13. tortoribus: *illic erit fletus, & ſtridor dentium*. Servate, Neophyti, ornamentum gratiæ ſalutaris: ſobrii eſtote per omnia, ne illud inebriati perdatis: ſolliciti convenite ad Eccleſiam: orationibus, hymnis, pſalmis, & canticis ſpiritualibus nobiſcum vigilanter incumbite. Hæc ſint otii veſtri opera; quibus debitum reddentes Chriſto Domino famulatum, mercedem vitæ æternæ conſequi ab ipſo poſſitis. (3) Sint igitur convivia veſtra ſobria, caſta cubilia: ſit modeſtus animus, ſermo placidus, mitis inceſſus. Orate

NOTÆ.

bia, atque fallacia, quod uni vero Deo deberi noverant, hoc ſibi a ſuis cultoribus exegerunt, a quibus Dii putari voluerunt, danto ſibi locum vanitate cordis humani: maxime cum ex deſiderio mortuorum conſtituerentur imagines, & majore adulatione divini honores deferrentur tamquam in cælum receptis, pro quibus ſe in terris dæmonia colenda ſupponerent, & ſibi ſacrificari a deceptis, & perditis flagitarent. Minuc. Fel. in Oct. *Majores noſtri improvidi, creduli, rudi ſimplicitate, dum reges ſuos colunt religioſe, dum defunctos eos deſiderant in imaginibus videre, dum geſtiunt eorum memorias in ſtatuis detinere, ſacra facta ſunt, quæ fuerant adſumta ſolatia*. Confer Sapientiæ cap. 14. v. 15.

(1) *Quamvis nec ipſi mortuis ſuis munus ſacrificent, qui exercent parentalia*) Corruptus erat omnino hic locus, cujus emendationem Vatt. Codd. exhibuerunt. Editi legebant *quamvis nec ipſi mortuis ſuis minus ſacrificent parentalia*; quod ænigma nec Oedipo conjectore intelligas. Flor. & Urb. *minus ſacrificent qui exercent parentalia*. Non ſatis recte. Quare lectionem utriuſque Vat. bona fide expreſſimus.

(2) *Spiritum ſitire balbutiunt*) Et hic locus peſſime acceptus erat non ſolum in Editis, ſed etiam in MSS. Editi enim ſic habebant *vina fundentes ſpiritum, balbutiunt*. *Balbutire ſcaurum* dixerat appoſite Horat. 1. Serm. 3. *balbutire ſpiritum* quid ſit, non aſſequor. Vatt. duo *ſpiritum ſiti balbutiunt*. Flor. & Urb. *ſpiritum ſiti rebalbutiunt*; ubi manifeſtum eſt ſcriptoris mendum, qui ſyllabam *re* finem prioris dictionis, initium ſequentis fecit. Itaque bini Codicis præſidio, & modica conjectura uſi, reſtituimus, *ſpiritum ſitire balbutiunt*.

(3) *Sint igitur convivia veſtra ſobria*) De convivali veterum Chriſtianorum temperantia, & frugalitate Minuc. Fel. in Octavio:

te ut beneficia gratiæ ſuæ Deus conſervet in vobis, & fides veſtra magis magiſque proficiat, largiente Chriſto Domino Salvatore, cui una virtus, eademque divinitas cum Patre, & cum Spiritu ſancto, ante omnia, & nunc, & ſemper, & in cuncta ſæcula. Amen.

DE

FINIT QUARTUS.

NOTÆ.

vio: *Convivia non tantum pudica colimus, ſed & ſobria; nec enim indulgemus epulis, aut convivium mero ducimus, ſed gravitate hilaritatem temperamus*. De publicis, & privatis veterum Chriſtianorum conviviis plura Elmenhorſtius in Not. ad Minuc. Fel. pag. 308.

Digitized by Google

DE EADEM LECTIONE
QUINTUS TRACTATUS
INCIPIT.

ORdinem lectionis Exodi, ubi lex (1) celebrandi Paſcha deſcribitur, idcirco præpoſteravimus, (2) ut in myſteriis referandis, debitæ reverentiæ ordinem teneremus; quia oportebat (3) in illa ſplendidiſſima nocte Vigiliarum, ſecundo tractatu, non dictorum ſequentia, ſed congrua Neophytis explanari; ut edendi Paſchalis ſacrificii diſciplinam rudes Neophyti diſcerent, inſtructi Fideles agnoſcerent. Quibus pariter & de habitu edentium, unam ſpeciem tempori aptam diſſerui, duas tam ipſis, quam Catechumenis reſervavi. Ait enim: *Sic autem comedetis illum*, ideſt agnum: (4) *Lumbi veſtri præcincti, & calciamenta veſtra in pedibus veſtris, & baculi in manibus veſtris*. Tunc de præcinctione lumborum diximus, nunc de calciamentis, & baculis exponamus.

Exod. 12.

Quæ

NOTÆ.

(1) *Celebrandi Paſcha*) In MSS. Flor. Urb. & Vatt. duobus *celebrandæ paſchæ*.

(2) *Ut in myſteriis referandis*) Editi inepte legebant *ut myſteriis reſervandis*. Vatt. duo *myſteriis referandis*. Particula *in* addita eſt ex Flor. & Urb.

(3) *In illa ſplendidiſſima nocte Vigiliarum*) Splendidiſſimam vocat, quia accenſis facibus, atque ignibus eam celebrare veteres Chriſtiani ſolebant. Gregor. Naz. Orat. 2. de Paſch. J. Billio Interprete: *Præclara quidem nobis fuit heſterna ſplendoris, luminumque ſolemnitas, quam privatim juxta, publiceque peregimus, omne genus hominum ferme, atque omnes magiſtratu, & dignitate inſignes, copioſo igne noctem colluſtrantes*. Quem in locum ſic Nicetas: *Præclara*, inquit, *etiam fuit heſterna luminum celebritas, hoc eſt cœtus ille qui ad veſperam magni Sabbati celebrabatur. Pervigilem enim noctem traducebant uſque ad horam ſeptimam, cantantes, ac lampades accendentes, atque imminentem Servatoris noſtri Reſurrectionem exſpectantes*. Sic etiam Zeno Veronenſis Serm. 1. ad Neophytos: *Poſt devotiſſima completa expiationis ſacræ caſta jejunia, poſt clariſſimæ noctis ſuo Sole dulces vigilias*. De nocte Vigiliarum vide quæ ſupra obſervavimus ad Tract. 1.

(4) *Lumbi veſtri*) Edit. Lugd. ſubdit *erunt*.

(1) *Tam*

Quæ ideo hodie proponuntur, quia tunc ſequenti die,
& tertio illa prius quæ de principiis lectionis con-
ſulto præterieram, neceſſe fuerit explicari. Agnus
Dei verus, quem Joannes Baptiſta demonſtrat, Chri-
ſtus eſt: *Ecce*, inquit, *Agnus Dei, ecce qui tollit peccata* Joan. 1.
mundi. Hujus carnem (1) tam Fideles in myſterio,
quam ſimul univerſi credentes in fide, ita debemus
edere, noſtrique cordis (2) interioribus commenda-
re, ut (3) non ſolum præcinctos habeamus caſtitate
lumbos, verum etiam *calciati ſimus*, ut ait Apoſtolus, Epheſ. 6.
in præparatione Evangelii pacis. Sicut enim calciamenta
terreſtria carnalium pedum munimina ſunt, & vel
aſperitati frigoris, vel ſerpentum morſui, vel ſpina-
rum reſiſtunt aculeis; ita Legis divinæ præcepta, qui-
bus greſſus noſtrarum mentium munire præcipimur,
repugnant & Serpenti diabolo, & aſperrimo Aquilo-
ni Gentilium, & Hæreticorum undique compungen-
tium ſpinis, ac tribulis. Hujuſmodi ergo calciamen-
tis uti debemus quotquot Paſcha Dominicum cele-
bramus. *Quoniam Lex*, ut Apoſtolus ait, *ſpiritualis eſt*; Rom. 7.
Et *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*. Itaque & lum- 1. Cor. 5.
bi noſtri præcincti eſſe debent, & calciati pedes.
Quid enim prodeſt homini, ſi ſolam corporis habeat
caſtitatem, & incautus, & (4) ſine inſtructione cal-
ciamentorum Legalium, malis fuerit ſupradictis ob-
no-

NOTÆ.

(1) *Tam Fideles in myſterio*) Hoc eſt in Sacramento; *Sacramentum* enim, & *Myſterium* apud veteres Patres idem ſignificat: de quo plura exempla proferre poſſumus. Zeno Veronenſis Serm. 1. de Abraham: *Feſtinet denique implere ſacrificium: ne mora faciat peccatum, neceſſariis ſacramentis præparatur*. Quæ *Sacramenta* hic dixit, poſt paulo vocat *Myſteria*; itaque hæc duo Synonyma facit. Vide Cangii Gloſſarium.

(2) *Interioribus commendare*) Unus ex Vatt. *interioribus condere*.

(3) *Non ſolum præcinctos*) Sic Pariſ. Ed. & MSS. Codd. Duæ Editiones *cinctos*.

(4) *Sine inſtructione*) Ed. Lugd. male *ſine conſtructione*.

(1) *Si*

noxius: vel (quod quotidie in uſu eſt) cordis ſui calcaneum patens præbeat comeſtioni ſerpentum? Si cogitet mala, ſi concupiſcat aliena, (1) ſi dolum meditetur, ſi nutriat iram, ſi inſidietur proximo, ſi mendacio ſtudeat, ſi comedatur livore, ſi tabeſcat invidia, ſi venenato ore detrahat bonis, & dum mendacis (2) linguæ ſpiculo lacerare nititur innocentes, morſibus dæmonum, qui per ipſum loquuntur, ipſe potius lanietur? Quid profuit præcinctos habuiſſe lumbos, ſi divinorum mandatorum calciamenta non ſervans, greſſus cordis tui (ideſt animæ tuæ baſes) crudeliſſimæ conciſioni tradideris? Contrarium forſitan videatur aliquibus, quod cum hic tantopere calciatos eſſe debere a Deo juſſum ſit, alibi ab eodem Domino Deo jubeatur ſancto Moyſi, & (3) ſancto Exod. 3. Joſ. 5. Joſue: *Solve calciamenta de pedibus tuis*. Ingens quidem ratio eſt, & multiplicium propoſitionum ambagibus præſtruenda: ſed quia brevitas congruit & prædicantis labori, & memoriæ auditoris, nolo vos longius trahere. Ibi ſolvitur quæſtio, ubi calciamenta ſolvuntur, Ibid. dum ſtatim cauſa adjicitur: *Solve*, inquit, *calciamenta de pedibus tuis*; *locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt*. Oſtenditur ergo terra Ægypti, ubi datur præceptio illa ſuperior, ſancta non eſſe, & ideo ibi habenda mandantur calciamenta; in ſancta autem terra decernuntur eſſe ſolvenda: quas tamen ob cauſas, evidenter eſt exponendum. Quamdiu in hujus ſæculi Ægypto converſamur, oportet nos Paſcha Domini celebrantes, calciamentis uti ſanctarum ſcripturarum; quia

NOTÆ.

(1) *Si dolum meditetur*) Ita Cod. Flor. & Urb. In Editis deeſt *ſi*.

(2) *Linguæ ſpiculo*) In tribus MSS. *linguæ ſpiculis*.

(3) *Sancto Joſue*) Tres MSS. *ſancto Jeſu Nave*.

(1) *Erit*

quia tutus non poteſt eſſe greſſus noſter, niſi mandatis Dominicis contegatur, uſquequo intremus in illam ſanctam promiſſionis terram quæ juſtis eſt præparata. *Beati* enim *mites*, ait Dominus Jeſus, *quoniam* Matth. 5.
ipſi poſſidebunt terram; non utique iſtam terram quam poſſident peccatores, ſed illam in qua non ſunt ſpinæ, & tribuli: in qua non ſunt ſerpentes, & ſcorpii: quippe ubi diabolus cum ceteris immundis ſpiritibus non accedit. (1) Erit enim tunc una cum ſuis ſatellitibus in igne æterno, quem paravit (2) Deus uti- Matth. 25.
que diabolo, & angelis ejus. Habemus & (3) Joannem Baptiſtam, qui dixerit de Salvatore humani generis Domino Jeſu: *Cujus ego non ſum dignus*, in- Jo. 1.
quit, *corrigiam calciamentorum ſolvere*. Sed alia in Chriſto ratio eſt. Ille non propter ſe calciatus eſt, ſed propter nos; quoniam terra ſuſtinere non poterat majeſtatis ejus nuda veſtigia. Calciamenta cum dicit, greſſus oſtendit ſanctarum ſcripturarum, quibus graditur, & circuit (4) notitia ejus in omnes qui habitant ſuper terram. Et ideo Joannes Baptiſta in Evangelio negat vel idoneum ſe eſſe, vel dignum, qui ſolvat corrigiam calciamentorum ejus, ideſt ſermonem ejus; ſive ut ediſſerat unum de mandatis ejus, ſive ut nudare valeat, & evidenter oſtendere (5) calciati adhuc in iſto ſæculo Verbi Dei veneranda veſtigia.

NOTÆ.

(1) *Erit enim tunc*) Sic repoſuimus ex Flor. & Urb. cum in Editis legeretur *tum*.

(2) *Deus utique diabolo*) Flor. & Urb. *utique ipſi diabolo*. Vatt. duo *Dominus utique ipſi diabolo*.

(3) *Joannem Baptiſtam, qui dixerit*) Tres MSS. Codd. ita legunt: *Habemus & ſanctum Joannem Baptiſtam dixiſſe*.

(4) *Notitia ejus*) Sic tres MSS. Codd. & Pariſ. Editio. Aliæ duæ Editiones non habent τὸ *ejus*.

(5) *Calciati adhuc in iſto ſæculo Verbi Dei*) Frequens hæc locutio eſt apud Patres, qua Verbum Dei carne indutum *calciatum* appellabant. Ambroſ. Serm. 17. in Pſ. 118. Ed. Frob. Tom. 4. pag. 725. *Per femur inſigne generationis agnoſcimus*, *juxta illud*: *Accingere gladium tuum circum femur*, *potentiſſime*;

1 Cor. 13. ſtigia. *Modo enim per ſpeculum videmus in ænigmate*, in-
Matth. 10. quit, *tunc vero facie ad faciem*: ubi *non erit aliquid occultum quod non revelabitur, nec abſconditum quod non ſcietur*: quando ad illum futurum diem feſtum Domi-
Jo. 7. nus Jeſus, non ſicut ſub incredulis, (1) quaſi in occulto aſcendet; ſed ſicut ſcriptum eſt: *Deus palam ve-*
Pſ. 49. *niet*, & *Deus noſter*, & *non ſilebit*. Propterea & Apoſtoli in Evangeliis alibi prohibentur portare calciamenta in via, dum dicitur eis in Evangelio Matthæi a
Matth. 10. Domino: *Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris, non peram in via*, (2) *neque duas tunicas, neque calciamenta, neque virgam; dignus enim eſt operarius mercede ſua*. Alibi autem jubentur habere,
Marc. 6. ut Marcus Evangeliſta deſcribit: *Et circuibat*, inquit, *caſtella Jeſus, docens. Et convocatis illis duodecim, miſit eos binos, dans illis poteſtatem fugare ſpiritus immundos; & præcipiens illis, ne quid ſecum tollerent in via, niſi virgam tantum; non peram, non panem, neque nummos in zonis, ſed* (3) *calciatos caligulis, & ne induerent*, ait, *duas tunicas*. Propter incredulos, & parvæ fidei homines, juben-

N O T Æ.

ſime; quo ſignificatur, quod Filius Dei, cum ſemetipſum exinaniſſet, Verbi accinctus Divinitatem, & generationem calciatus *humanam, prodierit ex Virgine omnibus daturus ſalutem*. Greg. Hom. 7. in Evang. *Incarnatus Dominus veniens quaſi* calciatus *apparuit, quia in Divinitate ſua morticina noſtræ corruptionis aſſumſit*. Et paulo infra: *In Idumæam ergo Dominus calciamentum ſuum ſe extendere aſſerit, quia dum per carnem Gentibus innotuit, quaſi* calciata *ad nos Divinitas venit*.

(1) *Quaſi in occulto aſcendet*) Sic emendavimus freti auctoritate Urb. & utriuſque Vat. Codicis. Flor. *quia in occulto aſcendet*. In Editis corrupte legebatur *quia in occulto aſcendit*.

(2) *Neque duas tunicas*) In tribus MSS. additur *neque duas tunicas habeatis*.

(3) *Calciatos caligulis*) Vatt. duo *calciatos caligulas*. Flor. *galligulas*, ubi poſitum videtur *g* pro *c* initio dictionis. *Gallicam* nihilominus fuiſſe quoddam calceamenti genus, pedibus muniendis inſtitutum, viatorium potius quam urbanum, diſerte docuit Julius Nigronus de Caliga Veter. cap. 2. §. 17. ubi etiam §. 18. hunc Gaudentii locum laudat. Apud Roſvveydum tamen in Onomaſt. ad Vit. Patrum invenitur *Gallica*, & *gallicula*, pro *caliga*, & *caligula*. *Caligula*, parva caliga, vetus ſandalii genus, quod ad mediam tibiam aſcendiſſe volunt, ex cujus uſu nomen accepit C. Cæſar Germanici filius. Vide Voſſ. l. 1. de vitiis Serm. c. 29.

(1) *Col-*

bentur in via prædicationis, calciamenta habere Apoſtoli, ut Verbum Dei calciatum, & conteĉtum in myſterio, propter ſpinas, & tribulos blaſphemantium, prædicent. Ad eos autem qui fideli mente audiunt, quaſi jam in ſancta terra, perfecti quippe cordis in fide, ubi nuda de Deo ſecuri poſſent proferre teſtimonia; jubentur non portare calciamenta, videlicet ut aperta figant illic veſtigia divinitatis ejus. Et ideo beatus Petrus calciavit ſe in carcere (1) calciamentis ſuis: & ſic exiit iterum ad hoſtes Judæos, & adverſarias poteſtates, ut calciatus pedes in præparatione Evangelii, calcaret *ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici*. Et Moyſes dicit in benedictionibus, vel ad unumquemque Fidelem, vel ad perſonam potius Chriſti: *Ferrum*, inquit, *& æs calciamentum tuum*; utique ut confringat capita draconum ſuper aquas, ideſt ut conterat principatus dæmonum draconum, qui ſunt ſuper aquas Gentilium populorum. Aquæ vero quod populis comparentur in Gentibus, in Apocalypſi (2) revelatur Joannis: *Aquæ*, inquit, *quas vidiſti, ſuper quas ſedet meretrix Babylon, populi & Gentes ſunt*.

Act. 12. Luc. 10. Deuter. 33. Apoc. 17.

Opus mihi eſt & baculo, Paſcha adhuc in Ægypto celebranti: ut ſi imitator ſum ſancti Moyſis, Hebræum meum (ideſt intelleĉtum Iſraelitem, qui Deum videre promeruit) ab interitu liberem, percuſſo Ægyptio. (3) Hoc propter ſeipſum quiſque, quamdiu ſervit Legi. Si quis vero eſt Apoſtolicus, & per Jeſum proſtrato Ægyptio, magnus faĉtus, ac potens;

non

NOTÆ.

(1) *Calciamentis ſuis*) Flor. & Vatt. duo *calciamenta ſua*. Urb. quoque.

(2) *Revelatur Joannis*) Vatt. duo *revelatur Joanni*. Flor. *revelatur Johannis*.

(3) *Hoc propter ſeipſum quiſque*) Subaudi *opus habet*, ut ex ſequentibus patet.

Digitized by Google

non jam propter ſe (1) baculum portat, ſed propter
1. Cor. 4. eos quibus dici neceſſe eſt: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in caritate, & ſpiritu manſuetudinis?* Portat & propter eos *qui veniunt ad nos in veſtimentis*
Matth. 7. *ovium, ab intus autem ſunt lupi rapaces*. Quod ſi lupus deſinat eſſe lupus, & cum agno paſcatur, ut ait
Iſ. 11. Propheta; & ſi leo deſinens eſſe leo, cum bove manducet paleas; baculo opus non eſt. Si enim feralium morum nequitia in tantam vertatur manſuetudinem, ut cum oviculis innocentibus, ac mundis Chriſti operariis, vitæ pabulum mites quærant, & capiant; & (2) tales utique ſint, qui in caritate, & ſpiritu manſuetudinis ad perfectum debeant erudiri; dicitur a Chriſto Apoſtolicis quibuſque ſacerdotibus, ut neque
Matth. 10. (3) baculos correptionum portent in via, quando in diſcipulis obedientibus, ac modeſtis terram ſanctam poſſidere jam cœperint. Quod annuat de vobis (4) puſillitati meæ Salvator humani generis, Deus Dominus Jeſus. Cui una Deitas, eademque omnipotentia, cum Patre, & Spiritu ſancto, ante omnia, & nunc, & ſemper, & in cuncta ſæcula. Amen.

DE

FINIT QUINTUS.

NOTÆ.

(1) *Baculum portat*) In MSS. *baculum portat ſi portat*.

(2) *Tales utique ſint*) Sic MSS. In Editis male *tales utique ſunt*.

(3) *Baculos correptionum*) Editio Lugd. & Colon. depravate legunt *corruptionum*. Pariſien. & Vatt. duo *correptionum*.

(4) *Puſillitati meæ*) Sic lego in Urb. & Vatt. duobus. Tres Editiones male *puſillanimitati meæ*.

(1) Quan-

DE EADEM LECTIONE
S E X T U S
I N C I P I T.

QUantum Deus Pater per virtutem ſuam, & ſpiritum ſuum pro captu virium noſtrarum revelare dignatus eſt; quantum Patris, & Filii, & Spiritus ſancti coæqualis omnipotentia tribuit; (1) quantum ſempiternæ, ac ſine principio Trinitatis una, eademque divinitas inſpiravit; aperuimus dilectioni veſtræ a primis Vigiliis Paſchæ uſque in hanc diem, quæ eſſet ratio nominis Libri Exodi, (2) quæ virtus Paſchæ, cujus ibi obſervatio primum cuſtodienda decernitur; & quamobrem menſis iſte, in quo Deus hoc obſervandum præcipit, primus dicatur in menſibus anni; (3) quæ eſſet Ægyptus, quid ſignificaret ille decimus, vel quartuſdecimus dies; quis eſſet (4) agnus immolationis, & cur aſſumendus eſſet ab ovibus, & ab hædis; quæ veſpertina diei, quod illud limen, (5) qui illi poſtes, quis ille ſanguis; & quam ob cauſam neque crudas carnes, neque in aqua coctas, ſed aſſatas igni, & caput cum pedibus, & interaneis feſtinanter comedere jubeantur; quod ex eo os non confringendum, quæ reliquiarum crematio, & quid myſterii figuratum ſit vel in cal-

N O T Æ.

(1) *Quantum ſempiternæ, ac ſine principio Trinitatis una, eademque divinitas*) Ita legunt Flor. & Vatt. duo. Editi *ſempiterna, ac ſine principio Trinitas inſpiravit*.

(2) *Quæ virtus Paſchæ, cujus ibi obſervatio*) Sic MSS. tres Codd. Editiones vero *& quæ obſervatio ibi*.

(3) *Quæ eſſet Ægyptus*) Ita in tribus MSS. Editi male *quæ eſſet Ægyptiis*.

(4) *Agnus immolationis*) Unus ex Vatt. *agnus immolandus*.

(5) *Qui illi poſtes*) Tres MSS. ſic legunt. Editi *quid illi poſtes*.

calciamentis pedum, (1) & baculis manuum, vel in præcinctu lumborum. Reſtat ut diſſeramus percuſſionem primitivorum Ægypti, & azyma cum amaritu-
Exod. 12. dine, & ſeptem dies azymorum. *Tranſibo*, inquit, *in terra Ægypti hac nocte, & percutiam (2) omne primogenitum in terra Ægypti ab homine uſque ad pecus: & in omnibus diis Ægyptiorum faciam vindictam, ego Dominus. Et erit ſanguis vobis in ſigno in domibus (3) in quibus vos eritis ibi: & videbo ſanguinem, & protegam vos: & non erit in vobis plaga contritionis cum percutio Ægyptum. Et erit hic dies vobis in memoria*. Percuſſit quidem Deus in illa nocte tunc temporis (4) primogenita omnia Ægyptiorum, ſicut per Moyſen comminatus fuerat Pharaoni, (5) cum noluit dimittere populum Iſrael, quem populum idem Dominus primitivum nuncupare filium dignabatur, quando perculſi tantorum repente funerum ſtrage Ægyptii, Iſraelitas, quos tamquam captivos dudum relaxare noluerant, noctis medio expulerunt. Sed quoniam multo majora fecit idem Deus pro noſtro populo contra veros Ægyptios, & in nobis completa ſunt quæ tunc temporis umbraliter contingebant; redemtionis noſtræ memores, non debemus dona pietatis ejus ingrato occultare ſilentio. Die qua immolatus eſt Agnus Dei Dominus Jeſus, ad veſperum (imminentibus quippe jam tenebris,
Matth. 27. quæ ſtatim crucifixo eo (6) cooperuerant omnem

ter-

NOTÆ.

(1) *Et baculis manuum*) Flor. Cod. *vel in baculis*. Item Urbinas.

(2) *Omne primogenitum*) Tres MSS. *omnem primogenitum*.

(3) *In quibus vos eritis*) Adjecimus particulam ex MSS. quam Editi non habent.

(4) *Primogenita omnia*) Duo Vatt. legunt *percuſſit quidem in illa nocte tunc temporis primonatos*. Sic etiam Urb.

(5) *Cum noluit*) In tribus MSS. *cum nollet*.

(6) *Cooperuerant*) Vatt. duo, & Urb. *cooperuerunt*. Flor. *coboperuerant*.

(1) Qui

terram) in illius diei nocte percuſſit primitiva Ægyptiorum dæmonum, ideſt ſimulacra hominum mortuorum, quæ ipſi prima in hoc mundo creaverant, ut per ea colerentur. Sed cum ibi adjicitur, *in omnibus diis Ægyptiorum faciam vindictam*, fortaſſe dicas: Exod. 12.
(1) qui ſunt iſti Ægyptiorum dii? Audi ergo, non ſolum dæmones Ægyptios eſſe; ſed etiam cultores eorum, quicumque pertinaciter in incredulitate verſantur, filii tenebrarum cum ſint, Ægyptii ſunt: quoniam filii Ægyptiorum ſunt, filii ſunt dæmonum. Unde dicitur univerſis incredulis: *Vos de diabolo patre eſtis*. Jo. 8.
Sicut enim *quotquot ſpiritu Dei ducuntur, hi filii Dei ſunt*, Rom. 8.
ſecundum doctrinam Pauli Apoſtoli; ita quoque quotquot ſpiritu diaboli abducuntur, filii dæmoniorum ſunt. Ideo autem ſcriptura divina diabolum, & exercitum ejus, Ægyptios nuncupat, quia a Deo, qui lux eſt, alieni facti ſunt, contra Creatorem proprium rebellando. Nam ſanctus Apoſtolus dicit: *Quid mirum ſi ſatanas transfigurat ſe (2) in angelum lucis*? 2. Cor. 11.
Probans utique eum eſſe angelum tenebrarum, qui ſe quaſi angelum lucis oſtentare conetur, ut fallat. Simili ratione & omnes increduli adverſantes Deo, & a luce divinitatis ejus extorres, Ægyptii appellantur; quos tamen hortatur ipſe Dominus ad ſalutem, dicens: *Dum habetis lucem, credite in lucem, ut filii lucis ſitis*. Jo. 12.
Itaque (3) ſi voluntatis fides poteſt eos filios lucis efficere, hoc quod tenebrarum filii ſunt, vitium voluntatis eſt, non naturæ. Nocte ergo qua corpus

exa-

NOTÆ.

(1) *Qui ſunt iſti Ægyptiorum dii?*) MSS. Codd. ſubdunt *ſi dæmones, quos pagani deos putant, ipſi ſunt Ægyptii*. Credibile eſt verba hæc prætermiſſa fuiſſe a librario.

(2) *In angelum lucis*) MSS. *velut angelum lucis*.

(3) *Si voluntatis fides*) MSS. *ſi voluntaria fides*.

(1) *Cum*

exanime relinquens in Cruce Dei Filius, tranſiit cum anima ad Ægyptum inferiorem, ut animas in inferno poſitas viſitaret; tunc fecit vindictam in omnes immundos ſpiritus Ægyptiorum deos, interficiens in primogenitis vires principatus eorum. Nam Paſſioni
Jo. 12. proximus dicit Dominus Jeſus: *Nunc judicium eſt hujus Mundi, nunc hujus Mundi princeps ejicitur foras. Et ego* (1) *cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipſum*. Revocavit itaque omnem creaturam ſuam ad ſe Dominus Jeſus, quam ſibi (2) iniquiſſimi uſurpatores divinitatis rebelli ſpiritu manciparant, ut ipſius ditioni ſubjecta eſſent omnia, per quem facta ſunt univerſa, & qui protexit, (3) ac proteget credentes in ſe a plaga contritionis, per ſignum Crucis ſuæ, cum
Exod. 12. dicitur: *Et erit vobis ſanguis in ſigno* (4) *in domibus: vos eritis ibi: & videbo ſanguinem, & protegam vos*. Quærendum tamen, priuſquam tranſeamus ad cetera quæ ſequuntur, quomodo dicat, *Protegam vos* quaſi ab alio Exterminatore: & iterum Moyſes, *Tranſibit Dominus percutere*, ait, *Ægyptios, & videbit ſanguinem in limine, & in utriſque poſtibus, & pertranſibit oſtium*. Quid ergo eſt? Dominus tranſiit percutere Ægyptios in manu Exterminatoris? Abſit. Nam poſt puſillum dicit: *Et non dimittet Exterminatorem intrare in domos veſtras*. Si ipſe percutit, quomodo dicitur, *non dimittet intrare Exterminatorem*? Hoc itaque in textu ipſius lectionis ſollicitus, lector, conſidera, quod ubi dicit (5) percuti Ægyptios, non dicit, ab Extermina-

na-

NOTÆ.

(1) *Cum exaltatus fuero, omnia traham*) In tribus MSS. *cum exaltatus fuero a terra*.

(2) *Iniquiſſimi uſurpatores*) Tres MSS. Codd. *nequiſſimi uſurpatores*.

(3) *Ac proteget*) MSS. quatuor *protegit*.

(4) *In domibus: vos eritis ibi*) Flor. Urb. & Vatt. duo *in domibus in quibus vos eritis*.

(5) *Percuti Ægyptios*) Sic tres MSS. Editiones legebant *percutiam Ægyptios*.

(1) *Sed*

natore: ubi autem dicit, Hebræos protegendos, non dicit ab ejus plaga protegendos qui percuſſit Ægyptios, (1) ſed ab Exterminatoris. Exterminator autem non percutit Ægyptios, quorum amicus, & princeps eſt, quoniam, ſicuti ait Dominus in Evangelio Marci beatiſſimi, *ſi ſatanas inſurrexit adverſus ſeipſum*, (2) *diviſus eſt: hoc*, inquit, *facere non poteſt*, *aut finem habet*. Sed utique, cariſſimi, percutere vult Exterminator Hebræos, Deo percutiente Ægyptios. Nam retributionem molitur in ſervos Dei, ſatellites ſuos ab eo percuſſos indignans; quoniam diabolus tunc maxime accenditur, cum exſtinguitur. Tunc enim ſævit in Dei famulos, quando prima virtus ejus (3) in primogenitis occiditur, dum vel idololatriam, vel ſuperſtitionem, vel ceteros principales errores dæmonum, (4) Deus diſperdit ex nobis. Dicit enim ille nequiſſimus murmurans contra Deum: Tu propter Hebræos tuos percutis meos Ægyptios, & ego (5) propter Ægyptios meos perſequar, & interficiam Hebræos tuos. Nam *dixit inimicus*, *perſequens comprehendam* (6) *pariter ſpolia*, *replebo animam meam*, *interficiam gladio meo*, *dominabitur manus mea*: ſed fru-

Marc. 3.

Exod. 15. 9.

N O T Æ.

(1) *Sed ab Exterminatoris*) Urb. Cod. & Lugd. Edit. *ab Exterminatore*.

(2) *Diviſus eſt*) Sic Editi. In MSS. *diviſus eſt*, *inquit*, *ſtare non poteſt*, *finem habet*.

(3) *In primogenitis occiditur*) Iterum *primonatis* habent MSS. & paulo poſt Flor. & Urb. pro *vel idololatriam*, *vel ſuperſtitionem*, legunt *vel ydolatriæ ſuperſtitionem*.

(4) *Deus diſperdit*) Tres Editiones male *diſperdet*.

(5) *Propter Ægyptios meos*) Sic MSS. Codd. Editi vero *propter Ægyptios*. Huic Gaudentianæ interpretationi obſtare videtur locus Sap. 18. v. 15. 16. ubi innuit *Exterminatorem* fuiſſe a Deo miſſum ad percutiendos Ægyptios: *Omnipotens ſermo tuus de cælo a regalibus ſedibus*, *durus debellator*, *in mediam* Exterminii *terram proſilivit*. *Exterminator* pariter vocatur qui perdidit in deſerto murmurantes contra Dominum. Judith. 8.25. *Qui improperium murmurationis ſuæ contra Dominum protulerunt*, *exterminati ſunt ab* Exterminatore. Et 1. Cor. 10. *Sicut quidam eorum murmuraverunt*, *& perierunt ab* Exterminatore.

(6) *Pariter ſpolia*) Sic Editi. Flor. Urb. & Vatt. duo *partibor ſpolia*. Gaudentius quoque Tract. 12. *partibor ſpolia*. Vulgata Editio, ac LXX. *dividam ſpolia*.

(1) *Præ-*

fruſtratur ejus minacitas, ſi præcepto Domini, quo nos tutos eſſe poſſe (1) præmonuit, gnaviter pareamus. Adjicitur enim, *& cuſtodies ſermonem hunc legitimum tibi ipſi, & filiis tuis uſque in æternum*: ſcilicet ut ſemper ſolliciti ſimus Paſcha Domini legitimo ſtudio celebrare, & vigilanter facere ea quæ nobis præcepta ſunt, ne per contemtum noſtrum, aut negligentiam noſtram, Exterminator aditum graſſandi repetiat, Dei protectoris tuitione ceſſante. Sit ergo unuſquiſque noſtrum in parte Domini, qui percuſſit Ægyptios, ſit Iſraelita, Deum ſemper mente aſpiciens, ut protegatur a plaga Exterminatoris. Habeat, quinimo habeamus in utriſque poſtibus, ſcilicet in corde, & in ore, ſalutarem Domini Paſſionem. Quomodo? ſicut docet Apoſtolus: *Corde creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit in ſalutem*. Habeamus (2) & in limine frontis ſignum ſanguinis Agni, ut non ſinat Exterminatorem Deus introire ad nos: neque enim ſolummodo tunc iſtud factum eſt, vel in hiſtoria Legis, vel in tempore Crucis Domini Jeſu, ſed & nunc ſemper Deus cultor populi ſui percutit Ægyptios: ſemper Exterminator diabolus intrare in domos Iſraelitarum nititur cupiens eos occidere: ſemper Dei Filius tuetur ſuos, & protegit eos, ubi ſignum ſuæ Paſſionis cognoverit. Ipſi gloria cum Patre, & cum Spiritu ſancto per omnia ſæcula. Amen.

Exod. 12. 24.

Rom. 10.

FINIT SEXTUS.

NOTÆ.

(1) *Præmonuit, gnaviter pareamus*) Emendavimus locum hunc ex fide Urb. & Vatt. Codd. Pariſienſ. Edit. legit *præmonui*. Male. Colon. *præmonui, graviter*. Deterius. Lugdun. *præmonui, graviter pareamus*. Peſſime.

(2) *Et in limine*) Addidimus particulam conjunctionis ex MSS. quæ in Editis deeſt.

IN- (1) Ex-

INCIPIT
SEPTIMUS TRACTATUS
DE EXODO.

DIſcuſſis validioribus mandatorum Paſchalium membris, tres adhuc ſuperfuiſſe de propoſita lectione Exodi ſpecies, die heſterno prædiximus: quarum primam de interfectione primitivorum Ægypti, ſtatim, prout potuimus, interpretati ſumus; duas nunc reſiduas de prohibitione fermenti, & de ſeptem diebus azymorum, Domini gratia largiente, proponimus explanandas. *Septem diebus*, inquit, *azyma edetis: a primo autem die* (1) *exterminabitis fermentum de domibus veſtris: omnis qui manducaverit fermentum a primo die uſque in ſeptimum diem*, (2) *diſperiet anima illius ex Iſrael*. Exod. 12. Hæreticorum veterum quidam, ex quibus ſunt inſanus Marcion, & exſecrabilis Manichæus, quoniam ſpiritu erroris inducti Scripturas omnes veteris Teſtamenti reſpuendas eſſe contendunt; per multa Scripturarum capitula, Deum Legis antiquæ malum conantur adſerere, quaſi aut alius ſit Deus novi Teſta-

NOTÆ.

(1) *Exterminabitis fermentum*) Vatt. duo *exterminabitur fermentum*. In Kalendario Judaico die decimaquarta menſis Abib, ſive Niſan: *Paſcha*, *exterminatio fermenti*. Hujus autem exterminationis quatuor erant gradus, nempe: *Expurgatio fermenti*, *Inquiſitio fermenti*, *Exterminatio fermenti*, & *Exſecratio fermenti*. Vide Buxtorf. Synag. Jud. cap. 17.

(2) *Diſperiet anima illius ex Iſrael*) Unus ex Vatt. itemque Floren. *diſperiat*. Hæc autem pœna eadem eſt, quam comminatus eſt Dominus Circumciſionem negligentibus Gen. 17. vocaturque *animæ exciſio ex Iſraele*, de qua quam varie ſentiant Interpretes vide apud Conſtantin. l'Empereur in Not. ad Bertram. de Rep. Hebr. l. 1. c. 2. Godvvin. l. 3. c. 4. v. 19. Prioris verba hæc ſunt: *Theologi noſtri ut plurimum ejectionem e cœtu Eccleſiæ, ac fidelium iſta phraſi deſignari autumant. Pauciores ſupplicium capitale huc revocant. Ego in hac varietate, eorum ſententiam minime abſurdam ſentio qui mortem præmaturam indicari arbitrantur*.

ſtamenti, quam qui ex Lege utique prænuntiatus advenit, aut in comparatione bonitatis Dei, aliquis legitime bonus eſſe poſſit: cum vel angeli, vel homines hinc habere judicentur aliquod participium bonitatis, ſi bonum Deum ſciant, adorent, venerentur,
Matth. 12. ac diligant; perhibente Domino Jeſu, quod (1) *bonus homo de bono theſauro cordis ſui proferat bona*. (2) Sed Deus Dei Filius perfectam bonitatem cum Patre, & Spiritu ſancto poſſidens, & unam ſciens eſſe bonitatem Trinitatis, ſicut unam divinitatem, indigne tulit, bonum ſe juxta conditionem creabilium bono-
Matth. 19. rum nuncupari, & ait: *Quid me dicis bonum?* Hoc eſt: Nolo dicas bonum, quem neſcis; ſcito prius (3) qui ſim, & cum Deum verum cognoveris, amplector ut
Ibid. dicas bonum, quia *nemo bonus, niſi unus Deus*. Ille enim Judæus, Filio Dei (Deo, & homini) velut homini tantum cuidam, ſane bono doctori, dixerat:
Matth. 19. *Magiſter bone, quid faciam, ut vitam æternam poſſideam?* & idcirco Dominus ad illum, *quid me dicis*, ait, *bonum? nemo bonus, niſi unus Deus*. Unus eſt enim Deus ubi Deitatis nulla diviſio eſt. Per omnes libros ſanctarum ſcripturarum, & Patrem Deum, & Filium Deum, & Spiritum ſanctum Deum legimus, non Deos, quia Deos non ſinit dici Unitas majeſtatis; eſt enim ſola in Trinitate Perſonarum diſtinctio, non Naturæ diverſitas. Quod ſi Marcion, & Manichæus meruiſſent advertere, numquam profecto dixiſſent, unum quidem Deum novi Teſtamenti bonum, alium vero

NOTÆ.

(1) *Bonus homo*) Adjecimus τὸ *bonus* ex MSS. io quibus habetur *quod bonus de bono theſauro*. Editi *quod homo de bono theſauro*.

(2) *Sed Deus Dei Filius*) Sic Flor. & Urb. Doo Vatt. vero *Sed Dominus*. Lectio Editionum erat *Sed dicas: Dei Filius*.

(3) *Qui ſim*) Editi legebant *qui ſum*.

(1) *Auſi*

vero malum, qui per Legem veterem ſit locutus. (1) Auſi ſunt & in ſupradicta lege azymorum adſcribere ei ſævitiam, dicentes, hominis animam diſperdi propter fermentum panis, quo nihil poſſit eſſe crudelius. Væcordes enim non intellexerunt, vel quanta eſſet in mandato utilitas, vel quod Deus majorem cauſam tunc ulciſcendi habeat, ſi in exiguis rebus (ubi nulla difficultas eſt obſervandi) pervicaci tantum ſpiritu contemnatur. Facilius neceſſitati (2) ignoſcit Deus, quam præſumtioni. Denique ſancto David non imputatur ad peccatum, quod in neceſſitate fa- 1. Reg. 21.
mis conſtitutus manducaverit ſanctos panes, quos non licebat manducare niſi ſolis ſacerdotibus. Hic vero videamus, quid potuit neceſſitatis incumbere. Juſſit Deus Iſraelitis ut ſeptem diebus Paſchæ fermen- Exod. 12.
tatum ſibi panem non facerent. Si fermentatum fieri juſſiſſet, diligentia illic neceſſaria fuerat, ne deeſſet: quod juſſit, deſidiæ eſt, non laboris. Negligentiam jubet, ut obedientiam probet; & non vis ut damnet illam animam quæ diligentiam commodaverit ut contemnat? Sed jam videamus, (3) quæ fuerit in ipſa præceptione utilitatis ratio vel Judæis hiſtorialiter uſque ad Chriſti præſentiam; vel nobis hodie quæ ædificatio ſit juxta intelligentiam ſpiritualem. Filii Iſ- Exod. 3.
rael cum premerentur in Ægypto gravibus captivitatis injuriis, gementes proclamaverunt ad Dominum Deum, ut eos eripere dignaretur. Elegit ex ipſis continuo Deus Moyſen, & Aaron; per quos conveniret Pharaonem regem Ægypti, ut dimitteret illos.

(1) Cum

NOTÆ.

(1) *Auſi ſunt*) In MSS. *Auſi ſunt enim &c.*

(2) *Ignoſcit Deus*) Vatt. duo *ignoſcit Dominus*. Editi *ignoſcat*.

(3) *Quæ fuerit*) Sic Vatt. duo. in Editis *quæ fuerat*, & paulo poſt repoſuimus *quæ ædificatio ſit* ex MSS. licet verbum *ſit* non exſtet in Editis.

(1) Cum non dimitteret, multiplicibus plagis cum ſuo populo verberatus, hanc excepit pœnæ ultimam plagam, ut omnium (2) primogeniti Ægyptiorum illa nocte percuſſi divinitus interirent, qua Judæos neceſſe fuit ex mandato Dei, Paſchæ ſacrificium celebrare. Media igitur nocte clamor factus eſt, & ululatus in tota Ægypto; nulla enim domus erat in qua non eſſet mortuus. Tunc Ægypti rex metuens ne & ipſe, & omnis populus ejus ſimiliter diſperiret, compulit Moyſen, & Aaronem, ut illa hora noctis educerent omnem plebem de Ægypto. Qui cum perurgerentur exire, quid fecerint advertamus. *Et*
Exod. 12. *ſumſit*, inquit, *populus conſperſam farinam priuſquam fermentaretur maſſa illorum, & ligaverunt in veſtimentis ſuis, & impoſuerunt ſuper humeros ſuos. Egreſſi autem cum veniſſent in Socoth, coxerunt*, inquit, *conſperſum quod extulerant de Ægypto*, (3) *ſubcinericia azyma*. Ut ergo memores eſſent hujus neceſſitatis, & beneficiorum Dei, juſſit eos ſeptem diebus primi menſis ita celebrare
Exod. 13. Paſcha, ut fermentatum panem non ederent, & ut ſemper indicarent filiis ſuis cauſam pro qua iſtud facere juſſi eſſent; ſcilicet ut ingratus ipſe populus, vel imagine rerum geſtarum admonitus, liberatori ſuo

NOTÆ.

(1) *Cum non dimitteret*) Flor. *qui cum remitteret*. Vatt. duo *qui cum reniteretur*.

(2) *Primogeniti Ægyptiorum*) Hic quoque in MSS. *primonati*, ut etiam alibi.

(3) *Subcinericia azyma*) Sic etiam Verſio LXX. ἐγκρυφίας ἀζύμους vocat *ſubcinericia azyma*, quamvis contra Hebræi contendant, vocem illam ἐγκρυφίας *ſubcinericia* in Hebraico textu non haberi, ne morem ſuum hodiernum azyma furnacea coquendi auctoritati ſacræ paginæ repugnare fateantur. Profecto id nonnumquam in quadam Italiæ Synagoga ſervatum, ut azyma ſubcinericia manducarentur, diſerte teſtatur Julios frater meus, vir non tam mihi ſanguinis vinculo, quam ſtudiorum ſimilitudine conjunctiſſimus; ſed fortaſſe recentiores Hebræi, quemadmodum in ceteris, ita etiam in hoc a veteri conſuetudine defecerunt. De Azymo Athen. l. 3. c. 25. ubi ἄρτον ἄζυμον vocat infermentatum, fermento carentem, qui forte Plinio l. 18. c. 11. *ſpeuſticus* a feſtinatione dictus eſt; ex quibus locis merito conjecerunt viri docti, non ſolum Judæos, ſed etiam alias gentes azymo pane uſas.

(1) *Je-*

ſuo gratias agere cogeretur. Et ideo tantopere eis præcipitur, *Septem diebus azyma edetis: a primo autem die exterminabitis fermentum de domibus veſtris: omnis qui manducaverit fermentatum a primo die uſque in ſeptimum diem, diſperibit anima illa ex Iſrael.* Exod. 12. Fecit & alia plurima pro illis Deus, & in Mari rubro, & in deſerto: ſed immemores miſericordiarum Dei (ut de ceteris malis eorum taceam) præter illud quod fecerant caput vituli aureum, & quod adorantes illud dixerunt: *Iſti ſunt dii tui, Iſrael, qui eduxerunt te de terra Ægypti*; Exod. 32. (1) Jeſum quoque Filium Dei, qui eorum liberator exſtiterat, venientem ad ſe ſacrilegis mentibus reſpuerunt. Unde ſanctus Evangeliſta Joannes non ſine querela commemorat: *In propria venit, & ſui eum non receperunt*; Jo. 1. ideſt ad eos venit quos de ſervitute Ægypti liberarat; quos per Mare rubrum veſtigio ſicco tranſduxerat; in quorum conſpectu Pharaonem, & Ægyptios reſolutis aquarum circumſtantium muris obruerat; quos manna cœleſti ſatiaverat in deſerto; quibus de rupe arida (2) fontes produxerat; quibus eloquia Legis crediderat; quibus adventum ſuum ſecundum carnem vaticinio prænuntiaverat Prophetarum; ad quos præcipue venerat, dicens: *Non ſum miſſus niſi ad oves perditas domus Iſrael.* Matth. 15. Iſti non modo eum ſuſcipere noluerunt, ſed & Crucis ſupplicio trucidarunt; qui tamen idcirco ſuſceptum corpus mori ſuſtinuit, ut & ſuæ majeſtatis omnipotentiam propria virtute reſurgendo monſtraret, & ut (3) in ſublata, ac devicta morte vitam credentibus redderet, & ple-

NOTÆ.

(1) *Jeſum quoque*) MSS. legunt *ipſum quoque*.

(2) *Fontes produxerat*) Sic Vatt. duo. Editi *fontes duxerat*.

(3) *In ſublata, ac devicta morte*) Flor. ac Urb. *in illata*. Ex Vatt. unus *in allata*, alter *in mutilata, ac devicta*. Luſus operarum.

(1) *An-*

& plenam crucifigentium nequitiam condemnaret. Quapropter reſurgens tertio die, tranſtulit ſe ad Gen-
Matth. 21. 43. tes, ſicut dudum fuerat comminatus: (1) *Auferetur a vobis regnum, & dabitur genti facienti fructus ejus*. Ergo quoniam nobis, qui fideliter Chriſtum ſequimur, datum eſt cognoſcere myſteria regni Dei, videamus quid idem noſter Dominus, & Magiſter de hoc fer-
Matth. 16. mento intelligendum docuerit. *Attendite*, inquit, *vo-*
Marc. 8. *bis, & cavete a fermento Phariſæorum, & Sadducæorum*;
Luc. 12. quod cum clarius iteraſſet, intellexerunt Apoſtoli non a fermento panis eſſe cavendum, ſed a corrumpentis doctrinæ nequitia. Unde idoneus Evangelii præ-
1. Cor. 5. dicator Apoſtolus Paulus nobis clamat: *Expurgate vetus fermentum, ut ſitis nova conſperſio, ſicut eſtis azymi. Nam & Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque diem feſtum celebremus*, inquit, *non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ: ſed in azymis ſinceritatis, & veritatis*. Caveamus ergo a fermento malitiæ; (2) ubi enim apparuit fermentum nequitiæ confectum a diabolo de conſperſione peccatorum, & iniquitatum, (3) ibi animæ illi appropinquat interitus. Cum ergo videris in animam tuam (4) intraſſe cogitationes pravas, machinantes ut te a Dei cultu detorqueant, aut ut facias aliquod peccatum, ſcito quod in-

NOTÆ.

(1) *Auferetur a vobis*) Tres MSS. Codd. habent *tolletur vobis*. Urb. *tolletur a vobis*.

(2) *Ubi enim apparuit*) Vatt. duo *ubi enim paruerit*. Sic etiam Urb.

(3) *Ibi animæ illi appropinquat interitus*) Ita legunt duæ Editiones, Colonienſis nempe & Lugd. quibus concinunt quatuor MSS. Codd. Editio Pariſ. *appropinquat interius*, ſcilicet diabolus; quæ lectio non prorſus improbabilis eſt propter ea quæ ſequuntur: *Scito quod intravit ibi ille qui fermentum mortis facere conſuevit*. Sed unius Editionis auctoritas tanti viſa non eſt, ut ab Editorum & MSS. conſenſu recederemus.

(4) *Intraſſe cogitationes pravas*) Manifeſtum eſt hanc eſſe veram lectionem, quam exhibent MSS. Codd. nam paulo poſt ſubdit *ſcito quod intravit*. Editi legunt *in anima tua intra te cogitationes pravas*. Videtur quoque dicendum *in animam tuam*, licet MSS. habeant *in anima tua*.

(1) *Ne*

intravit ibi ille qui fermentum mortis facere conſuevit: propterea cave, ne inveniatur tale fermentum in te, & diſperdatur anima tua a Deo. *Neſcitis*, inquit Apoſtolus, *quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit?* Videte itaque (1) ne vel in modico ſuadeamini adquieſcere aut errori Gentilium, aut iniquitati Judæorum, aut Hæreticorum nequitiæ, qui fermento diaboli totam fidei maſſam (2) perfidiæ rancore corrumpunt. Quod autem dixit (3) azyma cum amaritudine manducanda, docuit, neminem poſſe ſine triſtitia carnis ſinceram vitam ducere. Amaritudo videtur jejunium, & omnis abſtinentia deliciarum carnalium; ſed Paſcha Domini non aliter celebratur, ſed ſinceritatis azyma (4) aliter non eduntur. Cum vero exieris de Ægypto hujus Mundi, actu, 1. Cor. 5. Gal. 5.

NOTÆ.

(1) *Ne vel in modico ſuadeamini adquieſcere*) Sic MSS. quorum lectionem hoc loco reponere libuit. Editi *ne vel modica mala ſuadenti animo adquieſcere velitis*.

(2) *Perfidiæ rancore*) Deeſt in tribus MSS. vox *rancore*, relicto tamen intervallo in hunc modum *perfidiæ .... corrumpunt*. Utinam ſemper lacunæ deſignarentur in MSS. Codex Urb. legit *totam fidei maſſam perfidia eorum corrumpunt*, ſed vulgatam lectionem prætulimus.

(3) *Azyma cum amaritudine manducanda*) MSS. Codd. Flor. & Vatt. duo ſic habent *in amaritudine manducanda*. Editi legebant *azyma cum amaritudine manducandum*. Supra quoque dixit *ſubcinericia azyma*, & Eccleſia in antiquo Hymno Paſchali:

Et pura puris mentibus
Sinceritatis azyma.

Sic Lev. 2. *Lagana azyma oleo lita*; & Lev. 7. *Offerent lagana azyma uncta oleo*. Quod autem cum amaritudine manducarentur, præceptum erat Exod. 12. 8. ut azymi panes manducarentur cum lactucis agreſtibus, ſeu ſatura olerum amarorum; quem Legis ritum quomodo Hebræi in Cœna Paſchali obſervarent, late explicat Scaliger de emendat. temporum lib. 6. pag. 572. Has porro amaras herbas intingebant in pulmentum craſſiuſculum ſinapi inſtar, dicuntque hoc pulmentum eſſe ſignum luti in quo laborarunt patres eorum in Ægypto. R. Maimon. de Ferment. & Azym. cap. 8. Sect. 7. *Solebant panem azymum intingere in pulmento* Charoſeth, *& tum veſci; deinde immittebant herbas amaras in* Charoſeth, *veſcebanturque iis*. Vide Buxtorf. Synag. Jud c. 18. Godovv. Moſ. & Aaron l. 3. c. 4. v. 6. & 16. Sic etiam in antiquo Hebræorum libro Rituali, qui laudatur apud Baron. ad A. C. 34. n. 43. in Paſchali ſecunda menſa cum diſtribueretur torta azyma, hæc verba paterſamilias dicebat: *Iſte eſt panis ærumnæ, quem comederunt patres noſtri in terra Ægypti. Quiſquis eſurit, accedat, & peragat Paſcha*. Deuter. 16. v. 3. panis azymus vocatur panis afflictionis: *Septem diebus comedes abſque fermento afflictionis panem*.

(4) *Aliter non eduntur*) Vatt. duo. In Editis *aliter non editur*.

(1) *In*

ctu, vel corpore, mannæ pabulum manducabis, panem cœli accipies, & (1) in illam ſanctorum terram repromiſſionis inductus, amœnitate ſimul Paradiſi, & æterna ſuavitate ipſius Domini perfrueris. Dulcis amaritudo eſt, quam ſequitur tantæ retributio ſuavitatis. A prima igitur die (2) vel regenerationis noſtræ, vel converſionis, ejiciamus fermentum nequitiæ de propriis domiciliis terrenæ hujus habitationis, & per ſeptem dies totius vitæ noſtræ, quia iidem revolvuntur in ſæcula, ſinceritatis, puritatiſque azyma comedamus, ut cœleſtium promiſſionum munera conſequi mereamur, quæ nobis largiri dignetur Deus Pater omnipotens, per coæternum Filium ſuum viventem ſecum, regnantemque cum Spiritu ſancto, ante omnia, & nunc, & ſemper, & in cuncta ſæcula. Amen.

(1) IN-

(3) *FINIT SEPTIMUS DE LECTIONE EXODI.*

NOTÆ.

(1) *In illam ſanctorum terram*) Flor. *in illa ſanctorum terra*. Sæpe ſæpius in MSS. detrita ſuperne lineola quæ addi ſolet, de quarto caſu fit ſextus; quod etiam paulo ſupra conſpicati ſumus. Vide Lipſ. lib. 2. Var. cap. 12.

(2) *Vel regenerationis noſtræ, vel converſionis*) Editi inepte legebant *vel converſationis*; reſtituimus autem *converſionis* ex Vatt. duobus.

(3) *Finit Septimus de lectione Exodi*) Ita Flor. & Urb.

(1) *In-*

Digitized by Google

(1) INCIPIT

DE LECTIONE EVANGELII

TRACTATUS PRIMUS,

Qui eſt in ordine Octavus.

POſt illius finem Tractatus quem dilectioni veſtræ intulimus uſque ad heſternum diem de Exodi Libro, ubi lex celebrandæ Paſchæ deſcribitur, nunc aliquid de Evangelii lectione, quæ paulo ante decurſa eſt, adjuvante Domino diſſeramus, ut eumdem Deum tam veteris eſſe Inſtrumenti auctorem, quam novi, rebus ipſis teſtantibus comprobemus. Audivimus enim quod Salvator humani generis (2) Jeſus ierat invitatus ad nuptias, ibique aquam in vini ſaporem, naturamque convertit. Habet plane & ipſa hiſtoria ordinem veritatis. Nam & nuptias idem qui ab initio inſtituerat, benedixit, & creaturam Gen. 2.
quam fecerat, in id quod voluit, ſua poteſtate convertit. Ac de virtute quidem Dei omnipotentis nulla in facto dubietas poterit animæ fideli ſubrepere: (3) iſſe tamen illum ad feſtivitatem nuptiarum, ideſt in domo epulationis, quiſpiam noſtrum non ſine

ne

NOTÆ.

(1) *Incipit de lectione*) Ita duæ Editiones Pariſ. & Colon. Flor. Codex *Incipit de Evangelii lectione primus, qui eſt in ordine octavus*. Duo Vatt. hæc tantum: *Primus, qui eſt in ordine octavus*. Urb. *De Evangelii lectione primus, qui eſt de ordine octavus, incipit*. Editio Lugd. *De lectione Evangelii Tractatus octavus*.

(2) *Jeſus ierat*) MSS. *ierit*, ſicut etiam paulo poſt *in vini ſaporem, naturamque converterit*.

(3) *Iſſe tamen illum ad feſtivitatem nuptiarum*) Deerat vox *iſſe* in tribus Editionibus, quam ſupplevimus ex Flor. & Vatt. duobus. *Feſtivitatem nuptiarum* hic a Gaudentio dici notavit Savaro ad Sidonium l. 1. ep. 5. ſimilemque locum protulit Optati, & Sidonii; qua in ſignificatione *feſtivitatis* verbum feſtivum ait eſſe & lepidum.

(1) *Ægri-*

ne ratione mirabitur. Enimvero, cariſſimi, pene omnis Evangeliorum textus, Dominum Chriſtum inter homines converſantem deſperatis rebus opem contuliſſe inſinuat, & quam maxime mœroribus adfuiſſe; dum blaſphemantes Judæos increpat; dum Scri-
Luc. 11. bas, & Phariſæos fallaciæ, doli, avaritiæ reos, va-
Matth. nitatiſque coarguit; dum civitatibus exprobrat incre-
11. dulis, ac minatur; dum ſpiritus torquet immundos,
Luc. 8. ut imagini ſuæ captivatæ ſubveniat, & expulſis dæ-
Luc. 17. moniis ſalubritati reſtituat mentes obſeſſas; dum le-
proſos ſupplicantes emundat; dum paralyticos, lin-
Matth. 9. guæ ſolius, qua precarentur, viventes officio, re-
Matth. format potius, quam curat; dum tempeſtate maris
14. periclitantibus, ipſe ſuper aquas ambulans, ſecurus
Luc. 18. tranquillator adventat; dum vel cæcatis oculis do-
Jo. 9. num lucis amiſſæ redintegrat, vel a nativitate cæcis
Matth. 9. novum lumen infundit; dum inter mœſtas ægrotantium turbas medendi peritus adſiſtit; dum luctus va-
Luc. 7. rios obſecrantium parentum dimovet, vel morientes
Jo. 11. eorum caros ſanitati reſtituens, vel mortuos vitæ. Ad hoc enim Filius Dei, ſine initio Deus, in fine ſæculi initium carnis ſumſit ex Virgine, & inter homines converſari dignatus eſt, ut huic Mundo ſuc-
Matth. 9. curreret pereunti; quoniam, ut ipſe ait, *non erat opus ſanis medico, ſed male habentibus*. Medicus enim mœſtitudinis domum potius, quam lætitiæ ingredi conſuevit. Aut enim vulnerum dolore afflictis neceſſarius eſt, aut (1) ægritudinis morbo laborantibus, (2) aut lenta viſcerum tabe defectis; quia medici officium

NOTÆ.

(1) *Ægritudinis morbo laborantibus*) Vatt. duo *ægritudinum*.

(2) *Aut lenta viſcerum tabe defectis*) Sic Vatt. duo, Flor. & Urb. Dicitur autem ſatis latine *lenta viſcerum tabe defectis*, pro *deficientibus*, ut apud Colum. de Re Ruſt. l. 5. c. 6.

Digitized by Google

ficium proſperitas non requirit. Quid eſt ergo, quod iſta Evangelii lectio, quæ hodie recitata eſt, feſtivitati nuptiali interfuiſſe Dominum perhibet invitatum, niſi quod ibi vinum (ideſt virtus lætitiæ ſpiritualis) defecerat, & languebant (1) ſitientium convivarum ora, vini lætificantis inopia; quoniam *vinum lætificat cor hominis*, ut ait Propheta. Sed priuſquam Pſ. 103. (2) ſpiritalem ſcientiam revelemus, rationem facti hiſtorialiter exponamus. Ideo nuptiarum celebritatem non aſpernatur Chriſtus, ut eumdem ſe eſſe teſtetur Deum, qui de limo terræ figuraverit ab initio virum, & feminam, iiſdemque licentiam tribuerit conjugalem, dicens: *Creſcite, & multiplicamini, & implete terram*. Gen. 1. Quod Manichæis perditis adeo diſplicet conſtitutum; quibus ego ob immunditiam ſuam puto non utique rem nuptialem diſplicere, ſed legem, quæ non multas feminas uni viro, neque unam feminam multis viris, (3) ſed unam feminam uni viro conjungit. Nolunt enim vivere ipſi exſecrabiles Manichæi juxta Apoſtoli Pauli doctrinam, *ut unuſquiſque ſuam uxorem habeat, & unaquæque ſuum virum*. 1. Cor. 7. Benedixit ergo quod conſtituerat a primordio legitimum Chriſtus conjugium, dum pergere ad nuptias non renuit invitatus: & tamen virginitatem docuit eſſe meliorem, dum magis per eam naſci digna-

NOTÆ.

l. 5. c. 6. *Arborem ſenio defectam tollere*, & Quintil. l. 3. c. 8. *Obſeſſi, & impares, & aqua, ciboque defecti*. Salvianus quoque lib. 5. de gubern. Dei: *Si quando defectis urbibus minuendas in aliquo tributarias functiones, poteſtates ſummæ exiſtimaverint*. Editiones abſurde legebant *longa viſcerum tabe defertis*.

(1) *Sitientium convivarum ora*) In MSS. *ſitientium turba vocatorum*.

(2) *Spiritalem ſcientiam revelemus*) Sic Vatt. duo, & Urb. Editi *ſpiritualium ſcientiam*.

(3) *Sed unam feminam*) Expunximus τὸ *etiam*, cum non habeatur in tribus MSS. In Editis inepte *ſed etiam unam feminam*. Conſule D. Auguſt. de moribus Manich. c. 18. & 19. ubi non pauca ad illuſtrandum hunc Gaudentii locum.

Digitized by Google

gnatur. Probavit, ſanctam Virginem ſuum eſſe domicilium Deus, (1) ubi columen pudoris perpetuum ſervet ingreſſus, dum ſine detrimento integritatis maternæ naſcitur, ſine corruptela conceptus. Ideoque vas electionis Apoſtolus, ad iſtud bonum quod conſecutus fuerat, ceteros invitabat, dicens innuptis:
1. Cor. 7. *Bonum eſt illis ſi ſic permanſerint, ſicut ego*. Exemplo felicitatis hortatur, non legis poteſtate compellit, *de*
Ibid. *virginibus*, inquiens, *præceptum Domini non habeo: conſilium autem do, quaſi miſericordiam conſecutus a Domino, ut ſim fidelis; quia expedit homini ſic eſſe*. Et poſt longam monitionem, qua caſtimoniæ beatitudinem conditioni prætulit nuptiarum, (2) ſententia poſtrema con-
1. Cor. 7. v. 38. cluſit: *Igitur & (3) qui dat virginem ſuam nuptui, bene facit; & qui non dat, melius facit*. Quod ego arbitror non parentibus virginum fuiſſe a beato Apoſtolo dictum, quos conſtat alienæ voluntatis arbitrio dominari non poſſe; ſed unicuique homini tam viro, quam feminæ, optionem fuiſſe ab eodem ſancto propoſitam, ut virginem ſuam (hoc eſt carnem ſuam, virginem natam) aut integritati conſervet, meliorem partem, liberamque eligens; aut agnita conditione, nuptui eam, ſi ſe non continet, tradat. Parentes autem, vel conſanguinei quique virginum, tam puerorum, quam etiam puellarum, nolo ſibi de ſupradicta libertate arbitrii blandiantur; quod alienis mentibus eos dominari non poſſe tractavimus.

(1) Im-

NOTÆ.

(1) *Ubi columen pudoris*) *Lumen pudoris* legunt tres Editiones. Flor. Cod. *columen pudoris*; cui lectioni vulgatam poſthabuimus.

(2) *Sententia poſtrema concluſit*) In Vatt. duobus *ſententiam poſtremo concluſit*.

(3) *Qui dat virginem ſuam nuptui*) Unus ex Vatt. *qui dat virginitatem ſuam*; quod videtur ſuppoſitum a librario, propter ea quæ ſequuntur.

(1) *Im-*

(1) Imperare quidem perpetuam continentiam non poſſunt, quia res eſſe noſcitur voluntatis: ſed (2) voluntatem tamen in melius nutrire poſſunt, & debitores ſunt ut moneant, ut hortentur, ut foveant, ut pignora ſua Deo magis geſtiant obligare, quam ſæculo, ut de propinquis ſeminis ſui vel in cleri ordine dignos altari divino miniſtros exhibeant, vel in ſanctarum numero feminarum puellas caſtimoniæ dicatas enutriant; ut Eccleſiam Dei talibus nutrimentis ornantes, beatitudinem debitam conſequantur. (3) Scriptum eſt enim: *Beatus qui habet ſemen in Sion, & do-*

NOTÆ.

(1) *Imperare quidem perpetuam continentiam non poſſunt*) Objurgat aperte Gaudentius ævi ſui diſciplinam, qua pueri, ac puellæ, non ſolum *ab incunabulis*, ut ait Salvianus lib. 2. adverſus avaritiam, ſed etiam antequam exirent ab utero, Eccleſiæ, ac virginitati perpetuo deſtinari ſolebant. Hinc Hier. ad Lætam: *Propoſitum mihi erat docere, quomodo inſtituere Paulam noſtram debeas, quæ prius Chriſto conſecrata eſt, quam genita; quam ante votis, quam utero conceptiſti*. Et paulo poſt: *Offerre, necne filiam poteſtatis tuæ fuit; quamquam alia ſit tua conditio, quæ prius eam voviſti, quam conciperes: ut autem oblatam non negligas, ad periculum tuum pertinet*. Præclara quædam in hanc rem ſequioris ævi monumenta publici juris fecit eruditiſſimus Baluzius in Not. ad Salvianum pag. 243. quibus oſtendit, hunc morem in Eccleſia viguiſſe poſterioribus etiam ſæculis, donec totum hoc patriæ poteſtatis jus in filios ſublatum eſt a Cœleſtino III. cujus Decretum refertur cap. *Cum ſimus* de Regular. Exſtat ea de re can. 48. Concilii Toletani IV. rel. 20. qu. 1. c. *Monachum*; itemque can. 5. Concilii Vormacienſis. Sed videſis Eminentiſſimum Cardinalem Bona, non magis purpura, quam doctrina inſignem, l. 2. Rer. Liturg. c. 7. n. 6. quem propterea libentius hoc loco honoris cauſa nomino, quod a recentiore quodam Scriptore, ejus nomine quidem ſuppreſſo, at poſtea in Indicem relato, Prænot. Myſtagog. pag. 178. parum candide appellatus fuerit *homo pervulgaris, quamcumque ille poſtmodum dignitatem adeptus ſit, minimi plane nominis dum vixit, nullius poſt obitum*. Porro Gaudentii placitum hodie totius Eccleſiæ doctrina eſt.

(2) *Voluntatem tamen*) Placuit ſubſtituere lectionem MSS. Editi legunt *voluntatem tunc*.

(3) *Scriptum eſt enim*) Cum locus iſte, quod ſciam, in Scriptoris non facile inveniatur, nihil aliud dicendum occurrit quam id ipſum quod Patricius Junius repoſuit in Notis ad Epiſtolam priorem Clementis ad Corinthios, editam Oxonii ex laceris reliquiis vetuſtiſſimi exemplaris Bibliothecæ Regiæ anno 1633. Nam cum in hunc Moyſis locum incidiſſet: ἐγὼ γὰρ εἰμὶ ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας, *Ego ſum olla vapor*; pag. 24. hæc habet: *De hoc loco, cum nuſquam in Pentateucho reperiatur, pro me reſpondeat Chryſoſtomus Hom. 7. in priorem ad Corinthios: Et quonam in loco hæc ſcripta ſunt? Dicitur aliquid ſcriptum eſſe, cum non verbis, ſed re ipſa poſitum ſit, quemadmodum in hiſtoriis; vel cum eadem ſcripta ſit ſententia, quamvis non iiſdem verbis, ut in hoc loco*. Liceat huic adſcribere alterum Petri Danielis Huetii locum de Clar. Interpret. qui totam rem planiorem faciet, cur multa apud Patres inveniantur quæ non habentur in Scripturis. *Innumeras*, inquit, *olim Scripturæ interpretationes e Græco latine de-ſcri-*

& domeſticos in Jeruſalem. Ineſt autem præclaro huic eloquio Prophetali & ſublimior intellectus, ſuo in loco plena diſputatione pandendus. Sed quia in hunc tractatum ſalubriter ſumus pertracti ſtudio caſtitatis, dum rationem pandimus, cujus intuitu perrexerit Salvator ad nuptias, breviter interim Neophytis noſtris ſalutare conſilium ſuggeramus, ſpiritalem ſcientiam lectionis hujus figuraliter explanandam dictis ſubſequentibus oſtenſuri.

Regeneratos vos eſſe per Baptiſmum, & renatos, nuncupatione ipſa, qua infantes vocamini, poteſtis advertere. Si qui igitur veſtrum conjugio alligati, ſervare virgines ſuas magis quam nuptui dare deſiderant, ſic habeant conjuges, quaſi non habentes; & erit illis retributio magna apud Deum Dominum noſtrum, quod talem ſuam carnem ſervaverint, qua-
1. Cor. 7. lis Baptiſmi ſacramento renata eſt. *Hac ad utilitatem veſtram dico, non ut laqueum vobis injiciam*; nam etſi conjugio ſervieris legitimo poſt lavacrum, non peccaſti. Cave ſolum (1) ut aliter non derelinquas fidem, ut a fornicationibus fugias, jam fidelis effectus. Hoc autem cuſtodire ita demum poteritis, ſi ebrietatem devitetis, & convivia inhoneſta, ubi turpium feminarum (2) colubrini geſtus concupiſcentiam

N O T Æ.

ſcriptas exſtitiſſe, conqueſti ſunt Hieronymus, & Auguſtinus, uti ſuperiore diſputatione a nobis fuit demonſtratum. Varias quidem, ac plane diverſas inter ſe Editiones ſecutos, Tertullianum, Cyprianum, Ambroſium, Latinoſque Patres deprehendetis, ſi rem explorare tanti vobis eſt. Verum ut repentino illæ ortu enatæ fuerant, ita poſt vitam non diuturnam, ſubito occaſu evanuerunt.

(1) *Ut aliter non derelinquas fidem*) Tres MSS. *ut aliter non delinquas, ideſt ut.*

(2) *Colubrini geſtus*) Plautinum vocabulum Trucul. Act. 4. Sc. 3. v. 6. *Quamquam vos colubrino ingenio ambæ eſtis*. Quod ſequitor, *ubi lyra ſonat, & tibia, ubi omnia poſtremo genera muſicorum*, oſtendit in Chriſtianorum conviviis adhibitos fuiſſe cantores, ut patet etiam ex Hieronymo de ſuſpecto vitando contubernio: *Perſonabit interim aliquis cantor ad menſam, & inter pſalmos dulci modulamine currentes, quoniam alienas non audebit uxores, te, quæ cuſtodem non*

tiam movent illicitam; ubi lyra ſonat, & tibia; ubi omnia poſtremo genera muſicorum inter cymbala ſaltantium concrepant. Infelices illæ domus ſunt quæ nihil diſcrepant a theatris. Auferantur, quæſo, univerſa iſta de medio. Sit domus Chriſtiani, ac baptizati hominis immunis a choro diaboli, ſit plane humana, ſit hoſpitalis; orationibus ſanctificetur aſſiduis, pſalmis, hymnis, canticiſque ſpiritualibus frequentetur: ſit ſermo Dei, & ſignum Chriſti in corde, in ore, in fronte, (1) inter cibos, inter pocula, inter colloquia, in lavacris, in cubilibus, in ingreſſu, in egreſſu, in lætitia, in mœrore, ut juxta beatiſſimi Pauli doctrinam, *ſive manducatis, ſive bibitis, ſive aliquid facitis, omnia in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui vos vocavit ad gratiam, faciatis*. 1. Cor. 10. Ipſe enim & præteritis peccatis indulgentiam tribuit, & emendatæ vitæ præmia pollicetur. Sed his pro communi ædificatione moraliter expoſitis, jam venio ad promiſſas allegorias ipſius Evangelicæ lectionis. Et licet ad explanationem myſteriorum Chriſti idoneum me eſſe non arbitrer, qui necdum merear beatiſſimi Pauli auctoritatem præſumere dicentis; quoniam *loquimur* 1. Cor. 2. *non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina ſpiritus*, (2) *ſpiritualibus ſpiritualia comparantes*; (3) deſidero

N O T Æ.

non babes, ſæpius reſpectabit. Prudentius Hamartigenia v. 316. morem hunc vehementer reprehendit:

Num propter lyricæ modulamina vana puellæ,
Nervorumque ſonos, & convivale *calentis*
Carmen *nequitiæ*, *patulas Deus addidit*
aures?

eamdemque conſuetudinem Gaudentio valde diſplicuiſſe, ſequentia verba indicant: *Sit domus Chriſtiani, ac baptizati hominis immunis a choro diaboli*.

(1) *Inter cibos, inter pocula, inter colloquia*) Verba hæc *inter pocula, inter colloquia*, quæ addidimus ex Flor. & Vatt. duobus, deſunt in Editis. Abſtulimus quoque particulam &, quam MSS. non habent, ad illa verba *in ingreſſu, & in egreſſu*, licet eam exhibeant tres Editiones.

(2) *Spiritualibus ſpiritualia comparantes*) Vatt. Codd. conſtanter retinent *ſpiritalibus ſpiritalia*, ſicut infra *intellectum ſpiritalem*.

(3) *Deſidero tamen ex ea*) MSS. *ex eadem*.

(1) *Quo-*

dero tamen ex ea divini Evangelii lectione cœleſtem vobis, atque arcanam, prout Dominus largiri dignabitur, intelligentiam revelare. Paulo ante enim, dum propoſiti ſermonis principium diſſerui, cauſam pandens propter quam Salvator ierit invitatus ad nuptias, tranſcendi ad prædicabilem virginitatis conſervandæ tractatum, ibique aliquantulum videor immoratus. Nunc autem replicabo ipſam narrationem beati Evangeliſtæ, ut intellectum ſpiritualem opportunius requiramus in verbis.
Jo. 2. *Et die tertia*, inquit, *nuptiæ fiebant in Cana Galilææ: & ibi erat mater Jeſu. Vocatus eſt autem & Jeſus, & diſcipuli ejus ad nuptias. Et vinum non habebant*, (1) *quoniam conſummatum erat vinum nuptiarum*. Veram rei geſtæ hiſtoriam, ut oportuit, cognoſcentes, jam quis iſte ſit dies tertius, in quo factæ nuptiæ memorantur, ſpiritualiter exponamus. Dies lucis eſt, fratres cariſſimi; & ideo præceptis Domini, qui verum lumen eſt, æquiſſime
Pſ. 18. comparatur, teſtante Propheta: *Præceptum Domini luci-*
Prov. 6. *dum, illuminans oculos*. Et alibi iterum: *Quomodo lux*, inquit, *mandata tua ſuper terram*. Unde bene Salvator Dominus admonebat, in luce eſſe ambulandum, di-
Jo. 11. cens: *Quod ſi quis ambulat in die, non offendit, quia lucem Mundi hujus videt*. Vere enim ſi quis ambulaverit in luce præceptorum Dei, offendere nequaquam poteſt. Dies itaque fuit in mandato primus, ab A-

dam

NOTÆ.

(1) *Quoniam conſummatum erat vinum nuptiarum*) Reddidimus hoc loco lectionem Flor. & duorum Vatt. Irrepſerat enim perperam interrogatio in exemplaria edita, quæ ſic legebant: *Quomodo conſumtum erat vinum nuptiarum? Verum rei geſtæ hiſtoriam*. Itaque totus ordo perturbatus & corruptus erat; nam de propoſita quæſtione videbatur ſtatim ad aliam tranſire. Hanc autem eſſe veram lectionem ipſe quoque Gaudentius indicat ad finem tractatus, ubi totum locum denuo exponens, ſic legit, quemadmodum edidimus. In MSS. habetur etiam *veram geſti hiſtoriam*; ſed nos vulgatam lectionem prætulimus.

(1) *In*

dam uſque ad Moyſen: ſecundus dies fuit ſub Lege
Moyſi: tertius dies eſt ſub gratia Salvatoris. (1) In
quo die ſponſus ipſe cœleſtis, amator animarum cre-
dentium Dominus Jeſus, ſponſam ſibi ex Gentibus
conjunxit Eccleſiam, cui annulum ſignaculi ſui, &
inaures fidei tribueret pretioſas (*nam fides ex auditu*, Rom. 10.
auditus autem per Verbum Dei, videlicet Filium; quia
in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Jo. 1.
Deus erat Verbum) (2) cui ſponſæ idem Dei Filius
Deus Verbum, aurea quoque donaret dextralia, pro-
babilium quippe operum, dextrorumque factorum,
nec non etiam cetera ſingillatim pretioſa monilia lar-
giretur, quæ ſpiritualium ſunt ornamenta virtutum.
Et ut agnoſceres tertia hac die ſpirituales iſtas a Chri-
ſto nuptias in plebe Gentium celebrari, non in Ju-
dæa fiunt, ſed in Cana Galilææ: quod præter teſti-
monium ſancti Iſaiæ, qui Galilæam Gentium memo- Iſ. 9.
ravit, ex interpretatione ipſorum nominum clarius
oſtendetur. (3) Cana enim poſſeſſio dicitur, & Gali-
læa vel volubilis, vel rota nuncupatur, ex Hebræo
interpretata ſermone. (4) Conſtat autem, populum
Gentium ex errore idololatriæ, in quem fuerat olim
devolutus, nunc ad Chriſtianæ veritatis cultum
(5) celeritate rotæ cujuſdam properare currentis.

Unde

NOTÆ.

(1) *In quo die*) Ita repoſuimus ex Flor. Editi *in quo hodie*.

(2) *Cui ſponſæ*) Placuit hæc lectio ex tribus MSS. deſumta. Editi depravate *cujus ſponſus idem Dei Filius Deus Verbum*) at clauſula diſtinctionis tranſpoſita vitium, & obſcuritatem auxerat.

(3) *Cana enim poſſeſſio dicitur*) Conſule Hier. in lib. de Nom. Hebraic. Hæc interpretandi ratio, ab Etymologiis petita, nonnullis valde diſplicuit; quæ tamen ſe magnorum nominum exemplo, & auctoritate tuetur.

(4) *Conſtat autem, populum Gentium*) Expreſſimus lectionem Vatt. Codd. & Urb. quorum ſubſidio totus hic locus non parum indigebat.

(5) *Celeritate rotæ cujuſdam properare currentis*) Sic Vatt. Codd. & Urb. Editi autem *celeritate rotæ cujuſdam currentis ſe præparare*. Male; nam paulo poſt ſubdit *tamquam rota currens velociter properavit*;

Digitized by Google

Unde etiam figuraliter cecinit Propheta David locutus ad Deum: *Vox tonitrui tui in rota*. Intonuit enim e cœlo Deus, & Altiſſimus dedit vocem ſuam, dicens: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene placui: hunc audite*. Cujus tonitrui vox hæret in cordibus plebis hujus, quæ ex Gentili ſuperſtitione ad fidem Domini Jeſu, tamquam rota currens, velociter properavit. Quam ob cauſam etiam beatos Apoſtolos digne arbitramur a Chriſto filios tonitrui (1) nuncupatos Boanerges. Nam legimus alio in loco Evangelii, quoſdam ex Gentibus deſiderantes appropinquare Chriſto, aditum quæſiſſe per Apoſtolum Philippum, qui erat a Bethſaida Galilææ civitate; ut opinor, familiaritate confiſos: *Domine*, inquiunt, *volumus Jeſum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ: Andreas, & Philippus vadunt, & dicunt ad Jeſum*. His cohærent ea quæ ſuo in loco (ut meminit dilectio veſtra) minutatim diſſerui, ubi confeſtim Dominus legatos Gentium gratulanter amplectens, & in paucis credentibus fidem prævidens innumerabilium populorum, dixit Apoſtolis: *Venit hora ut glorificetur Filius hominis*. Et poſt pauca, vocem convertens ad Patrem, inquit: *Pater, glorifica nomen tuum. Statimque vox de cœlo veniens ait: & glorificavi, & iterum glorificabo*. Quam vocem Dei Patris (2) circumſtantium Judæorum turba audiens, de excelſis cœlorum ſedibus reſultantem, tonitrum putat, quia verba non aſſequitur: populus enim, ſecundum prophetiam ſancti Iſaiæ, aure audiens,

Pſ. 76. Matth. 17. Marc. 3. Jo. 12. Jo. 12. Iſ. 6.

NOTÆ.

ex quo ſatis patet, quænam ſit vera lectio præſentis loci.

(1) *Nuncupatos Boanerges*) In quatuor MSS. *nuncupatos, quod dicitur Hebræo ſermone Boanerges*.

(2) *Circumſtantium Judæorum*) Sic Flor. Cod. & Pariſ. Editio. Aliæ Editiones, Colonienſ. quippe, & Lugd. *circumdantium Judæorum*.

(1) *Et*

diens, & non audiens, ſonum tantummodo divinæ vocis audierat, ſine intellectu ſermonum. Ideoque Dominus (1) & in Evangelio ad omnes, & in Apocalypſi poſt doctrinam cœleſtem, clamat: *Qui habet aures audiendi, audiat*. Luc. 8. Apoc. 13. Noverat quippe univerſis ineſſe aures, ſed non omnibus audiendi: neque enim computabitur audiſſe qui cordis hebetudine obtuſus, quid audivit, ignorat. Apoſtoli autem, & per Apoſtolos ad fidem Chriſti currentes, qui audiendi habebant aures, meruerunt intelligere divina eloquia, pro magnitudine ſui (ſicut in Apocalypſi legimus) Apoc. 4. 6. 8. 10. tonitruis comparata; quandoquidem digni habiti ſunt, ad ſalutarem notitiam veritatis, paterno teſtimonio cœlitus erudiri. Cana autem parva civitas eſt in Galilæa Gentium, in cujus Galilææ partibus ſita eſt & civitas Capharnaum, ubi beatus Evangeliſta Matthæus Chriſtum teſtatur habitaſſe, dicens: *Cum audiſſet Jeſus quia Joannes traditus eſt, ſeceſſit in Galilæam, et relicta civitate Nazareth* (alterius ſcilicet Galilææ) *venit*, inquit, *et habitavit* (2) *Capharnaum, maritimum oppidum in finibus Zabulon, et Nephtalim*, ut adimpleretur quod per Iſaiam Prophetam dictum erat: Matth. 4. *Terra Zabulon, et terra Nephtalim, via maris trans Jordanem Galilææ Gentium. Populus qui ſedebat in tenebris, lucem vidit magnam: et qui ſedebant in regione, et umbra mortis, lux orta eſt illis*. Iſ. 9. Joannes quoque Evangeliſta beatiſſimus memorat, quod Dominus Jeſus reliquerit terram Judæam, & abierit iterum in Galilæam.

Opor-

NOTÆ.

(1) *Et in Evangelio*) Deeſt in Editis particula conjunctionis, quam adjecimus ex MSS.

(2) *Capharnaum, maritimum oppidum*) Flor. *Capharnaum maritimam in finibus Zabulon*. Unus quoque ex Vatt. Sic etiam Vulgata: *habitavit in Capharnaum maritima*.

(1) *Pro-*

Jo. 4. v. 4. *Oportebat autem tranſire*, inquit, *illum per Samariam*, ubi eum cauſa mulieris Samaritanæ, aliquantiſper in ipſo tranſitu remoratum deſcribens, conſequenter adjecit:
Ibid. v. 43. *Poſt biduum autem exiit inde: & abiit in Galilæam. Ipſe enim Jeſus teſtimonium perhibuit*, inquit, *quia Propheta in patria ſua honorem non habet. Cum autem veniſſet in Galilæam*, inquit, *ſuſceperunt eum Galilæi, viſis omnibus ſignis quæ fecit Hieroſolymis in die feſto: & ipſi enim venerant in diem feſtum. Venit ergo*, inquit, *iterum in Cana Galilææ; ubi fecit de aqua vinum. Erat autem quidam regulus, cujus filius infirmabatur in Capharnaum. Hic cum audiſſet quia Jeſus advenit a Judæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat ut deſcenderet, & ſanaret filium ejus incipientem mori*. Quem ſtatim virtute ſermonis ſui, tamquam medicus cœleſtis, cum ſanaſſet abſentem;
Ibid. v. 54. taliter ſanctus Evangeliſta concluſit: *Hoc iterum ſecundum ſignum fecit Jeſus, cum veniſſet a Judæa in Galilæam*. Ergo ut ad interpretationem nominum, rationemque figuralem redeam; in Cana Galilææ, ideſt in poſſeſſione Gentium, ſpirituales ſub Chriſti præſentia nuptiæ celebrantur, (1) Propheta ex ejus perſona lo-
Cant. 4. quente ad Eccleſiam in Canticis Canticorum: *Veni a Libano, ſponſa: veni a Libano*; ideſt a thurificatione illa Gentili. Nam Libanum thus interpretamur ex
Matth. 2. Græco, quod Magi illi ex Gentilitate venientes, Chriſto potius offerendum eſſe crediderunt. Libanus denique & mons eſſe arduus apud Phœnices cernitur, ſuperbo imperio Gentium comparatus: unde vel maxime (2) ſponſa evocatur Eccleſia, audiens vocem

NOTÆ.

(1) *Propheta ex ejus perſona loquente*) Ita ex Vatt. unus: alter *Prophetia ex ejus perſona*. Editi autem corrupte *Prophetia & ejus perſona*.

(2) *Sponſa evocatur Eccleſia*) Ita Flor. Cod. Editiones duæ *ſponſa hæc vocatur Eccleſia*;

cem Chriſti dicentis: *Veni a Libano, ſponſa: veni a Libano*; ideſt venies, & tranſibis ab initio fidei, *capite Sanir, & Hermon*: (1) *& a cubili leonum, a montibus leopardorum*; ſcilicet ut horrentis idololatriæ ſilvas deſerens, & ſtabula immanium ferarum, dæmonum quippe cubilia, derelinquens, ad omnipotentis Dei cultum properet, ejuſque complectatur fidem qui eam divini amoris gratia ſponſam vocare dignatur. Sed dicat aliquis: Si Deus, juxta Apoſtoli doctrinam, *omnes homines vult ſalvos fieri, & ad notitiam veritatis venire*, cur apud Gentes potiſſimum in conſummatione ſæculi iſtæ ſalutares nuptiæ celebrantur, & ſuperioris ævi plebes divino non ſunt copulatæ conjugio? Oſtendam tibi, dilectiſſime, & ipſum protoplaſtum Adam divinæ familiaritati fuiſſe conjunctum, perceptis ab ipſo ſponſo imaginis divinæ inſignibus, ſapientiæ, & intellectus, vitæque perpetuæ ornamentis. Sed poſtquam lenocinante diabolo fides eſt adulterata mandati, immortalitas pariter cum libertate divini amoris ablata eſt: fuit tamen uſque ad diluvium, & uſque ad ipſam Legem, juſtorum quorumdam redivivus amor erga Deum, & Dei erga paucos ſanctos reformata conjunctio. Verum quia præter raros quoſque, ut prædixi, ſanctos, fornicabatur omnis terra a Domino, & veſana libidine innumeros ſibi idolorum deos generatio humana conjunxerat, elegit continuo Deus (2) ſtirpem juſti ſeminis Abrahæ; & legitimas conjunctionis tabulas digito ſuo

Cant. 4.

1. Tim. 2.

Exod. 20.

N O T Æ.

cleſia; ſed lectio noſtra multo melior, & aptior. Ed. Pariſ. *ſponſa hæc evocatur Eccleſia*.

(1) *Et a cubili leonum*) MSS. *a cubilibus leonum*. Verſio Aquilæ κατοικητηρίῳ *habitaculo leonum*. LXX. *a latibulis leonum*.

(2) *Stirpem juſti ſeminis Abrahæ*) Unus ex Vatt. *ſtirpem juſtiſſimam ſeminis Abrahæ*; alter *ſtirpem juſti ſcilicet Abrahæ*.

(1) *Fe-*

ſuo præſcriptas, inter ſe, & illam plebem, Moyſi miniſtro firmavit. Exinde illa plebs divina præcepta concipiens, & (1) fœcunda prole ſanctorum, cœpit Deo, (2) cujus copulam meruerat, eſſe cariſſima. Sed proceſſu temporis, nimium ſibi de Dei amore præſumens, per delicias ad luxuriam declinavit, & per luxuriam ad contemtum, rebellionemque prorupit; itaque verberata eſt & frequenter, & varie, quod adulteriis ſuccubuerit idolorum. Nam ſæpe gladio, ſæpe captivitati eſt tradita, ſed (ſicut ſcriptum eſt) noluit recipere diſciplinam; propter quod ad
Iſ. 47. eam Deus loquitur per Prophetam: *Non vocaberis ultra mollis & delicata: ſed ſede*, inquit, *in terra, & accipe molam, & mole*. Et quid poſt hæc omnia? *Apparebunt*, ait, *opprobria tua*. Et iterum conqueritur de ea
Jer. 3. Dominus apud Prophetam: *Vidiſti*, inquit, *quæ fecit mihi habitatio domus Iſrael? abiit ſuper omnem montem excelſum, & ſubtus omne lignum nemoroſum, & fornicata eſt illic in idolis*: (3) *& mœchabatur*, inquit, *lignum, & lapidem. Et dixi, poſtquam hæc omnia fornicata eſt: Revertere ad me: & non eſt converſa. Et dimiſi eam, & dedi ei libellum repudii*. Fugiamus, obſecro, ab idolis, (4) ne repudiati ſimiliter mereamur audire. Quem tamen acceperit Judæa plebs libellum repudii, audiamus:

N O T Æ.

(1) *Fœcunda prole ſanctorum*) Sic Vatt. duo, & Urb. nec aliter omnino legendum eſt, cum totus locus loquatur de ſponſa, conjugio, & nuptiis. Editi autem abſurde habent *ſecuta prole ſanctorum*.

(2) *Cujus copulam meruerat*) Et hic quoque magnum inſederat vitium, quod emendavimus ex Flor. Urb. & Vatt. duobus. In Editis peſſime *cujus poculum Deo meruerat*. Eat nunc aliquis, & dicat, otioſum eſſe totum hunc laborem emendandi ex MSS.

(3) *Et mœchabatur lignum, & lapidem*) Sic MSS. pro eo quod in Editis habetur prorſus male *machinabatur lignum, & lapidem*. Vulgata Editio *mœchata eſt cum lapide, & cum ligno*. LXX. *mœchata eſt lignum, & lapidem*.

(4) *Ne repudiati ſimiliter mereamur audire*) Tres Editiones conſtanter ſic legunt; ideoque mutare noluimus. MSS. melius *ne repudiari ſimiliter mereamur*. *Quem tamen*.

(1) *Vo-*

mus: *Jeruſalem, Jeruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te mittuntur, quoties volui congregare filios tuos, ſicut gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Matth. 23. Poſt Paſſionem quoque Domini plenior libellus repudii ab Apoſtolis datur Synagogæ Judæorum, cum dicitur: *Vobis oportebat primum annuntiari verbum Dei: ſed quoniam repuliſtis illud, & indignos vos judicaſtis æterna vita, ecce convertimur ad Gentes, ſicut mandatum eſt nobis.* Act. 13. Deſerta igitur, ac repudiata Judæorum plebe, noſtra ex Gentibus ſumitur in conjugium plebs: (1) *Vocabo enim non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam.* Oſee 2. Prædixerat Dominus per Prophetam ſane, quoniam primo die ſub mandato, & ſecundo ſub Lege, celebratæ, ut expoſui, nuptiæ fuerant. Ideo ſanctus Evangeliſta non abſolute ait, *die tertia nuptiæ fiebant*, Jo. 2. ſed conjunctione præpoſita loquitur, *& die tertia nuptiæ fiebant in Cana Galilææ: & erat mater Jeſu ibi.* Ubi? utique apud Gentes; nam beatam Mariam conſtat de gente Moabitarum ex matre traxiſſe originem. *Booz* enim *genuit Obed ex Ruth*, utique illa muliere Moabitide. Matth. 1. *Obed autem genuit Jeſſe: Jeſſe genuit David regem*; de cujus ſemine naſcitur Joſeph, cui deſponſata virgo Maria (ejuſdem quippe tribus, quia aliter non licebat) quæ genuit Jeſum, qui dicitur Chriſtus. Ibi ergo erat mater Jeſu: *vocatus eſt autem & Jeſus, & diſcipuli ejus ad nuptias.* Jo. 2. Magnum myſterium

NOTÆ.

(1) *Vocabo enim non plebem meam*) Locus Oſee hic deſignatus, ſic habet: *Et dicam non populo meo: populus meus es tu: & ipſe dicet: Deus meus es tu.* Verum in Ep. ad Rom. 9. v. 25. idem teſtimonium profertur hoc modo: *Sicut in Oſee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam.* Videtur Gaudentius deſumſiſſe ex novo Teſtamento.

(1) *Ideſt*

rium pietatis! Ipſe qui ſponſus eſt, invitatur: in-
vitatur autem vocibus Prophetarum ita precantium:
Pſ. 143. *Domine, inclina cœlos tuos, & deſcende.* Et iterum: *Ex-*
Pſ. 79. *cita potentiam tuam, & veni, ut ſalvos facias nos.* Et
his multæ ſunt orationes conſimiles ſuppliciter invi-
tantium Prophetarum. Invitantur etiam ſancti una
cum Chriſto diſcipuli, velut amici fideles ejuſdem
Pſ. 18. ſponſi cœleſtis, cum dicitur per Prophetam: *Non ſunt*
loquelæ, neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum.
Act. 2. Nam Spiritu ſancto repleti, linguis erant variarum
Gentium locuturi. Unde ſpiritus Prophetalis ea quæ
indubitanter futura erant, quaſi jam facta pronuntians,
Pſ. 18. addidit: *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fi-*
nes orbis terræ verba eorum. Et ut oſtenderet clarius, qui
eſſent iſti, & cujus eſſent præcones, adjecit: *In Sole*
poſuit tabernaculum ſuum: & ipſe tamquam ſponſus proce-
dens de thalamo ſuo. Deinde ſequitur Evangeliſtæ nar-
Jo. 2. ratio: *Et vinum non habebant.* Quod conſummatum
erat vinum nuptiarum, quia vinum ſancti Spiri-
tus non haberent Gentes evidenter expreſſit. Quod
autem dicit, *quia conſummatum erat vinum nuptiarum,*
(1) ideſt defecerat; non abſolute dixit, ut tu cre-
das his forſitan defeciſſe quibus adhuc datum non
fuerat. Nec enim dixit, *defecerat eis vinum nuptiarum,*
ſed, defeciſſe tantummodo ait, vinum nuptiarum,
tamquam ſi diceret nuptiale. Quapropter defeciſſe
intelligitur vinum, non (2) iſtarum, ſed præceden-
tium

NOTÆ.

(1) *Ideſt defecerat, non abſolute dixit, ut tu credas*) Mendis ſcatebat hic locus in Editis, quem reformavimus ex Flor. & Vatt. duobus; ut & proxime ſequentem.

(2) *Iſtarum, ſed præcedentium nuptiarum; defecerat enim*) Totum hoc deeſt in Editis, qui ſic legunt, *intelligitur vinum, non enim nuptiale vinum*; quanto loci hujus detrimento, lector facile judicabit.

(1) *Ceſ-*

tium nuptiarum; defecerat enim nuptiale vinum Spiritus ſancti, (1) ceſſantibus Prophetis, qui miniſtraverant in populo Judæorum. Omnes enim Prophetæ, & Lex, uſque ad Joannem prophetaverunt; nec erat quiſquam qui ſpirituali vino Gentes potare ſufficeret ſitientes: ſed exſpectabatur Dominus Jeſus, qui novo vino utres per Baptiſmum novos impleret. Nam *vetera*, inquit, *tranſierunt: ecce facta ſunt omnia nova*. Sic tamen facta ſunt omnia nova, ut origo maneret ex veteri, cum non ex nihilo vinum, ſed ex antiquo aquæ gignitur elemento. Nec Legem literæ exiſtimes eſſe temnendam, unde Spiritus ſanctus, Jeſu operante, per fideles miniſtros hauritur; & idcirco in diluvio antiquo homines perierunt, & nunc in Baptiſmo renaſcuntur; quia *litera occidit, ſpiritus autem vivificat*. Sola quippe interficit litera, & Spiritu ſancto temperata regenerat. Periſſe autem conſtat in illo diluvio omnes ipſius temporis homines, præter eos qui intra Arcam, quæ typum gerebat Eccleſiæ, reperiri meruerunt. Nam ſimiliter etiam nunc omnino ſalvi eſſe non poterunt qui ab Apoſtolica fide, & ab Eccleſia Catholica fuerint alieni. Elaboret ergo omni ſtudio (2) unuſquiſque veſtrum permanere in domo Domini, exercens opera perceptæ gratiæ congrua. Oportet enim, in novum renatos hominem a peccatis priſtinis jam cavere. Servate, quæſo, utres novos, Neophyti; ne vitam veterem repetentes, vinum novum diſrupti perdatis; *rumpet enim vinum novum utres veteres, & vinum effundetur, & utres*

Matth. 9. 2. Cor. 5. 2. Cor. 3. Gen. 7. Marc. 2. Luc. 5.

NOTÆ.

(1) *Ceſſantibus Prophetis*) Flor. & Vatt. duo *ceſſantibus jam Prophetis*.

(2) *Unuſquiſque veſtrum*) Sic MSS. Codd. Editi vero *unuſquiſque noſtrum*; & paulo poſt MSS. *in novum renatos homines*, quod tamen adoptare noluimus.

& utres peribunt. (1) Cuſtodite igitur regenerati hominis integram novitatem, & cœleſte vinum in veſtris utribus conſervate, ut vos ipſa fides cuſtodita conſervet per Salvatorem generis humani Chriſtum Jeſum Dominum Deum noſtrum, regnantem cum Patre, & cum Spiritu ſancto, ante omnia, & nunc, & ſemper, & in cuncta ſæcula. Amen.

(1) DE

(2) *FINIT DE EVANGELII LECTIONE PRIMUS.*

N O T Æ.

(1) *Cuſtodite igitur regenerati hominis*) Lectionem Vatt. duorum, & Flor. integra fide expreſſimus, quorum ope totus hic locus ſanatus eſt; nam primo in Editis habebatur *regenerati homines*, deinde pro *in veſtris utribus* duæ Editiones ineptiſſime legunt *in veſtris vitibus*, poſtremo *& vos ipſos fideles cuſtodite*, *& conſervate*, cujus loco in MSS. *ut vos ipſa fides cuſtodita conſervet*.

(2) *Finit de Evangelii lectione primus*) Sic Vatt. duo.

(1) *De*

Digitized by Google

(1) DE EVANGELII LECTIONE

SECUNDUS INCIPIT,

Qui eſt in ordine Nonus.

EXplanavimus heſterno die caritati veſtræ ex lectione Evangelica quæ Salvatorem noſtrum perhibet de aqua vinum feciſſe in nuptiis, primum juxta hiſtoriam geſti, quam ob cauſam ire dignatus ſit: deinde ſecundum ſpiritalem cœleſtis myſterii intellectum, (2) quid eſſet dies, & quis eſſet primus dies, qui ſecundus, qui tertius, quæ nuptiarum ratio, qui ſponſus ille eſſet, quæve illa ſponſa, quis locus ubi fiebant (3) illæ nuptiæ, & quod non primæ illæ nuptiæ factæ ſint, & quamobrem ibi fuiſſe dicta ſit Mater Domini Jeſu: deinde cur ipſe ſponſus invitetur ad nuptias, vel a quibus; quomodo etiam diſcipuli pariter invitentur: deinde quid eſſet illud vinum quod non habebant, & quæ fuerit vini nuptialis defectio, & quemadmodum (4) repudiata ob idololatriæ adulterium plebe Judaica, Eccleſia Gentium divino fuerit amori conjuncta. Unde cavendum nobis eſt, omni genere cariſſimi, ne aliquo rurſus ido-

NOTÆ.

(1) *De Evangelii lectione ſecundus*) Ita Urbinas. Flor. autem, & Vatt. duo *Incipit ſecundus, qui eſt in ordine nonus*. Editiones duæ *Tractatus ſecundus de lectione Evangelii, qui eſt in ordine nonus*.

(2) *Quid eſſet dies, & quis eſſet primus dies*) In Editis verba illa *quid eſſet dies* non habentur, ſed tantum *quid eſſet primus dies*; quæ tamen optime conveniunt, cum ſupra in præcedenti Tractatu, primo loco explicaverit ἀναγωγικῶς, quid ſit dies. Sic etiam legunt Vatt. duo, Flor. & Urb.

(3) *Illæ nuptiæ*) Sic MSS. tres Codd. Editi *iſtæ nuptiæ*.

(4) *Repudiata ob idololatriæ adulterium plebe Judaica*) Edit. Colon. & Lugd. male *repudiat ob idololatriæ adulterium plebem Judaicam*. Pariſ. *repudiat ob idololatriæ adulterium plebe Judaica*; quæ genuinæ lectioni propius accedit. Secuti autem ſumus auctoritatem MSS. quamvis expungendo tam manifeſto errori non eſſet neceſſaria. Et hic Flor. Cod. conſtanter retinet *idolatriæ*.

idololatriæ contagio violemur, & non ſolum repudiari, ſed & damnari in perpetuum mereamur; quo-
1. Cor. 3. niam *ſi quis templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt*, ait Apoſtolus, *quod eſtis*
2. Cor. 11. *vos*; cavete attentius, *ne ſicut ſerpens decepit Evam aſtutia ſua, corrumpantur ſenſus veſtri a caſtitate, quæ eſt in Chriſto Jeſu*, ſicut admonet idem beatiſſimus Paulus; & repellamur ab eo qui nos dilexit, & dedit pignus ſancti Spiritus in cordibus noſtris. Teneamus ergo gratiam Spiritus ſancti, largo munere Sponſi cœleſtis infuſam, ne ad inopiam priſtinam revertamur. De qua inopia tunc in ænigmate ait Mater Domini ad
Jo. 2. eum, *vinum non habent*. Sed jam quid Dominus ei reſponderit, attonitis mentibus audiamus. Ait illi Je-
Ibid. ſus: *Quid mihi & tibi eſt, mulier? nondum venit hora mea*. Juxta intellectus ſimplicis rationem probare ſuffecerit, beatam Mariam Virginem ſexus cauſa mulierem nuncupatam, ſicut in Geneſi de Eva ſcribitur: *Et injecit Dominus ſoporem in Adam; & obdormivit: &*
Gen. 2. *ſumſit unam de coſtis ejus, & ſupplevit carnem in loco ejus. Et ædificavit Dominus Deus coſtam, quam ſumſit ab Adam, in mulierem: & utique in virginem figuravit illam, & adduxit eam ad Adam. Et dixit Adam: Hoc nunc os de oſſibus meis, & caro de carne mea:* (1) *hæc vocabitur Virago, quia de viro ſuo ſumta eſt*. Sed dicat fortaſſe aliquis parvæ fidei, ac parum prudens, Virginem quidem Mariam non ex viro concepiſſe Chriſtum, ſed (2) de Spiritu ſancto, ut in Evangelio ad eam loqui-
Luc. 1. tur Archangelus Gabriel; (3) nato tamen Chriſto vir-

NOTÆ.

(1) *Hæc vocabitur Virago*) MSS. Codd. *vocabitur mulier*.

(2) *De Spiritu ſancto*) Reddidimus voculam *de* ex MSS quæ non habebatur in Editis.

(3) *Nato tamen Chriſto virginem*) Sic legunt

virginem dici ultra non poſſe, quam conſtet edidiſſe partum; & ideo non dixiſſe Chriſtum, *Quid mihi & tibi eſt, virgo?* ſed *quid mihi & tibi eſt, mulier?* Audi ergo divinam rationem ſpei communis, ac vitæ. Naſcitur Chriſtus non ſibi, ſed nobis. Naſcitur enim qui ſemper erat: naſcitur qui in principio erat & Filius Dei, & Verbum Dei, & Deus. Hic ideo prope finem ſæculi ex Virgine natus eſt, *ut Verbum ca-* Jo. 1.
ro factum habitaret in nobis, permanens tamen Deus eſſe, quod ſemper. Naſcitur autem Filius Dei in homine, ut vel ita conditorem ſuum intueri (1) caperet Mundus: & naſcitur de Spiritu ſancto ex Virgine, ut hominem, quem de limo terræ plaſmaverat, ſancto Spiritu ex maſſa eadem reformaret. Si credimus conceptum Virginis, credere debemus & partum: utrumque impoſſibile videtur homini, ſed eſt omnipotentiæ divinæ parvum. Quid enim Deo magnum (ut omittam ſublimiora ejus opera) qui ex nihilo fecit terram, & de terræ limo carnem, & de carne viri feminam? ita ut neque pars reliqua terræ aliud eſſet quam fuerat, neque Adam minus haberet quod Deus abſtulerat, neque femina hoc eſſet tantum quod ex viro ſumtum fuerat. Integer Adam oſſa ſua, & carnem recognoſcit in femina, dicens: *Hoc nunc os de oſſibus meis, & caro de carne mea*; & tu Gen. 2.
non vis, ut eum (2) qui hæc operatur, integra Virgo filium recognoſcat? Qui ſine corruptela Matris conceptus creditur, cur non etiam ſine corruptela edi-

N O T Æ.

legunt MSS. Codd. quorum conſenſum ſecuti ſumus. Editi *non tamen a Chriſto virginem dici ultra poſſe*.

(1) *Caperet Mundus*) Sic Pariſ. Editio. Colon. & Lugd. *cuperet*. Flor. Cod. *caperet*.

(2) *Qui hac operatur*) In MSS. *qui hac operatus eſt, integra Virgo filium*. Editi *integra Virgo ut filium*.

(1) *Non*

editus præſumatur? Incorrupta Virgo peperit, quod intacta Virgo concepit. Integritatem naſcendo violare non potuit, qui venerat redintegrare naturam. Cujus facti fidem ſi quis adhuc terrena cogitatione depreſſus, ſenſuque carneo præpeditus, tardiore gradu ſequitur, ac de Dei omnipotentia infideli corde cunctatur, diſcat ex Evangelio Joannis, eumdem
Jo. 20. Deum poſt reſurrectionem ſuam, bis ad Apoſtolos, ubi erant in domo congregati propter metum Judæorum, clauſis utique januis introiſſe: & certo introgreſſus. Ne autem non in carne vera eſſe, ſed in phantaſmate putaretur, manus ſuas, ceteraque membra Thomæ Apoſtolo attrectanda ingerit dubitanti. Similiter & in Evangelio beati Lucæ ſimul diſcipu-
Luc. 24. lis omnibus conteſtatur ingreſſus: *Palpate me, & videte, quoniam ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere*. O miranda fides! reſeratæ non ſunt januæ, & ipſe intrinſecus cum vero corpore Apoſtolicis non ſolum videtur oculis, ſed & manibus pertractatur! Veritas mirabilis facti, cujus rationem non niſi ſola fides aſſequitur, omnipotentiam clamat auctoris: nec ideo negabitur factum, quia magnitudinem divini operis puſillitas mentis humanæ (1) non tenuerit. Eadem ergo divinitatis virtute per inviolabilem feminam, Mundi hujus intravit hoſpitium, clauſtrum virginei pudoris etiam naſcendo conſervans, (2) qua & poſt reſurrectionem januis obſeratis, domum potuit corporeus introire. Illud etiam quæſtioni huic ſolvendæ quam maxime congruit,

quod

NOTÆ.

(1) *Non tenuerit*) Vatt. duo, & Flor. non invenit. Urb. quoque quatuor Codd. In Editis *qui poſt reſurrectionem*.

(2) *Qua & poſt reſurrectionem*) Sic MSS.

(1) Cum

quod Apoſtolus Chriſtum memorat *editum de muliere*, Gal. 4.
factum ſub Lege, ut eos qui ſub Lege erant, redimeret. Utique ut ſic illa, cum Virgo ſit, mulier appelletur, veritate ſexus, non detrimento integritatis; quomodo Deus Dei Filius ob diſpenſationem ſalutis noſtræ ſub Lege factus eſſe prædicetur, cum dator ipſe ſit Legis. Hoc totum pro beatitudine Mariæ dixerim, (1) cum illam Chriſtus mulierem nuncupaverit, quæ divino partu ſic cœpit eſſe Mater, ut Virgo ſacratior permaneret. Quod vero ait, *Quid mihi & tibi eſt?* Jo. 2.
nondum venit hora mea, non mihi videtur (2) iſta reſponſio ad illam ſuggeſtionem Mariæ ſenſibiliter convenire, niſi in myſterio locutus eſſe ſpiritualiter Dominus dicatur, ut quoniam vinum Spiritus ſancti ante Paſſionem Chriſti, ac reſurrectionem, Gentibus dari non poterat (Evangeliſta teſtante, *nondum erat Spi-* Jo. 7. v. 39.
ritus datus, quia Jeſus necdum fuerat glorificatus) merito tunc inter initia ſignorum, Matri reſponderit: *Quid* Jo. 2.
mihi & tibi eſt, mulier? nondum venit hora mea; tamquam ſi diceret: Quid tam præpropera eſt tua, o mulier, ſuggeſtio, cum hora Paſſionis meæ nondum advenerit, qua perfectis omnibus vel doctrinæ, vel operationum divinarum virtutibus, pro vita credentium mori diſpoſui? Poſt Paſſionem reſurrectionemque meam, cum ad Patrem rediero, tunc eis donabitur vinum Spiritus ſancti. Quapropter & ipſa beatiſſima, agnito reſponſionis hujus profundo myſterio, intellexit, non ſuggeſtionem ſuam præſentem aſpernanter acceptam, ſed ſecundum illam ſpiritalem rationem in my-

NOTÆ.

(1) *Cum illam*) Tres MSS. nempe Vatt. duo, & Flor. *cur illam*.

(2) *Iſta reſponſio ad illam ſuggeſtionem*) Sic MSS. tres iidem Codd. Editi vero *illa reſponſio ad iſtam*.

(1) *Ædem*

myſterio tunc dilatam. Ceterum numquam mandaret
Jo. 2. miniſtris, *Quodcumque dixerit vobis, facite*, niſi Spiritu ſancto poſt partum divinum plena, non ſolum reſponſionis Chriſti virtutem cognoviſſet, verum etiam faciendi ab eo tunc ex aqua vini univerſum ordinem prævidiſſet. Quid enim lateret Sapientiæ Matrem, capacem Dei, (1) ædem digniſſimam tantæ virtutis? Veritate facti hiſtorialiter approbata, figuras nunc ſpiritualiter propoſitas perſequemur; ſicut enim intellexiſti ſponſum, & ſponſam, diem, & dies, nuptias, & locum, indigentiam vini, & cujus vini, ita etiam matrem Domini figuraliter accipe, ſanctorum Patriarcharum, & Prophetarum, juſtorumque omnium plebem, unde originem carnis noſtræ idem Dominus
Matth. 1. traxiſſe in Evangelio perhibetur: *Liber* enim *generationis Jeſu Chriſti* ſcribitur *filii Abraham*, & ſequentium reliquorum. Hæc ergo mater Domini, generatio Patriarcharum, & Prophetarum, interceſſit pro nobis Gentibus apud æternum Filium Dei, (2) & ſuum ſecundum carnem natum, ut donaret nobis indigentibus cœleſtis vini lætitiam. (3) Sunt autem ſimilia illis dictis quæ Apoſtoli ſuggerentes pro Chana-
Matth. 15. næa, Gentili quippe muliere, audierunt: *Non eſt bonum tollere panem filiorum, & dare canibus*, (4) ideſt Gentilibus; qui prius in ſuperſtitione poſiti, canum more

NOTÆ.

(1) *Ædem digniſſimam tantæ virtutis?*) Laborabat manifeſto interpunctionis vitio hic locus, quem ſic diſtinximus; nam in Editis interrogatio protrahitur uſque poſt verba ſequentia, hoc modo, *veritate facti hiſtorialiter approbata?* quod librarii erratum in interpungendo, ſententiam non modo obſcuram, ſed & ineptam reddebat.

(2) *Et ſuum ſecundum carnem natum*) τὸ *ſuum* appoſuimus ex duobus Vatt.

(3) *Sunt autem ſimilia*) Flor. Urb. & Vatt. duo *audit ſimilia*.

(4) *Ideſt Gentilibus*) In Florent. & Vatt. duobus legitur *ideſt Gentibus, quæ prius*.

(1) *Ido-*

more conſueverant immundum ſanguinem (1) idolothytarum lambere victimarum, contra Dominum Deum non agnitum ore rabido oblatrantes. Nam canes eramus nos quondam Gentes, & filii erant aliquando Judæi, & idcirco nolebat Dominus tollere panem filiorum, & dare canibus: ſed poſtquam panis ipſe cœleſtis *in ſua venit, & ſui eum non receperunt*; Jo. 1.
poſtquam cognoſcitur idem Dominus noſter ab Gentibus quondam canibus, & blaſphemo ore contra eum latratur a filiis; poſtquam Pilato reſiſtenti ne Chriſtum, qui rex eorum crederetur, crucifigendum pronuntiaret, pariter clamaverunt, *nos non habemus re-* Jo. 19.
gem, niſi Cæſarem; cauſatur de illis iterum ſic per Prophetam Deus: *Filios genui, & exaltavi, ipſi autem me* Iſ. 1.
ſpreverunt. Sed *convertentur ad veſperum*, quomodo Pro- Pſ. 58.
pheta ait, *& famem patientur ut canes*. Convertentur quippe & ipſi Judæi, ſero tandem, ad veſperum ſcilicet Mundi. Nam ſcriptum eſt: *Si fuerit numerus filio-* Iſ. 10.
rum Iſrael ſicut arena maris, reſidui ſalvabuntur: & Apo- Rom. 9. 27.
ſtolus Oſee 1.10.

NOTÆ.

(1) *Idolothytarum lambere victimarum*) Sic Flor. Vatt. duo, & Pariſ. Editio. Colon. vero, & Lugdun. abſurde *idolatrarum*. Similiter in Serm. de Machabæis Martyribus MSS. legunt *carnes idolothytas inter ſupplicia reſpuerunt*, ubi Editi habent *idolothyta*. Vigebat tum maxime in Eccleſia doctrina de non comedendis immolatitiis, ab Apoſtolica inſtitutione manans; unde idem Gaudentius ſupra Tr. 4. *Videte quomodo ab omni pollutione eſcarum quas ſuperſtitio Gentilis infecerit, veſtras animas conſervetis*; & Auguſtinus Gaudentio coævus in lib. de bono conjugal. cap. 16. *Satius eſt fame mori, quam idolothytis veſci*. Abhorrebant autem Chriſtiani eo uſque ab idolothytis, ut non ſolum eorum eſum, ſed etiam figuram quamlibet, & imaginem deteſtarentur; quare Tertullianus reprehendens Chriſtianum pædagogum in lib. de idololatr. cap. 10. *Ipſam*, inquit, *primam novi diſcipuli ſtipem, Minervæ & honori, & nomini conſecrat, ut etſi non profanatus alicui idolo, verbo tenus de idolothyto eſſe dicatur*; quem locum male in Editis acceptum purgavit Rigaltius. Hinc eſt quod Imperatores, Chriſtiani nominis hoſtes, ut facilius fideles detegerent, immolatitia manducanda edicto proponebant. Lactant. de mort. perſecut. cap. 37. de Maximino loquens: *Hoc primus invenerat, ut animalia omnia quibus veſcebatur, non a coquis, ſed a ſacerdotibus immolarentur, nihilque prorſus menſæ apponeretur, niſi aut delibatum, aut ſacrificatum, aut perfuſum mero; ut quiſquis ad cœnam vocatus eſſet, inquinatus inde, atque impurus exiret*. Vide Baluzii, & Cuperi notas ad hunc Lactantii locum.

ſtolus Paulus cæcitate percuſſum fatetur populum Ju-
Rom. 11. 25. dæorum, donec introeat Gentium plenitudo. Convertentur autem in conſummatione ſæculi, & famem verbi Dei patientur, ut illi canes qui cupiebant ſa-
Matth. 15. turari de micis cadentibus de menſa dominorum ſuorum. Adoptantur igitur Gentes, prius canes, in filios, & filii canibus comparantur: belluæ quippe ſunt omnes increduli, non natura, ſed moribus; (1) quo-
Pſ. 48. niam *homo in honore conſtitutus non intellexit: comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis*. Licet ergo Judæi, majore cum ſcelere, ſacrilegis olim Gentibus ſimilia perpetraſſent, Chriſtus tamen eos quos non jam ſuo, ſed Patrum juſtorum merito, diligebat ((2) licet jam indignos, adhuc tamen ut converte-
Matth. 15. ret) filios appellabat, & paterna pietate miſericors nolebat relinquere. Nolebat ſe panem cœleſtem vitæ principem ab ipſis cito ſubtrahere, & Gentibus commodare, donec pertinax fides Gentilium, illorum perfidiam confutaret, & donec ipſe in carne adveniens doceret eos & inſtrueret: verberaret curationum beneficiis; quia ingrati exſiſterent, (3) judicaret divinis virtutibus; quia flecti ad fidem negligerent, condemnaret: & ita demum conſummata in Paſſione ſua eorum nequitia, poſt reſurrectionem propriam migraret ad Gentes, quibus ſe ipſum panem vitæ tribueret, & per aquam Baptiſmatis poculum ſancti Spiritus propinaret. Jam vero quibus miniſtris dicat mater iſta Do-

N O T Æ.

(1) *Quoniam homo*) Editi legunt *& homo*.

(2) *Licet jam indignos*) Vulgata Exemplaria habent *quo ſcilicet jam indignos*, MSS. vero *quos licet jam indignos*. Hanc porro lectionem elegimus, verbo *quos* abjecto, quod furtim irrepſerat.

(3) *Judicaret divinis virtutibus*) Sic tres MSS. pleno conſenſu, pro eo quod in Editis eſt *juvaret*. Opinor autem hanc eſſe veram lectionem, quia judicium ſequitur damnatio, unde ſtatim ſubditur *quia flecti ad fidem negligerent, condemnaret*. Cetera loci hujus ad fidem MSS. ſunt reformata.

(1) *Illu-*

Domini Jeſu, *quodcumque dixerit vobis, facite*, & quid Jo. 2.
imperatum, quidve factum ſit, videamus. (1) Illuminante oculos cordis noſtri ipſo Domino Salvatore, qui lumen eſt æterni luminis coæternum, præter beatam Mariam proprie Matrem, cognovimus, ſanctorum Patriarcharum, & Prophetarum plebem, originis Chriſti cauſa, eſſe matrem, quæ legatione apud eum functa ſit pro noſtra inopia: nunc advertamus, quibus miniſtris loquatur, *quodcumque dixerit vobis, facite*. Miniſtros autem non illos ſecundum rei geſtum ſolos accipio qui tunc in illo nuptiarum convivio miniſtrabant; ſed (2) juxta ſpiritalis convivii rationem, primo miniſtros novi Teſtamenti intelligo eſſe Apoſtolos, deinde Apoſtolicos ſacerdotes, quibus & Lex, & omnis ſanctorum Prophetarum doctrina inſinuat ut quidquid præceperit eis Dominus Jeſus, obſequio promto perficiant. Jam quid ab illo jubeatur miniſtris, ſequens loquitur ſermo. Interim quid Evangeliſta interloquatur, auſculta: *Erant*, inquit, *ibi lapi-* Jo. 2.
deæ hydriæ ſex poſitæ, ſecundum purificationem Judæorum, capientes ſingulæ metretas binas, vel ternas. Nuptiæ iſtæ quamvis in Galilæa Gentium gererentur, & haberent figuram quam diximus, tamen Judæis tunc agebantur, & erant ibi vere (3) hydriæ ſex poſitæ ſecundum purificationem Judæorum, capientes ſingulæ me-

NOTÆ.

(1) *Illuminante oculos cordis noſtri*) Male prorſus Editi *illuminante oculos carnis*. Itaque expreſſimus lectionem Vatt. Codd. Florentinus legit *oculos cordis tui*.

(2) *Juxta ſpiritalis convivii rationem*) Sic Vatt. duo. Flor. vero *ſpiritalis convivi*. Tres Editiones inepte *juxta ſpiritalis rei commutationem*.

(3) *Hydriæ ſex poſitæ*) Flor. & Vatt. duo *hydriæ ſex lapideæ poſitæ*. Oveti in Hiſpania, Ravennæ in Italia, atque alibi, nonnullas ex his hydriis porphyreticas ſumma eum veneratione aſſervari, perhibene teſtes laudati a Dominico Maerio in Hierolexico. Porro de Ravennate qoid habeat teſtis autoptes Bernardus de Montfaueoo, invenies Diar. Ital. pag. 101.

metretas binas, aut ternas. Nam Judæi id moris habebant, (1) ut priuſquam Synagogam ingrederentur, vel de publico regreſſi domum priuſquam pranderent, cutem corporis ſui aqua abluerent. Erat autem menſura aquæ ad abluendum corpus ſufficiens (2) vel duæ metretæ, vel tres, pro quantitate ſcilicet magnitudinis corporum. Non poſſum parcere tranſiens purificationi Judæorum immundæ: lavant polluta corpora, abluta ſtatim polluunt: ſemper lavant, ſemper impuri ſunt, &, ut dici ſolet, laterem lavant. Illum
Exod. 1. laterem quem paraverunt in Ægypto Pharaoni diabolo, exhibentes ſeipſos arma iniquitatis peccato, ad conſtructionem hoſtilium civitatum. Terrei enim ſunt, & igneo Spiritus ſancti calore nequaquam ſolidati. Quapropter uſquequo deliqueſcant in mortem, laterem ſuum non deſinunt lavare polluendum. Quinimo porcorum more, de aqua in cœnum redeunt.
Matth. 8. Iſti ſunt porci quos iratus Dominus legioni dæmonum tradidit, ut præcipitarentur in lacum morte necandi perpetua. Fugite immunditiæ exemplum, Neophyti, ne pœnæ participes exſiſtatis. Unum Baptiſma nobis Apoſtoli (3) juxta divinam ſententiam decreve-

NOTÆ.

(1) *Ut priuſquam Synagogam ingrederentur, vel de publico regreſſi domum priuſquam pranderent*) Ita lectio unius ex Vatt. Urb. ac Flor. quam prætulimus ceteris tamquam aptiorem, & meliorem. Vat. alter *priuſquam Synagogam ingrederentur, vel de publico regreſſi domum pranderent*. Editi vero *priuſquam Synagogam ingrederentur, de publico regreſſi domum priuſquam pranderent*. De hac Judæorum purificatione, ſeu lotione, Godvvin. lib. 3. cap. 2. Stuckius in lib. Antiquitat. convival.

(2) *Vel duæ metretæ, vel tres*) Ejecimus hinc ineptum gloſſema, quod nullus ex MSS. Codd. præfert, ſed Editi ſolummodo in hunc modum: *vel duæ metretæ, vel tres, ideſt amphoræ duæ, vel tres*. Metreta autem μετρητὴς, erat menſura Attica congiorum decem, hoc eſt duodecim ſextariis amphora major, ut tradit Bud. lib. 5. de aſſe pag. 580. Edit. Gryph. Lugdun. 1542. Errat tamen dicens, amphoram metretam a Cratino appellatam, ut recte oſtendit Jongermannus ad Jul. Poll. lib. 10. cap. 20.

(3) *Juxta divinam ſententiam decreverunt*) Tres Codd. MSS. *juxta divinam ſententiam tradiderunt*.

(1) *Me-*

verunt: ait enim, *qui biberit ex iſta aqua, non ſitiet in æternum*. Abluti ſemel eſtis Baptiſmo ſalutari: nolite de fonte in cœnum regredi, ſervate donatam munditiem. Non poteſt iterari quod ſemel eſt amiſſum. Jo. 4.

Sed jam videamus, quæ ſint apud Gentes per allegoriam ſex illæ hydriæ lapideæ, capientes ſingulæ (1) metretas binas, vel ternas. In unoquoque hominum ſex quædam ineſſe numerantur: viſus oculorum, auditus aurium, odoratus narium, loquela oris, attrectatio manuum, inceſſus pedum. Hæc omnia, cum eſſemus Gentes, lapidea erant in nobis, & mortua, ſicut ſanctus Propheta David exſecrando teſtatur: *Simulacra Gentium argentum, & aurum*. Studio tacuit ceteras viliores materias metallorum, ut in pretioſis multo magis damnaret & vilia. Simulacra ergo Gentium ut quo ſenſu vituperata ſunt, edicamus, quando ſatis opulentos fabricatores habuerunt: Erunt, inquit, inſenſibilia metalla, *argentum, & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt: manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt*. Et quid? (2) *ſimiles illis fient qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis*. (3) Ergo cum conſideremus in idolis, erant in nobis iſti ſenſus ſex, juxta ſententiam Pro- Pſ. 113. Pſ. 113.

NOTÆ.

(1) *Metretas binas, vel ternas*) Sic habet lectio Florentini Cod. Vatt. duo *metretas binas, vel tres*. Editiones *metretas binas, & ternas*.

(2) *Similes illis fient*) Vatt. duo, Flor. & Urb. *ſimiles illis fiant omnes, ait, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis*.

(3) *Ergo cum conſideremus*) Pulchra emendatio quam obtulerunt Vatt. Codd. cum locus iſte malum in modum fuiſſet corruptus. Cuſi nempe ſic legebant: *Ergo unum conſideremus*. Deceptus fuerat imperitus librarius ſimilitudine ductus literarum, vel quia detrita lineola quæ f mediam ſecat, ſ apparebat. Flor. & Urb. legunt *Ergo cum conſideremus*.

(1) *Sim*

Prophetæ, emortui, atque lapidei, (1) ſine officio competenti, ſine motu congruo: at ubi in Deum vivum a ſimulacris mortuis converſi credidimus, vi-
Jo. 14. 19. vificati ſumus, audientes ab ipſo, *quia ego vivo, &*
Jo. 11. *vos vivetis*. Et iterum: *Ego ſum reſurrectio, & vita: qui credit in me, etſi mortuus fuerit, vivet: & omnis qui vivit* (ideſt qui jam credit, ſi uſque in finem crediderit) *non morietur in æternum*. Converſi igitur ad fidem, & vivificati per Baptiſmum, oculos levamus ad Dominum, odorem notitiæ ejus inſatiabili ſpiritu trahimus, tacitoque teſtamur affectu, quoniam *odor*
Cant. 4. *unguentorum tuorum ſuper omnia aromata*. Lectiones divinas aure percipimus, ore Dominum confitemur, laudamus, benedicimus, obſecramus, manus ſupplices ad cœlum tendimus, pedibus ad Eccleſiam currimus, & unam Trinitatis Deitatem flexis ad terram genibus adoramus. Vocatis ergo Jeſus miniſtris, Apoſtolis videlicet, & eorum ſucceſſoribus, qui ſunt
Jo. 2. per ſingulas Eccleſias ſacerdotes, dicit eis: *Implete hydrias iſtas aqua*; hoc eſt: *Baptizate omnes gentes in nomi-*
Matth. 28. *ne Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, docentes eos ſervare omnia quæ ego mandavi vobis*. Et plane quia audierant iidem miniſtri dicentem venerabilem Mariam, *quodcumque dixerit vobis, facite*, impleverunt eas uſque ad ſummum: plenitudine quippe doctrinæ infuſum Baptiſma cumulantes. Bene autem dixit, *vocatis mi-*
Rom. 1. *niſtris*; nam *Paulus vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Evangelium Dei* eſt: ſimiliter & omnes Apoſtoli vo-
Matth. 4. cati ſunt: *Venite poſt me, & faciam vos piſcatores hominum*.

NOTÆ.

(1) *Sine officio competenti, ſine motu congruo*) Tres MSS. Codd. ita legunt. Editi vero *ſine officio, ſine motu congruo, ſine officio competenti*; quod fuit librarii, vel typographi erratum.

num. Quos enim *prædeſtinavit, hos & vocavit: & quos* Rom. 8.
vocavit, hos & juſtificavit: quos autem juſtificavit, (1) *hos glorificavit.* Vocatis igitur Jeſus miniſtris injunxit opus celebrandi Baptiſmatis. Nec illud in poſtrema parte hujus ſermonis prætereo, quod iſtæ hydriæ noſtræ capientes eſſe dicuntur ſingulæ metretas binas, vel ternas. Super hoc aliqui noſtrorum dixerunt, metretas duas, vel tres, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum; & quoſdam quidem ex Gentibus baptizandis Patris, & Filii tantum ſcientiam poſſe capere, quoſdam vero capaciores etiam Spiritus ſancti: ſed ego arbitror, quod qui Spiritum ſanctum non capit, neque Filium capiat, neque Patrem. Neque enim baptizari quis poteſt, niſi in integram, atque inſeparabilem Trinitatem; quoniam *nemo confitetur* pro- 1.Cor. 12.
prietate naturæ eſſe, ut oportet, *Dominum Jeſum Chriſtum, niſi in Spiritu ſancto.* Et, *nemo vadit ad Patrem,* Jo. 14.
niſi per Filium, ut ipſe teſtatur: *nemo venit ad Filium,* Jo. 6.
niſi Pater eum pertraxerit. Igitur (2) qui unam Trinitatis adorandæ perſonam minuerit, denegavit integram Trinitatem. Ergo cum non ſit plus, & minus in confeſſione fidei, quæ traditur per Chriſti miniſtros in ſacramento Baptiſmatis, videamus, hydriæ noſtræ quas metretas ſingulæ capiant, (3) vel binas, vel ternas. Sanctus Apoſtolus Paulus ſcribens ad Co-

NOTÆ.

(1) *Hos glorificavit*) In duobus Vatt. & Flor. legitur *hos & clarificavit*. Sed Vulgata retinet *glorificavit*, itemque Græca Editio, quæ habet τούτους καὶ ἐδόξασε.

(2) *Qui unam Trinitatis adorandæ perſonam minuerit, denegavit integram Trinitatem*) Vaticana lectio, quæ ceteris præſtare omnino viſa eſt. Urb. & duæ Editiones legunt *qui unam Trinitatis adorandæ perſonam irrenuerit*. Male. Lugdun. vero *qui unam Trinitatis adorandæ perſonam renuerit*. Codex Flor. *qui unam Trinitatis adorandæ perſonam minuerit, denegabit integram Trinitatem*. Porro *denegabit* habent etiam tres Editiones.

(3) *Vel binas, vel ternas*) Sic MSS. Editi autem *vel binas, vel trinas*.

(1) *Qua*

Corinthios, inter cetera ſpiritualium genera virtutum, (1) quæ aboleri profectu meliorum neceſſe ſit, manſura in æternum tria hæc perhibet, ſpem, fidem, &
1.Cor. 13. caritatem. *Manent*, inquit, *ſpes*, *fides*, *&* *caritas: tria hæc: major autem horum eſt caritas*. Fides eſt, qua Trinitatem unius ſubſtantiæ confitemur: ſpes eſt, qua reſurrectionem carnis, & præmia pro meritis futura ſperamus: caritas eſt, qua ita Chriſtum diligimus, ut pro ejus nomine interfici æquo animo patiamur. Sed quia omnes in fide Apoſtolica baptizati, credunt quidem in Trinitatem, & ſperant futura, non tamen omnes cum ſancto Apoſtolo ex affectu dicere auſi
Rom. 8. ſunt: *Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an perſecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?* idcirco quædam hydriæ noſtræ binas metretas capiunt, quædam vero etiam ternas. Largiatur autem Dominus Jeſus dives in omnes, & ſuper omnes qui invocant eum, ut ternas metretas, perfecti in caritate ejus, etiam ſine aperto perſecutionis prœlio capiamus, ut in dilectione Dei paratis mentibus ad omnem præſentium pœnarum tolerantiam, (2) conſtantes poſſimus ex occulti certaminis triumpho illuſtrem coronam victricis conſcientiæ promereri. Ergo poſtquam beatiſſimi Apoſtoli, fidelium mi-
Act. 2. & 6. niſtrorum functi officio, repleverunt hydrias credentium populorum aqua venerandi Baptiſmatis, & Dominus Jeſus inviſibili virtute hanc aquam convertit in

N O T Æ.

(1) *Qua aboleri profectu meliorum neceſſe ſit*) Editi legebant *qua aboleri profectu meritorum neceſſe ſit*. At quodnam umquam genus virtutum eſt quod profectu meritorum aboleatur? Itaque repoſuimus lectionem Florentini Cod. Urb. & duorum Vatt. qui habent *profectu meliorum*. Eſt etiam convenientior ſententiæ Apoſtoli, qui paulo ante dixerat: *Æmulamini autem charismata meliora*.

(2) *Conſtantes poſſimus*) Sic Editi. MSS. legunt *ſtantes*.

(1) *Ple-*

in vinum, ita ut baptizati ab illis, confeſtim divini Spiritus in ſe operantis ſaporem repentina linguarum gratia teſtarentur; ex quibus prior Stephanus Martyr (1) plenus gratia, & veritate faciebat ſigna, & prodigia magna in populo, in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. *Tunc ait ipſe Dominus Jeſus iiſdem miniſtris: Haurite nunc, & ferte Architriclino. Et tulerunt.* Jo. 2. (2) *Ut autem guſtavit Architriclinus*, inquit, *ex aqua vinum factum, & neſciebat unde eſſet, miniſtri autem ſciebant, qui hauſerant aquam; vocat ſponſum Architriclinus, & dicit ei: Omnis homo prius vinum bonum ponit, & cum inebriati fuerunt, id quod deterius eſt: tu ſervaſti bonum vinum uſque modo.* Explanemus primum facti ipſius hiſtoriam, & ita ad propoſitam rationem ſpiritualis intelligentiæ redeamus. Nuptiæ apud Judæos cum fierent, unus (quantum traditione comperimus) dabatur de ſacerdotali ordine, qui morem diſciplinæ legitime gubernaret, pudoriſque curam gereret conjugalis; ſimul etiam conviviorum apparatui miniſtros, atque ordinem diſpenſaret, & (3) pro hoc officio Architriclinus, ideſt triclinii præpoſitus, dicebatur.

NOTÆ.

(1) *Plenus gratia, & veritate*) Urbinas *plenus gratia, & virtute.*

(2) *Ut autem guſtavit Architriclinus, inquit, ex aqua vinum factum*) Sic habent duæ Editiones. Flor. vero *ut autem guſtavit Architriclinus, inquit, aquam vinum factum.* Editio Lugdun. *Architriclinus aquam vinum factum.* Vatt. duo *aquam vinum factum, & neſciebat unde eſt* pro *unde eſſet.*

(3) *Pro hoc officio Architriclinus, ideſt triclinii præpoſitus*) Locum hunc immerito notavit Caſaubonus Exercit. 13. in Baron. §. 19. ubi Gaudentium culpat, quod Architriclinum confuderit cum Præfecto morum. Tria enim fuiſſe dicuntur officia illorum qui excipiebant in conviviis. I. Paterfamilias. II. Dominus Convivii, qui & Ἀρχιτρίκλινος, ſeu Præfectus triclinii. III. Præfectus morum, qui Græcis Οἰνόπτης *Oenopta*, quaſi *vini inſpector* dictus eſt; ejuſque erat munus animadvertere, ne convivæ bibendo plus nimio excederent. De Oenoptis Athen. lib. 10. c. 7. qui etiam aliud Oenoptarum officium ex Philino aſſignat, dum tradit, *Oenoptas tres fuiſſe, qui cœnantibus lucernas, ellychniaque ſuppeditarent*; quod cum apud Petron. in Satyr. etiam Tricliniarchæ, ſeu Architriclino tributum fuerit, *jam & Tricliniarches experrectus lucernis occidentibus oleum infuderat*;

batur. Huic ergo guſtum vini ex aqua facti jubentur conviviorum miniſtri portare. Guſtat Architriclinus neſciens unde eſſet, & vocato ſponſo, laudat ei ſaporem vini uſque in illud temporis reſervati. His omnibus geſtis probatur virtus Salvatoris in hoc etiam ſigno non phantaſma fuiſſe, ſed veritas, quando præpoſitus convivii non modo vinum, ſed & bonum vinum teſtatur eſſe quod ei guſtandum miniſtri, Domino jubente, portaverunt. Jam nunc (1) ad ſpiritales lineas recurrentes, quis iſte ſit Architriclinus advertamus. Architriclinum puto eſſe beatiſſimum Moyſen, virum de tribu Levi, fidelem Dei diſpenſatorem in tota domo ejus; qui non ſolum in illis antiquis nuptiis illius plebis Iſrael quæ repudiari poſtea meruit, præpoſitus fuit, ſed etiam in iſtis quæ celebrantur in Gentibus. Quis enim noſtrum ſine Architriclino Moyſe diſcere potuit, quoniam Dominus Deus noſter, Deus unus eſt, & non Dii? Et (2) ne abſolutum putes eſſe quod dicitur unius Deitatis, ab ipſo ibi Trinitas prædicatur, ſiquidem Dominum dicit, Deum, & Dominum. Non enim ſimpliciter dixit: *Audi Iſrael, Deus tuus unus eſt*: ſed quid? (3) *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Dominus unus eſt*: hoc

Deut. 6.

N O T Æ.

non video cur aliquando Oenoptæ officium unum atque idem cum Architriclino eſſe non potuerit. Quod vero Caſaubonus ſubdit, hunc fuiſſe morem Judæorum nuſquam ſe legere meminiſſe, abreptus eſt vir ſummus nimio Baronium redarguendi ſtudio, qui Gaudentii auctoritate uſus fuerat: nec ulla prorſus cauſa eſt cur non potius hac de re Gaudentio affirmanti, quam Caſaubono neganti aſſentiamur.

(1) *Ad ſpiritales lineas recurrentes*) Urb. & Vaticanus uterque ſic habent. Editi *ad ſpirituales literas*; quæ manifeſta eſt antilogia.

(2) *Ne abſolutum putes eſſe quod dicitur unius Deitatis*) Lectio Florentini Cod. Urb. & unius ex Vatt. locum reſtituit. Editi mendoſe legebant *quod dicitur minus Deitatis*.

(3) *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Dominus unus eſt*) Ita Pariſ. Editio, & MSS Codd. In Edit. Col. & Lugd. deeſt *Dominus*; ſic enim legunt, *Audi Iſrael, Deus tuus, Dominus unus eſt*; qui verbi unius defectus totam ſententiam evertit.

(1) *Duæ*

hoc eſt dixiſſe, unus eſt in Trinitate Deus, una eſt Divinitas, ac dominatio Trinitatis, manente vera diſtinctione ſubſiſtentium perſonarum. Sicut etiam (1) duæ alæ Seraphim, imaginem gerentes tam Legis, & Prophetarum, quam veteris, & novi Teſtamenti, (2) hymnum referunt adorandæ Trinitatis, & jugiter clamant: *Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus* Iſ. 6.
Deus Sabaoth. Dominus, non *Domini:* neque enim recipit pluralem numerum, Patris, & Filii, & Spiritus ſancti una eademque divinitas. Deinde quis noſtrum, ut dixi, ſine Architriclino Moyſe cognoſcere valuit, quod in principio fecerit Deus cœlum, & terram, & mare, & omnia quæ ſunt in eis; & unde homo figuratus ſit vir, unde etiam femina, ex quibus univerſa generis humani propago multiplicata noſcatur? Deinde quæ fuerit prima indulti beatitudo Paradiſi, quod exordium culpæ hominis Deum provocantis offenſa; denique quænam generationes fuerint juſtorum, quæve iniquorum; & cur, vel quando diluvium, & cetera quæ in Lege ſcripta ſunt Moyſi, acciderint; &, ut breviter dicam, (3) cujus noſtrum anima divino amori, & ſponſo cœleſti Chriſto conjungi promeruit, ſine hujus Architriclini apparatu? Ipſe enim Moyſes, qui prænuntiaverat adventum Chriſti populo Iſrael, dicens: *Prophetam ſuſcitabit Dominus Deus noſter de fratribus ve-* Deut. 18.
ſtris, ſicut me: illum audite per omnia quæcumque locutus fue-

NOTÆ.

(1) *Duæ alæ Seraphim*) Sic Vatt. duo. Flor. *due ale ſeraphyn*. Editi *duæ alæ ſeraphini*.

(2) *Hymnum referunt adorandæ Trinitatis*) Expreſſimus vulgatam lectionem, quamvis MSS. eodem modo legant *hymnum referunt adorandæ Trinitati*.

(3) *Cujus noſtrum anima divino amori, & Sponſo cœleſti*) Vatt. duo *cujus noſtrum anima divino agno, & Sponſo cœleſti*.

 (1) *Po-*

Digitized by Google

fuerit ad vos. Erit autem omnis anima, quæcumque non audierit Prophetam illum, diſperiet de plebe. At ubi vidit, illos contra Chriſtum, quem prædicaverat, repugnare, contulit ſe ad Gentes, & una cum ſanctis
Act. 13. Apoſtolis exprobrat populo Judæorum: *Vobis oportebat prius annuntiari verbum Dei, ſed quoniam reſpuiſtis illud, & indignos vos judicaſtis æterna vita, ecce convertimur ad Gentes; ſic enim mandavit nobis Dominus:* (1) *Po-*
Iſ. 49. *ſui te in lucem Gentium, ut ſis ad ſalutem uſque ad ultimum terræ.* Ergo poſteaquam de aqua vinum fecit in nobis Dominus Jeſus, *ut oſtenderet*, ſicut ait Apo-
Rom. 9. ſtolus, *divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ*, (2) & baptizatos quoſque ſancti Spiritus ſapore condivit, aquam legalis literæ per corda credentium convertens in ſapientiam ſpiritualem, tunc ait miniſtris:
Jo. 2. *Haurite nunc, & ferte Architriclino.* Hauriunt Apoſtoli de hydriis baptizatorum Gentilium Evangelici vigoris (3) ſpiritalem ſaporem ſimul & gratiam, ſaporem in fide, gratiam coloris in opere: unum ſentitur, alterum cernitur; & portant ad Moyſen. (4) Quis enim ſacerdotum miniſtrantium Chriſto, non omnem novi Teſtamenti ſapientiam cum Lege conferat Moyſi: quod ipſum Dominum & mandaſſe audiat, & feciſſe perſpiciat? Nam cum leproſum virtutis ſuæ attactu mundaſſet, illico eum tranſmi-

ſit

N O T Æ.

(1) *Poſui te in lucem Gentium, ut ſis ad ſalutem uſque ad ultimum terra*) Vatt. duo *Poſui te in lucem Gentibus, ut ſis in ſalutem.*

(2) *Et baptizatos quoſque*) Sic tres MSS. Editi *baptizatos quoque.*

(3) *Spiritalem ſaporem ſimul & gratiam, ſaporem in fide, gratiam coloris in opere*) Sic Flor. & Vatt. duo, qui loco huic miram lucem affuderunt, nam Editi legebant *ſpiritalem ſaporem in fide, gratiam coloris in opere*; & ita loci hujus gratia, color, venuſtas, lepor, culpa librariorum omnino perierat.

(4) *Quis enim ſacerdotum miniſtrantium Chriſto non omnem*) Sic tres MSS. Editi vero corrupte *Quis enim ſacerdotum miniſtrantem Chriſto omnem.*

(1) Quod

ſit ad Legem, dicens: *Vade, oſtende te ſacerdoti, & Matth. 8.*
offer pro emundatione tua munus, quod præcepit Moyſes in
teſtimonium illis. Guſtavit Architriclinus occultum Chri-
ſti a ſæculis ſacramentum, (1) *quod aliis generationibus* Epheſ. 3.
non eſt agnitum filiis hominum, ſicut nunc revelatum eſt ſan-
ctis ejus Apoſtolis, & Prophetis in Spiritu. Eſſe Gentes cohe-
redes, & concorporales, & participes promiſſionis ejus in
Chriſto Jeſu per Evangelium: cujus factus ſum ego, in-
quit Paulus, *miniſter*. Participes igitur factæ ſunt Gen-
tes per unumquemque Apoſtolum Evangelicum mi-
niſtrum, promiſſionis Dei in Chriſto: illius nempe
promiſſionis quam priores conſecuti ſunt ipſi Apo-
ſtoli, qui poſtea ceteris miniſtrarent. Nam cum con-
verſaretur cum illis Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam
per dies quadraginta, ſicut in principiis Actuum A-
poſtolorum Lucas Evangeliſta teſtatur: *Præcepit eis ne* Act. 1.
ab Hieroſolymis diſcederent, ſed exſpectarent promiſſum Pa-
tris, quod a me audiſtis, inquit: quia Joannes quidem ba-
ptizavit aqua, (2) vos autem Spiritu ſancto baptizabimi-
ni non poſt multos hos dies. In Evangelii quoque ſui fi-
ne ita eumdem Dominum loqui ad ipſos Apoſto-
los memorat: *Ecce ego*, inquit, *mitto promiſſionem Pa-* Luc. 24.
tris mei in vos: Vos autem ſedete in civitate, quoadusque
induamini virtute ab alto. Quamquam ergo neſciat Ar-
chitriclinus Moyſes, ex Baptiſmatis dono tantam
gratiam fuiſſe collatam, quam non ignorabant Apo-
ſtoli, qui fuerunt miniſtri ſermonis, (3) admiratus
tamen ſaporem Spiritus ſancti hydriis ineſſe Genti-
lium,

NOTÆ.

(1) *Quod aliis generationibus non eſt agnitum*) In tribus MSS. legitur *quod aliis nationibus*; hoc tamen nullo modo convenit, cum paulo poſt dicat *ſicut nunc revelatum eſt*. Tò *generatio* ſtat loco temporis.

(2) *Vos autem Spiritu ſancto baptizabimini*) Ita MSS. Codd. recte quidem; quibus concinit Vulgata. In Editis *baptizamini*, fortaſſe mendo typorum.

(3) *Admiratus tamen ſaporem*) Editi legebant

lium, laudat ſponſi munificentiam, qui tale vinum ſervaverit Gentibus. Quod vinum anterioribus nuptiis (1) Judæi habentes, non ad ſalubritatem ſuam biberunt, ſed inebriati ſunt, & perniciosa gravedine ſauciati; (2) imbecilliores quippe mentibus, & virtutem divini Spiritus non ferentes: qui autem robuſtus in fide eſt, repletus Spiritu ſancto, non inebriatur. Ideo enim præclarum eſt poculum Dei inebrians, quoniam ſobrias efficit bibentium mentes divini potus ebrietas: unde Apoſtolus ait, *Nolite inebriari vino, ſed replemini Spiritu ſancto*. Nam & Stephanus Spiritu ſancto plenus, non ebrius, *vidit cælos apertos*, (3) *& Jeſum ad dexteram Dei*. Propterea & beatiſſimus Petrus ebrietatem deteſtatus eſt, dicens: *Non enim, ſicut vos putatis*, inquit, *hi ebrii ſunt, cum ſit hora diei tertia, ſed hoc eſt quod dictum eſt per Joel Prophetam: Et erit in noviſſimis diebus, dicit Dominus, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ: juvenes veſtri viſiones videbunt, & ſeniores veſtri ſomnia ſomniabunt*. *Hoc fecit initium ſignorum Jeſus in Cana Galilææ*, ideſt in poſſeſſione Gentium; *& manifeſtavit gloriam ſuam, & crediderunt in eum diſcipuli ejus*. Nec hoc otioſum eſt, quod *diſcipuli* ait, non *Apoſtoli*. Nam ut multitudinem credentium declaret, diſcipulorum nomen poſuit, non Apoſtolorum. Sunt enim omnes qui credunt, ejus diſcipuli; ſed, ut ait beatus Paulus, *numquid*

Pſ. 22. Epheſ. 5. Act. 7. Act. 2. Joel 2. Jo. 2. 1.Cor. 12.

NOTÆ.

gebant *admirati autem*; quod delevimus, repugnantes lectionem quatuor MSS.

(1) *Judæi habentes, non ad ſalubritatem ſuam biberunt*) Retinuimus lectionem vulgatam, nam MSS. habent *Judæi bibentes*; ſed quæ ſequuntur mutavimus ex Flor. & Vatt. duobus, cum Editi legerent *ſed inebriati ſunt etiam pernicioſa*.

(2) *Imbecilliores quippe mentibus*) Vatt. duo *imbecilles quippe mentibus*, Flor. *imbecillis quippe mentibus*.

(3) *Et Jeſum ad dexteram Dei*) MSS. Codd. & *Jeſum ſtantem a dextris Dei*.

(1) *Alii*

quid omnes Apoſtoli? Studeamus nunc, & precemur, cariſſimi, ut poſt hoc initium ſignorum quod fecit Dominus Jeſus dando Spiritum ſanctum in cordibus noſtris, cetera quoque in nobis perficiat ſigna virtutum; *alii datur enim ſermo ſapientiæ, alii verbum* 1. Cor. 12. *ſcientiæ ſecundum eumdem Spiritum: alii fides in eodem Spiritu:* (1) *alii ſanitas in uno Spiritu: alii operatio virtutis, alii diſcretio ſpirituum, alii prophetia, alii genera linguarum, alii interpretatio ſermonum. Hæc autem omnia operatur unus & idem Spiritus, dividens unicuique prout vult. Has igitur habentes promiſſiones, cariſſimi, mundemus* 2. Cor. 7. *nos ab omni inquinamento carnis, perficientes ſanctificationem ſpiritus* (2) *in timore Dei*. Sanctum vero Spiritum idcirco ex propriæ auctoritatis arbitrio diſtribuere munera cœleſtium gratiarum prædicavit Apoſtolus, dicens: *Hæc omnia operatur unus atque idem Spi-* 1. Cor. 12. *ritus, dividens unicuique prout vult*, & non *prout jubetur*, ne quis inimica perſuaſione ſuſpicari audeat, in illa Trinitatis adorandæ ſubſtantia aliquid eſſe ſubjectum, vel minus potens, vel ſibimetipſi contrarium, cum ſit Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, una in omnibus & voluntas pariter, & poteſtas per omnia ſæcula. Amen.

(1) IN-

FINIT DE EVANGELII LECTIONE SECUNDUS.

NOTÆ.

(1) *Alii ſanitas in uno Spiritu*) Vatt. duo, & Flor. *alii gratia ſanitatum in uno Spiritu, alii operatio virtutis, alii prophetia, alii diſcretio ſpirituum*.

(2) *In timore Dei. Sanctum vero Spiritum*) Sic legunt duo Vatt. At Vulgata lectio corruptiſſime *in timore Dei ſecundum ſpiritum. Idcirco ex propriæ auctoritatis arbitrio;* quo nihil abſurdius cogitari poteſt, dum Apoſtolo Paulu virtutem, & poteſtatem Spiritus ſancti attribuere videtur. Flor. Codex *in timore Dei. Secundum vero Spiritum idcirco ex propriæ auctoritatis arbitrio*. Haud multo felicius.

(1) *In-*

(1) INCIPIT

ITERUM DE EXODI LECTIONE

OCTAVUS,

Qui eſt in ordine Decimus.

EXplicitis his quæ propoſueram differenda, tam de Exodi, quam de Evangelii lectione, congruens aliquid diei Dominico reſervavi, quod Deus in poſtrema parte illius lectionis ubi primum legem Paſchæ annuntiat, ſcribitur præcepiſſe. Nam poſt
Exod. 12. v. 15. interminationem quam dixerat: *Omnis qui manducaverit fermentatum a primo die uſque in ſeptimum diem, diſperiet anima illa ex Iſrael*: & adjecit dicens: *Et primus*
Ibid. v. 16. *dies vocabitur ſanctus, & ſeptimus dies vocatus ſanctus erit vobis: omne opus ſervile non facietis, præterquam quod faciendum erit omni animæ.* Primum diem ſæculi eſſe Dominicum diem, dies Sabbati ſeptimus probat, in quo requieviſſe perhibetur Deus, dicente Scriptura: *Et*
Gen. 2. *benedixit Deus diem ſeptimum, & ſanctificavit eum, quia in eo requievit ab omnibus operibus ſuis, quæ cœperat Deus facere.* Caute loquitur Scriptura divina, non abſolute dicens, requieviſſe Deum ab operibus ſuis, ſed ab operibus quæ cœperat Deus facere, ne omnipotentem, & imperio ſermonis cuncta facientem, laboraſſe

NOTÆ.

(1) *Incipit iterum*) Hunc titulum retinuerant Editiones duæ, Pariſienſis, & Colon. recte quidem, ſic enim legitur nullo diſcrimine in quatuor Codd. MSS. In Editione Lugdun. hæc tantum: *De Exodi lectione Tractatus decimus*, uti ſupra *De lectione Evangelii Tractatus octavus*, & *De lectione Evangelii Tractatus nonus*; perverterunt nempe ut hic, & alibi pro libito Editores illi quibus nulla cura fuit ſedulitatem ſuam, ac vetuſtatis ſtudium lectoribus commendare.

(1) Cum

raſſe exiſtimes, (1) cum requieviſſe audis; ſed ut intelligas quod perfectis omnibus hujus Mundi rebus, a quibus requieviſſe, ideſt ceſſaſſe, deſcribitur, alia voluntati ſuæ placita operari non deſinat: ſicut teſtatur in Evangelio Dominus Jeſus dicens: *Pater* Jo. 5.
meus uſque modo operatur, & ego operor. Requies igitur Dei, non laboris remedium, (2) ſed cœptorum finis eſt operum; ſiquidem poſtquam perfecit Mundum, opus ſuum regere non deſiſtit. Ipſius enim nutu omnium rerum natura curſum ſuum vel juſſa peragit, vel prohibita ſubtrahit. Nam in diebus ſancti Noe, Gen. 8. & 9.
ipſius providentia pollutum variis iniquitatibus Mundum vel cataclyſmo delevit, vel poſt diluvium reparavit. Ipſe ſuper quatuor urbes Sodomorum, ubi Gen. 19.
maſculi in maſculos turpitudines exercebant, ſulphur, & ignem de cœlo contra morem pluit, ut quos ardor illicitus (3) ad expugnandum ipſius naturæ morem ſuccenderat, igneus imber exſtingueret. (4) Ipſe genus Patriarchicum delegit ex Gentibus, populum ſcilicet Hebræorum; pro cujus libertate, Ægypti re- Exod. 12. 13. 14. & 15.
gnum novem plagis afflictum, decima interemit. Ipſe diviſit rubrum Mare, quando in murorum firmitatem liquentis elementi unda diriguit; gelaverunt enim, tamquam murus, aquæ: gelaverunt fluctus in medio maris, ſicut teſtatur in Exodo fides illius Cantici Exod. 15.
triumphalis. Ipſe ergo, inquam, diviſit Mare rubrum,

NOTÆ.

(1) *Cum requieviſſe audis*) Verba quæ ſequuntur uſque ad illud *ceſſaſſe deſcribitur*, intereiderant culpa amanuenſium, quæ reſtituimus ex fide Vatt. & Flor. Editi habent *cum requieviſſe & ceſſaſſe deſcribitur, eum & alia voluntati ſuæ placita operari non deſinat*.

(2) *Sed cœptorum finis eſt operum*) In MSS. ſic: *ſed cœptorum finis eſt ſumma operum*.

(3) *Ad expugnandum ipſius naturæ morem ſuccenderat*) Urbinas, & Vatt. duo *ad expugnandum jus naturæ ſuccenderat*.

(4) *Ipſe genus Patriarchicum*) Vaticana lectio. Cuſi vero male *ipſe genus Patriarcharum cum delegit*.

brum, quod a Græcis nuncupatur Erythræum, ut & plebi ſuæ tranſitum, & perſequentibus foveam præpararet. Egreſſis namque Iſraelitis per fundamentum Maris ſicco veſtigio, & Ægyptiis omnibus eodem meatu poſt illos properanter ingreſſis, confeſtim proprium liquorem ſtupentibus aquis, Deus qui abſtulerat, reddidit, & armatas acies equitum, ipſumque Pharaonem pariter cum quadrigis curruum, totoque exercitu undis obruentibus enecavit. Aquarum muri, qui credentem populum tuiti fuerant, hoſtilem manum propria ruina proſternunt. (1) Ipſe pluit
Exod. 16. manna cibum ſuis cultoribus in eremo, qui ignem pluerat nefando ſacrilegio criminoſis: ipſe pluit manna placidus, qui flammam pluerat indignatus. Sed quoniam ſingula per ordinem replicare (2) propoſitus primi, ac ſeptimi dierum tractatus non capit, neceſſaria brevitate præteriens, pauca perſtringam. Ipſe *diſ-*
Pſ. 77. *rupit petram, & fluxerunt aquæ* tot millibus hominum
Exod. 17. ſitientibus in deſerto, proſtravit infinitos adverſariorum populos, plurima inimicarum gentium regna delevit, Jordanem quoque ſiccavit fluvium, ut credentem populum in terram repromiſſionis induceret.
Joſ. 3. & 4. Ipſe Jordanem ſiccavit fluvium, qui arentem petram, fluminis verterat in liquorem: *A facie enim Domini mo-*
Pſ. 113. *ta eſt terra, a facie Dei Jacob. Qui convertit ſolidam petram in ſtagnum aquæ, & rupem in fontes aquarum.* Deinde Legem quam dederat in Sina, conſtituit in Sion, auxit in Jeruſalem, & poſt offenſam dilecti populi, eamdem porrexit ad Gentes. Nam poſtquam ve-

NOTÆ.

(1) *Ipſe pluit manna cibum*) Sic Editi. at Vatt. duo *ipſe pluit manna cibum*.

(2) *Propoſitus primi, ac ſeptimi dierum tractatus non capit*) Sic tres MSS. Editi vero *tractatus non capit*.

(1) *Tam-*

veniens in hominem Dei Filius, *per quem hæc omnia* Jo. 1.
facta ſunt, & ſine quo factum eſt nihil, ab ipſis ſuis quondam filiis quos protexerat, & exaltaverat, non ſolum repulſus eſt, verum etiam crucifixus, clamat utique per Prophetam: *Filios genui, & exaltavi, ipſi* Iſ. 1.
autem me ſpreverunt. Agnovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui, Iſrael vero me non cognovit, & populus me non intellexit; (1) tamquam ſi diceret, quoniam cognoverunt olim bruta animalia Gentilium populorum regnatorem cœli, ſuumque poſſeſſorem, ac Dominum, humanorum (2) peccaminum pannis Luc. 2.
indutum, & in anguſto Judææ præſepio collocatum, Iſraeliticus vero populus (3) liberatorem ſuum non Iſ. 3.
vo-

NOTÆ.

(1) *Tamquam ſi diceret, quoniam cognoverunt olim bruta animalia Gentilium populorum*) Conſentit non paucis ex antiquis Patribus, qui ad interpretandum iſtud Iſaiæ teſtimonium, allegoria uſi ſunt. Cum autem animadverteret huoc Gaudentii locum Joannes Antonius Vulpius Bergomas, vir multiplici literaruo1 tum Græcarum, tum Latinarum genete inſtructus, dum amice Patavii colloqueremur, apposite dubitavit, num ex eo aliquod ſibi præſidium petere poſſeot Recentiores ii qui præeuntibus Caſaubono, & Tillemontio, ex conſenſu antiquorum in explicaodis myſtice illis Iſaiæ verbis: *Cognovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinur præſepe Domini ſui*, putaverunt confici poſſe, nullo modo verba hæc Prophetæ, hiſtorice de bove & aſino ad præſepe Domini adſtantibus, eſſe accipienda; ac perinde totam illam narrationem cujus auctoritate bruta hæc aoimantia cunis Domini proxima appinguntur, fabellam eſſe male conſutam. Nihil tamen, ubi cetera paria eſſent, obſtare opinabatur, quin Prophetæ verba hiſtorice etiam intelligi poſſent, quamvis a Patribus fuerint ſatis unanimi cuoſenſu myſtice explicata: quid enim frequentius apud aotiquos, & præcipue apud Gaudentium noſtrum, quam ut hiſtorica Chriſti geſta, ipſaſque Evangelicas oarratinoes, ad allegoriæ ſenſum trahant? Subdebat etiam ſatis ingenioſe, ni ſallor, non propterea pictoribus ſuccenſendum, etiamſi facti fides, tot ſæculorum credulitate fulta, nullo modo conſtaret: potuerunt enim hujuſmodi bruta animantia, tamquam figuræ, ac ſymbola Judaici, Gentiliſve populi, ex unanimi Eccleſiæ placito, cunis Domini naſcentis apponi, ut monſtraretur, Iſaiæ vaticinium, nato Chriſto, ſub hoc ſigno fuiſſe impletum. Placuit viri docti opinio, eamque ideo huic loco cenſui ſubſcribendam.

(2) *Peccaminum pannis indutum*) *Peccamen* pro peccato notavit Voſſ. l. 3. de vit. Serm. c. 34. ex Gilda; ſed invenitur etiam apud Prudent. in Apoth. v. 915.

Exin tincta malo peccamine principis Adæ
Infecit genus omne hominum ....

Eadem voce uſus eſt iterum Gaudentius Serm. 13. *Ut inimicis necandum traderet, quem ſine ullo peccamine habuiſſet infenſum.* Et Serm. 19. *Ardore videlicet exſtincto peccaminum.*

(3) *Liberatorem ſuum non voluit agnoſcere*) Vatr. duo, & Flor. *Liberatorem ſuum contemſit agnoſcere.*

Is. 3. voluit agnoſcere: *auferam*, ſicut prædictum eſt, *ab Judæa, & ab Jeruſalem, validum, & validam*, Verbum utique incarnatum; *virtutem panis, & virtutem aquæ*, virtutem cibi cœleſtis, & virtutem aquæ regenerantis; *& prudentem quinquagenarium*, jubilæum ſcilicet remiſſionis annum; *& ſapientem architectum*, Spiritum videlicet ſanctum, per quem mihi ædificem Eccleſiam novam ex Gentibus. Abſtulit enim Dominus cuncta ſalutarium munerum dona, vel quæ tribuerat, vel quæ promiſerat Judæis ingratis; & contulit ad fidem ſuam promto ſervitio ex omni natione converſis. Quando ergo requievit Dominus, qui ſemper eſt operatus, quem ex paucis operibus ejus quæ tranſiens memoravi, (1) certiſſime certi ſumus ſemper operatum, & quotidie operari perſpicimus? Nam quod elementa tam cœleſtia, quam terrena, humano generi ſerviunt, ipſius opus eſt. Quomodo enim non contemnerent exiguum, terrenumque hominem, niſi Creatoris ſui imperio obedirent? Nos ipſi etiam (2) quod naſcimur, quod hæc ipſa opera Domini ex parte novimus, quod vivendo vitam quærimus, quod futurorum ſpem gerentes pie converſamur, & loquimur, Dei, inquam, Dei ſunt opera. Cujus pietatis & hoc ingens opus eſt, quod etiam malos, atque incredulos patienter ſuſtineat, clementer exſpectet, &, ſi pœnituerint, ſicut miſericors Pater amplectatur. Requievit plane tunc etiam Dei Filius ab omnibus operibus ſuis, quæ cœperat Deus facere, quando conſummatis mirabilibus univerſis,

(1) &

NOTÆ.

(1) *Certiſſime certi ſumus ſemper operatum*) MSS. *ſemper cernimus operatum*.

(2) *Quod naſcimur*) Sic legunt MSS. Editi vero inepte *quod renaſcimur*; & quæ ſequuntur in MSS. ſic: *quod hæc ipſa opera Dei ex parte novimus*.

(1) Et

(1) & impleto ſexto die omni opere Paſſionis, die ſeptima, ideſt die Sabbati, requievit ſepultus. Sed quoniam Dei operoſa quies eſt, ipſa requies otioſa eſſe non potuit. Nam corpore in ſepulcro ſepoſito, divinitas cum anima hominis ad inferna deſcendens, vocavit de locis ſuis animas ſanctorum, quorum corpora ſurrexiſſe Matthæus Evangeliſta teſtatur dicens: *Et multa corpora ſanctorum dormientium ſurrexerunt:* Matth. 27.
& exeuntes, inquit, *de monumentis poſt reſurrectionem ipſius, intraverunt in ſanctam civitatem, & multis apparuerunt*. Deſcendiſſe autem Salvatoris animam ad inferos viſitandos, non ſolum beati Petri Epiſtola, ve- 1. Pet. 3.
rum etiam beati Davidis Prophetia teſtatur, cum dicit: *Quoniam non derelinques animam meam in inferno,* Pſ. 15.
nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Filius enim Dei non idcirco cum ſuſcepti hominis anima ad inferos deſcendit, ut eam in inferno relinqueret, ſed ut plurimas reſurrecturis ſanctorum corporibus animas revocaret. Ob hoc namque is qui in forma Dei ſemper erat, formam ſervi ſuſcipiens, ſuſcepit & Crucem, ut die tertia reſurgendo exceptam triumpharet mortem, quam perpeti omnino vitæ Dominum non liceret. Ergo quoniam poſt Paſſionem ſuam Dominus Jeſus, illuceſcente Dominica, a mortuis erat reſurrecturus, & primam ſanctitatem primo reſurrectionis ſuæ diei collaturus; ideo Lex antiqua prænuntiat, *&*
primus dies, inquit, *vocabitur ſanctus, & dies ſeptimus* Exodi 12.
vocatus ſanctus erit vobis. Primum diem reſurrectionis v. 16.
vocandum perhibet ſanctum, ſeptimum jam vocatum futurum dicit ſanctum, ſeptimum milleſimum ſcilicet

NOTÆ.

(1) *Et impleto ſexto die omni opere Paſſionis*) Vatt. duo & *impleto omni opere ſexta diei Paſſionis*. Flor. *impleto omni opere ſexta die Paſſionis*.

(1) *In*

Pſ. 89. cet annum, de quo ait Propheta ad Dominum: *Quoniam mille anni ante oculos tuos ſicut dies unus*. Ita igitur (1) in primum diem reſurrectionis Chriſti omnis erat transferenda feſtivitas, ut ſeptimi diei exſpectanda nobis eſſet & requies ſimul, & ſanctitas, cum dicitur, *primus dies vocabitur ſanctus*, ſtatimqne adji-
Exod. 12. citur, *& dies ſeptimus vocatus ſanctus erit vobis. Omne opus ſervile non facietis, præterquam quod erit faciendum omni animæ*. (2) Quotquot enim primum diem, ideſt Dominicum diem, nuncupamus ſanctum, credentes eum ſanctificatum reſurrectione Domini Jeſu, exſpectamus etiam illum vere ſanctum diem, (3) ſeptimi milleſimi anni diem, qui adveniet poſt iſtos ſex dies, ſex millium videlicet annorum ſæculi, quibus completis (4) requies erit vere ſanctis, & fideliter credentibus in reſurrectione Chriſti. Nam nulla erit ibi pugna contra diabolum, qui tunc utique detinebitur ſuppliciis religatus. Nullum certamen contra vitia corporis,

N O T Æ.

(1) *In primum diem reſurrectionis Chriſti omnis erat transferenda feſtivitas*) Cod. Flor. præſidio emendavimus locum hunc, qui vitioſe editus fuerat hoc modo: *in primum diem reſurrectionis Chriſto miſerat transferenda feſtivitas*.

(2) *Quotquot enim primum diem, ideſt Dominicum diem*) Sic Flor. Vatt. duo, & Urb. Editi legebant *quod enim primum diem Dominicum diem*; verum gloſſema illud *ideſt Dominicum diem* fortaſſe additum fuit à librario.

(3) *Septimi milleſimi anni diem, qui adveniet poſt iſtos ſex dies*) Videntur hæc deſumta ex Irenæo lib. 5. adver. hær. c. 28. & Lact. lib. 7. div. Inſt. cap. 14. ſed hanc opinionem refellit Aug. in Pſ. 89. & lib. 18. de Civ. Dei c. 53. dicens: *Fruſtra igitur annos qui huic ſæculo remanent, computare, ac definire conamur, cum hoc ſcire non eſſe noſtrum ex ore veritatis audiamus*. Vide eumdem Aug. epiſt. 78. 79. 80. Obtinebat ea tempeſtate apud Chriſtianos quoque, Judaica traditio de Mundo duraturo per ſex millia annorum, quibus finitis, in ſeptimo millenario periturus, ac vaſtandus eſſet; de qua traditione Huetius Demonſtr. Evang. prop. 9. c. 8. & Jo. Albertus Fabricius in Codice Pſeudepigrapho V. T. edito Hamburgi 1713. pag. 1079. Confer Notas Cotelerii ad S. Barnabæ epiſt. p. 45. 46. in Patribus Apoſtol. Edit. Antuerp. 1698. & Feu-ardentium in Not. ad Irenæum pag. 368. ubi hunc Gaudentii locum laudat.

(4) *Requies erit vere ſanctis*) Lectio vulgata *requies erit veræ ſanctitatis*, quam manifeſte corruptam ejecimus, reſtituentes lectionem Flor. Codicis. Firmatur hæc emendatio auctoritate duorum Vatt. & Urbinatis, in quibus habetur *requies erit ſanctis, & fideliter credentibus*.

(1) *Quod*

poris, (1) quod jam concupiſcentiis obnoxium non erit. Nam ſpiritale reſurget corpus, ut Apoſtolus ait: *Quod ſeminatur in corruptione, ſurget in incorruptione: quod ſeminatur in contumelia, ſurget in gloria: quod ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute: quod ſeminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale.* Et iterum poſt pauca idem beatiſſimus Paulus: *Oportet*, inquit, *corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* (2) *Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet*, inquit, *ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in victoria. Ubi eſt, mors, victoria tua? ubi eſt, mors, aculeus tuus?* Et quis iſte ſit mortis aculeus, ipſius beati Apoſtoli cohærens aperit ſermo: *Aculeus autem mortis peccatum: virtus autem peccati lex* eſt. Aculeus quidem mortis peccatum, cariſſimi, quia per peccatum mors: virtus vero peccati lex, quoniam ſine lege peccatum mortuum eſt. Peccatum enim non imputatur cum lex non eſt. Nam neque Adam fuiſſet mortuus, quod de fructu illius arboris manducavit, niſi contra vetitum manducaſſet, legem mandati contemnens: neque hodie aliquis reatum peccati incurrit, ſi eum non adſtringat aut naturalis lex, aut mandati lex, aut literæ lex. Naturalis lex eſt illa qua Gentes, legem literæ non habentes, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt; quia rationabilis animæ humanæ natura, ut Creatorem ſuum ſentiat, ut proximum non lædat, ut non faciat quod pati non vult, naturali quadam lege intelligit: unde inexcuſabilis eſt omnis homo

1. Cor. 15.
Ibid. v. 53.
Ibid. v. 56.
Rom. 2.

NOTÆ.

(1) *Quod jam concupiſcentiis obnoxium non erit*) Et hic quoque viſum eſt reponere lectionem quatuor MSS. qui nullo diſcrimine ſic legunt. Editi autem minus recte *quod jam concupiſcentiis obnoxium eſt, erit.*

(2) *Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem*) Exciderant verba hæc in Editis, quæ tamen neceſſario reſtituenda duximus ex MSS.

(1) *Tran-*

mo qui vel auctorem ſuum negat, vel facit malum quod per legem naturæ non ignorat eſſe malum. Ite-
Gen. 2. rum lex mandati eſt: *Ab omni fructu ligni quod eſt in Paradiſo ad eſcam, edes: ab iſto autem non edas*; & quæcumque ante Moyſen verbo tantum Dominus præ-
Exod. 20. cepiſſe cognoſcitur. Lex literæ eſt: *Non occides, Non mœchaberis, Non falſum teſtimonium dices*, & cetera quæ (1) tranſacto jam dimidio numero annorum ſæculi, ideo per legem literæ prohibentur, ut negligenti homini vel naturalem legem, vel mandati legem, ſcriptum legis commonitorium traderetur, & haberet oblivio pædagogum, diſſimulatio compulſorem; di-
Gal. 3. cente Apoſtolo: *Quoniam lex pædagogus noſter fuit in Chriſto*. Lex autem ſive naturæ, ſive mandati, ſive literæ, tunc dominatur homini, quando ætas ejus capax eſſe cœperit legis. Et hinc eſt illud quod Apoſtolus Paulus ex Judæis parentibus natus, Hebræus
Rom. 7. quippe ex Hebræis, ait: *Ego autem vivebam ſine lege aliquando*, ut oſtenderet (2) ſolam infantiæ ætatem ſine lege vivere, quæ nondum capiat legem, *ſed mox ubi venit lex*, inquit, *peccatum revixit: ego autem mortuus ſum*; hoc eſt dixiſſe, peccatum, quod erat ignoranti mortuum, vivere intelligenti cœpit: & ego qui vivebam prius ſine lege, factus ſum morti obnoxius, niſi

N O T Æ.

(1) *Tranſacto jam dimidio numero annorum ſæculi*) Hoc eſt ter mille annis, juxta ſententiam de conſummatione Mundi finito ſexto millenario futuram, de qua paulo ante actum eſt. Secutus autem videtur Gaudentius ſupputationem Græcorum, qui diluvium ſtatuebant ab Orbe condito poſt annos bis mille, bis centum, duos & quadraginta; quam ſupputationem Latinis quoque ævo Gaudentii probatam fuiſſe, colligo ex Sulpicio Severo lib. 1. Sac. Hiſt. c. 5. Sed quia hac ſupputatione admiſſa, multo plures quam ter mille anni intercedunt ab Orbe condito ad Legem, ideo fortaſſe Gaudentius poſuit *tranſacto jam dimidio numero annorum ſæculi*. Hodie ab hoc calculo immane quam diſſentiant qui rationem temporum inveſtigatam ſcriptis ediderunt.

(2) *Solam infantiæ ætatem*) Sic legunt Vatt. duo, & Flor. Editi *ſolam infantis ætatem*.

(1) *Nul-*

niſi declinavero peccatum, quod jam mihi intelligenti mortem generat: & incipit mandatum quod mihi ad vitam datum eſt, hoc eſſe ad mortem. Ille ergo ſeptimus milleſimus annus (ut ad propoſitum caput redeam) ipſe erit vere beatiſſimus dies, quando agonis hujus quem nunc patimur, deſinente conflictu, optatam victores requiem capient, ac felici otio perfruentur, (1) nullum ſervile opus ibi, ideſt nullum peccati opus facientes; *quia qui facit peccatum,* Jo. 8.
ſervus eſt peccati, ut ait Salvator; ſed hoc plane ſolum facient quod faciendum erit omni animæ ſanctæ, ſcilicet ut copulati agminibus angelorum, perpetuos hymnos, & gratiarum actiones Domino noſtro referant in æternum. Sane juxta hiſtoriæ rationem, præceptum Judæis fuerat (2) ut diebus ſabbati ab omni opere peccati quieſcerent, & ea ſolum quæ animæ congruebant, exercerent: ſed quoniam hac ſalutari obſervatione neglecta, omnem ſabbati legem ad otium, luxuriamque contulerant, (3) palam eſt, unde odiſſe ſe Deus jam non ſua, ſed illo- Is. 1.
rum ſabbata conteſtatur. In Evangelicis lectionibus fraternitati veſtræ (4) frequenter expoſui, ubi Salvato-

NOTÆ.

(1) *Nullum ſervile opus ibi, ideſt nullum peccati opus facientes*) Iidem tres MSS. Codd. exhibent hanc lectionem, quam commodiorem eſſe nemo negabit, qui attendat ea quæ ſequuntur, *quia qui facit peccatum, ſervus eſt peccati*. Editi porro ſic habent: *nullum ſervile opus ibi, & nullum peccati opus facientes;* ſed perit tota vis hujus ſententiæ. In Edit. Lugdun. ſic: *nullum ſervile opus facientes*; cetera exciderunt.

(2) *Ut diebus ſabbati ab omni opere peccati quieſcerent*) Vatt. duo, & Flor. *ut vel ſabbathis ab opere peccati quieſcerent:* deinde *& ea ſolum quæ animæ congruunt, exercerent;* & in hanc lectionem conſentit etiam Urbin.

(3) *Palam eſt, unde odiſſe ſe Deus*) Voces illæ *palam eſt* deſunt in tribus MSS. Codd. retinendæ tamen, ne ſenſus mancus ſit ac mutilus.

(4) *Frequenter expoſui*) Vide ſequentem Tractatum. Patet manifeſte ex hoc loco, quatuor ſequentes Tractatus de diverſis Capitulis Evangelii, ante decem Paſchales fuiſſe conſcriptos. Hoc idem Gaudentius inſinuaverat in Præf. dicens: *Quatuor præterea breviores Tractatus, quos de diverſis Capitulis Evangelii apud te olim fuiſſe me locutum prodidiſti.*

(1) *Ve-*

vatorem ſabbatum violaſſe, Judæi vecordes incuſant, quem nos impleviſſe magis legem ſabbati, ipſorum operum quæ ſabbatis celebravit, evidenti probatione docuimus, non aliunde inſtructi, niſi ex ipſa Lege, quam pariter legimus cum Judæis. Scriptum eſt
Exod. 12. 43. enim: *Una lex erit indigenæ, & advenæ.* Indigenæ procul dubio Judæi erant, Patriarcharum cives, & Prophetarum: advenæ autem, qui Græco ſermone appellantur προσήλυτοι, nos utique eramus Gentes, ut
Epheſ. 2. ait Apoſtolus, *peregrini, atque hoſpites Teſtamentorum, & promiſſionis eorum, ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc Mundo.* Sed poſtquam credidimus, dicit nobis idem
Ibid. beatus Paulus: *Jam non eſtis hoſpites, & advenæ, ſed eſtis cives ſanctorum, & domeſtici Dei.* Una ergo nobis cum Judæis eſt Lex; ſed illi eam carnali ſenſu excipiunt, nihil ibi ſpiritalis intelligentiæ requiren-
Coloſſ. 2. tes: nos vero in ea Chriſtum reperimus, *in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ cæleſtis abſconditi.* Denique in hac etiam lectione Exodi, quæ ordinem celebrandæ Paſchæ diſponit, (1) verum Dei Agnum cum omnibus myſteriis vitæ noſtræ invenimus, (2) ipſum cognoſcentes Deum verum, & hominem, Dominum gregis, & ovem, (3) paſtorem ſimul, & pa-

N O T Æ.

(1) *Verum Dei Agnum*) Sic emendavimus ex quatuor MSS. Codd. cum in Editis exſtaret *unum Dei Agnum*.

(2) *Ipſum cognoſcentes Deum verum, & hominem*) Videtur omnino hæc eſſe germana lectio, quam accepimus ex Vatt. duobus. Nam in Editis corrupte habetur *Dominum verum, & hominem*, ſtatimque ſubditur inepta repetitio *Dominum gregis, & ovem*. Adnotavimus etiam alibi non ſemel, ubi legitur *Deus* in MSS. ſuppoſitum fuiſſe *Dominus*. Nec recens hæc eſt querela, ſæpe ſæpius in vetuſtis Codicibus τὸ *Deus* ſublatum fuiſſe ab iis qui vel Deitatem Chriſti, vel utriuſque naturæ unionem jam inde ab ipſo conceptionis momento, negabant.

(3) *Paſtorem ſimul, & paſcua*) Diſcrepant MSS. Codices; & Vatt. quidem nihil ſani præferunt, legentes *paſtorem ſimul, & Paſcham*; ſed Flor. ſatis recte *paſtorem ſimul, & paſcuam*. *Paſcua* feminino genere invenitur etiam apud Tertull. Apolog. cap. 22. *Quæ illi accuratior paſcua eſt, quam ut hominem e cogitatu veræ divinitatis avertat præſtigiis falſis?* Similiterque apud Voſſ. lib. 5.

& paſcua. *Miſericors* enim, *& miſerator Dominus ſemet-* Pſ. 110.
ipſum dedit eſcam timentibus. Nam totius obſervantiæ veteris Legem, per gratiam Filii Dei, in veritate novi Teſtamenti cognovimus eſſe completam, probantes, quomodo Paſchæ lex, quæ per Moyſen fuerat data, (1) *gratia, & veritas per Jeſum Chriſtum fa-* Jo. 1.
cta eſt, cui omnis honor, virtus, & gloria cum Patre, & cum Spiritu ſancto, per omnia ſæcula. Amen.

(1) IN-

(2) *FINIT DECIMUS*

DE PASCHALIBUS.

NOTÆ.

lib. 5. de vitiis Serm. Arnobius Junior in Pſ. 110. dixit: *Statuens eis paſtores*, & paſcuas. Vide Meurſium in Not. ad Minucium Fel. p. 336. Edit. Lugd. Bat. cum Not. Var. 1672. Retinuimus porro vulgatam lectionem, quæ fulcitur auctoritate Cod. Urbinatis.

(1) *Gratia, & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt*) Voculam *eſt*, quam Editi omiſerant, reſtituimus ex quatuor MSS.

(2) *Finit Decimus de Paſchalibus*) Sic Vatt. duo. Flor. vero, & Urb. *Finitis decem Paſchalibus incipiunt excepti Tractatus* &c. quæ eſt inſcriptio Sermonum ſequentium.

(1) INCIPIUNT EXCEPTI TRACTATUS DE DIVERSIS CAPITULIS, *QUORUM PRIMUS EST* DE PARALYTICO:

Et in ordine Undecimus.

MEmini, me ſuperiore Tractatu ſanctæ dilectioni veſtræ pollicitum, quod adjuvante Domino plenius explanaturus eſſem, quam ob cauſam unum ſe opus feciſſe Dominus teſtaretur: unde plebs
Jo. 7. ignaviſſima Judæorum (2) ſcrupulum paſſa, & iniquiſſimo furore ſuccenſa, benedictionis datorem ma-
Ibid. ledictis blaſphemis pulſaviſſet, dicens: *Dæmonium habes: quis te quærit interficere?* et inſuper vitæ Dominum, necis tradere ſupplicio cogitaret. Probavimus qui-

NOTÆ.

(1) *Incipiunt excepti Tractatus*) Nullo modo dubitandum eſt, quin hæc ſit vetus, & ſincera lectio hujus Tituli; eamque Editiones emendatiores exhibent, nempe Pariſienſis, & Colonienſis, quarum exemplar ſecuti ſumus. Codd. Vatt. duo, itemque Urb. & Flor. nullo diſcrimine ſic habent: *Incipiunt excepti Tractatus, quorum primus de Paralytico;* deſunt autem verba illa *& in ordine undecimus*; ideo, quamvis ea delere noluerim, ſuſpicor addita a librario; nam Gaudentius ſane finitis decem Paſchalibus, quaſi aliud opus aggreditur. Hos autem Tractatus a Notariis exceptos, ut titulus præfert, a ſe recognitos, & emendatos teſtatur Gaudentius ipſe in Præfatione bis verbis: *Quatuor præterea breviores Tractatus, quos de diverſis Capitulis Evangelii apud te olim fuiſſe me locutum prodidiſti, & quintum de Machabæis Martyribus, emendatos tibi, quoniam cogis, remittam, ut eos ſi ulla utili memoria dignos arbitraris, in poſtrema parte ſchedulæ hujus ſimul tranſcribendos adjungas.* Editores Lugdunenſes hac tantum inſcriptione contenti *De diverſis Capitulis, & primum eſt de Paralytico*, cetera inſuper habuerunt; ſed in ea Editione, ut jam monuimus, fruſtra ἀκρίβειαν, aut diligentiam, requiras.

(2) *Scrupulum paſſa*) Videbatur omnino reponendum hoc loco *ſcandalum paſſa*; ſed a MSStorum, & Editorum conſenſu facile non recedo. Certe Judæorum plebs non ſolum *ſcrupulum*, ideſt ſollicitudinem, ac moleſtiam, propter miraculum Chriſti paſſa eſt, ſed etiam *ſcandalum*; quærebat nempe eum interficere.

(1) *Iſtius*

quidem (1) iſtius Evangeliſtæ teſtimonio, non unum,
ſed multa, & innumerabilia a Chriſto fuiſſe opera
celebrata. Sic enim in fine libri conſcribit: *Sunt* Jo. 21.
*autem & alia multa quæ fecit Jeſus, quæ ſi ſcribantur
per ſingula, arbitror nec ipſum Mundum capere eos libros
(2) qui ſcriberentur, poſſe*. Sed fortaſſe dicat ſtudioſus
auditor: In primis partibus Evangelii loquitur Do-
minus, *unum opus feci, & omnes miramini*: in ſubſe- Jo. 7.
quentibus ille virtutum cumulus celebratur; & id-
circo (3) nihil quæſtionis ſuper hoc videtur eſſe re-
lictum. Verum ego ab iſto ſermone ſuperiora libri
hujus dicta recenſens, invenio plurima uſque in hunc
locum Evangelii (4) Chriſtum Deum noſtrum mi-
randa opera confeciſſe. Jam Nathanaelem viderat Jo. 1. 2. & 4.
priuſquam ſub ficulnea conſtitutus a Philippo voca-
retur: jam liquorem ſimpliciſſimum perlucentis aquæ
in colorem, ſaporemque vini, ſua poteſtate conver-
terat: jam reguli filium morientem cœleſtis medi-
cus, priuſquam viſitaret, dum rogaretur, verbo ſa-
naverat. Jam Samaritanæ illius mulieris vitia occul-
ta prodiderat, & confeſſam ſpirituali fonte munda-
verat: jam paralytici membra per triginta & octo Jo. 5.
annos emortua, unius vocis præcepto curaverat, vel
potius reformaverat. Jam quinque millium homi- Jo. 6.
num famem quinque panibus hordeaceis, & duo-
bus

NOTÆ.

(1) *Iſtius Evangeliſtæ teſtimonio*) Duo Vatt. *ipſius Evangeliſtæ*.

(2) *Qui ſcriberentur, poſſe. Sed fortaſſe dicat*) Vatt. duo, & Flor. *qui ſcriberentur: Sed fortaſſe dicat*. Editi legebant *fortaſſe dicit*. Vulgata Editio: *nec ipſum arbitror Mundum capere poſſe eos qui ſcribendi ſunt libros*.

(3) *Nihil quæſtionis ſuper hoc videtur eſſe relictum*) Lectio ex duobus Vatt. deſumta. Editi *nihil quæſtionis ſuper hoc videlicet eſſe relictum*.

(4) *Chriſtum Deum noſtrum*) In MSS. quatuor Codd. *Dominum noſtrum*; ſed lectio vulgata in Editis, quam retinuimus, verior; nam Gaudentius hoc agit ſemper, ut in Chriſto divinitatem aſtruat. Vide obſervata noſtra in calce Sermonis præcedentis.

(1) Quo

bus piſcibus, ſatiaverat, majore miraculo convivium ſolvens. Amplior enim cibi appoſiti quantitate reliquiarum cumulus invenitur, tot populorum famelicis cohortibus ſatiatis. Jam mare pedibus ambulaverat, ita ut plantas gradientis tumens unda non tangeret. Sed in catalogo iſto virtutum, adhuc unum fecerat opus, (1) quo frementi contra ſe imperito populo Judæorum quaſi veriſimilem ſæviendi aditum dediſſe videbatur, quod ſcilicet paralyticum curaſſet in ſabbato, cum lex otium ſabbati imperaſſet. Itaque Chriſtus, qui *legem* veterem *non ſolvere* venerat, *ſed implere*, tamquam violati ſabbati reus, inſectationem perpetitur Judæorum. Cogor hoc loco, fratres cariſſimi, omiſſa præſenti lectionis ſerie, rationem ſabbati explanare, ne juſta credatur fuiſſe contra juſtum perſecutio iniquorum. Nam paralyticus ille qui die ſabbati a Chriſto curatus eſſe memoratur, ideo calumniam patitur a Judæis, quod ipſa die qua ſanatus fuerat, lectum ſuum portare videretur. *Sabbatum eſt*, inquiunt, *& non licet tibi portare grabatum tuum*. Reſpondit curatus: *Qui fecit me ſanum, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula.* Et in ſubſequentibus, *Jeſus eſt*, inquit, *qui fecit me ſanum*. Rudis adhuc ex infirmitate Judaica, ſed jam gratus de ſalubritate recepta, quoniam non prævalet calumniantibus facti præſtare rationem, præcepti, atque operis demonſtrat auctorem. *Qui fecit me ſanum, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula:* & adje-

Jo. 6. Jo. 5. Matth. 5. Jo. 5.

NOTÆ.

(1) *Quo frementi contra ſe imperito populo Judæorum*) Vatt. duo, atque Urbinas ſic legunt. Editi *quod frementi*. Tota hæc Evangelicæ hiſtoriæ contracta narratio, quam hucuſque Gaudentius proſecutus eſt, nobile eſt Gaudentianæ eloquentiæ ſpecimen.

(2) *Hæc*

adjecit: *Jeſus eſt*, inquit, *qui fecit me ſanum*: vel, filius David eſt, qui fecit me ſanum: vel, filius Joſeph, qui fecit me ſanum. (1) Hæc enim nomina uſitata erant in populo Judæorum tunc temporis de Chri-
ſto Domino Salvatore. Sed quid? *Jeſus eſt*, ait, *qui* Jo. 5.
fecit me ſanum: ſciebat enim, utpote Hebræus, nomen *Jeſu* ex virtute deſcendere ſanitatis. Salvator ſiquidem dicitur Jeſus, ſicut declarat Angelus, cum
per ſomnium de Chriſto loquitur ad Joſeph: *Voca-* Matth. 1.
bis, inquit, *nomen ejus Jeſum: ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum a peccatis eorum*. *Ille* ergo, inquit, *me fecit ſanum* cujus & nomen ſalus eſt. Et (2) quomodo poterit ſalus præſcripta lege prohiberi, ne ſalvet, aut ſabbatorum conditione immutari ne ſalus ſit? Videamus tamen, fratres cariſſimi, ſi vel ipſa lex,
otio ſabbati, ſalutis opus excluſit. *Sex*, inquit, *die-* Exod. 20.
bus facies opera tua, ſeptimo autem die (3) *ſabbatum eſt Domini Dei tui. Non facies in eo* (4) *ullum opus tuum, niſi quod ſit pro omni anima*. Proclivum eſt ex voluntate humanum genus, & maxime Judæorum, ad carnalia opera, (5) potius quam divina; & idcirco conſtitutus eſt unus in hebdomade ſabbati dies, in quo a carnalibus ceſſare cogerentur, & vacare ſolum divi-

N O T Æ.

(1) *Hæc enim nomina uſitata erant in populo Judæorum*) In tribus Editionibus habetur: *Hæc enim omnia uſitata erant in populo tunc*; ſed prætulimus lectionem MSS.

(2) *Quomodo poterit ſalus præſcripta lege prohiberi ne ſalvet*) Verba quæ ſequuntur *aut ſabbatorum conditione immutari, ne ſalus ſit*, deerant in Editis, eaque reddidimus ex Urb. Flor. & Vatt. duobus. Legebant etiam Editi *per præſcriptam legem*, at Vatt. duo *præſcripta lege*. Urbinas vero *prapoſita lege*.

(3) *Sabbatum eſt Domini Dei tui*) Sic MSS. quatuor Codd. quibus conſentit Vulgata. LXX. vero *ſabbata Domino Deo tuo*. Editi habent *ſabbatum eſt Domini tui*.

(4) *Ullum opus tuum*) Exciderat *tuum* in Editis, quod repoſuimos ex Flor. & Vatt. duobus; nec aliter omnino legendum eſt, ut ſequens loci hujus expoſitio docet.

(5) *Potius quam divina*) Vatt. duo, & Flor. *potius quam ad divina*, deinde & *idcirco ſtatutus eſt*.

(1) *Neque*

Digitized by Google

divinis. Nam (1) neque cibum coquere, neque iter facere in ſabbato concedebatur, ne quis ſub prætextu neceſſitatis humanæ præponeret terrena divinis. Verum poſteaquam Judæi neglectis ſpiritualibus negotiis, quæ pro animæ ſalute Dominus agenda præceperat, omnia legitima ſabbati ad otium, luxuriamque contulerant, clamat ad eos continuo Dominus per Prophetam: *Neomenias veſtras, & ſabbata veſtra, & diem magnum non ſuſtineo: jejunium, & ferias veſtras, & dies feſtos veſtros odit anima mea. Sabbata*, inquit, *veſtra*, non mea; non enim ſunt mea quæ geritis. Meum jejunium, & mea ſabbata, quæ ego ſervanda præcepi, jejunare jubent a vitiis, ceſſare ab operibus malis, (2) & bonis actionibus inhærere. At e contrario veſtra ſabbata, veſtraque jejunia, & litibus inquieta ſunt, (3) & illecebris, & luxuriis plena. Ipſe ergo legis dator in homine veniens, cum operaretur pro omni anima opera ſalutis (in ſabbato enim docebat quod provida ratione præceperat) nec deſtruebat legem, ſed potius adimplebat legem; ſcriptum eſt enim: *Non facies ullum opus tuum in ſabbato: tuum*, inquit, *opus*, ideſt *humanum*. Et adjicitur, *niſi quod ſit* (4) *pro omni anima*, ideſt ad ſalvan-

[Margin: Iſ. 1.] [Margin: Exod. 20.]

NOTÆ.

(1) *Neque cibum coquere, neque iter facere concedebatur, ne quis ſub prætextu neceſſitatis humanæ*) Videtur recta eſſe lectio quæ habetur in duobus Codd. Vatt. ſcilicet *nec cibum coquere, nec iter agere in ſabbato ſinebantur, ne quis ſub obtentu neceſſitatis humanæ*. Et ita legit etiam Florentinus; ſed cum æque recta videatur lectio vulgata, ab ea recedere noluimus. Præceptum non coquendi in ſabbato, quod habetur Exod. 16. proprie pertinuit ad tempus mannæ, teſte Godvvino; verum Judæi extenderunt ad omne ævum. Proclivis quippe in ſuperſtitionem natio multa de ſuo ad Legis edictum adjecit, de quibus Moyſes nihil definivit. Vide Buxtorſ. Synag. Jud. c. 16. Petr. Cun. l. 2. de Rep. Hebr. c. 24. Godvv. Moſ. & Aar. l. 3. c. 3.

(2) *Et bonis actionibus inhærere*) Vatt. duo dempta particula conjunctionis legunt *bonis actibus inhærere*.

(3) *Et illecebris, & luxuriis plena*) Quatuor MSS. Codd. & *illecebroſa luxuriis*.

(4) *Pro omni anima, ideſt ad ſalvandam animam*) Sic legunt duo Vatt. & Flor. idcirco delevimus ineptum aliud gloſſema, quod

vandam animam. Ideoque legimus, priores juſtos in Lege, pro ſalute animarum ſabbatis operatos. Septem diebus Jeſus filius Nave, jubente Domino, circuivit civitatem Jerichon, cum Levitis & ſacerdotibus Arcam portantibus Teſtamenti, & (1) cadunt hoſtiles muri nutu divino, ut animæ Judæorum de belli diſcrimine liberentur. In ſeptem vero diebus etiam ſabbatum numerari, a quolibet die computare incipiens, deprehendes. Itaque cum dicitur, *Jeſus eſt qui fecit me ſanum*, admonentur Judæi, ex nominis communione opera non condemnare ſimilia. Ideoque Chriſtus Dominus, cum aut aridam manum, aut hydropem, aut paralyſim curaret in ſabbatis, tamquam vere Dominus ſabbati, rem ſuam legis ſuæ teſtimoniis tuebatur, dicens ad Judæos: (2) licet ſabbatis benefacere animali: animam ſalvam facere, an perdere? In hunc ſenſum legis, ut arbitror, quem ſupra expoſuimus, eos introducere volens, ſimulque exprobrans quod non intelligerent (3) quid eſſet *opus ſuum*, &, *niſi quod ſit pro omni anima*. Operatur ergo pro ſalute

Joſ. 6.
Jo. 5.
Matth. 12.
Exod. 20.

NOTÆ.

quod in Editos irrepſerat hoc modo, *pro omni anima, ſive omni animæ, & ad ſalvandam animam*. Hie autem caſus io lege ſabbati exceptus, vocatur communiter apud Rabbinos *periculum animæ*, teſte Cauſabono Exercit. 1. in Bar. §. 9. unde tritum illud apud Judæos proverbium: *periculum vitæ pellit ſabbatum*.

(1) *Cadunt hoſtiles muri nutu divino*) Editi legebant *motu divino*. Flor. & Vatt. duo *nutu Dei*; quare mutavimus unicam vocem *motu*, repooentes *nutu*: reliqua intacta reliquimus. Sequentia verba Vatt. duo ſic legunt, *& animæ Judæorum de belli diſcrimine liberantur*. Nonnulli ex Judæorum magiſtris urbem Jerichuntem ipſo die ſabbati captam produnt; adeo verum eſt quod in eo caſu de ſabbaticæ legis exceptione ait Gaudentius.

(2) *Licet ſabbatis benefacere animali: animam ſalvam facere, an perdere?*) Parva immutatio, ſed valde appoſita, quam nobis exhibebant duo Vatt. Codd. *licet ſabbatis benefacere, an male?* Eam tamen in textum inducere noluimus, cum receptam lectionem tueantur tres Editiones, ac duo MSS Codd. Flor. nempe, & Urb. in quibus legitur *licet ſabbatis benefacere animali*; ita ut ſenſus ſit, ſi licet ſabbatis beneſacere animali, ut ipſo Domino auctore diſcimus Matth. 12. & Luc. 14. cur in ſabbatis animam ſalvam facere non licebit?

(3) *Quid eſſet opus ſuum*) MSS. quatuor Codd. nullo diſcrimine *opus tuum*.

lute animæ Chriſtus in ſabbato, & operatur in ſabbato, & implet legem, dum conditionem interpretatur legis, dum operum differentias illuminat, dum facit (1) quæ lex de ſabbati feriis excepit, dum ipſum ſabbati diem benedictione ſua ſanctificatum, beneficiis ſuis efficit ſanctiorem. Nam divina in eo præſidia omni animæ credenti largitus, opera debita ſabbato reddidit. (2) Ut autem oſtenderet Judæis, eumdem ſe ſemper operatum fuiſſe cum Patre, qui
Jo.5.v.17. tunc etiam operaretur in carne, ait illis: *Pater meus uſquemodo operatur, & ego operor*. Et (3) propterea ini-
Ibid.v.18. que magis perſequebantur eum Judæi, *quia non ſolum ſolvebat ſabbatum, ſed quia &* (4) *Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo*. Evidenter docuit beatus Evangeliſta, æqualem Deo Patri eſſe eum qui verus Filius ejus ſit proprietate naturæ. Licet ergo veterum documenta præceſſerint, (5) nihil tamen hujuſmodi aſſertionis Dominus geſtivit opponere; ne, quoniam rara ſunt & antiqua, vel incerta apud quoſdam, vel fortuita crederentur; ſed quotidianis, & uſitatis exemplis eos repercutere magis voluit, unde ſe juſtiſſime vel

NOTÆ.

(1) *Quæ lex de ſabbati feriis excepit*) Male prorſus Editi *quæ lex de ſabbati feriis exhibet*; nam opera quæ Chriſtus faciebat, non exhibita erant in lege ſabbati, ſed excepta. Hanc autem emendationem hauſimus ex utroque Vat. Codice, qui ſic legit quomodo edidimus.

(2) *Ut autem oſtenderet Judæis, eumdem ſe ſemper operatum fuiſſe cum Patre, qui tunc etiam operaretur*) Pariſ. Editio ceteris emendatior, & accuratior ſic legit, & eidem concinunt MSS. Codd. Duæ aliæ Editiones abſurdo hiatu habent *Ut autem cum Patre, qui tunc etiam operaretur*.

(3) *Propterea inique magis*) Flor. & Vatt. duo *propterea, inquit, magis*; quod æque convenit, cum hæc quoque verba ſint textus Evangelici.

(4) *Patrem ſuum dicebat Deum*) Et hic quoque Editi legebant *Dominum*, ſed nos repoſuimus *Deum* ex Urb. & Vatt. duobus; quam emendationem confirmat auctoritas Evangelici textus, unde hæc verba deſumta ſunt.

(5) *Nihil tamen hujuſmodi aſſertionis*) Nempe quam petere poterat ex allato ſupra veterum Patrum exemplo in obſidione Jerichuntis. Inepte Editi legunt *nihil tamen hujuſmodi affectionis*: at Vatt. duo, quorum ope locum ſanavimus, *hujuſmodi aſſertionis*.

(1) *Non*

vel refutatos, vel etiam confutatos, negare omnino non poſſent. *Unum opus feci*, inquit, *& omnes miramini*. Jo.7.v.21. Quod illud opus? quia Paralyticum curavi in ſabbato. Et adjecit: *Propterea Moyſes dedit vobis circumciſionem*, (1) *non quia ex Moyſe*, inquit, *circumciſio*, *ſed ex Patribus*; ideſt ex Abraham, qui primus circumciſus eſt, Gen. 17. & ex ceteris Patriarchis. *Et in ſabbato*, Jo.7.v.22. inquit, *circumciditis hominem. Si circumciſionem*, inquit, *accipit homo die ſabbati, ut non ſolvatur lex Moyſi, mihi indignamini quia totum hominem ſanum feci in ſabbato? Nolite judicare ſecundum faciem, ſed juſtum judicium judicate*; tamquam ſi diceret: Præcepit lex hoc ſolum quod pro anima eſt opus faciendum in ſabbato. Et de circumciſione eadem lege præcipitur, quod quicumque non circumciderit octava die nativitatis (2) omne maſculum, eradicabitur anima illa de populo ſuo. Ergo pro anima eſt quod ſabbatis circumciditis hominem: pro anima eſt itidem quod & ego hominem totum ſanavi in ſabbato: licet ergo pro anima opus fieri in ſabbato bonum. Quod ſi me in iſto opere violaſſe ſabbatum judicatis, voſmetipſos indeſinenter violati ſabbati reos eſſe decernitis. *Nolite ju-* Jo.7.v.24. *dicare ſecundum faciem, ſed juſtum judicium judicate*. Tam rationabili patientia vincit inimicos Dominus noſter Jeſus, qui utique in hunc Mundum, ut patiendo vinceret, a Patre deſcenderat. Sed conſideremus breviter poſtremi hujus dicti virtutem. *Nolite*, ait, Ibid. *ſecun-*

NOTÆ.

(1) *Non quia ex Moyſe, inquit, circumciſio*) Urb. & Vatt. duo *non quia ex Moyſe eſt circumciſio*.

(2) *Omne maſculum, eradicabitur anima illa*) Tam Vatt. duo, quam Flor. legunt *omne maſculinum, diſperiet anima illa*. Vulgata Editio Gen. 17. ſic habet: *Maſculus cujus præputii caro circumciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo*. LXX. *interibit anima illa de genere ſuo*.

ſecundum faciem judicare , ſed juſtum judicium judicate. Generalis, ut opinor, iſta ſententia eſt, retinendæ æquitatis magiſtra, omnibus poſita, multis nota, paucis dilecta. Præcipitur enim ne hujus ſæculi divitum perſonis adulantes, iniquiſſimo judicio faveamus incredulis, (1) & impios, crudeles, rapaces, luxurioſos, inhoneſtos, non ſolum timido ſilentio nutriamus, verum etiam omni reprehenſione dignos, injuſtis laudibus prædicemus: vel, quod eſt omni fœditate deformius, turpia lucra captantes, alienæ pecuniæ notabiliter ſerviamus, Chriſtianæ libertatis obliti: neve carnalis cujuſquam formæ pulchritudine illecti, (2) a regione veritatis, rectæque ſententiæ, ſiniſtro judicio moveamur, cum de contemnendis
Pſ. 61. opibus ſcriptum ſit: *Divitiæ ſi affluant, nolite cor adponere:* & de negligendo carnis decore, Deus ad Samuelem ſacerdotem loquatur, electurum regem de
1. Reg. 16. filiis Jeſſe: *Ne admiratus fueris*, inquit, *proceritatem ſtaturæ, vel pulchritudinem vultus* eorum, (3) *quoniam homo videt in faciem, Deus autem videt in cor*. (4) Et idcirco beatus David minimus, atque contemtus, oleo ſan-

N O T Æ.

(1) *Et impios, crudeles, rapaces*) Sic Vatt. duo, & Flor. Editi legebant *& impios, incredulos, rapaces*.

(2) *A regione veritatis, rectæque ſententiæ, ſiniſtro judicio moveamur*) Vatt. duo, Flor. & Urb. legunt *a rigore veritatis, rectæque ſententiæ, ſiniſtro judicio molliamur*; ſed lectionem editorum tuti retinnimos. Cicer. 3. de Nat. Deor. *Nec me ex ea opinione quam a majoribus accepi, ullius umquam oratio aut docti, aut indocti, movebit*.

(3) *Quoniam homo videt in faciem, Deus autem videt in cor*) In MS. Flor. *homo videt in facie, Deus autem in corde*, & ita etiam in duobus Vatt. ſed pro *Deus* in his eſt *Dominus*.

(4) *Et idcirco beatus David*) Ter unctus fuit David; primo a Samuele 1. Reg. 16. ſecundo in Hebron interfecto Saule 2. Reg. 2. tertio item in Hebron, poſt cædem Isboſethi 2. Regum 5. Peculiare carmen de quo hic Gaudentius, in recenter excuſis libris non eſſe exſpectandum, monuerat Jo. Gregorius Præf. in Obſervat. Sacr. tom. 9. Crit. Angl. verum habes illud in nupera Editione Pſalterii, ab Eminentiſſimo Thomaſio diligenter procurata p. 650. exſtatque inſuper (quo magis fit ut nimiam hominis confidentiam demirer) in Edi-

ſanctificato ſublimatur in regnum, & ſe ex humilitate per Dei gratiam ad ſummum creviſſe faſtigium dignitatis, peculiari carmine gloriatur, dicens: *Puſillus eram inter fratres meos*, & cetera. Utiliter ergo per omnia Chriſtus ait: *Nolite judicare ſecundum faciem, ſed juſtum judicium judicate*. Et quis noſtrum, cariſſimi, ad ſingula quæ prædixi ſervanda idoneus invenitur? *Beati qui cuſtodiunt judicium, & faciunt juſtitiam in omni tempore*. Igitur cum generalis, (1) (ut ſupra dixi) ſit iſta ſententia, ſpecialiter tamen dirigitur ad Judæos, qui Chriſtum mirabilia facientem, hominem ſolummodo ex facie judicabant, Deum vero in virtutibus non videntes. Hæreticos etiam Dei Filium blaſphemantes, non mediocriter ſententia iſta contundit, quod humilitatem ſuſceptæ carnis intuiti, immenſæ divinitatis conentur metiri ſubſtantiam. Nos autem, fratres, *gratia ejus ſalvati per fidem*, juſtum judicium judicemus, æquitatem ſervantes (2) in omni actione converſationis noſtræ. Eſt enim rationabilis animæ juſtum judicium, ut eligat Deo magis ſervire, quam ſæculo; ut ſtatuat mandatis Chriſti obſe-

Jo. 7.

Pſ. 105.

Epheſ. 2.

NOTÆ.

Editione LXX. Romana 1588. ultimo loco extra ordinem ſub hoc titulo: *Hic Pſalmus idiographus in David, & extra numerum, quando monomachiam iniit cum Goliad*. Meminit autem Pſalmi hujus, præter Gaudentium, etiam Athanaſius in Synopſi (ſeu quiſquis ejus Synopſeos auctor eſt) & in Sermone ad Marcellinum de Interpretatione Pſalmorum. Eumdem Græcis verſibus reddidit Apollinaris Alexandrinus, Laodicenſis Eccleſiæ Presbyter, circa annum 360. atque inter recentiores, elegantem ejus Metaphraſin Græce & Latine dedit Olympia Fulvia Morata, quam exhibet Jo. Alberrus Fabricius in Codice Pſeudepigr. V. T. pag. 908. Videtur etiam hunc Pſalmum expreſſiſſe Marcus Antonius Flaminius nitidiſſimo illo carmine quod Paraphraſi triginta Pſalmorum præfixit:

Eram paterna abjectus in domo puer,
Cunctiſque fratribus meis
Minor, puſillum in monte paſcebam gregem.

(1) *Ut ſupra dixi*) Flor. & Vatt. duo *ut prælocutus ſum*.

(2) *In omni actione converſationis noſtræ*) MSS. quatuor Codd. *in omni actu*.

(1) *Ut*

obſequi, non diaboli conſiliis depravari; (1) ut ſpiritualibus inhærere decernat ſtudiis, non carnalibus vitiis implicari; & ut æternam beatitudinem futurorum, breviſſimis mundi voluptatibus judicet præponendam. Recti itaque cordis æquo judicio gradiamur in omnibus præceptis, & juſtificationibus Domini, ut poſſimus vitæ æternæ conſortium promereri ab ipſo Dei Filio ſempiterno, cujus omnipotentia cum Patre, & Spiritu ſancto, permanet in omnia ſæcula. Amen.

IN-

(2) *FINIT DE PARALYTICO.*

NOTÆ.

(1) *Ut ſpiritualibus inhærere decernat*) Urb. & Vatt. duo *ut ſpiritalibus inhærere*.

(2) *Finit de Paralytico*) Ita in Flor. & Vatt. duobus.

(1) *Tunc*

INCIPIT

DE EO QUOD AIT

DOMINUS JESUS:

Nunc judicium eſt hujus Mundi,

TRACTATUS XII.

POſt illam Dei Patris vocem qua glorificatum Filium rurſus glorificandum dixerat, ubi Salvator locutus eſt ad circumſtantes turbas, quod proxime diſſeruimus, hujus teſtimonium vocis non ſui cauſa honoris, ſed noſtræ fidei inſtruendæ gratia fuiſſe delatum; quid ſtatim ſubſequens idem Dominus adjecerit, textus hujus quæ modo decurſa eſt, indicat Evangelicæ lectionis. *Nunc*, inquit, *judicium* Jo. 12.
eſt hujus Mundi. Conſiderandum puto, fratres cariſſimi, cujuſmodi dixerit tunc imminere judicium. Si de futuro judicio, quo per ignem judicabitur hic Mundus, ſentiri voluiſſet, non dixiſſet *nunc eſt*, ſed dixiſſet (1) *tunc erit*: verum quia de præſenti loquebatur judicio, intueri convenit, quod fuerit illud præſens Mundi judicium. Numquid in primo adventu ſuo Chriſtus Mundum judicaſſe exiſtimabitur, quem potius ſalvaſſe cognoſcitur, ſicut ipſe teſtatus eſt dicens: *Non enim miſit Deus Filium ſuum ut* Jo. 3.
judicet Mundum, (2) *ſed ut ſalvetur Mundus per ipſum*. Et

NOTÆ.

(1) *Tunc erit*) Sic Flor. & Vatt. duo pro eo quod in Editis eſt *nunc erit*.

(2) *Sed ut ſalvetur*) Vatt. duo ſic habent. Editi vero *ut ſalvaretur*. Concinit autem lectioni noſtræ etiam Vulgata Editio.

(1) *At*

Digitized by Google

Et in Evangelio beati Lucæ legitur, cum quidam vicus Samariæ noluiſſet ſuſcipere Salvatorem, indigne ferentes Apoſtoli Jacobus, & Joannes dixerunt
Luc. 9. ad eum: *Domine, vis dicamus ut ignis deſcendat de cœlo ſuper eos, & conſumat eos, ſicut Elias fecit?* (1) *At ille indignatus prohibuit*. O ira miſericors! Quid ergo eſt
Jo. 12. quod ait, *Nunc judicium eſt hujus Mundi?* Judicium, fratres, duplici ratione poteſt intelligi. Nam & decernentis ſententia judicium dicitur, & ſupplicium patientis dicitur pœna: judicium alterum agentis eſt, alterum patientis. (2) Judex facit judicium, reus ſubit; & eſt utriuſque judicium. Mundum vero cum dicit Scriptura aut facere, aut pati judicium, non elementorum irrationabilium naturas indicat, ſed accolas Mundi ſignificat: ſicuti cum domus Iſrael dicitur, non parietes, vel tecta, ſed homines Iſraelitæ monſtrantur. Ergo dominator omnium Chriſtus, poſt inuſitatum ſacræ Virginis partum, poſt adorata munifico Magorum cultu cunabula, poſt multiplicem doctrinam cœleſtis eloquii, poſt variarum curationum medelas imperio verbi potentis effectas, poſt iſtud præſens teſtimonium Patris, (3) cum eſſet jam
Jo. 12. proximus Paſſioni, ſic ait: *Nunc judicium eſt hujus Mundi*; tamquam ſi diceret: Nunc, nunc eſt hujus Mundi judicium, utrum credere eligat poſt Paſſionem volun-

NOTÆ.

(1) *At ille indignatus prohibuit*) Codex Urbinas *prohibuit eos*. Vulgata Editio tam Græce, quam Latine, aliter legit: *στραφεὶς δὲ ἐπετίμησεν αὐτοῖς*. *& converſus increpavit illos*.

(2) *Judex facit judicium, reus ſubit; & eſt utriuſque judicium*) Lectio Flor. Codicis ſic habet: *Judex facit judicium, judicium patitur reus; & eſt utriuſque judicium*. Itaque verba hæc *& eſt utriuſque judicium* tamquam genuina Gaudentiano textui addidimus, ejicientes ineptum gloſſema quod in Editos irrepſerat, hoc modo: *judex facit judicium, reus ſubit, ideſt patitur judicium*. Vatt. duo legunt *judicium patitur reus; & eſt uniuſque judicium*; quæ licet nonnihil depravata ſint, lectionem tamen Flor. Codicis confirmant.

(3) *Cum eſſet jam proximus Paſſioni*) Flor. Cod. *cum eſſet jam jam proximus*.

(1) *Et*

Digitized by Google

voluntariam virtute propria reſurgenti, ut ex fide ſalvetur, an cum Judæis negandum judicet eum Judicem qui negaturus erit proprios negatores, dicens ad illos: *Neſcio vos: diſcedite a me in ignem æternum, operarii iniquitatis*. Sive magis (& ita ſentiendum auctoritate cohærentis eloquii utilius approbamus) *Nunc judicium eſt hujus Mundi*, ideſt appropinquavit hora ut Mundi Creatorem, ac Judicem Mundus judicet judicandus. Similiter namque in Evangelio Lucæ loquitur ad pontifices, & presbyteros, (1) & ſtrategos magiſtratus templi, qui ad eum comprehendendum venerant: *Quaſi ad latronem exiſtis cum gladiis, & fuſtibus; cum quotidie vobiſcum fuerim in templo, & non extendiſtis manus ſuper me*: *ſed hæc eſt*, inquit, *veſtra hora, & poteſtas tenebrarum*. Poteſtas tenebrarum quippe hujus Mundi eſt, vel hominum mundanorum, qui in tenebris perfidiæ conſtituti, lumen nolunt aſpicere veritatis; & quia Deus hominibus agendi quodcumque velint liberum permiſit arbitrium, (2) exercent in Chriſtum ſacrilegam poteſtatem. Unde Pilato dicenti: *Poteſtatem habeo crucifigendi te, & poteſtatem habeo dimittendi te*, Dominus ita reſpondit: *Non haberes pote-*

Luc. 13. Jo. 12. Luc. 22. Jo. 19.

NOTÆ.

(1) *Et ſtrategos magiſtratus templi*) In MS. Urb. non habetur vox *magiſtratus*, unde fit ut ſuſpicer, tam iſtam, quam ſequentem vocem *templi*, eſſe additamenta librariorum, qui ineptum gloſſema oræ paginæ adſcriptum, in textum admiſerint. Nihil profecto, quod ſciam, *ſtrategi* ad templum pertinebant, ſed rem militarem curabant, ut ex Jul. Poll. l. 2. c. 20. ſatis liquet. Hinc *ſtrategia* apud Plinium dicitur præfectura, ſeu rei militaris imperium, ut lib. 4. c. 22. *Thracia inter validiſſimas Europæ gentes, in* ſtrategias *quinquaginta diviſa*; & lib. 6. c. 9. de Armenia ſic ait: *Dividitur in præfecturas, quas ii* ſtrategias *vocant*. Plautus item Curcul. Act. 2. Sc. 3. v. 6. *ſtrategum* non ſacris, ſed profanis magiſtratibus accenſet:

Nec ſtrategus, *nec tyrannus quiſquam, nec agoranomus,*
Nec demarchus, nec comarchus ...

Igitur quamvis omnino legendum cenſeam *ad pontifices, & presbyteros, & ſtrategos, qui ad eum comprehendendum venerant*, tamen mutare nolui; ſed conjecturam meam lectoris judicio permitto.

(2) *Exercent in Chriſtum*) Vatt. duo, & Flor. *exercent in Chriſtum Dei*.

poteſtatem, niſi data tibi eſſet deſuper. Denique ut oſten-
deret Dominus iſtud quod dixerat, Mundi judicium,
Jo. 12. Paſſionem ſuam eſſe, ita copulavit dicens: *Nunc ju-
dicium eſt hujus Mundi: nunc hujus Mundi princeps mit-
tetur deorſum*, ſive *expelletur foras*, (1) ut in Græcis
exemplaribus legimus. Erat enim Paſſio Chriſti ex-
pugnatio futura diaboli. Unde ſanctus Propheta Da-
Pſ. 50. vid ad ejus perſonam loquitur: *Ut juſtificeris in ſer-
monibus tuis, & vincas cum judicaris*. Licet autem hic
verſus & alio ſenſu poſſit intelligi, huic tamen ſatis
congruit: nam Dominus Jeſus in Paſſione ſua judi-
catur, & vincit; moritur, & triumphat. Diabolus
autem cur princeps hujus Mundi dicatur, advertite.
Diabolus hujus Mundi princeps uſurpatione dicitur,
non natura. Etenim ſeducens humanum genus, ut
derelicto Deo ipſum ſatanam per ſimulacra coleret
manufacta, principatum violenter tenuit, & exercuit
tyrannidem in tantum, ut advenientem verum Prin-
cipem ſuum non recognoſceret Mundus, ipſius quip-
Jo. 1. pe diaboli præſtigiis obcæcatus. Nam *in hoc Mundo
erat* Chriſtus, ut Evangeliſta teſtatur, *& Mundus
per ipſum factus eſt, & Mundus eum non cognovit. In pro-
pria venit, & ſui non receperunt eum*. Paſſus eſt ergo
Dominus ſe hujus Mundi judicio judicari, ad hunc
hoſtem generis humani præcipitandum, ſive expel-
lendum, quia utrumque unum eſſe dignoſcitur;
(2) & qua ratione unum, percipite. Non in pla-
nis,

NOTÆ.

(1) *Ut in Græcis exemplaribus legimus*) Patet vel hinc, quanta tunc temporia eſſet auctoritas Græeorum exemplarium etiam ubi a Vulgata recederent. Legit autem Græca Editio *ἐκβληθήσεται ἔξω*, *ejicietur*, *ſive expelletur foras*, ut idem Gaudentius paulo inferius vertit.

(2) *Et qua ratione unum, percipite.*) Unua ex Vatt. Codd. *æqua ratione unum, percipite*: alter *æqua ratione utrumque percipite.*

(1) *Un-*

Digitized by Google

nis, atque humilibus habitabat diabolus, (1) unde pulſus, ad alium locum credatur abſque caſu ſuo tranſire potuiſſe; ſed cum de ſublimitate cœleſti expellitur, utique deorſum præcipitatur. Significanter plane in Græco poſitum eſt ἐκβληθήσεται ἔξω, ideſt ejicietur, ſive expelletur foras; ut etiam de animis credentium jam cœleſtibus, tamquam de cœlis, noſceretur eſſe pellendus; ut ſcilicet expulſo eo, Chriſtus Dominus regnaret in nobis. Quapropter adjecit: *Et ego ſi exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipſum*. Et quod exaltandum ſe a terra indubitanter Crucis patibulo indicabat, ſic interloquentis Evangeliſtæ ſermo declarat: *Hoc autem dicebat ſignificans qua morte eſſet moriturus*. (2) *Ego cum exaltatus fuero a terra*, inquit, *omnia traham ad me ipſum*; videlicet quod elevatus in Crucem omne ſæculum ad ſuam fidem vocaturus eſſet. Sed quod ait, *omnia traham ad me ipſum*, & non *omnes*, illud ſignificari exiſtimo, quod omnia creaturarum genera quæ idolis (3) vel immolabantur, vel dedicabantur, Chriſtus ad ſuam benedictionem revocanda promiſerit, ſuoque nomini conſecranda. Neceſſe eſt enim, juxta ſententiam Pauli Apoſtoli, *ut ipſi confiteatur omnis lingua, & ſubditus fiat omnis Mundus Deo*. Deo nempe huic *qui aſcendit ſuper cœlum cœlorum ad orientem*, ut Pſalmiſta ait. (4) Huic Deo qui cum *aſcendit in altum, captivam duxit captivita-*

Jo. 12.
Ibid.
Philipp. 2.
Pſ. 67.
Ibid.

N O T Æ.

(1) *Unde pulſus*) Editi abſurde *ubi pulſus*; & quidem manifeſta erat emendatio etiam abſque ſuffragio utriuſque Vat. Codicis, in quibus legitur *unde pulſus*.

(2) *Ego cum exaltatus fuero*) Vatt. duo *Ergo cum exaltatus fuero, omnia traham*. Flor. vero *Ergo cum exaltatus fuero a terra, omnia traham*.

(3) *Vel immolabantur, vel dedicabantur*) De immolatitiis diximus ſupra in Notis ad Tract. 9. De dedicatione autem luculenter Briſſonius Formul. l. 1. pag. 125. Edit. Pariſ. 1583. & Laurentius Pignorius Symbol. ep. 32.

(4) *Huic Deo, qui cum aſcendit in altum*) Flor. & Vatt. duo legunt *Huic Deo*

qui

vitatem. Cavendum plane nobis, fratres cariſſimi, ne victoriam Chriſti, qua diabolum triumphavit, de captivitate ejus nos redimens ſuo ſanguine pretioſo, & auferens ei humani generis principatum, noſtro vitio irritam faciamus: (1) illius tyrannidi per illecebras carnis, ejus crudeli iterum regno nos ſubjicientes, in contumeliam Redemtoris; unde merito
Pſ. 29. conqueratur increpans, & exprobrans: *Quæ utilitas in ſanguine meo?* (2) Sine cauſa meus pro vobis ſanguis effuſus eſt, (3) ſi ita vos geritis, itaque converſemini, ut auctor cupiditatum malarum diabolus iterum principetur in vobis, (4) ſpolia ſe tanto detraxiſſe victori, prædo ſuperbus inſultans. (5) Nam *di-*
Exod. 15. *xit: Perſequens comprehendam, partibor ſpolia, replebo animam meam: interficiam gladio meo, dominabitur manus mea*. Hac de cauſa nos adhortatur beatiſſimus Pau-
Rom. 6. lus Apoſtolus dicens: *Non ergo regnet peccatum in carne veſtra mortali, neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhibete vos Deo tamquam ex mortuis*
Rom. 14. *viventes*. Et alibi iterum: *Idcirco enim Chriſtus & vixit, & mortuus eſt, & reſurrexit, ut & vivorum, & mor-*

NOTÆ.

qui aſcendens in altum. LXX. quoque *aſcendens in altum*; ſed Vulgata *aſcendiſti in altum*. Juſtinus in Dial. cum Tryphone ita citat hunc locum: *Aſcendit in altum, captivam duxit captivitatem*. Et Auguſt. in Pſal. 67. afferens locum Apoſtoli Epheſ. 4. *Aſcendit in altum, captivavit captivitatem*.

(1) *Illius tyrannidi per illecebras carnis ejus crudeli iterum regno nos ſubjicientes*) Urbinas, Vatt. duo, & Flor. ſummo conſenſu legunt *illius nos tyranni per illecebras carnis crudeli iterum regno ſubjicientes*.

(2) *Sine cauſa meus pro vobis ſanguis effuſus eſt*) Flor. & unus ex Vatt. *ſine cauſa eos pro vobis effuſus eſt*, ubi pro *eos* legendum videtur *ergo*: ſed rectius Urbinas, & alter ex Vatt. quorum lectionem Editis quoque prætulerim, *ſine cauſa pro vobis effuſus eſt*.

(3) *Si ita vos geritis, itaque converſemini, ut auctor*) Ita legitur in quatuor Codd. MSS. quorum ope locum hunc emendavimus in Editis nonnihil depravatum, ſic enim diſtinguebant: *ſi ita vos geritis. Itaque converſemini ut auctor*; quamvis & hæc lectio probari poſſit.

(4) *Spolia ſe tanto detraxiſſe victori*) Flor. & Vatt. duo *ſpolia ſe tanti detraxiſſe victoris*.

(5) *Nam dixit: Perſequens comprehendam*) In Vatt. duobus *nam dixit inimicus*.

(1) *Sed*

mortuorum dominetur, utique *ut qui vivunt, jam non ſibi vivant, ſed illi qui pro eis mortuus eſt*, (1) *ſed & reſurrexit*. Talibus ergo, fratres, inſtrumentis edocti, omnem noſtram vitam Chriſti ſervitio mancipemus; cujus regnum cum Patre, & cum Spiritu ſancto permanet in omnia ſæcula. Amen. 2. Cor. 5.

(1) DIE

N O T Æ.

(1) *Sed & reſurrexit*) Vocula *ſed* videtur ſuperfluere. Deeſt etiam in Flor. & Vatt. duobus. Vulgata legit *ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit*.

(1) Die

(1) DIE NATALI DOMINI,

CONTRA AVARITIAM JUDÆ,

ET PRO PAUPERIBUS,

TRACTATUS XIII.

PEr omnes divini eloquii libros Filius Dei non ſolum Deus, ſed & homo, ac Filius hominis prædicatur. (2) Et in veteri quidem Teſtamento prænuntiatur, atque promittitur: in novo autem demonſtratur, & creditur; quoniam vetus Lex, ut ait A-
Hebr. 10. poſtolus, (3) umbra erat futurorum bonorum: illorum quippe bonorum quæ compleri noſcuntur in Chriſto, (4) quibus homo humani generis, hodie per beatiſſimam Virginem natus, redintegravit imaginem, venenato (5) ſerpentis morſu corruptam: (6) ut cujus opifex a Mundi principio fuerat, eſſet in conſummatione ſæculi reparator. Quis hanc pietatem

NOTÆ.

(1) *Die natali Domini*) Sic legunt Flor. & Urb. Editi vero una cum Vatt. *De Natali Domini*; priorem tamen lectionem veram puto, cum pauca admodum de Natali Domini perſtringat, ac totus Tractatus ſit contra Judæ avaritiam, & pro pauperibus. Sermo iſte omnino probatur Dupinio Gaudentii reprehenſori; cum enim ceteris præfert, iiſque meliorem, atque utiliorem judicat.

(2) *Et in veteri quidem Teſtamento*) Particula conjunctionis deficit in quatuor MSS.

(3) *Umbra erat futurorum bonorum: illorum quippe bonorum quæ compleri*) MSS. Codd. legunt *umbra erat futurorum bonorum, quæ compleri*.

(4) *Quibus homo humani generis*) In MSS. habetur nullo diſcrimine, *qui bono humani generis*; quod prima facie placuerat; verum ſequentia illa *redintegravit imaginem* monuerunt retinendam eſſe priorem lectionem, quæ habetur in Editis.

(5) *Serpentis morſu corruptam*) Sic Editi; MSS. vero *ſerpentis morſu conciſam*. Similem huic lectionem offendimus ſupra in Præfat. ad Benivolum, ubi MSS. habent *præcipiti excipientium feſtinatione eſſe conciſa*, Editi autem *eſſe conſcripta*. Utroque in loco vulgatam lectionem retinuimus.

(6) *Ut cujus opifex a mundi principio fuerat, eſſet in conſummatione ſæculi reparator*) Edidimus lectionem Flor. Cod. quæ ceteris omnino præcellere viſa eſt. Concinunt etiam Vatt. Codd. ſed modicum corum

tatem digne mirari ſufficiat? Quis tantæ bonitatis idoneus prædicator exſiſtat? (1) Quis proteſtari ſufficiat, immenſum, & inæſtimabilem Deum ob noſtram vitam fieri voluiſſe quod homo eſt, & univerſarum virtutum cœleſtium conditorem ad hujus terrenæ carnis humilia deſcendiſſe? Sic tamen homo pro nobis factus eſt, ut non deſineret eſſe quod Deus eſt. Nam licet *Verbum caro factum ſit*, ut Evan- Jo. 1.
geliſta teſtatur, tamen quia permanet eſſe quod ante hominem fuerat, additur ſtatim, *& habitavit in nobis*; quo dicto & habitator oſtenditur, (2) & habitaculum pariter demonſtratur. Sic ergo cœpit eſſe quod prius non erat, ut non deſiſteret eſſe quod erat. Hanc omnipotentiam Filii Dei, & hominis, etiam Mater Virgo teſtatur, quæ de Spiritu ſancto concipiens, ita Deum & hominem, quem pudico utero geſtaverat, edidit, ut apud incorruptam tanti nominis Matrem, poſt divinum partum glorioſior integritas permaneret. Divinum recte diximus partum, quia Deus eſt iſte qui per Virginem natus in carne eſt, dicente Gabriele Archangelo ad eamdem: *Quod* Luc. 1.
naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei. Ex quo enim carnem noſtræ fragilitatis aſſumſit, idem Filius eſt hominis qui & Dei, quia non alius ex Maria

NOTÆ.

rum lectioni ineſt vitium, nempe *in conſummationem* pro *in conſummatione*. Urb. habet *ut cujus opifex Mundi a principio fuerat, eſſet in conſummatione ſæculi reparator*. Editi male *ut ſicut opifex Mundi a principio fuerat, ſic eſſet uſque in conſummatione ſæculi reparator*. Non enim de Mundi opificio, ſed de humani generis imagine per Christi nativitatem reparata, loquitur Gaudentius.

(1) *Quis proteſtari ſufficiat*) Verba hæc deſunt in MSS. exemplaribus, ubi ſic legitur: *Quis tantæ bonitatis idoneus prædicator exſiſtat, immenſum, & inæſtimabilem Deum*.

(2) *Et habitaculum*) Neſcio quo ſato MSS. Codd. hoc loco male molſtati ſunt, deſunt quippe triginta ferme & octo verſus ab his verbis *& habitaculum*, uſque ad ea *ſervet illud*; quo Sermonis hujus detrimento, prudens lector æſtimabit: ſed properantes operæ monſtra hujuſmodi edere ſæpe ſæpius ſolent.

(1) *San-*

ria natus eſt, quam qui per maternas illapſus aures uterum Virginis opplevit. (1) Sancto videlicet Spi-
Prov. 9. ritu ipſe formans hominem ſuum, ſiquidem *ſapientia ædificavit ſibi domum*, habitaculum quippe corporis noſtri jam ſuum, quo habitaculo indutus eſt, ſine ullo damno integritatis maternæ, egreditur. Nam beatiſſima Maria incorruptibilem pariens, & Mater, & Virgo eſt. Hæc ad demonſtrandum Incarnationis Filii Dei myſterium breviter dixerim: nunc ad partem venio illius lectionis Evangelicæ explanandam quæ jamdudum fuerat aliis incumbentibus prætermiſſa. Nam diſſeruimus (ut meminiſtis) omnem textum lectionis ejus quæ cœnantem deſcribit in Bethania Dominum, explanantes diſcubitum Lazari, rationem loci & temporis, Marthæ miniſterium, ſororis ejus obſequium, unguenti virtutem, rationemque crinium quibus Maria (2) pretioſo myro unctos Chriſti terſit pedes; & quemadmodum Judas pio, debitoque adverſarius obſequio, dum patronus pauperum vult videri, furti reus arguitur: ſed illud omiſimus, vel potius reſervavimus, quid inter hoc locutus

NOTÆ.

(1) *Sancto videlicet Spiritu ipſe formans hominem ſuum*) Durior lectio quam Gaudentiano ſtilo conveniat; &, niſi hoc modo diſtinguas, intellectu difficilis. Editi Codd. hic mala interpunctione laborant.

(2) *Pretioſo myro*) Corrupte Editi legunt *myrrho*, quod emendavimus reponentes *myro*, quamvis ob lacunam ſuperius deſignatam nulla adeſſent ſubſidia MSS. Sic etiam Benedictini Editores Hieronymi in Præfat. ad libros Vet. Teſt. Tom. 1. col. 321. cum in MSS. Codd. inveniſſent *myrrho*, reſtituerunt *myro*, legentes: *Sed & vos famulas Chriſti rogo, quæ Domini diſcumbentis pretioſiſſimo fidei* myro *ungitis caput*. Eſt autem μύρον Græce, Latine *unguentum*; qua voce præter Hieronymum, & Gaudentium, uſus etiam Hilarius invenitur in Pſal. 132. *Igitur hoc* myron *omnes fœtentes odores, quocumque infuſum fuerit, exſtinguit*. Et Caſſian. Coll. 14. c. 14. *Facilius enim odoratiſſimum* myrum *ſemel horrendis imbuta fœtoribus teſta contaminat*. Habet hanc vocem etiam Vulgata Editio Judith. 10. *Et lavit corpus ſuum, & unxit ſe* myro *optimo*. Hinc *myrothecium* unguenti repoſitorium apud Cic. 2. ad Attic. ep. 1. *Myrothecium Iſocratis totum conſumſi*. Fruſtra autem, ut ex his liquet, Auctor Hieronymianarum Quæſtionum, nimio repugnandi ſtudio, a certa Benedictinorum emendatione diſſentit.

(1) Utrum-

cutus fuerit Dominus Jeſus. *Sine*, inquit, *eam*, ſive *ſinite*: (1) utrumque enim & in Græcis, & Latinis exemplaribus invenitur; ſed magis congruere videtur ſenſui cum legitur *ſinite*, &c. propter illa quæ pluraliter ſubſequuntur: *pauperes enim ſemper habetis vobiſcum*. Quærendum ergo, dilectiſſimi, quamobrem ad Judæ ſolius verba pluraliter reſponderit Dominus, *Sinite eam, ut in diem ſepulturæ meæ ſervet illud: Pauperes enim ſemper habetis vobiſcum, me autem non ſemper*. Admirabilis vere, ac nimium providens Chriſti patientia! In commune omnibus diſcipulis loquitur, (2) ut ab adverſantis Judæ contumelia temperet; neque acriter ut in fraudatorem invehitur, ſed diſſimulato ejus crimine, quem & Evangeliſta furem noverat, leni monitu univerſos pariter inſtruit, docens interim, illud quod Maria fecerat, neceſſario erga ſe celebratum fuiſſe ſepulturæ myſterio. Ceterum pauperibus largiendi omni tempore (3) iis qui vellent, eſſe poſſe copiam, quia ſemper nobiſcum ſint: (4) ſibi vero in carne jam non diu a quoquam miniſtrandum, quia poſt imminentem Paſſionem reſurgens, continuo ſuſceptum corpus ducturus eſſet ad cœlum.

Jo. 12. Matth. 26. Marc. 14.

NOTÆ.

(1) *Utrumque enim & in Græcis, & Latinis exemplaribus invenitur*) Hine colligas licet, Gaudentium noſtrum fuiſſe Criticæ artis non imperitum, dum ita diligenter in conferendis Bibliorum exemplaribus verſatur; ait quippe: Sine, *inquit*, *eam*, *ſive* ſinite: *utrumque enim & in Græcis, & Latinis exemplaribus invenitur; ſed magis congruere videtur ſenſui cum legitur* ſinite, *propter illa quæ pluraliter ſubſequuntur: pauperes enim ſemper habetis vobiſcum*. Vatiantes item lectiones alibi obſetvat Serm. 12. *Nunc hujus Mundi princeps* mittetur deorſum, *ſive* expelletur foras, *ut in Græcis exemplaribus legimus*.

(2) *Ut ab adverſantis Judæ contumelia temperet*) Reſtituimus lectionem ſubſidio Cod. Urb. Uterque Vat. habet *ut ab adverſante Judæ contumelia temperetur*; quæ quidem, licet mendo non vacent, tamen emendationem noſtram nonnihil confirmant. Deterior eſt ceteris vulgata lectio in Editis *ut adverſantis Judæ contumeliam temperet*.

(3) *Iis qui vellent, eſſe poſſe copiam*) Ita unus ex Vatt. alter *ſi qui vellent*, cui conſentit Urb. Editi *ſi quid vellent*.

(4) *Sibi vero in carne jam non diu*) Deeſt vox *jam* in Editis, eamque ſupplevimus ex quatuor MSS.

V (1) *Ata-*

lum. Idcirco autem ſupradicta lenitate, ac promiſcuo monitu, Judæ ſermones Chriſtus evacuat, ne aut ipſi Judæ occaſionem excuſandi furoris tribueret, aut alicui Apoſtolorum quidquam ſcrupuli daret, piam fortaſſe ſuſpicanti Judæ ſuggeſtionem; vel certe ne cuiquam poſtea lecturo, aliquod offendiculum reſervaret. Judas enim licet ſtudio fraudis, & odio Salvatoris, ſub prætextu pietatis tamen, illa ipſa fallaciæ ver-
Jo. 12. ba depromſerat: *Quare hoc unguentum venumdatum non eſt*, inquit, *denariis trecentis, & datum eſt pauperibus?* Irreligioſus nimium, & ſatis importunus diſpoſitor, (1) avari fraudatoris affectum, crimen videlicet proprium, ſub ſpecie religionis dum tegere conatur, expreſſit. Irreligioſus plane, atque importunus; quia quod ad honorem Chriſti factum fuerat, non modo ſuperfluum computavit, verum etiam ſermone improbiſſimo reprehendit. Fraudator etiam; quia loculum tenens, exportabat ea quæ mittebantur ad uſus indigentium, ſicut Evangeliſta conqueritur. Avarus quoque; quoniam non ſatiabatur, ſtipendia pauperum quotidie ſubtrahendo, ſed & ſepulturæ Chriſti pretium in propria ardebat lucra convertere: convertit autem non in momentanea ſuæ cupiditatis lucra, ſed ſalutis detrimenta perpetua. Siquidem non multo poſt univerſa quæ vel impius fur collegerat ex fraudibus perpetratis, vel quæ ſacrilegus Chriſti traditor pro mercede iniquitatis acceperat, cum vita pariter amiſit. Nam prædictorum facinorum conſcientia ſtrangulatus, mortem debitam laqueo

N O T Æ.

(1) *Avari fraudatoris affectum*) Aptior viſa eſt lectio utriuſque Vat. Cod. quam ſubſtituimus vulgatæ, quæ habebat *avari fraudatoris affectu*. Illud enim quod ſtatim ſequitur *crimen videlicet proprium*, magis cohæret.

(1) *Ra-*

queo ſibimet intulit præparato, confeſtim (1) rapiendus ad inferni ſupplicia. (2) Quod autem unguentum illud ad obſequium profecerit Dominicæ ſepulturæ, idem Salvator in Evangelio Matthæi apertius declaravit: *Mittens*, inquit, *hæc unguentum hoc in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit*. Quamvis ergo Dominus Jeſus conſcientiæ judex eſſet, noluit tamen Judam de occultis ejus acrius increpare, ne, quoniam veriſimili ratione videbatur locutus, putaretur forſitan injuſte correptus, (3) atque hinc iracundiæ juſtam concepiſſe cauſam, ut inimicis necandum traderet quem ſine ullo peccamine habuiſſet infenſum. Nihil ergo acerbum Chriſtus voluit pro merito ſceleratæ mentis illius loqui, ne Judas eum tradere videretur iratus. Vult enim Dominus vere juſtus judex, ut meriti proprii ſibi ſit cauſa unuſquiſque: vult & juſtum pro ſola juſtitia pati: vult & iniquum, ſi in malitia perduraverit, reum mortis proprio arbitrio judicari. Figuravit enim Deus hominem, ut Scriptura teſtatur, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum, & dimiſit eum in manu conſilii ſui. Poſuit ante eum ignem, & aquam, dicens: *Ad quod volueris, extende manum tuam*. Poſuit, inquit, ante

Matth. 26.

Eccli. 15.

NOTÆ.

(1) *Rapiendus ad inferni ſupplicia*) Cuſi legebant *rapiendus eſt*, ſed Vatt. duo, & Urb. *rapiendus ad inferni ſupplicia*.

(2) *Quod autem unguentum illud*) Et hic quoque pro *unguentum illud* a Gaudentio conſcriptum fuiſſe *myrum*, ſeu *myron illud*, ex conſenſu MSS Codd. valde conjicimus. Nam Flor. & Urb. legunt *quod autem myrum illud*, Vatt. vero *quod autem myron illud*. Itaque *unguentum*, ut ſuſpicor, gloſſema eſt ab indoctis librariis additum. Ex hoc repetito vocis hujus apud Gaudentium uſu, alterius loci emendandi indicium avide arripuimus in Sermone de Petro, & Paulo.

(3) *Atque hinc iracundiæ juſtam concepiſſe cauſam*) Ita MSS. quatuor Codd. quorum lectionem ſecuti ſumus; reſpondet enim apprime quod præcedit, *putaretur forſitan injuſte correptus*. Editi habent *atque hinc iracundia ejus tantam concepiſſe cauſam*. Male. Invenerunt fortaſſe librarii ubi lineæ deſinit, *atque hinc iracundiae jus* - ex quo fecerunt *iracundia ejus*; tā vero, quod in principio ſequentis poſitum erat, congeminantes, fecerunt *tantam*..

 (1) Qui

ante hominem Deus aquam, & ignem, ideſt refrigerium, & pœnam; remiſſionem, & ſupplicium; vitam, & mortem. Quis, oro, non refugiat ſupplicium, pœnam, & mortem, & eligat refrigerium, remiſſionem, ac vitam? Sed ille fugit mortem qui per itinera graditur vitalium mandatorum: ille donum percipit vitæ (1) qui per laborem ſpiritalium ſtudiorum mortales actus evitat. Ideoque dictum eſt:

Eccli. 15. *Ecce aqua, & ignis: ad quod volueris, extende manum tuam*; hoc eſt opus tuum. In manu quippe opera demonſtrantur, quia nec tormentis ſubjici ſine crimine poſſumus, nec præmium ſine certamine promereri; dicente Apoſtolo: *Numquid injuſtus Deus, qui infert iram?* & iterum: *Quoniam non coronatur quis in agone contendens, niſi legitime certaverit*. Certamen noſtrum contra vitia carnis eſt, contra cupiditatem pecuniæ, contra animi iracundiam; quæ ſunt arma diaboli, quibus reſiſtendum eſt utique galea fidei, lorica continentiæ, miſericordiæ clypeo, *in quo poſſimus*, ut ait Apoſtolus, *omnia jacula nequiſſimi candentia exſtinguere*. Etenim *ſicut aqua exſtinguit ignem, ita eleemoſyna reſiſtit peccato:* ideſt, ſicut aqua Baptiſmi ſalutaris exſtinguit flammam gehennæ per gratiam, ita eleemoſynarum fluvio omnis ille coacervatus poſt acceptam fidem, peccatorum ignis exſtinguitur; ſi tamen poſt converſionem, non iterum renovatis criminibus inardeſcat. Is enim qui eleemoſynis remedium peccatorum pœnitens quærit, (2) debet jam non agere pœnitenda, ne

Rom. 3. — 2. Tim. 2. — Epheſ. 6. — Eccli. 3. 33.

N O T Æ.

(1) *Qui per laborem ſpiritalium ſtudiorum*) Sic Flor. & Urb. In Vatt. vero *qui pro labore*. Editi legebant *qui per laborem ſpiritus, mortalium ſtudiorum*.

(2) *Debet jam non agere pœnitenda*) Editio Lugdun. fœdiſſime corrupta *debet jam non agere pœnitentiam*.

(1) *Sed*

ne quod uno latere exſtinguitur, alio ſuccendatur. Fluvium diximus eleemoſynarum, ut largitatem donandi ſentires: (1) ſed rarus quiſque eſt qui vel rorem ſpargat eleemoſynæ ſuo refrigerio profuturum. (2) Egreditur de Eccleſia Chriſtianus, & ſurdis auribus precantem pauperem præterit. Ita nos Deus exaudiet obſecrantes, (3) ita inter pericula imminentium barbarorum, auxilio protegi divino merebimur; ſcriptum eſt enim, *bonum eſſe jejunium cum eleemoſyna*. Utrumque fieri oportebat ad indignationem Domini mitigandam. Sed jejunare forſitan non potes, & non potes quia non vis: vel certe eſurientibus alimenta largire. Qui tribus horis præter ſolitum (4) jejunus eſſe non potes, poteris profecto intelligere, quid patiatur ille qui per inopiam jejunat invitus, quem jejunare tua crudelitas facit, qui largis dapibus ſaginatus, nec exiguo cibo famem ſolari cogitas indigentis. Sterilitatem cauſaris, neceſſitates prætendis, temporis anguſtias quereris: turpius illo indigen-

Tob. 12.

NOTÆ.

(1) *Sed rarus quiſque eſt qui vel rorem*) Sic Vatt. duo, quorum lectio hoc loco ceteris emendatior. Editio Col. & Lugd. *ſed rarus qui es*; Pariſ. *ſed rarus quis eſt*. Conſentiunt vero tres Editiones in aliud mendum, legentes *ſuo refrigerio profuturo*, quod emendavimus ex duobus Vatt.

(2) *Egreditur de Eccleſia Chriſtianus*) MSS. quatuor Codd. legunt: *Egreditur de Eccleſia Chriſtianus, ſi tamen Chriſtianus*; quæ fortaſſe germana eſt lectio. Simile habet Cyprianus in eodem argumento de opere, & eleemoſ. *Quid facit in domo Dei perfidum pectus? Quid? qui Chriſto omnino non credit, appellatur & dicitur Chriſtianus? Phariſæi tibi magis congruit nomen.*

(3) *Ita inter pericula imminentium barbarorum*) Tempora hæc bellorum calamitatibus plena erant, quibus Orbis Romanus premebatur. Hier. in Epitaph. Nepot. *Horret animus temporum noſtrorum ruinas perſequi. Viginti & eo amplius anni ſunt, quod inter Conſtantinopolim, & Alpes Julias quotidie Romanus ſanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Theſſalonicam, Achajam, Epiros, Dalmatiam, cunctaſque Pannonias, Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Wandali, Marcomanni, vaſtant, trahunt, rapiunt.* Confer Zoſim. lib. 4. hiſt. novæ. Quam vero barbarorum irruptionem potiſſimum Gaudentius deſignet, an illam Eugenii, & Arbogaſtis, qua exſtincto Valentiniano in Italiam invaſerunt, circa annum 392. an vero aliam Radagaiſi, & Alarici, poſt annum 400., mihi incertum eſt.

(4) *Jejunus eſſe non potes*) MSS. Codd. habent *jejunus eſſe non poteris, intelligis profecto, quid patiatur.*

(1) *In*

digente mendicas; quin potius Deo ingratus exſiſtis, dum falſo quereris. Sed eſto: ſi ſterilitas fuerit, hanc tu ſolus ſentis, quæſo; pauper ille non ſentit? Quid, quod argentum novum quotidie lucrari moliris? domos marmoribus exſtruis? veſtes ſericas comparas? monilia auro gemmiſque pretioſa mercaris? Pudet dicere, pœnitet recordari, quantus numerus ruſticorum, de poſſeſſionibus prædicta pompa viventium, vel fame ſit mortuus, vel eleemoſyna Eccleſiæ ſuſtentatus. Proh dirum nefas! mortui ſunt homines in quibus omnis cenſus eſt poſſidentis: ita nec præſentis temporis utilitatibus conſulunt, dum nimia cupiditate cæcati ſunt. A noſtris ergo incipientes, cariſſimi, benefaciamus egentibus, ac miſeris; victum, potum, veſtitum indigentibus miniſtremus, quia operum talium juſtus retributor eſt Dominus, qui cum venerit in majeſtate ſua, regnum cœlorum largietur
Matth. 25. (1) in parte dextera pro merito conſtitutis nutritoribus inopum: at e contrario inhumanos, atque impios æternis decernet ignibus concremari, ſeipſum dicens in pauperibus vel pietate fotum, vel crudelitate neglectum. Tantus erga pauperes ſuos noſtri Salvatoris affectus eſt. Studeamus ergo diligere & in pauperibus Chriſtum, qui nos dilexit per omnia, &
Jo. 10. qui tamquam bonus paſtor, animam ſuam poſuit pro ovibus ſuis. Sed ſi explanare cœpero, quibus officiis dilectionem tuam circa Dominum probes, neſcio utrum me ipſum loquentem diligas, neſcio utrum me libenter audias: niſi ſi forte ita religioſus es,

NOTÆ.

(1) *In parte dextera*) Editiones legebant *de parte dextra*, MSS. vero *in parte dextera*; quæ fortaſſe monitio tanti non erat, niſi ſedulitas noſtra lectoribus fuiſſet probanda.

(1) *Sic*

es, ut ſicut lætabaris paulo ante in divinis benefi-
ciis, (1) ſic etiam præceptis ejus parere deſideres,
& amplectaris diſcere, quæ ſint exercenda erga Deum
dilectionis officia. Ipſe Dominus loquitur, qualis a-
mor eſſe in eum debeat uniuſcujuſque credentis. *Qui* Jo. 14.
habet præcepta mea, inquit, *& ſervat ea, ille eſt qui di-
ligit me*. Perfecte enim ille diligit Deum (2) qui præ-
cepta ejus vel habet in corde, vel cuſtodit in ope-
re. Nam qui perfunctoria confeſſione, ore tantum
refert divina mandata, & ea nec mente retinet, nec
factis ſervat, nequaquam poteſt hic dicere: *Confitebor* Pſ. 110.
*tibi, Domine, in toto corde meo, in conſilio juſtorum, & con-
gregatione*; ſed neceſſe eſt ut cum Synagoga populi con-
temtoris, increpantem Deum audiat per Prophetam: Iſ. 29.
Populus hic me labiis diligit, cor vero eorum longe eſt a Matth. 15.
me. Nolite errare: Deus non irridetur. An exiſtimatis, Galat. 6.
quod Deum diligat tepidus, ac negligens Chriſtia-
nus, qui idola in poſſeſſionibus ſuis coli permittit;
(3) qui fanum dæmonis, & aram diaboli ſtare in
con-

NOTÆ.

(1) *Sic etiam præceptis ejus*) Ita Vatt. duo, Urb. & duæ Editionea. Pariſ. autem *ſic etiam in præceptis*. Obſervanda porro eſt tota hæc Gaudentii præoccupatio, qua auditorem mitum in modum benevolum, atque attentum reddit.

(2) *Qui præcepta ejus vel habet in corde, vel cuſtodit iu opere*) Secuti ſumua lectionem Flor. Cod. eum reliqua Exemplaria tam MSS. quam Edita, nihil ſani præferrent, legetentque hoc modo, *qui præcepta ejus vel habet in ore, vel cuſtodit in opere*. Quæ mox ſubſequuntur *Nam qui perfunctoria confeſſione, ore tantum refert divina mandata*, aperte oſtendunt veritatem lectionia noſtræ.

(3) *Qui fanum dæmonis, & aram diaboli ſtare in contumeliam Dei patitur*) Reliquiæ igitur Gentilitatis, atque idolorum delubra, Gaudentii ævo, nempe eirca A. C. 400. nondum penitua ſublata. Exſtant celebres Ambroſii, ae Symmachi diſputationea de Ara Victoriæ, quæ idem maniſeſte oſtendunt; ideireo fit ut omnino ſe ridendos præbeant Brixiani Scriptores, qui jam inde a ſecundo Chriſti ſæculo totam Brixiæ urbem, ſub Apollonio Epiſcopo, ot Ughellus reſert, fuiſſe volunt ad fidem Chriſti converſam. Gaudentius profecto, Brixianam Eecleſiam a Philaſtrio prædeceſſore ſuo in fide ſundatam non obſcure dieit, in Serm. de Ordinat. ſui: *Poſt illam venerandæ memoriæ patris mei Philaſtrii eruditiſſimam vocem, quæ per gratiam Spiritus ſancti large effluens, hanc Eccleſiam in fide Trinitatis adorandæ fundavit*. Philaſtrius Brixiæ Epiſeopus fuit eirca A. C. 380.

(1) *Nam*

contumeliam Dei patitur; qui adulteria, & ſtupra exercere non deſinit, qui aliena quotidie rapit, quotidie concupiſcit, necare proximum quibuſcumque modis geſtiens, quo vel voluptatem, vel cupiditatem ſuam licentius impleat, licet explere non poſſit? (1) Nam ſtupri aſſiduitas luxuriam carnis non co-
Oſee 7. hibet, ſed accendit, dicente Propheta: *Omnes fornicantes, velut ardens clibanus corda eorum*. Prædatoris quoque rapacitas non comprimit avaritiam, ſed irritat; ſcri-
Eccl. 5. ptum eſt enim: *Qui amat pecuniam, non ſatiabitur pecuniis*. Nec ille Deum diligit qui non miſeretur pauperum, in quibus Chriſtus ſe vel foveri conteſtatur,
Matth. 25. vel negligi. *Quod enim non feciſtis*, inquit, *uni ex minimis his, nec mihi feciſtis*. Et Joannes Apoſtolus in
1. Jo. 3. Epiſtola ſua loquitur: *Qui viderit fratrem ſuum in neceſſitate conſtitutum, & clauſerit viſcera ſua ad eum, non eſt caritas Dei in illo*. Mentitur ergo ſe amare Chriſtum qui eum in egeno non diligit, qui dilectionem quam promittit verbis, negat operibus. Studeat igitur unuſquiſque factis miſericordiæ approbare quod Deum diligat, ut dilectio Dei mundet eum ab omni peccato. Vis autem noſſe, quantum eleemoſynæ ſublevent onera peccatorum? Audi conſilium quod pec-
Dan. 4. catori diviti ingerit Propheta Daniel: *Nunc*, inquit, *rex, conſilium meum placeat tibi: iniquitates tuas eleemoſynis redime, & peccata tua miſerationibus pauperum*. Sed forte vel tibi, vel filiis tuis, ſervatum æſtimas quod pauperibus negas. Nolo ſis tam periculoſe ſollicitus;
Prov. 27. (2) *neſcis enim, quid pariat ſubſequens dies*. Deus noſter po-

NOTÆ.

(1) *Nam ſtupri aſſiduitas*) Editi habent *ſtupri aſſiduitate*; at Flor. & Vatt. duo *ſtupri aſſiduitas*.

(2) *Neſcis enim, quid pariat ſubſequens dies*.) Cum hoc loco Editi conſtanter adnotarent cap. 8. Eccleſiaſtici, deprehendimus men-

potens eſt & illis dare, ſicut & tibi: quinimo quid-
quid largitus pauperibus fueris, & tibi, & tuis li-
beris contuliſti. Deeſſe nihil poterit eis (1) quibus
Chriſtum comparticipem feceris. Novit retribuere
qui ſe in pauperibus teſtatur accipere. Securus do-
na; eſt enim repenſor idoneus qui cœlorum regna
promittit. Loquitur Scriptura divina: *Conclude eleemo-* Eccli. 29.
ſynam in corde pauperis, & ipſa pro te exorabit ad Deum;
hoc eſt dixiſſe: vende patrimonium, & eme patro-
cinium, cujus interventu certus de impetrata venia,
venturum Judicem liber merearis aſpicere. In Evan-
gelio autem: *Si vis perfectus eſſe*, ait, *vende omnia tua*, Matth.
& da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo: & veni, 19.
ſequere me. Si omnia erogare præcipimur, adverta-
mus, quis reatus exſpectet eos, atque eas quibus ſe-
ricæ, & purpureæ, & auratæ veſtes in uſu ſunt, ſi
nudos qualicumque indumento non texerint. Quæ-
dam feminæ onerant auro, & margaritis, vel ſua,
vel filiarum membra: & aridis manibus prætereunt
inopum precantium turbas. (2) Brutis quoque ani-
malibus, equis, ac mulis, ex argento, & auro ſub-
tilia

NOTÆ.

mendoſam eſſe citationem, nam ibi hæc tantum habentur: *Coram extraneo ne facias conſilium; neſcis enim quid pariet*. At Prov. 27. Vulgata legit: *Ne glorieris in craſtinum, ignorans quid superventura pariat dies*. LXX. vero: *Ne glorieris in iis quæ in craſtinum; non enim cognoſcis quid pariet superveniens dies*. Chryſoſt. hom. 22. in 2. Cor. 10. Interprete Eraſmo Roterodamo, ſic legit: *Neſcis enim quid paritura ſit superventura dies*.

(1) *Quibus Chriſtum comparticipem feceris*) Flor. & Urb. *quibus Chriſtum participem feceris*. Vatt. duo *quibus ſe Chriſtus participem fecit*; ſed neutra lectio tanti eſt, ut propterea ab Editis recedamus.

(2) *Brutis quoque animalibus, equis, ac mulis, ex argento, & auro ſubtilia ornamenta componunt*) Mos hic erat nobilium feminarum, ut patet ex notis Claudiani carminibus de zona, & phaleris equi regii, a Serena ad Honorium, & Arcadium Augg. miſſis. Porro notabilis videtur fuiſſe cultus Brixianarum mulierum, utpote qui luxu, & divitiis, cum ipſis reginis certaret. Quod paulo ante dixit Gaudentius: *Quædam feminæ onerant auro, & margaritis, vel ſua, vel filiarum membra*, ab eodem Claudiano non abludit:

Frenaque, quæ volucrem Xanthum, Baliumque decerent,
Æquore quæſitis onerabat *ſedula gemmis*.

 Simi-

tilia ornamenta componunt: & homini ad imaginem Dei facto viliſſima vel veſtimenta, vel alimenta non tribuunt. Et exiſtimant ſe aliquam requiem in die judicii invenire, niſi vel de cetero (1) opera pietatis arripiant? Obſecro vos, miſericordes ſimus
Matth. 5. in pauperes, ut & ipſi juxta Domini eloquium miſericordiam conſequamur. Et divites, & mediocres,
1. Tim. 6. certatim debent eleemoſynas dare pro viribus: *Nihil enim intulimus in hunc Mundum, ſed nec auferre aliquid*
Job 1. *poſſumus*. *Nudus exivi*, ait ſanctus Job, *de utero matris meæ, nudus iterum revertar in terram*. Hoc ſecum quiſque portat ex facultatibus quas accepit, quod in opus religionis impenderit, quod pro dilectione Dei fecerit, præceptis ejus obtemperans; dicetur enim in die judicii: (2) *Ecce homo, & opera ejus*. Non dicetur: Ecce homo, (3) & potentia ejus, & divitiæ ejus, & heredes ejus. Opera requirit qui præcepta commiſit: miſericordiæ repenſor eſt qui docuit pietatem, qui dilectionem ſui in præceptorum probari cuſtodia

N O T Æ.

Similiter Publius Syrus apud Petronium:
Quo margarita cara tibi, bacca Indica?
An ut matrona onerata *phaleris pelagiis*
Et Horatius Epod. 8.
Nec ſit marita quæ rotundioribus
Onuſta *baccis ambulet*.

(1) *Opera pietatis arripiant*) Et huic quoque loco opem tulit Flor. Cod. cum Editi pariter, ac MSS. inepte haberent *opera pietatis accipiant*. Hier. ad Euſtoch. de cuſtodia virginitatis: *Arripe ſcutum fidei, in quo ignitæ diaboli exſtinguuntur ſagittæ*. Aug. lib. 9. Conf. c. 12. *Pſalterium arripuit Evodius*.

(2) *Ecce homo, & opera ejus.*) Similis omnino eſt locus Ignatii in epiſt. ad Smyrnenſes: *Conſentaneum eſt ad Deum converſos pœnitere; in inferno enim nullus eſt qui confitetur. Ecce enim homo, & opera ejus ante faciem illius*. Fortaſſe tunc temporis obtinebat opinio in Eccleſia, verba hæc a Chriſto Domino fuiſſe prolata, quamvis In Evangelio non habeantur; de quo vide Nierembergium de origine ſacræ Scripturæ lib. 12. cap. 15.

(3) *Et potentia ejus, & divitiæ ejus, & heredes ejus. Opera requirit qui præcepta commiſit*) Exbibuimus bona fide integram lectionem trium MSS. Codd. nempe duorum Vatt. & Urb. In Editis legebatur *& potentia ejus, & heredes ejus. Operum qui præcepta commiſit*; ſed manifeſtns eſt hiatus culpa librariorum inductus. Flor. Cod. ſic habet, *& potentia ejus, & heredes ejus. Opera requirit qui præcepta commiſit*.

(1) *Quid-*

dia præfinivit. Nam ſibi præſtitum reputat (1) quidquid egeno præſtitum erit. Unde alibi legimus: (2) *Qui miſeretur pauperis, Deo fœnerat.* Et plane fœnerat; recipiet enim magna pro modicis, & cœleſtia pro terrenis, ab ipſo Dei Filio ſempiterno, cujus regnum cum Patre, & cum Spiritu ſancto, permanet in omnia ſæcula. Prov. 19.

(1) IN-

NOTÆ.

(1) *Quidquid egeno præſtitum erit*) Lectio unius ex Vatt. Ceteri MSS. habent *quidquid egeno præſtiterit*. Verum facilis fuit lapſus librarii, dum enim incurioſe legit quod per compendium fortaſſe hoc modo ſcriptum fuerat *præſtit̃. erit*, ex duobus verbis unum conflavit. Duæ Editiones legunt *quidquid egeno præſtiteris*, Colon. vero mendoſe *quidquid egeno præſteris*.

(2) *Qui miſeretur pauperis, Deo fœnerat. Et plane fœnerat; recipiet enim*) Sic Vatt. duo, & Urbinas. Flor. quoque; ſed immutat verbum *pauperis* in *pauperibus*. Editi *Qui miſeretur pauperibus, Deo fœneratur; recipiet enim*. Cyprianus in Tract. de oper. & eleemoſ. & in Tract. de orat. Dom. hoc teſtimonium ſic legit: *Qui miſeretur pauperis, Deum fœnerat*. Similiter in Tract. de habitu virg. *Patrimonio tuo Deum fœnera*. De quibus locis vide Gronov. in Obſervatis ad Eccleſ. Script. cap. 1. pag. 10.

(1) INCIPIT.

DE PROMISSIONE

ADVENTUS PARACLETI

TRACTATUS XIV.

INeffabilis providentia unigeniti Filii Dei, veritatem fidei ſalutaris, quam pariter excipere humana corda non capiunt, paulatim dignatur ſuis aperire diſcipulis. (2) Jam de unitate divinitatis ſuæ cum Patre plurima in ſuperioribus dictis docuerat, (3) ſicut proximo Tractatu expoſui; oſtendens intantum nihil diviſionis eſſe inter Patrem, & Filium, ut etiam ſermonem ſuum, quem loqueretur, ſuum diceret non
Jo. 14. eſſe, niſi Patris eſſet. Dixerat enim: *Et ſermo meus, quem audiſtis, meus non eſt, ſed ejus qui miſit me, Patris.* Quo dicto ſatis claruit, Patris contemtores eſſe univerſos doctrinam Filii unigeniti contemnentes: quoniam quem ſuum ſermonem dicit Filius, hunc ſuum negat eſſe, niſi ſit Patris. Tunc enim Filii ſermo eſt,
Jo. 16. v. 15. ſi Patris ſermo eſt; quia *omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt*, inquit. Et alio in loco ad Patrem dicit: *Quo-*

NOTÆ.

(1) *Incipit de promiſſione adventus Paracleti*) Titulus hic ita legitur in duobus Vatt. Flor. vero ſic habet: *Incipit de promiſſione adventus Paracliti*. Urb. *De promiſſione adventus Paracliti*. Editiones: *De promiſſione Paracleti*.

(2) *Jam de unitate*) Sic Vatt. duo; Editi autem *nam de unitate*.

(3) *Sicut proximo Tractatu expoſui*) Nonnullos Gaudentii Tractatus intercidiſſe, apertum fit ex hoc loco non ſolum, ſed etiam ex initio Tract. 11. & 12. nam in quibus ibi innuit, ſe explanare promiſiſſe, aut proxime diſſeruiſſe, non exſtant. Item Serm. 13. hæc habet: *Diſſeruimus (ut meminiſtis) omnem textum lectionis ejus quæ cœnantem deſcribit in Bethania Dominum, explanantes diſcubitum Lazari, rationem loci, & temporis, Marthæ miniſterium, ſororis ejus obſequium, unguenti virtutem, rationemque crinium quibus Maria pretioſo myro unctos Chriſti terſit pedes.* Cuncta hæc pariter in præſens a nobis deſiderantur.

(1) *Per*

Quoniam tua omnia mea ſunt, & mea tua ſunt; per uni- Jo. 17.
tatem videlicet divinæ ſubſtantiæ, quæ neſcit aliquid v. 10.
habere ſuum quod naturæ ſuæ non ſit. Nunc autem ſubſequens adjungit ſtatim, eamdem quoque ſancti Spiritus unitatem credi oportere, dum plenitudinem doctrinæ ſuæ (1) per ipſum Paracletum prædicit conſummandam, dicens: *Hæc locutus ſum vobis*, Jo. 14.
apud vos manens. Paracletus autem ille Spiritus ſanctus v. 25.
quem mittet Pater meus in nomine meo, ille vos docebit omnia, & admonebit vos omnia quæ ego dixi vobis. Prænuntiare quidem beatis Apoſtolis eloquio iſto dignatus eſt & ſuum poſt incumbentem Paſſionem ad cœlos regreſſum, & ſancti Spiritus ſuper eos de cœlis adventum, cum dicit: *Hæc locutus ſum vobis apud vos manens. Paracletus autem ille Spiritus ſanctus quem mittet Pater meus*. Sed neque Spiritus ſanctus in cœlo erat ſolum, & in terra non erat; neque Filius ita cœlos aſcenſurus erat, ut terras relinqueret; neque Pater tantum cœleſtem thronum poſſidet, ubi remeare Filius, & (2) unde ſanctus venire Spiritus perhibetur. Nam Propheta beatiſſimus hujuſmodi confeſſionem refert ad Patrem: *Quo ibo*, inquit, *a Spiri-* Pſal. 138.
tu tuo? (3) & a facie tua quo vadam? Si aſcendero in cœ-
lum,

NOTÆ.

(1) *Per ipſum Paracletum prædicit conſummandam*) Sic Editiones; MSS. vero *per ipſum Paracletum prædicat conſummandam*: Urb. *per ipſum Paraclitum*, idemque Codex alibi etiam pro *Paracletus* legit *Paraclitus*; ſed utrum *Paracletus* legendum ſit, an *Paraclitus*, non ſatis conſtat inter eruditos. Exſtat de hac re locus Haymonis Halberſtatenſis Epiſcopi ſuper Evangelia Dominicalia, dignus plane qui a nobis hic deſcribatur: *Quidam Græcus veniens in Palatio regis, cum legeretur illud Evangelium, & diceretur*, Paraclitus; *dixit*, Paracletus *deberet dici. Tamen nos non audemus illud mutare, ex conſuetudine. Paraclitus* barbare dici vult Scaliger l. 1. de cauſis L. L. c. 26.

(2) *Unde ſanctus venire Spiritus perhibetur*) Sic Pariſ. Editio. Vatt. Codd. autem *unde Spiritus venire ſanctus perhibetur*. Duæ aliæ Editiones vitioſe: *unde ſanctus venire Spiritus prohibetur*.

(3) *Et a facie tua quo vadam?*) Flor. & Vatt. duo *a facie tua quo fugiam?* Patet ex hoc loco, aliiſque non paucis, Gaudentium peculiari aliqua Verſione uſum fuiſſe, niſi forte ea fuit antiqua Itala,

cum

lum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades: ſi ſumſero pennas meas in directum, & habitavero in poſtremo maris. Si ſumſero, inquit, *pennas meas*, &c. Bene quod pennas ſuas habet, quibus aſſumtis, quocumque deſiderat, penetrat. Ceterum qualiter Propheta in corpore conſtitutus, vel in cœlum aſcenſurus erat, vel in infernum deſcenſurus, vel trans ultima maria perrecturus? Quas tandem, quas habet pennas? Alas fidei mens credentis aſſumit, (1) ut ſublimior a terrenis, & totus in ſpiritu conſtitutus, *poſſit comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit longitudo, & latitudo, & altitudo, & profundum ſcientiæ Dei*. Iſtas fidei alas hæretici non habentes, de Deo diſputant, & per terrena volvuntur; & a ſublimitate divini intellectus ad caduca, atque carnalia deducuntur, cogitationum terreſtrium (2) pondere prægravati. Nec ad notitiam poſſunt illius immenſæ divinitatis accedere, ubi non habet niſi ſola mens fidelis acceſſum, quæ adorandæ Trinitatis unitatem ſentit, credit, confitetur, ac prædicat; & quoniam digne exprimere non poteſt, in eo vel maxime gloriatur. *Quo ergo ibo*, inquit, *a Spiritu tuo? & a facie tua quo vadam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades: ſi ſumſero pennas meas in directum*, (3) *& habitabo in poſtremo maris: etenim illic manus tua tenebit me, & deducet me dextera tua*. (4) Indiviſam Trinitatis naturam confeſſio iſta

Epheſ. 3.

Pſ. 138.

NOTÆ.

cum eorum quæ profert, ſæpe ſæpius aut nulla, aut exigua admodum veſtigia in Vulgata, vel in LXX. Interpretatione deprehendamus.

(1) *Ut ſublimior a terrenis, & totus in ſpiritu conſtitutus*) Depravatiſſime Editi legebant *ut ſublimiora terrenis, ut totus in ſpiritu*; quod σφάλμα emendavimus ex duobus Vatt.

(2) *Pondere prægravati*) Sic Flor. & Vatt. duo. In Editis *pondere gravati*.

(3) *Et habitabo in poſtremo maris*) Uterque Vat. & *habitavero in extrema maris*. Flor. & *habitabo in poſtrema maris*.

(4) *Indiviſam Trinitatis naturam*) Reſtituendæ lectioni nullum ſubſidium ſerebant Codd. cum tamen in Editis manifeſtum eſſet mendum, ubi pro *indiviſam* habetur

iſta ſignavit. *Quo ibo*, inquit, *a Spiritu tuo?* ipſo nempe Paracleto, cujus plenitudinem ſumentes Apoſtoli, promiſſionem Dei fatentur impletam Petri ore teſtantis: *Hoc eſt quod dictum eſt per Joel Prophetam: In noviſſimis diebus (dicit Dominus) effundam de Spiritu meo* Act. 2. Joel 2. *ſuper omnem carnem. Et a facie tua quo vadam?* A Filio Pſ. 138. ſcilicet, qui facies Patris eſt; quoniam Pater videtur in Filio, juxta ipſius Domini Salvatoris ſententiam, qui obſecranti Philippo, *Domine, oſtende nobis Patrem,* Jo. 14. *& ſufficit nobis*, ita reſpondit: *Tanto tempore ſum vobiſcum: & non agnoviſtis me? Philippe, qui vidit me, videt & Patrem meum. Quomodo tu dicis: oſtende nobis Patrem? Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me eſt?* Ne vero diviſus putaretur vel Spiritus ſanctus a Patre, cujus Spiritus eſt, vel Filius ab eo crederetur ſejunctus, cujus & facies, & dextera, & ſapientia, & virtus eſt; non ait: *Si aſcendero in cælum, Spiritus tuus illic eſt*, vel, *facies tua, & Spiritus tuus illic ſunt:* ſed, *tu*, inquit, *illic es:* cum Filio utique, & cum Spiritu ſancto; quoniam Trinitatis adorandæ una eademque divinitas ſemper ubique eſt. Sed ut Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, una traderetur credentibus fides, & diſtincta confeſſio, propterea Pater & Filium mittere, & Spiritum ſanctum ſcribitur; cum neque

NOTÆ.

betur *indivulſam*; itaque vocem hanc tuto ejecimus. Cod. Urb. legit *invulſam Trinitatis naturam*, nullo ſenſu. Porro quamvis ſciam inveniri apud Macrob. lib. 1. Sat. c. 11. *indivulſus comes*, non propterea crediderim, hac vocis novitate Gaudentium de Trinitate loquentem uti voluiſſe. Confirmat emendationem noſtram quod paulo poſt ſequitur: *Ne vero* diviſus *putaretur vel Spiritus ſanctus a Patre, vel Filius ab eo crederetur ſejunctus*. Vigilius Tapſenſis lib. 5. de Trin. *Inenarrabilis plenitudo ſubſtantiæ* indiviſæ *Trinitatis*. Tertullianus pariter adverſ. Praxeam c. 8. *Radix, & frutex, duæ res ſunt, ſed conjunctæ. Et fons, & flumen, duæ ſpecies ſunt, ſed* indiviſæ. Et paulo poſt: *Ecce enim dico alium eſſe Patrem, & alium Filium, & alium Spiritum: non tamen diverſitate alium Filium a Patre, ſed diſtributione; nec* diviſione *alium, ſed diſtinctione*.

(1) *Et*

neque qui mittit, neque qui mittitur, Deus credi
poſſit, ſi in quodam loco eſt, (1) & in quodam
loco non eſt. Ipſi Filio credamus loquenti, qui ve-
Jo. 8. ritas eſt: *Non ſum ſolus*, inquit, *quia Pater mecum eſt*.
Matth. 12. v. 28. Et iterum de Spiritu ſancto: *Si ego*, inquit, *in Spiri-*
Luc. 4. *tu Dei ejicio dæmonia*. Et Evangeliſta Lucas: *Jeſus au-*
tem plenus Spiritu ſancto regreſſus eſt ab Jordane. Cum
igitur nuſquam deſit divinitas Trinitatis, diſpenſa-
tio ſalutis noſtræ eſt, quod mittens prædicatur, &
miſſus. Aliter enim credere mens humana non ca-
peret, Patrem Patrem eſſe, & Filium Filium, & Spi-
ritum ſanctum Spiritum ſanctum, niſi diſtinctionem
diſceret ex nuncupatione mittentis, ac miſſi. Et rur-
ſus unam divinitatem non agnoſceret Patris, & Fi-
lii, & Spiritus ſancti, niſi miſſum legeret a mitten-
te nullatenus ſeparari. Nam nec Pater (ut prædictum
eſt) miſſum deſeruit Filium, nec Spiritus ſanctus,
qui dirigendus erat Apoſtolis, umquam Patri, ac Fi-
lio defuiſſe monſtratur: ita tamen ut Filius Dei tan-
Jo. 1. tum fuerit incarnatus. Nam *Verbum caro factum eſt*,
ut legimus; non Pater, non Spiritus. Quomodo au-
tem iſtud Incarnationis myſterium Filius Dei ſalva
unitate Trinitatis impleverit, illa omnipotentia teſtis
eſt qua idem Dei Filius ſic cum corpore ſuſcepti ho-
minis aſcendit ad cœlos, ut uſque ad finem ſæculi
Matth. 28. cum ſuis diſcipulis permaneret. *Ecce enim*, inquit,
ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummatio-
nem ſæculi. *Uſque ad conſummationem ſæculi*, inquit,
vobiſ-

N O T Æ.

(1) *Et in quodam loco non eſt. Ipſi Filio credamus*) Male prorſus Editi & *in quodam loco non: id eſt; ipſi Filio credamus;* quare prætulimus lectionem quatuor Codd. MSS.

(1) *Sed*

vobiſcum ſum: non ſolum cum Apoſtolis, (1) ſed & cum diſcipulis utique credentibus univerſis. Credere itaque nos oportet non aliter eſſe Deum, (2) quam ſe ipſe proprio ſermone revelavit eſſe credendum. Facta quoque ejus non debemus rebelli ſpiritu diſcutere, ſed fideli ſtudio admirari, quoniam *rectus eſt ſermo Domini, & omnia opera ejus in fide*. Pſ. 32. Si omnia opera in fide, quanto magis iſtud opus ſacratiſſimæ incorporationis ejus? Deſinamus ergo fide neglecta, contumelioſis quæſtionibus divinum pulſare myſterium. Nam ſcrupuloſitas hæſitantis, intelligentiam factorum Dei ſuperflua curioſitate non invenit, ſed fidem perdit, quam conſtat eſſe ducem ſalutis, ac vitæ. Quod autem nimia ſcrupuloſitas fidem perdat, facile poteſt ex una ſpecie divinæ operationis intelligi. *Dixit Deus: Fiat lux, & facta eſt lux*. Cum non Gen. 1. aſſequar, qualiter eam Creator ejus ex nihilo fecerit, niſi credidero tamen, & confeſſus fuero eam factam, mendacem Deum ſacrilega cunctatione pronuntio. Univerſa itaque opera ejus, (3) & præcipuum, divinumque opus Incarnationis Filii Dei (ſicut ſcripturæ ſanctæ prædicant) fideli affectu mens debet uniuſcujuſque credentis excipere, & quod ſtabili corde crediderit, fido oris obſequio confiteri; *Corde enim creditur ad juſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem*. Rom. 10. Quod vero plenitudinem doctrinæ ſuæ per ſan-

NOTÆ.

(1) *Sed & cum diſcipulis*) Ita Flor. Editi vero *ſed cum diſcipulis*.

(2) *Quam ſe ipſe proprio ſermone*) Vatt. duo *quam ſe ipſe primo ſermone*. Locus iſte Gaudentii, quo nos admonet, Deo eſſe credendum, factaque ejus rebelli ſpiritu non eſſe diſcutienda, laudatur a Dupinio; quæ quidem Dupinii laus tanto pluris facienda eſt, quanto eum Gaudentius reprehenſorem nactus eſt magis infenſum. Vide quæ diximus in Præfatione.

(3) *Et præcipuum, divinumque opus*) Sic Vatt. duo, & Urb. Editi *& præcipuum divinum opus*.

ſanctum pollicetur Spiritum retribuendam, (1) æqua-
lem ſuæ omnipotentiæ eum credi voluit. Non eſt
enim in Trinitate Dominus, & ſervus; Deus, &
angelus; Creator, & creatura: ſed eſt aliud idem;
(2) aliud perſona, idem natura; ac proinde non
Dii, ſed Deus, quia diviſionem non capit unitas Dei-
tatis. Ait denique ibi Chriſtus de Spiritu ſancto:
Jo. 14. *quem mittet Pater in nomine meo*, ideſt in Dei nomi-
ne, Deum ſcilicet, ſicut Filium, profitendum. Et ideo
Jo. 5 v. 43. Filius Dei de ſe quidem dicit: *Ego veni in nomine
Patris mei*; quod & Propheta de illo prædixerat, &
pueri in Evangelio laudantes probaverant, dum cla-
Matth. 21. marent: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Recte *in
nomine Domini*, non in nomine ſervi; quia Deus:
non in ſuo; quia Filius: nomen enim Patris in Fi-
Jo. 5. lio. De ſe ergo, inquam, dicit Filius: *Ego veni in
Jo. 14. nomine Patris*. De ſancto autem Spiritu dicit: *quem
mittet Pater meus in nomine meo*. Et cum Baptiſmi opus
Matth. 28. in Trinitate decerneret celebrandum, non ait *in no-
minibus*, ſed *in nomine*. Pater enim Deus eſt, & Fi-
lius Deus eſt, & Spiritus ſanctus Deus eſt, ſicut
ſanctarum ſcripturarum teſtimoniis dilectioni veſtræ
ſæpius approbavi; ac propterea unum Trinitatis eſt
nomen, cujus una virtus, atque divinitas, permanet
in omnia ſæcula. Amen.

(1) TRA-

NOTÆ.

(1) *Æqualem ſua omnipotentia*) Lectio duorum Vatt. In Editis autem minus recte *æqualem ſua omnipotentia*; quod nullo modo convenire poteſt.

(2) *Aliud perſona, idem natura*) Non modica labe in Editis locus iſte erat infectus, quem expurgavimus præſidio quatuor MSS. Codd. in quibus nullo diſcrimine habetur *aliud perſona, idem natura*. Editiones vitioſe legebant *aliud perſona*. *Id enim, natura*.

(1) *Tra-*

(1) TRACTATUS

EJUSDEM DE

MACHABÆIS MARTYRIBUS,

DIE NATALIS EORUM.

SI quis veſtrum, fratres dilectiſſimi, fortaſſe miratur, Judæos viros ſupplicia pro Legis præcepto perpeſſos, nunc a Chriſtiana plebe inter ſanctos Martyres honorari; is profecto, ſi omnem ſanctæ religionis cauſam, rationemque cognoverit, intelliget, probabili, ac ſummo judicio id fuiſſe a noſtris majoribus conſtitutum. Judæi erant iſti ante adventum Domini Salvatoris, ſub Lege tantum veteri converſantes, quique cognomentum Machabæorum (2) trahebant ex genere, (3) ſicut hodie Aniciorum progenies, vel ſi qua ſunt hujuſmodi nuncupationum vocabula, quæ ſtirpem nobilitatis uſurpent, ex divitiarum terreſtrium cumulo deſcendentem; cum vera nobilitas non ſubſiſtat ex divitiis, ſed cognoſcatur in moribus. Quanto enim nobiliores iſti ſeptem pue-

NOTÆ.

(1) *Tractatus ejuſdem*) Expreſſimus titulum hunc ex fide MSS. Codd. Florentini, Urb. ac duorum Vatt. Editiones vero Colon. & Pariſ. ſic habent: *Tractatus ejuſdem de Machabæis Martyribus, & eorum die natali*. Lugdun. *de Machabæis Martyribus, & eorum die natali*.

(2) *Trahebant ex genere*) Sic MSS. In Editis mendoſe *trabant ex genere*.

(3) *Sicut hodie Aniciorum progenies*) *Aniciorum* omnino ſcribendum eſt, quamvis in MSS. legatur *Anitiorum*. Plura autem Aniciorum marmora habes in Inſcriptionibus Gruterianis pag. CCCLII. CCCLIII. & alibi, in quibus ſemper conſtanter legitur *Anicius*, & *Anicia*. Mendoſe Editi *Ariciorum* progenies; quæ ſi ineptus aliquis ex noſtris ſuperiore ætate legiſſet, non dubitaſſet hanc item familiam in cenſum Romanum inſerere. Aldus in Orthograph. pag. 34. *Anicius*, non *Anitius*. *Lapides Capitolini*, *& alii*, quos ſubinde profert. Hieronymus ad Demetriad. ep. 98. Edit. Bened. *Illuſtris Anicii ſanguinis genus, in quo aut nullus, aut rarus eſt qui non meruerit conſulatum*. Duæ Hieronymi Editiones, Benedictina, & Eraſmi, legunt *Anitii ſanguinis*; ſed fuit mendum typorum.

pueri rege Antiocho! quinimo (1) quam clara in iſtis nobilitas fidei, & quam ignobilis in illo, ac pœnalis nota perfidiæ! Iſti Deum Patrem colunt, ille diabolum: iſti venerantur Legem patriam, ille contra Deum rebellans, filium ſe fatetur eſſe diaboli. Cogebat enim contra præceptum divinæ Legis, ut
2. Mach. 7. ſuillas carnes comederent; non dubium quod ſacrifi-
Tit. 1. cio profano pollutas, *coinquinatis enim, & infidelibus nihil mundum*. Sed eſto (ut quidam volunt) ſacrificatæ diabolo carnes illæ non fuerint, (2) quia hoc ipſa ſcribens hiſtoria manifeſtius non depromſit; attamen graviſſimi erat, extremique delicti, præceptum divinum vel blandientibus præmiis, vel ſuppliciis cru-
Lev. 11. Deut. 14. ciantibus temerare. Præceperat Judæis Deus, (3) ne porcum, ceteraque ſimilia manducarent; & erat hoc duplici de cauſa, fratres cariſſimi; ſive ut luxurioſus populus flammam carnalium vitiorum calidis carnibus non nutriret; perhibentur enim calorem nimium præſtare corporibus: ſive ut porcorum more non viverent. Nam ſues ſemper immundi ſunt, & de fonte, vel de fluvio exeuntes, iterum volvuntur in cœnum; nec umquam intuentur cœlum, ſed prono
ſem-

N O T Æ.

(1) *Quam clara in iſtis nobilitas fidei*) Hæc eſt lectio Codicis Flor. quæ ſanior, ac verior viſa eſt. Numquam enim in animum inducere potui ut probarem lectionem Urbinatis, & Vat. utrinſque, in quibus habetur *quam clara in iſtis nobilitas Dei*, licet eam retineant tres Editiones.

(2) *Quia hoc ipſa ſcribens hiſtoria*) Sic legunt Vatt. duo, & Urb. Editio Pariſ. & Lugd. *quia hoc ipſa ſcribentis hiſtoria*. Colon. minus recte *qui hoc ipſa ſcribentis hiſtoria*. Intelligit Gaudentius hiſtoriam Machabæorum, quæ in Bibliis legitur; nam Joſephus in Tractatu de Machabæis cap. 5. ſuillas carnes idolis immolatas fuiſſe aſſerit: *καὶ κρεῶν ὑείων, καὶ εἰδωλοθύτον, & ſuillam carnem, & idolis immolatam*.

(3) *Ne porcum, ceteraque ſimilia*) Editi habent *ne porcum, ceteraque illi ſimilia*; ſed vox *illi* deeſt in MSS. Interdictum Legis feriebat non ſolum porcos, & porcis ſimilia, verum etiam plura alia animantia, quibus cum porco nihil ſimile erat. Vide Levit. 11. & Deut. 14. Infra etiam Gaudentius: *Judaico populo abſtinentiam vel porcinæ carnis, vel ſimilium quadrupedum, nec non & quorumdam volatilium, atque piſcium, fuiſſe indictam*.

(1) *Cano*

Digitized by Google

ſemper ad terram capite ventri deſerviunt. Et idcirco Dominus legionem dæmonum in gregem permiſit ire porcorum; ideſt in eorum gregem qui tantum ventris ſunt animalia, qui numquam cœleſtia intuentur, ſed immunditiis ſemper dediti, & (1) cœno ſunt obliti vitiorum. Salubriter ergo Deus vel abſtinentiam gulæ, vel continentiam immundarum actionum imperavit; *Lex enim ſancta, & mandatum ſanctum, & juſtum, & bonum.* (2) Salutaria quippe mandata divina ſunt; nam *qui fecerit ea homo, vivet in illis.* Sed finge, nihil noxietatis ineſſe ſuillis carnibus, nec ullum fomentum illecebris augere corporeis, (3) quin etiam eſſe hodie *omnia munda mundis, ſanctificata per verbum Dei, & orationem:* præcipientis tamen Dei erat poteſtas, & auctoritas cogitanda, qui iſtud juſſerat tunc temporis obſervari. Nemo enim imperantem Dominum, aut ſine pœna ſui ſacrilegii diſcutit, aut impune contemnit. Nam neque in illa arbore ineſſe malum potuit quam inter ceteras arbores Paradiſi bonus Creator plantaverat, cujus fructus ita erat ſpecioſus, ac dulcis, ut concupiſcentiam præſtaret oculis, gulæ conciliaret illecebram. Scriptum eſt enim: *Et vidit mulier fructum ligni, quia gratus eſt ad aſpectum, & dulcis ad eſcam: & accepit, & manducavit, & dedit viro ſuo.* Sed ſi forte dixeris, non omne quod gratum videtur,

Matth. 8. Rom. 7. Deut. 4. v. 1. Tit. 1. 1. Tim. 4. Gen. 3.

NOTÆ.

(1) *Cœno ſunt obliti vitiorum*) Sic Philaſtrius hær. 26. de Borborianis loquens: *Hi itaque in cœnum euntes, & inde obliti, de cœno facies, & membra ſua deformantes.* Cicero quoque lib. 3. in Verr. *Omnia cum ſummo dedecore, ac turpitudine, tum ſingulari ſtultitia, atque inhumanitate oblita.* Et 5. in Verr. *Nolo eos, judices, ſic in hac urbe notatos, ut non cera, ſed cœno obliti eſſe videantur.*

(2) *Salutaria quippe mandata*) Male Editi legunt *ſalutaria videntur mandata divina ſunt*; ſed conſenſus MSS. *ſalutaria quippe mandata divina ſunt.*

(3) *Quin etiam eſſe hodie*) Sic Editi. Vatt. duo *quoniam ſint hodie.* Cod. Flor. *quin ſint hodie.*

(1) *Cedo,*

tur, & dulce, bonum quoque eſſe, quia ſint aliquâ etiam mala, quæ grata videantur, & dulcia; (1) cedo, acquieſco, conſentio. *Mel* enim *diſtillat*, ut ait Prov. 5. Scriptura, *a labiis mulieris meretricis*, (2) *quæ ad tempus impinguat fauces ſuas, noviſſimum autem amarius felle invenies, & acutius gladio utraque parte acuto*. Et certe malum nihil eſt vel in ſpecie, vel in ſexu mulieris, ſed eſt utique malum (3) in voluntate peccantis, & per intemperantiam concupiſcentiæ tranſgredientis a legitimo jure conjugii. Nam & vini natura cum bona ſit, recte tamen damnatur ebrietas. Audi modo generalem de creatis omnibus, divinæ Scripturæ Gen. 1. ſententiam: *Et vidit Deus omnia quæ fecit: (4) & ecce bona valde*. Tamen quia veritatis ratio poſtulabat (5) ut ſervilis humana conditio legem Dei dominantis acciperet, proprii arbitrii libertati permiſſa, unam Deus elegit arborem de omnibus lignis Paradiſi, non utique malam, (6) ſed in qua eſſe ſcientia boni, & mali videretur, in qua ſervorum ſuorum obedientiam pertentaret, ut libertas arbitrii (7) vel immortalitatis præmium poſſideret obediens, vel contemnens

N O T Æ.

(1) *Cedo, acquieſco*) Sic Pariſ. Editio, & MSS. quatuor. Aliæ duæ Editiones *credo, acquieſco*.

(2) *Quæ ad tempus impinguat fauces ſuas, noviſſimum autem*) Sic Editi. MSS. vero *impinguat fauces tuas, noviſſime autem*.

(3) *In voluntate peccantis*) Cod. Urb. *in voluptate peccantis*.

(4) *Et ecce bona valde*) Lugd. Editio & *erant bona valde*.

(5) *Ut ſervilis humana conditio legem Dei dominantis acciperet, proprii arbitrii libertati permiſſa*) Ita locum iſtum reformandum putavimus, cum legerent duæ Editiones & *ſervilis humana conditio legem Dei dominantis acceperat*. Lugd. autem *legem Dei damnantis acceperat*; at Flor. *legem Dei damnantis acciperet*. Alii tres MSS. & *ſervilis humana conditio legem Dei dominantis acciperet*, deinde male *proprii arbitrii libertate permiſſa*. Nos autem *proprii arbitrii libertati permiſſa*, quod ab Editis acceptum libenter retinuimus.

(6) *Sed in qua eſſe ſcientia boni, & mali videretur, in qua*) Vatt. duo *ſed in qua eſſet ſcientia boni, & mali, videlicet in qua*. Urb. *ſed in qua eſſe ſcientia boni, & mali, videlicet in qua*. Lectionem Editorum retinuimus.

(7) *Vel immortalitatis præmium*) Lectio Urbin. Ceteri tam MSS. quam Editi *vel immortalis præmium*.

(1) *Quia*

temnens exciperet mortis interminatæ ſententiam. Manducavit homo, quia voluit: mandatum non cuſtodivit, quia noluit: morte mulctatur, (1) quia mandatum ſervare potuit, & non ſtuduit. Arbor quidem bona, & fructus quidem bonus; ſed prævaricatio mandati mala, & contemtus Dei malus: atque ita malum non in fœtu arboris eſt, (2) ſed in voluntate hominis tranſgreſſoris. Igitur ſi unius arbuſculæ fructus, contra Dei mandatum temere a protoplaſtis deguſtatus, mortem generi acquiſivit humano, potuit & Machabæis tunc ſub Lege poſitis interitum parare, mandati divini tranſgreſſio; quibus nunc honorem, & gloriam, præcepti ejus cuſtodia comparavit, fidem Dei in ipſo viriliter, conſtanterque ſervantibus. Nam fidem Dei ſervat qui mandati ejus jura non violat; quoniam non idcirco illi manducare illicita noluerunt, quod horrorem paterentur in ſpecie, ſed contumeliam facere prohibenti Deo, juſtiſſime formidarunt. *Qui in modico fidelis eſt*, Luc. 16.
ait Dominus, *et in magno fidelis eſt*. In magno fuerunt iſti fideles, (3) cum idolothyta inter ſupplicia reſpuerunt: in parvo fuerunt fideles, cum ſolum ut carnes prohibitas non comederent, ſuas potius devorandas ſuppliciis tradiderunt. Inſignior fides eſt quæ nec in modicis violatur. Formam tolerantiæ præbuerunt iſti beatiſſimi fratres futuris poſt Paſſionem

NOTÆ.

(1) *Quia mandatum ſervare*) In quatuor MSS. *quia præceptum ſervare*, & paulo poſt *& fructus ejus bonus*, ubi Editi legunt *& fructus quidem bonus*.

(2) *Sed in voluntate hominis*) Flor. & Urb. *ſed in voluntate eſt hominis*.

(3) *Cum idolothyta inter ſupplicia reſpuerunt*) MSS. quatuor Codd. eodem modo legunt *ſi carnes idolothytas inter. ſupplicia reſpuerunt*; quæ profecto aptior lectio videtur, ut reſpondeat quod mox ſubdit, *carnes prohibitas*; comparat enim prohibitum idolothyto, atque idolothyto veſci gravius eſſe infert. Vid. ſup. in Notis ad Tract. 9.

(1) Quan-

nem Chriſti Martyribus, ut intelligant, (1) quanta animi magnitudine, & conſtantia pro Redemtoris nomine dimicare debeant, pro cujus mandato tam pertinaciter (2) ipſi certaſſent. Nemini abſurdum videatur quod eos paulo ante Aniciis comparavi. (3) Anicii quippe ex Græco ſermone a nobis nuncupantur invicti. Exercuit enim varia ſuppliciorum genera in eorum corporibus crudeliſſimi tyranni feritas: & cum non valuiſſet conſtantiam fidei in ſex fratribus (4) atrocitate ſupplicii ſuperare callidus perſecutor, in ſeptimo, quia eſſet junior, ad blandimentorum ſe ſe tormenta convertit, divitiarum præmiis, & honorum promiſſionibus puerum torquens, quem tamen detorquere non potuit. Erat enim fratrum ſuorum frater, & filius matris illius quæ dum ſingulos filios pro Dei nomine puniri læta & aſpicit, & hortatur, tot martyria pertulit, quot pignora conſecravit: (5) ſepties in propriis paſſa viſceribus, octava & ipſa acceſſit numero, ad octavum Chriſti reſurrectionis diem cum caris pignoribus occurſura. Unde non immerito præſumitur iſta mater beatiſſima, Eccleſiæ ſanctæ (6) imaginem præmonſtraſſe, quæ ſpirituales Deo filios parere conſuevit, nihil de car-

NOTÆ.

(1) *Quanta animi magnitudine*) In quatuor MSS. *quanto niſu*.

(2) *Ipſi certaſſent*) Sic Flor. & Urb. Editi vero *tam pertinaciter certaſſent*.

(3) *Anicii quippe ex Græco ſermone a nobis nuncupantur invicti*) Græce enim Ἀνίκητος invictus ab α, & νικάω, ideſt *vinco, ſupero*. Heſiodus Theog. v. 489. ἀνίκητος, καὶ ἀκηδής; *invictus, & ſecurus*. Vetus Inſcriptio apud Reineſ. Claſſ. 1. num. 49. ΗΛΙΩ ΑΝΙΚΗΤΩ ΕΥΧΗΝ. *Soli invicto Votum*.

(4) *Atrocitate ſupplicii ſuperare*) Vatt. duo, & Flor. *atrocitate cruciatuum*.

(5) *Septies in propriis paſſa viſceribus, octava & ipſa acceſſit numero*) Notum eſt illud Gregorii Magni de beata Felicitate: *Ad pœnam prima venit, ſed pervenit octava*. Male Editio Lugdun. & Colon. legunt *ſepties in propriis Paſcha viſceribus*; ſed Pariſ. & MSS. *paſſa*.

(6) *Imaginem præmonſtraſſe*) Sic Pariſ. Editio, & MSS. quatuor Codd. Duæ aliæ Editiones *demonſtraſſe*.

(1) *Friſ-*

carne, & ſanguine cogitantes. Jam vero ſi quis a me ſuperioris diſputationis reliquias exigat, inquirens cur illi cibi qui fuerant, cauſa continentiæ, in Lege prohibiti, non etiam nunc ejuſdem rei gratia arceantur, breviter, ut ſentio, reſpondebo. Sic ablatas fuiſſe de medio, legalium præceptorum multiplices obſervationes reor, ut generalia præcepta in ſtatu priſtino perdurarent. Diximus, pudicitiæ ſervandæ cauſa, Judaico populo abſtinentiam vel porcinæ carnis, vel ſimilium quadrupedum, nec non & quorumdam volatilium, atque piſcium (1) fuiſſe indictam, adhærentibus licet typis rationabilium figurarum, quas doctor ſpiritualis propriis quibuſque locis ſingillatim debet exponere: ſed quoniam terrenorum mentes, perplexitate multiplicium mandatorum onerari potius, quam inſtrui videbantur, indefeſſa & in hac parte erga humanum genus divina providentia, per Prophetam promittitur Iſaiam: *Quoniam verbum* Iſ. 10.
abbreviatum faciet, inquit, *Dominus ſuper terram*. Et id- v. 23.
circo beatus Jacobus cum ceteris Apoſtolis decretum
tale conſtituit in Eccleſiis obſervandum: *Ut abſtineatis* Act. 15.
vos, inquit, (2) *ab immolatis, & a fornicatione, & a ſanguine*, (3) ideſt a ſuffocatis. (4) Prætermiſerunt

NOTÆ.

(1) *Fuiſſe indictam*) Tres Editiones mendoſe *interdictam*. Sed Vatt. duo, & Urb. *indictam*.

(2) *Ab immolatis, & a fornicatione*) Verba illa *& a fornicatione* reddidimus ex quatuor MSS. quæ ante in Editis deſiderabantur; eaque omnino hic neceſſaria eſſe tum Vulgatæ conſenſus, tum ſequens Gaudentiani Sermonis contextus manifeſte perſuadet.

(3) *Ideſt a ſuffocatis*) Hanc Gaudentii lectionem, qua vocem *a ſanguine* interpretatur idem eſſe ac *a ſuffocatis*, valde illuſtrat locus Ambroſii in Ep. ad Galat. cap. 2. *Tria hæc mandata Sophiſtæ Græcorum non intelligentes, ſcientes tamen a ſanguine abſtinendum, adulterarunt Scripturam, quartum mandatum addentes, & a ſuffocato obſervandum; quod puto nunc Dei nutu intellecturi ſunt, quia jam ſupra dictum erat quod addiderunt*. Confer Irenæum lib. 3. adverſ. hær. c. 12. Editionis Feu-ardentii pag. 188.

(4) *Prætermiſerunt homicidium*) Vetus lectio fœde corrupta ſic habet: *Præter miſerum homicidium*; ſed mendum per ſe ma-

Digitized by Google

homicidium, adulterium, veneficia; quoniam nec nominari ea in Eccleſiis oporteret quæ legibus etiam Gentilium punirentur: prætermiſerunt quoque illas omnes minutias obſervationum legalium, & ſola hæc quæ prædiximus, cuſtodienda ſanxerunt, ne vel ſacrificatis diabolo cibis profanemur immundis, vel ne emortuo per viſcera ſuffocatorum animalium ſanguine polluamur, vel ne immunditiis fornicationum corpora noſtra, quæ templa Dei ſunt, violemus. Sic ergo permiſerunt omnia manducari, ut fornicationem præciperent fugiendam. Noſtri jam debet eſſe moderaminis (1) tantum laxare habenas licentiæ, ne præcipites feramur in luxum, ſed ut pudicitia tuta eſſe poſſit, quam beatus Paulus ſine circumci-
Rom. 14. v. 20. ſione gulæ ſciens cuſtodiri non poſſe, ſic ait: *Omnia quidem munda ſunt: & nihil abjiciendum quod cum gratiarum actione percipitur: ſed malum eſt homini qui per offenſionem manducat*; (2) ideſt qui offenſionem patitur cum manducat. Et ſubjecit ſtatim ſalutare conſilium:
Ibid. v. 21. *Bonum eſt*, inquit, *non manducare carnem, neque bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut ſcandalizatur, aut infirmatur*. Quis ille conjunctior frater, quam homo noſter exterior? cui ne noſtra licentia vel offendiculum, vel infirmitatem, vel ſcandalum pariat, uten-

NOTÆ.

niſeſtum expunximus, freti etiam ſubſidio MSS. Diſſentit autem aperte Gaudentius ab eorum ſententia qui Apoſtolicum edictum abſtinendi *a ſanguine*, de homicidio, ac cæde intelligendum eſſe contendebant, teſte Aug. lib. 32. contra Fauſt. cap. 13. nam dicit, ab Apoſtolis prætermiſſum fuiſſe homicidium. Quid vero per illa verba *a ſanguine*, *ideſt a ſuffocatis*, intelligendum ſenſerit, ſtatim aperit, ſubdens: *ne emortuo per viſcera ſuffocatorum animalium ſanguine polluamur*. Quo fit ut mirer, Macrium in Hieroſexico vocem hanc *ſuffocato*, hoc loci a Gaudentio pro ſanguinis effuſione acceptam, affirmare potuiſſe.

(1) *Tantum laxare habenas licentiæ*) Vatt. duo, & Flor. *intantum laxare*, & paulo poſt ubi Editi habent *ſed ut pudicitia*, ſic *quoad pudicitia*; cui lectioni conſentit etiam Urb.

(2) *Ideſt qui offenſionem patitur cum manducat*) Verba hæc in quatuor MSS. deſunt; ideo facile ſuſpicor, gloſſema eſſe a librariis additum.

Digitized by Google

utendum eſt ciborum licentia, non abutendum; ut ſciamus, nos non edendi cauſa eſſe natos, ſed vivendi. Quapropter imperio animæ carnis conditio obſecundet, ne effrenata licentia, ut ait Salomon, ſervus regnet, & ſtultus ſaturetur, & ancilla ejiciat dominam ſuam, cum Lex præcipiat: *Ejice ancillam, & filium ejus; non enim heres erit filius ancillæ cum filio meo Iſaac*. Ejiciamus ergo ancillam concupiſcentiam, & filium ejus peccatum, ut efficiamur heredes Dei, coheredes autem Chriſti, qui lignum Crucis ſuæ propriis portando humeris, imaginem Paſſionis, quam ſub umbra Legis in ſancto Iſaac præmonſtraverat, in veritate hominis ſuſcepti complevit, pretioſo ſanguine ſuo vitam noſtram redimens ab æternæ mortis exitio. Ipſe eſt enim noſtra redemtio, cui omnis honor, virtus, & gloria, cum Patre, & cum Spiritu ſancto, per omnia ſæcula. Amen.

Prov. 30. Gen. 21. Jo. 19. 17. Gen. 22. 6.

(1) IN-

(1) INCIPIT
TRACTATUS
EJUSDEM SANCTI EPISCOPI,

(2) *Quem prima die Ordinationis ipſius, quorumdam civium (3) Notarii exceperunt.*

IMperitiæ meæ conſcius, & (4) ætatis ipſius immaturæ ad ſacerdotii dignitatem pudore deterritus, merito ſilendi licentiam (5) a ſummis ſacerdotibus poſtu-

NOTÆ.

(1) *Incipit Tractatus*) Sic legunt Vatt. duo, & Flor. Urb. vero *Tractatus ejuſdem ſancti Epiſcopi, quem prima die*. Duæ Editiones ſimiliter *Ejuſdem Tractatus, quem prima die*; at Lugdunen. *de Ordinatione ipſius Tractatus XVI.* Cetera omiſſa ſunt. Sermo iſte a Gaudentio coram Ambroſio Mediolanenſi Antiſtite habitus eſt, ut infra patet.

(2) *Quem prima die Ordinationis ipſius*) Recte obſervavit Ferrar. lib. 3. de rit. Sacr. Eccl. Conc. cap. 12. non ſolum in ipſo primo Epiſcopatus natali die, verum etiam recurrente anniverſario, habitas interdum fuiſſe a priſcis Patribus conciones, quod exemplis petitis ex Auguſtino, & Leone Magno, luculenter probat.

(3) *Notarii exceperunt*) De Exceptoribus vide quæ tradidimus ſupra in Præfat. ad ea verba *Notariis latenter adpoſitis* pag. 7.

(4) *Ætatis ipſius immaturæ ad ſacerdotii dignitatem*) Diſciplina eorum temporum ferebat ut Epiſcopi non niſi matura, & provecta jam ætate fierent; quam annorum quinque & quadraginta eſſe voluit Siricius in Epiſtola Decretali ad Himerium Epiſcopum Tarraconenſem c. 9. Plura nihilominus ſunt exempla ſummorum virorum, qui venia annorum accepta, immatura ætate ad Epiſcopatum provecti ſunt; idque eorum virtuti datum eſt, ut legibus ſolverentur. Euſeb. lib. 6. Hiſt. Eccl. c. 30. de Gregorio Thaumaturgo, & Athenodoro, H. Valeſio Interprete: *Igitur tantopere in divinis eloquiis profecerunt, ut ambo adhuc admodum juvenes, Eccleſiarum in Ponto Epiſcopi fuerint conſtituti*. Mitto Joannem Chryſoſtomum, Epiphanium Ticinenſem, Remigium. Præſens Tractatus inſigne nobis exhibet Gaudentianæ modeſtiæ ſpecimen.

(5) *A ſummis ſacerdotibus*) Epiſcopos olim nonnumquam vocatos fuiſſe *Patres Patrum, Summos Sacerdotes, & Epiſcopos Epiſcoporum*, pluribus docet Ferrar. lib. 3. de antiquo Eccl. epiſt. genere cap. 1. quo in loco a Baronio diſſentit, qui ad A. C. 216. ex Tertulliano affirmavit, ultimum hunc titulum, nempe *Epiſcopum Epiſcoporum*, unius Romani Pontificis peculiarem fuiſſe. Quod ad *ſummi ſacerdotis*, vel etiam *ſummi Pontificis* appellationem Epiſcopis olim attributam, ſpectat, confer Bar. ad A. C. 397. n. 61. & in Not. ad Mart. 9. Aprilis, quo utroque in loco Gaudentium laudat. Idem Gaudentius Epiſcopos *ſummos ſacerdotes* vocat Tract. ſeq. *Hodie adepti ſummorum ſacerdotum præſentiam*. U-

trum-

poſtulabam. Metuo enim primum (1) ne virtus verborum cœleſtium exiguitatis meæ ſermone tenuetur: deinde erubeſco, quod tantæ exſpectationi optatum doctrinæ fructum præſtare non valeo. Unde imparem me veſtro deſiderio per omnia ſentiens, onus iſtud totis viribus conatus ſum declinare. Sed beatus pater Ambroſius, ceterique venerandi Antiſtites, ſacramento, quo temere vos ipſos obligaſtis, adſtricti, tales ad me epiſtolas cum veſtra legatione miſerunt, ut ſine damno animæ meæ ultra jam reſiſtere non valerem, cui ab Orientalibus quoque Epiſcopis, niſi meum ad vos reditum pollicerer, ſalutaris communio negaretur. Tali igitur concluſus articulo, & auctoritate ſanctorum præſentium ſubjugatus, ſuſcepi hoc ſummi ſacerdotii munus, nec merito dignus, (2) nec ætate aptabilis, nec doctrina maturus. Intuemini ergo,

N O T Æ.

trumque hunc Gaudentii locum profert Joannes Savato in Not. ad Cuncionem Sidonii Apollinaris l. 7. ep. 9. ſed pro *ſummorum ſacerdotum præſentiam* male teponit *ſummorum ſacerdotum ſententiam*. Hic autem obiter monitum lectorem velim, ſi quid ſutte hujuſmodi in iſto Sermone occurrat, quo Gaudentius videatut magnifice nimis, ac præclate de Ambtoſio luqui, habendam eſſe rationem cotuni temporum, quibus eo Mediolani Epiſcopu conſtitutu, atque Italia, ut ait Hieronymus, ad tectam fidem converſa, egregiis Ambtoſii etga Eccleſiam metitis totum id tribuebatur, ut docte nutavit Cl. vit Abbas Benedictus Bacchinius Diſſert. de Eccleſ. Hier. originibus pat. 2. pag. 347.

(1) *Ne virtus verborum cœleſtium*) Male Editi legebant *ne via verborum cœleſtium*; ſed MSS. quatuot Codd. *ne virtus verborum cœleſtium*.

(2) *Nec ætate aptabilis*) Pati modo Remigius ad Remenſem Eccleſiam electus annos natus non amplius quam viginti duos, ætatem opponebat, ut tradit Floduard. lib. 1. Hiſt. Rem. c. 11. *Sanctiſſimus igitur adoleſcens bis depreſſus anguſtiis, quoniam nec fugæ locus ei uſpiam patebat, nec populo ut ab intentione cæpta deſiſteret, ullo modo ſatisfacere poterat, ſuper ætatis infirmæ cæpit conqueri tempore, & quod Eccleſiaſtica regula hanc ætatem ad tantam non admitteret dignitatem, voce publica prædicare*. Et Ennodius in vita Epiphanii, eum anno ætatis octavo & vigeſimu Epiſcopum urdinatum, presbyteros, ac miniſtros ſic alloquentem inducit: *Quamvis me, fratres cariſſimi, inter primordia immatura titubantem, judicii veſtri, & ſuſceptæ dignitatis pondus oppreſſerit*. Vetum ſurda aure hujuſmudi querimunias populi prætetibant; unde idem Ennodius paulo ſupta Ruſtici præclatiſſimi viri ſententiam de Epiphanii ætate refert in hunc modum: *Scimus, & profunda conſideratione perſpeximus, juvenem iſtum non oportere pro ætatis immaturitate cenſeri; nec debere gravis conſilii hominibus teneros pro quodam obice annos afferri*. In MSS. quatuor Codd. legitur *nec ætate aptus*.

(1) *Nec*

go, quid patiar, qui cum loqui neſciam, tacere non poſſum. Cogor enim ſeniorum præcepto obſequi ultra vires meas, nec poteſtatem ſilendi habens, (1) nec facundiam proloquendi. Sed ſpiritualium Patrum ſalutaria eſſe præcepta, divinæ Legis auctoritate perſpiciens, audeo in verba prorumpere, ac tenuem veſtris auribus inferre ſermonem; quem idcirco forſitan patienter accipitis, quoniam populo Chri-
1.Reg.15. ſti utile videatur, obedientiam, quæ & ſacrificio divino præponitur, & mandatis Dei omnibus anteſertur, exemplo diſcere prædicantis. Nam cum populus Hebræorum poſt Ægyptia illa portenta, ad unius Dei notitiam vocaretur, primam didicit obedientiam, tamquam ducem ſervandorum cœleſtium mandato-
Deut. 6. rum. Sic enim Scriptura teſtatur: *Audi, Iſrael; Domi-*
Deut. 4. *nus Deus tuus, Dominus unus eſt*. Et iterum: *Audi, Iſrael, præcepta vitæ*. Hoc quod dicitur, *Audi*, non audientiam, ut opinor, ſimplicem ſonat, ſed obſervandæ legis obedientiam prædicat, teſtante rurſum Domino,
Iſ. 1. ac dicente: *Si volueritis, & audieritis me, quæ bona ſunt terræ manducabitis*. Quod ſi ſecundum beati Pauli Apo-
Rom. 2. ſtoli ſententiam, *non auditores, ſed factores legis, juſtificabuntur apud Deum*, non jam videbitur perfunctoria iſta auditio, quæ bonorum terræ præmiis honoratur, & non cujuslibet terræ, ſed illius olim promiſſæ, illius fluentis lac, & mel. Promiſſionis enim terra Chriſti caro eſt, ex maſſa humani generis de terra formati ſuſcepta, ac dulcibus divinæ gratiæ ſuccis exuberans; cujus puriſſimo doctrinæ lacte alimur, & nutrimur; (1) cu-

NOTÆ.

(1) *Nec facundiam proloquendi*) Ita reponendum cenſuimus ex quatuor MSS. Codd. ut magis conveniat illud *cum loqui neſciam*. Editi habent *nec fiduciam proloquendi*.

(1) Cu-

(1) cujus cœleſtium chariſmatum ſuavitate reficimur; cujus ubertate credentium corda pingueſcunt; cujus bonis obedientium mentes, animæque fidelium, & in hoc, & in futuro ſæculo (2) ſaginantur. (3) Quonam ergo hæc ſpectat tractatio? Nempe ut veſtra dilectio evidenter intelligat, quanta vis meam compulerit parvitatem arduis obſecundare præceptis, atque aperire os meum ſub tantorum præſentia ſacerdotum, & maxime poſt illam venerandæ memoriæ (4) patris mei Philaſtrii eruditiſſimam vocem, (5) quæ per gratiam Spiritus ſancti large effluens, hanc Eccleſiam in fide Trinitatis adorandæ fundavit, in vera ſpe, & caritate perfecta conſtituit, ad virtutes erexit, in pace reliquit. Hæc ad excuſationem illius quæ in me reprehendi potuiſſet, audaciæ, breviter dixiſſe ſufficiat. (6) Nunc vero ſanctarum le- Jo. 4.
ctionum puteus altus eſt, & ego hauritorium verbi non habens, aquam vivam ſitientibus vobis interim miniſtrare non poſſum. (7) Obſecro communem patrem Ambroſium, ut poſt exiguum rorem ſermonis mei,

NOTÆ.

(1) *Cujus cœleſtium chariſmatum ſuavitate*) Sic Editiones. Vatt. duo, & Flor. *cœleſti chariſmatum ſuavitate*.

(2) *Saginantur*) Duæ Editiones, Col. nempe, & Lugd. mendoſe legunt *ſignantur*.

(3) *Quonam ergo hæc ſpectat tractatio?*) MSS. quatuor Codd. eodem modo *Quonam ſpectat iſte tractatus?*

(4) *Patris mei Philaſtrii*) Philaſtrius Brixianæ Eccleſiæ decus, & Gaudentii anteceſſor, de quo ſupra in Præf. ad Benivolum: *Imbutum te admirabilibus doctrinis Apoſtolici per omnia viri patris noſtri Philaſtrii*. Plura de eo infra in Serm. de Vita Philaſtrii.

(5) *Quæ per gratiam Spiritus ſancti large effluens*) Sic Vatt. duo. Pariſ. Editio *qua per gratiam Spiritus ſancti large effluens*. Colon. vero, & Lugd. *quia per gratiam Spiritus ſancti large affluens*.

(6) *Nunc vero ſanctarum lectionum*) In MSS. legitur *Nunc quoniam ſanctarum lectionum puteus altus eſt*; deinde *obſecrabo communem patrem Ambroſium*.

(7) *Obſecro communem patrem Ambroſium*) Mos fuit priſcis ut nonnumquam concionantis Epiſcopi, vel presbyteri ſermonem, altera adſtantis Epiſcopi concio exciperet; quod quidem hoc loco honoris cauſa Ambroſio, tamquam ſeniori, & digniori, a Gaudentio tributum eſt. Apud Jo. Chryſoſtom. ſeu quiſquis ejus ſermonis auctor ſit, in Hom. de Nativ. Dom. ad 2. Luc. caput, Edit. Baſil. 1539. Tom. 2. pag. 848. hæc habes: *Obliti ſumus propoſitum noſtrum: plus diximus quam cogitaveramus: aliud mens diſ-*

mei, ipſe irriget corda veſtra divinarum myſteriis literarum. (1) Loquetur enim Spiritu ſancto, quo plenus eſt, & flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, & tamquam Petri Apoſtoli ſucceſſor, ipſe erit os univerſorum circumſtantium ſacerdotum. Nam
Matth. 16. cum Dominus (2) Jeſus interrogaret Apoſtolos: *Vos autem quem me eſſe dicitis?* ſolus Petrus omnium credentium ore reſpondit: *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi.* Quid ſtatim muneris accepit iſta confeſſio? beatitudinem ſcilicet, regnique cœleſtis glorioſiſſimam poteſtatem. Solus ergo cum loquitur Petrus, nequaquam reliquorum credentium fides excluditur. Sed congruus ordo ſervatur, dum Principi Apoſtolorum primus loquendi locus jure defertur, (3) ne tumultus quidam magis quam reſponſio videretur, ſi tunc univerſi certatim, ac pariter reſpondiſſent. Dicat for-
Dan. 3. te aliquis, ſicut illos tres in camino fideles pueros, ita in hoc examine omnes Apoſtolos conſona voce de-

N O T Æ.

diſputavit, ad aliud lingua prolapſa eſt. Præparemus igitur aures noſtras Pontifici, & quidquid a nobis minus dictum eſt, intentis auribus audiamus. Et Homil. 1. de Pœnitentia ad fin. *Reſtant*, inquit, *plura; ſed hæc ſobriis ad correctionem ſufficiant. Quare neceſſe orationem ſupprimere, nam cupio Patris audire vocem: quoniam ipſi quidem paſtoralis pueri calamo ſibilamus, hic autem veluti muſicus optimus auream citharam modulatus, ſonorum conſonantia univerſum excitat theatrum.*

(1) *Loquetur enim Spiritu ſancto, quo plenus eſt*) Ne cui mirum fortaſſe videatur, præſentem in concione Ambroſium a Gaudentio laudari, operæ pretium eſt audire locum Gregorii Nazianzeni Orat. 28. de funere Patris, in qua præſentem Baſilium his verbis alloquitur J. Billio Interprete: *Homo Dei, & fidelis ſerve, & myſteriorum Dei diſpenſator, & vir ſpiritualium deſideriorum; hos enim nomine ſublimes, & excelſos viros, & ſupra ea quæ oculis cernuntur, poſitos, Scriptura vocat.* Et Orat. 16. in electione Eulalii Doarenſium Antiſtitis ad eum converſus ſic ait: *At nunc, o paſtorum optime, ac perfectiſſime, ades dum, ac populum tuum nobiſcum, & ante nos accipe, quem Spiritus ſanctus tibi tradidit, quem offerunt angeli, quem vita, moreſque tui tibi commiſerunt.* Præclara eſt etiam prima Ennodii dictio in Laurentii Mediolanenſis Epiſcopi natali cathedræ die habita, qua eum præſentem ſummis laudibus cumulat. Similia congerit Ferrar. lib. 2. de rit. Sacr. Eccl. Conc. cap. 6.

(2) *Jeſus interrogaret Apoſtolos*) Vatt. duo, & Flor. *omnes interrogaret Apoſtolos*; deinde ubi Editi habent *ſolus Petrus omnium credentium ore*, iidem tres MSS. legunt *ſolus Petrus credentium ore*.

(3) *Ne tumultus quidam magis*) Sic Editi; in tribus MSS. vero, nempe Flor. & Vatt. duobus, *vel ne tumultus quidam magis*.

(1) Sen-

Digitized by Google

debuiſſe eadem profiteri. Sed conſiderandum, quia
Judas ille Iſcariotes quod corde non crediderat, ore
confiteri non poterat: & neque beatitudinem mere-
batur incredulus, neque ante diri facinoris perpetra-
tionem, juſti Judicis poterat (1) ſententia prædam-
nari. Poſtea vero pro commiſſo ſcelere jam damna-
to Juda, omnes Apoſtoli (2) Chriſto ſurgente, in
Petro claves accipiunt; quinimo cum Petro cœleſtis
regni claves ab ipſo Domino accipiunt, quando ait
illis: *Accipite Spiritum ſanctum: quorum peccata dimiſeritis,* Jo. 20. v. 22.
dimiſſa erunt. Et iterum: *Euntes*, inquit, *docete omnes* Matth.
gentes, & baptizate eas in nomine Patris, & Filii, & 28.
Spiritus ſancti. Janua quippe regni cœlorum nonniſi
hac Sacramentorum ſpiritualium clave reſeratur. Pre-
centur modo hi omnes Apoſtolici ſacerdotes miſeri-
cordiam Dei Patris, *qui ſuſcitavit de terra inopem, &* Pſ. 112.
de ſtercore erexit pauperem, ut faceret eum ſedere (3) *cum
principibus populi ſui*; ut etiam ſancti Spiritus virtutem
ad Eccleſiæ ſuæ (4) gubernaculum tenendum mihi
minimo omnium largiri dignetur, per unigenitum
Filium ſuum Redemtorem noſtrum, cum quo vivit,
& regnat ſemper Deus, in unitate Spiritus ſancti,
ante omnia, & nunc, & ſemper, & in cuncta ſæcu-
la ſæculorum. Amen.

(1) TRA-

NOTÆ.

(1) *Sententia prædamnari.*) Sic iidem tres Codd. Editi legebant *ſententiis prædamnari*.

(2) *Chriſto ſurgente, in Petro claves accipiunt*) Ita in Editia habetur; ſed MSS. quatuor, ſcilicet Flor. Urb. & Vatt. duo, nullo diſcrimine legunt *Chriſto reſurgente, Petri claves accipiunt*, quod plane non recte dictum; non enim loquitur Gaudentius de primatu Petri, ſed de ſacerdotali poteſtate omnibus Apoſtolis tradita, ut ex conſequentibua patet.

(3) *Cum principibus populi ſui*) MSS. quatuor Codd. *cum principibus*, *cum his utique principibus populi ſui*; quod fortaſſe a Gaudentio dictum eſt ut circumſtantea Epiſcopos denotaret.

(4) *Gubernaculum tenendum*) Vatt. duo & Urb. *gubernaculum continendum*.

(1) TRACTATUS

EJUSDEM, EXCEPTUS

DIE DEDICATIONIS BASILICÆ

(2) CONCILII SANCTORUM

INCIPIT.

DIvinis muneribus, & cœleſtibus beneficiis condignas referre gratias puſillitas noſtra non prævalet, fratres cariſſimi. Nam ut venerandas ſanctorum reliquias haberemus, Deus noſter tribuit: deinde ut hanc honori eorum fundare Baſilicam valeremus, ipſe largitus eſt: & hodie ut adepti ſummorum ſacerdotum præſentiam, Dedicationem celebrare mereamur, ipſe conceſſit. Convenerunt enim ſancti Antiſtites, & Apoſtolici viri, ad perſolvendum beatiſſimis patribus, & præceptoribus ſuis debitæ devotio-

N O T Æ.

(1) *Tractatus ejuſdem exceptus Die Dedicationis Baſilicæ Concilii Sanctorum*) Præclariſſimus vir Carolus Majellus Bibliothecæ Vaticanæ Præfectus, cui Editio hæc noſtra plurimum debet, amice monuit, hanc eſſe genuinam tituli hujus lectionem, quæ in Vaticanis Codd. & Urb. habetur, ideoque editæ præferendam, quæ habet *Die Dedicationis Baſilicæ Sanctorum Quadraginta Martyrum*. Parui lubens ac volens placito eruditiſſimi viri, eoque lubentius, quod hanc eamdem lectionem *Baſilicæ Concilii Sanctorum* confirmatam inveni a Flor. Cod. eamque omnino eſſe veram, ac legitimam Sermonis hujus Inſcriptionem, docet idemmet Gaudentius hoc Tractatu ad fin. *Hanc ipſam Baſilicam eorum meritis dedicatam*, Concilium Sanctorum *nuncupari oportere decernimus*.

(2) *Concilii Sanctorum*) *Concilia Sanctorum*, ſeu *Concilia Martyrum*, dicta fuere loca illa in qoibus multorum Martyrum corpora reqoieſcebant, uti ex Molano tradit Baroo. in Not. ad Martyr. 23. Junii, quo in loco hunc Gaudentii Tractatum laudat. Turpiter autem ſe dedit Octavius Rubeus popularis noſter, qui in Vita SS. Fauſtini, & Jovitæ, pag. 65. Eccleſiam *Concilii Sanctorum* hoc nomine appellatam fuiſſe exiſtimavit, quia in ea fidelium conventus agerentur; cujus profecto appellationis originem, ſi hunc Gaudentii Tractatum legiſſet, ignorare neutiquam potuiſſet. Baſilica hæc *Concilii Sanctorum*, de qua Gaudentius in præſenti Tractatu, Brixiæ amplius non exſtat; aut ſi aliqua alia Eccleſia ejus loco ſuccrevit, nomen non retinet.

(1) *Licet*

Digitized by Google

tionis obſequium, ut ubertate pleniſſima benedictionum ſpiritualium ditaremur, (1) licet importunitas barbarorum maximam partem celebritatis diei hodierno ſubtraxerit, ne ceteri ſancti Antiſtites, quos interfuturos credidimus, advenirent. Jam qui ſunt iſti quorum beatis reliquiis illuſtramur, hinc incipiam numerare. Primo in loco Joannes Baptiſta eſt, ultimus quidem, ſed maximus Prophetarum: noviſſimus tempore, quia omnis *Lex, & Prophetæ uſque ad Joannem*; (2) ſed merito prior, & dignitate præſtantior, quia ita de illo Chriſtus loquitur ad Judæos: *Quid exiſtis in deſerto videre? Prophetam? dico vobis & pluſquam Prophetam. Hic eſt enim de quo ſcriptum eſt:* (3) *Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam.* Uno teſtimonio Salvatoris beatiſſimus Joannes Baptiſta & Angelus, & Apoſtolus, & Propheta præcipuus declaratur. Vere enim Dei eſt Angelus, qui præcurſor, & nuntius Chriſti eſt: vere Apoſtolus eſt, qui miſſus a Deo eſt; deſtinatus enim nuncupatur Apoſtolus. *Fuit*, inquit, *homo miſſus a Deo, cui nomen erat Joannes.* Idcirco autem ſanctus ipſe Propheta dicitur, & pluſquam Propheta, quia Chriſtum & ſua, & omnium Prophetarum voce prædictum, digito meruit demonſtrare, dicens: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata Mundi.* Poſt hunc habemus Andream beatiſſimum, primum Joannis ipſius diſcipu-

Matth. 11. v. 13.
Matth. 11. v. 8.
Jo. 1.
Jo. 1.

N O T Æ.

(1) *Licet importunitas barbarorum*) Eam fortaſſe barbarorum irruptionem vel adhuc impendentem, vel jam factam, deſignat Gaudentius, de qua ſupra Tract. 13. *Ita nos Deus exaudiet obſecrantes, ita inter pericula imminentium barbarorum, auxilio protegi divino merebimur.* Vide quæ ibi adnotavimus.

(2) *Sed merito prior, & dignitate præſtantior*) MSS. tres legunt *ſed merito prior, ſed dignitate;* & paulo poſt *exiſtis in deſertum.*

(3) *Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam*) Verba hæc *ante faciem tuam* ſupplevimus ex MSS. cum deeſſent in Editis.

 (1) *Sa-*

pulum, deinde Salvatoris; quem priorem Chriſtus Apoſtolum ſcribitur elegiſſe. *Erat*, inquit, *Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus qui audierant ab Joanne, Ecce Agnus Dei, & ſecuti erant eum. Invenit hic primum fratrem ſuum Simonem, & dixit ei: Invenimus Meſſiam; (quod eſt interpretatum Chriſtus.) Et adduxit eum ad Jeſum.* Tertius beatus Thomas, qui poſt reſurrectionem Chriſti ſolus deſideravit, ſoluſque obtinuit ut membra Chriſti curioſis quidem, ſed utique dignis manibus contrectaret. Ardentis ſiquidem deſiderii fuit illud, non incredulitatis, quod condiſcipulis ſuis, qui ipſo abſente Dominum viderant, ait: *Niſi videro, & contrectavero, non credam.* Erat enim valde anxius, ne non & oculis frueretur eo quod corde credebat, ne privaretur aſpectu illius lucis qua ſe ceteri Apoſtoli illuminatos gloriabantur. (1) Satiavit eſurientem Dominus, cujus manet illa promiſſio: *Beati qui eſuriunt, & ſitiunt juſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur.* Apparuit ſecundo Apoſtolis, ut Thomæ deſiderium adimpleret: profuit cupiditas ejus & ceteris; nec ipſe minus aliquid habet, quia poſterior Chriſtum videt. Nam detrimenta prioris aſpectus viſu pariter, & attactu compenſat, qui utique, ſi juxta opinionem quorumdam, infidelis fuiſſet, Chriſtus illi poſt reſurrectionem ſuam apparere (2) non fuerat dignatus. Scriptum

Jo. 1. v. 40.

Jo. 20. v. 25.

Matth. 5.

Jo. 20. v. 26.

N O T Æ.

(1) *Satiavit eſurientem Dominus*) Lectio Flor. Cod. & Vat. utriuſque, quam meliorem, & aptiorem oſtendunt ea quæ mox ſequuntur, *Beati qui eſuriunt*. Tres Editiones habent *ſatiavit ergo eum Dominus*.

(2) *Non fuerat dignatus*) Barthius l. 22. Adverſ. c. 6. hunc Gaudentii locum recenſet inter nec grammatice, nec latine dicta, ſubdens: *Dicendum erat*, non fuiſſet. Deinde profert ſimilem Eginhatti locum in Vita Car. M. *Poterat citius finiri, ſi Saxonum perfidia pateretur*, pro *paſſa fuiſſet*; & Fulgentii ep. 1. c. 1. *Febrium violenta nimietas commeatum mihi vitæ auferret, niſi verus animarum, & corporis medicus dignaretur largiri remedium*, pro *dignatus fuiſſet*. Hæc Barthius. Laudo profecto ſummi viri eruditionem, ſed eum tres Editiones quæ mihi ad manum ſunt, diſerte legant *non fuiſſet*, oportet Barthium ali-

ptum eſt enim: *Quoniam invenitur ab his qui non ten-* Sap. 1.
tant eum: apparet vero his qui fidem habent in ipſum.
Quod autem dixit illi Salvator: (1) *Noli eſſe incredu-* Jo. 20. v.
lus, ſed credens; &: *quia vidiſti, credidiſti: beati qui non* 27.
viderunt, & crediderunt; informare in eo voluit omnes
poſtea credituros, ut populus noſter ſimilis Thomæ,
qui abſens erat quando apparuit Chriſtus Apoſtolis,
relationi eorum (2) indubitatam fidem commodet,
nec exigat in carne conſpicere quem teſtimonio A-
poſtolorum, poſt Paſſionem Crucis reſurrexiſſe, & vi-
ſum fuiſſe didicerit. Neque enim poſtquam regreſſus
eſt ad cœlos, ſolis in hoc Mundo virtutibus præ-
ſens, debet quotidie pro cujuſcumque voluntate, ſin-
gulis, univerſiſque credentibus in corpore apparere.
Sufficiat nobis, quoniam (3) ſancti Thomæ curio-
ſitas ambiguitatis futuræ ſcrupulo ſatisfecit. Quod
enim abſens fuit, quod avidius & videre, & attre-
ctare Dominum perquiſivit, totum noſtræ procura-
batur ſaluti, ut evidentius noſceremus reſurrectionis
Dominicæ veritatem, quam beatus Thomas ob ne-
ceſſariam curioſitatem providenter reprehenſus affir-
mat, dicens ei: *Dominus meus, & Deus meus.* Quar- Jo. 20. v.
tus Lucas eſt Evangeliſta, qui beatos Apoſtolos pari 28.
merito ſubſecutus, & Evangelii librum, & Actus Apo-
ſtolorum (4) miranda examinatione conſcripſit. Ho-
rum

NOTÆ.

aliqua alia vetuſtiori Editione eſſe uſum. In MSS. quidem legitur *non fuerat*, ſic enim habet ex Vatt. unus, alter vero *non fuiſſet*; at Flor. & Urb. eodem modo *non fuerat*; quare maluimus genuinam MSS. ſimplicitatem, quam ineptas typographorum emendationes retinere.

(1) *Noli eſſe incredulus, ſed credens*) MSS. quatuor *noli eſſe incredulus, ſed fidelis*.

(2) *Indubitatam fidem*) Flor. & Vatt. duo *indubitantem fidem*.

(3) *Sancti Thomæ curioſitas ambiguitatis futuræ ſcrupulo ſatisfecit*) Sic legitur in quatuor MSS. Editi vero *ſancti Thomæ curioſitas, & ambiguitas, futuræ ſcrupuloſitatis finem fecit*. Male; nam Gaudentius ſupra nullam agnoſcit in Thoma ambiguitatem, aut incredulitatem; itaque ineptum foret hoc loco admittere quod antea rejecit.

(4) *Miranda examinatione*) Et hunc quo-

Digitized by Google

rum quatuor beatas habemus in præſenti reliquias, qui regnum Dei, & juſtitiam prædicantes, ab incredulis, & iniquis occiſi, Deo ſemper vivere operationum ſuarum virtutibus demonſtrantur. (1) Joannes in Sebaſtena urbe provinciæ Palæſtinæ, Thomas apud Indos, Andreas, & Lucas apud Patras Achajæ civitatem, conſummati referuntur. Poſt iſtos habemus Gervaſium, Protaſium, atque Nazarium, beatiſſimos Martyres, qui ſe ante paucos annos apud urbem Mediolanenſem ſancto ſacerdoti Ambroſio revelare dignati ſunt, (2) quorum ſanguinem tenemus gypſo collectum, nihil amplius requirentes; tenemus enim ſan-

NOTÆ.

quoque locum in Editis depravatum reſtituimus ſubſidio MSS. Tres Editiones habent *imitanda examinatione*; at Lucam Apoſtolicas πραξεις, & Evangelii librum conſcribentem, nemo, ut puto, ſanæ mentis imitari præſumſerit.

(1) *Joannes in Sebaſtena urbe provinciæ Palæſtinæ*) Quod hic ait, Joannem in urbe Sebaſtena occiſum, non ſatis convenit cum Joſepho, qui lib. 18. c. 7. eum Macherunte in carcerem actum, ac necatum fuiſſe tradit. Sepultus quidem fuit Sebaſte, vel Samaria, urbe Judææ, ut innuit Hieron. in epiſt. ad Marcell. quæ civitas, & provincia minime Herodi obediebat, ſed Archelao. Vid. Bar. ad A. C. 33. n. 4. & 5 Cod. Urb. legit *in Sebaſtina urbe*.

(2) *Quorum ſanguinem tenemus gypſo collectum*) Aliquando mecum ipſe reputavi, num ex hoc Gaudentii loco, quo tam præclaram ſanguinis Martyrum Gervaſii, & Protaſii mentionem injicit, aliquid momenti accedere poſſet narrationi miraculi illius quo Gregorius Turon. de gloria Mart. l. 1. c. 47. refert, in eorum Translatione, cum forte tabula ex Eccleſiæ camera decidiſſet, ac in eorum capita fidelium venerationi expoſita impegiſſet, copioſum inde ſanguinem profluxiſſe. *De quo*, ait Turonenſis, *infecta linteamina, vel pallulæ, ſive vela Eccleſiaſtica, beatus cruor collectus eſt: qui uſque adeo confluxiſſe fertur, quoadufque linteamina quæ ſuſciperent, ſunt reperta. Ex hoc enim eorum reliquiæ affatim collectæ, per univerſam Italiam, vel Gallias, ſunt delatæ.* Videbatur locus Gaudentii intelligi poſſe de hoc ſanguine, a ſanctorum capitibus recenter effuſo; cum enim eorum Translatio Ambroſio curante, inciderit in annum 386. Sermo autem iſte Gaudentii de Dedicatione Baſilicæ habitus fuerit paulo poſt annum 397. ut infra dicimus, poterat utique hujus ſanguinis pars ad Gaudentium eſſe delata, qui tam inſigni miraculo de Sanctorum capitibus manaverat. Accedebat huic conjecturæ, quod in Editis legeretur: *quorum ſanguinem tenemus gypſo collectum*, deinde paulo poſt: *tenemus etiam ſanguinem, qui teſtis eſt paſſionis*; idcirco apparebat, de duplici quodammodo ſanguine Gaudentium loqui, nempe de ſanguine *gypſo collecto*, tempore martyrii: mox iterum de ſanguine in Translatione Sanctorum, *linteaminibus*, & *pallulis* mirabiliter inſperſo. Sed facta collatione MSS. invenimus pro *tenemus etiam ſanguinem*, legendum eſſe omnino *tenemus enim ſanguinem*, ita enim habetur nullo diſcrimine in tribus MSS. nempe Flor. & Vatt. duobus; quare patet, Gaudentium loqui de unico tantum ſanguine, effuſo tempore paſſionis Sanctorum, ac *gypſo* a fidelibus, juxta priſcum morem, *collecto*. Nihil igitur ponderis ex auctoritate Gaudentii, narratio-

Digitized by Google

ſanguinem, qui teſtis eſt paſſionis. Recepimus etiam ſanctos cineres (1) Siſinnii, Martyrii, & Alexandri, (2) quos nuper in Anaunia venerandæ religionis cultui attentius inhærentes gens interfecit ſacrilega, flammiſque adhibitis concremavit, ut holocauſtum Deo ipſi fierent, qui Chriſtianos ſuos victimas dæmoniis miniſtrare, increpatione juſtiſſima vetuiſſent. Jam quid poſt iſtos decem, de quadraginta Martyribus dignum loquar, qui ſe itineri meo (3) cum per urbes Cappadociæ Jeruſalem pergerem, fideles comites præbere dignati ſunt? In ipſa enim maxima Cappadociæ civitate, quæ appellatur Cæſarea, ubi ha-

NOTÆ.

rationi Turonenſis accedit. De vitreis, & figlinis vaſculis, quibus Martyrum ſanguinem colligere fideles ſolebant, præclare Arioghius lib. 3. Romæ ſubterr. c. 22.

(1) *Siſinnii, Martyrii, & Alexandri*) Sic Vatt. duo; tres vero Editiones corrupte *Siſinnii Martyris, & Alexandri*; ſed vitium hujuſmodi etiam abſque ope MSS. erat per ſe manifeſtum. Vide quæ de his Martyribus diximus in Annotationibus ad Ughellum Tom. 4. col. 523. Venetæ Edit.

(2) *Quos nuper in Anaunia venerandæ religionis cultui attentius inhærentes*) In Editis legebatur *quos nuper in ara Agatini*; quo ſane verbo imperiti librarii Gaudentii lectoribus crucem fixerant; nam quis umquam divinet, quænam ſit, aut ubi terrarum exſtet *ara* illa *Agatini?* Itaque repoſuimus *in Anaunia*; cum enim Flor. Urb. & Vatt. duo, ſummo conſenſu legant *in Anania uni venerandæ*, facilis erat emendatio; paſſi quippe ſunt hi Martyres in valle *Anauniæ*, vulgo *Val d' Anagna, o di Nonn*, quæ vigintiquinque ſtadiis ab urbe Tridento diſtat; unde *Anaunenſes* Martyres a nonnullis appellantur, eoſque ſic vocat Auguſtinus ep. 158. ad Marcellinum Comitem. Patet ex hoc loco, Tractatum hunc a Gaudentio conſcriptum fuiſſe paulo poſt annum 397. qui fuit annus paſſionis eorum, ut ex eruditorum calculis firmat Ruinartus in Actis Mart. p. 683. Edit. Pariſ. ait namque Gaudentius, *quos nuper in Anaunia*; ideo facile eſt ex his verbis temporis notam colligere.

(3) *Cum per urbes Cappadociæ Jeruſalem pergerem*) De Orientali peregrinatione, quæ maxima olim pietatis, ac religionis pars fuit, habes inſignem Hieronymi locum in epiſtola ad Marcellam, Paulæ & Euſtochii nomine data; ex qua caſtigandos eſt Hornius, ubi in Notis ad Sulp. Sever. pag. 371. Edit. Amſtel. 1665. ait, ante Conſtantinum, tamquam rarum de Alexandro notari (apud Euſeb. l. 6. Hiſt. Eccl. c. 11. Edit. Valeſ.) quod Hieroſolymam, adorandi, & loca ſancta videndi cauſa, iverit. Hieronymus namque contra aperte ſic loquitur: *Longum eſt nunc ab aſcenſu Domini uſque ad præſentem diem, per ſingulas ætates currere, qui Epiſcoporum, qui Martyrum, qui eloquentium in doctrina Eccleſiaſtica virorum, venerint Hieroſolymam.* Origenes quoque, qui integro ferme ſæculo floruit ante Conſtantinum, l. 1. contra Celſum, teſtatur, Bethlehem ſpeluncam adhuc ſuo tempore apud infideles celebrem fuiſſe, *quod ibi natus eſſet Jeſus, qui a Chriſtianis adoratur.* Maxime autem ævo Gaudentii, ac Hieronymi, invaluerat Hieroſolymitana peregrinatio; unde idem Hieronymus in ep. ad Deſiderium inquit: *Pars fidei eſt, adoraſſe ubi ſteterunt pedes Domini.*

(1) *In-*

habent iidem beatiſſimi (1) inſigne Martyrium, reperimus quaſdam Dei famulas monaſterii ſanctarum virginum digniſſimas matres, prorſus Mariæ, & Marthæ conſimiles, quas merito diligat Jeſus, natura, fide, & ſtudio, & caſtitatis integritate germanas. Quibus (2) ab avunculo ſuo ſummo ſacerdote, ac beato Confeſſore Baſilio, olim traditæ fuerant horum Martyrum venerandæ reliquiæ, quas deſiderio noſtro incunctanter, ac fideliter tribuerunt; idoneos veneratores tanti nos eſſe muneris approbantes, ſimulque ſub teſtificatione Domini confitentes, ſe ſemper oraſſe Deum noſtrum ut hæc tam pretioſa poſſeſſio in tales transfunderetur heredes (3) qui eam conſimili fide, diligentiaque percolerent, qui ſtudii, ac venerationis ipſarum & ſucceſſores, & augmentatores exſiſterent, (4) quoniam eſſent ipſæ in annis ſenilibus conſtitutæ, & tranſmigrationem de hoc Mundo

NOTÆ.

(1) *Inſigne Martyrium*) Ideſt Eccleſiam, quæ Græco more *Martyrion* appellabatur. Conſule Baron. in Not. ad Martyr. 6. Julii. Concilium Chalcedonenſe c. 8. *Clerici in ptochiis, & in monaſteriis, aut martyriis conſtituti, ſub poteſtate ſint ejus qui in ea eſt civitate Epiſcopus*. Cyrillus item Catech. 14. Eccleſiam Hieroſolymis Reſurrectionis appellatam, *μαρτύριον* vocat. Confer Euſeb. in Vita Conſtantini lib. 4. cap. 46. 47. ibique Henricum Valeſium in Notis, & in epiſtola de Anaſtaſi, & Martyrio Hieroſolymitano.

(2) *Ab avunculo ſuo ſummo ſacerdote, ac beato Confeſſore Baſilio*) Flor. & Vatt. duo ſuppleverunt locum hunc, qui in Editis ſic legitur: *ab avunculo ſuo ſacerdote, ac Confeſſore Baſilio*; at Gaudentius etiam ſupra Epiſcopos *ſummos ſacerdotes* vocat. De his Baſilii neptibus Cl. Muratorius in Anecdotis Græcis ad Carmen 130. Gregorii Nazianzeni, ubi hunc Gaudentii locum profert.

(3) *Qui eam conſimili fide, diligentiaque percolerent*) Sic MSS. quatuor nullo diſcrimine; tres vero Editiones male *qui eas conſimili fide, diligentiaque imitarentur*, ut etiam paulo infra *proponimus perpendendas* pro eo quod in MSS. legitur *percolendas*; quare utrumque locum emendavimus.

(4) *Quoniam eſſent ipſæ in annis ſenilibus conſtitutæ*) Deerat hoc totum ſummo loci hujus detrimento, quem male a librariis mulctatum ſanavimus ex Flor. Urb. & Vatt. duobus. Cuſi ſic legunt: *& ſucceſſores, & augmentatores exſiſterent, & tranſmigrationem de hoc Mundo ſuam quotidie exſpectarent*. Male. Hic autem librariorum error tranſverſum egit ſolertiſſimum Tillemontium, qui loci hujus Gaudentiani ſenſum cum minime aſſequeretur, ſic interpretatus eſt, quaſi hæ Baſilii neptes tales harum reliquiarum heredes expeterent, *qui ſtudii, ac venerationis ipſarum & ſucceſſores, & augmentatores exſiſterent, & inde addiſcerent* (nempe ab his mortuis Martyrum cineribus)

do ſuam quotidie exſpectarent. Exaudita eſt ecce fidelis oratio. Venerabiles ipſas Martyrum quadraginta reliquias populis credentibus hodie (1) proponimus percolendas, licet eis ex illo jam tempore celebritas debita numquam defuiſſe noſtri cognoſcatur officii, præclaris eorum beneficiis ſalutariter mancipata. Sed jam quo ordine ad Martyrii gloriam pervenerint ipſi beatiſſimi, breviter enarrabo; quamvis ad proſequendas eorum laudes imparem me eſſe confitear. Plane (2) habent idoneum ſuis meritis, digniſſimumque præconem, beatæ recordationis virum, Confeſſorem Baſilium, Eccleſiæ Cæſarienſis Antiſtitem, cujus eloquentia ſingularis, & ſermo Apoſtolico ſale conditus, paupertatem mei retundit ingenii. Quid enim a me inferri novum poteſt quod non ille in eorum laudibus ubertate eloquii ſui opulenter effuderit, copioſe ornaverit, ſignanter expreſſerit? Ingentis quippe difficultatis eſt, eaſdem virtutes diverſis ſermonibus prædicare. Aggrediar tamen inſtituendæ dilectionis veſtræ cauſa, vel hiſtoriam replicare geſtorum. Milites erant iſti in partibus minoris Armeniæ conſtituti, florentes ætatibus, corporum proceritate ſublimes, experientia belligerandi laudabiles, ſtipendiis militaribus virtutum ſuarum merito

rito

NOTÆ.

bus) *tranſmigrationem de hoc Mundo ſuam quotidie exſpectare*. Sic tom. 10. pag. 581. Edit. Pariſ. *Qui imitaſſent, & meſme qui augmentaſſent le reſpect, & la veneration, qu' elles avojent pour ces Martyrs*, & qui appriſſent de ces cendres mortes, & vivantes, *a vivre tous les jours dans l' attente de la mort*. Prorſus male; ſed librariorum incuria doctiſſimo viro minime eſt imputanda.

(1) *Proponimus percolendas*) Male Editi *perpendendas*, ut ſupra innuimus.

(2) *Habent idoneum ſuis meritis, digniſſimumque præconem, Baſilium*) Præclara eſt Baſilii Magni Homilia de SS. XL. Martyribus, cujus auctoritate Patres ſeptimæ Synodi generalis ſæpe ſæpius uſi ſunt ad refutandos hæreticos ſanctarum Imaginum oppugnatores. Ex ea SS. Patres Gregorium Nyſſenum, Ephrem Syrum, & Gaudentium noſtrum, quamplura mutuaſſe, recte notavit Ruinartus in Actis Martyr. pag. 581.

rito honorati, (1) &, quod hæc omnia ſupergreditur, Chriſtiani, atque ad omnem probitatem morum, bono venerandæ religionis ornati, & ſpiritualibus armis doctrinæ cœleſtis inſtructi. Statim denique ubi tuba perſecutionis increpuit, fortiſſimos Chriſti milites amor fidei præcinxit ad bellum. Nam (2) cum feralia edicta ſacrilegi regis proponi a judicante cœpiſſent, quibus præcipiebatur ne quiſquam vel privatus, vel miles, Chriſtianum proferre nomen auderet, ſed ut omnis populus ſacrificare dæmoniis cogeretur, ſponte prorumpunt in medium, Chriſtianos ſe eſſe clariſſima voce teſtantur, ſeque ab hoc ſalutari cultu nullis terroribus divelli poſſe pronuntiant. Intuitus conſtantiam juvenum terribilis perſecutor, ſepoſita auctoritate, blandis eos hortatur alloquiis, ne vellent hac pertinacia uti, ne erga Imperatorem ſuum contumelioſi exſiſterent, ne ejus præcepta contemnerent, ne alias devotiſſimi, in hoc facto offenſam regis maximam provocarent, a quo magis beneficia, & honores pro hac ſpecialiter obedientia ſperare deberent. Indecorum certe bellatoribus viris eſſe ut inter ignavos, & noxios, morte turpiſſima deperirent. Cogitandum illis eſſe juventututis ſuæ florem, & jucunditatem lucis hujus ac vitæ, quam (3) ſine reſpectu ullius rationis imprudentes

NOTÆ.

(1) *Et, quod hæc omnia ſupergreditur, Chriſtiani*) Sic etiam Gregorius Turon. lib. 2. Hiſt. Franc. c. 2. *Puella quædam prædives opibus, ac ſecundum ſæculi dignitatem nobilitate ſenatoria florens: &, quod his omnibus nobilius eſt, fide Catholica pollens.* Salvianus quoque ep. 1. *Inter ceteras caſtimoniæ, ſapientiæque virtutes, eſt etiam fide nobilis, quæ omnibus ſemper ornatibus ornamento eſt.* Videndus Joannes Savaro in Not. ad Sidon. Apollin. l. 3. ep. 12. ubi hunc Gaudentii noſtri locum laudat.

(2) *Cum feralia edicta*) Inepte omnino tres Editiones *cum per alia edicta*; ſed Vatt. duo *cum feralia edicta*.

(3) *Sine reſpectu ullius rationis*) Et hic quoque opem tulerunt Vatt. duo, cum male Editi legerent *ſine reſpectu illius rationis*.

(1) Ge-

tes amittere ſuaderentur. Talibus auditis Chriſtiani viri, meritoque mirabiles, venenatas pernicioſi hortatoris blanditias non ſolum conſtantibus animis reſpuerunt, verum etiam reſponſione acerrima refutarunt. Quid tu, ajunt, omnium nequiſſime, contra Deum rebellare auſus, famulos ejus verbis fallacibus ſupplantare conaris? Quid nos a cultu Dei veri & vivi, ad mortua dæmonum ſimulacra inclinare contendis? Quid honorum terreſtrium caducis promiſſionibus, & inanium rerum præſtigiis, animos noſtros e vigore fidei cœleſtis depravare pertentas? Exſecramur munera, quæ detrimentum ſalutis important; repudiamus honores, qui auferunt illam gloriam ſempiternam; reprobamus amicitias regis, quæ nos a caritate Dei ſeparare deſiderant; reſpuimus & hanc temporalem noſtri corporis vitam, quæ cum periculo fidei ſervata animæ adquirit interitum; poſtremo nec ſuppliciis præſentibus deterremur. Tradimus carnem pœnis, quaſcumque irrogare volueris, ne abnegantes Chriſtum Deum, ad tormenta perpetua demergamur, quæ diabolo, & vobis miniſtris ejus ſunt ab initio præparata. Tunc ille judex iniquitatis, hujuſmodi dictis accenſus, furorem ſuum, quem paulo ante ſubtilius explere voluerat, excogitata ſupplicii novitate (1) geminavit. Perſpiciens enim

NOTÆ.

(1) *Geminavit*) Sic MSS. quatuor; in Editis *geminabat*. Quæ ſequuntur ex Baſilio deſumta, manifeſte oſtendunt, hos ſanctos Martyres non in aquam merſos fuiſſe, ut plerique putarunt, ſed ſupra ſtagnum ipſum gelu rigens, brumali aeri fuiſſe expoſitos, ut frigore necarentur. Vid. Bar. in Not. ad Mart. 9. Martii, & Ruinart. in Act. Mart. pag. 586. Quanta autem fuerit immanitas frigoris, quantuſque algor regionum illarum, ſatis colligitur ex iis quæ paſſi ſunt Romani milites in Armenia agentes ſub Corbulone, nam ut refert Corn. Tac. lib. 13. cap. 35. *Ambuſti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati ſunt: annotatuſque miles qui faſcem lignorum geſtabat, ita præriguiſſe manus, ut oneri adhærentes trun-*

enim regionis naturam nimiis rigentem frigoribus, tempus etiam, quo maxima hiemis aſperitas Aquilone flante violentius incumbebat; montes nivibus, pruinis arva tegebantur; liquores agnoſcere ſuam naturam ſolis ignibus cogebantur; ſtupebant ingenti glacie torrentium fluminum curſus; ſtagnum quoque urbi in qua iſta gerebantur, ſubjacens, longe lateque diffuſum, validiſſimo gelu durante, iter ſolidum plauſtris gementibus commodabat. Hac ergo vi loci, vel temporis immanitate perſpecta, ſacrilegii Gentilis exactor, iſtud ſupplicii genus ſanctis adhiberi imperat, ut nudatis corporibus religati in aperti aëris pruinoſa duritie pernoctarent, balneis longe ſub conſpectu eorum fumantibus, ubi velox remedium victis callidus perſecutor, animas eorum magis interficere geſtiens, promittebat. Sed beatiſſimi Martyres, Spiritu ſancto ferventes, veſtibus ſuis procul abjectis, feſtini ad ſtadium properant, coronam tanto certamini propoſitam cœlitus intuentes. Deinde hortatibus mutuis patientiæ vires accendunt, gloriam regni cœleſtis pœnis præſentibus præferunt, & hoc inter cetera replicantes, quod qui pro ſalute regis terreni hoſtiles gladios formidare contemſimus, cur non pro fide Dei, ac Domini noſtri Jeſu Chriſti regis æterni, omnes irrogatos noſtro corpori cruciatus, æquo animo patiamur, ocyus ad æternæ lucis beatitudinem, vitamque perpetuam, glorioſæ mortis compendio tranſituri? (1) Inter pruinas ardebat fides,

NOTÆ.

truncis brachiis deciderent. De acerbiſſimis Armeniæ frigoribus conqueritur etiam Jo. Chryſ. ep. 4. & 6. ad Olympiadem.

(1) *Inter pruinas ardebat fides*) Hieronymus ad Lætam: *Scythia frigora fervent calore fidei*. Et Ambroſius in epiſtola ad Eccleſiam Vercellenſem: *Non frangebat glacialis plagæ frigiditas, quibus ferventi ſpiritu*

des, & cœleſtes animi deſiderio Chriſti fervebant. Urebat acritudo nimii frigoris lucentes rigentium corporum cutes: at occupatæ erga Dei amorem religioſæ mentes amœnitatem Paradiſi cogitabant. Terebrabantur penetralia viſcerum gelu, ita ut medullas oſſium graviſſimis cruciatibus internus quidam (1) glacialis tortor urgeret: & animorum virtus immobilis, curſus ſui metas aſpiciens, de proxima conſummatione gaudebat, fideli tolerantia promiſſum Dei munus exſpectans. Sed unus ex eorum numero, breviſſimi adhuc, & jam ſupremi doloris impatiens, rogare miſer cœpit (2) ut ad balneas duceretur. Miles interea, cui ſollicitudo injuncta fuerat ut illud mortis lavacrum victis quibuſque reſeraret, dum curioſis oculis de loco ſublimi agonem virorum ſpectat inſignium, rei exitum captans, videt ducem cœleſtis militiæ deſcendentem cum multitudine angelorum, & fortiſſimis bellatoribus claras veſtes, atque opima ſingillatim præmia erogantem, quæ ſolus ille miſerabilis cujus fidem diabolus fregerat, non accepit. Ducitur infelix ad balneas; ibique confeſtim caloris afflatu, quo ſe animandum crediderat, exanimatus, & vitam perdidit, & coronam. Luctuoſum facinus gratulatio inopinata ſubſequitur. Repente

NOTÆ.

ritu vernabat devotio. Locum hunc Gaudentii profert Savaro in Notis ad Carmen XVI. Sidonii Apollinaris.

(1) *Glacialis tortor*) Vatt. duo *glacialis terror*.

(2) *Ut ad balneas duceretur*) Tres Editiones *ad balnea*, quod verbum male acceptum emendavimus auctoritate Vat. utriuſque, & Flor. Cod. in quibus legitur *ad balneas*. *Balnea* multitudinis numero dici negabat Varro, cujus verba lib. 7. de L. L. hæc ſunt: *Neque ab eo quod dicunt balneum, habet multitudinem conſuetudo*. Sic etiam infra ubi Editi legunt *ducitur infelix ad balneum*, iiſdem MSS. præeuntibus, repoſuimus ad *balneas*; balneum enim privatum erat, balneæ publicæ, eodem Varrone teſte lib. 8. de L. L. *Dicuntur multitudinis nomine* publicæ balineæ, *non* balinea, *contra quod privati dicant unum* balineum, *quod plura* balineas *dicant*.

(1) *Et*

te ejus locum ſupradictæ viſionis admirator invadit, nudat membra optato ſupplicio, ſe eſſe Chriſtianum clamore ingenti congeminat; quem ſpectaculi illius admirabilis virtus ſubito ex Gentili verum fecerat Chriſtianum. Tenetur continuo profeſſionis ſuæ reus; ligatur volens, & ſecantibus vinculis crudeliter innodatur; perſeverat adſtrictus, gloriatur in pœna, ſpe divinæ remunerationis effertur. Creſcit inter ſupplicia fides Chriſti: augetur inter tormenta dilectio. Nam ſenſu Apoſtolico teſtabatur: Me nulla ſuppliciorum vis, nulla immanitas tormentorum poterit
Rom. 8. ſeparare a caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro. In mediis cruciatibus novus Martyr, inſtruente Spiritu ſancto, eruditur, & proficit; moritur, & triumphat. Trinitas adoranda teſtem ſuum inter pœnas fideliter permanentem, Martyrio ipſo, ad vicem Baptiſmi, glorioſius (1) & abluit, & emundat, & ad cœlorum regna perducit. Commoritur denique (2) quadrageſimus iſte ſanctus cum ſanctis, ut ſacer numerus, quem Salvator jejuniis honoraverat, compleretur; ſicut ipſi beati Martyres oraſſe memorantur. Poſt hæc (3) juſſit carnifices, defunctorum corpora longius tranſportata ignibus concremare. Relinquebant unum, qui adhuc vivere putabatur, ſi forte mutaret in pejus ipſa ſolitudine voluntatem. Ibi ejus venerabilis mater, quæ talem filium bono ſapientiæ cœleſtis lacte nutriverat, cucurrit

NOTÆ.

(1) *Et abluit, & emundat*) Sic Vatt. duo; Editi vero corrupte & *abluit*, & *emendat*.

(2) *Quadrageſimus iſte ſanctus*) Flor. & Vatt. duo addiderunt vocem *iſte*, quæ in Editis abeſt; legunt quippe *commoritur denique quadrageſimus ſanctus cum ſanctis*.

(3) *Juſſit carnifices*) Quis juſſit? Nempe *judex iniquitatis*, cujus imperio Gaudentius etiam cetera quæ ſupra retulit, facta fuiſſe commemorat. Fortaſſe ſcriptum fuerat *juſſi carnifices*, ſed librariorum oſcitantia immutavit.

(1) Quæ

currit ad cadaver ſpirantis filii, & propriis eum manibus vehiculo quo corpora aliorum congeſta ad pyram trahebantur, impoſuit. Vade, inquit, nate, iſtam bonam viam, ſalvus cum coætaneis tuis, & glorioſus ad Dominum. O admirabilis, & vere digna mater Martyris! quinimo & ipſa jam Martyr; (1) quæ propriis viſceribus non pepercit, dum ſua membra pro Chriſti nomine puniri lætatur in filio. Jam vero nec illud in poſtrema parte reticemus quod cum cineres exuſtorum corporum, mandato perſecutoris, in fluvium jacerentur, (2) non defuerunt religioſæ manus (3) quæ partem cineris vel furto eriperent, vel pretio compararent. Hinc & Eccleſia Cæſarienſis exſultat, & noſtra fraternitas non immerito gloriatur, reſervatum ſibi providentia Dei ſalutare munus intelligens. Portionem reliquiarum ſumſimus, & nihil nos minus poſſidere confidimus, dum totos quadraginta (4) in ſuis favillis honorantes amplectimur: ſicut illa in Evangelio fidelis mulier quæ Matth. 9. per fimbriam Chriſti ſalvata eſt, oram tenuit veſti- Luc. 8. menti, & virtutem divinitatis exegit: attactu fimbriæ medelam credenti fides traxit, & ſalutem quam præſum-

NOTÆ.

(1) *Quæ propriis viſceribus non pepercit*) Editi non habent τὸ *quæ*; ſed exſtat in tribus MSS.

(2) *Non defuerunt religioſæ manus*) Hoc ait Gaudentius, occurrens tacitæ, quæ fieri poterat de ſanctis reliquiis, objectioni, ut recte notavit Barun. ad Martyr. 9. Martii. Sed labitur idem auctor ſubdens, Gaudentium affirmare, hos Martyres paſſos eſſe Sebaſte, civitate metropoli minoris Armeniæ; nam quamvis de loco Martyrii omnes conſentiant in eam urbem, hoc tamen Gaudentius non dicit.

(3) *Quæ partem cineris vel furto eriperent, vel pretio compararent*) Flor. Urb. & Vatt. duo *partem reliquiarum*, ut etiam infra *portionem reliquiarum*. Locus iſte Gaudentii valde illuſtrat antiquum morem Chriſtianorum redimendi pretio ſanctorum Martyrum corpora, de quo ſæpe ſæpius in Actis Martyrum.

(4) *In ſuis favillis honorantes*) Hier. in ep. ad Marcell. *Martyrum ubique ſepulcra veneramur, & ſanctam* favillam *oculis apponentes, ſi liceat, etiam ore contingimus*. Plin. l. 19. c. 1. ubi de lino asbeſtino: *Regum inde funebres tunicæ corporis* favillam *ab reliquo ſeparant cinere*. Flor. & Vatt. duo legunt *in ſanctis favillis venerantes*.

(1) *Se-*

ſumſerat, acquiſivit. Itaque pars ipſa quam meruimus, plenitudo eſt; dividi enim quadraginta iſti Martyres ab invicem nullo modo poſſunt, quorum ſunt inſeparabiles, & indiſcretæ reliquiæ. Nam ſicut animas eorum igneus ille Spiritus Dei, ſalutaris fi-
Act.4.32. dei unitate conjunxit (*Erat* enim omnium *credentium cor unum, & anima una*) ita etiam membra eorum concremans ignis in unum favillæ corpus redegit. Habemus ergo & hos quadraginta, & prædictos decem ſanctos, ex diverſis terrarum partibus congregatos; unde hanc ipſam Baſilicam eorum meritis dedicatam, CONCILIUM SANCTORUM nuncupari oportere decernimus. Dignum eſt enim ut ad tantorum Martyrum venerandas reliquias proceſſuri, ad CONCILIUM SANCTORUM nos procedere fateamur. Tot igitur juſtorum patrocinio adjuvandi, tota fide, omnique deſiderio, ſupplices (1) ſecundum eorum veſtigia curramus, ut ipſis intercedentibus, univerſa quæ poſcimus, adipiſci mereamur, magnificantes Chriſtum Dominum tanti muneris largitorem, cui omnis honor, virtus, & gloria, cum Patre, & cum Spiritu ſancto, ante omnia, & nunc, & ſemper, & in cuncta ſæcula ſæculorum. Amen.

(1) RE-

N O T Æ.

(1) *Secundum eorum veſtigia curramus*) Recte quidem Editi, licet MSS. quatuor habeant *ad eorum veſtigia concurramus*; quod nullo modo adoptandum cenſuimus.

(1) Re-

(1) RESPONSIO

EJUSDEM

AD SERMINIUM

DE VILLICO INIQUITATIS.

Servo Chriſti Serminio Gaudentius Epiſcopus.

SApientem virum ſemper convenit dicta ſapientiæ cogitare, hiſque intelligendis omne acumen ingenii, omnem vigorem mentis intendere. Et idcirco tu, qui & mundanæ ſapientiæ literis eruditus es, & veram Dei ſapientiam per ſacras literas didiciſti, operam navare non deſinis ad perquirendos interiores ſenſus verborum Chriſti, quem Dei eſſe virtutem, Deique ſapientiam, docente Apoſtolo, non ignoras. Nam inter cetera divinæ Legis eloquia, (2) quorum diſſertionem frequenter exigis, hoc etiam ſpecialiter poſtulaſti, ut parabolam de Villico iniquitatis valde difficilem, (3) cujus nemo noſtrum tibi idoneus videretur interpres, ego ſcriptis propriis explanarem. Explanationem vero ipſam literis tradi ideo

1. Cor. 1. v. 24.

NOTÆ.

(1) *Reſponſio ejuſdem ad Serminium*) Cum tituli fere omnes horum Tractatuum in Editis depravati ſint, propterea etiam in hoc exprimendo ſequi maluimus conſenſum MSS. in quibus habetur *ad Serminium*, quam vulgatam lectionem retinere *ad Germinium*. Editio Lugd. ceteris deterior, perturbato ordine ſic habet: *De Villico iniquitatis. Tractatus XVIII. Reſponſio ad Germinium*. Quis fuerit iſte Serminius, quem Gaudentius ſacris, & profanis literis inſtructum vocat, omnino latet.

(2) *Quorum diſſertionem*) Sic MSS. Editi corrupte *quorum diſperſionem*.

(3) *Cujus nemo noſtrum tibi idoneus videretur*) Sic Vatt. duo, & Urb. Editi vero *cujus nemo veſtrum tibi idoneus videtur*. Flor. etiam *cujus nemo noſtrum*, Eccleſiaſticorum ſcilicet tractatorum. Tillemontius ex lectione vulgata *cujus nemo veſtrum*, conjecit, Serminium hunc minime fuiſſe Brixianæ ditionis, nullumque eo in loco ubi degebat, inveniſſe ſatis idoneum propoſitæ quæſtionis explanatorem.

(1) *Sal-*

Digitized by Google

ideo forſitan vis, ut chirographum teneas reſponſionis meæ de capitulo, ut ipſe fateris, obſcuriſſimo. Sed non formidabo vel eloqui interrogatus, vel etiam ſcribere pro puſillitate ſenſus mei, (1) ſalva fidei ratione, quid ſentiam. Ac primum, cariſſime, ipſius lectionis verba ponenda ſunt, & ita demum ratio eſt aperienda dictorum. Refert in Evangelii ſui
Luc. 16. libro beatus Lucas: *Dicebat*, inquit, *Dominus Jeſus ad diſcipulos ſuos parabolam: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum: (2) & hic delatus eſt quaſi diſſiparet facultates ejus. Et vocato eo ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ: jam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra ſe: Quid faciam, quia Dominus meus aufert a me villicationem? fodere non valeo, mendicare erubeſco. Scio quid faciam, ut, cum amotus fuero de villicatione, recipiant me in domos ſuas. Et convocans unumquemque debitorem Domini ſui, dicebat primo: Quantum debes Domino meo? At ille dixit: (3) Centum batos olei. Et ait illi: Accipe literas tuas: & ſedens cito ſcribe quinquaginta. Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes? At ille ait: Centum coros tritici. Et ait illi: Accipe literas tuas, & ſcribe octoginta. Et laudavit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecit: quoniam filii hujus ſæculi prudentiores quam filii lucis in generatione ſua ſunt. Et ego vobis dico: facite vobis amicos de mammona ini-*

qui-

N O T Æ.

(1) *Salva fidel ratione*) MSS. pariter, & Editi; ſed Lugd. male *ſalva fideli ratione*.

(2) *Et hic delatus eſt quaſi diſſiparet facultates ejus*) Flor. Cod. legit *& hic diffamatus eſt ei*; Vatt. autem duo, & Urb. *& hic diffamatus eſt quaſi diſſipans facultates ejus*.

(3) *Centum batos olei*) Sic Pariſ. & Col. Editio; at Lugd. & MSS. quatuor *centum cados*. *Batus*, βάτος, genus menſuræ liquidorum apud Hebræos, continens decimam partem cori. Ezech. 45. *Batus olei decima pars cori eſt, decem bati corum faciunt*. Latini Interpretes plerumque vertunt *cadus*, ideoque promtum fuit librariis pro remotiore, & eruditiore vocabulo uſitatum ſubſtituere. Fortaſſe gloſſema erat margini adpoſitum, quod poſtea in textum irrepſit.

(1) *Quod*

Digitized by Google

quitatis: ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis eſt in minimo, & in multo fidelis eſt: & qui in minimo iniquus eſt, & in multo iniquus eſt. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuiſtis, (1) *quod verum eſt quis credet vobis? Et ſi in alieno fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt quis dabit vobis? Nemo poteſt ſervus duobus dominis ſervire:* (2) *aut enim unum oderit, & alterum diliget; aut unum patietur, & alterum contemnet. Non poteſtis Deo ſervire, & mammonæ.*

Perfecti doctoris eſt, ad erudiendos diſcipulos, ſimilitudines earum rerum proponere quæ in converſatione humani generis frequentantur, ut auditor idoneus ad operandi ſtudium comparationis magiſterio informetur, nec dubitet hoc opus aggredi quod poſſibile, ac neceſſarium eſſe, parabolæ imago monſtraverit. Et idcirco Dominus Jeſus, ſalutarium mandatorum verus magiſter, diſcipulos ſuos, vel tunc Apoſtolos, vel nunc univerſos credentes, (3) incitare volens ad eleemoſynas fideliter exercendas, ſimilitudinem propoſuit Villici, ut exemplo hujus perſonæ nihil eſſe noſtrum in ſæculo iſto ſignaret, ſed nobis creditam eſſe diſpenſationem facultatum Domini noſtri, vel ad utendum ex eis ſufficienter cum gra-

NOTÆ.

(1) *Quod verum eſt quis credet vobis?*) Male tres Editiones *quod veſtrum eſt*; at Vat. uterque *quod verum eſt*; nec aliter omnino legi debet ut ſententia conſtet. Iſidorus Clarius Brixianus Epiſcopus Fulginas in Scholiis ad hunc locum: *Ex minoribus factis majorum conjectura fit. Si ergo in adminiſtrandis divitiis, quæ res quædam falſa eſt, fideles non fueritis, quis credet vobis ea quæ vera ſunt, adminiſtrationem ſcilicet donorum ſpiritus? & ſi in his divitiis, quæ res aliena quædam eſt, reperti fueritis infideles, quomodo apti eritis quibus credantur ea quæ veſtra proprie ſunt, dona ſpiritus adminiſtranda?*

(2) *Aut enim unum oderit, & alterum diliget; aut unum patietur*) Sic Vatt. duo, Flor. & Urb. ſed pro *oderit* legunt *odiet*. Lugd. Editio *aut enim unum odiet, & alterum diliget; aut uni adhærebit*; & hoc modo habet etiam Vulgata. In Editione Pariſ. & Col. *aut enim unum oderit, & alterum patietur, aut alterum contemnet*. Exciderunt tres voces *diliget, aut unum*.

(3) *Incitare volens*) Editi *invitare*; ſed melius tres MSS. *incitare*.

gratiarum actione, vel ad diſtribuendum conſervis, prout cuique opus eſt; nec licere nobis paſſim facultatibus abuti commiſſis, aut in expenſas uſurpare ſuperfluas, cum ſit erogationis ratio Domino venienti reddenda. Denique poſt finem parabolæ ſic adjecit:
Luc. 16. *Et ego dico vobis: facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*; ideſt amicos vobis pauperes facite de terrenis facultatibus, quas iniquitas humanæ avaritiæ ſibi vindicat, ne hominibus Dei ex ejus rebus quidquam impertiat. Mammona enim ſermone Syro pecuniæ,
Luc. 16. ſive divitiæ, nuncupantur. *Facite ergo vobis*, inquit, *amicos* pauperes *de mammona iniquitatis*, (1) *ut, cum defeceritis*, eadem ſubſtantia in pauperum neceſſitates erogata, atque conſumta, *recipiant vos in æterna tabernacula*, iidem videlicet pauperes amici conciliandæ ſalutis, in quibus Chriſtus remunerator æternus ſe hujus humanitatis fatebitur officia percepiſſe. Recipient ergo nos non ipſi omnino pauperes per ſemetipſos, ſed per eum qui in illis obedientiæ, ac fidei noſtræ fructu reficitur, ſuſcepturus miniſtros pietatis hujus in æterna tabernacula regni cœleſtis. Dicit
Matth. 25. enim: *Venite, benedicti Patris mei, poſſidete regnum quod vobis paratum eſt ab origine Mundi: eſurivi enim, & dediſtis mihi manducare: ſitivi, & dediſtis mihi bibere: peregrinus eram, & collegiſtis me: nudus, & cooperuiſtis me: infirmus, & viſitaſtis me: in carcere eram, & veniſtis ad me*. Quibus verecunde, ac reverenter excuſantibus:
Ibid. v. 37. *Domine, quando te vidimus in his neceſſitatibus, & miniſtra-*

N O T Æ.

(1) *Ut, cum defeceritis*) MSS. quatuor ſummo conſenſu, *ut cum defecerit eadem quippe ſubſtantia*; ſic etiam ſupra *ut cum defecerit, recipiant*, quod quidem ſatis recte dictum videtur; tamen receptam lectionem mutare noluimus, cui Vulgata conſentit.

(1) *Et*

ſtravimus tibi? reſpondebit dicens: *Amen dico vobis, cum feciſtis uni ex minimis iſtis, mihi feciſtis*. Nulli itaque abſurdum videatur quod illi nos dicantur ſuſcipere quorum cauſa ſuſcipimur, cum & ipſe ſuſceptor noſter Dominus Jeſus, qui neceſſitatibus humanis non ſubjacet, ſe in illis eſuriiſſe, & ſitiiſſe, & peregrinum, & nudum, & infirmum, (1) & carceratum
fuiſſe, perhibeat. *Facite ergo vobis*, ait, *amicos de mam-* Luc. 16.
mona iniquitatis, (2) *ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*. Et poſt pauca: *Si in iniquo mammona fideles non fuiſtis*, (3) *quod verum eſt quis credet vobis?* Enimvero, dilectiſſime, quis ei qui terrenas facultates, (4) iniquitatis plerumque materiam ſuggerentes, diſpenſare fideliter neſciat, committendas putet eſſe veras cœleſtium rerum divitias, quibus fidelis diſtributor, ac juſtus, rite, meritoque perfrui-
tur? Nam *gloria, & divitiæ in domo ejus, & juſtitia ejus* Pſ. 111.
manet in ſæculum ſæculi. Statim denique ſermo ille Do-
minicus ita conjungitur: *Et ſi in alieno fideles non fui-* Luc. 16.
ſtis, quod veſtrum eſt quis dabit vobis? Profecto enim quidquid in hoc ſæculo eſt, alienum nobis eſt, qui retributionem futuram ſperantes, velut hoſpites & peregrini in hoc Mundo converſari jubemur, ut unuſquiſque noſtrum ſecurus Domino audeat confite-
ri: *Advena ego ſum, & peregrinus, ſicut omnes patres mei*. Pſ. 38.
Propria vero credentibus, & æterna poſſeſſio eſt illa
cœleſtis, ubi eſſe cor, & theſaurum noſtrum novi- Matth. 6
mus:

NOTÆ.

(1) *Et carceratum fuiſſe*) Editiones legunt *incarceratum*, ſed quatuor MSS. melius *carceratum*. Salvianus l. 2. de gubern. Dei, loquens de Davide pœnitente: *Cultu, & corde mutatur, totum regem cum ornatibus ſuis abjicit, jejunio exigitur, ariditate ſiccatur, fletu effunditur, ſolitudine carceratur*.

(2) *Ut, cum defeceritis*) Et hic quoque tres MSS. nempe Vatt. duo, & Urb. *ut cum defecerit*.

(3) *Quod verum eſt*) Iterum in Editis mendoſe *quod veſtrum eſt*.

(4) *Iniquitatis plerumque materiam*) Tres MSS. *iniquitati plerumque materiam*.

(1) *Quam*

Digitized by Google

mus : ubi jam toto affectu mentis , per fidem nos habitare præſumimus ; quoniam juxta beati Pauli do-
Philipp. 3. ctrinam , *converſatio noſtra in cœlis eſt*. Noſtrum eſt igitur cœlorum regnum, ſi pollicenti Domino, in humilitate cordis, & ſpiritus manſuetudine ſerviamus.
Matth. 5. *Beati* enim *pauperes ſpiritu , quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum*. Quod utique regnum non poteſt adipiſci omnis qui in alieno hujus ſæculi patrimonio temporarie ſibi credito, idoneus, ac fidelis diſpenſator non fue-
Matth. 19. rit; unde alio in loco dicebat Dominus: (1) *Quam difficile qui pecunias habent , intrabunt in regnum Dei !* Et
Luc. 16. in fine lectionis hujus ait: *Non poteſtis Deo , & mammonæ ſervire*. Dei enim Chriſti ſervos, atque diſcipulos, imperare oportet pecuniæ, non ſervire; ne, dum cupiditati ejus obedimus, a caritate ſervitutis ejus, (2) dominante pecunia , ſeparemur . Diſpergendæ ſunt ergo pecuniæ indigentibus, ſecundum præceptum Creatoris omnium Dei; quoniam neque noſtræ ſunt, neque illas ſine iniquitate , ac ſui pernicie, avarus quiſquam detinet. Nam juxta ſententiam Salvatoris aditum regni cœlorum ſuis retentoribus intercludunt,
Matth. 19. *& facilius eſt camelum per foramen acus tranſire , quam divitem intrare in regnum Dei*: illum nempe divitem qui ſit

NOTÆ.

(1) *Quam difficile*) Iſidorus Clarius ad hunc Matthæi locum : *Videntur mihi omnes qui peccant , naufragium facere : at in naufragio alii adhærent alicui rei , cui innixi non omnino ſine ſpe ſunt : alii ſine ſpe relicti undis feruntur ; qui ſi ſerventur , ſolius Dei beneficio acceptam referunt ſalutem . quamvis etiam alii qui tabula aliqua ferebantur , gratias agant ſervatori Deo . Divites ergo iis ſimiles ſunt qui amiſſa alioqui omni ſpe , ſolius Dei quodam miraculo ſervantur . Et cum tam periculoſa res ſint divitiæ , is tamen felicior a ſtulto hominum errore creditur qui ditior eſt , hoc eſt qui ſævioribus circumvolvitur fluctibus .*

(2) *Dominante pecunia*) Ineptiſſime Lugd. Editio *donante* . Videtur autem Gaudentius reſpexiſſe illud Horatii 1. ep. 10.
Imperat , aut ſervit collecta pecunia cuique , dum ait , *Chriſti ſervos , atque diſcipulos , imperare oportet pecuniæ , non ſervire* . Sic etiam Seneca lib. de vita beata : *Divitiæ apud ſapientem virum , in ſervitio ſunt ; apud ſtultum , in imperio* .

(1) Ca-

ſit ob horrorem turpis avaritiæ (1) camelo infirmior. Gravis pecuniarum ſarcina eſt, quæ tenacium ſui mentes avaritiæ pondere ad terram deprimit, nec emergere ad ſuperna, cœlumque ſuſpicere, ubi vita noſtra eſt, omnino permittit; cum doceat beatus Apoſtolus: *Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.* Col. 3.
Quoniam vero *arcta, & anguſta via eſt quæ ducit ad vitam*, oneratos divitiarum terreſtrium faſcibus ingredi per illam non capit. Expeditos quærit, ac tenues, omnique continentia caſtigatos, & (ut ita dixerim) filo gracili ſimiles, qui etiam per foramen illius myſticæ acus facile tranſeant, ſpiritales effecti. Hæc eſt ratio, & utilitas parabolæ hujus, cui primum, juxta quod jubetur, parendum eſt: & ita intellectus ſecretior, ſi reperiri valeat, inquirendus eſt; quia *non in ſermone eſt regnum Dei, ſed in virtute.* Matth. 7.
Et non auditores tantum, ſed factores Legis juſtificabuntur apud Deum: nec poteſt aliquis liquido comprehendere interiorem ſcientiam divini eloquii, Apoſtolo proteſtante: *O altitudo divitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei! quam imperſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius*

1. Cor. 4. Rom. 2. Rom. 11.

NOTÆ.

(1) *Camelo infirmior*) Ex conſequentibus verbis *gravis pecuniarum ſarcina eſt*, patet, Gaudentium, Evangelicum iſtud *facilius eſt camelum per foramen acus tranſire*, intellexiſſe de camelo animante; cui ſententiæ favet etiam Hieronymus in Matth. 19. alii vero accipiunt pro fune nautico, cui anchoram alligabant, quo ſenſu reperitur apud Suidam. Et ideo forſan Gaudentius huic etiam intelligentiæ ſe accommodare volens, paulo poſt dicit quod *via quæ ad vitam ducit, expeditos quærit, ac tenues, & filo gracili ſimiles*. Fuit autem hoc Hebræorum adagium, de quo luculenter Samuel Bochartus Hieroz. part. 1. lib. 2. cap. 5.

(1) *Ab*

rius ejus fuit? Et alio in loco, cum de Adam, & Eva, ſacramentum divini ſermonis nimium grande ſentiret, & loqui illud digne non poſſet, ait: *Myſterium hoc grande eſt: ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia.* Vis autem noſſe, quod ad æternam vitam non per notitiam ſecretorum, ſed per operum bonorum efficientiam, pervenitur? Dominus in Evangelio interroganti cuidam diviti ſic reſpondit: *Si vis ad vitam venire, ſerva mandata.* Quæ cum ille ſe omnia cuſtodiſſe jactaret, extorqueri tamen (1) ab eo ad præſens unum mandatum non potuit, ut miſericors eſſet in pauperes, & theſaurum ſuum transferret ad cœlum; nam ſtatim audito hoc ſermone abſceſſit triſtis. Nec immerito triſtis; quia gaudium cœleſtis theſauri, malo avaritiæ poſſeſſus poſſidere non poterat. Profecto *radix omnium malorum* eſt amor pecuniæ, ut ingemiſcit Apoſtolus; *quam quidam appetentes erraverunt a fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis.* Nam (2) perniciosum fidei errorem patitur, & inſerit ſe doloribus multis, qui amore terreſtrium, ſicut adoleſcens iſte, diſcedit a Chriſto, dum mandatum ejus ſubterfugit, dum a conſpectu Domini, triſtis, ac lugens, ad pœnas avaris, & contemtoribus præparatas, ſpontanea cæcitate deducitur. In ſiniſtra enim parte infructuoſitatis merito conſtitutis dicetur: *Diſcedite a me in ignem æternum, quem paravit Pater meus diabolo, & angelis ejus: quia cum non feciſtis miſericordiam indigentibus, nec mihi feciſtis.* Venio nunc ad illud quod tantopere a me exegiſti, & quid ſuper eo ſentiam, qua potero brevitate narrabo; nulli præjudicaturus, qualiter

Ephes. 5. v. 32.

Matth. 19.

1. Tim. 6. v. 10.

Matth. 25.

NOTÆ.

(1) *Ab eo ad præſens unum*) Sic Editi; at Flor. & Vatt. duo *ab eo præſens & unum.*

(2) *Pernicioſum fidei errorem*) Vatt. duo, & Urb. Editi vero *pretioſæ fidei errorem.*

(1) *Oo*

liter interpretari voluerit, modo ut explanatio ejus traditionem fidei Apoſtolicæ non infringat. Iniquitatis Villicum diabolum puto eſſe, qui idcirco (1) ob correptionem generis humani ſæculo iſto dimiſſus eſt, ut immanitatem crudeliſſimi hujus Villici fugientes, ad pietatem Dei ſuppliciter concurramus, cujus miſericordia, atque virtute contra omnes infeſtationes ejus defenſi eſſe poſſimus: quandoquidem & ipſe Villicus ſub poteſtate conſtitutus eſt Domini Dei, illius vere divitis qui, ſicut docet Apoſtolus, dives eſt in omnes, & ſuper omnes qui invocant eum. *Omnis enim qui invocaverit nomen Domini, ſalvus erit.* Rom. 10.
Diſſipat autem diabolus facultatem Domini ſui, quando in perniciem generis humani graſſatur, ideſt in noſtram necem, qui poſſeſſio Dei ſumus, ſicut ipſe Dei Filius, Patris ſui dicta per Prophetam referendo, teſtatur: *Poſtula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Et iterum: Pſ. 2.
Quoniam elegit ſibi Dominus Jacob, & Iſrael in poſſeſſionem ſibi. Videns ergo Deus in tantum dæmonis audaciam prorupiſſe, ut quos correctionis cauſa tentare ſolum permiſſus fuerat, uſurpaverit, & necaverit, (2) comminatur illi expulſionem, ut immanitas ejus, metu ultionis interminatæ frangatur. At ille nequiſſimus, hominum mortem quæſtum ſuum computans, æſtuat anxius, (3) quod Dominus ei poteſtatem dominandi ablaturus eſſet; & quoniam nec operari bonum vult, Pſ. 134.

NOTÆ.

(1) *Ob correptionem generis humani ſæculo iſto dimiſſus eſt*) Vatt. duo *ad correptionem*. Suſpicor ſcriptum fuiſſe *ad correptionem generis humani ſæculo iſti immiſſus eſt*.

(2) *Comminatur illi*) Sic Vatt. duo, & Urb. Editi *comminatus*, & paulo poſt *in terminata*; pro quo ex Vatt. repoſuimus *interminata*.

(3) *Quod Dominus ei poteſtatem*) In Editis additur particula conjunctionis; ſed videbatur otioſa; legunt enim *quod Dominus*

vult, & petere miſericordiam pœnitens erubeſcit, argumentatur, quomodo prævaleat debitores Domini ſui (ideſt peccatorum debitis involutos) non tantum aperto prœlio perſequi, ſed etiam ſub prætextu fallacis benevolentiæ, blanda fraude decipere, quo magis eum in domos ſuas falſa benignitate ſeducti recipiant, cum ipſo in perpetuum judicandi. Magnum ſiquidem ſuppliciis ſuis diabolus putat hoc eſſe remedium, ſi pœnarum ſocios multos acquirat. Nam callidus hoſtis, adveniente, & comminante Chriſto turbatus, excogitavit venenato conſilio, qualiter hi etiam qui illum perſequentem fugiebant, cedentem ſequantur. Feſtinat enim novis artibus, variiſque tentationum generibus ſupplantare homines, a quorum dominatu in fine ſæculi ſubmovendum ſe penitus eſſe cognoſcit. Nam poſt adventum Chriſti, duplicato contra hominum genus furore ſuccenditur,
Apoc. 12. *ſciens quia modicum tempus habet*, ſicut ſcriptum de illo eſt. Debita conſervorum ſuorum, quæ in poteſtate Domini ſunt, relaxare ſe falſo promittit, dum vanam, vel in fide, vel in opere peccantibus, indulgentiam pollicetur; dum perſuadet non imputari ad peccatum ea ſcelera quæ ipſi etiam qui committunt, gravia eſſe crimina non ignorant. Nam confitentur ſui debiti quantitatem, cum ex integro obnoxios ſe eſſe Deo, & pro fide contemta, & pro opere neglecto, negare non poſſunt. Qui autem reddunt quæ Dei ſunt, Deo jam debitores non ſunt. Nec mireris, ſi debitorum remiſſionem taliter mentiatur hominibus (1) quos hac arte ſubtilius conatur occidere,

NOTÆ.

minus ei & poteſtatem. Vatt. duo *quod Deus ei poteſtatem*.

(1) *Quos hac arte*) MSS. ſic; Editi vero mendoſe *quos hac parte*.

(1) *Bo-*

dere, qui Chriſto rerum omnium conditori auſus eſt regna Mundi promittere, ſua illa eſſe impudenter aſſerendo. *Hæc omnia mea ſunt*, inquit, *& cui volo, do illa. Tu itaque ſi procidens adoraveris me, erunt tua omnia*. O inenarrabilis Chriſti patientia, quæ idcirco tentatorem loqui permittit, ut ſuſcepto homini artem prœliandi, atque vincendi, in ſemetipſo demonſtraret! O effrenis diaboli mendacis audacia! Deum ſentit, & tentat: Dominum novit univerſæ creaturæ, cui ſua eſſe Mundi regna mentitur, & ei ſe largiturum poſſeſſionem creabilium pollicetur per quem creata eſſe omnia non ignorat. *Ab initio* enim, ſicut ſcriptum eſt, *homicida fuit diabolus, & in veritate non ſtetit, quia veritas non eſt in eo*. Sed jam ad ipſas de quibus quæritur, ſpecies veniamus. Triticum, ſicut ſupra tetigimus, fides Chriſti eſt, vitæ humanæ principium. *Hic* enim *eſt panis vivus, qui de cœlo deſcendit, & vitam dat huic Mundo*. Et iterum dicit ipſe: *Qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, vivet*. Oleum vero bona ſunt opera, quæ non habentes illæ virgines fatuæ, exſtinctis animarum ſuarum lampadibus, in tenebris remanſerunt, a thalamo regni cœleſtis excluſæ. Animas enim noſtras non ſolum virgines eſſe in fide oportet, atque integras, verum etiam totius boni operis oleum portare ſecum ſemper in vaſis ſuis, ne ipſæ in nobis fidei lampades defectu operum exſtinguantur. Nam *ſicut caro ſine anima, ita fides ſine operibus mortua eſt*, ſecundum Jacobi ſancti ſententiam. Lumen quippe fidei tunc erit juge atque perpetuum, ſi affatim (1) bonorum operum pin-

Matth. 4. Jo. 8. v. 44. Jo. 6. v. 33. Jo. 11. v. 25. Matth. 25. Jac. 2. v. 26.

NOTÆ.

(1) *Bonorum operum pinguedine animetur*) Editi legebant *pinguedine illuminetur*; aptior autem viſa eſt lectio trium MSS. nempe utriuſque Vat. & Flor. quæ habet *pinguedine animetur*.

 (1) *Quod*

Digitized by Google

pinguedine animetur. Circumvenit ergo diabolus hominum genus pollicitationibus falſis, ut debitum fidei, & operum non cognoſcant, donec ſententia Domini judicis in inferni carcerem retrudantur, uſque
Luc. 12. v. 59. ad noviſſimum quadrantem per ſupplicia exigendi. Quod autem (1) centum vaſa olei, ideſt operis, perſuadet in quinquaginta tranſcribi; & centum coros tritici, ideſt fidei, cogit in octoginta transferri; occultior iſta fraus eſt, multumque ſubtilis circumventio inimici, dum retractos ab idololatria homines, variis pernicioſorum dogmatum involvit erroribus, ſummam ſalutaris fidei minuendo, & ab iniquis actibus remotos, boniſque operibus inſiſtere cupientes, peſtifero jactantiæ amore ſupplantat. Nam conatur fidem noſtram, & opera noſtra a centenario numero, perfecto ſcilicet, & in dextera conſtituto, ad ſiniſtræ partis doloſa compendia depravare, Apoſtolicam fidem ſiniſtro hæreticæ perſuaſionis ſenſu pervertens, & merita bonorum operum, dexterorumque factorum, ad ſiniſtros mores plerumque deducens. Quantos enim diabolus a dexteræ partis vigore, ſiniſtris monitis, in vitia voluptatum carnalium relaxavit! Quantos debita ſpiritualia religioſis operibus perſolvere geſtientes, (2) mercede cœleſti, injecta gloriæ humanæ cupiditate, privavit, ut dexteræ partis præmia promiſſa non capiant, dum in ipſis bonis operibus non Deo, ſed hominibus placere feſtinant! Unde Filius Dei Chriſtus Dominus diſci-

N O T Æ.

(1) ***Centum vaſa olei, ideſt operis, perſuadet in quinquaginta tranſcribi***) Totum hoc deeſt in Lugd. Editione, ubi ſic: *Quod autem centum coros tritici*.

(2) *Mercede cœleſti, injecta gloria humana cupiditate, privavit*) Male Editi *a mercede cœleſti illectos, gloria humanæ cupiditatis privavit*, quam lectionem manifeſte corruptam expunximus. In quatuor MSS. pari conſenſu *injecta gloria humana cupiditate*.

(1) *Mi-*

diſcipulos ſuos monens, ut juſtitiam, & eleemoſynas, & jejunia, & precationes ſuas non ſtuderent coram hominibus celebrare, ne per vitium jactantiæ, quod ſiniſtræ parti deputatur, mercedem dexteræ partis amitterent, ait: *Neſciat ſiniſtra tua, quid fa-* Matth. 6.
ciat dextera tua. Clare patet ergo, quam venenata prudentia ille iniquitatis Villicus debita religionis officia de dextera parte in ſiniſtram commutet. Nec illud otioſum eſt quod major numerus deperit Domino, cui debitores ſumus, ex operibus oleo figuratis, quam ex tritico ad vitalis fidei ſpecimen comparato. (1) Minor enim turba eſt quæ a fide recta, quam quæ ab operibus congruis, diaboli fraude ſubtrahitur, Salvatore teſtante: *Quid mihi dicitis, Domine,* Luc. 6.
Domine, & non facitis quæ dico vobis? Laudat vero Do- v. 46.
minus non bonitatem, non pietatem, non æquitatem, ſed aſtutiam, & callidam prudentiam Villici iniquitatis, quod dolum ſuum ſubtili nequitia concinnaſſet. Laudat autem minaciter ſimul, & prudenter. Minaciter quidem, dum ipſo iniquitatis vocabulo peſſimam diaboli prudentiam damnat: prudenter autem, dum contra argumentorum ejus conſilia diſcipulos audientes informat, ut omni cautela, atque prudentia, tam callido, tam nequiter prudenti inimico repugnent. Ipſe enim Serpens erat in Paradi- Gen. 3.
ſo prudentior omnibus beſtiis, qui protoplaſtos homines venenato morſu ſeductionis occidit. Cujus Serpentis tortuoſa ingenia beatus Apoſtolus deprehendens

NOTÆ.

(1) *Minor enim turba eſt quæ a fide*) Turpiſſime in Editis *minus enim turpis eſt qui a fide recta, quam qui ab operibus*: quaſi infidelitas minor eſſet aliis delictis; ſed MSS. quatuor, quorum lectionem expreſſimus, loco huic peſſime affecto opem tulerunt reponentes *minor enim turba eſt quæ a fide*.

(1) Ca-

2. Cor. 2. v. 11. dens ait: *Non enim aſtutias ejus ignoramus*. Unde & Salvator: *Eſtote*, inquit, *prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ut columbæ*: quod aliis verbis Apoſtolus Paulus
Matth. 10.
1. Cor. 14. v. 20. ediſſerit, cum dicit: *Malitia parvuli eſtote, ut ſenſibus perfecti ſitis*. Prudentes nos eſſe Chriſtus præcepit, non venenatos: ſapientes, non noxios: ſed qui veterem peccati tunicam, ut coluber, deponentes, in novum hominem reformemur, (1) caput noſtrum, quod eſt Chriſtus, omni diligentia conſervantes, & pro eo membra omnia perſecutoribus laceranda tradentes, ut fides Dei, quæ caput ſalutis, ac vitæ noſtræ eſt, ſana, & invulnerata permaneat. (2) Quapropter, dilectiſſime, imitemur prudentiam Villici hujus, non perfidiam: æmulemur aſtutiam ejus, non ſectemur nequitiam. Quantum ille in opere iniquitatis ſuæ nocendi peritus eſt, tantum nos ſtudiis ſalutaribus eruditi, & omni prudentia inſtructi, atque armati eſſe
1. Theſſ. 5. debemus, *induentes* nos ipſos *loricam fidei, & galeam*
Sap. 5. *ſalutis, & gladium ſpiritus, & ſcutum inexpugnabile æ-*
Epheſ. 6. *quitatis, in quo poſſimus*, ut hortatur Apoſtolus, *omnia jacula nequiſſimi ardentia exſtinguere*: ne nos incautos ſuggeſtionum ſuarum ſpiculis ubicumque configat, ne iner-

N O T Æ.

(1) *Caput noſtrum, quod eſt Chriſtus, omni diligentia conſervantes*) Phyſiologus, qui ſub nomine Epiphanii Epiſcopi, primum prodiit Antuerpiæ, ex Officina Plantiniana anno 1588. Editore, atque Interprete Conſalo Ponceleonio, cap. 15. hæc habet: *Debemus igitur & nos in tempore periculi totum corpus morti concedere, ſolum caput cuſtodire: hoc eſt, Chriſtum non deſerere, quemadmodum ſancti Martyres fecerunt*. Eadem omnino ſunt apud Epiphanium lib. 1. tom. 3. contra Ophitas. Iſidorus autem Peluſiotes ep. 126. ad Herminum Comitem J. Billio Interprete: *Dominus*, inquit, *nos prudentes ut ſerpentes eſſe jubet, vir ingenioſiſſime: ſic nempe ut caput noſtrum, hoc eſt fidem in Chriſtum, in omni tentatione conſervemus. Etenim quibuſcumque adverſis caſibus, ac plagis ſerpens prematur, incolume, atque illæſum caput ſervat*. Hæc, & ſimilia affert prædictus Ponceleonius in Notis ad Phyſiologum, ubi etiam hunc Gaudentii noſtri locum laudat.

(2) *Quapropter, dilectiſſime*) Sic Flor. & Urb. Cuſi vero *Quapropter, dilectiſſimi*. At Gaudentius alloquitur Serminium, ad quem Tractatus iſte, ſeu epiſtola conſcripta eſt; unde etiam paulo poſt concludit: *Vale, in Chriſto cariſſime fili*.

(1) *Pru-*

inermes opprimat, ne interficiat dormientes, ne & vigilantes, & armatos, ſi uſum belligerandi neſciamus, interimat. (1) Prudentiores enim reperiuntur interdum ſpiritus immundi, quos filios ſæculi, ideſt tenebrarum filios, Dominus nuncupat, quam filii lucis, quos Deus, qui lux eſt, in adoptionem filiorum vocare dignatur (2) per lavacri cœleſtis ſacramenta renatos. (3) Vale, in Chriſto cariſſime fili.

(1) ITEM

NOTÆ.

(1) *Prudentiores enim*) Editio Pariſ. & Col. habet *prudentes enim*; Lugd. quoque *prudentes enim*; ſed paulo poſt *quos magis filios ſaculi*. Fortaſſe ſcriptum erat *prudentes enim magis*: nos vero prætulimus lectionem Flor. Cod. & duorum Vatt.

(2) *Per lavacri cæleſtis ſacramenta renatos*) Verſus eſt hexameter, ſicuti etiam ille Tr. 1.

Non potuit celebrare, ſecundo menſe celebret

Ita apud Eucherium in Parænetico ad Valerianum:

Et cum proſpera ſint, te non meruiſſe fateris.

Hæc memorat Barthius inter verſiculos qui nolentibus exciderunt l. 4. Adverſ. c. 13.

(3) *Vale, in Chriſto cariſſime fili.*) Hæc concluſio deeſt in MS. Florentino.

(1) *Item*

(1) ITEM RESPONSIO
EJUSDEM AD
PAULUM DIACONUM
DE EO QUOD
DOMINUS JESUS DIXIT APOSTOLIS,
Quia Pater major me eſt.

ANte iſtum ſacri Evangelii locum, cujus a me intelligentiam fideli ſtudio per literas exigis, (2) Paule frater, carnis, ac ſpiritus germanitate cariſſime, plurima Chriſtus Filius Dei vivi de divinitatis ſuæ una, & perfecta cum Patre ſubſtantia locu-
Jo. 10. v. 30. tus eſſe cognoſcitur, cum diceret Judæis: *Ego & Pa-*
Jo. 14. v. 9. *ter unum ſumus*; cum ſancto Philippo reſponderet: *Qui me videt, videt & Patrem*; cum beatis Apoſtolis com-
Jo. 14. v. 11. muniter loqueretur: *Credite mihi, quia ego in Patre, & Pater in me eſt*. Poſt hæc ergo, & iſtiuſmodi multa, quibus ὁμούσιον ſe eſſe cum Patre probavit, & ejuſdem eſſentiæ, nunc aliquid illaturus quod robuſtis in fide mentibus plenitudinem ſcientiæ cumularet, ſcrupulum dubiis, perfidis fomentum blaſphemiæ mi-
Luc. 2. v. 34. niſtraret (quoniam ſermo Dei *poſitus eſt in ruinam, & reſurrectionem multorum*) præmonuit undecim beatos Apo-

N O T Æ.

(1) *Item Reſponſio ejuſdem*) Sic MSS. quatuor; quorum lectionem, quamvis ab Editis non admodum diſcrepet, præferre maluimus. Editiones addunt auctoris nomen hoc modo: *Ejuſdem ſancti Gaudentii Brixienſis Epiſcopi Reſponſio*.

(2) *Paule frater, carnis, ac ſpiritus germanitate cariſſime*) Diſcimus ex hoc loco fuiſſe Gaudentio fratrem, nomine Paulum, cujus in ſcriptis ſuis nomen exſtare voluit, quemadmodum exſtare voluit Gregorius Cæſarii fratris ſui, Hieronymus Pauliniani, Ambroſius Satyri. Non deſunt inter ſæculares Scriprores qui fratribus ſuis idem amoris officium præſtiterint.

(3) *Tur-*

Apoſtolos, ſimulque fidei eorum veſtigia ſecuturos,
ne ad auditionem proferendi ſermonis (1) turbellam
mens alicujus pateretur. *Ne turbetur*, inquit, *cor ve-* Jo. 14.
ſtrum, neque formidet. Audiſtis quia ego dixi vobis: va- v. 27. 28.
do, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique,
quia vado ad Patrem: quia Pater major me eſt.

Hanc habent hæretici Ariani (2) famoſiſſimam
quæſtionem, qua Filium Dei ore ſacrilego, minorem
Patre ſuo eſſe contendant, ipſius teſtimonium profe-
rentes, quoniam ait: *Quia Pater major me eſt. Excæca-* Sap. 2.
vit eos nequitia cordis eorum, ne ex antelatis ſermoni- v. 21.
bus rationem dicti hujus agnoſcerent, vel potius ne
veritatem cognitam ſequerentur. Duplex eſt in Chri-
ſto ſubſtantia; una propria, alia noſtra jam ſua: id-
eſt una Dei, alia hominis. Filius enim Dei, ex quo
eum illibata Virgo peperit, de Spiritu ſancto con-
ceptum, atque hoc genere naſcendi *Verbum caro fa-* Jo. 1.
ctum eſt, & habitavit in nobis, idem cœpit eſſe etiam
Filius hominis qui in principio erat apud Patrem
Filius Dei, utique Deus Verbum. Exinde per incre-
menta ætatis, Creator temporum proficit in virum
perfectum, teſtante Evangeliſta: *Puer autem creſcebat,* Luc. 4.
& confortabatur, & implebatur ſapientia: & gratia Dei v. 40.
erat in illo. Quem profectum noſtro profectui profe-
ciſſe intelligens Apoſtolus Paulus ajebat: *Donec perve-* Eph. 4.
v. 13.
nia-

NOTÆ.

(1) *Turbellam mens alicujus pateretur*) Flor. Urb. & Vatt. duo monuerunt, hoc loco reponendum eſſe *turbellam*, quod omnino magis convenit iis quæ mox ſubſequuntur, *Ne turbetur cor veſtrum*. *Turbella* enim parva turba eſt, parva commotio, ut apud Plaut. Pſeud. Act. 1. Sc. 1.

Scis tu quidem hercle ....

Quo pacto, & quantas ſoleam turbellas *dare*. & Bacchid. Act. 4. Sc. 9. *Tantas* turbellas *facio*. Ad quem locum Meurſius ſcribendum putavit *turbelas*, ut *Suada*, *ſuadela*; *Fuga*, *fugela*. Librarii inſolens verbum conſpicati, inepte deleverant, ſubſtituentes *ſcandalum*; quare in Editis legitur *ſcandalum mens alicujus pateretur*. *Turbulentare* dixit Zeno Veronenſis in Serm. de Patientia.

(2) *Famoſiſſimam quæſtionem*) Quia tunc maxime agitabatur. Editi vitioſe legebant *formoſiſſimam*.

niamus, inquit, *omnes in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti*: quamquam perfecta divinitas, quæ quod erat ſemper erit, & ſine fine, nullo eguerit incremento. Omnia ergo quæcumque in hac duplici ſubſtantia conſtitutus, vel locutus eſt, vel fecit, vel pertulit Chriſtus, nunc omnipotentem Dei naturam, nunc infirmam ſuſcepti hominis demonſtrabant. Nativitas carnis hominem monſtrat: Deum probat inuſitatus Virginis partus. Anguſtum præſepis cunabulum, & obvolutio conſueta pannorum, humanam ſignat infantiam: ſed angelorum voces Deum paſtoribus annuntiant eſſe qui natus eſt. Nam

Luc. 2. v. 10. cum diceret angelus: *Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni plebi: quia natus eſt vobis hodie Salvator, qui eſt Chriſtus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis ſignum: invenietis infantem pannis obvolutum, & poſitum in præſepi. Subito facta eſt cum angelo multitudo exercitus cœleſtis laudantium Deum, & dicentium: Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. Deinde Herodes perſequitur

Matth. 2. parvulum: ſed ſtellæ obſequentis fulgor magnum declarat Deum, (1) quem legati univerſarum Gentium Magi ſuppliciter adorantes, cœleſti Regi honorificentiam debitam, oblatione myſticorum munerum, de-

Luc. 2. ferebant. Annorum duodecim puer Jeſus in templo a pa-

NOTÆ.

(1) *Quem legati univerſarum Gentium Magi*) Barthius l. 22. Adverſ. c. 20. *Nota res de Magis, qui adoraturi Chriſtum ab ultimis, ut ſcribit Prudentius, Bactris venerunt Hieroſolymas. At illud non vulgatum, veteres cenſuiſſe, non ſuo illos nomine, ſed tamquam legatos lectos a toto Sapientum Orientalium choro, illud iter confeciſſe. Unde ſcribit Juvencus lib. 1.*

.... nomen tenuere Magorum.

Hinc læti proceres Solymas per longa viarum

Deveniunt, regemque adeunt....

Gaudentius Epiſcopus Brixianus ad Paulum fratrem: Deinde Herodes perſequitur parvulum: ſed ſtellæ obſequentis fulgor magnum declarat Deum, quem legati univerſarum Gentium Magi ſuppliciter adorantes, cœleſti Regi debitam honorificentiam, oblatione myſticorum munerum, deferebant. Quamquam myſtice etiam loquatur Gaudentius. Hæc Barthius.

(1) *Ut*

a parentibus anxiis reperitur: ſed in verbis eum Sapientiam Dei, doctorum circumſedentium turbæ mirantur. Et *qui peccatum non fecit, nec dolus inventus eſt* Iſ. 53.
in ore ejus, ad Baptiſmum Joannis quaſi homo peccator accedit, noſtra in ſuo corpore crimina abluturus: ſed & ibi ſtatim naturæ divinæ proprietatem vox Patris ejus e cœlo intonat dicens: *Hic eſt Filius* Matth. 3.
meus dilectus, in quo bene complacui. Hunc audite. (1) Ut v. 17.
ad hominem diabolus tentator accedit: ſed trium- Matth. 4.
phato diabolo ſtatim ſuccedunt Chriſto, tamquam Deo, ſervientium miniſteria angelorum. Seditiones furentium Judæorum declinat frequenter ut homo: Jo. 8.
ſed legiones dæmonum, quaſi ſervorum, Deus ver- Luc. 8.
bi ſui fugat imperio. Supra puteum ſedet fatigatus Jo. 4.
ex itinere quaſi homo: ſed Samaritanæ mulieris occulta reſerat quaſi Deus, humanarum mentium perſcrutator; & non ſolum reſerat, ſed etiam lavacro aquæ in æternam vitam ſalientis emundat. Emundat autem fideliter ſupplicantem: *Ab occultis meis munda* Pſ. 18.
me; nam dicit ad eum mulier: *Domine, da mihi hanc* Jo. 4.
aquam, ut non ſitiam amplius; ardore videlicet exſtincto peccaminum. Eſurire, ſitire, fatigari, dormire, hominis eſt: ſed quinque panibus quinque millia ho- Jo. 6.
minum ſatiare, Dei eſt. Et largiri aquam vivam, Jo. 4.
cujus unus hauſtus bibenti præſtet ne ultra jam ſitiat, ſed ſit in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam, nonniſi Dei eſt. Et qui labore terreni itineris conficitur velut homo, rurſus idem ſuper aquas ambulat quaſi Deus. Nam cum Dominus diſcipulos ſuos Matth.
juſſiſſet navigare trans fretum, donec ipſe dimitteret 14.
tur-

NOTÆ.

(1) *Ut ad hominem diabolus tentator accedit*) Elegantiſſima Evangelicæ hiſtoriæ ſynopſis, cui ſimilem contexuit ſupra Tr. 8. & Tr. 11. Quam fuerit Gaudentius ingenii felix, ac dicendi ubertate præſtans, frequentia hæc ſpecimina oſtendunt.

turbas, abſcedentibus turbis, aſcendit, & oravit in monte. Veſpere autem cum jam navicula in medio
Marc. 6. Jo. 6. mari fluctibus jactaretur contrario vento commotis, ipſe majeſtatis ſuæ virtute ſubvectus, ambulabat ſuper terga æquoris, nec plantas gradientis tumens unda tangebat. Periclitantes Apoſtoli quarta vigilia noctis, venientem Chriſtum procul aſpiciunt. Petrus
Matth. 14. v. 28. rogat: *Domine, ſi tu es, jube me venire ad te ſuper aquas*. At ipſe, ne quid fideli negaret deſiderio, ait:
Ibid. v. 29. 30. *Veni. Et deſcendens*, inquit, *Petrus de navicula, ambulabat ſuper aquas ut perveniret ad Jeſum. Videns vero ventum validum, timuit: & cum cœpiſſet mergi, clamavit dicens: Domine, ſalvum me fac. Et continuo Jeſus extendit manum, & apprehendit eum, dicens illi: Modicæ fidei, quare dubitaſti?* Dum per terram gradiens fatigationem ſentit, homo eſt: ſed idem dum ſecura poteſtate per fluctus ambulans, Petrum mergentem ſublevat, Deus eſt. Simulque hoc in loco & illud Ariani conſiderent, quod dubiis in fide Chriſti, exitialis quædam ſit parata ſubmerſio, niſi per confeſſionem veram ſupplices ad ejus omnipotentiam convertantur. Alibi quoque dormiſſe navigans Chriſtus Domi-
Matth. 8. v. 24. nus, a ſancto Evangeliſta deſcribitur, cum diſcipuli in extremo tempeſtatis diſcrimine conſtituti ſuſcita-
Ibid. v. 25. verunt eum, dicentes: *Domine, libera nos, perimus*; quando ſurgens imperavit vento, & mari, & facta eſt tranquillitas magna. Dormit ut homo, & exſurgens elementis imperat quaſi Deus. Nam tumentes fluctus verbo compeſcuit, ſtatimque ſiluit increpata tempeſtas, & ad Creatoris ſui vocem, (1) plana con-

NOTÆ.

(1) *Plana confeſtim jacuit*) Obvia erat emendatio, quæ tamen ex tribus MSS. Flor. & Vatt. duobus deſumta eſt. Male Editi *plena confeſtim*.

(1) *Ju-*

conſeſtim jacuit inflati gurgitis moles. Sed ne hujuſmodi ſingula recenſendo longius a propoſito ſermone videar evagari, pauca adhuc ex verbis Domini noſtri Jeſu Chriſti adjiciam, ex quibus in ipſo & humanæ naturæ conditionem, & divinam perſpicias
poteſtatem. (1) Judæis dicit: *Quid me vultis occide-* Jo. 8. v. 40.
re? hominem, &c. Et alibi confitentem Petrum, *Tu es* Matth. 16. v. 16.
Chriſtus Filius Dei vivi, beatum pronuntiat, quod dignus fuerit cui hanc fidem Deus Pater infunderet; verum quippe Filium Dei ſe eſſe hac elocutione con-
firmans. Et qui dixerat: *Poteſtatem habeo ponendi ani-* Jo. 10. v. 18.
mam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam, rur-
ſus ait: *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*. Et idem Matth 26.
qui ait: *Solvite hoc templum, & ego in triduum ſuſcitabo* Jo. 2. v. 19.
illud, iterum dicit: *Pater, ſi poſſibile eſt, transfer calicem* Luc. 22.
hunc a me. Ea igitur ratione ipſe qui ex perſona Dei
dixerat: *Ego & Pater unum ſumus*, ex perſona ſuſcepti Jo. 10.
hominis dicit: *Quia Pater major me eſt*. Jam vero in- Jo. 14.
telligenti quæ dicta ſunt, ſequens explanatio apertius declarabit, qua ex cauſa dicatur iſtud quod ſcribitur, & quidnam ſit quod ait: *Quia Pater major me eſt*; quamvis evidenter liqueat teſtimoniis ſupradictis, Filium Dei ſine ullo initio a Patre genitum, poſtquam naſci ex Maria beata dignatus eſt, & Deum eſſe & hominem; & nunc humilia quæque ſecundum carnem (2) vel egiſſe, vel locutum fuiſſe, vel paſſum;

NOTÆ.

(1) *Judæis dicit*) Immane quam ab hoc verſu uſque ad finem hujus Tractatus in MSS. turbata, & confuſa ſint omnia; deſunt enim hic illic lineæ fere centum, reliqua vero quæ ſuperſunt, perpetuo luxata, vix Ariadnæo filo, recto ordine deduci, & componi poſſunt. Merito monuit vir doctus in Not. ad Longinum Edit. Salmurii pag. 385. fieri ſolere in fine omnium pene MSS. Codd. ut pluribus mendis ſcateant, cum tædium, aut negligentia, aut nimium feſtinandi ſtudium, reliqua corrumpit.

(2) *Vel egiſſe, vel locutum fuiſſe*) Sic MSS. quatuor; tres vero Editiones *delegiſſe*.

(1) *Mi-*

ſum; nunc immenſam ſublimitatem naturæ Dei tam verbis docuiſſe, quam factis mirabilibus approbaſſe. Tamen diſtinctionis hujus regulam non ſequuntur nequiſſimi Ariani, ſed cauponum dolo Judaicorum (1) miſcent aquam vino, ideſt humana divinis; & ita illam meram, atque Apoſtolicam fidem adultera permixtione confundunt, Deo adſcribentes ignorantiam, infirmitatem, metum, impoſſibilitatem, dubitationem, dolorem, eſuriem, ſitim, laſſitudinem, ceteraſque hominis paſſiones, quas Filius Dei abſque detrimento divinitatis ſuæ ita cum homine ſuſcepit, atque portavit, ut proprias quidem (2) computaret contumelias quas patiebatur in carne, ſed tamen divinitas ejus, vim naturæ ſuæ retinens, impaſſibilis
1. Cor. 13. permaneret. Unde ſanctus Apoſtolus, ſalvo ſtatu incorruptibilitatis divinæ, Dominum majeſtatis memorat crucifixum. Enimvero ipſius Paſſio non in divinitatem, quæ eſt impaſſibilis, ſed in ejus hominem celebrata, pereunti Mundo ſubvenit; hujus namque vulnere nos ſalvi facti ſumus. Non quod divinitas ejus vulnerari potuerit, ſed quia ipſe infirmitates noſtras ſuſceperit, & peccata noſtra portaverit, ac
Iſ. 53. pro nobis doluerit, ſecundum Prophetæ doctrinam: neque enim ipſe infirmatus eſt, (3) vel peccavit, vel ipſe dolores crudelium vulnerum ſenſit. Nam quo-

N O T Æ.

(1) *Miſcent aquam vino*) Ita legendum eſſe perſuadet conſenſus MSS. Congruit etiam quod ſequitur, *ideſt humana divinis*. At minus recte Editi *miſcent aqua vinum*. Infra etiam hoc eodem Tract. humanitatem aquæ, Deitatem vino comparat: *Ut ſane incarnationis aqua vinum fieret Deitatis, quod hæretici adulterantes verbum Dei, adhuc velut aquam vino permiſcent*.

(2) *Computaret*) Verbum hoc deeſt in Editis, ſed habetur in MSS.

(3) *Vel peccavit, vel ipſe dolores crudelium vulnerum*) MSS. legunt *vel ipſe portavit, vel ipſe dolores crucialium vulnerum*; ideſt eorum quæ Chriſtus pertulit in Cruce poſitus. Fortaſſe ſcripſerat Gaudentius *crucialium*, corruptæ latinitatis vocem, quomodo *Cruciatium* Domini dixit Commo-

quomodo fieri poterat ut qui multiplices ægritudi-
num morbos præcepti ſui poteſtate curaverat, &
mortuis iteratam vitam imperio ſuo tribuerat, ipſe
(1) ſecundum naturam divinam fuerit Paſſioni ſub-
jectus? Suſtinebat ergo ut homo contumelias Paſ-
ſionis in carne, & operabatur ut Deus propria au-
ctoritate virtutes. Unde Apoſtolus ait: *Crucifixus eſt* 2. Cor. 13.
ex infirmitate, ſed vivit ex virtute Dei. Et hinc eſt il-
lud quod cum ad Paſſionem deducitur, tactu dexte-
ræ ſuæ novam format aurem Malcho, contra pa- Luc. 22.
tientiæ ſuæ propoſitum, Petri ulciſcentis gladio am- v. 51.
putatam: & quod pendens in Cruce latroni confiten- Luc. 23.
ti paradiſum donat: & quod (2) in ſepulcro poſitus Matth.
corpora ſanctorum reſuſcitat: & quod reſurgens in 27.
ea videtur qua paſſus fuerat, compoſitione membro- Luc. 24.
rum, & ad Apoſtolos intra unum domicilium con- Jo. 20.
gregatos, januis clauſis ingreditur: & quod cœlos
aſcendens, diſcipulos fideles non deſerit, cum ipſis Matth.
ſe permanſurum uſque ad conſummationem ſæculi 28.
pollicendo.

Hanc diſtinctionem ſi ſequerentur hæretici Ariani, numquam myſterium vitæ noſtræ in contumeliam Filii Dei converterent, minorem illum Deo Patre, bla-

NOTÆ.

modiaous Inſtructiooe 32.

Cruciarium *Domini ſi non adoraſti, periſti*; quo in loco Crucem, vel cruciatum Chriſti, interpretatur Rigaltius.

(1) *Secundum naturam divinam fuerit Paſſioni ſubjectus?*) Reſtituimus locum hunc ad normam MSS. qui in Editis aliquo laborabat vitio, ſic eoim habeot: *ſecundum naturam divinam fuerit paſſionibus in carne ſubjectus?* Atqui Gaudentius hoc pacto non ſuæ, ſed Arianorum cauſæ patrocinari videretur, Chriſtum ſecundum naturam divinam, Paſſioni in carne ſubjectum fuiſſe, quodammodo pronuntians. Error inde ortus, quod verba illa *in carne*, quæ mox ſuo loco repoſuimus, *ſuſtinebat ergo ut homo contumelias Paſſionis in carne*, in hunc locum incuria librariorum traducta fuerant.

(2) *In ſepulcro poſitus corpora ſanctorum reſuſcitat*) Ἀναχρονισμὸς; non enim ſtatim poſt mortem Chriſti, ſed poſt ejus reſurrectionem, ſurrexeruot ſanctorum corpora, tamquam *appendices Dominicæ reſurrectionis*, ut loquitur Tertull. in lib. de anima c. 33.

(1) Qui

blaſphemis vocibus aſſerentes quem vas electionis æqualem Patri eſſe teſtatur; aperiens omnem illam rationem pro qua Dei Filius, qui & homo, dixerit,
Philipp. 2. *quia Pater major me eſt*. *Hoc*, inquit, *ſentite in vobis quod in Chriſto Jeſu: qui in forma Dei conſtitutus, rapinam non arbitratus eſt quod eſſet æqualis Deo*. Æqualem teſtatur Apoſtolus: minorem conatur aſſerere Arius. Arbitrio committitur audientium, cuinam credendum cenſeant: utrum Paulo Apoſtolo, qui electus a
1. Cor. 3. Chriſto magiſter Gentium, *velut ſapiens architectus fun-*
2. Cor. 12. *damentum* fidei *poſuit*, quique *uſque ad tertium cælum raptus audivit arcana cæleſtia*: an exſecrabili Ario, (1) qui principis Conſtantini temporibus, cum venenato corde confeſſionem Catholicæ fidei ſimularet, ambiens in amicitiam regis, & in gradum presbyterii, unde merito pulſus fuerat, revocari, ad ſimi-
Act. 1. litudinem Judæ traditoris, *crepuit medius, & effuſa ſunt omnia viſcera ejus*, ne ſub indumento ovis, lupus ad devorandum gregem Domini introiret. Hujus improbi aſſertionem ſequentes Ariani, exemplum pariter ſequentur & mortis. Nos autem, (2) qui Apoſtolicam fidem & doctrinam ſequimur, ad explanatio-

tio-

N O T Æ.

(1) *Qui principis Conſtantini temporibus*) Acta ſunt hæc poſt Concilium Nicænum, tum nempe Arius a Synodo Hieroſolymitana receptus, apud Conſtantinum pœnitentiam ſimularet. Confer Socrat. l. 1. c. 26. Edit. Valeſ. Sozom. l. 2. c. 27. Athanaſ. in Apolog. 2. Epiph. hær. 69. Illuſtrat non parum locus iſte Gaudentianus Arianæ hæreſis hiſtoriam; ideoque etiam a Baronio profertur ad A. C. 336. n. 56. inter elogia Patrum, quibus turpem Arii obitum ſugillat. Videtur autem Gaudentius Ambroſium imitatus, qui lib. 1. de Fide ad Gratianum c. 9. ſic ait: *Cui ergo credimus? Joanni in Chriſti pectore recumbenti, an Ario inter effuſa ſe ſua viſcera volutanti? ut agnoſceremus ſimilem Judæ proditoris Arii quoque fuiſſe perfidiam, quem ſimilis pœna damnavit; effuſa ſunt enim & Arii viſcera, pudet dicere ubi; atque ita crepuit medius*.

(2) *Qui Apoſtolicam fidem & doctrinam ſequimur*) Lectio Urbinatis, quæ ceteris melior viſa eſt. Flor. *qui Apoſtolicam doctrinam ſequimur*: at Vatt. duo *qui Apoſtolicam fidem*. Utraque hæc lectio Urbinati conſentit; aliter vero Editi *qui Apoſtolicam diſciplinam conſequimur*.

(1) *Non*

tionem ſupradictam beatiſſimi Pauli, aures noſtrarum mentium fideli commodemus affectu. Sequitur enim: *ſed* ſe *ſe exinanivit* (voluntaria ſcilicet bonitate) humiliando *ſemetipſum*. Et adjicitur: *formam ſervi ſuſcipiens*, non utique ſervus effectus: *in ſimilitudine*, inquit, *hominis factus*. *Quod* enim *factum eſt*, *in illo vita eſt:* nempe illud quod in eo ſecundum carnem factum eſt, vita noſtra eſt, ipſo teſtante: *Ego veni ut vitam habeant*, *& abundantius habeant*. Deinde adjecit: *& ſpecie inventus ut homo*; nam Dei ſpeciem, quanta ſit, ideſt ipſum proprie *Deum*, *nemo vidit umquam*. Deinde *humiliavit ſeipſum*, *factus*, inquit, *obediens uſque ad mortem*, *mortem autem Crucis*; ſpontanea quippe humilitate cum Patris voluntate, volens Crucem pertulit, ut mors ejus fieret vita credentium. *Propter quod*, inquit, *exaltavit illum Deus*. Quem illum? eum ſcilicet qui ſupplicium Crucis, ac mortis excepit; non ſingulariter Deum, qui ſemper excelſus eſt per naturam. *Et donavit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen*. Nomen ſuper omne nomen Deus eſt; & (1) non utique Deo donatur, ut Deus ſit. Nam *in principio* apud Patrem Filius *Deus erat Verbum*: ſed homo a Filio aſſumtus promovetur in Deum, (2) ut Filius Dei qui ſemper fuerat, Deus eſſet pariter & cum ea ſubſtantia quam ſumſit ex Virgine, totus iterum Deus. *Ut in nomine Jeſu*, Dei quippe & hominis, *omne genu flectatur cæleſtium*, *terreſtrium*, *& infernorum*; *& omnis lingua confiteatur*, *quoniam Dominus Jeſus eſt in*

Philipp. 2. Jo. 1. Jo. 10. Philipp. 2. Jo. 1. v. 18. Philipp. 2. Ibid. Jo. 1. Philipp. 2.

NOTÆ.

(1) *Non utique Deo donatur*) Sic Flor. & Urb. Vatt. duo *non utique Deo donatur ut Dominus ſit*. Editi *non utique donatur ut Deus ſit*.

(2) *Ut Filius Dei qui ſemper fuerat*) Sic Pariſ. Editio, & MSS. quatuor. Duæ Editiones *& Filius Dei qui ſemper fuerat*; ut etiam ſupra *Filius Dei erat Verbum*; at nos *Filius Deus erat Verbum* ex Pariſ. & quatuor MSS.

Digitized by Google

in gloria Dei Patris. Ideſt ut poſt Paſſionis myſterium, & aſcenſionis triumphum, jam totus Dei Filius cum eo quod pro nobis dignatus eſt aſſumere, in gloria Dei Patris (in divinitate ſcilicet naturæ ſuæ manens) ab univerſis cœleſtium, terreſtrium, & infernorum virtutibus adoretur. Prius ergo quam pateretur, priuſquam triumphata morte cœlos victor aſcenderet; priuſquam divinitatis paternæ in ſinum cum tota qua ex Virgine natus fuerat, ſubſtantia remearet; priuſquam ab omni creatura rationabili cœleſtium, terreſtrium, & infernorum agnoſceretur, atque adoraretur Dominus Jeſus in gloria Dei Patris, merito
Jo. 14. v. 28. diſcipulis dicebat: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quod vado ad Patrem: quia Pater major me eſt*. Erat enim minor adhuc in carne natus Filius Dei, donec in antiquam gloriam ſuam (1) ſuſcepti hominis naturam collocaret. Et ideo alibi ex perſona ejus dicit ad Pa-
Jo. 17. trem: *Pater, glorifica me ea gloria quam habui apud te priuſquam hic Mundus eſſet*. Utique ut gloriam divinitatis, quam Deus apud Deum Patrem Filius ante Mundi conſtitutionem ſemper habuerat, cum tota nativitatis corporea ſubſtantia poſſideret. Propter hoc ita & poſt reſurrectionem ſuam loquitur quibuſdam
Luc. 24. de hac diſpenſatione hæſitantibus: *O inſenſati*, inquit, *& tardi corde ad credendum, in omnibus quæ locuti ſunt Prophetæ! Nonne hæc oportuit Chriſtum pati, & ita introire in gloriam ſuam?* Non immerito minorem ſe eſſe teſtatus eſt, ſed in eo loco ubi rationem Paſſionis, & reſurrectionis, & aſcenſionis ſuæ propriis inſinuabat

NOTÆ.

(1) *Suſcepti hominis naturam collocaret*) Editiones legebant *donec in antiquam gloriam ſuam ſuſcepit hominis naturam*; quare hic quoque reddidimus lectionem MSS. ſibi invicem conſentientium, niſi quod Urb. habet *ſuſcepti hominis materiam*.

(1) *Ne*

bat Apoſtolis. (1) Ne tu, Ariane, ſententias ejus quas de perfecta divinitatis ſubſtantia ante Paſſionem locutus eſt, evacuari poſſe exiſtimes incredulitatis vernaculæ argumento, quo animæ tuæ ſalutem perniciosa calliditate interimis. Sermo Chriſti vel cum de divinitate ſua docet, vel cum de incarnatione loquitur, tota claritate diſtinctus eſt. Nam & per Prophetas aliter ſublimitatem Deitatis ſuæ annuntiat,
cum dicit: *Audi, popule meus, & loquar: Iſrael, & te-* Pſ. 49.
ſtificabor tibi, quod Dominus Deus tuus ego ſum: aliter futuræ incorporationis ſuæ humilitatem deſignat, cum
dicit: *Ego autem ſum vermis, & non homo: opprobrium* Pſ. 21.
hominum, & abjectio plebis. Et poſt multa, ut ipſius
eſſe omnem textum Prophetiæ non dubites: *Diviſe-* Ibid.
runt, inquit, *ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem*; quod a crucifigentibus factum de ve-
ſtimentis Chriſti Evangeliſtæ teſtantur. Nemo itaque Matth. 27.
fidelium conturbetur, quod minorem ſe in hoc Jo. 19.
Mundo ſecundum carnem poſitus, Patre ſuo dixerit Filius, qui etiam vermi ſeipſum jam tum per Prophetam comparare dignatus eſt: & hoc quidem non ſine ingentis ratione myſterii. (2) Conſtat enim, ſine coitu generantis, futuræ apis vermem naſci, cujus

NOTÆ.

(1) *Ne tu, Ariane*) Sic MSS. quatuor; Editi vero *ne tum, Ariane*.

(2) *Conſtat enim, ſine coitu generantis, futuræ apis vermem naſci*) Loquitur Gaudentius ex Plinii ſententia, cujus verba lib. 11. c. 16. hæc ſunt: *Apum coitus viſus eſt numquam. Plures exiſtimavere oportere confici floribus compoſitis apte, atque utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex in quoque appellatur examine*. Deinde hac ſententia rejecta ſubdit: *Quod certum eſt, gallinarum modo incubant. Id quod excluſum eſt, primum vermiculus videtur, candidus, jacens tranſverſus, adhærenſque ita ut paſcere videatur*. Ariſtoteles vero apibus coitum tribuit l. 3. de gener. animal. c. 10. Theodoro Gaza Interprete: *Si ſine regibus gigni fœtus apum videretur, apes etiam ſine coitu ex ſe generari neceſſe eſſet: ſed cum hoc negent qui in eorum animalium cura verſantur, relinquitur ut reges & ſe generent, & apes*. Nota eſt Virgilii narratio de Ariſtæo paſtore Georg. 4. in qua ſane videtur poetico genio obſecutus; nam eadem ratione non ſolum ex bove, ſed ex leone etiam apes oriri poſſe, ut traditur Jud. 14.

 nul-

jus labores reges, & mediocres (1) ad ſanitatem afferunt; ſicut ſcriptum eſt. Labores enim Paſſionis Chriſti, quem velut apem, virginem permanſurum (2) Virgo edidit Mater, tam reges a regendo (ſummi videlicet ſacerdotes) quam mediocres quique ſequentium vel ordinis Levitici, vel fidelium plebis, in figura corporis ejus, ac ſanguinis, pro ſalubritate vitæ communis afferimus, & agnitam dulcedinem
Pſ. 33. myſteriorum (3) conſcio ore teſtamur: *Guſtate, & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus*. Sed væ hæreticis, qui id quod dulce eſt, amarum conantur aſſerere, ibi æqualitatem ſubtrahere de Filio geſtientes, ubi totus in gloria Dei Patris manere cognoſcitur, conſummato myſterio Paſſionis. Nam ſic ait ad beatos Apoſtolos, aſcenſionis ejus majeſtatis gloriam deſide-
Jo. 14. rio mentis audientes: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: quia Pater major me eſt*. Declarans quippe, ideo ſe in utraque ſubſtantia Dei, & homi-

N O T Æ.

nullo negotio docuit Bochartus in Præfat. ad Hieroz. pag. 48. apes nempe ibi repertas fuiſſe, non natas. Cardanus lib. 9. de ſubtil. apes e melle gigni affirmat; at Cardanum irridet Scaliger Exerc. 191. quem adire omninn operæ pretium erit. De apum coitu hodie res adeo comperta eſt, ut nullo modo amplius in quæſtionem revocetur.

(1) *Ad ſanitatem afferunt; ſicut ſcriptum eſt*) Ubi ſcriptum eſt? Unus eſt ex iis locis qui in Hebraico textu, & Vulgata Editione non exſtant, cum tamen apud LXX. & plures ex Patribus, inveniatur. Nam, ut notavit Samuel Bochartus in Præf. ad Hierozoicon, Prov. 6. v. 8. poſt locum de formica, apud Græcos de ape quædam adduntur, quæ citant multi Patres, tranſtulit Arabs, & Caſtalio quoque his verbis: *Aut apem adi, & diſce, quam operoſa ſit, quamque auguſtum opus exerceat; cujus laboribus & reges, & privati veſcuntur ſalubriter*. LXX. autem: *Aut vade ad apem, & diſce, quomodo operaria eſt: operationem quoque quam venerabilem facit; cujus labores reges, & idiotæ ad ſanitatem afferunt*. In MSS. quatuor baberur *ad ſanitatem offerunt*; & paulo infra *pro ſalubritate vitæ communis offerimus*: ſed neutro in loco putavimus, vulgatam lectionem eſſe immutandam; Judæis enim mel nfferre (qui apum labor eſt) lege interdictum erat. Lev. 2. *Omnis oblatio quæ offertur Domino, abſque fermento fiet; nec quidquam fermentati, ac mellis adolebitur in ſacrificio Domino*. Vide Saubertum de Sacrificiis Veter. cap. 25.

(2) *Virgo edidit Mater*) Sic MSS. in Editis legitur *Virgo Mater dedit*.

(3) *Conſcio ore teſtamur*) Grandis hic eſt in MSS. lacuna; deſunt enim integri verſus quinque & ſexaginta, ab his verbis uſque ad illa *Nam quem inclinatum*.

(1) *Ut*

hominis, poſt Paſſionem, reſurrectionemque ſuam, cœlos aſcenſurum, ut is qui ob incarnationis humilitatem, minor ſe ipſo, & idcirco Patre ſuo minor videretur in terris, calcato mortis aculeo cœlos victor aſcendens, æqualis Patri, ſicut ſemper fuerat, permaneret; & idem qui ſemper Deus, nunc & homo, jam Deus in æterna Patris gloria conſtitutus ſine fine regnaret. Nam qui prius in imagine, de aqua vinum fecit, cum diceret beatiſſimæ Mariæ:
Quid mihi & tibi eſt, mulier? nondum venit hora mea; Jo. 2.
ipſe poſt horam Paſſionis ſuæ veritatem præmiſſi ænigmatis eatenus conſummavit, ut ſane incarnationis aqua vinum fieret Deitatis, quod hæretici adulterantes verbum Dei, adhuc velut aquam vino permiſcent, cum totus Dominus Jeſus, & quod ex Deo Patre eſt, & quod ex Virgine Matre eſt, Deus ſit unigenitus in gloria Dei Patris: quoniam quidem Deus diminutus non eſt in homine, ſed homo proficit in Deum, ut ſicut *Verbum caro factum eſt, & habi-* Jo. 1.
tavit in nobis, ita caro Deus fieret, & habitaret in cœlis. Unde conſequenter addidit: *Et nunc*, inquit, Jo. 14.
dixi vobis antequam fiat, ut cum factum fuerit, credatis: v. 29.
ideſt, ideo dixi, ſi diligeretis me, lætari vos oporteret quod ad Patrem pergerem, quia Pater major me eſt, (1) ut cum factum fuerit, credatis æqualem. *Cum factum fuerit*: quid? illud utique; cum poſt Paſſionem meam cœlos aſcendero, in illa gloria quam cum Patre, & apud Patrem ſemper habui, per-

man-

NOTÆ.

(1) *Ut cum factum fuerit, credatis æqualem*) Iſidorus Clarius in Scholiis ad hunc locum: *Quod ait debere eos gaudere, quod eas ad Patrem, videtur ob hoc dictum, quod proficiſcente in cælum Domino, intellecturi apertius eſſent myſteria illa divinitatis, & nativitatis Filii a Patre, & unitatem Filii cum Patre, & cetera hujus generis.*

(1) Ego

manſurus. Ideo poſtquam reſurrexit a mortuis, quidam dubitantes increpantur ab ipſo, & audiunt, oportuiſſe hæc omnia pati Chriſtum, & ita introire in gloriam ſuam, quam ſe ante conſtitutionem Mundi ſemper poſſediſſe teſtatus eſt. Quapropter Apoſto-
2. Cor. 5. v. 16. lus: *Etſi cognovimus*, inquit, *ſecundum carnem Chriſtum: ſed jam nunc non novimus*. Eſt enim Deus & homo, utrumque jam Deus in Dei Patris dextera conſtitu-
Pſ. 74. tus, *quoniam calix in manu Domini vini meri plenus eſt mixti. Et inclinavit ex hoc in illud: verumtamen fæx ejus non eſt exinanita*. Et quamquam ſciam, cariſſime, pſalmi hujus textum alio ſenſu, & quidem rationabili, fuiſſe a prioribus explanatum, (1) ego tamen pro libertate fidei, opportunitatem dictorum ſecutus, traxi ad incarnationis Dominicæ ſacramentum. Nam ſic vel inclinatus, vel humiliatus eſt Deus in homine, ut permanens Deus eſſet quod fuerat, hominemque, propter quem ſe humiliaverat, exaltaret; quia
Jo. 1. ita *Verbum caro factum eſt*, ut habitaret *in nobis*, & ita rurſus homo in Deum converſus eſt, ut in Deum quidem promotam, naturæ tamen ſuæ ſubſtantiam
Pſ. 74. retineret. Atque ideo Propheta ait: *Quoniam calix in manu Domini vini meri plenus eſt mixti: & inclinavit ex hoc in illud: verumtamen fæx ejus non eſt exinanita. Vini,*

N O T Æ.

(1) *Ego tamen pro libertate fidei*) Nota eſt regula quam pro exponendis Scripturis tradit Aug. l. 1. de doctr. Chriſt. c. 36. *Quiſquis ſcripturas divinas, vel quamlibet earum partem, intellexiſſe ſibi videtur, ita ut eo intellectu non ædificet geminam caritatem, Dei, & proximi; nondum intellexit. Quiſquis vero talem inde ſententiam duxerit, ut huic ædificandæ caritati ſit utilis, nec tamen hoc dixerit quod ille quem legit, eo loco ſenſiſſe probatur, non perniciose fallitur, nec omnino mentitur*. Paulo aliter idem Gaudentius ſupra in Tract. de Villico: *Venio nunc ad illud quod tantopere a me exegiſti, & quid ſuper eo ſentiam, qua potero brevitate, narrabo, nulli præjudicaturus, qualiter interpretari voluerit, modo ut explanatio ejus traditionem fidei Apoſtolicæ non infringat*.

(1) Et

ni, inquit, *meri plenus eſt mixti*. Et mixtum perhibet vinum, & illud ipſum merum teſtatur eſſe, ut eumdem credamus Deum quem pro nobis & hominem confitemur. Nam quem inclinatum nuntiat, pariter dicit & plenum, ut is qui ſe ſe exinanivit formam ſervi accipiens, plenus Deus eſſe non deſinat. *Habitavit* enim in Chriſto *omnis plenitudo divinitatis corporaliter*: & *de plenitudine ejus nos omnes accepimus, gratiam pro gratia*. Hunc vero calicem *bibent*, inquit, *& peccatores terræ*. Recte juxta hunc intellectum ait: *bibent & peccatores terræ*; quia peccatores cœli ex angelis dæmones facti, ſalutis poculum bibere non merentur: terræ autem peccatores contra venena dæmonum, morboſque vitiorum, calicem ſalutis accipient, & nomen Domini invocabunt. *Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit*. Ideo vero calix iſte peccatoribus bibendus tribuitur, quia *non eſt opus ſanis medico, ſed male habentibus*. *Non veni*, inquit, *vocare juſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam*: tales enim ſapientia Dei ad iſtum cratera ſalutiferæ mixtionis invitat, cum ſublimi voce hortatur, ac dicit: *Quiſquis eſt inſipiens, divertat ad me. Et egentibus ſenſu ait*: *Venite, edite de meis panibus, & bibite vinum quod miſcui vobis*. Ob hoc autem invitatur inſipiens a ſapientia Dei, ut fiat ſapiens; & peccator, ut convertatur, ac vivat.

Coloſſ. 2.
Jo. 1. v. 16.
Pſ. 74.
Pſ. 115.
Rom. 10.
Matth. 9.
Prov. 9.

Ad iſtud poculum divinæ miſericordiæ univerſi generaliter convocamur: *Omnes enim peccaverunt*, ut ait Apoſtolus, (1) *& egent gloria Dei*. Quod ſi omnes pec-

Rom. 3. v. 23.

NOTÆ.

(1) *Et egent gloria Dei*) A Lapide in hunc Apoſtoli locum recte obſervat, quod cum ait, *Omnes egent gloria Dei*, juxta Cyrillum in lib. de recta fide ad Reginas, per

peccaverunt, & egent gloria Dei (majeſtatis quippè ejus medela) quos tandem dicemus ſanos, quibus medici officium neceſſarium non ſit, niſi forte illos qui ab ipſo jam curati, medicina ultra non indigent? Ceterum nemo ſanctorum medicina Chriſti non indiguit, cum ſanctos eos nonniſi fides ejus effecerit,
Hebr. 11. ſicut Scriptura teſtatur in epiſtola Pauli beatiſſimi ad Hebræos. Et idcirco gratias referens idem prædica-
1. Tim. 1. bat Apoſtolus: *Fidelis*, inquit, *ſermo, & omni acceptione dignus, quod Chriſtus Jeſus venit in hunc Mundum peccatores ſalvos facere*; *quorum ego ſum primus*. Nec ſibi aliquis de ſalute propria ſine Dei Chriſti munere blandiatur, quando vas electionis (1) priorem ſe fatetur eſſe omnium peccatorum. Quotquot igitur ex peccatoribus congregati, bibere fidem Chriſti meruimus, participes altaris effecti, & donum chariſmatis conſecuti, cum voce exultationis, & confeſ-
Pſ. 22. ſionis, Dei munera prædicemus dicentes: *Paraſti in conſpectu meo menſam adverſus eos qui tribulant me. Impinguaſti in oleo caput meum: & poculum tuum inebrians quam præclarum eſt!* ut poſſimus, (2) miſericordia Domi-

NOTÆ.

per gloriam intelligit Chtiſtum, qui eſt gloria Patris, hoc ipſo quo eſt Redemtor, & juſtificator noſter; quaſi dicat Paulus *omnes egent Chriſto Redemtore*. Alii magis genuine ad mentem Apoſtoli per *gloriam* hic accipiunt *gratiam*, qua glorificatur Deus. Unde Hier. lib. 6. in Iſaiam c. 16. & Aug. l. 1. de peccat. merit. c. 27. citantes non tam verba, quam ſenſum Apoſtoli, legunt: *Omnes egent gratia Dei*. Quamquam omnes hi ſenſus eodem fere tendunt. Lugd. Editio legit *& egent gratia Dei*, & paulo poſt denuo *& egent gratia Dei; majeſtatis quippe ejus medela*.

(1) *Priorem ſe fatetur eſſe omnium peccatorum*) Hoc eſt *deteriorem*, *pejorem*; non *digniorem*, ut putavit Barthius in Animadverſ. ad Paulini Petrocorii lib. 1. de vita B. Martini, hoc loco Gaudentii uſus ad illuſtrandum Paulini illud:

Ipſos ſubdiderat dilectio vera priores.

Ait quippe: *digniores*, *abuſu ævi*. Deinde profert locum Alcimi Aviti, & Gaudentii. Poterat Barthius alio Gaudentii loco uti, ubi digniorem *priorem* vocat Tr. 17. *Sed merito* prior, *& dignitate præſtantior*.

(2) *Miſericordia Domini ſubſequente*) Inepte omnino tres Editiones *materia Domini*

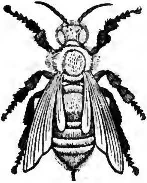
Domini ſubſequente, (1) habitationem domus ejus perpetuam promereri ab ipſo Dei Filio ſempiterno, cujus regni non erit finis, quia vicit mortem, & perpetuo regnat in ſæcula ſæculorum. Amen.

(1) SAN-

NOTÆ.

ni ſubſequente; ſed MSS. quatuor *miſericordia Domini*.

(1) *Habitationem domus ejus*) Reliqua deſiderantur in MSS.

(1) SANCTI GAUDENTII
B R I X I A N I
DE PETRO, ET PAULO
S E R M O.

(2) VEnerabilis Antiſtes Chriſti, communis autem pater, (3) affectu quo me proficiſcentem detinuit, nunc etiam compulit excuſantem, ut iterum dilectionem veſtram (4) tractatu mei ſermonis alloquerer. Et idcirco aliquid de laudibus beatiſſimorum Apoſtolorum, pro puſillitate ſenſus mei perſtringam; ipſorum tamen quorum natalis eſt, (5) præſidio animatus. Tres intelligimus (6) nativitates

N O T Æ.

(1) *Sancti Gaudentii Brixiani*) Hunc titulum præſert antiqua Editio Veneta Sermonum S. Zenonis Veronenſis Epiſcopi, in qua Sermo hic primum prodiit anno 1508. habeturque l. 3. Serm. 48. Exſtat etiam in Codd. Urb. 150. & Vat. 1235. cum quibus enllatus eſt, ſicque inſeribitur: *S. Gaudentii Brixiani de Petro, & Paulo*. Nulla ergo dubitatio, quin genuinum ſit Gaudentii opus. De hoc eodem Sermone teſtimonium proferunt recognitores, atque editores Sermonum S. Zenonis Epiſcopi Veronenſis, qui recuſi fuerunt Veronæ apud Hieronymum Diſcipulum 1586. juſſu Auguſtini Valerii Cardinalis, Veronæ Epiſcopi. Eorum verba hæc ſunt: *Monemus, prætermiſſum eſſe S. Gaudentii Epiſcopi Brixienſis Sermonem, qui excuſis Sermonibus S. Zenonis fuerat additus, quod in vetuſto MS. Codice non reperitur*.

(2) *Venerabilis Antiſtes Chriſti, communis autem pater*) Videtur Ambroſium deſignare; ſic enim in Serm. de Ordinat. ſui: *Beatus pater Ambroſius, ceterique venerandi Antiſtites*. Et infra eodem Serm. *Obſecro communem patrem Ambroſium*.

(3) *Affectu quo me proficiſcentem detinuit*) Habitum fuiſſe Mediolani Sermonem hunc, verba iſta ſatis indicant; qua in urbe non ſemel ſermocinatum Gaudentium, ex ſequentibus patet. Porro peregrinos Epiſcopos antiquitus ad concionandum invitari ſolitos fuiſſe ab ejus civitatis ad quam veniſſent, Epiſcopo, pluribus obſervavit Ferrar. l. 2. de rit. Sacr. Eccl. Conc. cap. 5. quam laudabilem, ac piam priſcæ religionis conſuetudinem negligi, atque intermitti cernens ſanctus Cardinalis Carolus Borromæus, eam in Eccleſiam Mediolanenſem & facto, & decreto revocavit, ut in ejus Actis legitur.

(4) *Tractatu mei ſermonis*) Ita Cod. Urb. & Vat. In veteri Editione deeſt vox *mei*.

(5) *Præſidio animatus*) Conſentiunt MSS. Codd. Urb. & Vat. Editi mendoſe legebant *precibus*.

(6) *Nativitates*) Ita etiam Vat. Cod. nam Urb. habet *humanitates*; in quo manifeſtus eſt librarii lapſus.

(1) *Ex*

vitates humano generi ab æterna Trinitate conceſſas. Una carnalis eſt omnium: duæ ſpiritales ſunt pro merito fidei ſingulorum. Prima, qua creamur ex nihilo in ſubſtantiam vitæ mundanæ: ſecunda, qua regeneramur in Baptiſmo ex iniquitate, & erroribus ad juſtitiæ veritatem: tertia, qua beatiſſimi Martyres, ob confeſſionem nominis Chriſti, per tormenta naſcuntur ad regnum. Talis forma præceſſit in Chriſto, qui (1) ex Virgine natus, (2) in Jordane renaſcitur, in Crucis patibulo pretioſi (3) cruoris ſanguine baptizatur. Nam poſt illud Baptiſma quod pro nobis in Jordane ſuſceperat, (4) de Paſſione ſua dicit Apoſtolis: *Baptiſma habeo baptizari*. Reſurrexit enim Luc. 12. v. 50.
(5) ex ipſo baptiſmo Paſſionis ad vitam termino jam nullo claudendam: remeavit ad regnum, *cujus regni non erit finis*. Luc. 1. v. 33.
Per hujus magiſtri veſtigia gradiuntur fideles diſcipuli Petrus, & Paulus, quorum paſſionis natalem hodie per univerſum Mundum omnes Eccleſiæ debito honore (6) concelebrant. (7) In hoc enim die apud urbem Romam ambos pro Chriſti nomine (8) Neronis crudelitas interfecit, Domini juſti-

NOTÆ.

(1) *Ex Virgine natus*) Sic Editi. Cod. Urb. *ex Virgine in homine natus*. Vat. quoque.

(2) *In Jordane renaſcitur*) Emendavimus ex Urb. & Vat. nam antea cuſi ſic, *in Jordane naſcitur*.

(3) *Cruoris ſanguine*) Sumitur ſanguis nonnumquam pro ſucco, & liquore; unde illud Manilii l. 5.

Et viridis nemori ſanguis *decedit*, *&* *herbis*.

Similiter Gen. 49. v. 11. *Lavabit in vino ſtolam ſuam*; *& in* ſanguine *uvæ pallium ſuum*. Et Deut. 32. v. 14. *Et* ſanguinem *uvæ biberet meraciſſimum*.

(4) *De Paſſione ſua*) Ita Cod. Urb. & Vat. nam antiqua Editio haber *per Paſſionem ſuam*.

(5) *Ex ipſo*) *Ex iſto* legunt MSS. Codd. Urb. & Vat.

(6) *Concelebrant*) Coneinir uterque Codex; & ita omnino legendum videtur, ut referatur ad illud *per univerſum Mundum*, & *omnes Eccleſiæ*. Editi *celebrant*.

(7) *In hoc enim die*) Sic MSS. Editio autem vetus non habet *die*. Suppeditar hinc quo ſententiam eorum fulcias qui aſſerunt, una die, eodemque anno, Apoſtolos paſſos eſſe, de qua Bar. ad A. C. 69. n. 4. Aliter ſenſit Valeſius in Not. ad Euſeb. l. 2. c. 25.

(8) *Neronis crudelitas interfecit*) Nero-

 ne

juſtitia coronavit. (1) Petrus crucifigitur verſo ad terram capite, & in ſublime pedibus elevatis, aſſerens indignum ſe qui ita crucifigeretur ut Dominus ſuus. Paulus gladio capite truncatur. Ambo nobiles, ambo inſignes: duo vero Mundi lumina, columnæ fidei, Eccleſiæ fundatores, innocentiæ magiſtri, totius ſanctitatis, & veritatis auctores. Quos tunc digne laudare poſſumus, ſi eos divinis teſtimoniis prædicemus, quibus eos Veritas ipſa laudavit. Petro con-
Matth. 16. fitenti Dominus dicit: *Beatus es, Simon Bar-jona: quoniam caro, & ſanguis* (2) *non revelavit tibi, ſed Pater meus, qui in cælis eſt.* Et *tibi dico, Petre, tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum*; & cetera. De Paulo (3) quid dicam?
Act. 9. *Quoniam vas electionis eſt*, inquit, *hic mihi, ut portet nomen meum in univerſo Mundo*. Super unum fundatur Ec-

NOTÆ.

ne ſcilicet Romæ agente; an eo in Græciam profecto? Si hoc poſtremum; Gaudentii dictum, quod Apoſtolos *Neronis crudelitas interfecerit*, ita demum accipiendum erit, quia propoſito capitali edicto, eos per ſatellites ſuos juſſerit occidi. At prior opinio multo plures habet aſſertores. Baronius quidem Apoſtolos paſſos tradit L. Fonrejo Capitone, & Cajo Julio Ruſo Coſſ. A. C. 69. cum jam Nero ex Achaja Romam rediiſſet; at Pagius, eo Romæ agente antequam in Græciam proficiſceretur, occiſos eſſe contendit, Nerva, & Veſtino Coſſ. nempe A. C. 65. Confer Tillemontium in Notis ad vitam S. Petri Nota 40.

(1) *Petrus crucifigitur verſo ad terram capite*) Putabat vir quidam doctus, deſumtum hoc eſſe ex Actis apocryphis quæ ſub Lini nomine circumferuntur; ſed rem confirmant frequentia Patrum teſtimonia, Origenis, Auguſtini, Prudentii, Chryſoſtomi, & aliorum, quos recenſet Bar. ad A. C. 69. n. 49. Ne quis inſolentiam rei obtendat, conferendus Lipſius de Cruce l. 3. c. 8. quo magis fit ut mirer, hujuſmodi ſenteoriam erudiri hominis animo inſediſſe, cum præſertim Acta illa ſuppoſititia, videantur ævo Gaudentii admodum recentiora. Vide Voſſ. de Hiſt. Græc. l. 2. c. 9. Ceterum Gaudentii verba eadem omnino ſunt ac Hieronymi in libro de Script. Eccl. ubi de Petro hæc habet: *Affixus Cruci Martyrio coronatus eſt, capite ad terram verſo, & in ſublime pedibus elevatis, aſſerens ſe indignum qui ſic crucifigeretur ut Dominus ſuus.*

(2) *Non revelavit tibi*) Ita in Editis, & Vat. nam in Cod. Urb. deeſt *tibi*; at priorem lectionem tuetur textus Evangelicus.

(3) *Quid dicam?*) MSS. habent *quid dicit?* hoc autem magis convenire videtur, cum loquatur ex perſona Chriſti.

(1) *Pre-*

Eccleſia: alter (1) pretioſum fidei myrum doctrina ſua portat in populo, ipſe vas electionis effectus. Petrus ſignis, & mirabilibus eniteſcit: Paulus in doctrina, & perſecutionibus gloriatur. Petrus (2) erat antea piſcator: Paulus perſecutor; ſed ambo poſtea facti ſunt hominum piſcatores. Etenim per totum mare ſæculi hujus (3) ſalutaris doctrinæ retia tetenderunt. Petrus ambulare jubetur in fluctibus: Paulus Matth.
in nubibus, (4) dum uſque ad tertium ducitur cœ- 14. v. 29. 2.Cor. 12.
lum: ambo in invii itineris gradiuntur elemento, fidei virtute ſublimes. Quem cui præponere audeam, neſcio; cum Dominus eos ſub una confeſſione (5) æquales in paſſione monſtraverit, in vera fraternitate co-

NOTÆ.

(1) *Pretioſum fidei myrum*) Fugiſſet me profecto locus iſte, niſi conniventi, tranſilientique mihi, vitium indicaſſet vir nobilitate juxta, ac rara literarum laude præpollens, Scipio Maffejus, minime mihi in tranſcurſu dicendus, quem jure merito Italiæ noſtræ decus, ac bonarum artium columen appellare poſſum. Quamquam enim non plane adſentiar iis quæ contra ſententiam meam erudite admodum atque ingenioſe conſcripſit, in Diſſertatione Italica de Veronenſium origine, & finibus Cenomanorum, non ideo minus eximiam viri doctrinam, aut ingenii acumen ſuſpicio: non minus ingenuos, ac ſuaviſſimos mores amo; cum, ut inquit Manutius noſter, opinionum diſſimilitudo tantum abſit a ſimultate, ut ſæpiſſime qui ſententia diſcrepant, in amore conſentiant. Sed ceteris miſſis, quod nunc inſtat agamus. Legebat vetus Editio *alter pretioſum fidei murum doctrina ſua portat in populo, ipſe vas electionis effectus;* ſed durior omnino hæc erat lectio, & Gaudentiano genio indigna. Nam qui fieri poteſt ut *vas portet murum*? deinde etiamſi *vas* illud non eſſet, quomodo appoſite dici queat ut quis *murum portet*? Apud Hier. in epiſt. ad Heliodorum habetur: *Aries iſte pietatis, quo fides quatitur, Evangelii retundendus eſt muro;* at nihil inde prorſus ad lectionem noſtram; nam aries quidem muro retunditur, quod autem *vas murum portet*, nemini umquam auditum. Hic nihil ſubſidii, luciſve adſerebant MSS. Codd. cum vir doctiſſimus conſpicatus eſt, mendum ſubeſſe, ortum ex permutatione literarum, *y* ſcilicet in *u*; ac proinde pro *fidei murum* legi debere *fidei myrum*; cujus rei frequentia apud veteres exempla occurrunt; ſcribebant enim *Æguptum* pro *Ægyptum*, *Suriam*, & *Suracuſam*, pro *Syriam*, & *Syracuſam*, *Sullam* pro *Syllam*, ac ſimilia, ut adnotavimus etiam ſupra ad Tract. 2. ex Caſſiodoro in Orthogr. c. 1. & 4. Nihil hac emendatione certius; eamque propterea avidius arripui, quod etiam alibi Gaudentius hac voce *myrum* uſus invenitur, de qua ſupra Tract. 13. id autem pluribus hic teſtatum volui tum ut ſciat lector, cui tam præclaram Gaudentiani hujus loci reſtitutionem acceptam ferre debeat, tum etiam ut ſua erudititiſſimo viro integra laus maneat.

(2) *Erat antea*) In utroque Cod. Urb. & Vat. *erat ante*.

(3) *Salutaris doctrinæ*) Sic habent MSS. antea in Editis *Salvatoris doctrinæ;* quod nullo modo videbatur retinendum.

(4) *Dum uſque ad tertium*) Emendatum ex utroque Cod. Urb. & Vat. Editi habent *diviniſque ad tertium*.

(5) *Æquales in paſſione*) Ita Editi, & Vat.

Digitized by Google

conjunxerit, unanimitatis vinculo copularit; ut etiam
de ipſis rectiſſime præſumamus Prophetico ſpiritu
Pſ. 132. prædicatum: *Ecce quam bonum, & quam jucundum, ha-
bitare fratres in unum*. Sunt quidem Moyſes, & Aaron,
de quibus dicitur fratres. Sunt Prophetæ, & Apo-
ſtoli una doctrina, ſpiritu fratres. (1) Sunt in nobis
interior, & exterior homo, ſi unum ſapiant, fratres.
Sunt etiam Petrus, & Paulus, vere conſanguinei fra-
tres, quos una pariter fides, proprii ſanguinis fecit
communione germanos. Ego eos & geminos dicere
fratres audebo, quos mater, una confeſſione, felici
Matth. 5. utero, ſimul fudit in regnum. *Beati enim qui perſecu-
tionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt re-
gnum cœlorum*. Communicemus igitur, fratres, ſancto-
rum Apoſtolorum memoriis: (2) communicemus
ſanctorum memoriis fide, opere, converſatione, ſer-
mone, ut mereamur eorum precibus ad omnia quæ-
cumque poſcimus, adjuvari, largiente gratia (3) Do-
mini Jeſu Chriſti. Cui omnis honor in ſæcula
(4) ſæculorum.

(1) SER-

N O T Æ.

Vat. In Cod. Urb. verba hæc deſunt.

(1) *Sunt in nobis interior, & exterior homo, ſi unum ſapiant, fratres*) Sic etiam ſupra in Tract. de Machabæis Martyr. *Quis ille conjunctior frater, quam homo noſter exterior?* Joannes Caſſianus Coll. 12. cap. 11. *Hoc autem fiet, quando jam deſinens caro adverſus ſpiritum concupiſcere, deſideriis* (caſtitatis) *virtutique conſenſerint, cœperintque ſibi invicem pace firmiſſima fœderari, & ſecundum pſalmigraphi ſententiam, habitarint fratres in unum*.

(2) *Communicemus ſanctorum memoriis*) Retinuimus lectionem quæ eſt in Editis, quamvis verba hæc deſint in MSS. Fortaſſe *ſanctorum memoriis* ſuperfluit.

(3) *Domini Jeſu Chriſti*) Uterque Cod. Urb. & Vat. *Domini noſtri Jeſu Chriſti*.

(4) *Sæculorum*) In MSS. additur *Amen*; quæ vox deſideratur in Editis.

(1) *Ser-*

(1) SERMO BEATI GAUDENTII EPISCOPI

DE VITA, ET OBITU BEATI PHILASTRII EPISCOPI PRÆDECESSORIS SUI.

(2) CAriſſimi, nos hodie memores promiſſionum Chriſti, honorem debitum (3) beato patri noſtro Philaſtrio, tamquam vere viventi, deferimus. Eſt enim Patriarcharum filius, & ſocius in fide, & æmulator converſationis: (4) quorum ſinceritati ſimillimus, & qualem Chriſtus vivere Deo pro-

NOTÆ.

(1) *Sermo beati Gaudentii*) Vagabatur hic Sermo extra ordinem, uti etiam in Præſatione noſtra monuimus, ideoque hic jure ſuo locum obtinet, cum alias immerito a Bibliothecæ PP. Collectoribus fuerit prætermiſſus. Sumſerunt ex eo frequentia teſtimonia Baronius, Labbeus, Caveus, & alii, collatuſque eſt a nobis cum duobus Codd. MSS. Archivi Brixianæ Eccleſiæ, quorum prior, ac vetuſtior præfert notam ſæculi XI. ac præterea cum Editione Veneta Lipomani 1554. & Colonienſi Surii 1579. qui eum vulgarunt in Vitis SS. atque a vetuſto libro Sacrarii Eccleſiæ Brixianæ ſe accepiſſe teſtantur. Deſcripſimus titulum ex utroque MS. Brix. quia antiquæ ſimplicitati magis conſentaneus videtur, quam qui a Lipomano, & Surio editus fuerat in hunc modum: *Vita beati Philaſtrii Epiſcopi Brixienſis per Divum Gaudentium ejus ſucceſſorem deſcripta*.

(2) *Cariſſimi*) In utroque Brix. Cod. ſcribitur *Kariſſimi* priſco more, quo *k* pro *c* uſurpari ſolebat. Rei notæ non immoror, cujus frequentia ſuppetunt nummorum, & lapidum exempla. Vetus Inſcriptio apud Rubeum p. 205. MONIMAE CRESCENTI KARISSIMAE M. AELIVS F. & p. 252. AVRELIO VIBIO QVI VIX. ANN. XLV. COLLEGIATI EIVS AMICO KARISSIMO. Vid. Lipſ. de recta pron. Lat. Ling. cap. 13.

(3) *Beato patri noſtro Philaſtrio*) Supra etiam in Serm. de Ordin. ſui, patrem eum appellat: *Poſt illam venerandæ memoriæ patris mei Philaſtrii erudititiſſimam vocem*; & in Præf. ad Benivolum: *Imbutum te admirabilibus doctrinis Apoſtolici per omnia viri, patris noſtri Philaſtrii*. In MSS. *beato patri noſtro Filaſtrio*, & ſic ubique pro *Philaſtrius* legitur *Filaſtrius*.

(4) *Quorum ſinceritati ſimillimus*) Supple *fuit*. Reliqua quæ ſequuntur, mirum in modum depravata erant in Exemplaribus editis, quæ ſic habent: *æqualem Chriſtum vivere Deo pronuntiat*; ac quorſum hoc loci æqualitas Chriſti, ac Dei? Non enim de Arianorum, ſed de Sadducæorum hæreſi, qui reſurrectionem negabant, ſermo eſt. Præterea videbatur Gaudentius totum locum Philaſtrio tribuere, quaſi is eſſet qui Sadducæorum incredulitatem validis rationibus refelleret, cum hæc tamen omnia

Digitized by Google

Matth. 22. Luc. 20. pronuntiat, incredulitatem Sadducæorum valida perſcriptione refellens, dum dicit, illum qui nuncupatur Deus Abrahæ, & Iſaac, & Jacob, non eſſe Deum mortuorum, ſed vivorum. Luc. 20. v. 38. *Omnes enim*, inquit, *illi vivunt*. Et certe ſcriptura divina (1) mortuos eos fuiſſe juxta conditionem carnis, quamvis in ſenecta bona, prædixerat, ac ſepultos, (2) ſicut exſtantia demonſtrant ſepulcra. Quod igitur beato Petro Act. 2. v. 29. licuit audenter dicere de Patriarcha David, quia mortuus fuerit, & ſepultus, cum ſciret eum Prophetica fide vitam præſumſiſſe poſt mortem, quippe dixerat: Pſ. 118. *Vivet anima mea, & laudabit te*; & cetera hujuſmodi; liceat & nobis audenter dicere ad vos de filio Patriarchæ legitimo, ſummoque ſacerdote Philaſtrio, quoniam mortuus quidem eſt, & ſepultus, & ſepulcrum ejus eſt apud nos; ſed vita ejus in Chriſto eſt Coloſſ. 3. apud Deum. Itaque cum Chriſtus apparuerit vita noſtra, tunc & iſte cum ipſo apparebit in gloria. Legitimum vero eum eſſe filium beatiſſimi Abrahæ, Gen. 12. fidei, atque operum teſtantur exempla. Credens enim Deo fide pleniſſima, (3) exiit & ipſe de terra ſua, & de

N O T Æ.

mnia a Chriſto dicta ſint, ut patet ex Evangelico textu. Cuncta igitur hujus initio Sermonis, ambiguitatis, atque obſcuritatis plena erant, niſi ſubſidium attuliſſet prior ac vetuſtior Brix. Cod. qui legit *& qualem Chriſtus vivere Deo pronuntiat*; qua lectione recepta genuinum ſenſum loco huic reſtituimus.

(1) *Mortuos eos fuiſſe juxta conditionem carnis*) Denuo Editiones vitio non levi laborabant, legentes *mortuos aſſerit eos fuiſſe in Chriſto juxta conditionem carnis*, deinde *quamvis in ſenecta bona prædixerat eſſe ſepultos*. Abſurde admodum additum erat illud *in Chriſto*, ac præterea duo verba, *aſſerit*, atque *eſſe*, ſuperfluebant. Uterque Brix. Cod. exhibet lectionem noſtram.

(2) *Sicut exſtantia demonſtrant ſepulcra*) De ſepultura Patriarcharum Gen. 25. ubi de Abraham, & 35. ubi de Iſaac, & 50. ubi de Jacob. Mauſoleum in quo eorum reliquiæ ſepultæ fuerant, exſtabat adhuc temporibus Joſephi, & Hieronymi, in orbe Chebron, ex optimo marmore fabricatum. Vid. Joſ. 5. bell. Jud. 7. Hier. in loc. Hebr. ver. *Arbor*. Hæc fortaſſe monumenta in Orientali peregrinatione Gaudentius ſuiſmet oculis perluſtraverat.

(3) *Exiit & ipſe de terra ſua*) Cujas eſſet Philaſtrius, omnino nobis ignotum. Hoc autem & veteres latuiſſe, prodit Rhythmus de Philaſtrio, quem nuper edidimus

& de cognatione ſua, & de domo patris ſui; & ſequebatur verbum Dei, ab omnibus ſæculi impedimentis exutus. Ac propterea cito aſſequi meruit quod ſequi ſtuduit expeditus. Exercens namque continentiam ſingularem, pervigil in ſcripturis ſanctis, Dei ſapientiam concupivit, portionem ſuam Chriſtum reputans Dominum: *in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ cœleſtis abſconditi*. Coloſſ. 2. Quibus cum repleviſſet deſiderium ſuum, deſideriorum cœleſtium vir, & per impoſitionem manus presbyterii, diſpenſator fuiſſet divini ſermonis electus, negligere gratiam Dei omnino paſſus non eſt. Sed circumiens univerſum pene ambitum Romani orbis, Dominicum prædicavit verbum, Pauli Apoſtoli idoneus imitator exſiſtens. Sancto enim Spiritu plenus, non ſolum contra Gentiles, atque Judæos, (1) verum etiam contra hæreſes omnes, & maxime contra furentem eo tempore Arianam perfidiam, (2) tanto fidei vigore pugnavit, ut etiam ver-

N O T Æ.

mus in additionibus ad Ughellum. In eo ſic habes:

Turribus quorum genitus hic fuit,
Nullus ex nobis meminit, ſapit nec:
Scimus hoc ſed nos, Abraham beatum
Eſſe ſecutum.

Porro quia Rhythmus iſte de Philaſtrio multa, & egregia continet, ac ſub nomine Gaudentii aliquando circumlatus eſt, eum tamquam præclaram mantiſſam Sermoni huic adjecimus. Philaſtrium *Hiſpanum* vocat Ughellus, *gente forſan Italum* Caveus, ſed nulla probabili conjectura freti. Vide quæ diximus in Aonotationibus ad Ughellum in Epiſcopis Brixienſibus Tom. 4. col. 525. Venetæ Editionis.

(1) *Verum etiam contra hæreſes omnes*) Exſtat liber Philaſtrii de hæreſibus, cum ſtudioſe, tum pie conſcriptus: huic tamen minus accurati judicii notam nonnulli inurunt, eo quod Philaſtrius in eo plura hæreſum catalogo adſcripſerit quæ minime erant eo nomine cenſenda. Tres autem claſſes hæreſum, ſeu ordines conſtituit: primam earum quæ fuerunt ante adventum Chriſti, alteram earum quæ poſt Chriſti Paſſionem, tertiam earum quæ ſub Apoſtolis exſtiterunt. Hujus libelli novam Editionem parabat Jo. Albertus Fabricius, uti ipſemet profitetur Bibl. Lat. pag 732. ſed fortaſſe huc uſque manum abſtinuit propter raritatem Exemplarium MSS.

(2) *Tanto fidei vigore pugnavit*) Hunc Gaudentii locum de Philaſtrio recenſet Baron. ad A. C. 369. n. 27. eoque uſi ſunt Rampertus in Serm. de Tranſlat. Philaſtrii, & Ferrarius in Catal. SS. Ital. 18. Julii. Putat vero Baronius, hoc loco a Gaudentio ſignificari, remanſiſſe poſt diſceſſionem Hilarii Philaſtrium Mediolani, ut quoquo modo poſſet, Catholicum populum

verberibus ſubderetur, & in corpore ſuo ſtigmata Domini noſtri Jeſu Chriſti portaret. Nam & in Mediolanenſi urbe idoneus olim cuſtos Dominici gregis fuit, Ariano repugnans Auxentio, priuſquam beatus eligeretur Ambroſius. Romæ etiam non exiguo tempore moratus (1) multos & publica, & privata diſputatione lucratus in fide eſt. Sed neque per vicos & caſtella diverſarum præteriens regionum, prædicare verbum Dei umquam deſtitit fidelis Chriſti diſcipulus. Poſt illos itaque circuitus animarum plurium ſalutares, Brixia eum rudis quondam, ſed cupida doctrinæ, promeruit: ſcientiæ quidem ſpiritalis ignara, ſtudio tamen diſcendi laudabilis. Excidit continuo imis ab ſtirpibus (2) horrentem ſilvam diverſi erroris bonus agricola, & aratro doctrinæ pronus incumbens, invertit crudam totis viribus terram, ſqualentemque humum ſulcis aſſiduis in novalia fœcunda convertit, affatim ſemina vitalium mandatorum gremio ejus inſinuans. Plantavit quoque vi-
Pſ. 103. neam, cujus lætaretur ex fructu: *quoniam vinum lætificat cor hominis*. Oleas etiam pacis agreſtibus indidit oleaſtris, & aſperitati pomorum ſilveſtrium germina pinguedinis, ac ſuavitatis inſeruit, (3) ut haberet Apo-

N O T Æ.

pulum in officio contineret; quam ob cauſam verbera paſſus ſit.

(1) *Multos & publica, & privata diſputatione lucratus in fide eſt.*) Hic fortaſſe Gaudentii locus anſam præbuit aliquibus, inter eos quos Philaſtrius in fide luctatus eſt, Auguſtinum quoque liberaliter connumerandi. At hæc ſunt otioſorum ingeniorum vaticinia magis, quam conjecturæ; quas profecto non tanti pendimus, ut iis refellendis multum curæ, aut temporis impendamus. Vide Annotationes noſtras ad Ughellum.

(2) *Horrentem ſilvam diverſi erroris*) Sic emendavimus ex priori & vetuſtiori Brix. Cod. Alter porro Codex, itemque Editi, *horrentem ſilvis diverſi erroris*.

(3) *Ut haberet Apoſtolicus vir*) Supra in Præf. ad Benivolum: *Admirabilibus doctrinis Apoſtolici per omnia viri, patris noſtri Philaſtrii*. Communis hæc erat Epiſcopis appellatio, ut notat Baluzius ad Salvian.

p. g.

Apoſtolicus vir aliquem & in vobis fructum, ſicut & in ceteris gentibus. Et iſte quidem conſummati operis nunc apud Deum fructibus, gratulatur, nam *dignus eſt operarius mercede ſua*: & *laborantem agricolam oportet primo de fructibus ſumere*. Ego autem minima ejus pars, omnibus votis exopto ut (1) agrum bene a patre conſitum, & non ſatis idonea ſucceſſione ſuſceptum, quoquo modo tueri prævaleam. Zelum fidei ejus, & magnitudinem laborum paulo ante perſtrinximus. (2) Jam reminiſcamur, cariſſimi, vehemens ille ardor animi quantam poſſederit in ſanctis moribus lenitatem: illa celſitudo ſcientiæ quanta fuerit humilitate ſublimis: illa cœleſtium rerum peritia quam fuerit ignara terreſtrium. Erat enim humanæ gloriæ neſcius, & acer divini honoris exactor: non quærens quæ ſua eſſent, ſed quæ Jeſu Chriſti. Amicitias ſæculi, & officia mundana contemnens, (3) ſervitio Dei jugiter adhærens, inter humana colloquia jugiter occupatus: nimirum ibi cor ejus erat, ubi theſaurus. Illud etiam quale eſt, quod cum operoſa quæque hujus ſæculi, ac pretioſa deſpiceret, vilium rerum pauperrimos venditores, miſericordi ambitione profuſus em-

Luc. 10.
2. Tim. 2.
Philipp. 2.
Matth. 6.

N O T Æ.

pag. 322. Sic idem Gaudentius Tract. 5. *Si quis vero eſt Apoſtolicus, & per Jeſum proſtrato Ægyptio magnus factus, ac potens*; & in Tract. de Ordin. ſui: *Precentur modo hi omnes Apoſtolici ſacerdotes*. Item in Tract. de Dedic. Baſil. *Convenerunt ſancti Antiſtites, & Apoſtolici viri*.

(1) *Agrum bene a patre conſitum*) Ita Brix. Cod. uterque, & quidem recte, cum in Editis corrupte legeretur *agrum bene a patre cenſitum*.

(2) *Jam reminiſcamur, cariſſimi*) Iterum Brix. uterque *Kariſſimi*. Ab hoc loco uſque ad illa verba *Pauca hæc de virtutibus hominis Dei*, retulit ex Gaudentii MS. Cod. ſatis accurate Capreolus lib. 3. Hiſt. Brix. ubi de Philaſtrio verba facit; ideoque videtur primus fuiſſe qui ſpecimen Gaudentianorum Sermonum in lucem ediderit.

(3) *Servitio Dei jugiter adhærens*) Prior ex Brix. Codd. *ſervitio Dei ſed jugiter adhærens*: alter *ſervitio Dei ſe jugiter adhærens*. Capreolus legit: *ſervitio Dei jugiter adhærebat*.

emtor augebat? parum ſcilicet computans (1) quod profeſſis egentibus largiretur. Erat idem ſanctus ira brevis, indulgentia facilis, (2) patientia ſuperans, humanitate devincens: in corripiendo diſtrictus, in relaxando abſolutus, liber in agendo: omni ætati, & conditioni, & ſexui, ſtupenda benignitate communis, (3) ac tum humilibus quibuſcumque conjunctior. Ipſe quoque in illo habitu veſtium, tota erat vilitate mundiſſimus: gratus ſine induſtria, (4) contemtibilis ſine fuco, & plane qui ipſo nil curante, mentis ejus panderet puritatem.

Pauca hæc de virtutibus (5) hominis Dei breviſſimo ſermone memoravi, (6) ne dies iſte quo ad ſuperna migravit beatus Philaſtrius patronus noſter, cujus hodie feſta celebramus, triſti ſilentio inglorius præteriret. Nam cum multa meritorum ejus præconia, (7) quatuordecim jam per annos ſolemnitatis hujus cultum renovans, auditui veſtro intulerim, plura (8) quæ prædicari adhuc poſſunt, intacta perſpicio. Quintodecimo autem Calendarum Auguſtarum

rum

N O T Æ.

(1) *Quod profeſſis egentibus largiretur*) Sic legunt Brixiani duo, quibus conſonat Capreolus. Editi vero *quod profeſſus*.

(2) *Patientia ſuperans*) Brixiani duo, & Capreolus. In Editis *patientia ſupremus*.

(3) *Ac tum humilibus quibuſcumque conjunctior*) Uterque Brix. legit *tam humilibus quibuſque*. Capreolus autem *pariterque humillimis quibuſcumque conjunctus*.

(4) *Contemtibilis ſine fuco*) Apud Capreolum ſic: *contemtum ſine fuco quærens, ut mentis ſuæ panderet puritatem*; quæ quidem lectio melior, & commodior videtur. Cetera apud Capreolum non exſtant.

(5) *Hominis Dei breviſſimo ſermone*) Prior & vetuſtior Brix. Cod. ſic habet: *hominis Dei, beatiſſimi videlicet Filaſtrii, egregii patroni noſtri, cujus hodie feſta celebrantur, breviſſimo ſermone*.

(6) *Ne dies iſte quo ad ſuperna migravit beatus Philaſtrius patronus noſter, cujus hodie feſta celebramus, triſti ſilentio*) Idem Cod. *Ne dies iſte celebrabilis, quo ad ſuperna migravit, triſti ſilentio*.

(7) *Quatuordecim jam per annos ſolemnitatis hujus cultum renovans*) Hinc facile liquet, Sermonem hunc habitum fuiſſe a Gaudentio paulo poſt annum 400. cum Epiſcopatum accepiſſe videatur circa annum 387. juxta ea quæ diximus in Præfatione.

(8) *Quæ prædicari adhuc poſſunt*) Prior & vetuſtior Cod. *quæ prædicari adhuc oporteat*.

Digitized by Google

rum exuit hominem, & migravit ad eum quem dilexit. Tam digni igitur memoriam ſacerdotis debito affectu veneremur, ut ipſius quoque ſuffragio bona quæ poſcimus, facilius impetremus: largiente Dei Filio ſempiterno, cui eſt omnis honor, virtus, & gloria, cum Patre, & Spiritu ſancto, in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

Digitized by Google

ADMONITIO

in ſequentem Rhythmum.

Q*Voniam Rhythmus iſte fere eadem metro continet quæ ſuperiori Sermone a Gaudentio in laudem Philaſtrii ſoluta oratione dicta ſunt, ac præterea aliquando Gaudentium auctorem præſetulit, ideo ne Gaudentii ſtudioſus Lector aliquid a nobis deſiderare poſſet, eum hoc loco ſubjecimus. Quis fuerit auctor, latet. Non dubium tamen quin ſit nono ſæculo antiquior; Rhythmi enim hujus Rampertus meminit in Sermone de Philaſtrio, quem habes infra; cujus Ramperti auctoritate eum Gaudentio libenter abjudicavimus. Certe neque ſtilus, neque ſaliva (ut Hieronymi verbis utar) Gaudentium auctorem ſapiunt. De Rhythmo hoc teſtimonium Ramperti eſt hujuſmodi:* Sed & rhythmicum hymnum, quem ergo auctoritatis Gaudentium Epiſcopum feciſſe ferunt, cantare de ipſo ſedule conſueverat. Gaudentium autem ipſum compoſuiſſe nuto, cum longe, aliterque ſenſus primæ lineæ ſit, & ipſe Rhythmus elementa nominis compoſitoris ſui, per capita, ut ita dixerim, verſuum, ſi quis intendat, habeat. *Videbatur profecto ex hoc Ramperti teſtimonio aliqua affulgere conjectura de nomine auctoris, cum dicat:* & ipſe Rhythmus elementa nominis compoſitoris ſui PER CAPITA, ut ita dixerim, VERSUUM, ſi quis intendat, habeat; *verum ex initialibus literis cujuſlibet quaternarii nihil aliud efficitur, niſi* FILASTRIUS BRICSIENSIS PRAESUL. *Proinde ſi quis hunc nodum ſolvat, erit mihi magnus Apollo. Non enim crediderim, Philaſtrium ipſum Rhythmum hunc in*

ſui-

ſuimet laudem condere potuiſſe. Fortaſſe Rampertus intellexit, Auctoris nomen contineri alio carmine, quod ad calcem illius Rhythmi ab ipſo auctore adjectum eſt, habeturque in priori ac vetuſtiori ex duobus Codd. MSS. Brixianæ Eccleſiæ, de quibus paulo ſupra in Notis initio Sermonis præcedentis; hoc modo:

PERFECTUS quondam fueras, pater alme Filaſtri,
Ingenio, vita, ſenſibus, atque fide.
PERFECTI nervi ſtudui tibi ponere carmen
Devotus, humilis, ſervulus atque tuus.
Intercede tuis meritis pro me rogitando
PERFECTE ſemper, per Dominumque Deum.

Si quis fortaſſe probare poſſet, Rhythmi illius auctorem fuiſſe aliquem nomine, aut appellatione PERFECTUM, *ideoque vocem illam alternis verſuum capitibus hoc carmine repetitam, non valde repugnarem; verum aperte profiteor, omnia mihi hoc loci obſcura, & incerta eſſe, nihilque aliud promtum videri, niſi pium aliquem virum Gaudentio juniorem, Rhythmum hunc in laudem Philaſtrii, ex Gaudentiani Sermonis ſententiis conſarcinaſſe. Qui primi Ramperti Sermonem in lucem ediderunt, mala fide uſi, Gaudentium Rhythmi auctorem facere cupientes, verba illa quibus id a Ramperto in dubium revocatur, tuti reſecuerunt: at nos integrum Ramperti teſtimonium repoſuimus, uti fuſius infra ſuo loco indicamus in Notis ad Rampertum. Habetur autem Rhythmus iſte in iiſdem duobus Codd. MSS. Brixianæ Eccleſiæ in quibus exſtat etiam præcedens Sermo Gaudentii de Philaſtrio, atque ex iis, vel ex horum alterutro, tunc depromſimus, cum eum edidimus in additionibus ad Ughellum. * Quoniam vero in illa Editione aliqua mutatio feſtinantibus obrepſit, hic denuo cum Exemplaribus MSS. diligenter collatum, & emendatum damus. Ne quid porro candidum Lectorem, & veritatis amantem lateat, monemus, alteri ex his Brixianis Codicibus, poſterio-*

* Tom. 4. col. 526. Edit. Ven.

ri ſci-

ri ſcilicet ac recentiori, vitium eſſe illatum, ubi in hoc Rhythmo legitur SEPTIMUS *fuiſſe Philaſtrius Brixiæ Epiſcopus; nam pro*

SEPTIMUS ſedis ſolio reſedit,

ſuppoſitum fuit

DECIMUS ſedis ſolio reſedit.

At nota hæc aperte falſitatem ſuam prodit; in priori etenim ac præſtantiori Codice ſincere legitur

SEPTIMUS ſedis ſolio reſedit:

deinde lex carminis repugnat, & FILASTRII *nomen, quod initialibus literis cujuslibet quaternarii exprimitur (ſi tamen conjectura hæc noſtra ullius eſt ponderis) amplius non haberetur: poſtremo in Sermone Ramperti, qui in illo eodem poſteriori Codice cui vitium illatum eſt, Rhythmo præponitur, diſerte ſcribitur Philaſtrius ſeptimus Epiſcopus Brixienſis his verbis:* Etenim hic SEPTIMUS EPISCOPUS Brixienſem Eccleſiam Chriſto tunc prædicando congregans, ſanctum dogma cuſtodivit. *Quorſum autem fraus hæc, aut quo tenderet, brevibus dicam. Cœperat nempe jam tum apud nonnullos ex noſtris male feriatos homines invalere recentior opinio,* decimum *fuiſſe Philaſtrium Brixianæ urbis Epiſcopum, qui antea* ſeptimus *habitus fuerat; cum ſciolus fortaſſe aliquis conſpicatus notam carminis hujus ſententiæ ſuæ valde incommodam, delevit, ac recentiori atramento, minioque oblivit, intactis relictis Sermone Ramperti, ac vetuſtiori Codice, qui violatricem manum effugerunt. Sed jam ad Rhythmum ipſum accedamus.*

IN-

INCIPIT CARMEN

SAPPHICUM PENTAMETRUM

AD LAUDEM BEATI

FILASTRII EPISCOPI.

FErtilem cantum habitator omnis,
Quo fluit * Cleoſa, fluit atque Mella,
Circuit currens Ollium recurvum,
Concine mecum.
Iſtius cantus modulator adſit
Noſtra Benaci habitans & ora
Liber, & ſervus; recinantque cunctis
Vocibus odas.
Læta plebs cuncta populi reſultet,
Brixiæ quiſquis genitus, & hoſpes,
Clerus, & laici populi phalanges,
Sexus, & ætas.
Ad melos tanti patris excitemur,
Oſſibus cujus fruimur perenne;
Præſul & quiſquis fuit in hac urbe
Tempore priſco,
SEPTIMUS ſedis ſolio reſedit
Brixienſis hic bonus, & beatus,
Nobilis, prudenſque, FILASTRIUS qui
Nomine dictus.

* fortaſſe Clyſi.

I i Tur-

Turribus quorum genitus hic fuit,
Nullus ex nobis meminit, ſapit nec:
Scimus hoc ſed nos, Abraham beatum
Eſſe ſecutum.
Rebus, & notis patria relictis,
Ac fide ſe ſe comitante ſemper,
Dogma quæſivit jugiter ſupernum
Senſibus imis.
Is vigil ſacros relegendo libros,
Continens, ſolus veluti fuiſſet,
Inſtruit ſe ſe ſapiens amore
Valde ſuperno.
Vir bonus, ſimplex, bonitate fartus,
Portionem qui propriam ſuamque
Eſſe credebat Dominum Deumque,
Sorte perenni.
Sorte divina ſacer eſt ſacerdos
Conſecratus; tum ſtuduit deinceps
Orbis ad metas populos docere
Dogmate ſancto.
Barbaras gentes idolis recurvas,
Atque Judæos homines iniquos,
Perfidos contra monitis ſupernis
Reſtitit ipſe
Regis æterni amabilis miniſter;
Perfidæ ſectæ monita magis ſed
Arianorum fore falſa dixit,
Semper ubique
Intimo ſenſu veluti repugnans.
Sedulis flagris ſua membra fundunt
Cæſa currentem roſei coloris
Sæpe cruorem.

Digitized by Google

Curioſus dum jugiter moneret,
Impiis tantum licuit in ipſum,
Ut ſuis membris nimium referret
Stigmata Chriſti.
Sed tibi, Auxenti, miſer, imperite,
Reſtitit fortis fidei vigore,
Morſibus veſtris populum refellens
Uſque cruentis.
In fide multas populi cohortes
Urbis orbem per ſtabilivit ipſe;
Brixiam donec adiit, volente
Rege poplorum;
Et rudem, ſed tunc cupidam moneri,
Inſciam quamquam, tamen ad docendum
Firmiter promtam, ſtudio ſagaci,
Ingenioque.
Nam rudem plebem, maculas habentem
Exuit multas veteres, noviſque
Induens, ipſam recreando Chriſto,
Moribus almis.
Sanctus hic vates fuit hujus ævi,
Neſcius pompæ, Domini honoris
Arduus cultor, ſua non requirens;
Euge fidelis.
Iſtius ſæcli vacuos honores
Credidit vilis pretii fuiſſe,
Lege ſub Chriſti meditatus eſt qui
Nocte, dieque.
Sæculi magna, & pretioſa quæque
Sprevit ut parvum, nihilumque duxit;
Venditores ſed pretii minoris
Auxerat emtor.

Patris affectu patiens, ad iram
Et brevis, nec non facile remittens;
Dulcis, humanus, ſobrius, benignus,
Omnia cunctis.
Rectus & judex, medicuſque prudens;
Spiritalem qui ſapuit medelam:
Miſcuit Baccho latices olivi,
Vulnera curans.
Ac pater quamvis minimis fuiſſet
Nexior ſemper, tamen ipſe nexus
Sexus, ætatis, famulatus, atque
Nobilitatis.
Euge mirandus, imitandus atque;
Vilis, & grati habitus fuitque:
Vilitas ſpurco caruitque geſtu,
Gratia faſtu.
Sexies terna rapuit dies quem
Julii menſis, lacrimante clero;
Flente ſed multum populi caterva
Vocibus altis.
Unde nos ſemper meritis beatis,
Credimus noſtri relevarierque
Faſce peccati, veniæ locumque
Poſſe tenere,
Luminis Patris, Genitique ſi ſit,
Spiritus ſancti, miſerendo noſtrum,
Gratia perpes jugibus medelis
Omnibus annis. Amen.

RAMPERTI
BRIXIÆ EPISCOPI
SERMO
DE TRANSLATIONE
BEATI PHILASTRII.

Digitized by Google

Digitized by Google

PRÆFATIO.

RAMPERTUS nono ſæculo Brixianam ſedem tenuit, fuitque in Epiſcopatu Petri ſucceſſor, ut ex ejus Sermone liquet quem hic exhibemus. Anno Dominicæ Incarnationis octogeſimo trigeſimo octavo, corpus beati Philaſtrii ſeptimi Brixiæ Epiſcopi, in æde ſancti Andreæ olim ſepultum, tranſtulit ad Eccleſiam ſanctæ Dei Genitricis Mariæ, quam ipſe ***matrem Eccleſiam hiemalem*** vocat; de qua Translatione teſtimonium exſtare voluit, conſcripto hoc Opuſculo, ubi etiam miracula quæ tunc contigerunt, diligenter comprehendit, ſecutus morem illius ævi, quo celebriores hujuſmodi Tranſlationes ab Epiſcopis, aliiſque ſummis viris, ſcriptis conſignari ſolebant. Sic Translationem corporis ſancti Auguſtini, ex Sardinia inſula Papiam delati, opera Luithprandi Longobardorum regis, conſcripſit, juſſu Caroli Magni, Petrus Archiepiſcopus Mediolanenſis, cujus epiſtola, ſeu narratio, habetur data ad eumdem Carolum Magnum anno ſalutis ſeptingenteſimo nonageſimo ſexto apud Baron. ad A. C. 725. & Eginhartus ejuſdem Caroli Magni Cancellarius, Hiſtoriam ***de Inventione, ac Tranſlatione reliquiarum SS. Martyrum Marcellini Presbyteri, & Petri Exorciſtæ, deque illuſtribus ad eorum interceſſionem patratis miraculis***, quatuor libris enarravit, qui exſtant apud Surium ad diem 2. Junii. Hæc dicta ſint, ne aliquibus fortaſſe videatur inſolens hoc ſcribendi genus. Ceterum hic Ramperti libellus præclarum eſt antiquitatis Eccleſiaſticæ monumentum; in eo enim tradidit nobis triginta, & eo amplius Epiſcoporum ſeriem, qui a Philaſtrio uſque ad ipſum Rampertum Brixianam Eccleſiam rexerunt, fecitque ut de eorum ſucceſſione, ac nomine, nullus ambigendi relictus eſſet locus, præſidio hujus Catalogi; quo etiam ſæpius ad Epiſcopos noſtros recte collocandos Baronius, & Papebrochius utiliter uſi ſunt. Quanta autem religionis, ac pietatis laude Rampertus Brixianæ Eccleſiæ præfuerit, illud vel præcipue argumento eſſe poteſt, quod, cum animadverteret collapſam divinorum officiorum diſciplinam, eidem reſtituendæ cœnobium ad Eccleſiam SS. Fauſtini, & Jovitæ exſtruxerit, illudque multis prædiis dotaverit, accitis Leutgario Abbate, & Hildemaro Monacho, quos e Franciæ partibus Mediolanum profectos, ab Angilberto Archiepiſcopo ad ſe mittendos curavit, ut eorum doctrina, & exemplo, ceteros ad pietatem inſtrueret. Inſtrumentum fundationis hujus cœno-

bii

bii edidimus nuper in Additionibus ad Ughellum *; de qua etiam plura doctiſſimus Mabillonius tom. 2. Annal. Bened. ad ann. 840. pag. 618. & in Analectis tom. 2. pag. 81.

* Tom. 4. Edit. Ven. col. 533.

Hunc Ramperti Sermonem de Tranſlatione beati Philaſtrii primus edidit Aloyſius Lipomanus in Vitis SS. tom. 4. ac poſt eum Laurentius Surius ad diem 18. Julii; uterque vero a MS. pervetuſto Cod. Brixianæ Eccleſiæ accepiſſe fatetur. Tam apud Lipomanum, quam apud Surium, hoc titulo inſcribitur: *De eodem beato Philaſtrio per beatum Rampertum quadrageſimum Epiſcopum Brixienſem*. Quamquam porro hæc numeri nota a Lipomano, & Surio appoſita ſit (non enim in MSS. habetur) quæri non immerito poteſt, an recte dicatur Rampertus quadrageſimus Brixiæ Epiſcopus. Sed omnis dubitatio ab ipſo Ramperto tollitur. Cum enim in hoc Sermone cap. 2. ſatis aperte dicat, Philaſtrium ſeptimum fuiſſe Brixiæ Epiſcopum: *Etenim hic* SEPTIMUS *Epiſcopus Brixienſem Eccleſiam Chriſto tunc prædicando congregans, ſanctum dogma cuſtodivit*, hinc liquido conſtat, fuiſſe Rampertum Brixiæ Epiſcopum quadrageſimum. Nam ſi Philaſtrio addas Gaudentium Philaſtrii ſucceſsorem, qui proinde hac ratione eſt octavus, ac poſtmodum triginta ſequentes Epiſcopos, a Ramperto poſt Gaudentium enumeratos, fiunt Epiſcopi trigintaocto; cui numero ſi apponas Berticanum, qui a nonnullis inter Dominatorem, & Paulum, ab aliis vero inter Anaſtaſium, & Dominicum recenſetur, Rampertus ipſe efficitur Epiſcopus Brixiæ quadrageſimus. Hanc totam rationem, qua recta Brixianorum Epiſcoporum uſque ad Rampertum ſeries ſtatuitur, ideo hoc loco libentius proſecuti ſumus, quod recentiores nonnulli Brixianarum rerum Scriptores, Octavius Rubeus nempe in Hiſtoria MS. quæ exſtat in Bibliotheca PP. Congregationis Oratorii Brixiæ, ac Rubei veſtigiis inhærens Bernardinus Faynus in Opuſculo cui titulus *Cœlum Brixianum*, Brixiæ edito anno 1658. poſthabita Ramperti auctoritate, minime veriti ſunt, novis Epiſcoporum nominibus additis, Philaſtrium decimum Brixiæ Epiſcopum facere. His autem conſenſerat Ughellus tom. 4. Italiæ Sacræ. At eo errore ſemel admiſſo, totam Brixianorum Epiſcoporum ſeriem uſque ad Rampertum incertitudine, ac falſitatibus laborare neceſſe erat: quinimmo Rampertus ipſe non amplius quadrageſimus, ſed quadrageſimus tertius Brixiæ Epiſcopus numerabatur, aut quadrageſimus quartus, ſicuti eidem Ughello placuerat; quas omnes Brixianæ Epiſcoporum hiſtoriæ labes, ac maculas deterſimus in poſteriori nupera Ughelli Editione, ubi Philaſtrium ſeptimum, Rampertum vero Epiſcopum Brixiæ quadrageſimum reſtituimus. Rem pluribus argumentis indigere non cenſeo, cum in medio poſita ſit auctoritas Ramperti, a qua re-

ce-

cedere nullo modo licet. Si quis tamen adhuc plura cupiat, adeat Annotationes noſtras ad Ughellum in Epiſcopis Brixiæ, * ac præterea videat ea quæ præfati ſumus paulo ſupra ad antiquum Rhythmum in calce Operum Gaudentii, cujus quoque Rhythmi teſtimonio Philaſtrius ſeptimus Brixiæ Epiſcopus appellatur. Equidem non me latet, rejici a nonnullis Berticanum illum qui etiam a Ramperto prætermittitur; ſed fortaſſe eum Rampertus ſiluit, quia inter ſanctos, ac *venerabilis memoriæ* Epiſcopos locum ſimoniaco homini eſſe non poſſe exiſtimavit. Si quis tamen contra velit, prædictum Berticanum omnino omittendum, ego, quamquam eum in ſeriem Ughellianam admiſerim, non valde diſſentio, cum nec in vetuſtioribus Catalogis Epiſcoporum Brixiæ habeatur, atque hoc modo Berticano omiſso, Rampertus paululum de loco decedens, fieret Epiſcopus trigeſimus nonus. Hinc Gerardus Jo. Voſſius lib. 2. de Hiſt. lat. c. 35. *Rampertus*, ait, *trigeſimus nonus, vel, juxta alios, quadrageſimus Brixienſium Epiſcopus.* Quidquid perporro ſit de Berticano (non enim de hoc valde laboro) certum mihi, immotumque eſse debet, ut Ramperti auctoritas conſtet, Philaſtrium ſeptimum fuiſse Brixiæ Epiſcopum, Rampertum vero ipſum numquam ſupra quadrageſimum conſtitui poſse; quæ numeri ratio cum a Lipomano, & Surio, huic Ramperti Opuſculo præfixa fuerit, certo certius eſt, ineptam illam ſententiam quæ Philaſtrium decimum, Rampertum autem quadrageſimum tertium Brixiæ Epiſcopum fecerat, eſse Lipomano, ac Surio recentiorem.

* Tom. 4. Edit. Ven.

Ex hactenus dictis ſatis abunde patet, quanti faciendus ſit hic Ramperti libellus, qui tanta luce Brixianæ Eccleſiæ hiſtoriam perfundit. Quare, ut emendatior prodiret, diligenter eum contulimus cum duobus iiſdem Brixianis MSS. in quibus exſtat etiam poſtremus Gaudentii Sermo *de vita, & obitu beati Philaſtrii*. Prior ac vetuſtior ex his duobus Codd. ut illic etiam monuimus, præfert notam ſæculi XI. alter vero, quamvis recentior videatur, nec æquali omnino diligentia conſcriptus, tamen fere ſemper prioris lectionem confirmat, præſertim ubi emendatione maxime opus eſt, ut in illis duobus locis cap. 8. *Ut quid autem nona die geſtum ſit videamus*, & cap. 10. *Sed & rhythmicum hymnum*, in quibus Editiones fuerant inſigniter corruptæ. Editionibus autem ad collationem duabus uſi ſumus, nempe Veneta Lipomani anni 1554. & Colonienſi Surii 1579. non enim mihi compertum eſt, utrum alia umquam extra has Collectiones, Rampertini Sermonis Editio prodierit. Interea quantæ utilitatis, ac momenti ſit, hujuſmodi monumenta, medio ævo conſcripta, ſincera, atque integra ad nos perveniſse, vel ex uno Ramperto prudens Lector æſtimabit.

TESTIMONIA
DE
RAMPERTO.

Ex Diplomate Hlotharii anno Chr. 836.
(In Bullar. Caſinenſi tom. 2. pag. 23.)

QUapropter nos miſſis noſtris diſpoſitis, atque ad hoc deliberandum, & future recte manſurum confirmandum, direximus Prandonem, & Gasleramnum, ejuſdem ordinis eruditiſſimos, & prudentiſſimos Abbates, qui in præſentia venerabilium Epiſcoporum noſtrorum Ramperti, & Adelgiſii, cum nobilibus perſonis * perquirerent, & quæ noviſsent renuntiarent, ut abſque ſcrupulo, noſtra confirmatione perhenniter manere deberet, ſicuti & fecerunt.

(* *de ſtatu Monaſterii*.)

Elias Capreolus lib. 3. *Hiſt. Brix.*

Rampertus Antiſtes noſter, Philaſtrii cadaver una cum ejus ligneo lituo, vel paſtorali, in æde divi Andreæ olim ſepultum, in ſacratiſſimæ Theotoci templum majus tranſtulit.

Aloyſius Lipomanus in Præf. tom. 4.

Rampertus Epiſcopus Brixienſis, cujus ſanctitatis fuerit, cujuſque virtutis, mirabilia quæ ſub eo in Translatione corporis beati Philaſtrii occurrerunt, te edocere poſsunt. Neque enim permittit Deus, ſervorum ſuorum corpora, niſi a ſanctis viris, contrectari. Pro hac veritate multa videbis in libro Vitæ D. Gregorii Papæ, quæ tam ſuo, quam prædeceſsorum ſuorum tempore contigerunt. Fuit igitur Rampertus quadrageſimus * a beato Philaſtrio Epiſcopus, cujus nomen, & vitæ ſanctitatem civitas Brixienſis etiam hodie venerabiliter honorat.

* *Verba hæc* a beato Philaſtrio *per errorem huc irrepſerunt; nam abſolute Rampertus quadrageſimus Epiſcopus numeratur, non poſt Philaſtrium, juxta ea quæ modo diximus in Præfatione.*

Baron.

Baron. in Not. ad Mart. 18. *Julii*.

Exſtat de Translatione Philaſtrii Sermo RAMPERTI ejuſdem Eccleſiæ Epiſcopi.

Ferdinandus Ughellus tom. 4. *Ital. Sac. Edit. Ven. col.* 532.

RAMPERTUS beatiſſimæ memoriæ virum Philaſtrium Brixienſem Epiſcopum, atque patronum, in Eccleſiam majorem tranſtulit unde jacebat, libroque inſcripto, miracula quæ in ea Translatione patrata ſunt, diligenter comprehendit, ubi aliquot Epiſcoporum qui in ea dignitate præceſſerunt, cum laude meminit.

Philippus Ferrar. in Catal. SS. Ital. 18. *Julii*.

Philaſtrii corpus a RAMPERTO Epiſcopo cum lituo ligneo in æde S. Andreæ repertum, cum hujuſmodi epitaphio: FILASTRIUS BEATISSIMAE MEMORIAE HIC REQUIESCIT IN PACE, in ædem majorem Dei Genitricis tranſtulit; in qua Translatione apoplecticos, claudos, cæcos, mutos, alioſque languentes, curatos eſſe, idem RAMPERTUS, plurimis miraculis aliis enarratis, refert.

Gerardus Jo. Voſſius lib. 2. *de Hiſt. Lat. cap.* 35.

Lotharii Imperatoris temporibus fuit RAMPERTUS, trigeſimus nonus, vel juxta alios, quadrageſimus Brixienſium Epiſcopus. Celebratur hic tractatu ſuo de Translatione S. Philaſtrii, ſeptimi Brixienſium Epiſcopi: qui MStus in perantiquo Codice ſupereſt in ſacrario Brixienſi, atque impreſsus exſtat apud Surium tom. 4. ad 18. Jul.

Mabillonius Ann. Bened. tom. 2. *pag.* 618.

Dum hæc in Gallia geruntur, RAMPERTUS Brixiæ in Italia Epiſcopus, ſanctorum Fauſtini & Jovitæ Eccleſiam, in qua ſacra omnino neglecta erant, ab ſe reſtitutam Monachis commiſit, quos per Leutgarium Abbatem, & Hildemarum Monachum, ambos e Franciæ partibus Mediolanum profectos, & ad ſe ab Angilberto Archiepiſcopo miſsos, erudiri curavit.

Digitized by Google

Idem in Analectis tom. 2. pag. 83.

Cum RAMPERTUS Brixienſis Epiſcopus extremos Pontificatus annos ageret, Bergomenſis Eccleſiæ ſedem iniit Hagano, uterque ſub Metropoli Mediolanenſi, cui tunc præerat Archiepiſcopus Angilbertus. Brixienſi cathedræ impoſitus eſt RAMPERTUS anno DCCCXIV. idemque anno DCCCXL. ſanctorum Fauſtini & Jovitæ Eccleſiam, in qua ſacra negleċta erant, reſtitutam Monachis commiſit, quos ad ſeverioris vitæ normam, per Leutgarium Abbatem, & Hildemarum Monachum, ambos ex Franciæ partibus Mediolanum profectos, & ad ſe ab Angilberto Archiepiſcopo tranſmiſſos, erudivit.

(1) SER-

Digitized by Google

(1) S E R M O
VENERABILIS RAMPERTI
EPISCOPI BRIXIENSIS
DE TRANSLATIONE
BEATI PHILASTRII.

(2) TRiginta Brixienſes ſunt Epiſcopi, quos meminimus, qui (3) in altari nomini beati Philaſtrii dicato, & ſuper caput ejuſdem poſito, preces

ces

N O T Æ.

(1) *Sermo Venerabilis Ramperti*) Habetur hic Sermo in duobus iiſdem Codd. Brixianæ Eccleſiæ a quibus deſumſimus etiam Sermonem Gaudentii de Philaſtrio; & quidem in poſteriori ac recentiori, titulo caret: in priori autem ac vetuſtiori, aliena manu ſic inſcribitur: *Sermo venerabilis Ramperti Epiſcopi Brixienſis*. Nulla porro dubitatio ſubeſſe poteſt, quin ſit genuinum Ramperti opus, cum auctor ipſe paulo poſt initium, nomen ſuum apponat his verbis: *Quorum ordine & meritis noviſſimus ego Rampertus indignus Epiſcopus Brixienſis ſanctæ Eccleſiæ*. Tam Editio Veneta Lipomani, quam Colonienſis Surii, hunc titulum exhibent: *Item de eodem beato Philaſtrio per beatum Rampertum quadrageſimum Epiſcopum Brixienſem*; a Surio autem additur: *Eſt Tractatus de Translatione S. Philaſtrii, extatque in Sacrario Brixienſi in pervetuſto MS. Codice*. An fuerit Rampertus quadrageſimus Brixiæ Epiſcopus, diximus paulo ſupra in Præfatione ad Rampertum.

(2) *Triginta Brixienſes ſunt Epiſcopi*) Uterque Brixianus Codex legit: *Triginta autem Brixienſes ſunt Epiſcopi*; ex qua lectione non immerito ſuſpicari poſſumus, deeſſe initium Sermonis hujus, cum illa verba *Triginta autem* videatur aliquid præceſſiſſe.

(3) *In altari nomini beati Philaſtrii dicato, & ſuper caput ejuſdem poſito, preces Miſſarum celebraverunt*) Vetus Eccleſiæ mos fuit, ſanctorum corpora, præcipue Martyrum, ſub altaribus ſepeliendi; de quo Cl. vir Joſephus Antonius Saxius, Bibliothecæ Ambroſianæ Præfectus, multis mihi nominibus ſuſpiciendus, ſatis luculenter agit in Diſſert. Apolog. de SS. Protaſio, & Gervaſio n. 66. Memoratur apud Bar. ad A. C. 275. Felicis Papæ decretum, *quo conſtituit, ſupra ſepulcra, aut memorias Martyrum Miſſas celebrari*; quod non ſolum prioribus ſæculis, ut contendit Baronius, ſed etiam poſterioribus conſtanter ſervatum, præter locum hunc Ramperti valde præclarum, admonet Petrus Damiani in libro qui appellatur *Gratiſſimus* ad Henricum Archiepiſcopum Ravennatem cap. 29. *Noſtra quippe ætate beati viri ſanctæ converſationis ſtudio floruerunt, ſuper quorum veneranda cadavera, ex ſacerdotalis auctoritate Concilii, ſacra altaria ſunt erecta, ubi nimirum divina myſteria miraculis exigentibus offeruntur*. Fortaſſe Philaſtrio iidem honores qui Martyribus, delati fuerant a primævis Brixiæ Epiſcopis qui Gaudentio ſucceſſerant, quia plura ab Arianis pro Catholicæ fidei confeſſione perpeſſus fuerat, ut conſtat ex Sermone Gaudentii de Philaſtrio.

(1) Et

ceſ Miſſarum celebraverunt, & diem tranſitus ejus venerantes, ab omni terreno opere Brixienſem populum abſtinere jubentes, reverenter honoraverunt. Hi ſunt tertius ab eo, & ſecundus a Gaudentio Paulus, deinde Theophilus, & Sylvinus, & Gaudioſus, Optatianus, & Vigilius, (1) & Ticianus, Paulus, Cyprianus, Herculanus, Honorius, Ruſticianus, & Dominator. Itemque Paulus, (2) Paterius, Anaſtaſius, & Dominicus, Felix, & Deuſdedit. Item Gaudioſus iterum, Ruſticianus, Apollinaris, Andreas, & Theodaldus, Vitalis, & Benedictus, Anſoaldus, Cunipertus, Amfridus, & Petrus, venerabilis memoriæ Epiſcopi. Quorum ordine & meritis noviſſimus ego Rampertus indignus Epiſcopus Brixienſis ſanctæ Eccleſiæ, dum officii aſſiduitas, & abundantia luminaria in eo venerabili loco non eſſent quo beatiſſimæ memoriæ Philaſtrii corpus jacebat, non de meis pauxillis præſumens meritis, ſed in Dei ſervitio tanto patri honorabiliori famulatu ſervire cupiens, conſultis univerſis ſacerdotibus meis, jejuniis & orationibus intervenientibus, (3) anno Dominicæ incarnationis octingenteſimo trigeſimo octavo, indictione prima, ſex-

N O T Æ.

(1) *Et Ticianus, Paulus, Cyprianus, Herculanus*) Prior ex Brixianis MSS. legit *& Tycianus. Item Paulus, Cyprianus, & Herculanus*. Putavit eruditiſſimus Papebrochius in Actis SS. Aprilis tom. 3. p. 618. hoc loco ſubeſſe mendum, legendumque eſſe *Paulinus*, non *Paulus*, eo quod Rampertus, quamvis paulo ante alium Paulum recenſuerit, nullam hic appunat particulam quæ repetitionem ſignificet, ſicuti alibi facit, cum ſecunda vice idem nomen repetit in Gaudioſo, dicens: *Item Gaudioſus iterum*. Sed ſi genuina ſit lectio noſtri Codicis, quæ hoc modo Paulum hunc Ticiani ſucceſſorem recenſet, *Item Paulus*, indicans jam alia vice idem nomen prolatum eſſe, evaneſcit penitus doctiſſimi viri conjectura.

(2) *Paterius, Anaſtaſius, & Dominicus*) Unus ex Brixx. MSS. *Paterius, & Anaſtaſius, Dominicus*; alter *Paterius, & Anaſtaſius, & Dominicus*.

(3) *Anno Dominicæ incarnationis octingenteſimo trigeſimo octavo*) De Ramperto mentio eſt in Diplomate Hlotharii, conſignato anno Chr. 836. cujus excerptum protulimus ſupra in Elogiis Ramperti; doctiſſimus vero Mabillonius in Analectis tom. 2. pag. 84. ſubſcripſiſſe eum putat una cum Haganone Epiſcopo Bergomenſi, reſtitu-

ſexto Idus Aprilis, non ſine timore fodiendo, eis junctis ſacerdotibus de quorum vita credulus eram, (1) venerandum corpus reperiens, maximo cum timore, ut puta tam venerabilem glebam tam immeritus contingens, elevavi, collocans (2) in feretri locello. Deinde quinto Idus Aprilis, congregato clero, ſtipantibus utriuſque ſexus immodicis catervis, maximi cum horrore timoris, ſummaque reverentia, idem corpus tranſtulimus in matrem Eccleſiam hiemalem noſtram Brixienſem, penes altare ſanctæ Dei Genitricis Mariæ, ubi præſcriptorum Pontificum erat ſedes. Et hoc divina providente gratia, non ſine miraculo (ut inſtantia produnt exempla) geſtum a nobis eſt. Ubi quarto Idus Maji, coadunata Eccleſia, officiis & jejuniis cum orationibus præeuntibus, maxima cum devotione, in marmoreo recondentes antro, ſepelivimus: ut ubi modo Pontificum ſedes aderat, ibi tanti patris & Pontificis jaceret corpus, quo ſedes honore, & populus devotione, & clerus ſuffragio, ejuſdem meritis intervenientibus, Chriſto

in

N O T Æ.

ſtitutinoi Ebonia Remorum Pootificis anno 840. cujus quidem ſubſcriptinnis exemplum, ſed prætermiſſn Eccleſiæ titulo, legitur apud Flodoardum lib. 2. c. 20. deinde anno 841. cœonbinm ad Eccleſiam SS. Faoſtini & Jovitæ exſtruxit, uti ex ejus fundatinnia documento patet edito in Additinnibus ad Ughellum. Itaque ex his qonddam affulget ſpecimeo Chronnlngicum extremorum Ramperti aonorum.

(1) *Venerandum corpus reperiens*) De loco, & titulo ſepulturæ beati Philaſtrli hæc præponontur Sermooi Ramperti in utroque Brix. Cod. *In Martyrologio noſtræ Brixienſis Eccleſia ita ſcriptum invenimus :* XV. KL. AVG. BRIXIAE ASSVMPTIO BEATISSIMI PP. FILASTRII. IACET AD SANCTVM ANDREAM. *Titulus autem ſepulcri ejus ſiti juxta altare beatiſſimi Andreæ Apoſtoli in meridiana plaga, erat :* FILASTRIVS BEATISSIMAE MEMORIAE HIC REQVIESCIT IN PACE. Hinc putn eadem deſeripſit Capreolua, retulitqoe lib. 3. Hiſt. Brix. & ex Caprenlo Philippua Ferrarios in Catal. SS. Ital. 18. Julii.

(2) *In feretri locello*) *Locellus* vox medii ævi, ab illina ætatia ſcriptoribua frequenter uſurpata pro *loculo*, ſive *capſa minuta*, qua enrpus, vel aliquæ ejus reliquiæ adſervarentur. Pauloa Diacoous in Narſete : *Cujus corpus poſitum in locello plumbeo, cum omnibus ejuſdem divitiis Conſtantinopolim eſt perlatum*. Et Hiocmarus in Vit. S. Remigii : *Ipſum corpus ſanctiſſimum de ſepulcro in locello argenteo eſt transpoſitum*.

(1) *Vel*

Digitized by Google

in omnibus favente, potiretur. Speramus enim, ſanctorum meritis nos omnium foveri, & maxime eorum quorum amplectimur corpora, quorumque (1) vel nativitas, vel habitatio fuit cum patribus noſtris. Eorum quippe vel dogmate inſtruimur, (2) vel exemplo martyrii corroboramur. Quamvis enim homines quorum nobis vita, vel paſſio cognita eſt, dum viverent in hac ærumnoſa proceelloſi fluctuatione pelagi, præ omnibus noſtrates imbuerint ſanctis dogmatibus, mirificiſque exemplis, eoſque ſuis ſuffragantibus jugibus precibus tutati ſint, ſupernam implorando clementiam; tamen eoſdem defunctos, pro nobis non minus ſperamus eorum intercedentibus meritis, noſtros eſſe ſub divinæ pietatis protectione patronos.

I.

(3) Quamvis igitur certum ſit, divinorum præſentia exempla miraculorum ſuperna radiaſſe providentia in noſtri venerabilis papæ Translatione, eorum tamen ſcriptionis neceſſitate noſtra plebs eget. Hæc etenim paſſim, affatimque evadens, ægri vulgi turba undique conveniens, & percepta ſanitate rediens, mille prædicat vocibus. Hæc vicinorum villæ locorum, quarum infirmi varios, ſecretoſque habentes lan-

NOTÆ.

(1) *Vel nativitas, vel habitatio fuit*) In MSS. deeſt vox *fuit*, quam agnoſcit utraque Editio tam Lipomani, quam Surii. Similiter paulo infra MSS. legunt *ſuffragantibus jugibus precibus tuti ſint*; Editi vero *tutati ſint*; proinde utrobique Editorum lectionem retinuimus.

(2) *Vel exemplo martyrii*) Utraque Editio habet *vel exemplo Martyrum*, at MSS. *vel exemplo martyrii*.

(3) *Quamvis igitur certum ſit, divinorum præſentia exempla miraculorum*) Sic Editi; uterque autem Brix. Cod. legit: *Quoniam quamquam prædixiſſemus divinorum præſentia exempla miraculorum*.

(1) *Quod*

languores, inter tantam multitudinem venerabile corpus adeuntes, procurante Dei miſericordia, meritis quoque ejuſdem ſancti promerentibus, eorumque fide ſuffragante, de ſuis invaletudinibus convaleſcentes redierunt, fama nobis renuntiante, eis ſupernum narrant miraculum qui eorum pridie noverant infirmitates; & tot teſtes miraculorum Dei exſiſtunt qui prius noverant ægros, niſi ægrotantium titubans fides officiat. Sed quia ſuorum teſtium, & noſtrûm generaliter debitus imminet obitus, pro futurorum hominum ignorantia, quorum fidei affectionem erga noſtri patris obſequia ſtudioſam futuram eſſe ſperamus, atque audire ardentiſſimam, non ſolum lineæ fama generationiſque narrante, ſed etiam ſcriptura a nobis, quibus Deus hoc videre conceſſit, promulgata teſtante, ſaltem pauca de pluribus miraculis quæ Chriſtus miſericorditer geſſit, confluentibus catervis ad feretrum beati Philaſtrii confeſſoris, amatoris, & prædicatoris ſui, veraciter, & compendioſe ſcribere optimum credimus.

II.

Cum igitur, ut a nobis prædictum eſt, plurimis utriuſque ſexus inſtructi phalangibus, prius ſanctificato clero, ſacriſque veſtibus induto, effoſſo clandeſtino antro, (1) quod ferme centum luſtris beatiſſimum habens occuluit corpus, attoniti ſuper revelatio-

NOTÆ.

(1) *Quod ferme centum luſtris beatiſſimum habens occuluit corpus*) Loquitur per αὔξησιν Rampertus, nam Philaſtrius obiiſſe creditur circa annum 387. a quo uſque ad annum 838. a Ramperto paulo ſupra memoratum, minime centum luſtra intercedunt. Voſſius certe lib. 3. de Hiſt. Lat. Labbeus, aliique anno 387. Philaſtrii mortem conſignant.

tione, ſanctiſſimum, cariſſimumque theſaurum, in ſacerdotum humeros reverenter detuliſſemus, ad domum ſanctæ, ac ſemper Virginis Mariæ ſumma cum devotione pervenimus. Clero vero necdum ad ejus venerabilem aram pertingente, jam primis de populo ſacras valvas aulæ tenentibus, ſacerdotibus quoque qui obſequium vehiculi circa feretrum ſuccidui famulantes præbebant, infra templi limina ſeptimo ferme greſſu fortuito ſubſiſtentibus, eo præcipue voto quo veniens devotus populus tranſiret ſub feretrum, poſtmodum nec de loco quo ſteterant vadere queuntibus, territa plebe, & ingeminante *Domine miſerere* clamitante, incredibilis ineffabiliſque ſonitus cœlitus increpuit. Cujus ſonitus tot teſtes ſumus, quotquot tunc illic fuimus. Quo momento, fragore ſonitus exterrita quædam mulier habens aridam dexteram, & ita rigidam, & deorſum defluxam, ut foret invalida contingere os, aut pectus ſuum, illico extendens eam, ſignum Crucis Chriſti fronti notavit ſub nomine Trinitatis ſummæ, ipſi gratias agens qui eſt benedictus in ſæcula, qui eſt mirabilis in ſanctis ſuis. O quam mirabiliter geſſit, introeunte ſancti ſui corpore in Eccleſiam benedictus Deus! (s) Etenim hic ſeptimus Epiſcopus Brixienſem Eccleſiam Chriſto tunc prædicando congregans, ſanctum dogma cuſtodivit, & areſcentem dexteram fidei Catholicæ Eccleſiæ, pullulante ſiniſtra Arianæ perfidiæ ubique, quantum

NOTÆ.

(s) *Etenim hic ſeptimus Epiſcopus*) Decimum Brixiæ Epiſcopum inepte fecerant nonnulli ex noſtris, Rubeus nempe, & Faynus, quibus Ramperti auctoritas flocci erat, qui Philaſtrium ſeptimum Brixiæ Epiſcopum diſerte facit. Vide quæ paulo ſupra diximus in Præfatione ad Rampertum, ubi diſſeruimus, an Rampertus ipſe fuerit quadrageſimus Brixiæ Epiſcopus.

(t) *Re-*

tum potuit (1) reformare mirifice ſtuduit. (2) Nunc vero circiter ſeptimum greſſum introeuntium ſacerdotum, corpus ejus portantium, in Eccleſia reformavit pariterque Chriſtianæ mulieris aridam dexteram.

III.

Sed prius introeuntibus nobis Brixiam, & jam partem aliquam civitatis eundo tenentibus, (3) in ſubvectu ſumti feretri laudibus altitonantis aera pulſando, inter eos infirmos qui producebantur, quatenus imitatoris Apoſtolorum tranſeunte loculo vel umbra ejus obumbraret quemquam eorum, eſt evecta quædam triennis languida, quam bilis tabo ſic madefecerat, ut in lectuli ſui jacens ſtrato non ſe poſſet aliquo modo in alterum vertere latus, neque cum una vectrice quomodolibet, (4) niſi graviter, tranſponi. Quæ dum ſenſiſſet obumbratione feretri quamdam auram ſuæ ſaluti ſalubrem, cœpit vectricibus innuere, eaſque expoſcere, conſulens uti illo eam portarent quo ſanctum deducebatur corpus; cujus conſultus ad nos illatis petitionibus annuentes, præ-

NOTÆ.

(1) *Reformare mirifice ſtuduit*) Uterque Brix. Cod. *reformare curioſe*.

(2) *Nunc vero circiter ſeptimum greſſum introeuntium ſacerdotum*) Sic legit prior & vetuſtior Brix. Cod. alter autem *nunc vero circiter ſeptimum introeuntium ſacerdotum*. Editi male *nunc vero circiter ſeptem introeuntium ſacerdotum*, & paulo poſt ubi in Editis habetur *reformavit pariterque*, in MSS. deeſt vox *pariterque*. Fortaſſe legendum *reformavit pariter*.

(3) *In ſubvectu ſumti feretri*) Editio Veneta ſic habet; at Colon. mendoſe *in ſubjectu ſumti feretri*. MSS. *in ſubvectu ſumti ferculi*. *Ferculum* autem dicitur *geſtatorium*, *ſella geſtatoria*, ut apud Anaſtaſium Bibliothecarium in Hiſt. de exſilio S. Mart. PP. *Juſſit eum ſurgere a ferculo, & ſtare*. Similiter Cant. 3. Latinus Interpres: Ferculum *fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani, columnas ejus fecit argenteas*; in quem locum Aponius: Ferculum *a ferendo nomen accepit*. Hoc loco vox *ferculum*, ſi ea vera ſit lectio, accipi debet pro machina illa lignea in qua ſanctorum corpora etiam nunc, ſolemni ritu, in publicis ſupplicationibus circumferuntur.

(4) *Niſi graviter tranſponi*) Ita prior ex Brixianis MSS. alter vero, ac duæ Editiones *niſi graviter tantum poni*.

præbuimus aſſenſum. Deportata itaque prope feretrum, jacuit in baſilica ſanctæ Dei Genitricis perennis Virginis Mariæ, ubi beatiſſimi corporis depoſueramus feretrum. Et dum quotidie ſe ſe melius habere profiteretur, omnipotenti grates referens, eumque exorans ut ſancti ejus intervenientibus meritis, ſibi tribueret reſtaurationem ſanitatis; die ſexto convaleſcens erexit ſe ſe, & accepto baculo, cœpit huc & illuc templi ambitus teſtudinem perambulare, non egens ſolito comitis, vectricisque ſuffragio. Et deinceps jugiter in melius reſtaurata, ſoſpitatis ſuæ gliſcens, ſine comitis ſuſtentatione, & ſine quolibet vectricis juvamine, domum rediit. O mirabilis, lauda-
Gen. 1. bilisque medicina Dei! qui in principio cuncta ſimul creata materie, per ſex dies in proprium uniuſcujuſque formæ produxit opus, ſextoque die ad imaginem ſuam formavit hominem, cujus filiam languidam, quam potuit modo in ictu oculi ſalvam facere, diſpoſuit arcano ſuo arbitrio, paulatim membrorum reformatione, recreando vigorem, prope corpus idonei teſtis ſui, patris noſtri Philaſtrii jacentem, die ſexto adventus ejus, ad priſtinum revocare ſtatum ſalutis. Quod medici per triennium arte ſua cauti facere nequierunt, hoc perfecit omnipotens Trinitas, quam intemeratam ubique prædicavit Philaſtrius. Pro cujus fidei ardore ab Arianis, flagris, corpori ſuo in flagellando manentia ſtigmata notata ſunt. Quorum vulnera nunc Dei providentia conficiunt medicinam ſalubrem, ſalutemque cupientibus neceſſariam.

IV.

Digitized by Google

IV.

Poſt illam (1) beatiſſimi patris noſtri glebæ repertionem, delationemque, cuſtodibus in excubando erga venerandi pignoris loculum deputatis, turba languentium immodica conveniebat, ſuperni numinis præſtolans afflationem. Dum (2) quadam die Dominica, abſque arbitro, quidam de ſubjectis cuſtodum, inter jacentia languentium corpora tranſiret, & juxta altare (3) puellam parvulam jacentem cerneret, & neſcius languoris ejus (4) ut ſurgeret imperaret, illico ſurrexit una manu aram tenens, altera patri gaudendo innuens, (5) vulgari voce ajebat: *Atta*, *Atta*, da mihi fuſtem, ut ambulem. Viſo pater miraculo, non acquieſcens precibus filiæ, ſed palmis in cœlum expanſis, voce qua poterat ſubito, licet procaciter, tamen omnipotenti gratias ingeminans, ajebat:

N O T Æ.

(1) *Beatiſſimi patris noſtri glebæ repertionem*) Corporis ſcilicet beati Philaſtrii, quod ſupra etiam *glebæ* nomine appellavit: *Ut pota tam venerabilem* glebam, *tam immeritus contingens*. Infra etiam cap. 8. *Poſt reclinationem venerabilis* glebæ. Occurrit autem paſſim apud Scriptores medii ævi. Gregorius Turon. de Vitis PP. c. 8. n. 5. *Quidquid pretioſius habui*, *ibidem reliqui*, *ideſt* glebam *corporis mei*. Goſcelinus in Vita S. Wereburgæ virginis n. 27. *Placuit regi .... quatenus ſacroſancta ipſius* gleba *de tumulo elevaretur*. Vide Cangii Gloſſarium.

(2) *Quadam die Dominica*, *abſque arbitro*) Male Colon. Editio *abſque arbitrio*.

(3) *Puellam parvulam*) Sic Editiones; in utroque autem Cod. *puellam patulam*, ſed fortaſſe ſcriptum fuerat *parulam*, librarii vero fecerunt *patulam*.

(4) *Ut ſurgeret imperaret*) Editiones legebant *ut ſurgeret imperavit*, ſed MSS. rectius *ut ſurgeret imperaret*.

(5) *Vulgari voce ajebat:* Atta, Atta, *da mihi fuſtem*, *ut ambulem*) Quid ſignificet vox *Atta*, docuit me præclariſſimus Voſſius l. 1. de vitiis Serm. c. 1. his verbis: Vatter, *aut* Vader, *in uſu eſt Germanis*, *ac Belgis*, *idque e Latino* pater, *Græcoque* πατὴρ; *ſed priſci Germani pro eo dixere* atto; *ut eſt in oratione Dominica Gothica*, *quæ incipit:* Atta unſar thu in hemina: *pro quo* Atto *apud Walafridum Strabonem: hodieque in Friſia*, *veteris linguæ obſervantiores pro eo* haita *uſurpant*. Gloſſarium Gothicum ad Verſionem Gothicam quatuor Evangeliorum, Franciſci Junii opera editam Amſtelodami apud Janſſonios Waesbergios anno 1684. Atta, *Pater;* Attans, *Patres; Cantabris* aira; *veteris quoque linguæ Friſicæ tenacibus* haite, heyte, teyte, *etiamnum hodie eſt Pater*. Vide Voſſii Etymologicum in *Tata*. Egregius ſane Ramperti locus; per quem diſcimus, aliquam Gothicæ linguæ partem nono ſæculo fuiſſe noſtratibus vulgarem.

(1) Ca-

bat: *Domine, tibi gratias*; *Domine, tibi gratias*. Qua voce territi cuſtodes, cucurrerunt ad eum, inquirentes cauſas gratiarum actionum. Qui teſtans reſpondit: Hæc puella quam altare tenere videtis, mea eſt filia, ſeptem annos a nativitate habens, quæ numquam niſi modo, ſuper pedes conſtitit ſuos, & inſuper quærit a me fuſtem, ut pergat. Tum unus de circumſtantibus currens, reperto baculo, dedit gaudenti puellæ; & cœpit circa aram deambulare. Quam nos eadem hora ad orandum in Eccleſia convenientes, deambulantem circa aram vidimus. Et deinceps in melius proficiſcens, (1) cœpit puella cum baculi ſuſtentatione huc & illuc inſolitum gradatim ſuum tentare greſſum, nobis, cunctaque plebe miſericordi Deo gratias agentibus, qui non ſolum anima, ſed etiam corpore, ſanat ſperantes in ſe. Euge incomprehenſibilis, & immenſus, qualiter inter plura quæ comprehendi poſſunt miracula, iſtud eſt menſus miraculum ſua diſpoſitione, plenus ſeptiformi Spiritu ſancto,
1.Cor. 12. *dividens ſingulis prout vult*! Qui dedit Philaſtrio ſpiritum ſcientiæ prædicandi, conceſſit & huic puellæ ſeptem annos habenti, & juxta corpus prædicatoris ſui jacenti, reſtaurationem compagum, pedum, atque crurium, & feminum, eo die cui ipſe ſua reſurrectione nomen indixit. Et ut detur intelligi, ſuperna id fieri gratia, primo manum cœlo extendit debitam: deinde quaſi deſcendens, totum corpus: poſt hæc, pedum ſanat juncturas. Et notandum, quod pedes puellæ, manuſque curaverit juvenculæ. Quid aliud,

NOTÆ.

(1) *Cœpit puella cum baculi ſuſtentatione*) Hoc modo legit utraque Editio, & poſterior ex Brixianis Codd. prior autem *cœpit ſine baculi ſuſtentatione puella*; ſed verbum *ſine* reformatum eſt recentiori manu.

(1) *Le-*

aliud, niſi quod ipſe hoc mirabiliter egit qui mirabiliter fecit hominem, mirabilius redemit? Qui dedit humanæ naturæ in puerilibus annis greſſum, & juvenilibus exercitium operis, ipſe puellæ reformavit greſſum, & juvenculæ manum aridam reſtauravit.

V.

Veluti etenim in edito Sermone a Præſule Gaudentio, vitæ ſcilicet beatiſſimi Philaſtrii Pontificis, (1) legitur, fuiſſe eum omni ætati, & conditioni, & ſexui, ſtupenda benignitate communem, immo humilibus conjunctiorem quibuſque; ita nunc omnibus languentium ætatibus, meritis ſuis ſuffragantibus, Chriſto mediante, profuit, & ſexibus. Nam inter languentium jacentes cuneos deductus eſt a genitore ſuo (2) ita colobus puer, ut ſine vectore ſuo nequiret conſiſtere, aut ambulare: & dum fide parentis, & ſua comitatus, juxta feretrum beatiſſimi Philaſtrii frequentans, divinæ miſericordiæ præſtolaretur opitulationem, cœperunt nervorum habenæ, & fibrarum hiatus feminis, cruriſque ſui, Domino reſtaurante, reformari, uſque dum convaleſcens ſuper pedes conſtitiſ-

NOTÆ.

(1) *Legitur, fuiſſe eum omni ætati, & conditioni, & ſexui*) Habentur hæc in Sermone Gaudentii de Philaſtrio, a quo & alia nonnulla deſumſit Rampertus, veluti illud quod paulo ante dixit: *Pro cujus fidei ardore ab Arianis, flagris, corpori ſuo in flagellando manentia ſtigmata notata ſunt*; at Gaudentius paulo aliter: *contra furentem eo tempore Arianam perfidiam tanto fidei vigore pugnavit, ut etiam verberibus ſubderetur, & in corpore ſuo ſtigmata Domini noſtri Jeſu Chriſti portaret.*

(2) *Ita colobus puer*) Inſolens vocabulum a Græca lingua derivatum, nam Græce κολοβὸς mutilum, ſeu vitiatum ſignificat. Hinc Galenus de arte medica vocat κολοβώματα, mutila, & decurtata. Italice tali morbo affectos vocamus *zoppi*, *ſciancati*. Dicitur autem a Ramperto *colobus* quaſi *clodus*, ſive *claudus*, quarum vocum originem perſequitur Ferrarius in Originibus linguæ Italicæ ver. *Ciotto*; & *clodus* pro *claudus* frequens eſſe in antiquioribus MSS. norunt eruditi. Editio Veneta, & duo Brixx. Codd. minus recte legunt *colophus*, & infra *colopham Iſraeliticam plebem*; Colon. vero *colobus*, & *colobam Iſraeliticam plebem*.

(1) *Quo*

ſtitiſſet ſuos, & ſolus ſuum tentaret paulatim opitulante divino ſuffragio greſſum inſolitum, ita ut aulæ mœnia, ſine cujuslibet juvamine, grates opifici ſuo referens, peragraret. Tum unus presbyter noſter, quem cuſtodibus præpoſueramus, accerſito genitori ſuo inquit: Fili, ne mentiaris, ſed confitere nobis veritatem cauſæ languoris hujus pueri, tui filii; utrum a nativitate, an poſtea femur aruit ſuum? Qui Deum teſtans, eique grates cum lacrimis gaudendo referens, confitebatur: Hic filius meus ſolito humanæ naturæ more, in infantia ſua a Deo recepit greſſum, quo uſus eſt per aliquot annos. Sed cum quodam die propria animalia foras de domo mea truderem, cœpit me nolente, cauſa mei amoris hic poſt me currere. Quo curſu accidit ei dolor ſummitatis femoris, & poſt paulum in poplitem & crus defluens, ſic effectus eſt colobus, ut jam per biennium nullatenus vadere quiret, niſi modo, intervenientibus meritis (quod firmiter credo) domini ſancti Phila-
Pſ. 72. ſtrii, Dei miſericordia nobis miſerante. *Quam bonus Iſrael Deus his qui recto ſunt corde!* cujus congreſſu ejus feminis compago emarcuit, & ſui proſapia claudicavit, adventu tenus Filii Dei. Sed qui per ſemetipſum, & miſſos ſuos, colobam Iſraeliticam plebem reformavit, quæ a recto tramite devians claudicaverat, is ad reformationem fidei noſtræ, meritis beatiſſimi Philaſtrii, colobum puerum erigens, pie ſanitatem
Gen. 32. afferendo reformavit. Jacob enim omni tempore vitæ ſuæ claudicaverat, quoniam genus ejus in præce-
2. Cor. 3. ptis legalibus, ſecundum literam, quæ occidit, non ſecundum ſpiritum, qui vivificat, vivendo, colobum uſque ad perfectionem Evangelicæ gratiæ manſit. Puer autem iſte originalibus per Baptiſma exutus ſceleri-

leribus, ſub gratia doctrinæ Evangelicæ degens, eo tempore (1) quo ad lacrimas cum parentibus pœnitentiæ commotus ibat ad frequentatam Eccleſiam, circa ſanctiſſimum feretrum venit, & fide comitante, cooperantibus meritis præfati vatis, divina medente miſericordia, habetur incolumis.

VI.

Sed cum pluribus divinitus paſſim circa venerabilem redolentibus urnam miraculis, reminiſcendo nonnulla recolamus, & difficillimum ſit omnia noſtro comprehendere ſtilo, ſaltem quoquomodo (2) veluti in marginibus litoris pelagi, ſarculo pauxilli ingenioli collatis lapillis aggerem aggregando, ſcropea forma rivulum, quem prata bibere optemus, educere libet, & id notare, quatenus diverſa in eo facta mirabiliter æterni coruſcaverint opificis. Collatum igitur inter cetera eſt (ut ita dixerim) notiſſimum noſtratis adoleſcentis cadaver, ac inter capedinem reclinatum, carentis equidem, excepto guſtu, humani corporis ſenſibus, ſoliti ſcilicet jacere in lecto bigis impoſito, (3) parentibus ſemivivo aurigæ famulatu utentibus, & animalium ſuffragantium in iter agendo. Non ſolum eo ardore quo alimoniam peterent, ſed magis ut id nato, meritis ſanctorum, omnipotentis gratia eveniret, quod contigit ei qui ab

NOTÆ.

(1) *Quo ad lacrimas cum parentibus pœnitentiæ commotus ibat ad frequentatam Eccleſiam*) Deerant verba illa *pœnitentiæ commotus* in utraque Editione, Colon. ſcilicet, ac Veneta, ſine quibus tamen ſenſus manceus eſt, ac mutilus. Itaque cum MSS. duo Codd. ea agnoſcant, libenter in textum recepimus.

(2) *Veluti in marginibus litoris pelagi*) Et hic quoque τὸ *litoris* exciderat in Editis, quod repoſuimus ex MSS.

(3) *Parentibus ſemivivo aurigæ famulatu utentibus*) MSS. legunt *parentibus ſemivivo auriga*.

ab introeuntibus in templum gratia orationis beatiſ-
Act. 3. ſimis Petro Apoſtolorum principe, & Joanne, eleemoſynam petiverat. (1) Iſti autem cum grabato a parentibus arbitrio opificis ſui circa urnam deſerto, ut operis operator curam gerat parentis lacrimoſi, & longi oneris odioſi redeuntis, ſolers induſtria miſerentium cuſtodum toto corpore deſtituto adhibita eſt in cibando, & ad ea quæ neceſſe habuit invehendo, & maxime in orando pro ipſo, quin & pro omnibus ibidem ſitis infirmis. Quare decreveramus, conſultu, & conſenſu boni arbitrii noſtrorum conſacerdotum, quotidie ſuper ipſis ſupernam petere medelam. Is enim corporeis ſenſibus ita defunctus erat, ut viſu nil diſcernere, ore non niſi alio inferente mandere, pedum greſſu neutrorum vadere quiret, manum nullam ſui, cujuſquamve utilitati habilem gerens, ita ut etiam quidam delirantes ei irriderent, credentes, eum animæ tantum, corporis minime jam conſequi poſſe ſanitatem. Sed ejus clementia ipſum miſerante apud quem non eſt impoſſibile quidquam, corroborando corda fidelium, inſtruendoque titubantium, atque ut aliorum miraculorum teſtis efficeretur, meritis, ut credimus, intervenientibus beatiſſimi Epiſcopi Philaſtrii, pro cujus revelationis teſtimonio ipſum credimus uſque ad id tempus in languore defluxum, ut ejus in eodem manifeſtaretur gloria cujus fidei prædicator per urbes orbis fidus permanſit Philaſtrius, ſuperna luce viſum, & aſ-

N O T Æ.

(1) *Iſti autem cum grabato*) Male exceptus fuerat locus iſte in utroque Brix. Cod. ubi ſic habetur: *Iſti autem tam grabato, quam a parentibus obtentu arbitrii opificis ſui, ſuis urnam deſertus;* quare vulgatam lectionem retinuimus, quamvis hæc quoque obſcura nonnihil, & interturbata ſit.

(1) Et

& afflatu loquelam, medelaque tactum cum greſſu, ſic priuſquam venerabilia oſſa ſepelirentur, a Domino per ipſum accepit, & in Eccleſia ejus habetur incolumis, ut gradiatur oculis comitantibus clauſtra ejus, & queat ori cibum, & fronti inferre Crucis vexillum, linguaque fidem, & orationem promere Dominicam, & quidquid ſibi neceſſe eſt, pronuntiare. Cujus miraculi tot teſtes ſumus, quot Brixiæ eodem tempore degimus, & prius languidum novimus. Qualiter autem prius languidus ſe ſe habuerit, non ſolum Brixienſes, ſed etiam a Ticino uſque Venetiam, omnes oſtiarii religioſorum locorum, (1) & domus proximæ Flamineis teſtari, ſi memoria retinent, poſſunt.

VII.

Attente nunc meminiſſe juvat, & credere datur, quod is qui dicente Domino inter Jeruſalem, & Jericho ſemivivum repertum, indita medela, ſtabulario, ut curam ſui haberet, commendavit; quique ob commiſſum protoplaſti, necis conditione devinctum genus humanum, judicium deceptori, miſericordiam decepto dividens, pietate gratiæ ſuæ eripuit, quod poſt diſcipulis curandum commiſit, a quibus ori- Luc. 10.

N O T Æ.

(1) *Et domus proximæ Flamineis*) Pro *Flamineis* intelligit Rampertus ædes Eccleſiis proximas, in quibus olim Clerici habitare ſolebant, quæque poſtmodum recentiori ævo *Canonicæ* appellatæ ſunt; nam *Flaminia* apud veteres erat domus Flaminis Dialis, teſte Gellio lib. 10. c. 15. *Ignem e* Flaminia, *ideſt Flaminis Dialis domo, niſi in ſacrum efferri jus non eſt*. *Flamineam* vero appellat Rampertus parva immutatione pro *Flaminia*, ſicuti pro *Flaminio*, ideſt ſacerdotio, *Flamonium* dixit Sidonius Apollinaris l. 5. ep. 7. *Hi ſunt qui invident tunicatis otia, ſtipendia paludatis, viatica veredariis, prædia provincialibus*, flamonia *municipibus*. Jo. Baptiſta Pius in Not. ad Sidon. putavit, hic non *flamonia* legendum eſſe, ſed *flaminias*, eo quod ex auctoritate

origo paſtoralis curæ emerſit, per univerſam Eccleſiam maria, terraſque replevit: cujus officii, honoriſque curam, beatiſſimæ memoriæ Philaſtrius Epiſcopus ſuſcipiens, fideliter ſolerterque exercuit, & Domino Deo noſtro fide immaculata plebem bono exercitio roboravit, modo ad loculum fidelis famulatoris jacentem, toto corpore debilem, parentibuſque deſertum, per omnes corporeos ſenſus ita moderans reſtauravit, ut ſibi, non Mundo vivat. Aperuit enim oculos ejus, ut duces gradientis fiant, non ut mundanam conſpiciant vanam gloriam: patefecit aures, quo utilia intelligant, non ut detractionis ſuſurrones audiant: ſolvit vero linguam ejus, ut fidem profiteatur, & quæ deliquit (quod hominis eſt) confiteatur, & ſibi neceſſaria quærat; ſed ita parte altera ligatam eam reliquit, ut ad maledicendum, & ad detrahendum prorumpere nequeat. Extendit autem ejus arida brachia, ad proprium corpus alendum, & tutandum; ſed rapinæ habilia non ſint. Artuum ſiquidem inferiorum ita compages reformavit, ut ad ſibi neceſſaria vadere queat, ſed ad malum currere debilis, colobuſque perſeveret. (1) O Philaſtri, ſolers ſtabularie, meritis tuis, & gratia opificis noſtri, in ſtabulo ubi corpus tuum jacet, ita ſemivivus evaſit, ut ſpeculum humano fiat generi. Datur enim, ni fallor, intelligi, ut ſenſus noſtros inſtar præfati languidi moderemur, utentes eis in neceſſariis utilitatibus tam interioris, quam exterioris hominis, ita moderando, ne exuberent ad quæque mala perficienda. O admirabilis humani gene-

ris

NOTÆ.

Feſti Pompeji, ſic appellentur ædes Flaminis.

(1) *O Philaſtri*) Sic MSS. conſtanter legunt; Editi vero *Philaſter*.

(1) *Ope-*

ris opifex, qui in reſtauratione languidi noſtri nos inſtruis ita corporis uti ſenſibus, quo valeamus intemeratos cuſtodire ſenſus interioris hominis, & ſimiles prudentium fieri virginum. Matth. 25.

VIII.

Omnia ſiquidem quæ divina immenſitas in Tranſlatione ſui Confeſſoris peregit, comprehendere cum difficile ſit, ſaltem unum, quod poſt diem ſepulturæ ejus geſtum eſt, ad memoriam caritatis fidelium reducere, ſicuti poſſum, conabor. Nona enim die poſt reclinationem venerabilis glebæ in præfatæ hiemalis Eccleſiæ ſepultura, una eademque hora, mirabiliter in languidorum turba, duorum adoleſcentum aridæ manus extenſæ ſunt. Quos ſubjecti præpoſitorum cuſtodes, ſcientes prius manus ariditate eſſe defluxos, dum vidiſſent ad quæque vellent extendere, percunctando geminum reperientes miraculum patefecerunt. Statuentes eos coram dixerunt vulgari locutione: Nonne videtis ſideratos noſtros manus extendere, quas tam hodie, quam heri, & prius contractas vidimus? Hoc non ſolum ipſi cuſtodes, & ceteri ibidem ſiti, ſed etiam vicini, & noti eorum, quia per longum tempus manus aridas habuerunt, teſtati ſunt. Atque ea die, quoniam crediderunt omnipotentem hoc facere poſſe, non propriis præſumentes, ſed beatiſſimi Philaſtrii Epiſcopi meritis, Dei medela ſe ſe ſanos effectos, profeſſi ſunt. Unde præ gaudio lacrimoſa Eccleſia multimodas Deo retulit grates, quoniam ſalvat ſperantes in ſe. Solerter tamen exiſtimo nobis neceſſarium eſſe ſcrutari, quantum humanus Domino largiente capit ſenſus, hujus

jus qualitatem miraculi, quia credimus pro totius Eccleſiæ inſtructione hoc geſtum. Unde notandum eſt, quod fide comitante, duobus ſimul aridæ manus reformatæ ſunt. Per fidem quam habuerunt in Domino, promeruerunt ſalvari duo ſimul: quo docemur confidere, & ſperare in Domino, & diligere proximum. Per manuum reſtaurationem monemur ut cum dilectione Dei, & proximi, bona indeſinenter exerceamus (1) opera. Ut quid autem nona die geſtum ſit, videamus. Hic enim numerus vi, & natura ſecundus tetragonus eſt, qui per ternarium conficitur, & in ipſo reſolvitur. Nonne ter tres novem faciunt, & novenarius dividi æque non poteſt niſi in tribus ter? Unde docemur Trinitatem credere in una divinitate, & ab ipſa nos eſſe formatos, & per ipſam juſte reſolvi. Ecce in ſecundo tetragono, in ſecunda noſtri Epiſcopi ſepultura, docemur cum dilectione Dei, & proximi, bonis operibus farti, credere Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, unum eſſe Deum, qui vivit, & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen.

IX.

Ceterum ne quis æmulus objiciat, & ſi quis deſiderabilis indagator abs quolibet noſtrum ſtipuletur, utrum abſque quoquam miraculo clanculum ſopita an-

NOTÆ.

(1) *Opera. Ut quid autem nona die geſtum ſit, videamus.*) Deſiderabatur totum id in prioribus Editionibus, quæ ita legunt, *indeſinenter exerceamus*, deinde ſtatim *hic enim numerus*; quare locus iſte omnino deſperatus erat; nam quis umquam intelligere valuiſſet, huic loco convenire quæ ſubdit Rampertus de ſignificatione novenarii numeri, niſi verba illa præceſſiſſent, *Ut quid autem nona die geſtum ſit, videamus?* Emendationem ſuppeditarunt duo Brixx. Codd. quorum ope priſtinæ integritati lectionem reſtituimus.

(1) *Li-*

antro membra tanti vatis fuerint, an prius quiddam omnino geſſerit ibidem is cui ſemper exſtitit fidelis angelus teſtando; dicere pro pluralitate cuncta quis queat, cum a diverſis hoſtibus (1) linearis narratio, in Italiam irruentibus barbaris, & Gothis, & Longobardis, ceteriſque, obliterata fuerit? Sed ne deſidia noſtra quaſi muta priora tempora liquiſſe videamur, pauxilla de pluribus, partim ratiocinando; partim ut ipſi nobis retulerunt qui colloquio quondam eorum ſunt uſi qui aut in die annuali feſtivo ejus viderant, aut ad ſepulcrum ſenſerant omnipotentis providentia miraculum, vel ſolatium, intente, mi cariſſime confrater, quicumque percunctator exſtiteris, conſidera. Qualem eum in Arianorum nefandæ procellæ temporibus ſanctiſſimæ memoriæ Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus eſſe intellexit, qui ſibi eum collegam habebat? quantique meriti vicini Epiſcopi eumdem eſſe exiſtimabant, (2) ſi quartus Pergamenſis Epiſcopus in epitaphio tertii Epiſcopi, hoc

NOTÆ.

(1) *Linearis narratio*) Sopra etism cap. 1. dixit: *Linea fama, generationiſque narrante*, qui peculiaris Ramperto eſt dicendi modus; videturque pro *linea* intellexiſſe *ſtirpem*, quaſi nsrratio hæc recta linea a patre filiis traderetor, atque hoe pacto uſque ad ſeros nepotes perveniret. *Linea* pro *ſtirpe* frequens eſt apod Juriſconſultos. Purare forraſſe quis poſſet, hie Rampertum pro *lineari narratione* intelligi voluiſſe monomeota ſcriptis conſignata, nsm *lineare* aliqusndo eſt, pictura & auro literas enoveſtire; ut apud Ekkeardum Juniorem de caſibus S. Galli cap 10. *Quos ad literarum ſtudia tardiores vidiſſet, ad ſcribendum occupaverat, & lineandum: quorum amborum ipſe erat potentiſſimus, maxime in capitularibus literis*. Sed obſtant verba ills *linea fama, generationiſque*.

(2) *Si quartus Pergamenſis Epiſcopus*) Ex hoc Ramperti loco recte confecit Ughellus in Epiſcopis Bergomenſibus tom. 4. Ital. Sac. tertinm Bergomenſem Epiſcopum mioime eſſe Romulum Feſulanum, quem noonulli liberaliter Bergomenſibus Epiſcopis adnumerabant. Cum eoim tertius Bergomenſium Epiſcopus fuerit Philaſtrio coævus, ac proiode quarto ſæculo vixerit, nullus hic locus Romulo eſſe poteſt, quem a Petro Apoſtolo io Etruriam annonariam directum, primo ſæculo martyrium ſubiiſſe tradunt. Fuit hic mos complurium civitatum, ut putantes dignitati ſuæ minus eooſentsneum, fateri ſero Epiſcopum accepiſſe, ab sliis Eccleſiis mutus Epiſcoporum nomins peterent, ſuis tabulis perperam inſerenda, vel ut primos Epiſcopos Eccleſiarum ſuarum ad priora tempora, corrupta hiſtoriæ fide, revocarent, ſicuti recte obſervavit Carolus Novarienſis

hoc eſt prædeceſſoris ſui, ni fallor, meminiſſe ſtuduit, quod Ambroſius ipſum Epiſcopum, Philaſtrius conſecravit Diaconum? Cujus vitæ, ſanctitatiſque eum ſapuit Epiſcopus Gaudentius ſucceſſor ſuus, qui per quatuordecim annos, forſan & plus, diem tranſitus ejus feriatum ducebat, populo ſiquidem de eo ſermonem faciens? (1) Item triginta poſt eum Brixienſes Epiſcopi, quibus putas cauſis meritorum, miraculorumque ejus conſcii fuerint, qui impoſito altari ſuper ſepulcrum ejus, divina myſteria celebrabant, annualem feſtum diem tranſitus ejus recolentes?

X.

Præceſſor namque noſter, hoc eſt venerabilis memoriæ Petrus Epiſcopus, tantæ venerationis eum eſſe monſtrabat, ut anhelus mœroris ſui, teſtaretur ſe ſe tempore presbyterii ſui ita fuiſſe febribus anctum, ut nulla potio, nullumque unguentum eripere eum a febri quiverit, cum etiam ipſe peritus fuerit artis ipſius. Sed cum poſt aliquod tempus ad ſepulcrum beatiſſimi Philaſtrii veniſſet, & ibidem Deum efflagitaſſet, ut meritis ipſius intercedentibus ſibi ſanitas tribueretur, ſic de oratione ſanum ſe profitebatur erexiſſe, ut nullus rigor acceſſionis eum ultra tetigerit. Sed & rhy-

NOTÆ.

ſis Epiſcopus lib. 2. de Eccl. Novar. *quos*, inquit, *cum poſterioribus eripiant*, *abſurde fateri coguntur*, *Eccleſias ipſa ſaecula deinde Epiſcopis vacaſſe*.

(1) *Item triginta poſt eum Brixienſes Epiſcopi*) Male diſtinguunt locum hunc Editi, ſtatuentes poſt hæc verba finem hujus capitis, atque ſequentis initium exordientes ab iis quæ ſtatim ſuccedunt, *quibus putas cauſis*; ſed hæc quoque a Ramperto dicuntur de iiſdem triginta Brixienſibus Epiſcopis, Ideoque nullo modo ſejungi debent. MSS. Codd. recte differunt initium capitis uſque ad verba *Præceſſor namque noſter*, quod nos pariter fecimus, eorum exemplo præeunte, quamvis alioqui per ſe manifeſta eſſet ineptia librariorum.

(1) Rem

rhythmicum hymnum, (1) quem ergo auctoritatis Gaudentium Epiſcopum feciſſe ferunt, cantare de ipſo ſedule conſueverat. (2) Gaudentium autem ipſum compoſuiſſe nuto, cum longe aliterque ſenſus primæ lineæ ſit, & ipſe Rhythmus elementa nominis compoſitoris ſui per capita, ut ita dixerim, verſuum, ſi quis intendat, habeat.

XI.

Sed & temporibus ſanctæ memoriæ Anſoaldi Epiſcopi, dum quidam cuſtos tituli ſancti Petri, qui ſitus eſt in Caſtro majori, (3) in ſuburbano fundo poſſeſſionis ipſius tituli cognomento *Baronica*, depoſitionem beatiſſimi Philaſtrii non rite celebrans, tantumque diem inhonorans, familiam ſuam in area laborare

NOTÆ.

(1) *Quem ergo auctoritatis Gaudentium Epiſcopum feciſſe ferunt*) Editi legebant *quem in ejus honorem Gaudentium Epiſcopum compoſuiſſe ferunt*; ſed altera fortaſſe, quæ mea ſententia vera eſt lectio, ex duobus MSS. deſumta, exturbata fuit ab eodem malæ fidei homine qui ſequentia etiam expunait. Vide Notam ſequentem.

(2) *Gaudentium autem ipſum compoſuiſſe nuto*) Iugens hic exſtat lacuna in utraque Editione, Colon. nempe, ac Veneta; deſunt enim ab illis verbis *cantare de ipſo ſedule conſueverat*, cuncta quæ ſequuntur uſque ad initium capitis, *Sed & temporibus*; quæ nos integra fide reddidimus ex duobus Brixx. MSS. Diſplicuerat quippe ſciolo alicui hoc Ramperti teſtimonium, quo Rhythmum illum Gaudentio abjudicare videtur, ideoque ex prioribus Editionibus curaverat reſecandum, nulla habita fidei; vel poſteritatis ratione, quæ aliquando cum eo inſignem hanc fraudem juſtiſſime expoſtularet. Rampertum igitur integrum, ac ſincerum exhibemus, qui huc uſque mancus fuerat, ac mutilus, culpa utique eorum editorum qui ſpongia, & ſcalpello armati ad MSS. Codd. tractandos accedunt. Vide ea quæ præfati ſumus ad hunc Rhythmum in calce Operum Gaudentii.

(3) *In ſuburbano fundo poſſeſſionis ipſius tituli*) Quomodo nunc Italice dicimus *una poſſeſſione*, Latine *fundum*, *agrum*. Invenitur autem eodem ſenſu etiam apud Gaudentium Serm. 13. *Quantus numerus ruſticorum de* poſſeſſionibus *prædicta pompa viventium, vel fame ſit mortuus*. Et paulo infra: *qui idola in* poſſeſſionibus *ſuis coli permittat*. Inclinante quippe meliore Latinæ linguæ ætate, Italica ſenſim lingua ſuboriebatur. In Capit. Car. M. lib. 5. c. 169. *Qui in vicis, &* poſſeſſionibus, *Chorepiſcopi nominantur*. Apud Feſtum *Poſſeſſio* eſt uſus quidam agri, aut ædificil, non ipſe fundus, aut ager; licet eodem auctore, aliquando *Poſſeſſiones* appellentur agri late patentes publici privatique, quia non mancipatione, ſed uſu tenebantur.

N n (1) *San-*

rare coegiſſet, ita ut fatigati ſuo ſudore, flagellis triticum a paleis excuterent, dicentes: (1) Sancti Philaſtrii feſtum eſt; requieſcere ſolito debemus: & ipſe magis, ut operi inſtarent, minans terreret eos, illico correptus a ſpiritu, per aream vexari cœpit amens. Qui ab attonitis famulis ſuis captus, & vinctus, & inſolito more turpiter ad præfatum titulum deductus eſt, & tamdiu catenis eſt vinctus, donec ſe ſe inhonorando tantam feſtivitatem profeſſus eſt deliquiſſe, & teſtis proprii delicti, & beatiſſimi Philaſtrii honoris, effectus eſt.

XII.

Poſt aliquod autem hujus temporis ſpatium, quidam dives Brixienſis eodem die feſto depoſitionis beati Philaſtrii, (2) in ſuburbanum caſale ſuum, quod vocatur *Caloniola*, pro fœni collectione operarios incaute miſit; & jam ſicco fœno, & partim plauſtris, partim aggeribus aggregato, tam proceloſa coruſcatio ſubito, tamque præceps adfuit, ut inſtar pulveris, omnis collectio diei ipſius ab oculis eorum elapſa fuerit, intantum ut nec unus manipulus remanſiſſet. Unde factum eſt ut prædictus dives poſt hæc annuam feſtivitatem ſancti Philaſtrii (3) venerabiliter obſervaret, & jacturam ſuam profitendo, teſtis
Pſ. 100. noſtri fieret Præſulis. Cui enim David cecinit, *Miſericor-*

NOTÆ.

(1) *Sancti Philaſtrii feſtum eſt*) Prior & vetuſtior ex Brixx. Codd. *hodie ſancti Filaſtrii feſtum eſt*.

(2) *In ſuburbanum caſale ſuum, quod vocatur* Caloniola) Duo MSS. legunt *in ſuburbano caſale ſuo*. *Caſale* neutro genere frequens eſt in monumentis iſtius ævi apud Cangium in Gloſſario. Vox *Caloniola* in priori ac vetuſtiori Cod. ſcribitur *Coloniola*, quæ neſcio an lectio vera ſit.

(3) *Venerabiliter obſervaret*) Sic Editi, & unus ex MSS. alter *venerabiliter celebraret*.

(1) *Ex-*

ricordiam, & judicium cantabo tibi, Domine, & qui juſto judicio hoſtem humani generis reprobavit, & ut pia miſericordia condolens ſuam degeneratam creaturam, ideſt humanum redimeret genus, formam ſervi aſſumſit, hoc eſt, omnipotens æternus Deus, qui in una eademque eſſentia, omnipotentia, æternitate, divinitate, carente initio & fine, auctione & diminutione, variatione atque diviſione, & gignens, & genitus, & procedens, hoc eſt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, cujus conſilio perſona geniti humanitate perfecta eſt, quam miſericorditer ſuſpenſo judicio cum noſtratibus, ſic & in omnibus, & cum omnibus, in hac re mirabiliter egit.

XIII.

O dilectiſſimi Brixienſes, quorum unum febribus afflictum, mente humiliatum eripuit: alium ſcienter, arroganterque peccantem, in ſe ſe corripuit: tertium, utpote popularem hominem, ignoranter forſan peccantem, in rebus ſuis afflixit, hoc eſt in materie commiſſi: quoniam unus oratione obtinuit quod fide credidit: alius vero, quia inſtanter vi cogens, nec famulo Dei honorem, nec ſuis ceſſit miſericordiam, turpiter, publiceque intrinſecus correptus pura tenus profeſſione eſt, ut ſibimet fieret emendatio, & aliis exemplum: tertius vero, qui utpote pretio operarios conduxit, & ſobria voluntate famulos miſit, (1) extrinſecus damnum paſſus eſt. Nam totum illud

NOTÆ.

(1) *Extrinſecus damnum*) MSS. duo *extrinſecus dampnum*, ut paſſim in antiquis Codd. quæ quidem lectio conſtanter obſervatur in utroque noſtro MS. ubi ſimilia verba occurrunt, prout *contempnens*, *ærumpnoſa*, *temptare*. Sunt plane qui de rebus hujuſ-

illud amiſit quod in illicito tempore operari nixus eſt, cum materie ſiquidem ſua. Habebat enim viridia gramina, & ſine peccato ſicca, ut oportet, habere poterat: ſed quia illicite ſiccare voluit, ipſam funditus amiſit materiam, diſponente, vel permittente providentia Domini noſtri Jeſu Chriſti, cujus amator fuit Philaſtrius, & cujus amorem nos cunctos oportet quærere. (1) Qui conſubſtantialiter, & coæternaliter, & æqualiter indiviſe vivit, & regnat cum Patre, & Spiritu ſancto, per omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

NOTÆ.

hujuſmodi, tamquam de tricis & apinis, non valde laborent; inter quos video ſenrire Goldaſtum in Not. ad Eginhart. Vit. Car. M. cap. 2. Edict. Trajrct. 1711. ſed hæc nollem exeidiſſe doctis viris; eorum enim judirio minus digna ſunt, quaſi ignorarent, ex nuius literulæ prrmutatione aptiſſimas quandoque emendationes ſuboriri.

(1) *Qui conſubſtantialiter*) Sic duo MSS. Editiones legebant *Qui ſubſtantialiter*. Atque hæc quæ ad Rampertum noſtrum breviter adnotarem, habui, cujus quidem lectio, & auctoritas niſi a noſtratibus præterito ſæculo fuiſſet adeo neglecta, hiſtoriam noſtrarum rerum, in quibus cives peregrinos eſſe turpe eſt, magis incorruptam, atque errorum præjudiciis vacuam, haberemus. Intereſt etiam noſtra hinc diſcere, quantum atavi noſtri venerationis cultum beati Philaſtrii memoriæ impenderent; qua in re ut nos quoque avitæ pietatis imitatores ſimus, valde optandum eſt.

ADEL-

ADELMANNI
BRIXIÆ EPISCOPI
DE VERITATE
CORPORIS ET SANGUINIS
DOMINI
AD BERENGARIUM
EPISTOLA.

Digitized by Google

PRÆFATIO.

UT primum Berengariana hæreſis vulgari cœpit, qua Berengarius Andegavenſis Archidiaconus veritatem corporis, & ſanguinis Domini in Euchariſtia denegabat, inter alios ejus ævi Scriptores qui orientem errorem ſtrenue oppugnarunt, primus præ ceteris numeratur Adelmannus, ex Scholaſtico Leodienſi Brixienſis in Italia Epiſcopus. Fuerat is pridem Berengarii condiſcipulus in Academia Carnotenſi, ſub Fulberto ejus urbis Epiſcopo; quare veteris contubernii memor hanc ad Berengarium Epiſtolam miſit, qua eum diſciplinæ communis, ſub qua educati ambo fuerant, recordatione compellans, ab errore conatus eſt revocare.

Claruit porro Adelmannus ſingulari doctrinæ, & eloquentiæ laude; eumque *virum in divinis ſcripturis ſtudioſum, & eruditum, & in ſæcularibus literis non mediocriter doctum* appellat Trithemius. Præfuit Leodienſibus ſcholis poſt *Wathonem*, ſeu *Wazonem*, ut ipſemet de ſe teſtatur in Rhythmis Alphabeticis de viris illuſtribus ſui temporis, illis verbis:

Sub Wathone, ſubque ipſo cujus ſunt hæc rhythmica;

idemque aperte indicare *Scholaſtici* nomen Adelmanno inditum, atque Epiſtolæ huic præfixum, oſtendimus infra in Notis, non prorſus otioſe, ut puto, quamvis idem prius obiter monuerint Joannes Launojus in libro de celebrioribus Scholis, & Mabillonius in Analectis.

Quandonam Adelmannica hæc Epiſtola conſcripta fuerit, hoc loco non alienum erit inquirere. Conſcriptam fuiſſe initio evulgati a Berengario erroris, ſatis produnt verba illa Adelmanni: *Hac ante hoc biennium cum audiſſem*: deinde cum eum *conſcholaſticum, collactaneum, & ſanctum fratrem* vocet, aperte oſtendit, datam fuiſſe antequam Berengarius in Concilio Romano, & Vercellenſi damnaretur, quorum utrumque celebratum eſt anno M L. Trithemius in lib. de Scriptor. Eccl. ait, Adelmannum Epiſtolam hanc miſiſſe ad Berengarium *jam tunc errores de hac re dogmatizare incipientem*; & Gulielmus Alanus Anglus de Euchariſtiæ Sacramento lib. 1. cap. 21. *Iſtum*, inquit, (Berengarium nempe) *primus admonuit Adelmannus Epiſcopus Brixienſis doctiſſima Epiſtola ad eum de Euchariſtia ſcripta*. Itaque hujus Epiſtolæ epocha petenda nobis eſt ab initio ortæ Berengarianæ hæreſis, quod quidem ex auctore Fragmenti hiſtoriæ Francicæ anno MXLIV. non improbabiliter aſſignat Pagius. Rurſum cum

ante

ante Adelmanni Epiſcopatum, ab eodem in partibus Teutonicis degente ad Berengarium miſſam fuiſſe conſtet, conſcriptam ante annum MXLVIII. affirmare oportet, cum eo anno juxta Ughellum conſignetur initium Epiſcopatus Adelmanni. Pagius in Crit. ad annum MXLV. cenſet, Epiſtolam hanc eodem, vel alterutro ex duobus ſequentibus annis, datam; mihi vero poſterius magis probatur, conſcriptam nempe fuiſſe anno MXLVII. vel fortaſſe etiam ineunte MXLVIII. quo Adelmannus Brixianam ſedem eſt aſſecutus, cum initium Berengarianæ hæreſis Adelmannicam Epiſtolam integro biennio præceſſerit.

Hæc omnia mirum in modum confirmari, & illuſtrari poſsunt, ſi conferamus annos quibus Adelmannns Leodienſium ſcholarum præfecturam obtinuit. Eam videtur adeptus poſt *Walthonem*, ſeu *Wathonem*, anno MXLI. quo nempe anno *Watho* Leodienſis Epiſcopus renuntiatus eſt; ut patet ex Chronico Leodienſi apud Labbeum Bibliothecæ novæ tom. 1. pag. 337. Hujus Chronici laterculum quo Leodienſium Epiſcoporum ſeries continetur, ut apertior res fiat, hic ſubjicimus:

MVIII. *Notkerus Epiſcopus obiit: Baldricus ſuccedit.*
MXVIII. *Obiit Baldricus Epiſcopus: ſuccedit Walbodo.*
MXXI. *Obiit Walbodo Epiſcopus: ſuccedit Durandus.*
MXXV. *Durandus Epiſcopus obiit: Reginardus ſuccedit.*
MXXXVII. *Obiit Reginardus Epiſcopus: ſuccedit Hithardus.*
MXLI. *Obiit Hithardus: ſuccedit Waltho.*
MXLVIII. *Watho Epiſcopus obiit: ſuccedit Deoduinus.*

Watho porro iſte, ſeu *Waltho*, Adelmanni præceſsor, Leodienſium ſcholarum magiſterio decoratus eſt a *Notkero* illo qui primus in laterculo apparet; ut ex teſtimonio Anſelmi Canonici Leodienſis in lib. de Epiſcopis Leodienſibus c. 84. ſtatuit Mabillonius tom. 1. Analect. pag. 424. Itaque cum *Watho* fuerit Leodienſis Scholaſticus ante annum MVIII. quo *Notkerus* Epiſcopus obiit, ſatis probabile eſt, eumdem id munus exercuiſse uſque ad annum MXLI. quo Leodienſem cathedram eſt aſsecutus; ac proinde his poſitis facile colligas, Adelmannum Leodienſium ſcholarum præfecturam geſſiſse ab anno MXLI. poſt *Wathonem*, uſque ad initium ſui Epiſcopatus, ſcilicet uſque ad annum MXLVIII. quo temporis intervallo, cum nempe ſcholis Leodienſibus præeſset, Epiſtolam ad Berengarium ab Adelmanno fuiſse conſcriptam, etiam *Scholaſtici* nomen huic Epiſtolæ præfixum inſinuare videtur.

Lectu digna hæc Epiſtola, ſi alia ulla umquam; eamque diſertam valde vocat Baronius, eruditam vero Bellarminus, & Miræus. Reſcri-

ſcripſiſse Berengarium faſtuoſo ſtilo teſtis eſt Sigebertus cap. 154. de Scriptor. Eccleſ. quam quidem Berengarii reſponſionem intercidiſse putavit Mabillonius tom. 4. Annal. Benedict. pag. 515. Verum ejus fragmenta ſatis ampla vulgata ſunt ab Edmundo Martene, & Urſino Durand tom. 4. Theſ. novi Anecdot. pag. 109. ſub hoc titulo: *Idem Beringerius in purgatoria Epiſtola contra Almannum*. Nihil in hac Berengarii reſponſione ſolidum, diſtinctum, aut explicatum; ſed inania omnia, interturbata, obſcura: eamdem fere crambem recoxit quam poſtea adverſus Humbertum Burgundum ab eo vulgatam, refutavit Lanfrancus: maledictis adverſus Paſchaſium, Lanfrancum, & Adelmannum (quem ironice etiam *Aulum-Mannum* vocat) ubique ſcatet; ita ut ſi Epiſtolæ Adelmannicæ comparetur, quæ doctrinam ubique, eloquentiam, Chriſtianumque candorem, & modeſtiam præſefert, non valde ſibi oppoſitæ ſententiæ ſectatores de hujuſmodi patrono plaudere poſſint. Scripſit autem Adelmannus præter Epiſtolam ad Berengarium, aliam ejuſdem argumenti ad Paulinum, ſeu Paulum, Mettenſem Primicerium, monens eum ut Berengarium communem amicum ab errore revocaret; quæ quidem Epiſtola aut interiit, aut nondum prodiit; itemque Epiſtolarum ad diverſos librum unum, teſte Trithemio, Simlero, & Poſsevino. Epiſtolæ iſtæ vel adhuc in tenebris jacent, vel prorſus interciderunt. Fuit quoque Adelmannus, ut ait Trithemius, *carmine excellens, & proſa*; eumdemque poetam vocat, fortaſse propter *Alphabeticos Rhythmos de viris illuſtribus ſui temporis* ab ipſo conſcriptos; quos ut Epiſtolæ huic Adelmannicæ ſubderem, auctor mihi fuit præclariſſimus, & doctiſſimus Abbas, Benedictus Bacchinius, qui me Patavii commorantem, dum Editionem Adelmannicam hanc pararem, nullo non officiorum genere proſecutus eſt.

De anno obitus Adelmanni triplex invenitur ſententia. Prima eſt, quam profert Octavius Rubeus in Vita SS. Fauſtini & Jovitæ pag. 50. Adelmannum nempe obiiſse anno MXLVI. lapide, vel fuſte in capite ictum, in quodam conflictu Brixiæ inito adverſus Berengarianos; quapropter eidem, tamquam fidei defenſori, martyrii palmam deferre videtur. At narratio iſta Rubei nulla probabilitatis ſpecie nititur; nam quo pacto Adelmannus Brixiæ occubuiſse potuit anno MXLVI. ſi necdum Epiſcopatum aſsecutus, adhuc Leodienſium ſcholarum magiſterio fungebatur; eodemque anno MXLVI. Oldericus Adelmanni in Epiſcopatu Brixiano præceſsor, Papienſi Synodo, apud Ughellum * interfuiſse dicitur? Deinde quomodo ab Adelmanno adverſus Berengarianos eo anno pugnari poterat, ſi vixdum Berengarii hæreſis tunc temporis vulgari cœpta fuerat, nec niſi poſt hunc annum,

* Tom. 4. Ital. Sacr. col. 539. Edit. Ven.

annum, ut ſupra oſtendimus, Adelmannica hæc Epiſtola adverſus Berengarium conſcripta? Itaque rejecta ſtraminea Rubei narratione, quæ aliunde etiam neſcio quid fabuloſum ſubolet, duas alias ſententias diſcutiamus, quarum prior ex Brixianis tabulis, ut tradit Ughellus, Adelmanni mortem aſſignat anno MLVII. altera vero ex Actis Nicolai II. Papæ, quæ MSS. idem Ughellus apud ſe exſtare affirmat, Adelmannum adhuc inter vivos egiſſe prodit anno MLXI. atque ab eodem Nicolao II. mandatum accepiſſe arcendi a divinis diaconos, ſacerdoteſque concubinarios. Fuit in hac poſteriore ſententia Ughellus ipſe; ac profecto ſi Actorum MSS. auctoritas, quibus Ughellus nititur, in dubium revocari nequeat, emendandus erit ex iis Flavius Blondus Forolivienſis, qui Dec. 2. lib. 3. de legatione Mediolanenſi a Petro Damiani, adverſus ſimoniacos, & concubinarios ſacerdotes, juſſu Nicolai II. ſuſcepta anno MLIX. ſermonem habens, inter hujuſmodi notæ homines Brixianum Epiſcopum recenſet; omnino enim hanc culpam ab Adelmanno ſanctioris vitæ Præſule amoliri par eſt, cui potius ab ipſo Pontifice, Cleri in viam revocandi, & honeſtis moribus inſtituendi, provincia tradita fuerit. Sane Blondum Forolivienſem indiligentem fuiſſe Scriptorem, conſtat inter eruditos; non valde moroſum in iis diſcutiendis quæ in commentarios referret, nec quam vera potius, ſed quam multa ſcriberet, curam habuiſſe. At vero ſi priorem ſententiam tueamur, Actorumque MSS. fidem (quæ Ughellum edere oportuiſſet) non omnino tutam, firmamque eſſe judicemus, nihil prorſus de Petri Damiani legatione, aut Blondi Forolivienſis narratione, ad Adelmannum noſtrum pertinebit; ſed utraque referenda erit ad Epiſcopatum Odalrici, qui proximus Adelmanno ſucceſſit, quique Giberti Antipapæ, atque Henrici Imperatoris partibus favit; propterea a Gregorio VII. anathemate perculſus. Rem acu tetigi in Notis ad Ughellum tom. 4. Edit. Ven. col. 540. ſed cum utraque ſententia id habeat incommodi ut nec Brixianæ ullæ tabulæ exſtent (quamvis eas laudet Ughellus) quibus emortualis Adelmanni annus certo ſtatui poſſit, nec Acta illa MSS. quæ dubitationem omnem dirimerent, ab Ughello edita fuerint, ulterius difficultatem hanc explorare non licet.

Ut integram Adelmannicam hanc Epiſtolam darem, quæ magna ſui parte intercidit, nullum non lapidem movi. Nam primum me rogante, per eruditiſſimos, eoſdemque humaniſſimos viros, Franciſcum Blanchinum, & Carolum Majellum Bibliothecæ Vaticanæ Præfectum, quorum uterque SS. D. N. Clementis Papæ XI. eſt ab honore ſacri cubiculi, Romanis perluſtratis Bibliothecis, nuſquam inventa eſt. Adii deinde per literas Cl. Virum, conterraneum meum,

Vir-

Virginium Valſechium, ab eoque enixe petii ut ſi quid poſſet, Florentinos forulos diligenter excuteret; iſque perhumaniter reſpondit, Laurentianis, S. Marci, ac Strozzianis Codicibus pervolutis, nihil ſe omnino offendiſſe quod Adelmanni noſtri nomen præferret. Legeram dudum in Diario Italico Montfauconii Catalogum Bibliothecæ Pompoſianæ, a quodam Henrico Clerico ad Stephanum conſcriptum, anno ab Incarnatione MXCIII. In eo pag. 85. hic titulus occurrit: *De corpore, & ſanguine Domini. Lanfranci contra Berengarium. Ibidem de corpore, & ſanguine Domini cujuſdam ſapientis.* Quare ſub hoc *ſapientis* nomine, qui Anonymo iſti tribuitur, Adelmannum fortaſſe noſtrum delitefcere ſuſpicatus, de Pompoſianis Codicibus ſollicitus eſſe cœpi. Sed fruſtra hic quoque noſter fuit labor: nam compellatus a me Cl. Abbas Benedictus Bacchinius (a quo Catalogi illius exemplar per manus amicorum ad Montfauconium perveniſſe acceperam, Bacchinius vero deſcripſerat a MS. Codice Bibliothecæ Eſtenſis) compellatus a me, inquam, benigne repoſuit, in Eſtenſi Bibliotheca Pompoſianos Codices haberi nullos; nec a ſe uſquam inveniri potuiſſe, Pompoſiano cœnobio everſo in quas terrarum plagas delati fuerint. Cum igitur nihil proficerem, ad tranſalpinas Bibliothecas animum adverti, impetratiſque ſummorum virorum ſuffragiis, quorum auctoritatem, atque officia nobis conciliaverat, eximia qua pollet de literis, ac de bonis omnibus benemerendi voluntate, illuſtriſſimus, idemque præclariſſimus JOANNES FRANCISCUS BARBADICUS Brixiæ Epiſcopus, Pariſienſes Bibliothecas ſubmiſſis epiſtolis pulſare cœpi, Montfauconio ipſo non ſemel interpellato, atque in ſubſidium adhibito. Verum non melius illic res ceſſit noſtra, quam alibi; eumdemque pariter exitum ſortita eſt Adelmannicæ hujus Epiſtolæ petitio apud Cæſaream Vindobonenſem Bibliothecam, fruſtra mihi favente doctiſſimo æque ac humaniſſimo Joanne Benedicto Gentilotto, ejuſdem Bibliothecæ Cuſtode, ad cujus amicitiam aditum mihi patefecerat magnum Italicarum literarum præſidium atque ornamentum, Apoſtolus Zenus, Cæſaris Hiſtoriographus, ac Poeta.

Itaque ſpe fruſtratus omni inveniendi ullius MS. Codicis in quo Adelmannica hæc Epiſtola deſcripta eſſet, ad eam quoquomodo recognoſcendam, & emendandam, Editis uſus ſum. Prodiit autem primum hæc Epiſtola inter alios ejuſdem argumenti Scriptores, cura, ac ſtudio Joannis Ulimmerii Lovanii 1551. atque iterum 1561. cujus poſterioris Editionis (cum rarior utraque occurrat) variantes lectiones accepi a Cl. viro Joſepho Antonio Saxio, Bibliothecæ Ambroſianæ Præfecto. Harum ope aliquot in locis emendatior nonnihil

facta eſt. Tres deinde Editiones contuli Bibliothecæ Patrum, in quibus exſtat, quæque variis annis, ac locis cuſæ ſunt; nempe Pariſienſem anni 1589. Colonienſem 1618. & Lugdunenſem 1677. ſed parum profeci. Nuper edita eſt Lipſiæ anno 1710. ab Urbano Gothifredo Sibero in libro *De Illuſtribus Alemannis*; ſed nihilo auctior, aut melior ceteris vulgatis Editionibus. Contendit Auctor hujus Operis (quod obiter dictum velim) Adelmannum noſtrum eſſe natione, aut origine Germanum, ſeu Alemannum; hoc vel maxime argumento fretus quod eum Sigebertus *Almannum* vocaverit. Quam probabiliter faciat, alii viderint: ego profecto non facile aſſentiri queo; cum Adelmannus ipſe inter Teutonicas gentes hoſpitem ſe, ac *peregrinum* eſse dixerit, ut in Notis obſervavimus; nec ratio ulla ſit, cur eum a gentis nomine, ut vult Siberus, *Almannum*, ſeu *Alemannum* vocemus, cum ipſemet in Rhythmis Alphabeticis diſerte ſe *Adelmannum* appellet.

TE-

Digitized by Google

TESTIMONIA

DE

ADELMANNO.

Sigebertus de Scriptor. Eccleſ. c. 153.

ALMANNUS Grammaticus, ex Clerico Leodienſi Epiſcopus Brixienſis, ſcripſit ad Berengarium Turonenſem Clericum Epiſtolam, arguens eum quod ſe divulſerit ab unitate Catholicæ Eccleſiæ, dogmatizando & verbis, & ſcriptis, quod corpus, & ſanguis Chriſti, quod quotidie in univerſa terra in altari immolatur, non ſit verum corpus Chriſti, nec verus ſanguis Chriſti, ſed figura, & ſimilitudo corporis, & ſanguinis Chriſti. Scripſit ſuper eadem re Epiſtolam ad Paulum Mettenſem Primicerium, monens eum uti & ipſe Berengarium communem amicum ſuum revocaret ab hac prava intentione.

Nota Auberti Miræi in Biblioth. Eccleſ. pag. 111. Edit. Hamburgi 1718.

ADELMANNUS, Sigeberto ALMANNUS, ex Scholaſtico Leodienſi Epiſcopus Brixienſis in Italia, quondam Fulberti Carnotenſis Epiſcopi una cum Berengario Andegavenſi Archidiacono diſcipulus, ſcripſit adverſus eumdem Berengarium de veritate corporis, & ſanguinis Chriſti in Euchariſtia Epiſtolam valde eruditam, a Joanne Ulimmerio editam.

Joannes Trithemius de Scriptor. Eccleſ.

ADELMANNUS Grammaticus, ex Clerico Leodicenſis Eccleſiæ, Brixienſis Epiſcopus, vir in divinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, & in ſæcularibus literis non mediocriter doctus, philoſophus, poeta, dialecticus ſuo tempore famoſus, carmine excellens, & proſa. Scripſit gemino ſtilo quædam non ſpernenda Opuſcula, quibus memoriam ſuam poſteris commendavit. E quibus exſtat libellus non injucundus de corpore, & ſanguine Domini ad Berengarium Turonenſem, quondam

dam

dam apud Fulbertum Carnotenſem condiſcipulum ſuum, jam tunc errores de hac re dogmatizare incipientem, in quo multis literarum teſtimoniis contra eum nititur. De eadem re ad Paulinum Primicerium Mettenſem Epiſtolam dedit. Ad diverſos Epiſtolas multas ſcripſit, & quædam alia. Claruit ſub Henrico III. Anno Domini MXL.

Joſias Simlerus in Epitome Bibliothecæ Conradi Geſneri edita Tiguri 1555.

Adelmannus Grammaticus, Epiſcopus Brixienſis, ſcripſit ad Berengarium Turonenſem de corpore, & ſanguine Domini librum unum (*ideſt Epiſtolam unam*,) Epiſtolarum ad diverſos librum unum. Claruit anno Chriſti MXL. Ejus liber de ſacramento corporis, & ſanguinis Chriſti excuſus eſt Lovanii cum aliis ejuſdem argumenti libellis anno Domini 1551. apud Petrum Phaleſium.

Gulielmus Alanus Anglus de Euchariſtiæ Sacramento lib. primo cap. 21.

Iſtum (*ſcilicet Berengarium*) primus admonuit Adelmannus Epiſcopus Brixienſis doctiſſima Epiſtola ad eum de Euchariſtia ſcripta, rogans per Chriſtum, & veterem familiaritatem, communiſque præceptoris ſuaviſſimam memoriam, ne rebus novis tantopere ſtudeat, utque deſiſtat ſibi ipſi, & Eccleſiæ matri perniciem parare: obteſtaturque ut de Arii, Manichæi, & ſimilium peſtium, horribili exitu, & exſecrabili memoria pertimeſcat.

Poſſevinus in Appar. ſacr.

Adelmanus, ſive Adelmannus, Grammaticus (qui Sigeberto eſt Almannus) Leodienſis, Epiſcopus Brixinenſis (*legendum Brixienſis*) Fulberti Carnotenſis antiſtitis quondam auditor. Scripſit ad Berengarium olim apud Fulbertum condiſcipulum ſuum, tunc errare, & prave ſentire incipientem, valde prolixe, & amice eum corripiens, de corpore, & ſanguine Domini librum unum. Epiſtolarum ad diverſos librum unum. Alia inſuper tam metro, quam ſoluta oratione.

Bellar-

Bellarminus de Scriptor. Eccleſ.

Adelmannus Epiſcopus Brixienſis, qui aliquando Berengario Diacono Andegavenſi comes fuerat, & condiſcipulus ſub diſciplina ſancti Fulberti Carnotenſis Epiſcopi, ſcripſit Epiſtolam valde eruditam ad Berengarium de veritate corporis Domini in ſacroſancta Euchariſtia; quæ exſtat.

Labbeus de Script. Eccleſ. tom. 1. pag. 7.

Adelmannus ex Leodienſi Scholaſtico Brixienſis in Italia Epiſcopus, floruit labente ſæculo undecimo, circa annum 1050. Epiſtola de veritate corporis, & ſanguinis Chriſti in Euchariſtia, ad Berengarium Turonenſem, Archidiaconum Andegavenſem, quem vocat dilectum, & conſcholaſticum ſuum (uterque enim fuerat Fulberti ſanctiſſimi Carnotenſium Epiſcopi diſcipulus) exſtat tum ſeorſim edita Lovanii 1551. & 1561. atque alibi, tum in Bibliothecis Patrum Pariſienſibus, & Colonienſi. Sigebertus cap. 153. libri de Scriptoribus Eccleſiaſticis Almannum Grammaticum appellat, docetque, eum ſcripſiſſe ſuper eadem re alteram quoque Epiſtolam ad Paulum Mettenſem Primicerium, qua moneret uti & ipſe Berengarium communem amicum ſuum ab hac prava intentione revocaret. Prodiiſſe illam nondum comperi.

Baronius ad A. C. 1004. n. 6.

Revocavit in memoriam Berengario ſub Fulberto tyrocinium ſuum, ejuſdem ſub eodem doctore condiſcipulus Adelmannus, Epiſcopus Brixienſis, cum poſtea adverſus eum diſertam valde ſcripſit Epiſtolam.

Pagius in Crit. Bar. ad A. C. 1045. n. 4.

Adelmannus Scholaſticus Eccleſiæ Leodienſis, cum accepiſſet, Berengarium Andegavenſem Archidiaconum doctrinam de corpore, & ſanguine Domini in Euchariſtia Orthodoxæ contrariam ſpargere, ſcripſit

ſcripſit ad eum Epiſtolam, quæ tom. 18. Bibl. PP. Edit. Lugdun. legitur, & cujus mentionem facit Baronius anno MXXXV. n. 7. quia eo anno Concilium Pariſienſe adverſus Berengarium indictum putabat, quod tamen anno ML. habitum fuiſſe eo anno videbitur. Epiſtolæ inſcriptio eſt: *Dilecto in Chriſto Fratri Conſcholaſtico Berengario Adelmannus ſalutem in Domino*; quare cum juxta Ughellum tom. 4. Italiæ Sacræ Adelmannus ab anno MXLVIII. ad annum circiter MLXI. Brixienſis in Italia Epiſcopus fuerit, ea ad Berengarium, qui, ſicut & ipſemet, Fulberti Carnotenſis Epiſcopi, vitæ ſanctitate, & doctrina illuſtris, diſcipulus fuerat, hoc, vel alterutro ex duobus ſequentibus annis, data.

Ferdinandus Ughellus Ital. Sac. tom. 4. Edit. Ven. col. 540.

ADELMANNUS, ſive ALAMANNUS, Grammaticus Leodienſis, ſui ſæculi philoſophia celebris, ad hujus Eccleſiæ (*ſcilicet Brixianæ*) Cathedram aſcendit anno MXLVIII. Inter multa Opera quæ poſteritati reliquit, illud enituit de corpore, & ſanguine Domini noſtri Jeſu Chriſti, inſcriptum ad Berengarium Turonenſem, ſuum olim condiſcipulum, cujus nervoſis rationibus ita non ſolum ſui temporis hæreſim afflixit, ac jugulavit, ſed in poſterum etiam ſectariorum noſtri temporis technis præcluſit iter, ne ſecutores turpiſſime fallerent.

Mabillonius Ann. Bened. tom. 4. pag. 514.

Eodem tempore ADELMANNUS Scholaſticus Leodicenſis, tunc in Teutonicis partibus degens, poſtmodum Brixienſis Epiſcopus, Berengario ſcripſit, quem *dilectum in Chriſto fratrem*, *conſcholaſticum*, *& collactaneum* vocat, ob commune cum eo contubernium in Academia Carnotenſi ſub Fulberto Epiſcopo. In hac porro Epiſtola ſe ante biennium rumore vulgato accepiſse dicit, Berengarium ab Eccleſiæ communione receſſiſse, & de corpore, & ſanguine Domini, aliter quam fides Catholica tenet, ſentire, eumque ad reſipiſcentiam hortatur. Lectu digna hæc Epiſtola. (*Deinde pluribus ex eadem exſcriptis*, *ſubdit*:) Hanc Epiſtolam ſcripſit Adelmannus nondum Epiſcopus, ante Berengarii damnationem, quem alias *ſanctum fratrem* vocaturus haud fuiſset. Scripſit & aliam ejuſdem argumenti Epi-

Epiſtolam ad Paulinum Mettenſem Primicerium, quem vulgatus Sigebertus Paulum vocat, monens eum uti Berengarium communem amicum ſuum, revocaret ab hac prava intentione. Adelmanno reſcripſit Berengarius, Sigeberto referente, faſtuoſo ſtilo, non agnoſcens amici corrigentis benevolentiam, ſed defendens ſuam de myſteriis Chriſti ſententiam; quæ Epiſtola ad nos non pervenit.

Mabillonius in Act. SS. Benedict. Ord.
Sæc. 6. Part. 2. in Præf.

De Adelmanno intelligenda videtur Fulberti epiſtola 56. ad R. ideſt Reginardum Leodicenſium Epiſcopum ſcripta, in qua eum ſecurum eſſe jubet *de illa ove quæ in noſtris*, inquit, *paſcuis obverſatur. Fratrem A. ſubdiaconum loquor, quia Dei gratia bene ruminat, & luporum inſidias ſagaciter cavet.*

Guilielmus Caveus Hiſtor. Liter.
Eccleſ. Script. Sæc. XI.

Adelmannus Fulberti Carnotenſis diſcipulus, Berengarii condiſcipulus, ex Scholaſtico Leodicenſi Brixienſis ab anno MXLVIII. Epiſcopus. Obiit circa annum MLXI. Scripſit Epiſtolam ad Berengarium de veritate corporis, & ſanguinis Chriſti in Euchariſtia, quæ typis excuſa prodiit una cum aliis ejuſdem argumenti Opuſculis, cura Joannis Ulimmerii Lovanii 1551. 1561. & in Bibliotheca Patrum tom. 18. pag. 438. Scripſit etiam, teſte Sigeberto, ejuſdem argumenti epiſtolam ad Paulum Mettenſem Primicerium, qua ipſum pariter, ac Berengarium communem amicum, a ſententia ſua de Euchariſtia revocare conatus eſt. Epiſtola iſta interiiſſe videtur.

Olearius Biblioth. Script. Eccleſ.

Adelmannus floruit juxta Labbeum tom. 1. pag. 7. ſæculo XI. ex Leodienſi Scholaſtico Brixienſis in Italia factus Epiſcopus anno MXLVIII. Ejus ſcripta recenſent Bellarminus, Caveus, Lab-

beus. Ex iſtis edita ſeorſim Lovanii 1551. 1561. Epiſtola de veritate corporis, & ſanguinis Chriſti, quam vide quoque in Bibliotheca Patrum. Epiſtola vero teſte Sigeberto de Script. Eccleſ. cap. 153. ad Paulum Mettenſem ſcripta, aut interiit, aut nondum prodiit.

ADEL-

Digitized by Google

ADELMANNI

(1) EX SCHOLASTICO LEODIENSI

EPISCOPI BRIXIENSIS,

De veritate Corporis, & Sanguinis Domini in Euchariſtia,

AD BERENGARIUM EPISTOLA.

Dilecto in Chriſto Fratri (2) Conſcholaſtico Berengario Adelmannus ſalutem in Domino.

COllactaneum te meum vocavi propter dulciſſimum illud contubernium quod cum te adoleſcentulo ipſe ego majuſculus, (3) in Academia Carnoten-

NOTÆ.

(1) *Ex Scholaſtico Leodienſi*) *Scholaſtici* nomen appellatio laudis erat, nam *ſcholaſticus* plerumque apud veteres appellabatur eruditus, aut eloqoens; de quo unum tantum, vel alterum locum proferam, ne rem ab aliis jam occupatam videar mihi vindicare. Salvianus in Præf. ad libros de Gubern. Dei: *Omnes in ſcriptis ſuis, propriis magis laudibus, quam aliorum utilitatibus conſulentes, non id facere adniſi ſunt ut ſalubres ac ſalutiferi, ſed ut* ſcholaſtici, *ac diſerti haberentur*. Sulpicios Severus Dial. 1. c. 4. *Quia* ſcholaſticus es, *non immerito te verſu Comici admonebo*. Et cap. ult. *Ceterum cum ſis* ſcholaſticus, *hoc ipſum quaſi* ſcholaſticus *artificioſe facis, ut excuſes imperitiam, quia exſuperas eloquentia*. Plura de hoc vocabulo dabunt Baronius ad diem ſextam Febroarii, Caſaubonus ad Maximinum Capitolini, & Baluzius in Notis ad Salvianum. Ego autem hoc loco puto *Scholaſtici* nomen Adelmanno inditum longe aliud ſibi velle, eoque ſignificari juxta morem illius ſæculi, dignitatem Eccleſiaſticam, qua qui donati erant, ſcholis Eccleſiaſticis præſidebant, atque in iis docebant. Quo in ſenſu Sigebertus anno 1047. *Franco*, inquit, Scholaſticus *Leodicenſium, & ſcientia literarum, & morum probitate claret*. Et Cæſarius Heiſterbacenſis lib. 1. Mirac. cap. 39. *Rodolphum ejuſdem Eccleſiæ* Scholaſticum, *Pariſiis legentem audivit*. Quod conjecturam meam fulciat probe, illud eſt, quod nempe Adelmannus vocetur Scholaſticus Leodienſis, *ex Scholaſtico Leodienſi*, eodem modo quo etiam Franco apud Sigebertum dicitur *Scholaſticus Leodicenſium*; nam alias *ſcholaſticus* abſolute vocatur quicumque ſcientiarum addiſcendarum gratia ſcholas frequentat, unde Adelmannus ipſe Berengarium appellat *conſcholaſticum*, quia ſimul fuerant in ſchola Carnotenſi ſub Fulberto.

(2) *Conſcholaſtico Berengario*) Sic emendatius Editio Lovan. & Pariſ. ubi aliæ duæ Editiones Colon. ſcilicet, & Lugdun. habent *ſcholaſtico Berengario*. *Conſcholaſtico* autem ſcriptum fuiſſe ab Adelmanno, patet ex iis quæ mox ſequuntur: *Collactaneum te meum vocavi*; niſi enim Berengarium dixiſſet *conſcholaſticum*, non video quomodo apte verba hæc ſubdi poſſint.

(3) *In Academia Carnotenſi*) De ſchola

 Car-

notenſi, (1) ſub noſtro illo venerabili Socrate jucundiſſime duxi: cujus de convictu gloriari nobis dignius licet, quam gloriabatur Plato gratias agens naturæ eo quod in diebus Socratis ſui hominem ſe, & non pecudem peperiſſet. Nos enim ſanctiorem vitam, ſalubrioremque doctrinam Catholici, & Chriſtianiſſimi hominis experti ſumus; & nunc ejus apud Deum precibus adjuvari, ſperare debemus. Neque enim putandus eſt, memoriam, in qua nos, tamquam in ſinu materno, ſemper ferebat, amiſiſſe, aut vero caritas Chriſti, qua ſicut filios amplectebatur, in eo exſtincta eſt. Sed abſque dubio memor

NOTÆ.

Carnutenſi Auctor Syntagmatis de Scholis celebrioribus cap. 40. eamque percelebrem fuiſſe colligit ex hoc Adelmanni loco, quo Carnutenſem ſcholam Academiæ nomine inſignivit. Neſcio autem, quanti facienda ſit ejuſdem Auctoris conjectura in eodem libello c. 25. ubi putat Adelmanni temporibus intermiſſa fuiſſe, vel certe reſtixiſſe in ſchola Leodienſi ſtudia literarum, eaque ab eodem poſtmodum ardentius excitata, eo quod Adelmannus non Leodii, ſed Carnuti literis operam dederit; nam qua demum ratione oſtendit, Adelmannum, qui certe patria Leodienſis fuiſſe non videtur, Leodii potius, quam Carnuti inſtituendum, etiamſi in utriuſque orbis ſchola literarum ſtudia vigerent? Adelmannum non ſolum Leodienſem non fuiſſe, ſed nec fortaſſe tranſalpinum, indicant verba illa quæ ipſe in hac Epiſtola paulo inferius ponit: *ut non ſolum Latinas, verum etiam Teutonicas aures, inter quas diu peregrinor, repleverint*. Vide quæ ibi adnotavimus. Apud Mabill. Ann. Bened. tom. 4. ſub anno 1036. pag. 413. ex Rhythmis Adelmanni noſtri laudatur *Watho*, ante Adelmannum Leodienſibus ſcholis præfectus, ſub quo, uti & ſub Adelmanno, *Legia magnarum artium nutricula floruiſſe* dicitur. Porro *Watho* iſte Adelmanni præceſſor omnino præteritus fuit a prædicto Auctore in Syntagmate de Scholis, ubi agit de ſchola Leodienſi c. 25.

(1) *Sub noſtro illo venerabili Socrate*) Fulbertum intelligit Carnutenſem Epiſcopum, ſub cujus diſciplina educati ambo fuerant; quod etiam clarius patet paulo infra, ubi ait: *obſecrans per ſuaviſſimam memoriam Fulberti, ut pacem Catholicam diligas*. Hunc integrum Adelmanni locum deſcripſit Baronius ad A. C. 1004. n. 6. & & ſeqq. dum primordia orientis hæreſis, ac tyrocinium Berengarii ſub Fulberto conſignat, his verbis præmiſſis: *Revocavit in memoriam Berengario iſtiuſmodi ſub Fulberto tyrocinium ſuum, ejuſdem ſub eodem doctore condiſcipulus Adelmannus, Epiſcopus Brixienſis, cum poſtea adverſus eum diſertam valde ſcripſit Epiſtolam*, cujus initium denuo recenſet ad A. C. 1035. n. 7. Quis, & quantus fuerit Fulbertus, produnt Epiſtolæ ejus, & Opuſcula, quæ paſſim exſtant in Bibliothecis Patrum. Fertur autem morti proximus, inter adſtantes Berengarium conſpicatus, confeſtim expellendum juſſiſſe, *proteſtatus, immanem draconem prope eum conſiſtere, multoſque ad eum ſequendum blandiente manu, & illice anhelitu corrumpere*, ut tradit Malmesburienſis lib. 3. de geſtis Anglorum, & ex Malmesburienſi Baronius ad A. C. 1028. n. 5. ſed ſi hæc Malmeſburienſis narratio vera ſit, neſcio an appoſite Adelmannus *per ſuaviſſimam memoriam Fulberti*, Berengarium compellare potuerit.

(1) *Di-*

mor noſtri, (1) diligens plenius quam cum in corpore mortis hujus peregrinaretur, invitat ad ſe votis, & tacitis precibus, obteſtans (2) per ſecreta illa, & veſpertina colloquia quæ nobiſcum in hortulo (3) juxta Capellam, de civitate illa quam Deo volente ſenator nunc poſſidet, ſæpius habebat, & obſecrans per lacrimas quas interdum in medio ſermone prorumpens, exundante ſancti ardoris impetu, emanabat, ut illuc omni ſtudio properemus, viam regiam directim gradientes, (4) ſanctorum Patrum veſtigiis obſervantiſſime inhærentes, ut nullum prorſus in diverticulum, nullam in novam & fallacem ſemi-

NOTÆ.

(1) *Diligent plenius*) Editio Lovan. & *diligens plenius*.

(2) *Per ſecreta illa, & veſpertina colloquia quæ nobiſcum in hortulo juxta Capellam*) Locorum recordatione maxime animum moveri, docuit luculenter Cicero 5. de Fin. *Naturane nobis hoc datum dicam, an errore quodam, ut cum ea loca videamus in quibus memoria dignos viros acceperimus multum eſſe verſatos, magis moveamur, quam ſi quando eorum ipſorum aut facta audiamus, aut ſcriptum aliquod legamus?* Et paulo poſt: *Tanta vis admonitionis ineſt in locis, ut non ſine cauſa ex his memoriæ ducta ſit diſciplina*.

(3) *Juxta Capellam*) Ideſt Eccleſiam; nam a Scriptoribus illius ætatis frequenter *Capella* accipitur pro *Eccleſia*. Eginhartus ann. 829. *Ipſam ſanctæ Dei Genitricis baſilicam, quam* Capellam *vocant, tegulis plumbeis tectam*. Charta Caroli Simplicis ex Tabulario Monaſterii Compendienſis apud Cangium in Gloſſario: Capella *conſtructa, ſeu dicata ſub ejuſdem Virginis memoria, in qua duodecim Eccleſiaſtici ordinis viros ſtatuimus, qui diu noctuque divina horis competentibus frequentent officia*. Gaufridus Vit. S. Bernardi lib. 2. c. 6. *Aquiſgrani ſede regia, dum in illa famoſiſſima toto Romanorum orbe* Capella *vir beatus Miſſarum ſolemnia celebraret*. Laudatur valde Fulberti Carnotenſis memoria apud Malmesburienſem lib. 2. de geſtis Angl. cap. 2. ann. ab Incarn. 1032. eo quod inter cetera induſtriæ ſuæ documenta, Eccleſiæ dominæ noſtræ ſanctæ Mariæ, cujus fundamenta jecerat, ſummam manum mirifico effectu impoſuiſſet, quo tempore *Cnuto* (Danorum) *rex ad tranſmarinas Eccleſias pecunias mittens, maxime Carnotum ditavit, ubi tunc florebat Fulbertus Epiſcopus in ſanctitate, & philoſophia nominatiſſimus*. Hæc Malmesborienſis. Exſtat inter Epiſtolas Fulberti 97. qua gratias agit Cnutoni magnificentiſſimo regi, quod erga Eccleſiam, & ſervos Dei benigniſſimum ſe largitorem præſtiterit. Fortaſſe *Capella* iſta, ſeu Baſilica, quam Adelmannus memorat, eadem illa eſt a Fulberto maximo ſumtu, ac labore a fundamentis exſtructa.

(4) *Sanctorum Patrum veſtigiis obſervantiſſime inhærentes, ut nullum prorſus in diverticulum, nullam in novam & fallacem ſemitam deſiliamus*) Non fruſtra hanc Fulberti hortationem Berengario in memoriam revocat Adelmannus, ut communis magiſtri auctoritate interpoſita, eum levitatis ſuæ admoneat, cujus jam ſub Fulberto fortaſſe non obſcura indicia dederat, *cum juveniles adhuc in ſcholis ageret annos*; ut narrat Guitmundus lib. 1. de verit. corp. & ſangu. Chriſti in Euchariſtia.

(1) *Aver-*

ſemitam deſiliamus, ne forte in laqueos, & ſcandala
Pſ. 139. incidamus; quia, ſicut ait Pſalmiſta, *juxta iter ſcandalum poſuerunt mihi*. Nam quod eſt juxta iter, hoc eſt
Pſ. 118. extra iter. De via autem quid dicit? *Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum*. Et quid eſt lex Domini, niſi via Domini? Sicut in alio Pſal-
Ibid. mo cantatur: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum*. Ergo in via pax, extra viam ſcandalum. Hoc ſcandalum incurrunt qui per hæreſes, & ſchiſmata deviantes, pacem Catholicam impiis contentionibus reſcindunt. Quos nihilominus in Pſalmo decimotertio ita annotatos advertimus: *Contritio, & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt*. Ecce ſcandalum, vel potius ſcandala, nempe contritio, & infelicitas æterna, quæ occurrunt in ſemitis hæreticorum, viam pacis Catholicæ noſſe recuſantium. (1) Avertat Dominus a te, ſancte frater, ſemitas tales, & convertat pedes tuos in teſtimonia ſua: & mendaces oſtendat qui famam tuam tam fœda labe maculare nituntur, ſpargentes uſquequaque, (2) ut non ſolum Latinas, verum etiam Teutonicas aures, inter quas diu peregrinor, repleverint, quaſi

N O T Æ.

(1) *Avertat Dominus a te, ſancte frater*) Patet ex his verbis, hanc Epiſtolam fuiſſe ab Adelmanno conſcriptam antequam Berengarius in Concilio Romano, & Vercellenſi damnaretur; nam aliter eum *ſanctum fratrem* numquam fuiſſet appellaturus, ut recte obſervavit Mabillonius Annal. Bened. tom. 4. pag. 515. Infra etiam cum dicat: *Hæc ante hoc biennium cum audiſſem*, ſatis prodit, ſe hæc conſcripſiſſe cum primum Berengariana hæreſis vulgari cœpit. Verum de tempore hujus Adelmannicæ Epiſtolæ, atque initiis evulgati a Berengario erroris, diximus ſupra in Præfat. ad Adelmannum.

(2) *Ut non ſolum Latinas, verum etiam Teutonicas aures, inter quas diu peregrinor*) Videtur Adelmannus hoc dicere quaſi pertæſus Leodienſis domicilii, ſi tamen hæc Epiſtola, ut mihi veriſimile eſt, Leodii data fuerit. Leodienſis enim Epiſcopatus Germaniæ accenſetur in Weſtphalico circulo; ideoque *Teutonicas aures* nominat, inter quas nimium longo incolatu peregrinari ſe profitetur. Itaque Adelmannus nec Leodienſis erat, nec Teuto. At numnam aliqua hinc extundi poteſt conjectura de natione Adelmanni? Plane non video, quamvis verba iſta *non ſolum Latinas, verum etiam Teutonicas aures, inter quas diu* pere-

Digitized by Google

quaſi te ab unitate ſanctæ matris Eccleſiæ divulſeris, & de corpore, & ſanguine Domini, quod quotidie in univerſa terra ſuper ſanctum altare immolatur, aliter quam fides Catholica teneat, ſentire videaris. Hoc eſt, ut illorum de te dictis utar, (1) non eſſe verum corpus Chriſti, neque verum ſanguinem, ſed figuram quamdam, & ſimilitudinem. Hæc ante hoc biennium cum audiſſem, fraternitatem tuam per epiſtolam convenire, idque ex te ipſo certius ſciſcitandum eſſe decrevi. Sciens porro (2) familiarem tuum dominum Paulinum Mettenſem Primicerium, tibi pro-

NOTÆ.

peregrinor, aliquid ſubindicare videantur. Num quis inter aures *Teutonicas* peregrinabatur, inter *Latinas* minime hoſpes erat, ideoque Latinas Teutonicis opponit? Nihil auſim temere affirmare, licet alioqui ſciam, ea tempeſtate magnos viros natione Italos, Fulbertum Carnotenſem, & Lanfrancum Cantuarienſem, in tranſalpinis regionibus una cum Adelmanno claruiſſe.

(1) *Non eſſe verum corpus Chriſti, neque verum ſanguinem, ſed figuram quamdam, & ſimilitudinem*) Hoc ſe umquam ſenſiſſe pernegat Berengarius ipſe in purgatoria Epiſtola ad Adelmannum, cujus fragmenta habentur tom. 4. Theſ. novi Anecdot. pag. 109. Berengarii verba hæc ſunt: *Quod dicis audiſſe te quia dixerim non eſſe verum Chriſti corpus, & ſanguinem, vel panem, & vinum altaris non eſſe a conſecratione verum Chriſti corpus, & ſanguinem, noveris me numquam Manichæorum admiſiſſe ſententiam*. Hoc nomine cenſebantur Aurelianenſes, & Atrebatenſes hæretici, qui paulo ante damnati fuerant. Et infra apertius: *Concedo, panem, & vinum altaris, poſt conſecrationem, ſecundum Scripturas, Chriſti fieri corpus, & ſanguinem*. Conſtat nihilominus, non immerito errorem hunc Berengario ab Adelmanno objici, de quo etiam a Lanfranco in Tractatu de Euchariſtia manifeſte reprehenditur; ſecutus eſt enim eam ſententiam, cum primum a via deflectere cœpit, quamvis Adelmannica hac Epiſtola pulſatus, ut erat ingenio verſipellis, ac levis, ad alium errorem tranſierit. Quare videant ii qui ſibi tantopere Berengarium patronum adoptant, utrum vere ſententiam hujuſmodi propugnaverit, quæ realem Chriſti in Sacramento Euchariſtiæ præſentiam negat, cum ab ea in prædicta purgatoria Epiſtola tam manifeſte recedat.

(2) *Familiarem tuum dominum Paulinum Mettenſem Primicerium*) Male Dupinius Hiſtor. Controverſ. Gallice edita ſæculo XI. cap. 2. pag. 25. hunc Paulinum Mettenſem Epiſcopum vocat, quem præter Adelmannum, Sigebertus, Trithemius, & ceteri omnes Primicerium agnoſcunt. Quippe eo tempore Eccleſiam Mettenſem adminiſtrabat Theodoricus hujus nominis II. ut perhibent Sammarthani. Sed deterius omnino Caveus Hiſtor. Liter. ſæculo XI. pag. 523. Paulino huic hæreſis dicam impingit, affirmans perperam ex Sigeberto, Adelmannum ad eum ſcripſiſſe ejuſdem argumenti Epiſtolam, *qua ipſum pariter, ac Berengarium communem amicum, a ſententia ſua de Euchariſtia revocare conatus eſt*. Nihil tale Sigebertus, cujus verba protulimus ſupra in Elogiis de Adelmanno; ait nempe, Adelmannum ad Paulinum ſcripſiſſe, *monens eum uti & ipſe Berengarium communem amicum, a prava intentione revocaret*. Quare Adelmannus ſuppetias petiit a Paulino, ut Berengarium in viam reduceret; quod certe non fuiſſet facturus, ſi eodem morbo laborare illum cognoviſſet. Hic autem tantum queritur, Paulinum, qui

propiorem, tibique aliquanto viciniorem eſſe, & mea petitione, & ſua pollicitatione, delegavi ſibi hujus negotii exſecutionem. At ille (non enim in hac re laudare eum poſſum) negligens ſive alterutrum, ſive utrumque noſtrum, uſque adhuc reliquit me ſuſpenſum. Sed divina gratia nos numquam negligens, inopinato mihi obtulit melius quam optabam. Optabam autem invenire hominem peregrinandi uſu exercitatum, regionis, & linguæ Francorum non ignarum: & ecce ſtetit mihi e latere frater iſte G. ex tuo nomine me ſalutans. Obſtupui præ gaudio, & tamen non potui tam repentino eventui fidem integram habere, quia frater idem nullum abs te ſignum literatorium (uti mos eſt inter amicos tam longe remotos, tamque diu non viſos) afferebat: quod tamen ipſum multis de cauſis facile perſuaſibilibus excuſabat. Sive ergo vere, ſive aliter hoc agebat, ego eum a Domino præparatum mihi eſſe non diffidens, nolui diutius diſſimulare quin ipſe mente, ac ſpiritu meo, præſentibus literis, tamquam pennis, induto, per tanta terrarum ſpatia tranſvolarem; obſecrans per miſericordiam Dei, per ſuaviſſimam memoriam Fulberti, ut pacem Catholicam diligas, neque conturbes rempublicam Chriſtianæ civitatis bene compoſitam a majoribus noſtris; pro qua tot millia Martyrum contra idololatriam, & regnum diaboli fortiter certantes triumphaverunt, ſubindeque ſancti Doctores bella civilia ab hæreticis commota ſalutaris eloquentiæ fluminibus reſtinxerunt, itaque eam circumquaque munierunt, ut jam novus hoſtis nullus oboriri queat,

NOTÆ.

qui operam ſuam præſtare pollicitus fuerat, ut colligitur ex illis verbis Adelmanni & *mea petitione*, & *ſua pollicitatione*, officio defuiſſe.

(1) *At*

queat, qui adverſus eam aliquid nitens, non continuo mille jaculis deſuper ruentibus obruatur. Ideo confuſi ſunt omnes, & defecerunt. Ubi enim ſunt Manichæi? ubi Ariani? Quonam tota illa factio perditiſſimorum civium evaſit? Computruit etiam memoria eorum. (1) At vero Ambroſius, Auguſtinus, Hieronymus, & alii plures beſtiarum talium oppreſſores, cum laudibus vivunt, quotidieque ſplendidius efflorefcunt. Bonum eſt, frater, nobis parvulis ſub iſtorum ducum titulis deliteſcere, quorum tam valida, tamque probabilis eſt apud Eccleſiaſticas aures auctoritas, ſanctarum virtutum fulgore, cœleſtis ſapientiæ luce præpollens, ut extremæ jam ſit dementiæ, vel de ratione fidei, vel de ordine recte vivendi, eis in aliquo refragari. (2) Quare? Nonne homines erant, & falli ab aliis, atque ipſi fallere alios poterant? Ita enim dicit ſcriptura verax, quia *omnis homo mendax*. Unde ergo eo culminis pervenerunt, ut tam ratum habendum ſit quidquid de divinis myſteriis ſenſerunt, memoriæque mandaverunt? Nam & Gentiles magni quidam, & nobiles philoſophi multa falſa, quæ jure contemnimus, non ſolum de Creatore Deo, Ps. 115.

NOTÆ.

(1) *At vero Ambroſius, Auguſtinus, Hieronymus*) Recte hos Patres opponit, quia eorum potiſſimum teſtimoniis abutebatur Berengarius, ut ſuum errorem fulciret. Ideo in Epiſtola ad Lanfrancum edita a Dacherio in Notis ad Vit. Lanfranci pag. 22. idem Berengarius ſic ait: *Si hæreticum habes Joannem* (Scotum nempe Erigenam) *cujus ſententias de Euchariſtia probamus, habendus tibi eſt hæreticus Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus; ut de cæteris taceam*. Vide Lanfrancum in Epiſtola de Euchariſtiæ Sacramento adverſus Berengarium, ubi explicantur teſtimonia Ambroſii, & Auguſtini, quibus Berengarius ipſe abuti ſolebat.

(2) *Quare? Nonne homines erant*) Præoccupat Berengarii objectionem, cujus ingenium procax auctoritati minime acquieſcebat; nam, ut refert de eo Guitmundus lib. 1. de veritate corp. & ſangu. Chriſti in Euchariſtia: *Cum juveniles adhuc in ſcholis ageret annos, ut ajunt qui eum tunc noverant, elatus ingenii levitate, ipſius Magiſtri ſenſum non adeo curabat, libros inſuper artium contemnebat; ſed cum per ſe attingere philoſophiæ altioris ſecreta non poſſet, novis ſaltem verborum interpretationibus, ſingularis ſcientiæ ſibi laudem arrogare, & cujuſdam excellentiæ gloriam venari, qualitercumque poterat, affectabat*.

 (1) Quid

Deo, ſed de hoc Mundo, & his quæ in eo ſunt, ſenſiſſe inveniuntur. (1) Quid enim abſurdius affirmari poteſt, quam cœlum, aſtraque omnia ſtare, terram vero rapida vertigine in medio circumferri; falli vero eos qui putent cœleſtia moveri, quemadmodum falluntur navigantes, quibus turres, atque arbores cum ipſis litoribus videntur recedere? (2) Solem præterea non calere, nivem nigram eſſe, audire quis ferat? Sunt apud illos plura æque monſtruoſa, quæ proſequi longum eſt, & nugatorium. De quibus do-
Rom. 1. v. 22. ctor noſter, *dicentes*, inquit, *ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt*. Non hos elegit Dominus, qui ſuperbiæ inflati
Ibid. v. 21. ſpiritu *evanuerunt in cogitationibus ſuis*. At noſtri illi Patres, humiles corde, ac pauperes ſpiritu, pro qui-
Matth. 11. v. 25. bus Salvator Patrem glorificat hoc modo: *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli, & terræ, qui abſcondiſti hæc a ſapientibus & prudentibus, & revelaſti ea parvulis*; ideo veraces ſunt, quia participaverunt, & cohæſerunt illi
Jo. 14. v. 6. qui ait: *Ego ſum via, & veritas, & vita*. De quo etiam intus didicerunt quod de Sacramento hoc de quo agimus, foris docuerunt. Audierunt enim eum
Jo. 6. v. 51. de ſe ipſo in Evangelio prædicantem: *Ego ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi. Si quis manducaverit de hoc pane,*

NOTÆ.

(1) *Quid enim abſurdius affirmari poteſt, quam cælum, aſtraque omnia ſtare, terram vero rapida vertigine in medio circumferri;*) Laertius l. 8. in Philolao: *Opinatur autem* (Philolaus) *omnia neceſſitate, ac harmonia fieri. Et terram in orbem moveri, primum dixiſſe ferunt. Alii Hicetam Syracuſanum id ſenſiſſe affirmant.* Cicero in Lucullo: *Nicetas Syracuſius, ut ait Theophraſtus, cælum, ſolem, lunam, ſtellas, ſupera denique omnia, ſtare cenſet, neque præter terram rem ullam moveri: quæ cum circum axem ſe ſumma celeritate convertat, & torqueat, eadem effici omnia, quaſi ſtante terra cælum moveretur.* Hanc poſtea ſententiam de terræ motu quam Adelmannus deſignat, longo ſæculorũ intervallo in ſcholam redoxit Copernicus.

(2) *Solem præterea non calere, nivem nigram eſſe, audire quis ferat?*) Scepticorum placita, qui de rebus omnibus dubitabant. Cicero in Lucullo: *Anaxagoras nivem nigram dixit eſſe: ferres me, ſi ego idem dicerem?* Et infra: *Anaxagoras non modo albam eſſe nivem negabat, ſed ſibi, quia ſciret aquam nigram eſſe, unde iſta concreta eſſet, albam ipſam eſſe ne videri quidem.*

(1) *Duo*

pane, vivet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea
eſt pro Mundi vita. Dabo inquit, non ait *dedi*. Quan-
do ergo cœpit dare? quando *pridie quam pateretur, ac-* Matth.
cepit panem, & elevatis oculis in cœlum, gratias agens be- 26. v. 26.
nedixit, fregit, dedit diſcipulis ſuis, dicens: Accipite, & co- Marc. 14.
medite: hoc eſt corpus meum. Similiter & calicem poſtquam v. 22.
cœnavit, dicens: Accipite, & bibite ex eo omnes. Hic eſt ca- Luc. 22.
lix ſanguinis mei, qui pro vobis, & pro multis effundetur in v. 17.
remiſſionem peccatorum. Quis hoc ita eſſe non credit, ni-
ſi qui aut Chriſto non credit, aut ipſum hoc dixiſſe
non credit? Sed de incredulis nihil ad nos. Dixiſſe
autem Chriſtum teſtes non duo tantum, aut tres, in
quibus *ſtat omne verbum*, ſed quatuor probatiſſimi, Matth.
certiſſimique exſiſtunt: (1) duo ſcilicet ex Circumci- 18. v. 16.
ſione, & duo ex Præputio, ut uterque populus ſuis,
ac legitimis auctoritatibus, ſive ad ſalutem, ſive ad
judicium, uteretur. Dixit utique, dixit ille qui *dixit*, Pſ. 148.
& facta ſunt. Qui enim dixit in principio: *Fiat lux*, Gen. 1.
& facta eſt lux de nihilo; non potuit dicendo de pa-
ne *hoc eſt corpus meum*, ita fieri efficere? Et qui ta-
cita virtute aquam vertit in vinum, non efficacius
poterat (ſi quid tamen efficacius de Deo dici debet)
ſonante vocaliter eadem virtute, vinum ipſum in
ſanguinem ſuum transferre? Quod ſi quis apud ſe di-
cat, potuiſſe hoc facere unum illum hominem qui
etiam Deus erat; ceteris vero qui hoc non ſint, im-
poſſibile eſſe; nos quoque cum eo ſentimus, ſic ta-
men, ut per miniſterium humanum, Chriſtum ipſum
operari fateamur. Dixerat enim, cum adhuc eſſet
cum hominibus mortalis: *Sine me nihil poteſtis facere:* Jo. 15.
& im-

N O T Æ.

(1) *Duo ſcilicet ex Circumciſione, & duo ex Præputio*) Matthæum nempe, & Joannem ex Circumciſione; ex Præputio vero Lucam, & Marcum.

 (1) *Com-*

& immortalis effectus, cum cœlos aſcenſurus corporaliter eſſet, *Ecce ego*, inquit, *vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi*. Quia enim ex duabus naturis diverſis, altera circumſcripta, altera incircumſcripta, (1) comperſonatus erat; per circumſcriptam de loco ad locum tranſmigrabat, per incircumſcriptam vero, qua illocaliter ubique eſt totus, cum eis remanebat, nec tamen Filium Dei a Filio hominis ſeparabat. Denique & priuſquam Filius hominis actu aſcenderet in cœlum, cum Filio Dei ibi erat, ipſo atteſtante, ubi ait: *Et nemo aſcendit in cœlum niſi qui deſcendit de cœlo, Filius hominis, qui eſt in cœlo*. Si ergo ibi erat per unitatem perſonæ, quo nondum aſcenderat per proprietatem naturæ, propter eamdem unitatem, cœlum aſcendens, cum hominibus in terra remanebat. Quis enim alius dicebat: *Saule, Saule, quid me perſequeris?* (2) Neque putandus eſt ei angelus pro Chriſto apparuiſſe, cum ipſe Saulus effectus Paulus poſtea dicat: *Noviſſime omnium tamquam abortivo viſus eſt & mihi*. Et alio loco: *Nonne Dominum Jeſum Chriſtum vidi?* Aut vero Saulus adhuc infidelis raptus eſt in cœlum, ut illic ei Chriſtus loqueretur, aut ipſe Chriſtus deſcendit e cœlo, quod ſemel tantum fieri oportet in voce Archangeli, & in tuba Dei, quando *omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem Filii Dei, & pro-*

[Margin: Matth. 28. — Jo. 3. v. 13. — Act. 9. — 1. Cor. 15. — 1. Cor. 9. — Jo. 5. v. 28.]

N O T Æ.

(1) *Comperſonatus erat*) Vox *erat* deeſt in Editione Lovan. & Lugd. Lovan. item legit *conperſonatus*.

(2) *Neque putandus eſt ei angelus pro Chriſto apparuiſſe*) Quia Berengarii hæreſis eo potiſſimum nitebatur argumento, Chriſti nempe corpus eſſe non poſſe in cœlo, & in Euchariſtia ſimul, hoc aſtruere propoſito exemplo ſatagit Adelmannus. Chriſtum autem vere Paulo apparuiſſe, non angelum, Ananiæ verba oſtendunt Act. 9. v. 17. *Saule frater, Dominus miſit me Jeſus, qui apparuit tibi in via*; & ejuſdem Pauli teſtimonium Act. 9. v. 27. *Narravit illis, quomodo in via vidiſſet Dominum*. Præterea cum dicat Paulus, noviſſime ſibi Chriſtum apparuiſſe, ſicuti & aliis Apoſtolis, patet, qua forma eum viderit; vere enim in corpore apparuit Chriſtus Cephæ, Jacobo, & ceteris.

(1) *Quan-*

& procedent? Ipſe igitur cum hominibus manens ſemper, & homines baptizat per homines, & conſecrat quidquid per homines conſecratur. Utrumque enim in Evangelio habemus, & quod Jeſus baptizaret, & quod ipſe non baptizaret, ſed diſcipuli ejus. Baptizat nimirum, quia (1) quando corpus ſub quibuſdam verbis ſolemnibus in aqua merſatur, ipſe animam mortuam peccata remittendo vivificat, ſicut in
Evangelio loquitur: *Venit hora, & nunc eſt quando mor-* Jo. 5. v. 25.
tui audient vocem Filii Dei, & qui audierint, vivent; quod nonniſi de reſurrectione animarum accipi poteſt. Baptizat & homo, per cujus manus, & linguam opus illud adminiſtratur: ſed maxime & principaliter ille baptizat qui vim, & efficientiam totam præ-
ſtat. Propter quod dictum eſt Joanni Baptiſtæ: *Super* Jo. 1. v. 33.
quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat. Alioquin Baptiſmus unus non eſſet, ſed prout meritum ſe haberet baptizantis, alius dignior, alius indignior fieret; & quem homo ſanctior baptizaret, ille melius baptizatus eſſet. Sed abſit; quia quicumque baptizat in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, dignus an indignus, ſanctus aut peccator, Catholicus aut hæreticus, nihil intereſt; quoniam miniſterium illorum tantummodo eſt, nec ab eis, ſed per eos (ſi recte loqui volumus) bapti-

pteza-

N O T Æ.

(1) *Quando corpus ſub quibuſdam verbis ſolemnibus in aqua merſatur*) Igitur ævo Adelmanni, ſæculo nempe XI. adhuc in Occidente retinebatur uſus Baptiſmi per merſionem; quod non ſatis obſervatum eſt a Joſepho Vicecomite l. 4. de antiquis Baptiſmi rit. c. 7. Appoſite autem inducitur ſimilitudo a Baptiſmi Sacramento deſumta, quia Berengarius non ſolum Eucbariſtiam, ſed etiam Baptiſmum evertere conabatur, teſte Goitmundo l. 1. de verit. corporis, & ſangu. Chriſti: *Tunc* (Berengarius) *illa quibus mundanis hominibus ſemper peccare cupientibus, placeret, aperuit; legitima videlicet conjugia, quantum in ipſo erat, deſtruens, & parvulorum Baptiſma evertens.* Confer Fulberti Carnotenſis Epiſtolam ad Adeodatum, & Deoduini Leodicenſis Epiſcopi Epiſtolam contra Brunonem, & Berengarium, ad Henricum Francorum regem.

(1) *Chri-*

ptizatur. Chriſtus igitur per manum, & os ſacerdotis baptizat: (1) Chriſtus per manum, & os ſacerdotis, corpus, & ſanguinem ſuum creat.
2. Cor. 13. *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Chriſtus?* Dicebat quidem hoc Apoſtolus non arroganter ſe efferendo, ſed veraciter docendo, Chriſtum in miniſtris ſuis & loqui quod ipſi loqui audiuntur, & operari quæ ipſi
Pſ. 109. facere videntur, propter quod *ſacerdos eſt in æternum*, quia ipſe eſt qui baptizat, & qui immolat. Nam quod ſemel fecit paſſibiliter per ſemetipſum, id quo-
Jo. 1. tidie agit impaſſibiliter per eos quibus *dedit poteſtatem filios Dei fieri*. Nec aliter melius poſſe intelligi puto
Rom. 8. v. 34. quod Apoſtolus de illo ait: *Qui eſt ad dexteram Patris, qui etiam interpellat pro nobis*, quam ut interpellatio iſta fiat non verba proferendo, ſed obedientiam, atque humanitatem ſuam, per commemorationem Paſſionis, Deo Patri commendando. Hoc quoque in ejuſdem Sacramenti inſtitutione, cum jam ſub articulo ipſius Paſſionis agonizaret, & ad dolores carnis mox futuros præſcio ſpiritu pavitaret; hoc, inquam, certiſſi-
Luc. 22. mum pignus ſui dilectis diſcipulis relinquens: *Hoc facite*, inquit, *in meam commemorationem*. Commemoratio-

NOTÆ.

(1) *Chriſtus per manum, & os ſacerdotis, corpus, & ſanguinem ſuum creat*) Non prorſus improprie creandi verbo utitur Adelmannus, nam habet aliquid ſimile creationi Tranſubſtantiatio, utraque enim virtute divina in inſtanti perficitur, utraque fit miniſterio verborum. Monuerunt Theologi Colonienſes in Biblioth. PP. Edit. Colon. tom. 11. pag. 349. locum hunc Adelmanni rite intelligendum eſſe; licet enim converſio panis in corpus Chriſti, quantum ad aliquid conveniat cum creatione, & tranſmutatione naturali, tamen quantum ad aliquid ab utraque differt, uti explicat S. Th. 3. part. qu 75. art. 8. Porro Chriſti corpus effici, aut creari in hoc myſterio, dixerunt præter Adelmannum, Paſchaſius Rathbertus de corp. & ſangu. Dom. c. 4. & 12. Hugo Lingonenſis Epiſt. ad Berengar. Algerus l. 1. de Sacram. corp. & ſangu. Dom. c. 16. aliique, quos congerit Theophilus Raynaudus Euchariſtic. Sect. 3. c. 3. claſſ. 1. tom. 6. Oper. Edit. Lugd. pag. 58. Cum enim ea tempeſtate verbum Tranſubſtantiationis nondum uſu receptum fuiſſet, atque Synodicis ſanctionibus confirmatum, utebantur Eccleſiaſtici Scriptores aliis quidem dicendi formulis, re ipſa tamen eumdem ſenſum habentibus.

(1) *Si-*

tionem, inquam, caritatis erga vos, pro quibus animam meam pono, & obedientiæ apud Patrem, quia *ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio*. Quod ſi quos Jo. 14.
movet cur hoc Sacramentum non viſibiliter tranſmu- v. 31.
tetur in ſpeciem carnis, & ſanguinis, attendant quod Apoſtolus ait: *Per fidem ambulamus, & non per ſpeciem*. 2. Cor. 5.
Eſt autem fides, (1) ſicut ipſe definivit, *ſperandarum ſub-* Hebr. 11.
ſtantia rerum, argumentum non apparentium. Si enim id quod intus ſunt, foris Sacramenta oſtenderent, fides, ex qua juſtus vivit, non ſolum otioſa, verum nulla Hebr. 10.
omnino eſſet. (2) *Quod enim videt quis, quid ſperat?* Rom. 8.
Ut ergo fides exerceatur credendo quod non apparet, v. 24.
vitale Sacramentum ſub ſpecie corporea (3) utiliter latet, uti anima in corpore. (4) Denique & Baptiſmus aqua quælibet oculis intuentium videtur, & homo baptizatus quid aliud, quam quod antea erat, apparet? Non enim ex nigro albus, aut ex illiterato grammaticus, per lavacrum regenerationis efficitur. O *animalis homo, qui non percipit ea quæ Dei ſunt!* O 1. Cor. 2.
caro carnalibus phantaſiis magis quam vino ebria! v. 14.
quouſque ab his tam infeliciter ludificaberis? Non enim ſimilis eſt hic error (5) denegatio ſalutis animarum, aut illuſionibus ſomniorum, aut de aquis, & ſpeculis reſultantium imaginationum: quia ibi ſi-

ne

NOTÆ.

(1) *Sicut ipſe definivit*) Editio Col. & Lugd. non habent *ſicut*.

(2) *Quod enim videt quis, quid ſperat?*) Sic Lovan. Editio, cui accedit conſenſus Vulgatæ. Tres aliæ Editiones, Pariſ. Col. & Lugdun. *Quod enim videt quis, qui ſperat?* Iſidorus Clarius juxta Græca Exemplaria vertit: *Nam quod videt quis, quid etiam ſperat?* ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει;

(3) *Utiliter latet*) Lovan. Editio, itemque Pariſ. ſic emendatius legunt. Colon. & Lugdun. *viriliter latet*.

(4) *Denique & Baptiſmus aqua qualibet*) Tres Editiones depravate habent *denique & Baptiſmi aqua qualibet*; quare ſecuti ſumus lectionem Lovanienſem.

(5) *Denegatio ſalutis animarum*) Denuo Lovanienſis lectio textum emendat, cum tres aliæ Editiones legerent prorſus male *non enim ſimilis eſt hic error denegationi ſalutis animarum*.

(1) Quod

ne periculo fallitur, hic cum detrimento irrecuperabili, niſi reſipiſcatur, erratur. Expergiſcere ergo, & Rom. 7. clama: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Et reſpondebit tibi Apoſtolica conſolatio: *Gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum*. Quod etſi credimus verum eſſe non liberari hominem, non ſolum a moleſtia ſpiritualis pugnæ, quam hoc in loco mortem appellat, ſed nec a miſeria errorum, niſi gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum; melius tamen id intelligimus, ſi humanæ naturæ concretionem, & vim, quæ nimirum in ſenſu corporis, & animi intellectu tota conſtat, diligenter inſpiciamus: & quid per utrumque, quidve per alterutrum valeat, breviter perſtringemus. Sunt namque multa quæ ſolo ſenſu corporis agimus, ſicut audire, & videre: pleraque, ſicut legere, & ſcribere, quæ communiter ſenſus cum intellectu adminiſtrat: plurima vero ad quæ ſenſui nullus prorſus acceſſus eſſe poteſt, ſicut ad rationem numerorum, ad propoſitiones ſonorum, & omnino ad notiones rerum incorporearum, quæ omnia quilibet intellectus, ſed purus, atque etiam uſu limatus, percipere meretur. Nec me fugit illa prima quæ duas iſtas potentias præcedit, ſed ad noſtrum inſtitutum nihil viſa eſt attinere: & curandum eſt ne longiore quam oportet, utamur digreſſione. Conamur enim, adjuvante divina gratia, oſtendere quod nulla humana facultas, quæ plane & ipſa eſt divina largitas, nequaquam tamen ſufficiens ſit (quamlibet ſe extendat) ad comprehendendam altitudinem Sacramentorum quibus initiamur, & perficimur ad æternam ſalutem, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Proponamus itaque Baptiſmum ipſum, & quid ibi ſenſus, quid ratio deprehendat,

videa-

videamus. Liquorem eſſe aliquem, interrogatus tactus pronuntiat: viſus, ſi forte in vaſe eſt, quiſnam liquor ſit, addubitat: ſed guſtus, tamquam tertius teſtis adhibitus, aquam eſſe incunctanter explorat. Ulterius, niſi fallor, hac in re officium ſuum ſenſus non pollicetur. At ratio longe lateque penetrat interius, naturamque inſenſibilem perſpicaciter intuetur; hoc eſt: mobilem, atque obtuſam eſſe, humidam ſubſtantialiter, frigidam naturaliter; in aerem, ſive in terram converti eam poſſibile eſſe: & ſi quid adhuc aliud, quod novimus, aut ignoramus, de natura aquarum indagari poteſt. Quomodo autem per aquam, & ſpiritum anima regeneretur, peccatorumque remiſſio tribuatur, ſicut ſenſus carnis paulo ante docebatur non poſſe ad rationis excellentiam aſcendere, ita profecto & minus forſitan valet ratio ad hoc inſcrutabile arcanum adſpirare: & tamen firmiter tenemus, veriſſime confitemur, animam incorpoream per aquam corpoream renaſci, atque in eum ſtatum quo fuerat Adam nondum prævaricans, reparari. Deum quoque ipſum, cujus ænigma omnem ſuperat intellectum, non ſolum novimus eſſe, (1) quod infideles fatentur, verum etiam unum, eumdemque trium perſonarum, incircumſcriptum, ubique illocaliter totum; neque tamen ſenſu, aut ratione (2) habemus hoc comprehenſum.

Videntur multa deeſſe.

NOTÆ.

(1) *Quod infideles fatentur*) Ita Editio Lovan. ceteræ vero minus recte *quod infideles fateantur*.

(2) *Habemus hoc comprehenſum*) Editio Lovan. ſubdit *Videntur nonnulla deeſſe*, aliæ vero Editiones, quarum conjecturam probamus, *Videntur multa deeſſe*; & profecto arbitror multa; nam Adelmannus in iis quæ habemus, propoſitam quæſtionem delibavit potius, quam pertractavit. Utinam aliquando Adelmannicæ hujus Epiſtolæ Exemplar aliquod MS. e bibliothecarum latebris prodeat, ut eam fruſtra hucuſque, licet diligenter, conquiſitam, publico rei literariæ bono, integram proferre poſſimus.

ADMONITIO

in ſubſequentes Rhythmos.

JOannes Mabillonius, magni nominis, ac ſummæ eruditionis vir, hos Alphabeticos Adelmanni Rhythmos, ex MS. Cod. Gemblacenſi, primus vulgavit tom. 1. *Analectorum pag.* 420. *ac præterea nonnullas Annotationes adjecit, quas hic ſubdidimus. Adelmannum vero noſtrum quædam metrice ſcripſiſſe teſtatur Trithemius, apud quem* philoſophus, & poeta *dicitur, &* carmine excellens, & proſa. *Poſſevinus quoque Adelmanni Poetica memorat; nam recenſitis ceteris ejus ſcriptis, addit, eum edidiſſe* alia inſuper tam metro, quam ſoluta oratione. *Igitur ut aliquem etiam Adelmannicæ poeſeos guſtum darem, libenter hos Rhythmos hic ſubjiciendos duxi, qui profecto, ſi temporis rationem ſpectemus, nec illiberaliter, nec omnino invenuſte ſunt conſcripti. Miſit hos Rhythmos Adelmannus ipſe ad Berengarium, ut verba hæc iiſdem præmiſſa in MS. Cod. Gemblacenſi teſtantur:* Mitto etiam tibi rhythmicos verſiculos, juxta ordinem Alphabeti digeſtos, quos ante annos aliquot, cum adhuc Leodii eſſem, me amicos quoſdam meos, quorum plures ipſe noveras, lamentabiliter recenſente, compoſitos, reperi nuper, & edidi. *Quæ verba, ut notat Cl. Mabillonius, Adelmanni ſunt, hos verſus mittentis ad Berengarium, de quo in fine Rhythmorum hæc leguntur:* RESPONDIT BERINGARIUS: Naſcitur ridiculus mus. *Hinc non parum miratus ſum, in eximio Opere* Theſauri novi Anecdotorum, *Pariſiis edito anno* 1717. *tom.* 4. *pag.* 113. *hos Rhythmos prodiiſſe inter fragmenta Berengarii, cui etiam ab illis Editoribus adſcribuntur*

in

Digitized by Google

in Obſervatione prævia ad Acta Concilii Romani pag. 102. *his verbis:* Subjungimus fragmenta ex ejus (*ſcilicet Berengarii*) epiſtola ad Adelmannum, cum Rhythmo de viris illuſtribus ſui temporis, qui in eodem Codice Gemblacenſi reperiuntur. Addemus & rhythmicam orationem, ab eo pœnitente compoſitam, deſcriptam ex MS. Codice majoris Monaſterii. *Itaque Rhythmi iſti in alienam familiam tranſcripti, jam non amplius Adelmanni ad Berengarium, ſed ipſius Berengarii opus audire incipiebant. Non enim fortaſſe animadverterunt clariſſimi Editores Theſauri novi Anecdotorum, hos eoſdem Rhythmos non plane alios eſſe, quam qui ante annos quadraginta, a doctiſſimo Mabillonio, ſub Adelmanni nomine, in Analectis editi fuerant; eoſque cum in Codice Gemblacenſi una cum aliis Berengarii ſcriptis permixtos offenderent, ſub ejuſdem Berengarii nomine vulgandos eſſe putarunt. At vero, etiamſi pro Adelmanno non ſtaret Mabillonii auctoritas, viri hujuſmodi mercibus recte æſtimandis, ac diſcernendis nati; aut Codicis Gemblacenſis, a quo Mabillonius accepit, fides in dubium revocanda foret; Rhythmi ipſi auctorem ſuum ſatis produnt, utpote qui non ſemel Adelmannum ſibi parentem eſſe teſtantur; ut eo in loco:*

Legia magnarum quondam artium nutricula
Sub WATHONE, ſubque ipſo cujus ſunt hæc rhythmica.

Porro quiſnam ille, quæſo, cujus ſunt hæc rhythmica, *ſub quo* Legia magnarum artium nutricula *floruiſſe dicitur, niſi Adelmannus, qui Leodienſium ſcholarum præfecturam geſſit? Hæc certe nullo modo ad Berengarium ſpectare poſſunt, cui Turonis degenti nihil negotii erat cum Leodienſibus ſcholis. Præterea cum in fine Rhythmorum, Adelmannus ipſe teſtetur, hos Rhythmos a ſe conditos eſſe; ut eos parenti ſuo vindicemus, ſufficit ipſius Adelmanni verba pro-*

ferre, quibus res extra omnem dubitationem in medio ponitur:

Zelo grandi cor accenſus pro carorum funere,
ADELMANNUS hæc deflebat in Nemeti litore,
Suos ipſe idem illic obſervans quotidie.

Hos autem Rhythmos ab Adelmanno Spiræ conſcriptos fuiſſe, liquet ex eo carmine:

ADELMANNUS hæc deflebat in Nemeti litore;

Nemetum enim Spira urbs eſt. Deinde ab eodem Adelmanno poſt annos aliquot Leodii repertos, atque editos, videntur oſtendere verba illa in Codice Gemblacenſi, ut Mabillonius teſtatur, Rhythmis præpoſita, quæ ab Editoribus pariter Theſauri novi Anecdotorum iiſdem Rhythmis præmittuntur, ex auctoritate item Codicis Gemblacenſis: Mitto etiam tibi rhythmicos verſiculos, juxta ordinem Alphabeti digeſtos, quos ante annos aliquot, cum adhuc Leodii eſſem ..... reperi nuper, & edidi. *An porro Gemblacenſis Codex, a quo Mabillonius accepit, unus atque idem ſit cum Gemblacenſi Codice, ab Editoribus Theſauri novi Anecdotorum laudato, non ſatis compertum habeo. Sane Rhythmi ipsi, collatione utriuſque Editionis, Mabillonica nempe, & Theſauri novi Anecdotorum, nonnullis in locis emendati ſunt.*

ADEL-

ADELMANNI

SCHOLASTICI

RHYTHMI ALPHABETICI

De viris illuſtribus ſui temporis.

ARmonicæ facultatis adſpirante gratia,
Refero viros illuſtres, literarum lumina,
Quos recenti recordatur mens dolore ſaucia.
Beſtiali feritate mors acerba ſæviens,
In ſcholares efferata, tamquam leo rugiens,
Paſſim dedit ſtragis diræ pluſquam aer peſtilens.
Carnotenæ decus urbis, memorande Pontifex,
Te primum, pater FULBERTE, dum te conor dicere,
Fugit ſermo, cor liqueſcit, recrudeſcunt lacrimæ.
Deploranda ſingillatim multa quidem memini,
Utpote convictor ſenis hærens ſæpe lateri,
Aure bibens oris fontem aureum melliflui.
Eheu quanta dignitate moralis induſtriæ,
Quanta rerum gravitate, verborum dulcedine,
Explicabat altioris arcana ſcientiæ!
Floruere te fovente Galliarum ſtudia:
Tu divina, tu humana excolebas dogmata,
Numquam paſſus obſcurari virtutem deſidia.
Gurges altus ut minores ſolvitur in alveos,
Utque magnus ex ſe multos fundit ignis radios,
Sic inſignes propagaſti per diverſa plurimos.
HILDIERUM, quem pupillam nuncupare ſoliti,
Quod puſillus eſſet, immo perſpicacis animi,
Ceterorum princeps, atque communiceps Præſuli.
Is

Is Magiſtrum referebat vultu, voce, moribus;
Hippocratis artem jungens Socratis ſermonibus,
Nec minus Pythagoreis indulgebat fidibus.
Karitate SIGO noſter plenus, atque gratia,
Multa præbens ore, manu, advenis ſolatia,
Singularis organali regnabat in muſica.
LAMBERTUS Pariſiacum, ENGELBERTUS Genabum
Occupabant lectionum otio venalium,
Quæſtum de pube Francorum captantes non modicum.
Martini quoque concivem, ſed non æque ſobrium,
Dignum duco memoratu RAINALDUM Turonicum,
Promtum lingua, ſtilo largum, valentem grammaticum.
Nec tua, GIRARDE-GILBERTE, fraudabo nænia;
Ligerim flavum reviſens ab Jordane, & Solyma,
Occidiſti propter Moſam ſub Virduni mœnia.
O & te dira peremit æmulorum factio,
Poſtquam menſus es Europam perflagranti ſtudio,
Scholas multas expilaſti, WALTERE Burgundio.
Prô! ſi numquam revertiſſes ad fines Allobrogum,
Quanta nunc auctoritate decorares Latium,
Docens quidquid revexiſti ab hortis Heſperidum!
Quis te tandem, ſacer * heros, ſatis ſæpe fleverit?
Cujus hos, & multos plures officina protulit,
Quorum quiſque præ ſe tulit, quod te uſus fuerit.
REGINBALDUS Agrippinas, vir potens ingenio,
Barbaras aures Latino temperans eloquio,
Notus arces ad Romanas ab uſque Oceano,
Situs eſt in urbe noſtra longus hoſpes Legia;
Legia magnarum quondam artium nutricula
Sub WATHONE, ſubque ipſo cujus ſunt hæc rhythmica.
Tres mihi, Camena, cives memora de pluribus;
Illum, procul quem exſtinctum tranſalpinis febribus
Lugent artes, lugent urbes, cum ſuis Primatibus.
Vix

* *Fulberte.*

Vix amiſſum quereremur, ODULFO ſuperſtite,
ALESTANUM, quantus erat veteris ſcientiæ;
Sicut hi quos erudivit, ſatis pollent hodie.
Xerapelinos ornatus cum paucis jugeribus
Præſul durus denegarat: at tu Mettim profugus,
Multas illic opes nactus, WARINE, es, & conditus.
Ypogæis, & antiquæ parentis in gremio
Dormientes, excitandi mane Mundi ultimo,
Pace æterna perfruantur, te, Chriſte, propitio.
Zelo grandi cor accenſus pro carorum funere
ADELMANNUS hæc deflebat in Nemeti litore,
Suos ipſe idem illic obſervans quotidie.

ADNOTATIONES

JOANNIS MABILLONII

(*Tom. I. Analect. pag. 423.*)

HOs Rhythmos ex MS. Codice Geniblaceuſi rogatu meo deſcripſit religioſus vir Michael Delnierius, ejuſdem Monaſterii Bibliothecarius, qui operam mibi ſuam in multis aliis liberaliter impendit. Quis fuerit Adelmannus iſtorum verſuum auctor, nemo eruditus ignorat. Nempe ille ipſe eſt Berengarii condiſcipulus ſub Fulberto Carnotenſi Epiſcopo, *grammaticus, & ex Clerico Leodienſi Brixienſis Epiſcopus*, teſte Sigeberto in lib. de Scriptoribus Eccleſiaſticis cap. 153. ubi vocatur ALMANNUS, qui duas Epiſtolas de veritate corporis Chriſti Domini In Euchariſtia, unam ad Berengarium, alteram ad Paulom Primiceriom Mettenſem ſcripſit. In Exemplari Gemblacenſi iſtis Rbythmis præmittuntur hæc verba: *Miſſo etiam tibi rhythmicos verſiculos juxta ordinem Alphabeti digeſtos, quos ante annos aliquot, cum adhuc Leodii eſſem, me amicos quoſdam meos, quorum plures ipſe noveras, lamentabiliter recenſente, compoſitos, reperi nuper, & edidi.* Quæ verba ſunt Adelmanni hos verſus mittentis ad Berengarium, de quo in fine Rhythmorum hæc leguntur: RESPONDIT BERINGARIUS: *Naſcitur ridiculus mus.* Qui Berengarius Adelmanoum ironice AULUM-MANNUM vocare ſolitus erat, ut ibidem ſubditur. Multa in hos verſus notanda forent: ſed tantum ea obſervo quæ mihi obvia ſunt.

Ad literam K laudatur SIGO, Abbas ſcilicet Monaſterii ſancti Florentii Salmurienſis ad Ligerim, vir ſuo tempore clariſſimus: cujus æqualis fuit RAINALDUS, Turonicæ ſancti Martini Eccleſiæ Archiclavus, ſeu cuſtos, de quo hic mentio fit ad literam M. (*Idem Mabillonius tom. 2. Analect. pag. 555. quoad Sigonem hæc reponit:*) **ADDITIO.** Unum hic de Fulberto addere juvat, nempe Sigooem Cantorem, ipſius exſequiis celebrandis, ornandoque tumulo operam & opes contuliſſe, uti colligo ex Necrologio, tum initio Fulberti Operum, tum in fuſiori Gallia Chriſtiana vulgato, ad diem v. Idus Julii, ubi hæc verba: *Obiit SIGO Levita, ſapientia clarus, vitaque venerandus, Cantor hujus ſanctæ matris Eccleſiæ nominatiſſimus, ammirandi Præſulis FULBERTI,*

dum

dum terris exſularet, fidus a ſecretis, poſtea (ut datur cerni) tumulator liberalis. Eodem vero quo Frotboldus Epiſcopus die, laudatur SIGO, *factus ex Clerico Monachus, & Abbas tandem Salmurienſis Monaſterii*, de quo Adelmanni rhythmicos verſus in tom. 1. Analectorum editos interpretabar: nunc vero potius Sigoni Levitæ convenire puto, propterea quod SIGO ille, quicumque eſt, ab Adelmanno laudatur ob *muſicam organalem*, quod Cantori potius tribuendum videtur.

Stropha incipiens a litera N, mendoſa apparet in primo verſu: *Nec tua, Girardo-Gilberte, fraudabo nania.* videturque legendum: *Nec tua, Girarde glaber, te fraudabo nania.*

ADDITIO. *(Sub litera O laudatur WALTERUS Burgundio, ad quem idem Mabillonius alibi ſcriptam ſuſpicatur Epiſtolam Gozechini Scholaſtici Leodienſis ad Valcherum itidem Scholaſticum datam, & ab ipſo Mabillonio editam tom. 4. Analectorum; in Adnotationibus enim ad eam Epiſtolam pag. 394. hæc ſubdit:* Valcherus, ad quem ſcripta hæc Epiſtola, ex Gozechini diſcipulo ſucceſſor evaſit, neſcio an is quem Adelmannus in Rhythmis Alphabeticis laudat, ſcilicet WALTERUS Burgundio, ubi ſcholas multas flagranti ſtudio expilaſſe, & ad fines Allobrogum, cum ex Italia rediret, cæſus fuiſſe memoratur. *At Gozechini Epiſtola minime pertinere poteſt ad Walterum iſtum de quo agit Adelmannus in Rhythmis, quippe qui jam cæſus fuerat ad fines Allobrogum antequam Rhythmi iſti conſcriberentur, ideſt multo ante annum MXLVIII. quo anno Adelmannus e Teutonicis regionibus, ubi Rhythmi conſcripti, ad Epiſcopatum Brixiæ tranſiit, ut jam diximus in Præfatione ad Epiſtolam Adelmanni. Gozechini vero Epiſtola, ut ipſe Mabillonius ſtatuit tom. 4. Analectorum pag. 395. conſcripta eſt paulo poſt mortem Henrici II. Imperatoris, ac proinde ſub annum MLX. quare Valcherus Gozechini minime eſt cum Walthero Adelmanni confundendus.)*

Ad literam S agitur de Wathone, ſub quo *Legia magnarum artium nutricula* floruiſſe dicitur, *ſubque ipſo cujus ſunt hæc rhythmica.* Ex quibus diſcimus, Adelmannum fuiſſe Scholaſticum, ſeu præfectum ſcholis in urbe Leodienſi, ſcilicet poſt Wathonem, qui Wazo dicitur ab Anſelmo Canonico Leodienſi, cujus hæc verba in lib. de Epiſcopis Leodienſibus cap. 84. *Hic* (nimirum Wazo) *primum ſub Notgero Præſule Capellanus exſiſtens, poſtea ab eodem ſcholarum donatur magiſterio.* Chronicon Leodienſe apud Labbeum in Bibliothecæ novæ tomo 1. hæc habet: *Anno MXLI. obiit Hitbardus, ſuccedit Waltho*; cujus obitus reponitur anno MXLVIII. Ubi vides, Wathonem non alium eſſe a Wazone, uti legitur apud Anſelmum, qui pro Hitbardo Nithardum ſcribit. Ergo, ut ſuperius præfatus ſum, Adelmannus ſcholis Leodicenſibus præfectus eſt, quod nemo hactenus, ni fallor, obſervavit.

ADDITIO. *(Verſu ſecundo ſtrophæ incipientis a litera V, in quo laudatur ALESTANUS, pro* veteris *forte legendum eſſe* uter is *putat Mabillonius in Addendis tomi 1. Analectorum, quæ habentur ad calcem tomi 2. atque ideo ſcribi debere:*

Aleſtanum quantus erat uter is *ſcientia.*)

Sub litera X agitur de Warino, qui videtur fuiſſe Clericus Leodienſis, tum Monachus in Cœnobio Gorzienſi, demumque Abbas in Mettenſi Aſceterio ſancti Arnulphi, ut patet ex ipſius Warini Epiſtola ſuperius edita. (*tom. 1. Analect. pag.* 225.) *Præſul* ille *durus* qui Warino *xerapelinos ornatus cum paucis jugeribus* repoſcenti denegaſſe hic memoratur, Durandus eſt Leodienſis Epiſcopus, cujus nomen inter lineam adſcriptum eſt in Codice MS. (*Quæ ſequuntur, reformata ſunt ex Addendis tom. 1. Analectorum, ut exſtant in calce tomi 2.*) Ergo hic WARINUS a Durando Leodicenſi Epiſcopo pauca jugera ſibi dari petierat cum aliqua in Leodicenſi Eccleſia dignitate, aut qua alia cujus inſigne erat veſtis xerampelina; quæ cum durus Antiſtes Warino negaviſſet, ille iratus clam Mettenſem in urbem fugit, ubi cum Abbatia ſancti Arnulphi multas opes nactus eſt. *Xerapelinos ornatus* Gemblacenſis Codex ita interpretatur: *Xerapelina veſtes dicuntur veteres & præſicca, pampineum habentes colorem; & ponuntur hoc loco pro quibuſcumque antiquis veſtibus.* Quæ interpretatio docet nos, hoc loco legendum *Xerampelinos ornatus*; quæ vox Græca ex duabus compoſita eſt, ſcilicet ξηρὸς, quæ aridum ſiccumve, & ἄμπελος, quæ vineam ſignificat. Itaque *Xerampelini ornatus* dicuntur veſtes pampini ſicci colorem, qui color ſiccæ roſæ dicitur, imitantes, ut viri docti in Juvenalem obſervarunt.

SYL-

Digitized by Google

S Y L L A B U S

V O C U M

E X O T I C A R U M.

EX GAUDENTIO.

Abominamentum. Vox infimæ Latinitatis, a Cangio, & Voſſio prætermiſſa. Tr. 4. pag. 57
Aſpernanter. Tr. 9. 113
Augmentator. Tr. 17. 192
Baptiſmum neutro genere pro *Baptiſmus*. Tr. 3. 51
Batus. Tr. 18. 202
Brodium. Tr. 2. 44
Exſtat in Gloſſario Cangii, qui Gaudentium affert.
Calciamentum pro *calceamentum*. Tr. 2. paſſim. 36. & alibi.
Calciatum Verbum, ideſt *Verbum incarnatum*. Tr. 5. 63
Caligula, & Gallicula. Tr. 5. 64
Carceratus. Tr. 18. 205
Comparticeps. Tr. 13. 161
Dextralia, apud Cangium *Dextrale*. Tr. 8. 89
Diſſertio pro *diſſertatio*. Vox Gellii juxta Pareum in Lexico Critico. Tr. 2. 39. & Tr. 18. 202
Feſtivitas pro die feſto. Tr. 1. 24. & Tr. 8. 81. & Tr. 10. 126
Figuralis. Tr. 8. 92
Figuraliter, ideſt allegorice. Tr. 8. 86. 90. & Tr. 9. 104
Hauritorium, Latine *hauſtrum*. Tr. 16. 183. Vide Cangium in Gloſſario, & in Appendice.
Hiſtorialiter. Tr. 7. 75. & Tr. 9. 104
Honorati. Vox dignitatis. Præf. 4
Idolothytæ carnes. Tr. 15. 175
Idolothytæ victimæ. Tr. 9. 105
Incorporatio. Tr. 2. 39. 43. & Tr. 14. 169. & Tr. 19. 227. Vide Cangii Gloſſarium.
Infructuoſitas. Tr. 18. 208
Magiſter memoriæ. Vox dignitatis. Præf. 5
Martyrium pro *Eccleſia*. Tr. 17. 192
Medicinaliter. Præf. 19
Melioratus. Tr. 3. 46
Metreta. Tr. 9. 108. & alibi.
Minaeitas. Tr. 6. 72
Myrum, hoc eſt *unguentum*. Tr. 13. 152. 155. & Tr. 20. 237
Noxietas. Tr. 15. 173
Paracletus pro *Paraclitus*. Tr. 14. paſſim.
Participium pro participatione, ſeu communicatione. Tr. 7. 74
Exſtat in Gloſſario Cangii.
Peccamen. Tr. 10. 123. & Tr. 13. 155. & Tr. 19. 219. Vide Cangii Gloſſarium.
Præpoſterare. Tr. 5. 60. Cangius in Gloſſario, ubi affert Gaudentium.
Principari pro *dominari*. Vox item Gregorii Magni. Tr. 12. 148. Cangius in Gloſſario, & in Appendice habet *Principare*.
Prophetalis. Tr. 8. 86
Puſillitas. Vox Tertulliani, & Lactantii. Tr. 5. 66. & Tr. 17. 186
Repenſor. Tr. 13. 161. 162.
Scrupuloſitas. Tr. 14. bis. 169
Strategus. Tr. 12. 145
Suballigaturæ. Tr. 4. 57. Vide Cangium in *Ligatura*.
Suffocatum. Tr. 15. 177
Temporarie. Tr. 18. 206. Exſtat apud Cangium in Gloſſario.
Tentaculum. Præf. 15
Turbella, *parva turba*, *parva commotio*. Vox Plauti, quæ habetur etiam apud Cangium in Gloſſario. Tr. 19. 217
Victorialis. Tr. 3. 53
Umbraliter. Tr. 4. init. & Tr. 6. 68
Umbratiliter, ideſt per figuram. Tr. 1. 29

EX RAMPERTO.

Atta. Vox Gothieæ linguæ, quam Rampertus vulgarem vocat. 269
Caſale, neutro genere. 282
Colobus. 271. & alibi.
Flaminea. 275
Gleba pro *cadaver*. 269. & alibi.
Linearis narratio. 279
Locellus pro *parva capſa*. 263
Poſſeſſio pro *fundus*. 281

EX ADELMANNO.

Capella, ideſt Eccleſia. 301
Comperſonatus. 308
Scholaſticus. 299

INDEX
RERUM AC VERBORUM.

Numerus paginam, N. vero Notas deſignat.

A

ADelmannus Leodienſium Scholarum præfectus. 299. N. inter Teutonicas aures peregrinus. 302. & ibid. N.
Adfligo, Adgravo, Adquieſco. 54. N.
Adulari divitibus, Chriſtianæ libertati deforme. 140
c in g permutata. 22. N.
Ætas ad Epiſcopatum requiſita. 180. N.
Æterna vita non acquiritur per notitiam ſecretorum, ſed per efficientiam operum bonorum. 208
Agni Paſchales utrum in templo, an in domo mactati. 27. N. & 37. N.
Alæ fidei. 266
Ambroſius. 5. communis pater vocatur. 183. venerabilis Antiſtes. 234. & ibid. N.
Ambroſius, Auguſtinus, Hieronymus, hæreticorum oppreſſores. 305
Anaunenſes Martyres. 191. N.
Anauniæ vallis ubi. 192. N.
Andreas primum Joannis diſcipulus, deinde Salvatoris. 187. paſſus apud Patras Achajæ urbem. 190
Angeli conſcientias intueri non poſſunt. 14
Anicii, Græce *invicti*. 176. & ibid. N.
Aniciorum progenies. 171. & ibid. N.
Animæ exciſio ex Iſraele quid ſit. 73. N.
Anni initium unde ſumendum. 26. N.
Anſoaldus Brixiæ Epiſcopus. 281
Apes an ſine coitu naſcantur. 227. & ibid. N.
Apoſtolici ſacerdotes. 66. 185
Apoſtolici viri. 186
Apoſtoli dictum de virginibus quomodo intelligendum. 84
Apoſtoli ex officio vocabulum ſortiti. 20. unde dicti. ibid. N. Filii excuſſorum. 91. & ibid. N.
Apoſtoli Petrus, & Paulus, an paſſi Nerone Romæ agente. 236. N.
Appendices Dominicæ Reſurrectionis. 223. N.
Aprilis ſecundus menſis. 26
Aquarum natura aliter per ſenſum, aliter per rationem indagatur. 313
Architriclinus ex ſacerdotali ordine delectus. 113. ejus officium. ibid. & in N.
Arius ſimulat confeſſionem Catholicæ fidei. 224. & ibid. N. turpiter moritur. ibid.
Armeniæ frigora immania. 195. 196. & ibid. N.
Arripere opera pietatis. 162. & ibid. N.
Atta, vox Gothica, quid ſignificet. 269. & ibid. N.
Auctor Commentariorum in Job notatus. 12. N.
Auctor Prænotionum Myſtagogicarum. 85. N.
Auctor Quæſtionum Hieronymianarum caſtigatus. 152. N.
Auctor Syntagmatis de Scholis, emendatus. 300. N.
Azyma cum amaritudine manducanda. 79. & ibid. N.
Azyma ſubcinericia. 76. & ibid. N.

B

Babylon idem ac confuſio. 9
Bacchinius (Benedictus Abbas) laudatus. 181. N.
Baculi correptionum. 66
Baculus. 65
Balbutire ſpiritum male legebatur in Editis. 58. N.
Balnea, non *balnea*. 197. N.
Baluzius (Stephanus) 9. N. 16. N. 36. N. 105. N. laudatus. 24. N. 57. N. 85. N.
Baptiſmi opus non *in nominibus*, ſed *in nomine* celebratur. 170
Baptiſmum pro *Baptiſmus*. 51. & ibid. N.
Baptiſmus per merſionem adhuc retinebatur ævo Adelmanni. 309. N.
Barbari tempore Gaudentii Italiæ imminebant. 157. & ibid. N.
Barbarorum importunitas. 187

Baronica . 281.
Barthius (Gaſpar) 7. N. 215. N. 218. N. emendatus. 22. N. 232. N. laudatus. 188. N.
Baſilica *Concilii Sanctorum* olim Brixiæ. 186. N.
Baſilii neptes Cæſareæ in Monaſterio degentes. 192. Quadraginta Martyrum reliquias ab avunculo acceptas, Gaudentio tribount. ibid.
Baſilius SS. Quadraginta Martyrum laudatos. 193
Batus, genus menſuræ liquidorum. 202. N.
Benedictini Editores Hieronymi, laudati, ac defenſi. 152. N.
Benivolus. 3. caput bonoratorum. 4. ejus pietas, ac religio. ibid. Philaſtrii doctrinis imbutus. 5. Magiſter memoriæ. ibid. a Juſtina fruſtra tentatus ut contra Catholicas Eccleſias dictaret. 6. eligit magis privatus vivere, quam mortuus militare. ibid. graviter ægrotat. ibid. exigit a Gaudentio ut Paſchales Sermones ſcribat. ibid. cogit eum ut alios Sermones emendet. 7
Berengarius Adelmanni condiſcipulus in Schola Carnotenſi. 299. & ibid. N. Fulberti alumnus. 300. levitatis indicia prodit. 301. N. errores ſuos vulgare incipit. 302. & ibid. N. an realem Chriſti præſentiam in Euchariſtia negaverit. 303. N. Scoti Erigenæ ſententias de Euchariſtia approbat. 305. N. Patrum teſtimoniis abutitur. ibid. erat ingenio procax. ibid. ejus hæreſis quo potiſſimum argumento niteretur. 308. N. non ſolum Euchariſtiam, ſed etiam Baptiſmum evertere conabatur. 309. N.
Bergomenſium tertius Epiſcopus Philaſtrio coævus. 279. & ibid. N.
Birkeimeri lapſus. 7. N.
Bochartus (Samuel.) 207. N. 228. N.
Bona (Joannes Card.) 35. N. laudatus. 85. N.
Borromæus (Carolus) laudatus. 234. N.
Briſſonius (Barnabas.) 147. N.
Brixianarum mulierum luxus reprehenditor. 161. & ibid. N.
Brixienſes Epiſcopi triginta poſt Philaſtriom. 262
Brodium. 44. & ibid. N.
Bodæus a Jongermanno correctus. 108. N.

C

Cæſarea, maxima Cappadociæ civitas. 191.
Cæſarienſis Eccleſia. 199
Calami tam perſpicui, quam occulti, quid. 7. N.
Calciamenta. 36. & ibid. N.
Calendæ, Idus, & Nonæ, ita a Gentilibus vocatæ. 26
Caliga, & caligula. 64. N.
Caloniola. 282. & ibid. N.
Camelus per foramen acus, Hebræorum adagium. 207. N.
Cana quid ſignificet. 89. ubi ſita. 91
Canus (Melchior.) 51. N.
Cantores in conviviis Chriſtianorum adhibiti. 86. N. reprehenduntur. 87. & ibid. N.
Capella idem ac Eccleſia. 301. & ibid. N.
Carceratus. 205. N.
Carnotenſis ſchola. 299. & ibid. N.
Caſale. 282. & ibid. N.
Caſaubonus. 123. N. caſtigatus. 114. N.
Caveus (Guilielmus) emendatus. 303. N.
Certamen noſtrum contra vitia carnis eſt. 156 51. N.
Chiliaſtarum genus duplex. 46. N.
Chriſtiana religio ab Ethnicis paſſim traducta. 18. N.
Chriſtianum eſſe omnia ſupergreditor. 194. & ibid. N.
Chriſtus eodem die reſurgit quo Mundum creaverat ex nihilo. 26. ſexta feria, qua hominem fecerat, pro eodem paſſus. 28. acceptus decima die menſis primi, quartadecima immolatur. 47. & ibid. N. ejus prædicatio unius anni tempore impleta. 52. & ibid. N. poſtquam reſurrexit, non intravit Synagogam Judæorum. 56. variis nominibus a populo Judæorum appellatus. 135. in Crucem elevatus, quomodo ad ſe omnia traxerit. 147. Deus in veteri Teſtamento prænontiatur, in novo autem demonſtratur. 150. quare Judam leniter tractaverit. 153. 154. vermi comparatus. 227. per manum, & os ſacerdotis, corpus & ſanguinem ſuum creat. 310. & ibid. N.
Ciborum licentia utendum eſt, non abutendum. 179
Clarius (Iſidorus) Brixianus. 10. N. 203. N. 206. N. 229. N.
Clodus pro *claudus*. 271. N.
Cnoto Danorum rex magnificentiſſimus. 301. N. Carnotum propter Fulbertum ditat. ibid.
Co-

Codex Evangeliorum MS. Monasterii S. Juliæ Brixiæ. 10. N.
Cœno vitiorum obliti. 173. & ibid. N.
Cogitationum improbarum maculæ. 14
Colobus. 271. & ibid. N. 272
Colubrini geſtus. 86. & ibid. N.
Concilia Sanctorum. 186. & ibid. N.
Concilium Sanctorum, olim Brixiæ Baſilica. 200
Conjugalis opprobrii inteſtini dolores. 16.
Convivia Chriſtianorum qualis eſſe debeant. 58. & ibid. N.
Cotelerius (Jo. Baptiſta.) 126. N.
Creare, de Eucharistia quomodo intelligendum. 310. N.
Crucialia vulnera. 222. N.
Cruciarium Domini. 222. N.
Cuperus (Giſbertus.) 105. N.

D

Dampnum pro *damnum*, & ſimilia. 283. N.
David ter unctus. 140. N.
Dedicatio, vel immolatio idolis. 147. & ibid. N.
Defecti pro *deficientes*. 82. & ibid. N.
Dei facta rebelli ſpiritu diſcutienda non ſunt. 169. fidem ſervat qui mandati ejus jura non violat. 175. præſcientia non fallitur. 50. providentia Mundus gubernatur. 18. & ibid. N. quies operoſa eſt. 125. requies quomodo intelligenda. 122. ſagittæ interdum mortem inferunt, interdum beatitudinem præſtant. 20
Dei Filius quomodo Patre minor. 226
Deum imperantem nemo ſine pœna ſacrilegii diſcutit, aut contemnit. 173
Deus non malitioſe, ſed providenter facit divites. 11. quare juſtos caſtiget. 14. natura unus eſt, poſitione plures. 37. facilius neceſſitati, quam præſumtioni ignoſcit. 75
Deus, vox ſæpe ſæpius in MSS. ſublata, ejuſque loco repoſitum *Dominus*. 130. N.
Dexteræ partis opera. 212
Diabolus quomodo dicatur Mundi princeps. 146. poſt adventum Chriſti duplicato contra homines furore ſuccenditur. 210
Dies in Scripturis numerantur ſecundum Lunæ curſum. 26
Dies ſuperſtitioſum quinam. 30.& ibid. N.
Diſciplina Arcani. 34. N.
Divinitas vino, humanitas aquæ comparata. 222. & ibid. N.
Doctrina veritatis quænam bona conferat. 19
Dominicus, primus dies. 26. in Scripturis dicitur prima Sabbati. 28
Dominus naturarum creator, de pane efficit proprium corpus, & de vino ſanguinem ſuum. 38
Domus Chriſtiani qualis eſſe debeat. 87
Domus quæ nihil a theatris diſcrepant, infelices. 87
Domus proximæ Flamineis. 275. & ibid. N.
Dupinius Gaudentii reprehenſor. 150. N. Gaudentium laudat. ibid. & 169. N. ejus error. 303. N.
Duplex ſubſtantia in Chriſto. 217.

E

Eccleſia hiemalis Brixiæ. 263
Eccleſia Lunæ comparata. 46. creſcit, & minuitur. ibid.
Ediſſero, ac *diſſero*. 28. N.
Eleemoſynæ largiter, frequenter, gratulanter faciendæ. 12
Eleemoſyna ignem peccatorum exſtinguit. 156
Eleemoſynas raro largientes reprehenduntur. 157. 158
Elmenhorſtius (Geverhartus.) 18. N. 59. N.
Elementa tam cæleſtia, quam terrena, humano generi ſerviunt. 124
Elementorum renovatio poſt hujus ſæculi finem. 46
Epiſcopi, ſummi ſacerdotes vocati. 180. & ibid. N. Apoſtolici viri. 242. N.
Epiſcopi die Ordinationis ſuæ concionem habere ſoliti. 180. N.
Epiſcopi olim in alienis urbibus ad concionandum invitati. 234. N.
Epiſcopi Orientales communionem Gaudentio denegant, niſi redire Brixiam promittat. 181
Epiſcopi præſentes in concione laudati. 184 & ibid. N.
Epiſcopi, vel presbyteri concionantis ſermonem altera nonnumquam Epiſcopi adſtantis concio excipere olim ſolebat. 183. & ibid. N.
Epiſcoporum exempla qui ut ſe ab Epiſcopatu ſubtraherent, ætatem opponebant. 181. N.
Error quorumdam Chriſtianorum circa Spiritum ſanctum. 111
Evangelii Scriptores, duo ex Circumciſione,

ne, & duo ex Præpotio. 307. & ibid. N.
Exaratus vermibus. 15. & ibid. N.
Exodus idem ac *egreſſio*. 28
Exterminatio ſermeoti. 73. N.
Exterminator non percuſſit Ægyptios, ſed Deus. 70. eorum amicus, & princeps erat. 71. percutere vult Hebræos, Deo percutiente Ægyptios. 72. & ibid. N.

F

f in ſ permotata. 109. N.
Fabricius (Jo. Albertus.) 126. N. 141. N. 241. N.
Favillas Martyrum honorare. 199. & ibid. N.
Ferculom. 267. N.
Ferrarius (Franciſcus Bernardinus.) 1. N. & in Not. item 7. 33. 35. 54. 180. 184. 234
Ferrarios (Octavius.) 44. N. 271. N.
Ferri acies, & ignis uſtio, modo ad interitum, modo ſanandi gratia adhibentur. 19
Feſtivitas nuptiarum. 81. & ibid. N.
Feu-ardeotius (Franciſcus.) 126. N. 177. N. caſtigatus. 52. N.
Filii excuſſorum, Apoſtoli. 19. & ibid. N.
Flamioia, domus Flaminis. 275. N.
Flaminius (M. Antonius) laudatus. 141. N.
Flamoniom. 275. N.
Fœnerare Deo. 163. & ibid. N.
Fulbertus Carnotenſis Epiſcopus. 300. & ibid. N. Carnuti Eccleſiam exſtruit. 301. N.

G

g pro c poſitom initio dictioois. 64. N.
Galeardus (Julius.) 76. N.
Gallica, & *Gallicula*. 64. N.
Gaodeotios petente Benivolo Paſchales Sermones ſcribit. 6. eodem cogente alios emendat. 7. de Notariis queritur qoi Sermones ſuos colligebant. 8. bis in Vigiliis populum allocutus. 54. & ibid. N. Criticæ artis oon imperitus. 153. N. ejus Tractatus nonnolli deperditi. 164. N. Sermo coram Ambroſio habitos. 180. N. ut ſe ab Epiſcopatu ſobtrahat, ætatem oppouit. 181. per urbes Cappadociæ Jeruſalem pergit. 191. a Baſilii neptibus, Quadraginta Martyrum reliqoias accipit. 192. ejus Sermo habitus Mediolani. 234. N. ejuſdem Sermo de Philaſtrio a Ramperto laudatus. 272. quandonam conſcriptus. 244. N.
Gervaſius & Protaſius Martyres. 190. Ambroſio ſe revelare dignaotur. ibid.
Glebs. 269. & ibid. N.
Græcorum ſupputatio de tempore diluvii. 128. N.
Gregorii Turooenſis narratio, Gaudentii loco an confirmetur. 190. N.
Gregorios (Joaones) repreheoſus. 140. N.
Grooovius (Jo. Fridericus.) 163. N.

H

Haoritorium verbi. 183
Hieroſolymæ locos ſacrificiis electus. 27. & ibid. N.
Hieroſolymitaoa peregrinatio olim frequens. 191. N.
Hominibos ſiogulis ſex quædam inſuot. 109
Honorati quioam. 4. & ibid. N.
Hornios (Georgins) caſtigatus. 191. N.
Huetius (Petrus Daniel.) 85. N. 126. N.
Hos regio ubi ſita. 11. N.
Hydriæ oonoullæ lapideæ Nuptiarum Canæ ubinam aſſervatæ. 107. N.

I

Idola adhuc colebantur tempore Gaudentii. 159. & ibid. N.
Idolatria ſere ſemper in Codd. MSS. raro *Idololatria*. 9. N. 57. N.
Idololatria unde initium ſumſerit. 57. & ibid. N. ejus partes quænam. ibid.
Idolothytæ victimæ. 105
Idolothytis veſci Chriſtianos, nefas. 105. N. gravius eſt qoam carnes prohibitas comedere. 175
Jejonare abnoens reprehenditur. 157
Ignatii locos. 162. N.
Immolatio, vel dedicatio idolis. 147. & ibid. N.
Impiorum proſperitas. 10
Incipit, & *Explicit*. 24. N.
Iocorporatio. 39. & ibid. N.
Indiviſa Trioitatis natura. 166. & ibid. N.
Ioflati gorgitis moles. 221
Interior, & exterior homo, ſi unom ſapiant, fratres. 238. & ibid. N.
Joannes Baptiſta ultimos, ſed maximus Prophetarum. 187. an paſſos in Sebaſtena urbe. 190. & ibid. N.
Job rex Arabiæ. 11. & ibid. N. ſervatur ei conjux noo ad ſolatium, ſed ad ultimam tentationem. 25

Iſa-

Digitized by Google

Iſaiæ locus utrum hiſtorice, an myſtice accipiendus. 123. N.
Italica lingua quandonam orta. 44. N. quomodo. 281. N.
Judæi poſt adventum veritatis, adhuc umbram ſequuntur. 35. quare pro ſacrificio Paſchæ ab agnis, & hædis ſumere juſſi. 55. porcis comparati. 208. eorum purificatio. ibid. N.
Judaica traditio de Mundi duratione. 126. N.
Judicium duplici ratione intelligi poteſt. 144.
Junius (Franciſcus) ejuſque Editio Verſionis Gothicæ quatuor Evangeliorum. 269. N.
Junius (Patricius) primus Clementinam ad Corinthios Epiſtolam edit. 85. N.
Juſtina Valentiniani uxor, Ariana. 5. ſui temporis Jezabel. ibid. Ambroſium perſequitur. ibid. & N. in exſilio moritur. ibid. N.
Juſtorum tribulatio. 10. triplicem habet rationem, Correctionis, Purgationis, Probationis. 13

K

k pro *c* ſæpe uſurpata. 239. N.

L

Labores Paſſionis Chriſti omnibus ſalutares. 228
Leodienſis Epiſcopatus Germaniæ pars. 302. N.
Leodienſis ſchola an ante Adelmannum intermiſſa. 300. N.
Lex triplex; naturalis, mandati, & literæ. 127
Libanus Græce thus ſignificat. 92. mons apud Phœnices. ibid.
Libertas arbitrii. 49
Lineare quid ſit. 279. N.
Linearis narratio. 279. & ibid. N.
Lindenbrogius (Fridericus.) 25. N.
Locellus. 263. & ibid. N.
Locorum recordatio maxime animum movet. 301. & ibid. N.
Lucas Evangeliſta beatus Apoſtolos pari merito ſubſequitur. 189. Evangelii librum, & Actus Apoſtolorum conſcripſit. ibid. paſſus apud Patras Achajæ urbem. 190

M

Machabæi, generis nomen. 171
Macrius (Dominicus) caſtigatus. 178. N.
Maffejus (Scipio) laudatus. 237. N. ejus Diſſertatio Italica de Origine Veronenſium. ibid.
Magiſter memoriæ. 5. & ibid. N.
Magi univerſarum Gentium legati. 218. & ibid. N.
Majellus (Carolus) laudatus. 186. N.
Malmesburienſis narratio, ſuſpecta. 300. N.
Mammona Syro ſermone pecuniæ. 204.
Manichæis diſplicet non res nuptialis, ſed lex. 83
Marcion, & Manichæus Scripturas omnes veteris Teſtamenti reſpuunt. 73
Mare rubrum a Græcis Erythræum vocatur. 122
Maria Virgo de gente Moabitarum ex matre originem trahit. 95. ſexus cauſa mulier nuncupatur. 100. ejus ante partum, & in partu incorrupta integritas. 101. 102. eadem poſt divinum partum. 151. incorruptibilem pariens, & mater, & virgo eſt. 152
Martius primus menſis. 26. a Marte dictus. 27. & ibid. N.
Martyrion Græce, Latine *Eccleſia*. 192. & ibid. N.
Martyrium ad vicem Baptiſmi. 198
Martyrum ſanguis olim gypſo collectus. 190. & ibid. N. cineres furto ereptæ, vel pretio comparatæ. 199. & ibid. N.
Mel afferre, Judæis lege interdictum. 228. N.
Menagius (Ægidius) laudatus. 44. N.
Menſis novorum quare ſic dictus. 31. N.
Menſium, ac dierum nomina a Gentilibus poſita. 26. & ibid. N.
Meriti proprii ſibi eſt cauſa unuſquiſque. 155.
Metreta, menſura Attica congiorum decem. 128. N.
Miſſarum preces ſuper ſepulcra Martyrum, & ſanctorum antiquitus celebratæ. 261. & ibid. N.
Mittens, ac miſſus in Trinitate cur dicatur. 168
Montfauconius (Bernardus.) 107. N.
Murata (Olympia Fulvia.) 141. N.
Moyſes, Architriclinus a Gaudentio appellatur. 114
MSS. Codd. plerumque in fine corrupti. 221. N.

Mun-

Mundus quomodo Creatorem, ac Judicem ſuum judicet. 145
Mundus veris tempore conditus. 24. & ibid. N. poſt ſex millia annorum durationem, in ſeptimo millenario conſummandus. 126. & ibid. N.
Muratorius (Ludovicus Antonius.) 192. N.
Μύρον Græce, Latine *unguentum*. 152. N. 155. N.
Myrothecium. 152. N.
Myrum fidei. 237. & ibid. N.

N

Nazarius Martyr. 190. Ambroſio ſe revelare dignatur. ibid.
Neronis crudelitas Petrum, & Paulum interfecit. 235
Nigronius (Julius) ejuſque Tractatus de Caliga Veterum laudatus. 64. N.
Nihil noſtrum in hoc ſæculo. 203.
Ninive iniquitas everſa per pœnitentiam. 51. & ibid. N.
Nobilitas vera non ſubſiſtit ex divitiis, ſed cognoſcitur in moribus. 171.
Noriſius (Henricus Card.) 16. N.
Notarii latenter adpoſiti. 7. & ibid. N.
Novenarius numerus dividi æque non poteſt niſi in tribus ter. 278. ejus ſignificatio. ibid.
Nox Vigiliarum. 24. & ibid. N. ſplendidiſſima. 60. & ibid. N.
Nuptiæ a Deo inſtitutæ, ac benedictæ. 81

O

Obedientiæ laudes. 182
Obſervatio ominum. 57
Oennptæ apud Græcos quinam. 113. N.
Ὁμοούσιον. 6. ab Arianis valde impugnatur. ibid. N.
Opera ſabbato vetita quænam. 136. & ibid. N.
Orbitates carorum. 14

P

Panis quomodo rationabiliter ſit figura corporis Chriſti. 44
Papebrochii conjectura diluitur. 262. N.
Paracletus dicendum, an *Paraclitus*. 165. N.
Parentalia. 57. & ibid. N.
Parentes filiis ſuis perpetuam continentiam imperare non poſſunt. 85. vetus hac de re Eccleſiæ diſciplina quænam. ibid. N.
Paſchæ feſtivitas cur verno tempore celebrata. 24
Paſchæ Judaici obſervantia ſpiritualibus typis referta. 54
Paſchæ nomen ab Hebræa lingua, non a Græca derivatum. 25. N. olim *phaſka*. ibid.
Paſcha nonnumquam ſecundo menſe celebratum. 26. 27. & ibid. N. celebrandi tempus. 28
Paſchales dies. 3. octo olim ſolemnes. ibid. N. in iis conciones quotidie ad populum habitæ. ibid. *dies ſancti* appellati. 4. N.
Paſchales ſermones habiti ex ſuggeſto, ac poſtea in epiſtolarum figuram conformati. 3. N.
Paſcua feminino genere. 130. N.
Patriarcharum ſepulcra. 240. & ibid. N.
Paulinus Mettenſis Primicerius. 303. & ibid. N. an Berengarii errorem ſecutus. 303. N.
Paulus Gaudentii frater. 216. & ibid. N.
Pauperibus largiri & ſibi, & ſuis utile eſt. 161
Peccamen pro *peccatum*. 123. & ibid. N.
Peccaminum pannis indutus Chriſtus Dominus. 123
Peccatores cæli quinam. 231
Pecuniæ imperare oportet, non ſervire. 206
Periculum animæ in lege ſabbati exceptum. 137. N.
Petrus Apoſtolus verſo ad terram capite crucifixus. 236. & ibid. N.
Petrus Brixiæ Epiſcopus, Ramperti prædeceſſor. 280. medicæ artis peritus. ibid.
Philaſtrii patria ignora. 240. N. ſepultura, ac titulus. 263. N. dies obitus olim feſtus Brixiæ. 262. 279. 280. 281. 282
Philaſtrius. 5. Brixianæ Eccleſiæ fundator. 183. Patriarcharum filius, ſocius, & æmulator. 239. imitator Pauli Apoſtoli. 241. Arianorum oppugnator. ibid. ab iiſdem verberibus afficitur. ibid. & in N. ejus liber de hæreſibus. ibid. N. quando obierit. 265. N. ſeptimus Brixiæ Epiſcopus. 266. & ibid. N. Ambroſii collega. 279
Philoſophi Gentilium confuſa eſſe apud Chriſtianos omnia judicant. 18. & ibid. N. iidem Chriſtianis infenſi. ibid. N. multa falſa approbant. 305. cælum, aſtraque omnia ſtare, terram vero moveri docent. 306. & ibid. N.
Pictores utrum reprehendendi, quia bovem, & aſi-

& aſinum, cunis Domini adſtantes pingunt. 123. N.
Pignorius (Laurentius.) 147. N.
Pius (Jo. Baptiſta) Sidonium emendat. 275. N.
Pompa eloquentiæ. 7. N.
Ponceleonius (Conſalus) ejuſque Editio Phyſiologi. 214. N.
Poſſeſſio pro *Fundus*. 281. & ibid. N.
Præcantationes. 57. & ibid. N.
Præceptum non coquendi in ſabbato, proprie pertinuit ad tempus mannæ. 136. N.
Prior, idem ac dignior. 232. N.
Problema. 19. & ibid. N.
προσήλυτοι quinam. 130
Pſalmus idiographus Davidi tributus. 141. & ibid. N.

Q

Quadraginta Martyres. 191. eorum reliquiæ a Baſilii neptibus Gaudentio traditæ. 192. populis credentibus proponuntur colendæ. 193. a Baſilio laudati. ibid. eorumdem paſſio enarratur. ibid.

R

Rampertus an fuerit quadrageſimus Brixiæ Epiſcopus. 266. N. ejus extremorum in Epiſcopatu annorum ſpecimen. 262. N.
Ricciolius (Jo. Baptiſta) caſtigatus. 26. N.
Rigaltius (Nicolaus) Tertullianum emendat. 105. N. 223. N.
Rubeus (Octavius) reprehenditur. 186. N. 266. N.
Ruinartus (Theodericus.) 193. N. laudatus. 191. N.

S

Sabbati dies, Saturni dies appellatus. 27. & ibid. N.
Sabbati lex male a Judæis obſervata. 129.
Sabbato operabantur juſti in Lege veteri. 137. & ibid. N.
Sabbatum, ſeptimus dies. 26.
Sacramenta Baptiſmi, & Euchariſtiæ, Catechumenis occultata. 34. N.
Sacramentum, & *Myſterium*, idem. 61. N.
Sacramentum Dominici corporis, & ſanguinis, quomodo manducandum. 41
Sacrificare munus. 58
Sanctorum nemo medicina Chriſti non indiguit. 232
Sanguinis, & ſuffocati prohibitio una & eadem. 177. & ibid. N. eorum nomine quid vetitum. 178. & ibid. N.
Savaro (Joannes.) 81. N. 194. N. 197. N. caſtigatus. 181. N.
Saulo Chriſtus apparuit, non angelus. 308. & ibid. N.
Saxius (Joſephus Antonius) laudatus. 261. N.
Scaliger (Joſephus) 79. N. caſtigatus. 26. N.
Scepticorum placita. 306. N.
Schedula, *Scheda*, & *Schedium*. 7. & ibid. N.
Scholaſticus, idem ac diſertus. 299. N. Scholarum præfectus. ibid. N.
Scrinia Principum quænam. 5. N. præcipua quatuor. ibid.
Scripturarum exponendarum regula. 230. N.
Senecæ liber de Providentia laudatur a Lactantio. 18. N.
Sepulcrorum menſis vina appoſita. 58
Sermo Chriſti tota claritate diſtinctus eſt. 227
Siſinnius, Martyrius, & Alexander paſſi in Anaunia. 191. Anaunenſes Martyres vocantur. ibid. N. quo anno paſſi. ibid.
Squalor ſcetalis cuſtodiæ. 9
Strategia, præfectura, ſeu rei militaris imperium. 145. N.
Strategi quinam. 145. N.
Stupri aſſiduitas non cohibet luxuriam, ſed accendit. 160
Suballigaturæ. 57. & ibid. N.
Suillæ carnes quare Judæis prohibitæ. 172. cur non etiam Chriſtianis interdictæ. 177

T

Tentacula perſecutionum. 15
Tentationum æſtus. 22. & ibid. N.
Thomæ curioſitas ambiguitatis futuræ ſcrupulo ſatiſfecit. 189
Thomas Gaudentii ſententia incredulus non fuit, ſed Chriſti videndi valde cupidus. 188. paſſus apud Indos. 190
Thomaſius (Joſephus Card.) laudatus. 140. N.
Ticinum. 275
Tillemontius (Sebaſtianus) 123. N. 201. N. laudatus, & emendatus. 192. N.
Tractatus, & *Tractare* quid. 24. N.
Tractatus Gaudentii de diverſis Capitulis Evan-

Evangelii ante Paſchales conſcripti. 129. N. alii a Notariis excepti, a Gaudentio emendati. 132. N.
Tres nativitates humano generi conceſſæ. 234
Trinitatis natura indiviſa. 166. & ibid. N. mittens, ac miſſus in ea cur dicatur. 168. in Trinitate eſt aliud idem. 170
Turbella. 217. & ibid. N.

V

Valeſius (Henricus) 3. N. 4. N. 5. N. 192. N.
Venetia. 275
Verbum Dei calceatum. 63. & ibid. N. 65
Verſiculi nolentibus aliquando facti apud Gaudentium, & Eucherium. 215. N.
Verus Dei cultor quinam. 17
Villici parabola valde difficilis. 201
Villicus iniquitatis, diabolus. 209
Virginitas conjugio melior. 83
Voſſius (Gerardus Jo.) 51. N. 54. N. 64. N. 123. N. laudatus. 269. N.
Urbs Jerichuntis ſabbato capta. 137. N.
Vulpius (Jo. Antonius) Bergomas laudatus. 123. N.

Y

y in *u* permutata. 40. N. 237. N.

Z

Zenonis Veronenſis Epiſcopi Sermonum Editio Veneta. 234. N.
Zona pellicea circa lumbos quid ſignificet. 41

F I N I S.

A D-

A D D E N D A

E T

C O R R I G E N D A.

Quamvis multo labore ac ſtudio id curatum ſit, ut Opus, quam maxime fieri poteſt, emendatum prodiret, tamen quia homines ſumus, nec omnino errore, aut culpa vacare poſſumus, quædam emendanda, ac mutanda in calce Editionis occurrerunt, quorum hoc loco indicem texere, neceſſarium duxi. In ceteris vero, ſi qua erunt, ut æquum lectorem poſtulo, ita humanum non deſpero.

In Præf. pag. ii. lin. 37. Philaſtrii ætas *lege* Gaudentii ætas

Pag. 9. *in Not.* col. 2. lin. 1. ἐποίει. *l.* ἐ'ποίει.
lin. 2. κιλιάρχοις *l.* χιλιάρχοις

11. *in Not.* col. 2. lin. 17. Idumeæ *l.* Idumææ

17. *in marg.* lin. 29. Pſ. 31. *l.* Pſ. 33.

34. *in Not.* col. 1. lin. 5. Lactantius in Carm. de Reſurrectione *l.* Carmen de Reſurrectione, quod ſub Lactantii nomine circumfertur

44. lin. 10. conſequamur. Sicut *l.* conſequamur; ſicut

54. *in Not.* col. 2. lin. 15. de cauſis L. L. *adde* c. 19.

64. *in Not.* col. 2. lin. 16. Roſvveydum tamen *dele* tamen

69. *in marg.* lin. 25. Jo. 2. *l.* Jo. 12.

Pag. 70. lin. 19. *Tranſibit. adde in marg.* Exod. 12.

97. *in marg.* lin. 15. 2. Cor. 5. *l.* 2. Cor. 3.

130. *in marg.* lin. 6. Ex. 12. 43. *l.* Ex. 12. 49.

165. *in Not.* col. 2. lin. 3. de cauſis L. L. c. 26. *adde* Videnda porro eruditi viri Joannis Baptiſtæ Thierſii Diſſertatio de retinenda voce *Paraclitus*.

227. lin. ult. cujus labores reges, & mediocres ad ſanitatem afferunt *l. cujus labores reges, & mediocres ad ſanitatem afferunt*

236. *in Not.* col. 1. lin. 10. A. C. 69. *adde* (at verius 67.)

320. lin. 24. Walthero *l.* Waltero

P A T A V I I. CIↃ IↃ CCXX.
Excudebat JOSEPHUS COMINUS.

Digitized by Google

005673829

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google